Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Antoni M. Alcover per promoure y dur a

cap la formació del Lèxich d'aqueixa Llengua

TOM XIII

(1923-1924)

AB CENSURA ESGLESIÀSTICA

1924

Estampa de la Viuda d'En S. Pizá

CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[1][*]

En nom del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant...

Comensam lo tom XIII d'aquest BOLLETÍ DEL DICCIONARI, que sortí per primera volta l'any u. Mos trobam a l'any 1923 i encara no ha acabat l'alè, ni d'un bon tros. Gràcies a Deu en tenim d'alè per vendre i coratge mes que un regiment de soldats i d'aquells mes foguetjats. Es Deu i la Mare de Deu i els àngels custodis i sants advocats de les terres que parlen la nostra llengua que mos han sostenguts i encoratjats en mitx de tantes de topades, sobams, entreversos i estira-muixells com hem haguts d'aguantar en defensa d'aqueixa llengua per aclarir els seus estrunyellats, escaravits, entremeliadures, esplays i envitricollaments; per mantenir la seua sobirania i reyalesa que els de casa li desconeixíen i els estranys li negaven, i uns i altres per diferents motius la volien deixar eczenet, com un jonch de fulles; per parar clot a les tracalades de contraris, que a pit ubert uns i desfressats els altres ab els mes enganadors i criminals desfressos, sortís del llevant sortís del ponent, ens volien capdellar i capxifollar i passarmos a les mines del sofre; i tot per haver nosaltres sostenguda sempre ben alta i ben dreta i ben rònega, l'inmortal, la may

[*] T. XIII. —Gener-abril, maig, juny de 1923. —N. 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vençuda ni embrutada bandera de la llengua nostra sobre tota altra bandera, i no haverla volguda subordinar may a cap altra causa del mon, mes que a Deu i a la Mare de Deu. Perque sempre hem malavetjat ferho així, perque no hem duyta altre idea may del mon, per això Deu i la Mare de Deu i els seus àngels i sants, tutel·lars de les terres de la nostra llengua, sempre ens han defensats, sostenguts i amparats per fermos sempre envant, per aprofitar totes les caygudes, per no haver de recular may, per poder cantar victòria demunt tota la gatzó de contraris que a dreta i esquerra mos surten a talabaixons. [2]

Mentres tenguem lo cobiti, la redorsa i lo recés de Deu, de la Mare de Deu i dels ángels i sants tutel·lars de les terres de la nostra llengua, poch ens preocupen i pochs mals-de-caps ens donen tots quants de contraris ens puguen envestir per fermos la guitza. Ja hi estam avesats d'al·lots pussers a tenirne de contraris. En lloch de sobraguetjarmos, hi flocam. La nostra vida ès estada sempre una batalla, i ab les batalles en lloch de perdrehi el corbam, sempre mos hi som forrats, may hem deixat de treure'n raca i estella. De manera que ja hu saben es nostros contraris. Per fermos la gamena, han de pendre un altre carrerany, si no volen perdre el temps, estalviar such de cervell i escusar malaveig.

¿Sabeu quantes de planes tenen entre tots els dotze toms publicats de BOLLETÍ? Idò cinch mil vint i tres, sensa contar les taules i portades de cada tom. ¿Ah idò? Que ho trobau peste? ¡Cinch mil vint i tres planes escrites en defensa, de la nostra llengua i per promoure i fer anar avant l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear!* Això ès una glòria que negú nat del mon serà capaç d'espampalarmos, per bé que palanqueig i que esparoneig i que fassa potadetes i sabonereta tant com vulla.

I ¿que n'hem tret en net d'escriure i publicar aqueixes cinch mil vint i tres planes del BOLLETÍ? Està a la vista: l'*Obra del Diccionari* estesa per totes les terres que parlen la nostra llengua, tants de centenars de colaboradors dins totes aqueixes terres, prop de tres milions de cèdules plenes de mots catalans i les subvencions de l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca (500 pessetes anyals); de la Diputació de Balears (1.000

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pessetes cada any); i la del Ministeri de Instrucció Pública (25.000 pesetes cada quatre trimestres). Me sembla que qualque cosa tenim en el fus d'aqueixes cinch mil vint i tres planes escrites i publicades del desembre de l'any u ensà.

I ara clourem aquesta nota fent avinent que estam disposts a escriure'n i publicarne altres tantes de planes per acabar i fer sortir a llum aquest bo de *Diccionari Català-Valencià-Balear.*

Que ho sàpiguen i ho entenguen amichs i contraris.

Escapada filològica a Manacor (3-5)

MAIG DE 1921

Dia 19

En Nom de Deu nostro Senyor. Amèn.

Ab En Moll mos n'anam a Lluc, a donar gràcies a la Mare de Deu d'haver conseguit que Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya i son Govern hagen presa baix de la seua protecció l'*Obra del Diccionari*, dotantla dins el Presupost Nacional. La promesa que fiu, fonch de visitar els Santuaris de Montserrat de Catalunya, dels Desamparats de València i de Lluc de Mallorca. Els Pares Missioners dels Sagrats Cors, sobre tot el P. Gabriel Miralles, ens obsequien fora mida i demostren interessarse ferm per l'*Obra del Diccionari*.

Dia 20

Ab l'automòvil públich mos espitxam a Inca, a on agafam el tren cap a Manacor, arribanthi a les deu i busques.

En Moll se'n va ab mon germà Pere Josep a la antiga fusteria de Mtre. Joan *Poll* i després a la ferreria dels germans *Fullanes*, els quals li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diuen lo vocabulari de llurs respectius oficis, i hi fa un raig de dibuixos. Jo estudiy la *prensa de cera* de mon coral amich mestre Francesc Forteza, tota de fusta, molt antiga; i la dibuix tota i hi pos els noms de quiscuna de ses parts i adherents, com foganya, cássera, arga, etc. Dibuix també una prensa d'oli, tota de fusta, ab tots sos adherents, tal com era a Santa Cirga, quant nosaltres hi estávem. D'aqueixes prenses ja no en román casi cap per nat senyal ab greu perjuy per la nostra tecnologia popular, que ès una de les fonts mes polents de la nostra llengua. Ab mon germà Pere Josep hi posam el nom de totes les parts de tal prensa.

Dia 21

Ab En Moll i mon germà Pere Josep ens presentam devers les set a la ferreria de Mtre. Bartomeu *Pol eta* [*sic*], a on pellucam una partida de mots de ferreria d'allò mes importants i hi feym una partida de dibuixos. Collam després cap a la llenterneria de Mtre. Antoni Miró, de mal-nom *Llumeta*, el qual ab sos fills, tots molt intel·ligents, ens espinzellen totes llurs feynes i eynes ab que les fan, cridantmos l'atenció una maquineta de fer *canaletes* per engastar vidres de fanals i vidrieres, que Mtre. Antoni inventà, i que li va de primera. Sortim de la botiga de Mtre. Miró, i mos n'anam a *Baix des Cos*, a Ca Na Maria Blanes, cosidora, que sa mare feya de *prensadora de roba* feta en casa, de llana, i encara té la prensa, tota de fusta fora l'espiga, que ès de ferro. En treym el dibuix ab el nom de totes les parts de la mateixa prensa, i d'allà mos esquitxam a Ca-Mestre Moyà, fideuer de tota la vida, per estudiarhi la *prensa de fideus*, primitivament tota de fusta, avuy en part de fust i en part de ferro. La dibuixam també i en prenim els noms, tan especificats com porem. [4]

Mos toquen les dotze, pujam an el carretó i li estrenyem cap a Son Crespí Vell, a on dinam, i dinats, ¡hala a replegar mots i a fer dibuixos de totes les coses casolanes mes característiques i mes avinents per dibuixarles! En Moll dibuixa per un vent i jo per un altre, i ¡venga a posar el nom a cada cosa i a cada una de les parts de tals obgectes!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab aixó s'embarranca el sol, se'n ve la fosca, sospenem les hostilidats i fins demà, si Deu vol i Maria!

Dia 22

Hem passat tot lo sant dia dibuixant arreus d'una casa i sobre tot de cuyna. En Moll dibuixa el jou, el coixí, la traga i aixenguer de carro de parey, que mon germà Pere Josep li espinzella. Jo replech tots ets mots d'una casa ab totes les seues dependències i mobles i arreus que hi sol haver dins sales, quadres, cambres, cuyna, rebost, armaris, auberjons, lligadors, dalt sòtils, terrats i porxos, robes de llit i dins caixes. Tot aquest carro-portal mos té re-d'ocupadíssims tot lo dia, emprant bona part de la gent crespinera per dirmos tanta de motada.

Com se'n ve la fosca, posam forqueta fins demà dematí.

Dia 23

Avuy En Moll ab mon germà Pere Josep li ha pegat de *beyes*, de *molins de vent* i de *lloes* i altres enginys per agafar aucells, com *botets*, *reclams*, *jasseres* (llasseres), *paranys*, *xibius*, *gàbies enganadores*, dibuixant una partida grossa d'aqueixes coses, posanthi el nom d'elles i de quiscuna de llurs parts. Hi ha tenguda feyna per tot lo dia. Jo he empresa la pellucada del vocabulari agrícola en tots sos rams de cereals, llegums i arbres, fentmho espinzellar tot ben arreu de la gent d'assí.

Contávem anarmosne a Ciutat avuy hora baixa y ho hem perllongat per demà, traüllant fins a la mala hora, i a la fi mos ajassam i ifins demà dematí!

Dia 24

El Moll fa el repel a les seccions que ahir escatà i llavò dibuixa una partida de coses més, pasanthi els noms corresponents, entre altres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coses, una cínia rodent, un ase, un carro, una bastimenta de garbetjar i de traginar llenya, garbells, arers, tirassos, forques d'era, pales d'era, etc.

Jo referm la tasca presa ahir del vocabulari agrícola i hi feyneig fins a l'hora de partir devers les tres i mitja. Com no ho puch acabar, mon germà Pere Josep se compromet a enviarme una relació ben esmenussada de tot lo que'm manca.

Prenim comiat de tota la *crespineria* i icap a Manacor falta gent! i assí agafam el tren de les cinch i quart, que mos deixa a Ciutat damunt les vuyt.

Els derrers díes de maig En Moll feu enquesta a Ciutat sobre [5] ferrería, llaunería, confitería i xocolatería dins obradors de tots aquests oficis.

I aquí s'acaba aqueixa escapada filològica, que ès lo preludi d'altres moltes que ens caldrá fer, si Deu ho vol i Maria.

Escapades filològiques de l'any 1922 (5-42)

I

Escapada d'En Francesc de B. Moll i Mn. Joan Benejam a Ferreries i Alaior (Menorca)

Aprofitant l'estada d'En Moll a Menorca per les festes de Nadal de 1921 emprengueren ell i Mn. Benejam, la primeria de gener, una escursió lexicogràfica a Ferreries i Alaior, durant la qual ompliren i atupiren dues llibretes de notes llingüístiques de lo mes interessant, essent com ès la terra menorquina tan abundosa en formes de castís parlar catalanench.

Partiren de Ciutadella dia 2, arriben a mitján matí a Ferreries. Mercès a les bones orientacions i recomenació del Vicari Mn. Josep Forcada Arguimbau i del Subdiaca Mn. Antoni Coll Marqués, entraren en relació ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moltes de persones, exemplars preciosos de llenguatge ferreriench. Ab la mare, la germana i una neboda de Mn. Coll estudiaren lo vocabulari dels utensilis de la cuyna i d'us mes frequent en la vida casolana i ademés els termes d'entomología popular, on hi ha tant i tant que espigolar. La venerable patriarquessa N'Antonina Pelegrí, de 90 anys d'edat, elze dona bones clarícies referents an els vestits antichs, a l'art de filar i an els noms vulgars de les malaltíes. Mtre. Miquel Al·lès Pons, sabater, i Mtre. Gabriel Cardona i Enrich, ferrer, elze proporcionaren estensa noticia sobre llurs oficis respectius. Ab En Pau Pons de Riudavets, propietari rural, replegaren els noms de les pesses de l'arada i del jou, als arreus que empren per ererar el blat i llavò les parts i accessoris d'una barrera (barres, batedors, escassa, pulliguera, trabó i pastellera.)

En Moll feu un estudi metòdich de la fonètica ferrerienca i dels jochs d'infants valguentse dels nins En Gabriel Cardona i Serra de 10 anys, En Josep Torrent i Riudavets de 7, En Josep Riudavets i Amel·ler de 9, En Joan Julià i Seguí de 6, En Gabriel Florit i Serra de 9, En Guillem Coll i Pelegrí de 11, En Pere Florit i Pons de 8, En Josep Moll Al·lès de 8, En Josep M. Marí i Costa de 10, En Llorenç Rotger i Florit de 11 i Pere Serra i Pons de 11.

An el magatzem de l'Amo de la posada a on Mn. Benejam i En Moll s'hostatjaren hi havia ses *porquetjades* (matanses des porch). Mn. Benejam hi comparegué i els porquetjaders qui trafequetjaven li digueren tots els vocables referents a la manera de matar el porch i d'obrarlo, ab els noms de total classe d'averies i farciments; i *es* [6] l'*avi* de la casa, que nom Antoni Al·lès i Salort, de 78 anys, fou p'En Moll una magnífica font de vocabulari en lo referent an els treballs de llaurar, sembrar i segar el blat i ab altres qüestions d'agricultura.

Ara allà on els dos escorcolladors lexicogràfichs trobaren mes abundància de lèxich ferreriench, fou en el Centre Catòlich, on els dos vespres que varen esser a Ferreries arreplegaren els habituals parroquians de tal Centre a [*sic* per *i*] ab ells escataren els qüesits del Qüestionari referents a la cria d'abelles, a les sitges, an els oficis d'arader

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(fuster de carros) i mestre de cases, an els animals del camp, aucells e insectes, el conreu de la vinya i dels abres fruytals, cereals i llegums, els ormetjos i sistemes de cassar, etc. Les fonts principals de tal enquesta en el Centre Catòlich foren: l'amo'N Francesc Febrer i Al·lès, Mtre. Geroni Florit i Piris, caraboner; Mtre. Llorenç Rotger i Faner, metxer; Mtre. Llorenç Barber i Pons, arader, Mtre. Bartomeu Piris, mestre de cases; D. Pere Pons, comerciant, i En Domingo Martí i En Bartomeu Bagur, pagesos.

Dia 4 dematí Mn. Benejam i En Moll prengueren l'automòvil i s'espitxaren a Alaior, comensant tot d'una l'enquesta. Trobaren entusiasta ajuda ab Mn. Bartomeu Coll, subdiaca, son oncle Mn. Antoni Coll i els germans Piris (un metge i l'altre veterinari), que elze introduiren a tots els llochs ont ensumaren que hi pogués haver bona cosa de vocabulari alaorench. Així pogueren fer un escorcoll molt detingut, escatant les seccions, de fusters, araders, moliners, assaonadors, mestres de cases, parts del còs humà, parts esteriors del còs dels animals de peu rodó, noms de parentiu, vestits, arreus de cuyna, jochs d'infants, parts y dependències de la casa, porquetjades, farciments del porch, parts de la cínia, del carro, arada, jou i demés arreus d'agricultura, abres fruytals, vinya, elaboració del vi, bestiar de llana, formetjar, etc. Els principals centres d'escorcoll foren el Col·legi de Monges Carmelites, el del Patronat de Sant Joan Bta. de la Salle, la botiga de l'arader Mtre. Gabriel Pons i Pons i el molí de Mtre. Josep Mascaró i Triay.

El dia dels Reys, 6 de gener, Mn. Benejam i en Moll donaren per acabada l'escursió tornant hora-baixa a Ciutadella.

II

Escapada a Esporles (Mallorca)

Dia 12 febrer

Prenim ab En Moll l'automòvil a les dues, i a les tres i busques som a Esporles, trobanthi Mn. Mateu Togores, Rector d'assí i Mn. Joan Ribas i D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Antoni Riera i Jaume, Potecari, el gran fedor de cèdules lexicogràfiques, puys ab la seua familia n'ha fetes mes de 330.000.

Ab tan bons amichs trassam el pla de campanya i rompem el foch per dos vents.

Compareixen ben aixermats tots aqueys minyons: Antoni Mates i Mir de 10 anys, Tomàs Calafell i Mir de 10, Joan Riutort i Mulet [7] d'11, Arnau Llinàs i Capllonch d'11, Bartomeu Comes i Moranta d'11, Vicenç Calafell i Mir de 14, Gaspar Sabater i Llinàs d'11, Bartomeu Sastre i Bosch de 12, Sebastiá Tries i Vich d'11, Pere Aulí i Bosch de 12, Rafel Ferrà i Arbós d'11, Joan Arbós i Quetgles de 10.

Tots son de l'escola que té lo Rt. Sr. Rector instalada en els baixos de la Rectoria, i que la fa ell meteix, teninthi per ajudants l'esmentat Mn. Ribas i llavò D. Rafel Nadal i Roca, haventhi tres grans sales espayoses, ab grans finestres i vidrieres i ab tots els arreus d'una escola ben armada de tot lo que demana la Pedagogia. Ja l'any 1920 que vinguí a estudiar la *conjugació*, me cridà estraordinariament l'atenció lo instruits i foquetjats que están els minyons d'aquesta escola. En lloch de Mallorca, Catalunya i Reyne de València he vists uns minyons mes lletraferits, mes ben ensenyats. Es una glòria del Rt. Sr. Rector que no para may de cremarhi oli, de desturmellars'hi. Mon company Moll ha trobat lo meteix envers de tals minyons, que ja son estats partits a dirli noms d'aucells, cunills, animalons i animalonets, parts del còs humà, intensius, colectius, diminutius, castes de pedreny; ab tot lo qual pogué escorcollar a fondo la fonètica esporlerina.

Jo per la meua part he emprat l'amo'n Joan Homar i Arbós, Secretari del Jutjat Municipal, l'amo'n Josep Mates i Arbós, conrador, i Mn. Joan Ribes i Martorell, tots tres nadius d'assí, que se posen a dirme mots de la vida casolana, de pastes, d'animals, de les facultats intel·lectives i sensitives dels racionals i els noms que pren l'home des que neix fins que's mor, segons els graus d'edat. Prench nota de tot; i com mos ne temem, ens toquen les vuyt i mos esquitxam a sopar i després a geure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 13 febrer

En Moll de bon matí s'entrega a l'escola del Sr. Rector; troba ben allimats aquells dotze minyons d'anit passada, que li diuen vint i cinch jochs infantils, noms del dimoni, facultats intel·lectives, caragols, els noms d'aucells que anit passada no pensaren a dirli, noms dels dies de la setmana i dels mesos, festes anyals i un enfilall de cansons populars. El cap vespre li diuen altres cansons i uns quants de jochs mes.

Jo ab D. Antoni Riera li envel a l'escola del Sr. Rector i m'aborden tots aqueys minyons: Francesc Marimon i Alcover de 8 anys, Llorenç Mates i Moranta de 12, Francesc Comes i Llinàs d'11, Joan Ferrà i Bauzà de 12, Bartomeu Bestard i Roca de 8, Miquel Cabot i Sbert de 8, Guillem Llaneres i Nadal de 9 i llavò N'Antoni Moranta i Morey de 18. Aquesta infantería me diuen centenars de mals-noms que les famílies esporlarines duen, i que n'hi ha de curiosíssims i ben interesants fonètica i lexicogràficament. Se fa hora d'anar a dinar; i dinats se presenta Mtre. Gabriel Gomila i Comes, mestre picapedrer dels mes entesos que haja vists. Comensa a dirme els mots vulgars de tots els rams de la construcció, i jo escriu qui [8] escriu. Vos assegur que ho duym ben arreu, i que mos ne passen per malla ben re-de-poquets de mots de pica-pedreria. Res, mos hi pegam fins prop de les deu. Dura devers una hora a mitján cap vespre que son dos que escorcollam Mtre. Gabriel: En Moll i jo, i mos dona raó a tots dos.

Mes tart se'n ve Mtre. Francesc Vila i Bosch, teixidor de teler de ma. En Moll el pren per conte seu i l'espluga ben arreu sobre el ram de teixiduria.

Ab això se fa tart de tot, i cadascú se'n va a pendre redós a ca seua, i ¡bona nit tots plegats!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 14 (febrer)

Ab D. Antoni Riera, Mtre. Gabriel Gomila i En Moll prenim bordada cap an *es Badaluch*, i mos aturam an el *Molí d'Escorxa* (de pi i d'auzina) de l'amo'n Joan Pons i Roca, esporlarí, el qual ens mostra tota la maquinària de tal molí i la manera que té de funcionar, i el nom de totes les pesses dels diferents endrets de dit molí, i hi surten un bell esplet de mots bens mallorquins. En Moll hi fa uns quants dibuixos.

Com mos ne temem son les onze, i li copam cap a Son Vic, a on estudiam la tafona, d'on llevaren les *prenses de biga* que un temps hi havia posanthi prenses de ferro, altament prosayques. L'amo'n Joan Pons i Fiol de Valldemossa, arrendador de Son Vic, mos esplica un enfilall de mots de la fabricació de l'oli, desde que l'oliva la fan pasta fins que en resulta l'oli simat per una banda i per l'altra la *molinada*.

Pegam una ullada an els magnífichs jardins del voltant de les cases de la dita possessió, i a la una preniem el bobiot cap a Esporles. Al punt se posa a fer boyrina i fa gotes tot lo camí fins a la vila, a on arriban ben roats i ab les sabates plenes de fanch. Dinam ab quatre grapades, i refermant l'escorcoll del vocabulari de pica-pedreria ab Mtre. Gomila pegantmoshi fins a les nou i mitja del vespre, que arribam a ferhi el val Deu.

S'entrega devers les quatre sen Antoni Reynés i Roca, de 77 anys, d'ofici carboner i també ès pescador i cassador i diu que sap fer tota cosa que's present. En Moll l'espluga p'el cayre de carboner, i en treu un bon anyoch de mots ben rimats; i, com ès rallador p'els colzos, se'n treu moltes de dites que fan esbutzar de riure els circunstants. Mes tardet se presenta un mestre *paredador* i *margedor* de tota la vida, que espinzella an En Moll tots els mots que li venen de son ofici, que no son pochs ni mínvols.

De les cinch i mitja fins a les sis i quart som a la Fábrica de Mantes de llana de D. Clement Verdaguer, de Barcelona, que es la mes gran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Espanya, a on hi ha centenars i centenars de obrers i obreres. El Majordom de la Fábrica, D. Joan Tarrassa i Arbós, la mos mostra tota, desteixinantse per obsequiarmos, i s'ofereix ab Don Antoni Riera a fermos les cédules de tots el mots de dita fabricació que no tenguem. [9]

Prop de les deu quiscú pren redòs a casa seua, i ¡bona nit, tots plegats!

Dia 15 (febrer)

A les vuyt i busques s'esquitxa En Moll a la costura de les Monges de la Caridat per estudiarhi els jochs de nines i les altres fetes gramaticals que convenguen. Les nines que escorcolla lexicogràficament son aqueixes: Maria Nadal i Ripoll de 10 anys, Magdalena Tries i Vich de 15, Rosa Bosch i Bauzà de 12, Francina Arbós i Albert de 15, Joana Llinàs i Camps d'11, Aina Tarrassa i Arbona d'11, Aina Homar i Muntaner de 12, Aina Aulí i Bosch de 10. Les quals li digueren catorze jochs dels que elles fan per dins ca-seua i p'el carrer, i llavò un bon grapat de cansons populars de les que corren per Esporles escampant bons olor de mallorquinidat. De la costura de les Monges s'espitxa a la ferrería dels Mtres. Llorenç i Josep Galmés i Mir, nadius de Manacor, però que fa molts d'anys que son a Esporles. Tots dos li diuen els termes mes propis del seu art, esmenussantloshí a luf. Entre les nines de Ca-les Morges i aqueys dos ferrers, que també son cerrallers, s'hi passa fins prop de la una, i ens troba que veníem de dues descubertes que hem fetes ab D. Antoni Riera: a Son Tries i a la Fábrica de Paper-fort de l'amo'n Bartomeu Sbert i Riutort. Som anats a Son Tries per acabarhi d'estudiar la tafona de biga que a Son Vic no poguérem acabar d'estudiarla perque ja no hi ha biga, sino prensa de ferro. Trobam a Son Tries l'amo Anton i Cladera i Comas, que mos rep beníssim i crida Mtre. Jaume Moranta i Capllonch, de 67 anys, nadiu d'Esporles, etsequeyador i tafoner d'allà mateix, el qual, presentantse, ens dona relació ben especificada de tots els noms i feynes de una tafona de biga. De Son Tries mos espitxam a la Fábrica de Paper-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fort que hem dita, de don Bartomeu Sbert i Riutort. No le hi trobam; però hi ha lo seu fill don Gaspar que ens ho espinzella tot fil per randa, vull dir mos esplica tota la maquinària i funcionament d'ella ab tots els noms respectius. Tant a Son Tries com an aquesta fàbrica trobam una partida de mots tècnichs de la mes pura mallorquinidat, que mos posen ben xalests.

Ab això se fa hora d'anar a dinar i dinam com dos i dos fan quatre. Dinats, mos n'anam a despedirmos del senyor Rector, rendintli mil gràcies del costat que mos ha fet en tota la present enquesta, com en donam molts de mils de grácies a D. Antoni Riera i Jaume i a la seua digníssima senyora i a sos simpátichs fills per lo molt que se son desturmellats i descalsats per trobarmos gent que vengués a dirmos paraules, i per lo bé que mos han tractats tots aquests dies. Mtre. Vicenç Calafell i Mir, hortolà de la Rectoria i antich tafoner, ens mostra la tafona de la Rectoria i ens esplica alguns noms de tal ram que no teníem.

A les tres el Majordom de la Fábrica Verdaguer ens envia son automòvil, que ab mitja hora curta ens du a Ciutat, i s'acaba aqueixa curta escapada, que mos ha dit de primera bona, gràcies a Deu. Fins a una altra, si Deu ho vol i Maria. [10]

III
Escapada filològica a Llucmajor
(19-23 febrer, 1922)

Dia 19 febrer

Ab en Moll agafam el tren de les dues trenta i cap a Llucmajor son les feynes.

Ens esperen a l'estació mos bons amichs Mn. Antoni Josep Pont, Mn. Telm Salvà, Vicari d'assí, i son oncle l'amo'n Damià Sastre, lluchmajorer igualment de 72 anys d'edat, entès ferm en ram de bestiar i de conrar la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

terra. Li envelam a la Rectoria, a on trobam els altres amichs nostres: Mn. Andreu Pont, Rector de Llucmajor, l'amo'n Joan Móger de les Males Cases i Mtre. Josep Ferrer i Catany, l'escolà d'aquesta parròquia. L'amo'n Joan ès un dels primers propietaris d'assí, entès fora mida en ram d'abres i de conrar la terra i un cristiá d'aquells més cepats d'ànima.

Per lo que pogués esser, hem romput el foch de l'enquesta sobre el dialecte llucmajorench, que ès dels interesants de Mallorca.

En Moll pren per conte seu l'amo'n Damià i envesten el ram d'ovelles, a on hi ha tant de camp per còrrer a casi totes les comarques; i, com mes remotes son, mes. L'amo'n Damià resulta un dels grans coneixedors del vocabulari ovellench. Hi fan feyna fins prop de les set.

Jo ab l'amo'n Joan, el Vicari Telm i l'Escolà envestim el ram de la vida natural i espiritual, que és tan ample i llargarut, i son un bé de Deu les paraules o frases de tal ram que brollen de la boca d'aqueys bons lluchmajorenchs.

Ab això ens toquen les vuyt i suspenem el foch fins demá dematí per anar a enllestir les altres feynes que encara mos queden, acabant per anarmosne a veure la *mula blanca*, *verbo* dormir.

Dia 20 febrer

Se presenten a les vuyt i busques l'amo'n Damià i l'amo'n Joan i mes tardet els Rts. Vicari Mn. Telm i Mn. Antoni Noguera, i ja som partits a descapdellar: ells a dir mots i nosaltres a escriurelos.

En Moll se passa tot lo sant dia, matí i cap vespre, ab l'amo'n Damià, donantli aquest tot l'esplet de mots del ram d'ovelles que anit passada no li digué i totes les paraules referents a llet, formatge i llana i després tota la nomenclatura del *bestiar gros* (égües, mules, cavalls, ases, bous) i del *bestiar de cerra* (corchs, porquim, sobrassades, botifarres, botifarrons, llengonisses) i qualque cosa de *cabrum*. Llavò emprenem el vocabulari d'abres fruytals, endardellant els mes abundosos de Llucmajor: pomeres i pereres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jo me pas igualment matí i cap vespre estudiant ab l'amo'n Joan tota la tracalada de mots referents a les parts del cos humà, a la vida religiosa, edificis sagrats, costums casolanes i festes anyals, i vos assegur que en surten a betzefs de mots curiosíssims, resultant [11] la vida lluchmajorenca antiga d'una color local intensíssima i d'una opulència etnicament meravellosa. ¡Quina llástima que una gran part d'aqueixa vida se sia esveida baix de la dessustadora acció del cosmopolitisme, que ès vertaderament pesta cernuda per tal vida, i que bellament li poden cantar aquella cansó que corr per tot Mallorca:

Saps que la vaig notar be | la paraula que'm digueres! | Garrida, tant de mal feres | com sa boyra a ses cireres | quant està en flò's cirerer.

Li hem pegat fins devers les set, i llavò hem llicenciats l'amo'n Joan i l'amo'n Damià, que han tenguda la santa i heroyca paciència d'aguantarmos el costat matí i cap-vespre, com pochs homes ho haurien fet!

Mes tart, llests de totes les altres feynes que calien, mos ne son anats ab un peu devant l'altre a donar part a la nit.

I prou fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 21 febrer

De bon matí En Moll se'n va a ca les Monges de la Caritat per escorcollar ab les minyonetes de la costura que hi ha, els jochs infantils, els intensius i la fonètica. Vetassi les minyonetes que les Monges li presenten per tal escorcoll: Maria Puig i Montserrat de 10 anys, Margalida Socíes i Llambíes de 12, Antònia Garcies i Catany de 10, Francisca Catany i Pons de 10, Maria Sastre i Tomàs d'11, Maria Romaguera i Cardell d'11, Margalida Rubí i Catany d'11, Francina Garau i Tomàs de 12.

Comensa a preguntarles dels jochs que elles son tan afectades de fer, i totes li responen come canaris i n'hi diuen fins a catorze, casi tots ben interessants i ab la mateixa seguida els aglapeix une partida de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fenòmens fonètichs i un esbart d'*intensius* (aumentatius i diminutius) ben bufarells, i s'hi peguen fins a les onze.

A les vuyt i busques s'entrega l'amo'n Damià Sastre i seguim ab ell l'enquesta sobre les festes i costums lluchmajorenques, tan pintoresques i curioses, de la diada de Pàscua fins a Nadal, i s'hi envitricollen una partida de coses que ens donen un bell raig de mots d'allò d'allò. I ell diu que diu mots i frases, i jo escriu qui escriu, com mos ne temem, sentim l'automòvil del nostre coral amich D. Miquel Mataró, Bal·le d'assí, banquer i gendre de l'amo'n Joan Móger, que se'n ve a cercarmos per anar a dinar ab ells a Son Munar i veure *Ses Males-Cases*. Eren les onze i quart. Ens aficam dins l'automòvil ab el Sr. Rector i En Moll i menant la corredoríssima màquina D. Miquel, que ès un menador de primera bona (no dich *chófer* perque per la meua Duana no passen paraules tan barbatxes com aqueixa) ab un sant-i-amen som estats a Son Munar (8 kilometres lluny de la Vila). *Son Munar* i *Ses Males-Cases* son dues possesions de l'amo'n Joan, que ens ha mostrades, admirant els seus sementers i la grandiosa partida d'amel·lers, garrovers i figueres, casi tot sembrat d'ell. Tot mirant aquells sementers i aquelles llargarudes fileres d'abres fruyters, no hem parat ab En Moll de pellucar mots a dreta i [12] esquerra, i hi hem feta una bona partida de dibuixos de coses que tenen noms ben interessants. Tots hem fet bon cap de taula perque el cuyner, que es Mtre. Joan Carbonell i Boscana, de 60 anys i lluchmajorer ben genuí, ens ha fets uns aguiats que els angels hi cantaven. Hora baixa de tot ja li hem hagut copat ab l'automóvil ben acanalats cap a la vila, a on ab Mtre. Joan i l'amo'n Joan En Moll ha escorcollat tot el ram de figueres, pruneres i aubercochs. Acap jo de resar i hi comparesch i envestim els noms vulgars de les malalties, i elze donam llendera fins prop de les nou, que mos n'anam a enllestir les altres feynes que ens quedaven i llavò a donar part a la nit, i prou per avuy.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 22 febrer

De bon matí mos espitxam a Ca'ls Germans de les Escoles Cristianes d'assí. Surt lo Rt. Germà Superior, persona molt fina; li esplicam la nostra curolla demanantli set o vuyt minyons per escorcollarlos En Moll sobre jochs i altres erbes, i mos presenta tots aqueys: Jordi Font i Jordi de 14 anys, Bartomeu Pou i Tomás de 9, Joan Segura i Miró d'11, Miquel Vidal i Salvá d'11, Jaume Calafat i Pocoví de 13, Joan Vidal i Tomás de 13 i Antoni Sacristá i Moragues de 13. I ja son estats partits a dirne de jochs an En Moll, enflocantn'hi fins a 23, alguns ben interessants, i llavó li han dits un enfilall de noms d'aucells, i li han donat recapte fins passat les onze, que se'n ès vengut a a la Rectoria i ha replegat bones ambostes de noms d'animalons i animalonets de boca del Vicari Mn. Telm Salvà i Mn. Antoni Noguera i de boca de l'amo'n Joan Móger, que de les vuyt i busques ensà me deya mots de la vida irrelligiosa, bruixaries i supertisions, noms de parentiu i noms vulgars de les malalties i desiara qualque cansó popular referent an els mots que va descapdellant, tasca en la qual li ayden els esmentats Vicaris. —Se fan les dotze; ens n'anam a dinar, i dinats, encara pegam una estreta an els noms del vestits d'home i a les diferentes pesses de quiscún, que mos diu l'amo'n Joan; i En Moll i jo ihala escriu qui escriu!

Cauen les tres i mija. Prenim comiat de tota aqueixa bona gent lluchmajorera que tant s'ès descompassada per dirmos tantes i tantes paraules i tractarmos come papes; i icap a l'estació manca gent! Trobam el tren a punt de coparli cap a Santanyí. Hi pujam, i ide d'allà mes que depressa! Ab devers cinch quarts mos som tirats a Santanyí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV
Escapada filològica en Els Llombarts
(22-25 febrer 1922)

Trobam a l'estació lo antich amich i coral company de causa Mn. Miquel Clar i Vila, que ens fa pujar an el seu carretó i mos ne du a casa seua an *Es* Llombarts, llogaret uns 4 kilometres lluny de Santanyí, que el té per Rector, i hi ha de fer de Bal·le, de Notari, de Jutge i de Administrador de Correus, no perque tenga cap [13] nomenament de l'Autoridat per cap cosa d'aquestes, sino per espontánia i irrefragable voluntat de tota la gent llombardera. Arribam hora-baixa de tot a ca Mn. Clar, i mos reben ab paumes d'or son germà l'amo'n Guillem i la seua germana la madona Magdalena. No estam gayre a comensarlos a preguntar segons l'orde del *Questionari*, comensant per lo que puga esser l'enquesta lexicogràfica i gramatical. En Moll escorcolla l'amo'n Guillem sobre ram d'abres, aquells que n'hi ha mes per aqueys endrets: amel·lers, figueres, pomeres, pereres, pruneres, garrovers.

Jo envest ab Mn. Miquel i la madona Magdalena les seccions de vida religiosa, vida natural i casolana, facultats i sentits; i hi fas una bona bolitxada. Com mos ne temem son prop de les vuyt i posam forqueta fins demà dematí, per enllestir les altres feynes que calíen, acabant per anarmosne a posar els ossos de pla.

Dia 23 (febrer)

De bon matí mos n'anam ab Mn. Miquel Clar i En Moll a ses Comes per aglapir el sen Toni Rigo i Vicens, llombarder, de 83 anys, que ha fet de pastor 47 anys a diferents possessions i que encara té esment a una guardeta seua. No el trobam a ses Comes; prenim cap allà on mos diuen que té les ovelles i el topam a la fi devers la marina del Rafal dels Porchs, que fa la pretxa ab En Blai Bonet i Perelló, santanyiner, de 26 anys, oguer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del dit Rafal des Porchs. Els envidam per que mos diguen el vocabulari de llur respectiu bestiar. Ens diuen que sí, i allà meteix dins la garriga, estones de drets i estones d'asseguts en terra el Sen Toni se posa a dir an En Moll mots referents an el bestiar que guarda; i En Blai ja ès partit a dirme'n a mi del bestiar de cabreste, i nosaltres allà escriu quí escriu. Mos hi pegam fins a mitx-día, que mos n'anam a dinar. Devora Ca'n Clar, topam el sen Francesc Mas i Burguera, llombarder, de 65 anys, que menava una trutja ab porcellins a pasturar. L'aturam i li treym una partida de paraules de ram de porchs.

Tot d'una d'haver dinat, En Moll pren per conte seu la madona Magdalena, dues llombarderes mes, Na Maria Mestre i Coves, criada, i Na Francina Burguera i Vidal, trempada ferm per aguiar. Elze mostra la llibreta de dibuixos de coses de cuyna i de rebost i li diuen els noms *llombarders* de totes aquelles coses, llavò els noms de parentiu, dels vestits de les dones i del *menuday* dels infantons neixents, i entre i entre un bon enfilall de cansons populars, polents de vocabulari i ben interessants per llurs construccions sintàctiques. Ab aquesta tasca se passen tot lo capvespre i tota la vel·lada.

Jo les he ab Mn. Miquel i l'amo'n Guillem, que m'espinzellen mes mots de la vida relligiosa i irrelligiosa i llavò totes les parts del còs desde els cabeys i la closca fins a les ungles dels peus. Llavó emprenem l'abundosíssim vocabulari de la terra com element de l'home (bosch garrigues, terra conradissa, feynes i eynes de conrar, cereals, llegums, sembrar, entrecavar, xercolar, mitjancar; i d'en tant tant ¡venguen bones cansons d'allò mes *llombarder*! Res, que, com [14] mos ne temem, mos toquen les vuyt del vespre, i tallam caps per enllestir les altres feynes ab que la gent de ca-seua solen acabar la dieta. I, fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 24 (febrer)

De bon matí dues Monges mos menen un esbartinyol de minyonetes de la costura per que diguen an En Moll els jochs ab que se solen entretenir les pitxorines llombarderes i que ab llur pintoresca conversa poguem estudiar la genuina fonètica d'aqueys varals. Vetassí els noms i edat de tals minyonetes: Maria Burguera i Barceló d'11 anys, Catalina Bonet i Mas de 10, Apol·lònia Vicens i Garcies de 9, Antonina Aina Ferrer i Mas de 19, Maria Burguera i Vicens de 9, Magdalena Mas i Burguera de 5, Catalina Vicens i Vidal de 8, Rosari Ramos i Correa de 10, Joana Aina Mas i Monserrat d'11, Francina Vidal i Vidal de 10, Margalida Vicens i Burguera de 7. Aqueixes revel·leretes diuen an En Moll una bona partida de jochs, que li juguen devant per que veja mes be com son i llavò un carrerany de noms d'aucells; i, com rallen p'els colzos quant i mes per la boca, surt bellament la fonètica *llombardera* ab tota la seua genuinidat. Ab tan agradosa tasca se passen fins prop de mig día.

Ara jo de les vuyt fins prop de la una tench prou que fer ab l'amo'n Guillem, que m'espinzella el nom d'eynes de conrar que anit passada ens passaren per alt. Per sebre'n mes la prima, ens esquitxam a l'obrador del ferrer Mtre. Francesc Garí i Coll i després a l'obrador de Mtre. Bartomeu Mas *alies* Torres, fuster de carros. Un i altre me diuen el nom de llurs eynes i feynes respectives, en dibuix una partida, i llavò ab l'amo'n Guillem refermam la descuberta dels mots de conrar, comensant per fems i *femades* (payús podrit ab fuyes de figuera de moro i altres herbes i terra, i llavò formiguers). Aquí, com dins tota la pagesía de Mallorca tot això se diu *femada*, maldement no hi haja gens de fema de bístia. ¿Que ho senten aquells esquitarells que devers l'any 1912 me mogueren aquell tira-muixell sobre la significansa del mot *femada*? Passam després en el *segar*, *batre*, *fer bell* (llevar d'era)[,] *ensacar* i *embotigar*, a on hi ha tant de camp per còrrer. Ens hi pegam fins a sol post, que s'entrega el sen Joan Cabrer i Burguera, de 54 anys, llombarder, conrador i a temporades

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mariner, que me dona una relació ben especificada dels noms vulgars dels estels i constelacions mes conegudes; i llevò m'hi rebat el clau el sen Guillem Bonet i Ferrer *des Celler*, que ja ha doblegats els xeixanta, que en matèria d'estels sab del llim de les olles, i també en ram d'abelles. Es el primer *beyer* des Llombards i per això el mos ha menat l'amo'n Guillem la banda del capvespre i ha dit an En Moll tots els termes del ram d'abelles, després d'haver aquest pellucat ab Mn. Clar els noms dels animals casolans, animalons i animalonets, cans, rates, gats i cunills, i ab l'amo'n Guillem fan tot el rams de porchs.

Com mos ne temem, son les vuyt i mitja i tallam caps allà on som abans de pus raons. ¡I prou per avuy! [15]

Dia 25 (febrer)

Tot lo sant dematí En Moll les ha ab la madona Magdalena, Na Maria la criada i madó Francina Burguera i Vidal, que li diuen el nom de totes les castes de roba que s'usaven un temps, les que s'usen ara, llavò totes les pesses d'un llit i son guarniment i els altres mobles d'una casa, ram de matanses (sobrassades, botifarrons, llengonisses, etc.), aviram, bugada i festes anyals i costums i demés carro portal: i entre i entre bells enfillals de cansons, entre totes prop de cent, sense contar la xeixantena aglapides els díes anteriors. Res, que En Moll ha escrit fins que mos som posats a la taula, prop de les dues.

Ara jo he seguida ab l'amon'n Guillem i Mn. Miquel la tasca del ram de conrar, que no acaba may, i llavò hem pegat an el bestiar bovim, i a totes les seccions de *la casa*, això ès, totes les parts i dependències d'una casa, mirada de part defora per devant, per derrera, p'els costats, per la teulada, i llavò de part de dins: *casa de davant*, *casa de darrera*, cambres, estudis, escala, sòtils, cuyna, rebost, forn, pastador, estables, bovals, paissa, pou, *xisterna*, ajup (aujup), i finalment les castes de terra i de pedreny i els accidents atmosfèrichs (pluja, vent, trons, llamps, neu,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gelades). Per escatar tot això no mos ha bastat el dematí i hem aprofitada una horeta després de dinar, i mos ès vengut tan just com la pell del nas poderho acabar. En Moll ha hagut de fer altre tant per pellucar els mots de secar figues, canyissos, sequer, urons i altres xirimindangues.

Arriba l'hora de fogir des Llombards perque a una altra banda ens esperen. Donam milions de gràcies a Mn. Miquel, a l'amo'n Guillem i a la madona Magdalena de tan esplendidament com mos han tractats i de tant com se son desturmellats per abocarmos paraules i cercarmos gent trempada que també mos n'abocassen. A poques bandes hem trobats uns cooperadors tan fervents i de tan poca sòn.

En prenim comiat, i ab lo tren que surt de Santanyí a les cinch i busques icap a Ciutat manca gent! arribanthi devers les vuyt.

I assí s'acaba aqueixa mica d'aixida lexicogràfica i gramatical, i ja no contam ferne altra fins a Pascua, si Deu ho vol i Maria.

V
ESCAPADA A MANACOR, VILAFRANCA I ARTÀ

En nom de Deu nostro Senyor i de la seua Santíssima Mare la Benaventurada sempre Verge Maria, Mare de Deu y Mare nostra. Amèn.

A

A Son Crespí Vell
Dia 17 (abril)

Li envelam ab En Moll cap a Manacor per fer un día de Pascua ab tota la meua família. Casi tot lo día no sortim de visites i de donar les Bones Festes arreu, tants se'n presentin; però a cada punt [16] sempre aglapim qualque mot ben escayent que brolla d'aquesta i d'aquella altra boca, i izás! ja li consignam demunt la llibreta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 18 (abril)

De bon matí li copam cap a Son Crespí Vell, a on ab mon germà Martí, son cunyat Joan Duran i Ordines de Ca-Na-Berga, ma cunyada Magdalena Duran, mos nebots Antoni, Francina Aina i Miquel Alcover i Duran escatam un ramat de seccions. Jo endardell vocabulari: *a*) d'abres; *b*) arreus de casa i de vida casolana; *c*) castes de robes *fetes en casa* (llana i cànyom filat en casa i obrat del teixidor) i duytes de fora terme; *d*) castes de vestits i trajos antichs i moderns d'homo i dona; *e*) castes de *cuynats* i *aguiats* (principis i derreríes). Ab tot això surten tants i tants de capítols, que m'ocupen tot lo sant dia.

Moll ab En Martí i En Joan de Ca-Na-Berga aclareix tot lo referent a la vida dels porchs i les matanses, el nom de les parts del jou, barreres de portell, aixades, coixí de llaurar i tirar a carro i la varca antiga, fent dibuixos de tot. Per que veja ben bé la forma i components de la varca antiga (les que duen ara, están molt tramudades), n'hi fan una ab la sola de paper fort, els *ansarols* i la *talonera* de pell *crua* (sensa adobar)[,] el *fermay* d'una pauma i les *varqueres* de llenderina de cànyom. I llavò li espinzella tot el ram de bestiar de cabreste i bovim a on hi ha tant de fil a bollir.

Ab això s'embarraca el sol, se'n ve la fosca i tayam caps i acabam per anarmosne a veure la *mula blanca*.

Dia 19 (abril)

Mos posam ab feyna de bon matí i replech bones ambostes de vocabulari de contractes agrícoles ben especificats, castes de terra, mots de la vida casolana, matissos dels colors i altres erbes.

En Moll ab les madones Magdalena i Maria i N'Aina aclareix mes noms de les robes i vestits d'altre temps d'homo i dona, especificacions del ram de formetjar, mes noms *d'aguiats*, botonades i altres joyes de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dones d'en-primer, i dibuixa les diferents classes de *rebozillos* que duyen, i que favoríen tant les caras femenils (les modes casi sempre les desgracien).

Aquesta tasca es tan destorbaret que mos hi passam tot lo día i ja ès fosca negra quant l'acabam d'enllestir.

Dia 20 (abril)

De bon matí En Moll s'esquitxa a l'esglesieta de Son Negre i envida a dirli mots els al·lotineus de l'Escola del bon colaborador En Fermí Gómez, nadiu de Madrid i mallorquinisat en aqueys varals. Els *al·lotineus* que li presenta En Gomez son els següents: Pere Santandreu i Duran de 9 anys, Melcion Mascaró i Frau de 9, Bartomeu Quetgles i Riera de 9 i En Pere Puiggròs i Santandreu de 8; els quals diuen an En Moll un bon enfilall de jochs infantils, polents de vocabulari, i llavò ma cunyada Magdalena i ma neboda Aina li espinzellen jochs de nines i una bona tracalada de cansons populars. [17]

Jo me pas casi tot lo dia replegant mots i mes mots de la vida casolana de la pagesia manacorina, que ès de les mes opulentes llingüisticament que may haja vistes; i pelluch també lo que, segons un *carrioner* i un llorensí *diuen les gallines quant han post* i lo *que hi respòn lo gall*, lo que *diu una campana petita* que hi ha en el campanar de Son Carrió, que hi toquen *la missa*, i lo que *deya* la máquina del ferrocarril una vegada que se'n duya els *quintos* de Sant Llorenç.

Ab això se fa hora baixa i li estrenyem cap a Manacor ab En Moll per demà pendre una altra bordada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

B

A Vilafranca de Bonany

Dia 21

A la set i mitja prenim els atapins cap a Vilafranca de Bonany, arribanthi abans de les vuyt i mitja. Ens aculleixen coralment mos nebots l'amo'n Joan Santandreu i Gayà i la madona Maria Llinàs i Alcover i llur mare la madona Joana Maria Gayà. S'entrega a posarse a les nostres ordres lo nostre aixerit colaborador En Josep Bauzà, seminarista.

Deixam la micoya d'equipatge que duym i mos tiram an el carrer ab En Santandreu i En Bauzà. Ens aturam an el forn de Mtre. Antoni Vilanova i March, i el forner ens diu un enfilall de mots del seu ofici. Entram llavó a la Rectoria a saludar Mn. Salvador Oliver, novell Ecònom d'aquesta Parròquia, que s'ofereix a fermos costat en la present enquesta. Ens aturam llavò a ca madò Francina Gayà i Mayol, de 63 anys, i mos diu els mots del ram de filar, que ara torna estar en raure des que la roba de fàbrica va tan cara. Ens entregam després a ca l'amo'n Miquel Truyol i Mesquida, des Molí Nou, de 87 anys, nadiu de Felanitx, però que fa molts d'anys que come conrador caplleva devers Vilafranca. S'entrega a les hores, el sen Guillem Bauzà i Sansó de 87 anys, vilafranquer i conrador de tota la vida. Mes tart s'hi aplega l'amo'n Miquel Barceló i Sastre, de 53 anys, nadiu de Vilafranca i conrador de tota la vida. Ab aqueys emprench la replega del vocabulari de la terra com element de vida per l'home ab tot el ram de conrar la terra i totes les eynes i feynes de tal ram, com femar, sembrar, xercolar, segar i batre, cereals i llegums. Hi traüllam casi tot lo dia, fins que la fosca del vespre ve a capturarmos.

En Moll per la seua part pelluca de madò Francina Gayà una bona partida de noms de vestits que s'usaven en primer devers Vilafranca; i ab mon nebot Santandreu i l'amo Antoni Oliver i Noguera escata el ram de figueres, pomeres, pruneres, aubarcoquers, magraners i codonyers, els noms genèrichs de totes les parts d'un arbre, un bon raig de mots de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bestiar de llana i mesures de vi i d'oli. Van llavò tots dos a ca'ls Mtres. Miquel i Joan Oliver, fusters, i a ca-Mtre. Bartomeu Soler, sabater, que elze diuen els termes de llurs [18] respectius oficis, que En Moll escriu i en fa una partida de dibuixos que ens donaràn molta de llum an el seu dia per la redacció del *Diccionari*.

Quant mos ne temem, se'n ve la fosca i tallam caps allà on som i icap a les cases! i ibona nit! ibona nit!

Dia 22

Jo me torn passar casi tot lo dia a ca-l'amo'n Miquel Barceló, gendre de l'amo'n Truyol, i tots dos segueixen dientme els mots de l'art de conrar la terra ab totes les seues dependències, i llavò tots els noms de les parts de la casa de part defora i de part de dins ab totes les seues oficines i dependències per habitarhi persones i bestiar. Aprofitant un parey d'estones que aqueys dos amos han tengudes altres feynes, he conferit ab el sen Sebastià Nicolau i Sansó, de 77 anys, vilafranquer, que ha fet de porquer, missatge, pareyer, pastor i gaveter, i de tots aqueys oficis i dels estels i constelacions del cel m'ha dites belles ambostes de mots, com també me'n ha dits la madona Joana Maria Gayà, mare d'En Santandreu i la meua neboda Maria.

Aprofit una altra estona per fer una magnífica replega de noms i frases de festes anyals i costums velles de Vilafranca, que m'espinzellen madò Maciana Artigues i Rosselló de 89 anys, vilafranquera, criada a la possessió de Boscana, a on feu totes les seues jovintuts, madò Maria Garí i Nicolau de 73 anys, madò Joana Maria Bover i Bauzà de 55 anys i madó Margalida Garí i Amengual de 41 any, totes vilafranqueres i conradores de tota la vida, i que en matèria de rallar son com un molí que ha perduda la nadia.

En Moll de bon matí se'n va a la costura de les Monges de la Caridat, que tenen molts de centenars de nines. N'hi presenten set o vuyt de ben atxaravides que se posen a descapdellar come rossinyols i li diuen una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vintena de jochs infantils i llavò una tracalada de noms d'animalons i animalonets i noms d'aucells. S'esquitxa després a ca-Mtre. Joan Bauzà, ferrer, a on pelluca els mots referents a ferreria, dibuixant les eynes que hi veu mes interessants. Mes tart se planta dins ca-madò Maciana Artigues i hi compareixen les altres companyones mes amunt anomenades i madò Francina Aina Bauzà i madò Francina Sastre i Barceló de 78 anys, i pelluca d'elles un bell esbart de mots de festes anyals i de farciments de porquim i tot un enfilall de cansons de coses casolanes, polents de vocabulari. Aglapeix llavò mon nebot Santandreu ab l'amo'n Miquel Truyol i son gendre l'amo'n Sastre i Barceló i li diuen el nom vulgar de les malalties de les persones i del bestiar.

A ca-mon nebot Santandreu replech d'uns quants de vilafranquers i vilafranqueres qualque cosa de fullets i etsisos.

Les nines de la costura que han dits els jochs i els noms d'animalons, animalonets i aucells, son: N'Antonina Mayol, Na Margalida Rosselló, Na Bàrbara Sastre, Na Margalida Garcies, N'Antonina Amengual, Na Margalida Barceló i Na Maria Bauzà. [19]

Hem acabada la tasca que mos havíem donada a Vilafranca, i feym mil mercès a totes les persones que tan gentilment mos han aydat a durla a bon terme, agraint a tots les moltes d'atencions que mos han tengudes, especialment lo Rt. Ecònom i mos nebots Joan Santandreu i Maria Llinàs i sa mare la madona Joana Maria Gayà. De tots prenim comiat coral.

C
A Manacor
Dia 23 abril

Pujam a les nou i busques an el carretó d'En Joan Santandreu i ab devers tres quarts mos tiram dins Manacor.

En Moll s'enbotona ab mon germà Pere Josep, l'amo Andreu Santandreu de Ca'n Barraques, una neta d'aquest i ma germana Francina Aina que li diuen i li espinzellen 44 castes de figueres i gran nombre de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

termes vulgars de les malalties i els remeys que la gent hi aplica. Ab la mateixa seguida l'amo Andreu Santandreu, viudo de la famosa glosadora manacorina la madona Catalina Aina Prohens *Comes*, i un dels homos mes desxondits i mes entesos en coses populars, m'espinzella els noms vulgars dels estels i constelacions capdals que el poble observa, especificantme el curs de cada estel i de cada constelació i si elze veuen totes les nits de l'any; i si just elze veuen a temporades, quant ès que elze veuen i quant no. Negú may me n'havia donada une relació tan especificada i per menut; i després d'això me dona una partida de clarícies dels vestits d'home d'altre temps que s'usaven a Manacor quant ell era al·lot pusser. Acudeix llavò En Miquel Roig i Rigo, de mal-nom *Bal·let*, del Clot de Son Sigala, de 70 anys, que n'estigué molts per missatge a ca-nostra; i entre ell i N'Andreu de Ca'n Barraques me diuen un altre enfilall de mots de coses del camp d'allò mes interessant.

Com mos ne temem, mos toquen la *Queda* i quiscú pren per son vent, i ibona nit, tots plegats!

Dia 24 (abril)

De bon matí ens entregam ab En Moll i mon germà Pere Josep a l'obrador de Mtre. Antoni Llull i Rosselló, *gerrer* de tota la vida, que espinzella an En Moll el nom de totes les feynes i eynes i máquines de gerreria, de les quals treu En Moll una partida de dibuixos i mentres jo me'n vaig ben acanalat a ca-Mtre. Francesc Forteza, vell i coral amich meu i de l'*Obra del Diccionari*. Ab ell he escorcollat lo ram de *bessoneria de mel·la*. Mestre Forteza ès un *bessoner* dels grossos de Manacor i el qui en sap mes la prima.

A les deu i busques s'entreguen En Moll ab mon germà Pere Josep, llests de la gerreria, i li copam tots tres cap an el forn d'ensaimades de l'amo'n Martí Munar i Mesquida. Hi trobam la madona Aina Maria Oliver i Fernández, que ens espinzella tot el ram de pastes, això ès, totes les eynes de tal ofici i totes les *coses bones* [20] que hi fan, que son moltes i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'allò més recolat. El *Forn d'En Monar* ès el mes antich de dins Manacor i tots els llépols el saben massa. En Moll hi ha fet un fon raig de dibuixos p'el *Diccionari*.

Després de dinar visitam la botiga de robes de la Madona Magdalena Fuster i Segura, viuda de l'amo'n Lloatxim Fuster, gran amiga de ma mare, al cel sia ella. La madona Magdalena ab son fill Ferran diuen an En Moll el nom de mes de xeixanta castes de roba i diferentes pesses dels vestits d'altre temps. En Moll s'hi passa tot lo cap-vespre, mentres jo m'espitx a fer el vocabulari dels *pescadors de canya* i de *llensa* i dels *cans de cassa*, que me espinzellen mos íntims amichs i companys Mn. Joan Morey, Mn. Joan Ferrer i Mn. Bartomeu Oliver, que en tal ram hi diuen de prim ferm. Tot això ho feym camina que camina tot passejantmos. Entradeta de fosca s'entrega l'amo Andreu Santandreu de Ca'n Barraques i ab mon germà Pere Josep se posen a dirme mots de tot el ram de conrar la terra, eynes i màquines agrícoles, femades, cereals i llegums, sembrar, creixensa del sembrat i malalties que el solen petxucar. Mos hi pegam fins a les nou, que tallam caps i acabam per anarmosne a veure la *mula blanca*, havent pellucat En Moll un bon enfillall de cansons que li ha dites madò Bàrbara Ferrer *Rafalona*, de mes de 70 anys d'edat.

Dia 25 (abril)

En Moll se passa tot lo dematí engospant vocabulari del conreu d'horts i del ram de vinya, que mon germà Pere Josep li espinzella, donantli les fites ben netes de les malalties dels ceps, castes de reyms, *vermar*, *trepitjar*, *trascolar*, *prensar* i embotar. Mentres tant jo seguesch pellucant mots de l'art de conrar la terra, que ès tan envitricollat i llarguerut i polent de vocabulari. Les fonts a on m'abeur son mon germà Andreu, mon cunyat Bartomeu Llinàs, l'amo Andreu Santandreu i ma germana Francina Aina. Mos hi pegam fins que fa fosca, i a les hores se posen a contarme casos de bruixeria, *etsisos* i *mal-bossí* i *fer les cartes*, que escrivim En Moll i jo tan brunent com sabem per donar raó an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contadors i que no mos escapin clarícies de tals rams, qualcunes curiosíssimes. Ab això mos toquen *La Queda* i alsam el camp fins demà dematí.

Dia 26 (abril)

De bon matí madò Rafalona diu an En Moll un altre enfilall de cansons, fins que ab ell i mon germà Pere Josep ens n'anam a la *Fábrica de Destilació de Llenya* d'En *Gaspar Fuster i Germans*, fills de l'amo'n Jaume Antoni Fuster, de mal-nom *Gasparoto*, i mos ho ha espinzellat tot fil per randa un dels germans, N'Ignasi, que duya les mans brutes de tocar sustàncies negres de la fábrica, però que anava ben uys espolsats i ab totes les potències ben desxondides. Es una fábrica que honra Manacor i sobre tot els qui la manetgen. Afiquen tions de llenya dins alambins i a forsa de foch i d'altres manipulacions en treuen una partida de sustàncies, com son: *a*) *pir* [21] *llenyós*, such de la llenya; *b*) del *pir llenyós* surt *alcohol metílich*; *c*) *acetat de calç*; *d*) *alquitrá o verni*; *e*) i *carbó* que serveix per la cuyna i per les màquines de vapor perque no li han tret el *gas*; *f*) de l'*acetat de calç*, destilat en sech, surt l'*acetona*; *g*) destilat ab àcid sulfúrich, surt *acid acètich*; *h*) els alquitrans destilats donen *alcohol metílich*; *i*) olis *de creosota*; *j*) *pir llenyós acétich*; *l*) i *brea*. Hi hem aplegats uns quants mots d'alambí ben interessants.

Ab mon germà Pere Josep i ma cunyada Margalida Estelrich i sa mare, la madona Elisabet Maria Comes i ma neboda Catalina Alcover i Estelrich hem aglapits un bon raig de mots ab En Moll de ram de casa y de conró, fins que se son fetes les deu, i li hem copat a l'estació per anarmosne a dinar a Artà, prenint comiat de tota la *manacorineria*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D

A Artà

Dia 26 (abril)

Pujam an el tren, i ¡cap a Artà son les feynes! passant per Sant Llorenç des Cardassar, Son Carrió i Son Servera. Vé ab nosaltres l'Exm. senyor Marquès de la Torre (D. Ferran Truyols i Despuig), amich vell nostre i de l'*Obra del Diccionari* i que parla un mallorquí ben rimat, com le hi parlen generalment tots els nobles mallorquins no rebordonits. Aixi ès que li engospam unes quantes de paraules de la mes pura mallorquinidat i llavò mos dona un enfilall de noms de *Comes* (terra *enclotada* ab rost de cada banda) de diferents possessions de Mallorca que ayden poderosament a fixar i precisar lo sentit real del mot *Coma*.

Encara no era anat may jo ab aquest bo de *tren* inaugurat antany, i he passat un camí molt entretengut. Demunt les dotze som estats a Artà, hostatjantmos esplèndidament els senyors d'*Els Olors*, antichs amichs i protectors resolts de l'*Obra del Diccionari*: D.ª Josepa Oleza i Cabrera, sa filla D.ª Joana Font *dels Olors* i Oleza, D. Pere Morell (Font-i-Roig) i Oleza.

Dinats, ens n'anam an el Convent de les Monges de la Caritat, a veure la meva neboda Sor Catalina de l'Esperit Sant Alcover i Duran, i la Rda. Madre Superiora ens autorisa per estudiar ab nines de la costura els jochs infantils i els noms d'animalons i d'animalonets que les minyonetes solen sebre prou bé. Hi deix En Moll per fer tal escorcoll i el fa ab les nines Heriberta Miquel i Vidal de 12 anys, Elisabet Lliteres i Sureda de 13, Francisca Esteva i Lliteres de 15, Bàrbara Ginard i Amorós de 12, Antònia Carrió i Dalmau de 13, Catalina Sanxo i Sureda de 14, Maria Bujosa i Tous d'11. Aquestes minyonetes li diuen una trentena de jochs i tot una ringlerada de noms d'animalons.

Mentres tant jo m'esquitx a saludar lo Rt. Sr. Rector Mn. Joan Rubí, bon amich de l'*Obra del Diccionari*, que s'ofereix a fermos [22] costat en tot i per tot; després me present a l'Escola Nacional de N'Andreu Ferrer,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vell colaborador nostre, quedant en que demà dematí hi anirà En Moll a escorcollar sos alumnes sobre jochs infantils i noms d'animalons i animalonets. A les hores m'esquitx an el Convent dels *Terciaris Regulars Franciscans*. Lo Rt. P. Superior (Fr. Pau Puigcerver) se posa també ab tots els Frares que té baix d'ell a la nostra disposició, i a l'acte m'acompanya a ca'l sen Gabriel Ferrer alies *Banya*, de 74 anys, nadiu d'Algaida, però que caplleva per Artà de quant tenia tres o quatre anys. Es estat porquer, pastor, cabrer i llavò *xeremier*, casat tres vegades: la dona darrera ès madò Margalida Sureda i Tous, de mal-nom *Rossa Badora*, de 75 anys, artanera. Ella me diu el vocabulari de filar i ell el de les xeremies, *fubiol* i flauta.

Quedam celietjats per demà a les vuyt. Me'n torn a ca-les Monges, prop de les sis, i trop En Moll, que suspèn l'enquesta per que les nines se'n puguen anar a berenar; i jo don una llissó d'ortografia mallorquina a les Monges que assí fan costura, que desitgen sebre escriure la nostra llengua perque les nines cada instant elze demanen coses de la nostra ortografia. Prop de les set tornam an el nostre senyorial hostatge, a on rebem la visita del Rt. Sr. Rector, de Mn. Francesc Fuster, Mn. Andreu Caselles, N'Andreu Ferrer i dos Ermitans de l'Ermita de Betlem: l'ermità Samuel, Superior, i l'ermità Geroni, els quals espinzellen an En Moll el vocabulari de les abelles i de la mel, puix, tals ermitans de Betlem son estats sempre grans *beyers* o *bereyolers*. Ab lo Rt. Sr. Rector quedam celietjats per demà a les nou i mitja dins la Sacristia de la Parròquia a on tots els capellans artaners me dirán mots del ram d'esglèsia i sacristia. Ab Mn. Fuster i Mn. Caselles envestim el vocabulari de la terra com element de vida per l'home, això ès, llaurar, cavar, femar, sembrar, segar i batre ab totes les eynes que per tals feynes se solen emprar. La tasca es llargueruda i en tendrem per tots els tres dies que hem d'esser aquí. A les nou tallam caps, i quiscú se'n va a pendre redòs a casa seua, i ¡bona nit, tots plegats!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 27 (abril)

De bon matí a les vuyt, deix En Moll a l'Escola de N'Andreu Ferrer, que ens presenta totes aqueixes unidats de combat: Tomàs Massot i Campins de 14 anys, Bartomeu Sales i Alzina de 14, Rossend Massot i Campins d'11, Antoni Cursach i Ferragut de 13, Joan Morey i Cabrer de 14, Cristófol Ferrer i Sureda de 9, Miquel Gili i Frau d'11. Se posen tots a dirli jochs infantils i noms d'aucells, essent notabilíssim i polent de bon de veres el vocabulari dels jochs de *baldufa* i *bolles*. En lloch havia trobada En Moll tal abundància de mots *tècnichs* en materia de jochs. Se passa tot lo sant dematí ab aquests xabalets ajogassats.

Mentres tant, jo m'espitx ab quatre llongos a ca'l sen *Banya*, de qui pelluch el vocabulari dels porchs i dels bous; i a les nou i mitja entr dins la sacristia de la Parròquia, a on trop els clergues [23] d'Artà que m'esperaven, i emprenem la replega del vocabulari d'esglèsies i de sacristies, que ès tan envitricollat; i com mos ne temem ens toquen migdia, quedant celietjats per demà dematí a les nou, també a la sacristia.

Per lo que puga esser, ens n'anam a dinar; i dinats, ens esquitxam an *Els Olors* ab la senyora vella, el senyor, son tenral fill i hereu En Gabrielet, i En Moll. *Els Olors* ès una gran possessió d'olivar i auzinar, admirablement amillorada. Entram a la tafona de *dues bigues* i dues prenses (aquestes de ferro). Un dels dos Majorals que hi ha, el d'abaix, el sen Joan Femenies, artaner, ens espinzella tot el vocabulari tafoner que consignam dins les nostres llibretes i En Moll hi dibuixa lo *cavall-fust*, que sostén les *guies* de la *biga*, mot que recorda una época antiquísima de la llengua, quant s'hi feyen encara construccions *asindètiques* de *sustantiu regent* ab *sustantiu genitiu* (*cavallus-fustis*). En Moll se'n va ab En Gabrielet per esser a les tres a l'Escola d'En Ferrer a on té celietjats els al·lotets del dematí que l'esperen ab bona devoció i li aboquen mes noms de jochs infantils i d'aucells i d'altres rams, que la gent menuda hi sap del llim de les olles.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jo romanch an *Els Olors*, i ab el Senyor i el Majoral d'*abaix* li envelam cap en el sementer a on pastura la nombrosa i gentil guarda d'egües, ab l'oguer que elze té esment, el sen Miquel Torres i Bisquerra, alies *Feyna*. El Senyor li diu que jo cerch els termes referents an el seu bestiar, lo qual vé molt de nou an aquell bon home i fa ulls ferm com me veu ploma i llibreta en mà i se veu que no sap si va de bo o si anam de berbes. Jo li esplich una mica la cosa i l'home arriba a ferse'n càrrech. Jo comens a ferli preguntes i ja ès partit a contestarme ben amatent, i entre ell i el Majoral me donen tot el vocabulari del bestiar de cabreste. A les hores deixam l'*oguer*, agraintli el favor que m'acaba de fer, i li copam cap a l'auzinar a cercar un carboner que hi traülla. Com no sabem l'endret a on té el tall, a forsa de crits del Majoral, ens arriba a respondre i a la fi ens topam ab ell. Es el sen Joan Negre i Pascual, alies *Mandoy*, nadiu de Bunyola, carboner de tota la vida, que anà a ferne devers els Pirineus, a Recasens, una temporada; i per cert que ès un gust sentirli contar les fantasies dels carboners pirenenchs, del[s] quals aviat estigué ple, i tornà a Mallorca perque el frit *pirenench* no li agradava gota. Sobre tot, el sen Mandoy ès estat el dianxa per espinzellarme tots els termes i mots de l'ofici de carboner i tot l'enderivell d'una sitja de carbó des que la principien fins que *trien*, que n'he pogut treure mes such que de tots els altres carboners que havia aglapits a Mallorca, a Catalunya i an el Reyne de València.

Ab tot això el sol ja s'era embarrancat, comensava a fer fosqueta; i abans de mes raons mos aficam dins la galereta ab el Senyor i sa mare i de d'allà cap a Artà. Arribanthi trobam Mn. Francesc Fuster i Mn. Andreu Caselles i En Moll, i hem refermada la tasca del vocabulari agrícola, pegantmoshi fins passat les nou. A les hores tallam caps i quiscú se'n va a ca-seua a donar part a la nit. I fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria. [24]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 28 (abril)

De bon matí acompany En Moll a ca'l sen *Banya*, que li diu lo vocabulari del bestiar de llana i del formetjar. A les deu s'aplega ab En Rafel Nadal, seminarista i colaborador actiu del *Diccionari*, que per motiu de no estar gayre llatí de salut ha retrassat uns quants dies el comparèixer an el Seminari. S'aturen a Ca'n Nadal mateix i En Moll hi dibuixa un jou de llaurar, uns gavilans, una picassa, una xada, dos fassets, una reureta de pastera. Se'n van llavò a Ca-Mestre Josep Alzina, fuster, i apunta, fenthi dibuixos, el nom de totes les parts del carro, de l'arada i de les barreres del portell de foravila. El cap vespre s'entrega en el Convent de les Monges, a on les mateixes bergantelles de despuysahir ab unes quantes mes que se'n hi afigen (Na Catalina Forteza i Picó de 8 anys, Na Catalina Sanxo i Lliteres de 14, Na Maria Caselles i Esteve de 6, Na Magdalena Bisquerra i Pascual de 13 i Na Francina Massot i Campins de 8), li donen curioses notícies de la vida dels animalons i animalonets, molts de noms de peixos i un enfilall de cansons. Després s'esquitxa a ca-Mestre Josep Alzina i treu un futrau de dibuixos i mots del seu ofici.

Ara jo a les vuyt i tres quarts del matí deix En Moll a ca'l Sen Banya, i icap a la sacristia manca gent! a on trop els capellans que m'esperen, i ja son partits a dirme mots i mes mots dels diferents rams de conrar la terra, i me'n diuen una mala fí, fins que mos toquen migdia, i mos n'anam a dinar. Dinats, me'n torn a ca'l Sen Banya, i m'acaba de donar el vocabulari de la llet i del formatge i llavò tot el vocabulari de les cabres i el dels bous. Ab això se fan les cinch i mitja, i m'esquitx a ca-les Monges a donar una segona llissó d'ortografia mallorquina a les quatre o cinch que fan costura, pegantmoshi fins prop de les set. Prench redòs a Ca'ls *Olors*, i la senyora jove ab sa mare i uns quants de capellans m'esmenussen el vocabulari de l'aviram donantme'n les fites ben netes.

Com mos ne temem mos cauen les nou i s'aixeca la sessió, anantse'n quiscú a ca-seua, i ifins demà dematí, si Deu ho vol i Maria!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 29 (abril)

Abans de les vuyt En Moll se'n va ab Mtre. Alzina a un *molí de vent*, uns deu minuts lluny de la vila, fent una brusca ben espessa. El moliner nom Sebastià Ginart, alies *Corona*; ès molt xalest, i diu an En Moll lot lo vocabulari molinench, tan envitricollat com ès. En Moll hi fa una partida de dibuixos. Allà mateix hi ha un *molí de sanch* (que hi roda una bístia), cosa rara avuy casi per tot. En Moll el dibuixa tan complet com pot, i posa llavò a cada cosa el nom que el moliner li diu. El moliner llavò els acompanya a un *molí d'aygo* de Mtre. Antoni Sanxo i Tarrassa, del qual engospa En Moll tot un enfilall de mots especials de tal molí. D'assí li envela cap a ca-mestre Joan Carrió, panerer, que li diu tot amatent el vocabulari de son ofici i fins i tot d'altres rams. Llavò s'embarriola ab Mtre. Joan Giscafré i Mora [25], *calciner* o cremador de forns de cals, que li dona els mots de tal ofici; i s'entrega a Ca'ls *Olors* tart ferm a dinar.

Jo devers les set i mitja me'n vaig ab el cotxer dels *Olors* a ca un ferrer que té un oncle de devers 85 anys, que ès un home d'una gran memòria i molt rallador; però an el pobret li pegà gota a la llengua, i parla molt embuyat, que casi no l'entenen. Per això mos ne tornam a ca'l Senyor, i allá ab les dues senyores, el cotxer i una criada vella, me donen clarícies ben espinzellades de les castes de robes que en primer s'usaven devers Artà i llavò els vestits que hi feyen per homes i dones. Mentres tant fa una bona ruixada que causa una alegria general perque tothom en demanava d'aygua ab la sequedat que hi havia. Devers les nou i quart va mancabant la pluja, i li estrench a la Sacristia, a on trop els capellans que m'esperaven per dirme mots dels diferents rams de l'agricultura. Se posen a dirme'n, i jo escriu qui escriu i ells diu qui diu, seguint totes les seccions del *Qüestionari*: castes de cereals i de llegums, sembrarlos, cuydarlos, malalties que elze venen, segar, lligar, garbetjar, batre, estendre, tocar, girar, ventar, traspalar, arerar, baletjar, ensacar, embotigar. Just de blat me'n han dites catorze castes. Sobre tot, hem arribat a acabar tant de *tu autem* passat mig dia. Aquests capellans se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son portats heroycament donantme tan esplèndid vocabulari. Vetassí llurs noms que pos a la *taula d'honor* de l'*Obra del Diccionari*: Mn. Francesc i Mn. Josep Fuster, Mn. Miquel Nicolau i Amorós, Mn. Pere Josep Sureda i Sanxo, Mn. Rafel Massanet, Mn. Andreu Caselles. Tots ells ab N'Andreu Ferrer se son compromesos a replegarmos els mots de les seccions del *Qüestionari* que en tots aquests dies no hem tengut temps d'escorcollar. També ens han aydat prou lo Rt. Rector i sos Rts. Vicaris Mn. Ginard i Mn. Lliteres i llavò un dia l'Escolà vell Mtre. Miquel Morey.

A tots aqueys senyors i a totes les altres persones que tan bon costat mos han fet ab aqueixa enquesta, sobre tot als senyors *dels Olors*, donam milions de gràcies, i prenim comiat de tots; i ab lo tren que ix d'Artà a les tres coranta ens espitxam a la Ciutat de Mallorca a continuarhi la tasca que hi tenim fa tants d'anys.

I donam per acabada aqueixa tongada d'escapades filològiques.

I fins que n'emprenguem una altra, que pot esser siga aviat, si Deu ho vol.

VI

ESCAPADA FILOLÒGICA A LLUCMAJOR
(11-13 maig)

Ab l'escapada del febrer no poguerem arregussar tot el cabal lexicogràfich que ens interessava. Per això feym aquesta altra escapada a Llucmajor.

Dia 11

Agafam ab En Moll el tren de les dues quaranta que ens deixa a les tres quaranta an aqueixa gran vila. Lo Rt. Sr. Rector (Mn. [26] Andreu Pont) ab son germà Mn. Antoni Josep i Mn. Telm Salvà i l'onclo d'aquest l'amo'n Damià Sastre ens esperen a l'estació, ens menen a la Rectoria, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rompem tot d'una el foch lexicogràfich. Se presenta an En Moll D. Guillem Puig i Salvà, pescador de canya dels mes acorats i li dona una relació ben especificada de tot aquell ram de pescar, per espay de dues o tres hores; mentres l'amo'n Damià Sastre, cassador fí, comensa a esmenussarme tot el ram de cassadors (*llovers* [que paren *lloves*], cassadors d'abeurada, de *ginyol*, d'escopeta i ca-mè, de perdius, de *cunís*, de *llebres*). Com hi ha tant d'endiumenjat, tayam caps devers les vuyt i mitja, i cadascú pren redós a ca seua i iprou per avuy!

Dia 12 de maig

En Moll pren bordada ab Mn. Antoni Josep Pont cap an el obradors de tots aqueys menestrals; Mtre. Gabriel Mir, fuster *primater*; Mtre. Miquel Clar i Cardell, parayre (teixidor de llana); Mtre. Antoni Oliver i Vidal, ferrer; Mtre. Julià Puig i Salvà, sabater; mestre Bernat Miró, llenterner; Mtre. Antoni Cardell, fuster de carros. A tots aqueys obradors (botigues) li diuen el vocabulari del respectiu ofici, dientli mots, ademés dels dits mestres, madò Maria Servera i Tomás, teixidora; En Julià Puig i Puigcerver, de sabateria; i Antoni i Miquel Cardell. A casi tots aqueys obradors dibuixa diferentes eynes i màquines.

Ara jo me pas tot lo sant dematí ab l'amo'n Damià Sastre, que segueix espinzellantme tot el ram de cassar, me dona les fites ben netes de la vida íntima de corps, esparvers, milans, falcons, moixetes, voltors, fures, mostels, cunís, llebres, cans-mens, cans-ervissenchs, cans llebrers, genetes, marts, gats selvatges, vida que coneix fil per randa, massella de vocabulari de lo mes interessant.

Devers les onze alzam el camp i ens n'anam a ca-Mtre. Joan Clar i Mulet, ferrer, que fa i compòn *màquines de segar*, que me diu uns quants noms de pesses de tal màquina d'allò mes bufarell i que jo no coneixia. La banda del cap-vespre visitam ab l'amo'n Damià la gerreria i teuleria de l'amo'N Josep Noguera i Salvà, que mos mostra tot l'obrador, i el *Roder*, Mestre Antoni Bortorer i Salvà, m'esplica de lo mes be el funcionament de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la *Roda* (màquina caporal del gerrer) i el *Teuler* Mtre. Jaume Pizà me fa una partida de teules devant ab una lleugeresa i una pulcritut fora mida. L'amo'n Josep i la seua madona m'espliquen el forn i el nom de totes les feynes de gerreria que engarbullen. Després mos n'anam a la Rectoria i endardellam tot el ram de galls, nierons, pondre, lloques, polls, pollastres i demés carro-portal, fins que se retira l'amo'n Damià i s'entrega Mtre. Bartomeu Duran i Clar, picapedrer, de 72 anys, que se posa a dirmos paraules del seu ofici, pegantmoshi tots fins passat les vuyt i mitja des vespre, ell diu qui diu mots picapedrerenchs, i nosaltres escriu qui escriu.

A la fí posam forqueta i aviat hem contat ab tots, i ¡fins demà dematí! [27]

Dia 13 maig

En Moll ab Mn. Antoni Pont s'espitxa an els obradors de mestre Bartomeu Font i Palou, fideuer, i de mestre Mateu Mir, selleter: els quals li diuen el vocabulari de llur ofici respectiu, i ell hi treu un aplech de dibuixos ben interessants. Mentres tant jo ab l'amo'n Joan Móger, de *Ses Males Cases*, mos tiram dins la botiga de roba de mestre Sebastià Noguera i Mas, *Ca'n Denits*, i la seua germana la madona Catalina Noguera i Mas i la seua dona Llorença Rubí i Amengual ens diuen i especifiquen una partida de noms de roba antiga i moderna, que ens cauen de lo millor. Llavò li envelam cap a la fàbrica de llistes de l'amo'n Bartomeu Romaguera, de sobrenom *Guixa*, que ens espinzella les castes de llistes que fa. Ens crida molt l'atenció que dins la gran sala dels telers mecànichs hi ha entronisat lo Dolcíssim Cor de Jesús. Ens aturam llavò a ca-l'amo'n Joan i les seues dues criades madò Margalida Puigcerver i Tomàs i la seua filla me donen moltes d'enquestes de la roba de drap antiga, dels vestits i de les botonades de les dones d'altre temps. D'allà pegam a ca-mestre Joan Pastor i Sastre, teixidor de drap i altres robes de cànyom. Parlam ab sa mare, teixidora de tota la vida i que ja n'ha doblegats noranta cinch. D'allà ens n'anam ben acanalats a ca-mestre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Miquel Font i Caldés, *teixidor de lona*, que ens dona les fites ben netes de tal roba.

Després de dinar, mos n'anam a ca-l'amo'n Joan Móger, que mos mostra una partida de *rebozillos*, *gonelles*, cubertors de taula, de llit i altres robes, d'entemps primer, que son vertaderes preciosidats. Admirantles mos passam una estona ben llarga, fins que se fa hora d'agafar el tren.

Prenim comiat de tots els amichs corals que aqueys dies tant se son desteixinats per fermos venir mots i mes mots d'aquells tan escayents per les nostres llibretes, fins que pujam en el tren, i icap a Ciutat son les feynes!

Aquí clovem l'escapada.

¡Fins a una altra, si Deu ho vol!

VII
ESCAPADA FILOLÒGICA A EIVISSA
(4-11 juliol 1922)

Dia 3 juliol

Ab Mn. Antoni Josep Pont i En Moll prenim el vapor *Isleño*, i cap a Eivissa manca gent!

Dia 4 (juliol)

Arribam a les cinch del matí. Ens rep an el Moll l'Il·lm, Sr. Vicari Capitular (Mn. Vicenç Serra i Orvay), i pujam a la Fonda; com som tres, no hi ha lloch per nosaltres an el Seminari.

Dita missa i berenats, tots tres icap al Seminari! Mn. Pont s'espitxa a l'Hospital. Hi troba Na Maria Riera, de xeixanta quatre [28] anys. Li aglapeix la tonada de les *Caramelles* de Nadal, anotantne la melodia i la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lletra. En Domingo Ribes i Marí, soldat, de la pagesia, li canta una *cansó de passeig* i en consigna la melodia. En Joan Mayans i Ferrer, soldat igualment de la pagesia, li diu la melodia i cansó d'una *Caramella de Nadal*. A Eivissa no n'hi ha de Pasqua. Na Joana Ribes i Marí li canta la *cansó* de Sant Aleix, *Sant Isidro*, una *cansó popular* i sa *Tonada de picar llenties*. Mn. Pont anota curosament totes aqueixes melodies. Torna an el Seminari i D. Joan Mayans, organista de la Catedral, li canta una melodia popular. Llavò Mn. Isidor Macabitx, En Joan Ripoll i Seguí *des Pa*, Mn. Vicenç Serra i Orvay i Mn. Ignasi Serra li canten un enfilall de cansons de jochs infantils, i pren bona nota de llurs melodies.

En Moll se'n va ab Mn. Macabitx an els obradors de Mtre. Joan Marí i Roig (a[lies]) *Gallet* i Mtre. Josep Marí i Escandells, fusters; Mtre. Josep Costa i Garcia (a) *Patata*, ferrer; Mtre. Josep Brunet i Planells, selleter; Mtre. Antoni Riera i Torres (a) *Porxu*, sabater; els quals li completen el cabal llingüístich de llurs respectius oficis que Mn. Macabitx ens havia pellucat, fora lo de selleteria. La banda de cap-vespre ab En Fèlix Juan i Torres, ex-sargent del *Terç Extranger* del Marroc, s'esquitxa an el *Molí de Vent* de Ca'n Fèlix; el muliner Mtre. Joan Serra i Torres li esplica pessa per pessa tota la cosa del molí, tanta com n'hi ha. Se'n van a una cénia i repleguen també tots els noms d'aquesta màquina tan primitiva de treure aygua. Torna an el Seminari, i En Fèlix Juan i En Joan Serra i Marí, seminarista, li diuen un bon grapat de noms d'animalons i d'intensius, ben interessants.

Ara jo aplech En Joan Planells i Roig seminarista de setze anys nadiu de Santa Gertrudis, N'Antoni Costa i Bonet de devuyt anys nadiu de Sant Josep de sa Talaia seminarista també, En Josep Serra i Marí de 18 anys nadiu de Sant Josep, En Miquel Riera i Bonet de la mateixa edat nadiu de Sant Antoni de Portmany, N'Emili Pérez-Cabrero i Adrover de 13 anys, Mn. Antoni Costa i Torres[,] Majordom del Seminari, nadiu de Santa Agnesa i llavò En Joan Ripoll i Seguí *des Pa*[,] antich cuyner del Seminari nadiu de *Sa Penya* barri de *la Marina*. Aquest bell estol d'eyvissenchs ja son partits a dirme mots de les cinch primeres *seccions* del *Qüestionari*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Noms de Deu, dels Angels, dels mals esperits, escala de sers del mon visible, noms de les facultats sensitives i intel·lectives dels racionals i irracionals i noms de les parts del còs humà i llur funcionament, i mos hi passam tot lo sant dia cuydant a fer ull ells de dirme mots i jo d'escriure'ls. Se fa fosch i tothom icap a ca seua i els *assotants a Ca'n Coll*! I fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 5 (juliol)

Devers les vuyt prenim tots tres els atapins. Deixam En Moll a ca'l capeller Mtre. Josep Fernández per que hi fassa bona pellucada de mots de capelleria, i la hi fa. Ab Mn. Pont pujam al Seminari. Mn. Pont se'n va a l'Hospital i hi fa calada buyda; torna, i jo li [29] destach tres *unidats*, ben trempades per tonades populars, de l'estol que he trobat que ja m'esperaven, els mateixos de ahir, ab els quals he seguida l'esplugada de les seccions del *Qüestionari* 6-9 (Relligió, Sagraments, llitúrgia, edificis sagrats, festes relligioses de cap a cap d'any, irrelligió, supersticions, bruixeries, fullets, noms de parentiu asxendent, colateral i desxendent), i vos assegur que en son sortits de mots a betzef, a roys, i tots ben interesants. I llavò que no poria donar raó per mes depressa que escrigués perque eren sis o set que no paraven d'enflocarme mots a dreta i esquerra; i elze provava la paciència perque tots volien que els escrigués tot ab u els mots que se treyen. Basta dir que no hem parat de fer tal gimnàsia de les vuyt i quart fins passat migdia, i de les tres i mitja fins a les set i mitja. Mn. Pont la banda del cap-vespre ha aglapides una bona partida de melodies populars i *Goxtus* (*Goigs*) de Sants i diu que son tan diferents de les de Mallorca i que criden tant i tant l'atenció. Com els de l'estol ja no han tengudes pus melodies que dirli, En Joan Ripoll i Seguí *des Pa*, cuyner de tota la vida i Mn. Ignasi Serra de *Ca'n Tià* (*la confiteria* mes acreditada d'Eivissa), se son posats a esplicarli els *aguisats* eyvissenchs, espinzellantloshi ben arreu, i ell escriu qui escriu tot quant li deyen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Moll, de ca'l capeller Fernández s'espitxa a l'Escola Nacional de D. Joan Grimalt. Li destaca aquest En Joan Canals i Tur de 13 anys, En Joan Rosselló i Bonet d'11, En Salvador Riera i Ripoll de 13 i N'Alfred Riera i Marí de 12. Los se'n mena En Moll a la fonda, i li diuen una vintena de jochs infantils i noms d'animalons i *intensius*. Ab això se passa fins a migdia. La banda del cap-vespre a les tres i busques el deixam a ca'l capeller Sr. Fernández, i la seua senyora D.ª Margalida Tur i Planes, li diu els noms dels vestits antichs d'home i de dona i les castes de roba que corrien altre temps devers Eivissa; i llavò costums dels festetjadors de la pagesia, i mobles, aviram, i noms vulgars de malalties. Ab això els ha aydat un tal Jaume Tomàs, *Cabo d'Infanteria*.

Ab això vé la fosca i quiscú pren redòs a ca-seua.

Dia 6 (juliol)

A les vuyt i busques ens tiram an el carrer ab Mn. Pont, que el deix a ca-Mestre Serra (Tià), *pastisser* de tota la vida, que li ha dit un bell grapat de pastissos eyvissenchs, espinzellantli tots llurs ingredients; i tot seguit la criada de la casa, Na Maria Torres i Ripoll, li ha cantats *els Passus* (Via-Crucis). Se'n vé an el Seminari, i En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* li esplica una partida mes de *guisats* eyvissenchs, i tres xabalets seminaristes li canten unes quantes de melodies populars, i ell izas! izas! les anota en la seua llibreta. Mentres tant jo de les vuyt i quart fins a les dotze pelluch de boca del meu estol d'ahir, que m'enrevolta, bones ambostes de mots de totes les parts i dependències del *casament* (casa alberch) de fora vila, que revela la primitividat de la vida pagesa eyvissenca. Com mos ne temem, ens toquen les dotze, i icap a dinar tothom! [30]

En Moll ès romàs a la Fonda. A les vuyt i minuts li compareix En Vicent Fuster, *mariner* i *pescador*; se'n van a un llaüt i li esplica els noms de totes les parts del vaixell ab tot son ormeig i aixarch i els diferents sistemes de pescar que assí s'estilen, i ab això se passen tot lo dematí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A les tres i busques mos tornam tirar an el carrer. Ab Mn. Pont li envelam cap an el Seminari, a on trobam l'estol de sempre. Uns enrevolten Mn. Pont i li canten melodies eyvissenques i En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* segueix espinzellantli *aguisats* eyvissenchs, no just de senyors, sino de pagesos, que son re-de-molts i qualcún ben primitiu, i li donen que fer fins a les vuyt.

Ara a mi me diuen els noms de les dependències del *casament* (casa) de *fora* que avuy dematí no me havien dits, i envitricollats ab tals noms en surten d'altres a forfollons d'allò mes interessants i la major part desconeguts per mi. A poques bandes del territori de la nostra llengua hi ha tant de xorrèstich lexicogràfich com a Eivissa. Fa estona que ho presentía però ara ho tocam ab les mans.

La fosca mos treu del Seminari, i En Moll no mos compareix fins passat les vuyt i mitja, perque a les tres i mitja s'ès esquitxat a ca'l *Capeller* Fernàndez, a on han comparegut el *cabo* Tomàs i una tal Catalina Marí i Tur, i ja son estats partits a dirli mots i mes mots de *matanses*, de tots els farciments de porquim, de totes les *porquetjades* que se fan a Eivissa, tant o mes polents de vocabulari com a la comarca balear, catalana i valenciana que siga famosa per tal concepte. Llavò li han dits els noms del arreus de cuyna i dels *dolsos* que fan per Nadal.

A la fi ben sopats i llests de totes les altres feynes, mos ne som anats a posar els ossos de pla, per lo que pogués esser, i ¡bona nit tots plegats!

Dia 7 (juliol)

A les vuyt i quart li envelam cap al Seminari, i al punt compareix tot l'estol, i se posen a dirmos noms de moltes de coses. An En Moll li aboquen enfilalls de noms d'animalons i aucells (carnissers i no carnissers) i animals selvatges, i llavò un bon raig de intensius i derivats de *colors* i una grandiosa ambosta de cent vint *diminutius* i *aumentatius* que valen la barba d'un soldat; i també ha aglapits els noms referents a cans, gats i rates.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mn. Pont se'n va a l'Hospital, i una dona eyvissenca li esclovella totes les les coses de la *bugada*. Torna an el Seminari i hi pelluca els noms dels *jochs de cartes* que s'estilen devers Eivissa. Jo replech mots del ram de coloms i del bestiar, porquim i llavò un bell aixam de noms vulgars de malalties i de llurs remeys casolans.

A les onze i busques En Moll devalla a ca la teixidora Francina Torres i Escandell, formenterenca, i hi replega els noms del teler i de l'urdidor. Arriben després a l'església de Sant Salvador de *la Marina*, i la muller del campaner, Na Maria Marí, li ha dit part del vocabulari de campanes i campanar. [31]

Ab això se fan les dotze, i mos n'anam, quiscú per son vent, a dinar.

Dinats, pujam tots tres ab En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* a un carretó, que mos ne du a Sant Antoni de Portmany, a l'altre cap de mon... eyvissench, a l'antich Portmany (*Portus magnus*), a on trobam molt bon recapte de casa i de mots, gracies a la gentilesa de Mn. Bartomeu Ribes, *Mossènyer* actual de Sant Antoni de Portmany, que a l'acte ens troba estatge per tots quatre, mentres Mn. Joan Bonet, que fonch molts d'anys *Mossènyer* d'assí, Mn. Josep Colomar, Vicari d'aquesta parròquia, Mn. Josep Bonet, capellà de la *Trasatlántica* i Mn. Joan Torres i Ribes, tots a la fresca a la porta de l'amo Antoni Manyà ab la seua madona, ja son estats partits a enflocarmos mots i mes mots de diferents seccions del *Qüestionari*, i nosaltres escriu qui escriu, tan depressa com sabíem. A Mn. Pont, li diuen el vocabulari de figueres, ametllers, garrovers, oliveres i vinya. An En Moll altres li donen el vocabulari d'arreus de cuyna, del filar, de animals de ploma de la vorera de mar, noms vulgars de malalties i llurs remeys, noms de pedres i pedrades i de pegar i núvols. A mi me'n diuen també un bon raig de noms vulgars de malalties i els remeys que hi dona la gent, tot lo qual ès font abundosa de vocabulari.

Ab això se'n ve la fosca, i ens obliga a anar a pendre redòs i posar miques, i després a veure la *mula blanca*, verbo dormir.

Mossènyer es porta tan heroycament que ab un instant tresca tot es poble i ens troba quatre bons homes, de molta d'edat i de representació,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que vendrán demà a les vuyt a dirmos paraules de tot el ram de conrar la terra i de les diferents castes de bestiar.

I ab això posam punt final, i ¡bona nit tots plegats!

Dia 8 (juliol)

A les vuyt ens aplegam an *es Porxus de Missa*, davant l'església parroquial, ab En Josep Escandell i Vingut, de vuytanta dos anys, nadiu de Sant Rafel de Forca i habitador de Sant Antoni de Portmany, conrador de tota la vida, i En Josep Sala i Rosselló, de 74 anys, nadiu d'assí mateix, que té dos sobrenoms: *Banya* i *Llucià*. Ab aquests dos emprench l'endardell de la terra com element de vida per l'home, i me diuen els mots referent a bosch i marina, pinars, sevinars, sitges de carbó i forn de calç, llaurades, sistema dels *quatre tersos*, formiguers, femades, sembrar, creixensa del *sembrat* fins que grana i el seguen. Ab això mos passam tot lo sant dia.

Mn. Pont entra a Ca-Na Josepa Ribes *Mossón*, de xeixanta quatre anys, que li diu els noms de les castes de vestits d'home i dona d'altre temps i les castes de roba de que les feyen, resultant que tota la roba que duyen per assí en-primer era feta en casa, de cànem o de llana.

Ve després an es *Porxus de Missa*, hi troba en Josep Vingut i Ribes, de 66 anys, santantoniench i que diu a Mn. Pont el noms dels cereals i llegums que sembren per assí. Llavò a ca'n Josep Torres i Prats pelluca el nom d'una partida de arreus de casa, i després En [32] Josep Sala i Rosselló li enfloca el vocabulari del cànem i son aprofitament (amerar, trencar, espadar), i llavò dels aubarcoquers, *tarungers*, pomeres, magraners, cirerers, *cudunyers*, nespleres, pereres, *melicutuners*, préssechs, alverges, *bistratxus*, *mansaneres*, ferratges, alfals, trébul i qualcom d'*hurtulissa* (patates, cols, grells, *muniatu*, cebes, ays, mongetes, pebreres, melons i xindris).

En Moll se planta davant ca'n Josep Rey i Torres, mestre Picapedrer; hi compareixen En Josep Torres i Prats de 87 anys, anomenat *S'Hereu des*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Poble (perque ès el mes vell), En Joan Prats i Colomar, En Josep Vingut i Ribes, En Josep Torres i Torres, En Josep Rey i Ribes, En Vicent Ribes i Riera, D. Bartomeu Escandell i Marí[,] Secretari de l'Ajuntament, i Na Catalina Riera i Ferrer de 63 anys. Els quals ja son partits a dirli mots i mes mots del bestiar de llana, noms que pren la persona des que neix fins que's mor segons l'edat i estats que va prenent, jochs de nines y nins i una bella cateyfa de *intensius* (diminutius, aumentatius, colectius). Sabent aquella bona gent que En Moll era tan trempat per dibuixar, duen un vestit de dona d'altre temps i l'encitronen a un tal Joan Bonet, que feya la seua planta ab sos bigots i aquella gentil i pintoresca indumentària femenina, que era una vertadera preciositat. Se'n va En Moll a ca'n Josep Torres i Prats, i hi dibuixa l'arada, el jou de llaurar i altres ferramentes de conrar, com també en dibuixa d'altres, que li du de ca-seua En Josep Escandell per escusar passes an En Moll. D'allà li estrenyen a l'hort de Mn. Joan Bonet, de sobre-nom *Casat*, i un nebot d'aquest, N'Antoni Torres i Tur, li dona una relació ben espinzellada de la *cèni*, de les *parades* i *taules* d'hortalissa i *civera de carru*. Pren nota de tot això i dibuixa unes quantes de ferramentes mes.

Torna En Moll de dit hort i mos entregam a ca'n Bartomeu Ribes, de sobre-nom *Xumeu d'En Truy*, mariner, que ens han dit que sap noms vulgars d'estels, i ell i son fill Antoni ens ne diuen un raig, alguns de nous, que no les havíem trobats a les Balears.

Ab tot això la fosca ens fa pendre redòs a la posada Ca-Na Catalina Ribes, i al punt romanem tots tapats de sordonayes.

Dia 9 (juliol)

Come bon diumenge que ès, ens constituim an els *porxus de Missa* devers les nou. Surt la gent de l'Ofici i mos umplen els porxus, aboldronantse entorn de les tres taules que empram els tres escorcolladors, i ja son partits a dirmos paraules, que no hi ha qui hi par ni qui s'hi oesca. Jo hi endardell tot el ram de batre cereals i llegums,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ventar i *alsar d'eres*. Després pegam per l'empeltar *àbrens*, *aspurgarlus* i demés carro-portal arbrench, fins que passam revista a tot l'endarivell de núvols i pluja; a la fi toquen migdia i li estrenyem tots a dinar.

Mn. Pont s'hagut d'afanyar a les totes per aglapir les melodies d'un sonador de flaüta i d'una al·lotella glosadora, Na Maria Vingut i Riera, de 13 anys que compongué anys enrera un *glosat* sobre el [33] poble de Sant Antoni de Portmany, i le hi ha cantat tot ab la tonada de les *Caramelles* de Nadal; i mentres ha cantat acompanyantse ella mateixa ab el tambor, se tenia la cara tapada ab un mocadoret ab randeta feta a mà (festó). Lo que ha costat molt a Mn. Pont d'aglapir el ruixat de notes de la flaüta, que aquell sonador, En Josep Costa i Bonet, sona meravellosament. Ab aquestes dues polents fonts de música popular n'ha tengut prou Mn. Pont tot lo dematí, i encara no ha pogut acabar i ha celietjada la glosadora per demà dematí, i es sonador per la banda del cap-vespre, que el passen devall es *porxus*, sonant un la flaüta i l'altre anotantli aquelles esplèndides melodies.

En Moll ha tengut prou que fer escorcollant ab En Josep Rey i Torres, el ram d'abelles, eixams, brescams i mel i després tot l'endiumenjat de trons i llamps, això després d'aydar a Mn. Pont en l'aglapida de les melodies que brollaven de la flaüta del *sonador* i de la gargamella de la *glosadora* ab son acompanyament de tamborí i castanyetes, que vos assegur que repicaven ben granat.

La banda del cap vespre Mn. Pont ha tornat aglapir melodies populars de boca d'En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* i d'altres boques.

Ara En Moll i jo ab En Josep Escandell de Ca-N'Arabí i ab En Josep Sala i Rosselló de *Ca'n Llucià* ens espitxam a l'hisenda de *Ca'N Tura*, que hi està una neta d'En Sala, a on hem pogut estudiar el *casament* pagès eyvissench ab tota la seua genuinidat: *es porxu*, sa cuyna (*sa llar defora i sa llar dedins*), que En Moll n'ha dibuixada la planta. An aquest casament hi ha *Truy d'Oli* (Tafona) i *Molí de Sanch*. En Moll ha dibuixat un i altre *giny* (màquina) per la seua rònega primitividat, tot fusta i pedra i qualque mica de ferro. Jo hi pelluch tot lo vocabulari, que ès interessantíssim, d'un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i altre *giny*. Llavò mos esquitxam altra volta an el poble; i devall els *Porxus* de Missa En Josep Escandell, Mossènyer, Mn. Josep Colomar i Tur, Mn. Joan Torres i Ribes i qualcún altre m'han dits enfilays de mots referents a llits, *marefegues*, *matalafus*, tapay de llit, castes de pedreny i de terres; i son sortides vertaderes preciosidats llingüístiques.

En Moll ha aydat a Mn. Pont a transcriure les notes de la flaüta que donava a betzefs aquell admirable sonador, En Josep Costa i Bonet; i llavò tots dos, Mn. Pont i En Moll apleguen la melodia dels *Passus* (*Via-Crucis*) que un chor de donzelles i escolanets els han cantats dins la Rectoria tal com elze canten a l'esglèsia i p'els carrers certs dies de l'any.

Com mos ne som temuts, ens ès venguda la fosca damunt, i hem tallats caps allà on érem, anantmosne a sopar i a geure. I bona nit tots plegats!

Dia 10 (juliol)

Demunt les vuyt mos plantam devall es *Porxus de Missa*, i rompem el foch tots tres.

Mn. Pont ja ès partit a transcriure musicalment un raig de melodies de flaüta que li enfloca hala qui hala En Josep Costa i Bonet, [34] i hi ha de posar tots els cinch sentits per aglapirli tantíssimes de notes com fa brollar En Costa d'aquell tan primitiu instrument.

En Moll pren per conte seu En Josep Rey i Torres, acabantlo d'esplugar sobre el ram d'abelles, i llavò se posa a copiar la llargueruda glosada de Na Maria Vingut i Riera i en té per un parey d'hores perque se tracta de més de trecents versos, a on hi ha mots i frases interessantíssims.

Ara jo aplech tot una ruixada de mots i frases de diferents seccions de gran relleu lexicogràfich, que me diuen els capellans de Sant Antoni de Portmany, presidits de Mossènyer i acompanyantlos En Josep Escandell *Arabí*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La banda del cap-vespre ens tornam aplegar ab aqueys senyors devall els mateixos *Porxus*, i ens diuen enfilalls de mots *sant-antonienchs* i *purmanyins* de les tres fins devers les sis i mitja, que arriba el carretó que mos ha de tornar a *Vila*.

Donam mil gràcies a Mossènyer (Rt. D. Bartomeu Ribes), Mn. Joan Bonet (*Mossènyer* passat), Mn. Josep Colomar, Mn. Josep Bonet i Ribes, Mn. Joan Torres i Ribes i an En Josep Escandell *Arabí*, p'el bon costat que mos han fet, dientmos tantíssims de mots i cercantmos i trobantmos tanta i tanta de gent que mos n'ha farcits de mots i frases d'alt valor lexicogràfich i gramatical, fins a l'estrem de que a poques poblacions de Balears, Catalunya i València havíem trobada tanta de cosa filològica com assí.

I ¿què feym a les hores? Prenim comiat de tota aquella bona gent, pujam an el carretó, i li estrenyem cap a Vila. Un poch abans de Sant Rafel de Forca agafam un altre carretó ple de bergantelles pageses que cantaven come rossinyols. Mn. Pont els escoltava ab tanta d'oreya, que els ha poguda aglapir una melodia preciosa, que ha anotada ab llapis dins el carretó mateix, sense aturarse aqueix.

Arribam a Vila devers les vuyt i mitja. Rebem la visita de l'Ilm. Sr. Vicari Capitular i del Canonge Macabitx i acabam per sopar i anarmosne a geure.

Dia 11 (juliol)

A les vuyt pujam an el Seminari, a on compareixen els de l'estol dels dies 4-7 i ab ells mos passam tot lo sant dia, engospantlos els mots i les frases, que mos van dient i que ofereixen gens d'interés lexicogràfich i gramatical.

En Moll se'n va a l'Escola Nacional de D. Joan Llull i Vives, que posa a la seua disposició N'Antoni Roig i Serra de 9 anys, N'Andreu Gota-redona i Tur de 10, En Joan Tur i Fortuny de 9 i N'Enric Sunyer i Riera de 12; i ab ells estudia la fonètica de Vila que ofereix els seus contrasts ab la de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pagesia. Llavò s'espitxa ab En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* a Ca-Na Murtera, i l'Ama de la Casa, Na Francisca Ripoll i Bufí, de 27 anys, que los diu un bon grapat de mots del ram de casa i del pastar i En Moll dibuixa uns quants d'obgectes casolans ben curiosos.

Mn. Pont pelluca unes quantes de melodies mes an el Seminari i a l'Hospital. [35]

Horabaixa de tot prenim comiat de tota aquella bona gent seminarienca, donantlos milions de gràcies del costat entusiasta que mos han fet en la replega de cabal filològich. L'Illm. Sr. Vicari Capitular i el Canonge Macabitx, mos han feta companyia fins an el moment de pujar an el vapor, passat les onze de la nit. En Joan Ripoll i Seguí *des Pa* no ha tengut pit per venir a donarmos l'*Ab Deu-siau* de greu que li sabia que mos n'anàssem. A la fi mos ajassam dins el camarot del *Bellver* que mos han donat, i de d'allà cap a Mallorca.

Dia 12 (juliol)

Me desxondesch a les tres i tres quarts, puig dalt cuberta, i me veig Mallorca a l'entrellum, blavenca, boyrosa, gentil. ¡Quin pler de colombrarla i d'acostarmoshi!

Me succeeix lo de sempre: que, com torn a Mallorca, me sent sempre mes *mallorquí*.

A les sis i busques entram dins el port. Prop de les set saltam a terra i ¡cap a dir missa! i després cadascú a casa seua a enllestir les feynes que sempre té un que ha passats ancque just siguen vuyt dies fora de casa-seua. I ab això queda closa aquesta Eixida a Eivissa, que ja ès la qui fa cinch, totes per cosa de l'Obra del Diccionari! Que Deu ho beneesca. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VIII
ESCAPADA FILOLÒGICA A PORRERES
(Dies 26 i 27 de maig 1922)

Dia 26 de bon matí pujam en el tren ab En Moll, i de d'allà cap a Porreres. Ens hostetjam a Sant Felip Neri d'allà, que hi ha festa grossa: lo terç centenari de la canonisació de tan gran Sant. Hi dich l'Ofici, assistinthi el floret del poble, resultant una festa solemníssima.

La banda del capvespre envestim ab En Moll la tasca lexicogràfica, i hi traüllam fins que fa fosca, i llavò lo endemà tot lo sant dia i tota la vel·lada.

En Moll escorcolla tots aqueys rams:

a) Jochs de nins, ab En Pau Sitjar i Barceló de 9 anys, En Climent Llaneres de 7, En Miquel Mora i Rosselló de 7, En Guillem Selleres i Melià de 10, En Jaume Gil i Mora d'11, N'Antoni Gornals i Mora de 13, En Josep Julià i Sastre de 9 i En Joan Mora i Servera d'11. Tots aquests minyons son del Col·legi de Sant Felip Neri i fan un cap de lo mes viu, diguent an En Moll 24 jochs.

b) Noms de classes de mel·les, figues, prunes i reyms, ab l'amo'N Rafel Bou i Bonet.

c) Jochs de nines, ab Na Francina Julià i Mas de 13 anys, Na Francina Soler i Servera de 10, Na Maria Fuster i Rosselló de 9, N'Antonina Feliu i Nebot de 10, Na Francina Melià i Sastre de 10 i Na Pereta Sorell i Barceló de 9, totes alumnes del Col·legi de les Monges. [36]

d) Noms tècnichs de eynes i treballs de fusteria i de la prensa de vi, ab Mtre. Joan Fiol i Rabassa, fuster.

e) Noms de fideueria (ab dibuixos del truy i de la prensa de fideus), ab Na Margalida Pocoví i Manera, fideuera.

f) Noms vulgars de malalties, ab D.ª Maria Bou i Bonet de 83 anys i D.ª Margalida Bou i Sala, neboda de l'altra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

g) Noms tèchnics de picapedreria ab l'estol de picapedrers que son venguts a Sant Felip Neri: Mtre. Miquel Bover i Mesquida, En Pau Riera i Julià, En Sebastià Barceló i Nicolau, N'Andreu Barceló i Nicolau, N'Antoni Pons i Mayol i En Pau Riera i Mesquida. En Moll els alegra a tots dibuixantlos una carota per hom, i la se'n duen més satisfets que un ca ab un os.

Ara jo me som entregat a ca-mon vell amich l'amo'n Rafel Bou i Bonet, de 79 anys, un dels propietaris bons de Porreres, que ab sa germana D.ª Maria i sa filla D.ª Margalida i son fill D. Bernadí i la seua criada madò Polònia Obrador de 87 anys se son posats a la meua disposició per endardellar lexicogràficament el dialecte *porrerí*. He vista també D.ª Catalina Campins i Barceló per lo mateix i ha cridades les seues amigues i veynades Na Maria Mora de Son Bacó, la mestressa Maria Barceló, botiguera de roba, i madò Margalida Figuera i Mas *Massutina*, que té una botiga d'esparteria; i totes se son oferides a dirme tots quants de mots sàpiguen de les coses de seu ram.

Ab tota aqueixa bona gent, un cop a ca-l'amo'n Rafel Bou i un cop a ca-D.ª Catalina Campins, així com elze llevia millor, ab aquest dia i mitx hem pellucat els noms de robes antigues *fetes en casa*, el *bolquim* dels infants, les robes que duyen de vila esterna i de fora Mallorca, vestits d'altre temps d'homo i de dona i de minyons, joyes (botonades, creus de dur p'el coll i rosaris), ram de gallines (ous, lloques, llocades), cans i cusses, porquim (sobrassades, llangonisses, camayots, botifarrons), distribució i dependències d'una casa per defora i per dedins, costums i festes anyals (derrers dies, corema, setmana santa, Pasqua, Nadal), noms vulgars de les malalties i llurs remeys i tot el vocabulari picapedrerench, que l'hem aglapit ab En Moll de boca de l'estol de picapedrers que mos han comparegut de vel·lada a Sant Felip.

Es estat un dia i mitx de gran trafech lexicogràfich. Vos assegur que mos hem donat un bon may d'escriure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que consti el nostre mes viu agraiment a totes aqueixes bones persones que tant de costat mos han fet ab aquesta pellucada lexicogràfica.

Avuy, dia 28, mos ne som tornats a Ciutat a seguir la feyna que fa tant de temps mos hi tenim senyada, tan mala i tan mala d'esveir. [37]

IX
ESCAPADA A S'ESTANYOL (LLUCMAJOR)
(2-4 agost 1922)

Dia 2

Ab En Moll prenim el tren de les set trenta. Arribats a Llucmajor, pujam a carruatges que ens esperaven ab Mn. Andreu Pont, Rector Arxipreste, i Mn. Telm Salvà, vicari, i l'amo'n Damià Sastre; i cap a S'Estanyol manca gent (16 kilometres de la Vila de Llucmajor): delitosa plaja, girada a mitjorn, a on trobam el Patró Baltasar Torrijos i Ramis, nadiu de la Ciutat de Mallorca, però habitador d'aqueixa plaja fa molts d'anys, ab la seua dona Na Catalina Penya i Obrador, nadiua de Felanitx, En Joan Ripoll i Puig, gendre d'aquests dos i el Patró Gabriel Planici i Ensenyat, tots lluchmajorers, disposts a dirmos tots els mots de marineria i pescaderia que sàpiguen.

En Moll se'n va i dibuixa es llaüt del Patró Titi (Torrijos) de boca i de costat, posant an el dibuix mateix el nom de cada part del menut vaixell en lo qual se passa bona part del cap vespre. Després replega de la Sra. Mestra de Sant Joan (D.ª Maria Pujol i Tous) que estiuetja aquí, els noms dels arreus de cuyna i rebost de dit poble, mostrant els dibuixos que tenim de tals objectes i dient aquella senyora les corresponents denominacions.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llavò pren per conte seu el Patró Titi, que li esplica les diferents castes d'ormetjos que usen per pescar. No ho poden acabar i ho deixen per demà.

Jo les he ab el Patró Planici i Cosí En Ripoll que me diuen els noms dels vuyt vents i una pila d'*intensius* de dits noms d'allò mes curiós i pintoresch. Després li pegam p'els estels i constelacions mes conegudes dels mariners i que los serveixen per navegar per aquesta ribera i me donen moltes de clarícies de tals estels i constelacions: la via que fan, lo que reprenen an el sol, les temporades de l'any que les veuen i les que no les veuen. En tot això pelluch un bell eixam de mots preciosos.

Ab això se'n ve la fosca i hem de tallar caps; i fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 3

Devers les vuyt En Moll se'n va an el llaüt d'En Titi, i el gendre d'aquest i son fill Rafel, de devers tretze anys, li acaben d'espinzellar totes les parts i arreus d'un llaüt. Se'en ve llavò a ca'l mateix Patró, a on jo feya mes d'una hora que replegava mots de peixos, xerxes i altres ormetjos que me deyen el Patró i la Patrona, i mos passam tot lo dematí escriu qui escriu els forfollons de mots que brollaven de la boca del Patró i Patrona i de dos fills seus (aquest matrimoni tenen onze fills), i tot mots ben genuins de ram de pescar. Basta dir que jo he omplides set planes de la meua llibreta, de lletra ben atapida. En Moll acaba de recullir del Patró Titi la relació de les diferents castes d'ormeig que ahir no hi havia hagut temps d'aglapir. —Jo ab l'amo'n [38] Damià Sastre i un gendre seu, que nom Tem, lo Rt. Sr. Rector i lo Rt. Vicari Tem, pelluch una partida de noms de jochs de cartes i els mots que s'usen per jugar a tals jochs.

Contàvem esser aquí fins demà horabaixa; però hem mudat el cayre a la pedra, tornant a Llucmajor per recullir una bona bolitxada de mots pescadorenchs que ens diràn dos patrons veys d'assí, que justament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquests dies se'n han hagut d'anar a la *vila* per feynes, i allà elze tendrem a la nostra disposició.

Per això devers les sis pujam an els carruatges, i cap a *la Vila* son les feynes!

Dia 4

De bon matí ens compareixen a la Rectoria els Patrons Gabriel Planici i Rafel Penya i Amengual, nadiu de Felanitx, de 86 anys i que encara fa de Patró com tot un home. En Moll en pren un per conte seu i jo prench l'altre, i vos assegur que els esplugam ben arreu. Elze treym centenars de mots de coses de llur ram: *colectius* i *intensius* de noms de peixos, vida dels peixos carnissers, que s'aborden a la gent, i la dels mes grossos que no s'hi aborden, espines i pues verinoses, ormetjos ab totes llurs parts i adherències, llaüt i totes ses parts i arreus, règim i vida econòmica del Patró ab la seua colla o barquera, remeys dels mariners per curarse de les picades i topades dels peixos malavidosos. També ens espinzellen això de *trebolins*, *ratxes*, *fiblons* i marors. Ens n'han contades de ferestes de marors i topades ab peixos carnissers i ens han dades enquestes precioses sobre el *dijuni de Sant Llorenç* contra *el cremat*, l'*oració del verí* i de *tallar els fiblons* i les *salutacions* dels nats i batiats el dia de Sant Pau. El Patró Penya de mal-nom *Revira*, té una filla *saludadora* perque nasqué i la batiaren tal dia i feu els *tres dijunis de Sant Llorenç* i tota la vida ha curades cremadures ab la seua saliva i ha *saludats* ferits de pues verinoses de peixos un sens fí.

Hora baixa de tot hem pres comiat de tots aqueys amichs corals de Llucmajor: lo Rt. Sr. Rector-Arxipreste, Mn. Tem Salvà, Mn. Antoni Josep Pont, l'amo'n Joan Móger de *Ses Males-Cases*, l'amo'n Damià Sastre, fentlos grans mercès de lo molt i molt que ens han assistit. I ab el tren hem tocades soletes cap a Ciutat. I fins a una altra si Deu ho vol i Maria. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

X

ESCAPADA FILOLÒGICA A PASTORITX (VALLDEMOSSA)

(26-29 agost, 1922)

Dia 26

Feya temps que el noble senyor En Pere Morell i Fortuny ens havia convidats per fer una escapada a la seua importantíssima possessió Pastoritx, tota olivar i bosch, tota oliveres, garrovers i alzines, per poderhi estudiar el ram d'oli de carbó, tan rich de vocabulari per esser indústries antiquíssimes. A la fi li prometem anarhi avuy. Mos envia el cotxo, a les quatre del capvespre hi pujam, i ja [39] som partits ben acanalats cap a Valldemossa, poch abans de esserhi deixam el camín reyal a la dreta, i ab quatre bots som a pastoritx, que forma una esplèndida comellarada que fa un sens fi de comellarets i comellaretons, cometes, costers, cingles i penyalars, que els puigs de Na Fàtima, Es Teix i Sa Mola guarden i arreceren solemnialment. Arribats allà, hi trobam ben trempats i xaravel·los el senyor del lloch, D. Pere Morell i Fortuny, la seua digníssima senyora donya Catalina Gual de Torrella, l'arrendador l'amo'n Salvador Bal·le i Campins, la Madona Maria Oliver i tot un flotó de missatges i guardians, i ab ells rompem el foch de l'escorcoll dialectal. Aquí hi ha gent de Valldemossa, d'Alaró, de Santa Maria, de Bunyola, de Sencelles. L'amo'n Salvador i el sen Sebastià Pizà Bibiloni, pastor molts anys i cabrer, porquer i tafoner, i llavò el senyor de la casa comensen a dirmos vocabulari d'abres i bestiar, replegant lo de bestiar En Moll i jo lo altre. Feym una bona tibada, i devers les deu mos n'anam a posar els ossos de pla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 27

De bon matí refermam l'escorcoll. En Moll ab el sen Sebastià Pizà de Santa Maria, el sen Jaume Cabot i Brunet, pastor, de Bunyola, sen Bernat Cabot i Payeres, de Bunyola, garriguer, i Mtre. Joan Ramis, de Sencelles, cotxer, envest el vocabulari del bestiar de llana, cabrum, bestiar de cabreste, bestiar de cerra i s'hi passa tot lo sant dia. De mes a mes fa En Moll un bell enfilall de dibuixos d'arreus de casa i de cuyna.

Jo comens per pellucar mots de cuyna i de casa que me diuen la Madona i la Criada, Na Catalina Torres i Fiol de Valldemossa.

Se presenta un tal Gabriel Rosselló i Fontanet de Mancor, jovenet encara, però molt entès en citges de carbó, que hi ha molts d'anys que en fa, i me dona esplicació de tals citges tan arreu i tan acabada, que no me'n havien donada cap de consemblant dins Catalunya, València, Eivissa ni Mallorca, sortint un enfilall de mots carbonerenchs que no recort que negú m'hagués dits may. Aquest Rosselló té una citgeta a punt de cremar a Ses Cometes, comellaretó molt fondo de Pastoritx mateix cap a Valldemossa; i la banda del cap vespre mos hi espitxam a peu i veym damunt el terreny lo que es una citja de carbó a punt de calarli foch. Mentrestant aglapim mots i frases de llevant i de ponent, al vol, així com se presenten.

Se fa vespre, enllestim les altres feynes que mos quedaven, i acabam tots per anarmosne a veure la *mula blanca*, i ¡bona nit tots plegats!

Dia 28

De bon matí En Moll envest ab l'Amo, el sen Tià Pizà i el Garriguer, el vocabulari d'oliveres, garrovers, figueres. S'hi apleguen llavò la Madona actual, i la Madona passada, venguda incidentalment d'Alaró, a on ha pres redòs (Madona Catalina Campins, cosina germana del Rdm. Sr. D. Pere Joan Campins, Bisbe passat de Mallorca, al cel sia ell i tots los morts.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amen) i fan el vocabulari de les matanses [40] ab tots els manyuclaments i farciments propis de les matanses mallorquines (corters de xuya gruixada i xuya prima, sobrassades, llangonisses, camayots, botifarrons, cuixots, blanquets). Jo mentrestant pelluch mots de la vida de possessió (règim de missatges i guardians i cuidores d'oliva) i altres coses consemblants, fins que ab el senyor del lloch, l'Amo (arrendador), el garriguer i En Moll ens aficam dins la tafona, i hi aglapim tot el vocabulari de l'oli, desde que tiren les olives dins els graners i dels graners an el trull fins a les *preses*, *capuló*, *safreig de triar*, *reguarts*, *crimes* i *molinada*. En Moll hi dibuixà la *biga* i el *truy*, posanthi el nom de totes les parts de tals enginys.

Després replegam els noms vulgars de certes malalties de persones i llavò de l'olivera i de l'oliva, a on hi ha tant de xorrèstich i camp per córrer.

La banda del capvespre pujam p'el comellar d'En Garavat i la Moleta fins a S'Espès (un auzinar) per veure una citja cremar. La trobam ab una partida de *fumeres* cremant a la vela, i cuydantla el sen Miquel Bosch i Jaume, carboner de tota la vida, nadiu de Bunyola, que mos diu uns quants noms de carboneria que valen la barba d'un soldat. En Moll fa uns quants dibuixos de la citja cremant i de les eynes carbonerenques, ens n'anam a guaytar la fondalada de *la Coma*, la costerada de Son Moragues. Lluu al cap d'allà de la fondalada la riolera vila de Valldemossa i la mar tota blavosa mes enllà. Es un panorama meravellós vist desde el cantell del precipici que fa la partió de Pastoritx i que resulta lo que se diu esglayador.

Devallam, sol post, del coll, i quant som a les Cases de Pastoritx, ja ès fosca negra, clouem l'escorcoll pellucant el nom dels diferents senyals que les possessions fan a les ovelles, de pega en tondreles, de *morques* i d'*aumagra* devers Sant Miquel, per distingir el bestiar d'una possessió del bestiar de l'altre.

Ab això se fa hora de conta ab tots i anar a donar part a la nit, i mos n'hi anam ab un peu devant l'altre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 29

De bon matí replech el nom de tots els sementers i subdivisions dels sementers de Pastoritx, que n'hi ha de curiosíssims, i una ambosta de derivats d'allò mes interesant que brollen de la boca de l'Amo.

Se fa hora d'estrenyerli cap a Ciutat. Prenim comiat de tota aqueixa bona gent de Pastoritx, anomenada mes amunt, sobre tot del[s] senyors D. Pere Morell i Fortuny i D.ª Catalina Gual de Torrella, l'Amo i la Madona, fent mil mercès de lo beníssim que mos han tractats i de la tracalada de mots que mos han dits; i ab una horeta mos som tirats dins la Ciutat de Mallorca ab les cames de l'egua, que escarda de greix i que se'n duya la galereta mes que depressa per aquella llargueruda capavallada que hi ha de Pastoritx fins a la Ciutat.

I aquí s'acaba la present escapada filològica i fins a una altra, si Deu ho vol i Maria. [41]

XI
ESCAPADA FILOLÒGICA A ARIANY
(Dia 9 i 10 d'abril de 1923)

Pujam a Manacor de bon matí ab En Moll an el tren, que ab una exhalació mos deixa a Petra, un carretó ab quatre bots mos du a Ariany, a on lo Rt. Sr. Vicari, Mn. Martí Truyols i Sureda, prop-parent meu, mos té preparat un gentil escabotell de minyons de l'Escola i minyones de la Costura de les Monges, disposts uns i altres a dirmos tota quanta de motada sàpiguen de tot lo que mos fassa pessa lexicogràfica, fonètica, morfològica o sintàctica. Dos dies tenim per fer tal pellucadissa, que ha d'esser molt interessant perque Ariany ès un dels agres mes topadissos de Mallorca per la nostra a tasca lexicogràfica i gramatical per motiu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'estar tan decantat de les vies de comunicació, lo qual fa que s'hi conserv millor la nostra Llengua.

Per això prench per conte meu En Gabriel Ferrer i Rigo de 15 anys, seminarista; En Rafel Santandreu i Garau de 12 anys, llatinista; N'Antoni Mestre i Mestre de 10, En Bernat Ribot i Genovart d'11, N'Antoni Mayol Mas de 13 i En Bernat Ribot i Bill·lloch d'11, afegintshi Mn. Miquel Gual i Serralta de 51; i ab tots ells envestim la conjugació dels 80 verbs de la llista que duym endardellats a mes de cent cinquanta poblacions de Balears, Catalunya espanyola i francesa, Reyne de València i l'Alguer. Mos hi pegam de les vuyt fins devers migdia i de les dues i mitja fins prop de les set; i lo endemà de les vuyt fins a migdia i de les dues i mitja fins prop de les quatre, que ho arribam a esclovellar a forsa de premudes i de brivades, posant a prova tota la paciècla d'aquella ajogassada minyonia.

En Moll pren per son conte primer tots aquests minyons: En Nadal Caldentey i Ferrer de 10 anys, En Bernat Ribot i Bill·lloch d'11, En Miquel Ribot i Nadal de 12, En Mateu Mestre i Ribot de 10, En Melcion Julià i Font de 9, En Bartomeu Ferrer i Ramis de 12, En Bernat Pont i Ribot de 9, En Blai Darder i Mestre de 10 i En Blai Genovart i Genovart de 9. Ab tots ells escorcolla jochs de nins, noms d'aucells, insectes parts del cos humà, fins a migdia.

La banda del capvespre i tot lo endemà dematí les hagué ab aquest altre estol de minyones: Na Rafela Lliteres i Mestre d'11 anys, N'Antonina Ribot Bill·lloch de 13, Na Concepció Mestre i Darder d'11, N'Antonina Mestre i Ribot de 13, Na Francisca Mestre i Darder de 13, Na Francisca Genovart i Mestre de 12, Na Margalida Darder i Rigo de 12, Na Maria Darder i Rigo de 9 i Na Magdalena Caldentey i Buades de 12. Ab tota aquesta menudència endardella els jochs de nines, eynes de filar, ram de gallines i demés aviram, arreus de cuyna, animals selvatges i insectes, noms de parentiu, àngels i dimonis, llenguatge d'infants quant comensen a embarbollar, mals de la pell, mals noms o sobrenoms i cansons populars.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab tot això hem poguda estudiar ben be la fonètica arianyera, que resulta de les interessants de Mallorca. [42]

El dia 10 horabaixench, agraint de tot cor a tota aquella gent arianyerina el bon costat que mos han fet, collam cap a Petra, a on prenim el tren que mos deixa a Ciutat passat les vuyt del vespre, acabantse aquí aqueixa mica d'escapada filològica.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

(Redactades d'En Francesc de B. Moll) (42-49)

1. Publicacions de l'Institut de Ciències | Treballs de l'Institució Catalana d'Història Natural | Volum 1919-1920 | *Crustacis* | per | Agustí M.ª Gibert i Olivé | Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació | Barcelona. —119 planes de 242 x 170 mm.

El Dr. Gibert, qui s'ès donat a conèixer tant i tant com eminent naturalista ab les seues obres de Fauna i Flora marítimes, acaba de prestar un nou servey a la ciència ab la publicació d'aqueix novell estudi sobre els «Crustacis» que ha observats a diferents endrets de les costes catalanes.

El treball del Dr. Gibert representa una pacientíssima feynada d'escorcoll i classificació científica de les nombroses espècies que estudia, resultant notable especialment en la sèrie de petits crustacis paràsits, molts del quals eren desconeguts fins avuy. El llibre va precedit d'un pròlech curt, però sustanciós, i du intercalats molts de dibuixos esquemàtichs i fotografies.

I no son tan sols les ciències naturals les que resulten beneficiades ab aquesta obra, sinó que, portant el catàlech dels noms vulgars de molts dels crustacis que descriu, constitueix una contribució importantíssima a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'estudi de la lexicografia catalana, contribució que nosaltres hem aprofitada ja, treguentne tot el such, p'el nostre Diccionari.

Donam l'enhorabona mes coral an el Dr. Gibert i desitjam que no sia aquesta la seua derrera producció, per bé de la ciència i de la llengua.

---

2. Associació | Protectora | de | l'Ensenyança | Catalana | *Memòria* de l'any MCMXXI. —180 planes de 212 X 154 mm.

En aquesta estensa «Memòria» queda ben patent la gran importància pedagògica, i de cultura en general, de l'esponerosa «Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana». La intensa labor que realisen en ses respectives esferes el seu Consell Directiu i les cinch Seccions (Tècnica, Editorial, de Foment, d'Higiene Escolar i de Dames), obrint concursos de lectura i escriptura catalana i d'Història de Catalunya, fundant càtedres de llengua catalana a les Escoles Normals, editant en lo nostre idioma obres històriques i pedagògiques, subvencionant pecuniàriament les escoles catalanes, organisant [43] colònies escolars i concursos d'educació física, etc., bé mereix l'aplaudiment i la protecció de tots els qui estimen de cor les coses nostres i desitgen veure una jovintut ben formada física i intel·lectualment i conscient de la valor històric i social de la Pàtria catalana.

Cal fer constar ab íntima satisfacció que, segons la relació que du aqueixa «Memòria», l'any 1921 donà a la «Protectora» un aument de 899 socis individuals i 28 de col·lectius i 10 novelles Comissions Delegades, i que a la fi de dit any, inclòs aqueix superàvit, contava «La Protectora» ab 3780 socis individuals, 121 de col·lectius i 48 Comissions; ab lo ben intés que tals Comissions i socis no son tan sols residents a terres catalanes. sino que s'estenen a les principals nacions d'Europa i sobre tot d'Amèrica, donant així a tan benemèrita «Associació» camps molt mes amples per créixer i fructificar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3. *Pro* | *Associació Protectora* | *de la Ensenyança* | *Valenciana* | Follet de propaganda | escrit per | Carles Salvador | Mestre oficial | 1921. —16 planes de 200 x 128 mm.

Aquest fascicle conté l'esposició d'un bell progecte de valencianisació de l'ensenyansa, concebut del fervent amador de la nostra llengua En Carles Salvador, mestre públich de Benassal, i inspirat en lo pla i orientacions de la ja esmentada «Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana».

Consideram la realisació de tan simpàtica iniciativa com un dels medis mes adequats per fondre el gel de l'absurd castellanisme de gran part dels valencians; ara manca veure si, per poder comensar la seua tasca, En Carles Salvador trobarà prou reblanit aquest mateix gel en el cor de les persones i entidats que tenen mes obligació de prestarli ajuda decidida.

Així ho desitjam de tot cor, com desitjam an En Salvador prou forsa i coratge per dur envant la seua idea.

---

4. *Nocions* | *de* | *Ortografia Mallorquina* | per D. Andreu Ferrer | Artà | Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart | 1921. —52 planes de 160 x 102 mm.

El nostre bon amich i fervent mallorquinista N'Andreu Ferrer ha concebuda i realisada l'idea avengudíssima de retenir en un volum de fàcil maneig les regles mes essencials per que les nostres classes no molt il·lustrades puguen escriure ab certa perfecció son matern llenguatge.

El sistema ortogràfich que En Ferrer segueix ès el de les *Normes* vigents de l'Institut d'Estudis Catalans, de les quals discrepam en mes de dos punts de vista. Però «com nosaltres no donam massa importància an aquestes qüestions i no som com certs subgectes qui quant publiquen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

unes normes d'escriptura ho fan ab sò de tambor i ab el tò d'un saig qui fa una crida de la bal·lia, sensu descuydarse de comminar ab «les penes que marca la lley»; per això ès que no tenim [44] res que dir de que l'amich Ferrer adopti en conjunt unes normes o unes altres. Lo que farem serà just espressar la nostra desconformidat ab certes particularidats, ab determinats conceptes i regles que hem trobats dins aquesta obreta i que no podem admetre en cap de les maneres.

a) Es inexacte lo que diu en la pàg. 12, que les *consonants* s'anomenen així «perque per sí soles no representen un sò natural sino combinat amb una o més vocals». Aquesta esplicació ja ès un poch estantissa i els gramàtichs moderns l'han arreconada per inexacta. El sò d'una consonant ès tan *sò* i tan *natural* com el de qualsevol vocal, i cap consonant ha de mester anar acompanyada d'una vocal per deixarse sentir ab tota claredat. Lo que hi ha que els sons vocals resulten mes plens, mes forts, perque per articularlos la posició de la boca forma com una caixa de ressonància mentres que en l'articulació dels sons consonants mes aviat fa una estretor.

b) Se presta a confusions el dir (p. 13) que «lletres fortes *o sonores* son les que se diuen amb més força». Els llingüistes han adoptat el calificatiu de *sonors* per aquells sons en l'articulació dels quals tenen intervenció les cordes vocals (oposantlos an els *sords*, en que no hi ha tal intervenció); per lo mateix, no podem usar come sinònims els adgectius *fort* i *sonor*, perque cabalment els fonemes sonors se deixen sentir ab manco forsa que no els sords, per la raó de que en els primers les cordes vocals estàn afluixades i deixen passar l'ayre sensa esfors, mentres que en els segons estàn atesades i ofereixen una gran resistència an el pas de la corrent vocal. —Ademés, no sé per quins cinch sous han d'esser «consonants fluixes» «la *c* de *cama*» i «la *x* de *guixa*», essent com son dos fonemes *sords* que, segons hem dit, han de sonar mes fort que els respectius sonors *g*, *j*.

c) No comprench per quina raó, essent que En Ferrer rebutja la *y* grega per transcriure el sò semivocal de la *i* (p. 21), ha d'establir que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

usem la *y* come grafia de la *y* diptongal intervocàlica (*senaya*, *maya*, *paya*). Crech que seria molt mes pràctich usar sempre la *y* grega en els casos de *i* semivocal, tan si va entre vocals com no, i això per dues raons principals: 1a perque en realidat son dues articulacions diferents la *i* de *bri*, *fi*, i la de *may*, *fuy*, i per lo mateix convé distingirles en l'escriptura; 2a perque així simplificaríem l'ortografia suprimint per aqueys casos l'us de la dièresis, que cal reservar esclusivament per la *u* de les formes *güe güi*, *qüe qüi* (*conseqüència*, *llingüista*, etc.) i per la de vocables com *llaüt*, flaüta (fl[ə]úta, Eivissa) en els quals, no posant dièresis, es podria suposar equivocadament diptongació.

d) No hi ha cap raó, que sapiguem, per escriure ab *c* el mot *bocí*, no tenint cap notícia de que la paraula llatina originària s'hi escrigués, i existint en canvi la gran probabilidat de que *bocí* no sia mes que una evolució (molt natural) de *mossí* < *mòs* < MORSU.

e) Es una pura arbitrariedat d'En Pompeu Fabra i dels seus manefles el prohibir en l'escriptura l'us de les formes *els-e* o *elze* (p. 41), que son evolucions vivents i ben llegítimes del demostratiu [45] llatí *illos-ipsos*. Veyau Meyer-Lübke, *Grammatik der Romanischen Sprachen*, II, 75, 83.

f) Constitueix una complicació innecessària de l'ortografia l'us de l'accent circumflexe, essent que no ès tradicional i que en tot cas el podem suplir bellament ab l'accent agut o ab el greu. ¿Que no mes l'hem d'usar «en les paraules en que falte alguna lletra etimològica» (p. 46)? Però així no acabaríem may de posar accents *de capellet*, perque ison tantes i tantes les paraules que les manca una lletra etimològica! Per esser conseqüents ab aquest criteri hauríem d'escriure *câ*, *pâ*, *germâ*, *oraciô*, perque a tots aqueys mots los manquen lletres etimològiques.

g) Considerant que ès una altra complicació inútil l'establir que s'accentuin «les paraules planes de més de dues síl·labes en les que la vocal tònica ès una *i* o una *u* seguides d'altre vocal... v. g. menjaría vendríes, continúes» (p. 47) a ne esser que tals paraules acabin ab una consonant que no sia *n* o *s*. Perque si en Ferrer, considera, ab molta raó,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com esdrújoles les paraules *memòria*, *pèrdua*, *boscúria* (p. 48) i estableix que les hem d'accentuar, ¿quina necessidat hi ha de posar accent a mots com *menjaría*, *vendríes*, que son plans?

A pesar d'aquests i alguns altres punts en que dissentim d'En Ferrer, i de unes quantes errades de caixa que a vegades desfiguren el concepte i sempre desllueixen la matèria, consideram utilíssima l'obreta de l'actiu mestre d'Artà i creym que pot contribuir poderosament a l'il·lustració del nostro poble i a fer estimar i conreuar mes i mes la nostra llengua entre els mallorquins. Per això donam an En Ferrer, l'enhorabona mes afectuosa i li desitjam vida y delit per treballar p'el bé de la literatura i tradicions populars de Mallorca.

---

5. Arxiu d'Etnografia i Folklore | de Catalunya | Manual | per a recerques | d'Etnografia | de Catalunya | Barcelona | MCMXXI, —94 planes de 170 x 120 mm.

L'important «Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya», que fundà i dirigeix el docte i laboriós catedràtich de la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona Dr. Tomàs Carreres i Artau, ens ha fet present d'un exemplar d'aqueix sustanciós «Manual», que li agraim coralment.

L'hem llegit ab veritable interés i ab tota detenció, come bons amadors que som d'aquesta classe d'estudis, i ens hem pogut convéncer de la gran esperiència i fonda penetració de la psicologia popular que demostren posseir els autors d'aquest llibret, que son principalment el Prof. J. M. Batista i Roca en l'esposició del pla general de l'«Arxiu», qüestionari, secció gràfica i col·leccions etnogràfiques i folklòriques; el Dr. Telesfor de Aranzadi en la secció antropològica; i l'esmentat Dr. Carreres i Artau en la lluminosa especificació del mètode per estudiar científicament la psicologia del poble català. [46]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El qüestionari, si bé ès redactat en forma molt concisa, abrassa, an el nostre entendre, totes les manifestacions genuines de la vida popular; i en quant a les instruccions sobre la manera de fer la replega de material etnogràfich, son completíssimes i molt ben pensades. Contant ab un estol de col·laboradors entusiastes que prenguin per fonament de llurs escorcolls el pla esposat dins aqueix «Manual» i seguesquen les seues ensenyanses, pot esser relativament prest un fet el gran Museu Etnogràfich de Catalunya i el llibre de la vida interna i esterna de la rassa catalana.

Mentrestant donam l'enhorabona i oferim el nostre concurs desinteressat an el Dr. Carreres i a tots els qui l'ajuden en tan bella tasca.

---

6. Miquel Duran | *Flors de Roella* | Aplec de Poesies | Inca — MCMXXII. —134 pàginas de 222 x 170 mm.

Senzill, modest, sensa estravagàncies de modernisme, sensa olímpiques inflors ni dogmatismes de literat de secta; de forma naturalment elegant, ab elegància qui no lleva res de l'espontaneidat de sentiment i d'espressió; serè i discret, però intens i emotiu. Tal se mostra l'autor d'aquest bell «Aplec» de roelles camperoles enruentides d'inspiració.

Esqueys del seu cor diu ell que són les poesies que inclou aqueix llibre; i efectivament, tant si glosa en lleugeres quartetes octosílabes el delitós recort dels estius de sa infantesa com si implora en versos de cadència verdagueriana les divinals misericòrdies o canta ab accents de *Dies irae* les terrors i esperanses de la mort, En Duran se fa llegir principalment per la veritat del sentiment, perque canta lo que sent i així com s'ho sent adins el cor; i quant, entrant an el recó dels seus afectes mes íntims, el fa ressonar ab virils i sentides elegies a la memòria de la seua cara esposa, del bé d'amor alcansat i que altra volta «li ès fuyt en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'ala freda de la mort», allavors l'inspiració del nostre poeta pren encara proporcions mes grans, fins arribar en certs moments molt amunt en el camí de l'alta poesia. En alguns dels sens sonets hi ha idees bellíssimes, dignes de N'Ausiàs March, enmol·lades en versos de forma petrarquina.

No diré que no hi haja defectes; no hi ha cap obra humana qui no en tengui. Però ¿quins son els d'aquest llibre? Podrà haverhi qualque vers cacofònich o d'accentuació un poch dura, qualque estrofa de consonància falsa, qualque epítete de duptosa propiedat d'aplicació; però totes aquestes imperfeccions de pura forma son massa poca cosa perque puguen deslluir uns obra de conceptes tan enlayrats i de poesia tan autèntica.

El llenguatge ès en general de la mes castissa mallorquinidat, si esceptuam qualque escés de llecència sintàctica per exigències del ritme i l'us del mot castellà *hermós*, tan fortament arrelat dins el nostre poble i entre els nostres literats, però que no per això ès gens admisible. [47]

En resum, crech que tots els amadors de les lletres mallorquines hem de saludar ab goig l'aparició d'aqueixa preciosa mostra d'una vena inestrocable de poesia, que l'autor, trobantse ja en la tardor de la vida, ofereix an el seu poble, en l'amor del qual ha beguda la seua inspiració.

---

7. Publicacions de l'Institut de Ciències | *Treballs de la* | *Institució Catalana* | *d'Història Natural* | Consell de Redacció | Josep M. Bofill, de l'«Institut de Ciències» | Joaquim M.ª de Barnola, S. J., de la «Institució». | Barcelona | Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació | 1919-1920. —453 pàgs. de 233 x 166 mm.

Agraim coralment a l'Institut de Ciències la remesa d'aquest interessant volum, que inclou quatre notables estudis: *a*) Un del Dr. Agustí M.ª Gibert sobre els *Crustacis de Catalunya* (pàgs. 9-127), del qual hem parlat en lo número d'aqueixes *Notes*. —*b*) *Els minerals de Catalunya*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(ps. 129-357), estudi de geografia mineralògica de gran interés científich i industrial, degut an En Llorens Tomàs. —*c*) *Catàleg de la Flòrula de «La Mare de Deu del Mont»* (ps. 359-442), de N'Estanislau Vayreda. —*d*) Una descripció molt per menut del *Mesembryanthemum Acinaciforme* (ps. 443-453), feta del Dr. Otto Klein (ab text alemany i català).

De tots aquests treballs, el del Dr. Gibert i el del benemèrit i inoblidable Vayreda uneixen a la seva importància biològica un veritable interés lingüístich. Fins l'hora d'ara els filòlechs catalans han passada fretura de fonts d'estudi científich de la nostra flora i fauna per endardellar la correspondència exacta entre els noms vulgars i els científichs dels animals i plantes; l'Institut de Ciències vé a ajudar a reblir aqueix buyt, donant una passa en el camp de la ciència filològica al mateix temps que se fa envant en l'agre de les ciències naturals.

---

8. *El Sermó de* | *la Conquista* | predicat a la Seu de Mallorca | el dia 31 de desembre de 1922 | per | Mn. Jaume Sastre Vidal | Ciutat de Mallorca | Imprenta de J. Tous | 1923. —18 pàgs. de 265 x 185 mm.

Notable treball ès aquest de Mn. Sastre, ple d'eloqüència, elevació de pensament i esperit de sà mallorquinisme. El nostre amich i antich colaborador se proposà ab aqueix *Sermó* posar ben de relleu la grandesa llegendària del nostre Rey Conqueridor, i pot dir que ho ha conseguit: ab poques paraules ha sabut forjar la figura inmortal del Rey En Jaume ab totes les glorioses robustors de la seua musculatura moral vertaderament hercúlea, fentlo mes i mes amable p'els mallorquins i proposantloshi come model per adquirir de bell nou les virtuts que flotaren sobre la nostra rassa i culminaren en la persona d'aquell gran Monarca.

L'enhorabona mes coral a Mn. Sastre, tot agraintli l'exemplar que ab afectuosa dedicatòria ens ha enviat. [48]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9. I. Macabich | *El Feudalismo en Ibiza* | (Apuntes históricos) | (Segunda edición) | Parte narrativa | Palma de Mallorca | imp. de Francisco Soler= Soledad, 27. —IV-150 pàgs. de 183 x 115 mm.

L'erudit i laboriós Canonge-Arxiver de la Seu d'Eivissa, Mn. Isidor Macabitx, que ès avuy al primer historiador de la seua terra (conegut ja de temps enrera per ses acurades investigacions històriques i principalment per la monografia titulada *Santa María la Mayor —Los Cronistas*, d'abundosa documentació), ha donat a l'estampa un notabilíssim treball sobre *El feudalismo en Ibiza*, que ès una refundició molt aumentada del que presentà an el primer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó celebrat l'any 1908 a Barcelona.

El contingut d'aquesta obreta ès mes estens de lo que el seu títol demana, puys s'estén fins a la primeria del sigle XIX en que ja feya dues centúries que el règim feudal eyvissench era finit. Però aqueixa transgressió de límits ens sembla molt ajustada a raó, perque així el treball ès mes complet i presenta l'organisació gubernativa, judicial, relligiosa, militar i gremial d'Eivissa fins a la pèrdu(l)a de ses derreres característiques pròpies en tots aqueys ordes i son incorporament a la vida general i uniform de la nació.

Son dignes de notar l'orde i claredat que observa Mn. Macabitx en tota l'esposició. Crech que favoreix aquestes qualidats el fet d'esser l'història d'Eivissa exenta de grans commocions polítiques i socials d'ensà de la reconquista, puys no li arribaren mes que les espurnes de les enceses lluytes civils que hagué de sufrir Mallorca en ets sigles XV, XVI i XVII ni ès estada subjecta a canvis de domini com hi estigué Menorca de contínuu durant la XVIII centúria.

Esperam com el sant adveniment la publicació de la segona part d'aquest treball, la part *documental*, que Mn. Macabitx promet en lo pròlech i que per forsa ha d'esser de gran importància històrica i filològica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

10. I. Macabich | *De mi mocedad* | Líricas | Ibiza | Editorial Ibicenca | IV - 56 pàgs. de 187 x 125 mm.

No sabíem que Mn. Macabitx se fos dedicat may a la conversa ab les muses; per això ens sorprengué la notícia d'aquesta publicació seua, d'aquest manyoch de gayes flors de poesia que acaba de fer sortir.

En les 28 composicions que el volum inclou ès de veure tot un procés de perfeccionament literari, desde la *primera poesia* de l'autor, dedicada *A la Verge Immaculada*, fins a la titulada *Aquelles santes mans*, la derrera de l'aplech i per mi la mellor de totes. La llàstima ès que, havent esclafit el primer cant en sa llengua nadiva, no seguís el poeta Macabitx conreantla en totes les altres poesies, puys en les poques eyvissenques que hi ha dins la col·lecció guanya molt la naturalidat de la forma respecte de les escrites en castellà. No obstant, cal fer constar que Mn. Macabitx no ès gens [49] manxol en lo domini de la llengua de Castella, i se veu que ha tinguts bons mestres de literatura; l'influència d'En Gabriel y Galán s'hi mostra molt marcada.

---

11. *El P. Jaume Nonell* | Conferència donada en el | «Centre Excursionista de Vich» | el 12 de Novembre de 1922 | per | Oleguer Miró y Borràs | Soci del «Centre Excursionista de Bages» | Manresa | Imprenta y Encuadernació de Sant Josep. —Sobrerròca, 25 y 27 | 1923. —44 pàgs. de 210 x 135 mm.

Es una sàbia i vella sentència que «tots som fills de les nostres obres»; i no se refereix l'adagi a les obres de la vida de relació o sociedat, que generalment solen esser filles de convencionalismes estranys an el caràcter de la persona, sino que fa referència precisament an els actes familiars, en que cadascú obra segons l'impuls espontani de sa pròpia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manera d'esser. Per això sol esser tan agradable i interessant qualsevol relació anecdòtica de la vida ordinària dels grans homes, puys les accions petites son les qui reflecteixen millor llur manera de pensar i el grau de llur elevació espiritual.

El benemèrit N'Oleguer Miró i Borràs, ha sabut representar ab algunes d'aqueixes pinzellades íntimes la fesomia moral i científica del venerable P. Nonell, la seua santa modèstia, el seu caràcter sempre xalest i ple del *gaudium in tribulatione multa* de que parla Sant Pau, la seua profondíssima piedat, ses admirables dots d'escriptor ascètich, sa erudició en les llengües clàssiques i modernes, el seu gran talent de filòlech romanista i molts d'altres aspectes del gran esperit del sabi jesuita de qui guardam santa i perpetual memòria.

La feynada que duym entre mans ab motiu de estar aficats en els treballs preparatoris de la redacció definitiva del Diccionari, ens ha impedit donar dalt aqueix BOLLETÍ una notícia especificada d'algunes obres importantíssimes de filologia catalana que son sortides de poch ensà, i son les següents: *a*) L. Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen und den übrigen iberoromanischen Sprachen* (Genève, 1921); *b*) P. Rokseth, *La Diphtongaison en catalan* (article dalt *Romania* XLVII, 552-516); *c*) Alfons Par, Sintaxi Catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (Halle, 1925) Son d'un interés tan capital aqueixes tres obres per la nostra lexicografia, fonètica i sintaxis, que elzi volem dedicar un estudi ben detingut, que provablement sortirà en lo nombre prop-vinent del BOLLETÍ.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

SOBRE L'ETIMOLOGIA DE "ANYORAR" (49-53)

De temps enrera coneixíem dues opinions respecte de l'origen de *anyorar*: la de Meyer-Lübke (*Rom*. *Etym*. *Wört*. 4258) i d'En Montoliu (*Est*. *Univers*. *Cats., t. VI,* [50] p. 290) per una banda, qui fan venir aquell mot de IGNORARE; i per altra part la d'En Fortesa (*Gramát. Cat*., p. 443), Mn. Grandia (*Gramát. Etim. Cat*., p. XXV) i En Barnils (*Die Mundart von Alicante*, p. 63) qui el consideren derivat de ANGOR. Idò ara mos surt el Prof. L. Spitzer de Bonn ab una novella etimologia dins la seua obra *Lexikalisches aus dem Katalanischen mid den übrigen iberoromanischen Sprachen* (Genève, 1921, suposant que *anyorar* prové de les formes *entrenyorar entrenyor*, i que aquestes son derivades de *interanea* (Meyer-Lübke, REW, 4487).

L'esplicació del primer fenòmen per la separació de l'element *entr*- ès, a mon entendre, poch documentada i de poca probabilidat. Spitzer vol trobar el mateix cas en lo cast. *encono*, *enconar* (< *mal-enconía*) i en lo cat. *cuydar* < *entrecuydar*. Respecte del primer exemple res tench que obgectar; ès un cas de disgregació d'elements molt esplicable per etimologia popular (Cf. Menéndez Pidal, *Man. de Gram. Hist, Esp.* p. 121). Ara el segón supòsit sí que no me pareix tan admisible; per mi ès evident que, lluny d'esser *cuydar* procedent d'*entrecuydar*, ès el cas contrari: que *cuydar* ès lo derivat directe del llatí COGITARE i que, per la prefixació ab *entre*, ha donat *entrecuydar*. I crech que el mateix procés s'ès seguit ab *anyorar* i *entrenyorar*.

Ademés, posat que admetéssem l'hipòtesi del Professor Spitzer, no estaríem encara ni a la meytat del camí: tindríem esplicat el camvi que hauria tingut lloch dins la llengua catalana ja formada, però no tindríem justificada la derivació directa de *entrenyor* respecte del llatí INTERANEA. ¿Com aqueix mot llatí hauria presa una desinència adequada per formar *entrenyor*? I sobre tot, ¿com se seria realisat un procès semàntich suficient per que INTERANEA o *INTERANIORE prengués lo significat de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«melancolia», de «tristor per l'absència»? Aquestes preguntes el docte professor de Bonn no les resol, ni jo trop gens bo de fer el resoldreles.

Per ma part consider que lo mes raonable en lo cas que estudiam ès el retorn a la teoria d'En Fortesa i En Barnils (*anyorar* < ANGOR), perque'm sembla que ès la mes conforme ab les lleys ordinàries de derivació i semàntica de la nostra llengua.

L'ortografia tradicional no ens dona gayre llum en [51] aqueix cas concret, puys adés trobam escrit *anyorar*, ab *a-* inicial adès *enyorar* ab *e-*, perque en la grafia de la ə àtona no tenim una tradició constant que's puga pendre come norma per afinar les etimologies. He de regonèixer que, com feu notar En Montoliu (EUC, VI, 290), la forma mes usual en els textos vells ès *enyorar*, però també trobam en alguns passatges la grafia *anyorar*, com pot veure's p'els següents exemples: «…*deyt* los que *anyorament* | hay cert del bon estament..., (Cobles Diuis. Regne Mallorques, estr 80 [Cançon. M Aguiló]); «…ne que ella *anyoras* ne desijas la fortuna prospera…» (*Valter e Griselda*, ed. 1891, p. 255); «...e axi not maravells net *entranyors* si Deus te dona…» (*Collacio*, codi s. XIV, ap. Docs. Arch. Cor. Ar., XIII, 360); el Diccionari Lacavalleria (any 1696) posa *anyoransa* i *anyorar*.

Demunt aquesta diversidat ortogràfica no podem fundar arguments a favor ni en contra de cap de les dues opinions; no tenim altre remey, per ferho, que recórrer a les lleys fonològiques i semàntiques. I vetaquí que aqueixes lleys me donen el fonament per suposar que *anyorar* no vé de IGNORARE sino de ANGOR. Provaré de esposar aquí les meues raons.

I. Encara que baix l'aspecte de la derivació fonètica IGNORARE podria molt bé haverse convertit en *enyorar*, consider que baix el punt de vista semàntich tal etimologia en bona raó no té agafetay. Efectivament, ès ben mala d'esplicar la manera com IGNORARE hauria verificat el trànsit del significat general de «ignorar», «no sebre» an el particularíssim de «anyorar», «entristirse per desitx d'una cosa ausent». No tench notícia de que ni en lo llatí clàssich ni en lo vulgar tingués aquell verb un matís de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sentit que pogués afavorir tal camvi; i per altra part no he sabut trobar en lo català antich cap mostra de que *anyorar* significàs senzillament «ignorar». De manera que, en lo cas de que tal evolució de significat se fos verificada, ens trobaríem ab la absoluta carència de textes que la documentassen i li donassen qualque apariència de probabilidat.

II. Contrasta ab la complicació que suposa el fer venir *anyorar* de IGNORARE, la naturalidat de que se presenta revestida l'altra teoria: *anyorar* < ANGORE. Tenim en català lo sustantiu *anyor*, viu a la Catalunya oriental i en el Reyne de València (a alguns llochs ab la forma *inyor*), que veig un poch mal de fer que sia sortit de [52] IGNORARE o de INTERANEA, i que en camvi presenta tan marcada la fesomia de ANGORE, que el filòlech exent de prejudicis instintivament establirà una relació estretíssima entre un i altre mot. Vetassí algunes mostres literàries de dit vocable: «A eixa hora, pos, d'ensomis, de dolc *anyor*…» (J. Garcia Girona, *Seidia*, c. VI); «Sense poder l'orige de ton *anyor* comprende...» (Llorente, poesia *Viçenteta*); «...que'l motiu de la tristor y malaltia de Tomeseta era l'amor, la *inyor* que sentie per Sentet!» (S. Guinot, *Capolls mustigats*, p. 21).

III. Per refuar aquesta etimologia, el Prof. Spitzer suposa que el procés NG > *ɲ* ès inconcebible en català [Die von Vogel schon vorgeschlagene Deutung Barnils' (=*an gor*) kann nicht befriedigen: woher stammt das *ny*?», op. cit., p. 14]. No ès tan inconcebible com tot això, puys tenim una bona ringlerada d'exemples com *atènyer*<ATTINGERE, *estrènyer* < STRINGERE, *fènyer* < FINGERE, *lluny* < LONGE, *plànyer* < PLANGERE, *puny* < PUNGO, *tànyer* < TANGERE i molts d'altres, en tots els quals veym realisat lo mateix procès *ɲ* < NG que pot haver tingut lloch en lo mot que estudiam. —Ademés, no hi ha que oblidar el parentiu molt estret que hi ha entre el boldró intervocàlich -NG i la ŋ (*n* velar, sò que en alemany se transcriu precisament per *ng*) i entre *ŋ* i *ɲ*. D'aquest parentiu hi ha encara qualque rastre entre certes persones velles de Manacor qui pronunciaven əŋorá əŋoránsə, səŋó, buŋɔ́l, en lloc de əɲorá əɲoránsə, səɲó,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

buŋól i ès segur que també devien dir ətáŋə, əstráŋə, fəŋə, pláŋə. El Prof. Spitzer diu que «la forma *anorar* de Manacor també pot esser secundaria». Li advertesch que no se tracta de *anorar* ab *n* dental, sino de əŋorá ab ŋ velar. Aqueixa forma pot esser secundària, ès dir, deguda a un defecte fisiològich dels qui la pronunciaven; però no deixa de manifestar la facilidat natural de convertirse els sons *ŋ* i *ɲ* un en l'altre i la probabilidat de que tal forma fos una pronúncia mèdia o de transició de *angorar* a *anyorar*.

IV. L'adgectiu *anyor*, *-a*, que an el Prof. Spitzer li sembla un testimoni ben fort en contra de *angor*, a mi me pareix que pot molt ben esser el mateix sustantiu *anyor* qui, havent perduda la preposició (*a* o *de*) que'l devia precedir, ha presa forsa d'adgectiu ab desinència adequada an el femení. De *anyor* usat ab la preposició *de* en tenim mostres en la llengua escrita: «encara que vaig trobar *d'anyor* la calma tebia del menjador de casa…» (P. Coromines, *Les Presons imaginàries*, p. 44). [53]

V. Consider com una confirmació de la teoria que defens, l'us antich de *entranyorarse*, *entrenyor* i *entrenyorament* ab lo significat general de «tristesa», «disgust», «desplaer», ab esclusió de tota idea de «anhel de una cosa ausent», qui ès precisament lo que caracterisa l'us modern d'aquells vocables: «...e axi lin scrivini perque non haja *entrenyor*» (Doc. any 1462., ap. Col. Docs. Arch. Cor. Ar., XXII 221); «...e axi not maravells net *entranyors* si Deus te dona tals oficials e altres adversitats car tos peccats ho merexen ...» (*Collacio*, codi del s. XIV, ap. ibid., XIII, 360); «ab *entrenyor* | yo deman: Qui?» (J. Roig, Spill, v. 1102, ed. Chabàs); « . fou deliberat que per cessar tot *entrenyor* dels estaments e dels altres...» (Doc. any 1452 ap Boll. Soc. Arq. Lul. IX, 338); «...som auisats del *entrenyorament* (que) hauriau per no esser a vosaltres complidament fetes les pagues de las pensions...» (Doc. 1453, ap. ibid., IX, 366).

En tots aquests passatges, com pot comprovarse per via dels contextes respectius, els mots *entrenyor*, *entrenyorament* i *entranyorar*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espressen lo mateix que espressava ANGOR dins lo llatí clàssich; i aqueix devia esser el significat de *ANCORARE abans de sofrir la restricció de sentit que trobam en lo català *anyorar*.

Francesc de B. Moll

CRÒNICA DE L'OBRA DEL DICCIONARI (53-54)

Des que sortí el BOLLETÍ de juliol-desembre d'antany ha seguit la mateixa feynada de revisar cèlules, repassarles d'ortografia i ordenarles alfabèticament dins les calaixeres, que ja les tenim re de plenes, i no mos escaparem d'haverne de fer una altra per poder ordenar degudament lo grandiós i formidable pertret de cèdules lexicogràfiques que hem arribades a replegar. Encara mos n'entren a milenars tira-tira, si be no com aqueys anys pasats; perque ara ja son pochs els colaboradors que mos ne fan, puys la major part ja acabaren fa mesos la feyna que los havíem comanada. Lo que hi ha, que els qui encara mos ne fan, son molt selectes i ben recolada llur feyna, casi tota a pes d'or. N'hi ha un que ens posa en cèdules totes les formes verbals que desde l'any 1900 hem anades replegant [54] per tots els pobles de Catalunya espanyola i Catalunya francesa, Balears i Reyne de València, mes de cent cincuanta poblacions, a on hem fet conjugar vuytanta verbs dels mes atxaravits que té la nostra llengua. Aqueixes formes verbals, come mots que son de l'idioma, han de figurar dins el *Diccionari*, sensa perjudici de donarles totes després dins la obra que contam publicar després del *Diccionari* sobre la conjugació catalana.

Voleu sebre ara quantes de cèdules mos son entrades de dia 1 de desembre 1922 fins avuy (dia 31 de maig, 1923)? Idò 85.642. No son tantes com les que mos entraven de l'any 1920 ensà; se deu aqueix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mancap a lo que hem dit: que ara la replega de cabal lexicogràfich ja se troba a les acaballes.

¡Ja se donarien per ben satisfets els instituters d'haver tenguda dins aqueix mitx any una entrada de cèdules així! ¡Quina repicada de campanes ens haurien enteferrada! ¡No hi hauria qui hi paràs! Ens ne farien el cuch de l'orella malalt! ¡Mesquinets!

Cobransa de tres Trimestres (55)

La Lley actual de Presuposts ha establert un orde nou de coses en la cobransa de subvencions. Per la Lley de presuposts de 1920, que durà dos anys, l'Estat ens pagava les 25.000 pessetes de subvenció sensa descontarmos una creu ni exigirmos cap tribut ni fermos justificar l'inversió de dites 25.000 pessetes. Això era una cosa extraordinària i escepcional que, ben mirat, no ens convenia gayre.

Ab la Lley de presuposts actual ès tot una altra cosa: estam subgectes a tots els tràmits de la contabilidat de l'Estat i ens cal justificar tot quant invertiguem de l'Estat per l'Obra del Diccionari.

A mitjàn estiu l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública ens envià lo Reyal Decret de 9 d'agost i la Reyal Orde de 12 del mateix mes que especificaven tot quant havíem de fer per poder cobrar la subvenció que les Corts ens acabaven de concedir. Ens miràrem be aquelles sobiranes disposicions i d'elles prenguérem el sus per podermos fer nostra la Joya. Lo primer de tot replegàrem tots els justificants de l'inversió de les 56.250 pessetes que l'Estat ens havia donades per l'*Obra del Diccionari*, [55] puys tot ho teníem apuntat ancque no mos ho haguessen fet justificar. Just hem hagut de justificar la inversió dels quatre trimestres anteriors a 1r de Juriol de 1922. —Havíem de presentar una Memòria sobre les coses fetes en l'*Obra del Diccionari* l'any *anterior*; però nosaltres, en lloch de just ferla de l'any anterior, la férem de tots els anys que hi ha que comensàrem tal *Obra*, de l'any mil noucents ensà. Enviam

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot aquest ensiam an el Ministeri d'Instrucció Pública dia 16 d'octubre, ab una *Instància* tan ben clavetetjada com sabérem. Segons la R. O. de 12 d'agost, rebuda aquella Instància, el Subsecretari havia de comanar a un que exercís jurisdicció dependent de tal Ministeri, que fés una visita d'inspecció a les nostres oficines per veure si hi fèyem tal feyna tal com dèyem dins la *Memòria* presentada, a on esposàvem lo sistema que hem duyt sempre per fer lo Diccionari. El Subsecretari comanà tal Inspecció a l'Il·lm. Sr. Director de l'Institut General i Tècnich de Mallorca, però ho feu ab uns termes que el qui rebé la comanda, cregué que no podia fer tal inspecció; i els altres catedràtichs d'aquell Centre que envidaren a ferla, també se'n inhibiren. Del Ministeri ens escrigueren que véssem si trobàvem qualcú que exercís jurisdicció, dependent de tal Ministeri, per confiarli aquella inspecció. Cap mallorquí dels qui estaven an aqueix cas, volgué admetre tal comanda. ¿Què me'n direu? Ell haguérem d'apellar a un foraster, a un castellà, l'honorable senyor D. Gregori Crespo, Director i Professor de Francès de l'Escola oficial de Comerç de Mallorca. Sabent aquest escel·lent senyor que ens faltava un qui volgués i pogués fer la *visita d'inspecció* a la nostra feynada lexicogràfica que la vigent lley de Presuposts mana per poder cobrar cap subvenció del Estat, s'oferí generosament a fer tal visita, si del Ministeri d'Instrucció Pública le hi comanaven.

Això era la primeria de desembre, quant caygueren del Poder els conservadors. Pujaren els lliberals, entraren Ministre, Subsecretari i Director General novells, que hagueren mester llur temps per entre-sentirse de tot. Això ens enrocà la cosa mes d'un més dins el Ministeri. Escriguérem an els Exms. Srs. President de Ministres, Ministre de Gràcia i Justícia, Ministre de Estat i Ministre d'Instrucció Pública, als Exms. Srs. D. Aleixandre Rosselló i D Natali Rivas, i tots feren molt bon só a favor [56] de l'*Obra del Diccionari*. De tots romanguérem agraidíssims, però d'una manera molt especial de l'Exm. Sr. Comte de Romanones i de l'Exm. Sr. D. Aleixandre Rosselló per l'íntim lligam que els uneix a l'Exm. Sr. D. Joaquim Salvatella, Ministre de Instrucció Pública, que era el qui havia de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

decretar lo pagament d'aquells bons de Trimestres que tant i tant anyoràvem.

Escrivim, donchs, an el Ministeri, la primeria de gener, que el Sr. D. Gregori Crespo, Professor de Francés i Director de l'Escola de Comerç de Mallorca, està dispost a fer l'esmentada *visita d'inspecció* a les nostres oficines lexicogràfiques; i l'Exm. Sr. D. Ferran Weyler, Director General de Belles Arts, li comana dita Inspecció, i la practicà ab tota escrupulosidat dia 9 de gener, enviant un Inform ben estirat i brunent devers el Ministeri. Ab això l'espedient para dins les oficines de Contabilidat d'Instrucció Pública a on hi ha tants d'esculls p'els espedients. a pesar de la bona voluntat dels funcionaris que les manetgen. El cap de tots ells, l'Il·lm. Sr. D. Ferran Josep de Larra, demostrà un interés fora mida per l'*Obra del Diccionari*, ab tot i esser castellà, per lo qual li quedam agraidísims. Que consti lo nostre mes coral agraiment. A la fi l'Exm. Sr. D. Joaquim Salvatella, Ministre d'Instrucció Pública, firmà dia 9 de febrer la Reyal Orde de pagament de tres trimestres de 1 juliol de 1922 a 31 de març d'enguany, que pugen 18.750 pessetes. Dia 23 de febrer sortí tal R. O. demunt lo *Bolletí Oficial* del Ministeri; dia 15 de març firma l'Exm. Sr. Ministre lo lliurament que arribà a la Delegació de Balears dia 20 del mateix mes, i el mos pagaren dos dies mes tart, ab gran satisfacció nostra, com be poreu pensar. May havíem cobrats de l'Estat tants de diners d'un ventall. Però també may n'havíem passada tanta de fretura i d'estrenyedat. En l'*Obra del Diccionari* del juny ensà havíem bestretes prop de set mil pessetes de la nostra butxaca i en devíem a diferents colaboradors mes de deu mil de pessetes. Així fonch que el repartir les 18.750 pessetes foren quatre grapades. Basta dir que dia 28 de març ja poguérem enviar an el Ministeri la justificació del llayt de les 18.750 pessetones que acabàvem de cobrar. Gràcies a Deu, hem pogut pagar fins a dobler i malla tot quant devíem i mos hem pogut refer de bona part de lo que hi havíem bestret. Encara ens queden prop de tres mil pessetes a l'ayre. [57]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Sabeu que n'havíem fet de secayó! ab tants de mesos sense cobrar mes que la subvenció de la Diputació de Balears (nou centes vuvtanta set pessetes en net cada any: cobràrem les de 1921 dia 20 d'octubre de 1922), i haver d'anar pagant cada setmana devers setanta pessetes per la feyna que certs colaboradors ens feyen i havien menester cobrarla per menjar. Vos asseguram que hi volaven baixos els tords devers casa i que n'hi corrien poques de pesses a mitjàn març. Tanta de sort que dia 22 cobràrem; l'ànima mos tornà an el còs, gràcies a Deu!

Dia 20 d'abril rebérem carta del Ministeri d'Instrucció pública que la justificació del llayt de les 18.750 pessetes, que dia 28 de març havíem enviada allà, estava aprovada i que poríem comensar a demanar el corrent trimestre (abril-juny). Així ho férem la primeria de matx. ¡Deu fassa que poguem cobrar tan pronte com voldríem! Amèn!

UN ALTRE ESQUITX DE CASOS
sobre la questió del So'n (So-d'En) (57-59)

Recordareu lo que diguérem sobre tal questió dins les planes 343-344 del tom XII (gener-juny de 1922) p'el professor noruech Pere Hj Rokseth, que se fià massa de lo que li havia dit un *instituter* sobre l'origen del *So'n* fentlo venir del llatí *solum* (terra), publicantne dit Professor un escorcoll en francès ben apreciable, però massa deficient d'informació i per lo mateix fundat a la biorxa, lo cual ès una llàstima.

Ja sabem que aquest bon Professor sostén que «s*o'n* suposa sempre un tros de terra», i que no s'aplica may a una casa tota sola». Dins el repassó que llavò li donàrem, li citàrem una partida de casos de *so'n* «aplicats a una casa tota sola» de Mallorca, de Eivissa, de Cadaqués, de Pallars, d'Igualada. Ara n'hi anam a enflocar un raig mes que n'hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobats de llavó ensà. Velostassí: Dins la vila de Sa Pobla (Mallorca) hi ha *So'n Tur*, *So'n Pons*, *So'n Monjo*, *So'n Pere*. Tot això son cases dins la vila que duen tals noms.

Lo nostre aixerit colaborador de Bonansa (alt-Ribagorça), En Josep Marsol, seminarista de Barbastre, ens envia dia 23 de març una ambosta ben favorida de mots [58] bonansins entre els quas hi havia aqueys: *a*) «*Sò de nostre*; vol dir propiedat nostra, i aixís els mulaters y demés guardians de bestiar s'acostumen a dir els uns als altres: —Ent a on te'n bas abuy? Vinetent *a* Sò de *nostre* (a la nostra terra), que mos estarem txunts (junts). —*b*) «*Sò de nostre*: Pero aguista (aquesta) frase s'usa tamé (també) pra (per) significar *casa nostra*, y aixís quant un va a casa d'un altre a buscar guerra, aguisto (aquest) segón respòn: Yo a Sò *de meu* m'estich; —Naltres a Sò *de nostre* mos estam. No vingues assí a trencarmos las oracions».

Veyau ara els que hem trobats dins les poesies i una comèdia de N'Albert Saisset, rossellonès, el famós *costumista* de Perpinyà, que, malgrat lo seu pervers sistema ortogràfich que en manera alguna podem admetre, ès l'escriptor que ha fotografiat mes feelment la pronúncia i l'estructura dels mots i de les frases del dialecte perpinyanès, fins an el punt que les seues obres son el document mes interessant que tenen els filòlechs per estudiar la fonètica y la morfologia d'aquell dialecte. Les aludides frases, son les següents, no escrites segons el sistema d'En Saisset, el sistema ortogràfich francès, sino a la catalana, puys se tracta de frases catalanes:

Xo'l Mestre: a casa del Mestre: «En Perote... | …si en lloch d'ana Xo'l *Mestre*—se'n ba fè'l sacre p'el campestre. | li ficarem su'l c.» (Cansous, p. 18).

Xo *d'un amich* (a casa d'un amich): «Cap un certen bilatge, un die, | me va pendre la fantasia | d'anà fè'n petit turn, pe'la festa majú, | Bay baixà xo *d'un meu amic*, En Batistú» (*Pims y Pams*, p. 8) Se tracta, per lo mateix, de la *casa* d'un amich que està, no a fora vila, sino a un *vilatge*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Xo l'Aputecari: A casa de l'Apotecari: «Me'n baig perque me tinch d'arrestà xo *l'aputecari* per crumpà remeys» (*Bingnas y Donas*, p. 35).

Es clar també que se tracta aquí d'una casa dins la vila, la vila de Perpinyà, a on passa l'escena d'aqueixa comèdia.

Xo *d'En Bicens*: a casa d'En Vicents: «En Perú, que ès un cap de mastre, | entra xo *d'En Bicens*, un seu amich que es sastre» *(Oun moun de coses*, p. 9) —També ès evident que se *tracta* d'una casa dins la vila, la *casa* del sastre.

Xo *d'ell*: A casa d'ell: —Quant baixaben xo *d'ell* calques buyajurts (viatjers) nous, | la mandra de Belota [59] (l'Hostalera) | afegia sus la nota: | Per habè vist cuà lu meu home, vint sous» (*Barrajadís* p. 13). Aquesta hostalera, perque el seu home no anava de feyna i nomes era bo per atapirse; i arribà, de gras que estava, que no se poria atxafagar y estava tot lo dia dins el llit, li va fer covar una grandiosa niarada d'ous. Y feya entrar la gent dins la cambra, fins i tot els viatgers que posaven a l'Hostal, per que vessen aquell covador, aquella... *lloca* de nova invenció.

L'altre colaborador, Mn. Ferran Esteve, nadiu de Massalcoreig, Rector de Pradell de Preixens, en carta de 14 de febrer d'enguany, ens remeté unes quantes de notes sobre aquest particular. Velestassí:

ALLÒ *nostre*, *de Juan*, *de Padrós*, etc., tros de terra nostra, de Juan, de Padrós. «An aquesta Ribereta del Sió (Pradell de Preixens), per a significar lo mateix (un tros de terra cultivada) s'empre continuament *allò*, com es ara: —Amb *allò nostre* hi han trobat un riu de carderoles. Vam arribar fins amb *allò de Padrós*. —Aní a fer erbe amb *allò del Castell*.»

A Mallorca ès freqüentíssim usar *això* y *allò* per *sò* en sentit de *tros de terra*: v. gr. Vénch d'*això meu* d'entrecavarhi —Son passat per *allò teu*, hi tens unes faves de primera. —An *això vostro* ey ha una anyada orba. —An *allò des Bal·le* ey ha mitja anyada

¿Ho veu ara lo Prof. Rokseth com dins el català vivent hi ha balquena de «construccións de genitiu» a on «el primer element ès un demostratiu»? ¿Que ell no en coneixia cap? ès evident que sí. La seua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

equivocació fonch de fiarse de aquell instituter, i batansarse a sentar una teoria en fets de llengua catalana sensa haverlos endardellats prou.

En questions llingüístiques cal anarhi ab seny de bístia vella, si no voleu trevelar i fins i tot pegar de cap i, sobre tot, no fiarse d'*instituters* estrabul·lats i presumits.

L'Anuari VI de l'Institut (59-61)

Feya nou anys que no n'era sortit... I això que, dientse *Anuari*, pertoca sortir cada any. N'ès sortit, donchs, un que val per sis anys. Així s'anomena: *Anuari* MCMXV-XX. —Secció Històrico Arqueològica —LXVII+ 957 [60] planes en fol. En deixen pagar trenta pessetes per lo que puga esser. Les he volgudes pagar per poder dirhi la meva. Come *President Vitalici* que som de la *Secció Filològica* pertoca enviarlo'm; peró anaulos darrera ab un pa calent an els balitres de l'*Institut*. Es el Rey Herodes de la Mancomunidat que hi comanda, i tot va com va. —Poch abans de barallarme ab l'*Institut*, un de la colla me digué per cosa certa que en tal *Anuari*, així com estava llavò, ja duyen gastades *18.000 pessetes*. —Cap inconvenient tench de regonèixer que el volum ès ben presentat, elegant i que fa goig: però n'hi pren com an aquells que s'estiren mes que el llensol i llavò mostren els peus. Vull dir que l'Institut ha gastat massa ab aquest *Anuari*, deixant desateses altres atencions sacratíssimes. An aquest *Anuari*, com en les demés publicacions de l'*Institut*, se nota un irritant predomini de la Arqueologia en perjudici de l'Història. Casi tot se'n ho du l'Arqueologia. A la Història no mes li arriben les engrunes, els roissos, les llepaynes. Dins aquest *Anuari* hi ha unes docentes planes per la part *històrica, literària i jurídica*. La part arqueològica umpl 630 planes. ¿Està justificada tal desproporció? Tot lo contrari. Es la continuació de l'història del despotisme d'En Puig i Cadafalch, que fa rentar llana negra an els *instituters* que se dediquen an els estudis històrichs; fon casi tot el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Presupost en Arqueologia, i llavò no queda casi res per l'Història. Això ha cuydat matar de disgusts el D. Rubió i Lluch i motivà sa dimissió de President de la *Secció Històrica-Arqueològica*. I així se dona el cas que aqueixa *Secció d'Història* ha fet poquíssim per l'història catalana. Fa setze anys que existeix i no ha publicada cap de les cròniques inmortals que tenim i que tanta fretura passen d'una edició crítica. Tanta sort que ara ès sortida una fundació d'una tal Concepció Rabell i Cibils Viuda de Romaguera per publicar així com cal aqueixes *cròniques*. Els marmessors d'aqueixa senyora han comanat al Institut la direcció de la part literària y científica de tal edició, que ha d'estar en mans d'En Massó i Torrents, el Dr. Rubió i Lluch, En Segarra, En Martorell, En Valls i Taberner i N'Alós, que son els elements que valen de l'*Institut*, però no els qui hi remenen les cireres. Altra cosa seria si ells hi comandaven i no se vessen reduits an el desayrat paper de missatgets de manament, per no dir escolans d'amèn, d'En Puig i Cadafalch. [61]

Aquest *Anuari* segueix informat de l'*esperit sectari* que caracterisa les obres de la *Lliga Regionalista*, per la qual tot aquell que no està cegament a les ordes d'ella, no ès res ni val les palles d'allà on geu. I allà on comanda *La Lliga*, no se'n resa pus may d'aquell malanat que no se volgué ajupir com un esclau i anar cou cou an En Puig i Cadafalch. I Catalunya tolera això i ningú piula ni alsa la veu. Ja fa anys que aonsevulla veig se senyes de que tot lo que diuen de l'altivesa i del caràcter ferreny de Catalunya, no passa d'una rondaya i d'una ilusió de quatre caps de gri... Res ¡endavant les atxes!

BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA (61-62)

De poch temps ensà ha feta una revivalla. La primeria de l'any 1922 sortí el de 1921. Fins ara no ès sortit el de 1922, acompanyat del de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gener-juny d'enguany. El de 1922 ès un volum de 152 planes, i hi ha estudis molt apreciables, que se fan lletgir. Lo que ès que no hi ha ni un mot sobre la via que feu lo *Diccionari General*, que diuen que duen entre mans, ni si els entraren molts *paperetes* ni si aumentaren de colaboradors ni quin moviment hi hagué dins les seues oficines. Se veu que hi va haver poch xorrèstich de tot, i per això hauràn dit els *instituters*: —A boca tancada no hi entren mosques! i allò d'aquella rondaya: —*Callararum callaroro! que'l Rey ès bort i fiy de moro*.

Tant un com l'altre volum duen treballs ben apreciables dels Drs. Meyer-Lübke, Montoliu, Griera, Sallent, etc. Ens cal fer notar, emperò, una cosa que desdiu molt del *tecnicisme* oficial de Mn. Griera en un estudi tan *tècnich* com ès el dels «Noms dels peixos» en català. Ens referim a la poca escrupulosidat que demostra en les transcripcions fonètiques quant redueix a una mateixa pronúncia dialectes fonèticament tan diferents com el de l'Empordà i el de la Ciutat de València, en la transcripció dels mots *aranya*, *besuc*, *boga*, *bogarró*, *càntara*, *capellà*, *caputxo*, *emperador* i molts d'altres També semblen ben poch *tècniques* les moltes de transcripcions equivocades que du de vocables balears, especialment de mots mallorquins que inclouen los fonemes palatals [c], [ɟ], i llavò *j* intervocàlica. Ja teníem Mn. Griera per prou *dur* [62] *d'orella* des que publicà son desgraciat estudi sobre el *Dialecte Baleàric*, i ara ab el dels noms de peixos ha acabat de consolidar aquella fama, tan recomanable per un *tècnich* en filologia.

An el mateix estudi sobre els noms dels peixos Mn. Griera fa avinent que «amb el nom Gibert fem referència a la *Fauna ictiológica de Catalunya* d'Agustí M. Gibert (1913) font principal d'aquest vocabulari». ¡En nom de Deu com Mn. Griera i En Fabra han regonegut la importància de l'obra de nostre colaborador i coral amich lo Dr. Gibert, de qui tanta burla feren la primeria de juny de 1917 discutint ab Mn. Alcover sobre punts de l'*Atlas Llingüístich*, suposant aquells dos *instituters* que el Dr. Gibert era un pobre errat de contes en matèria de noms de peixos d'aygua dolsa i salada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

!QUINA DELICADESA! (62-64)

A la llargueruda i molt instructiva *Crònica dels feyts*, no d'armes, sino de poca alatxa i molta barra dels superhomes de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, no pot mancarhi la relació d'una notable proesa que tals campions han realisada no fa gayre i que posa de manifest els graus de llur delicadesa, de llur integridat i de llur honra cavallerívola.

Dalt lo «Butlletí de Dialectologia Catalana» de l'any 1921, pàgs. 72-82, sortí un estudi ab lo títol seguent: «Assaig de vocabulari de la indústria terrissera de la Selva del Camp i Breda per J. M. Casas». Qualsevol qui ho haja llegit creurà bonament que tal «vocabulari» ès el fruyt d'una acurada enquesta i replega lexicogràfica feta d'aqueix senyor Casas qui encapsala el treball esmentat ab lo seu nom i llinatge. Nosaltres també ho hauríem cregut així si no fos que tenim a la vista certs documents qui mos convencen i permeten demostrar qualment dit senyor no ès mes que un copista i el vocabulari citat una pura transcripció, ordenada alfabèticament, del material lexicogràfich que recullí de llabis dels terrissers de la Selva del Camp de Tarragona lo Rt P. Valentí Bruch, CMF, qui cedí a l'Institut dit material perque l'aprofitassen p'el Diccionari, però no perque el publicassen llevant el nom del vertader autor. [63]

Coneixem personalment el P. Bruch d'ensà que l'any 1921 fórem a Vic on ell aleshores residia, i coneixem també de prim conte els seus interessants treballs d'investigació del nostre lèxich; i això ès lo qui ens permet fer l'afirmació que hem formulada de que *tot quant de mot tècnich* de terrisseria va inclòs dins lo «vocabulari al·ludit ès tret de les notes recullides del P Bruch; mes encara, que les definicions de la major part de tals mots son copiades casi *ad pedem litterae* de les esplicacions que'n dona el P. Bruch dins les seues notes. I en quant an el vocabulari terrisser de Breda, que el Sr. Cases diu que també va inclòs dins lo seu treball, nosaltres mos prenim la llibertat de posarho en corantena; ès dir,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que mentres el Sr. Cases i els altres butlletiners instituterenchs no mos presentin raons mes fortes que llurs bones paraules per donarmos entenent que dins lo «Butlletí» an-e que ens referim hi ha el vocabulari terrisser de Breda, nosaltres creurem que no hi ès; i això per dues raons: en primer lloch perque el Sr. Cases no fa constar aumón que tal vocable o tal altre sia replegat a Breda; i essent Breda i La Selva dues poblacions tan allunyades una de l'altre (La Selva ès prop de Reus i Breda ès a la província de Girona) i pertenesquent a dues modalidats llingüístiques molt diferents, sembla que era llògich que el replegador de llur lèxich establigués una distinció entre la part corresponent a Breda i la relativa a la Selva del Camp; com el señor Cases no ho ha fet, mos fa sospitar que el dir que en lo vocabulari que publica hi entra el dels terrissers de Breda no ès mes que una menganya, una manera d'embotonar la gent i de fer manco repugnant la malifeta de firmar els treballs d'altri ab lo nom i llinatge propis. I en segón lloch mos afirma mes en la nostra sospita el fet de no trobar dins lo vocabulari del «Butlletí» cap vocable qui no sia a les notes lexicogràfiques del P. Bruch; i no podem creure que els terrisses de Breda emprin just els mateixos noms tècnichs que els de la Selva del Camp, tenint comprovat ab les nostres llibretes de notes que entre el lèxich terrisser de la Selva i el de la ciutat de Girona hi ha notables divergències.

De manera que els senyors *instituters* no tan sols gosen a donar a l'estampa un treball sensa anomenar per res el llegítim i vertader autor, sino que procedeixen ab tota la seua astúcia embolicant els llegidors ab fingits afegitons [64] i trastocaments de l'original. Sabem que el P. Valentí Bruch està fondament sentit de tal audàcia.

¡Que tot elze sia enhorabona an els digníssims *butlletinitzadors*! Nosaltres tenim especial gust i esment en fer pública aquesta proesa seua, que elzi serà de gran mèrit perque, el dia de demà que s'instituesca un premi a l'informalidat i a la poca solta, puguin assolir la primacia *nemine discrepante*. Ja tenen el nostre vot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VISITA DEL PROF. MEYER-LÜBKE A L'OBRA DEL DICCIONARI (64-67)

Dia 28 de marc, rebérem carta del doctíssim Professor de Filologia Romànica Dr. Wilhelm Meyer-Lübke, datada a Bonn a la primeria del mes, que ens feya a sebre sa pròxima anada a Barcelona per donar un curs sobre la seua ciència a l'Universidat d'allà i ens manifestava vius desitjos de coneixermos personalment, fos que nosaltres haguéssem d'anar per qualque cosa a Barcelona, fos que ell vingués fins a Mallorca. El mateix dia 28 li contestàrem dirigint ja la carta a Barcelona i dientli que no teníem idea d'anarhi, però que com també desitjàvem ferm coneixerlo i tenir ab ell algunes conversades sobre diferents punts de filologia catalana i sobre la manera de fer el Diccionari, li romandríem molt agraits si venia a Mallorca i examinava d'aprop els treballs que fins avuy hem fets per dur envant aquesta bona d'obra, dientmos el seu parer sobre certs punts de consulta i sobre tot lo que ell trobaria convenient.

El Dr. Meyer-Lübke donà el curs a l'Universidat de Barcelona i dia 26 de maig rebem carta seua que diu que s'embarca el sendemà mateix cap a la Ciutat de Mallorca el dilluns dia 28 arribà aquí acompanyat de la seua digníssima senyora i de sa aixerida filla Hilda, fent el mateix dia la primera visita a les nostres oficines d'ordenació alfabètica i d'elaboracio científica del material lexicogràfich i mostrantse vertaderament sorprès del gran nombre de cèdules que hem arribades a replegar. Aprofitant aquesta visita, li comanàrem una inspecció tècnica de dit material lèxich i un inform sobre el mateix, mes un estudi del pla de Diccionari engarbullat del Dr. Schädel i el de [65] l'Introducció redactat nostre, i que digués la seua sobre totes aqueixes coses.

El gran Professor constituí les nostres oficines en centre seu d'operacions, passants'hi hores y mes hores cada dia examinant els molts de milenars de cèdules que per rigurós orde alfabètich tenim dins les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostres calaixeres, fentmoshi sapientíssimes observacions, redactantmos articles per mostrar practicament com troba ell que hauria d'esser lo nostre *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Ab lo qual resulta perfeccionat lo nostre sistema i el que mos havia proposat l'altre Professor de Filologia, Dr. Bernhard Schädel, de l'Universidat d'Hamburg. ¡Quina ditxa, quina sort per nosaltres seguir les petjades i el quest d'un sabi com el Professor Meyer-Lübke! ¡Prou que les tendrem en conte totes les observacions, regles i normes que s'ès servit indicarnos aquesta eminència de la Filologia Romànica!

Es tota una glòria per la nostra *Obra del Diccionari*, tenir per consultor, guia i oracle l'autor de: *a*) *Grammatik der romanischen Sprachen* —Leipzig, 1889-1894 —4 volums, traduida en francès del Prof. Eugeni Rabiet i publicada a París els anys 1889-1906, baix del títol de *Grammaire des Langues Romanes*. —*b*) *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (*Introducció a l'estudi de la Ciència Llingüística romànica*) —Heidelberg —[Una edició de 1901, una de 1909 i una de 1920]. El *Centro de Estudios Históricos* l'any 1914 en publicà una versió castellana de Américo Castro, treta de la 2a edició alemanya. —*c*) *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (Diccionari etimològich de les Llengues Romàniques). Començà a sortir l'any 1911 i acabà l'any 1920; i ha tengut tant d'èxit, que ja està agotat. —*d*) Quatre tractats, que son unes docentes planes de l'obra monumental *Grundriss der romanischen Philologie* del Professor Gustav Gröber. —*e*) Nombrosos articles que endardellen punts molt enrevisclats de filologia romànica demunt la gran *Revista de Filologia* (*Zeitschrift für romanische Philologie*) del mateix Gustav Gröber i demunt altres revistes filològiques del mon científich.

¿Qui no coneix, qui no admira, qui no venera l'autor d'aqueixes obres, l'eminent Prof. Wilhem Meyer-Lübke? Per això mos n'omplim la boca de tenirlo per mestre, per guia, per oracle. ¡Grat sia a Deu! Amèn.

El Prof. Meyer-Lübke ha volgut fer un enfilall [66] d'eixides d'estudi a Sóller, a Lluc, a Manacor, a Artà, a Pollença, acompanyantlo sempre lo nostre Secretari-Redactor En Francesc de B. Moll, el qual vos assegur que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'ès aprofitat a l'uf del be de Deu de la sapientíssima conversa de l'eminent Professor.

¡Ja n'hi ha de trenques del Professor Meyer Lübke an els «alts filòlegs Fabra, Segalà i Nicolau d'Olwer» de l'*Institut d'Estudis Catalans*, en matèria de tractar ab mi! Segons ens assabentà, la poca alatxa de la *superfembra Veu de Catalunya*, dia 2 de juliol de 1918, jo era tan «bosquerol» i tan «rústich» que «no me podia entendre ni armonitzarme» perfectament ab aquells «altíssims filòlegs» instituters. I imirau quines coses succeeixen an el mon! Jo m'he pogut «entendre i armonitzarme» perfectament ab els primers «filòlegs» d'Alemanya, Àustria, Suïssa, Itàlia, França i Espanya, com son Meyer-Lübke, Suchier, Schädel, Spitzer, Gauchat, Jud, Guarnerio, Salvioni, Merlo, Crescini, Zanardelli, Ezio Levi, Rousselot, Gilliéron, Morel-Fatio, Saroïhandy, Grammont, Ronjat, Menéndez Pidal, Balari i Jovany, P. Nonell, Mn. Grandia. El gran Meyer-Lübke m ha volgut conèixer i veure la meua *Obra del Diccionari*, tot el cabal llingüístich que contra vent i maror he arribat a replegar! I per coneixerme i veure aquesta obra meua, ès vengut a Mallorca i ha honrada i enaltida ma casa durant dues setmanes passants'hi hores i mes hores cada dia!

¡Quin vestit nou li assatjaràn aquells «alts filòlegs» Fabra, Segalà i Nicolau d'Olwer, an el Prof. Meyer-Lübke, en sebre que ha fet tan de cas de rní i de la meua *Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*! Lo manco que diràn d'ell, que ha demostrat esser *d'una mentalidat molt baixa*. Es lo que digué *el gran* Carner d'En Cambó quant, an el comensament de mon conflicte ab l'*Institut*, En Cambó estava del tot a favor meu, i un dia envià a dir an els instituters: —*¡No oblideu que Barcelona aplaudí Mn. Alcover al mitx de la Rambla quant férem el Congrés de la llengua!*

Els instituters reberen aquelles comandacions d'En Cambó posantse un punt en boca tot morrotosos i tallant claus; ara el *gran* Carner se va permetre calificar En Cambó de *baixa mentalidat*. Els balitres de l'*Institut*(,) son així.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No volgueren la Presidència de Mn. Alcover, i ara [67] han d'aguantar els mals arrambatges d'En Puig i Cadafalch, que los fa rentar llana negra. I han de callar i mirar per no esserhi demés. Ja se sap que qui no vol creure la bona mare, ha de creure llavò la mala madastra.

UNA ALTRA VISITA DEL DR. SCHÄDEL

Un *Glosari* a pes d'or. —La Revista de Dialectologia Romànica

(67-68)

El dia del Corpus dematí ens comparegué lo nostro coral amich Dr. Bernat Schädel, Professor de Filologia Romànica de la Universidat d'Hamburg. Just dos dies estigué ab nosaltres, tornantse'n a Barcelona, d'on havia de pegar bordada cap a vàries poblacions espanyoles.

Ens havia escrit feya setmanes que ens havia trobat un exemplar del *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe* par R Dozy et Dr. W. H. Engelmann, —Leyde. E. J. Brill. 1869— obra agotada fa molt de temps i que feya anys que la teníem comanada a llibreters de Barcelona, París i Alemanya, i no la mos arribaven a trobar. Se tractava d'una obra que p'el nostre *Diccionari*, p'el contingent de rels aràbigues que hi ha dins el català, ens calia tenir com el *nostre pa de cada dia*. Ens deya el Dr. Schädel que el posseidor de tal llibre en volia un bon raig de pessetes. Li escrivim a volta de correu que el mos enviy mes que depressa. L'home havia de venir a Espanya per altres coses, i ab una pedra feu dos tirs: el dia del Corpus dematí s'entrega tot amatent a ca nostra ab lo *Glossaire* de Dozy Engelmann, que posa dins les nostres mans, i *danch-danch* nosaltres posam dins les seues lo raig de pessetones. I ell ben content i nosaltres contentíssims, gràcies a Deu.

I tot seguit feu una altra cosa el Dr. Schädel: ens digué que la *Revista de Dialectologia Románica*, publicació de la *Sociedat Internacional*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Dialectologia Romana, fundada l'any 1908, domiciliada a Brussel·les, ara ha de tornar a sortir, si Deu ho vol i Maria, comensant el tom VII. Els sis primers sortiren els anys 1909-1915. La *Sociedat* ha mudat son domicili a Hamburg i el títol de la Revista que era en francès, ara serà alemany: *Zeitschrft für romanische Dialektologie*. Erem *Directors* de tal Revista, segons cantava la portada: A. Alcover, J. Anglade, M. G. Bartoli, A. Doutrepont, L. Gauchat, J. [68] Geddes, J. Jud, J. Leite de Vasconcellos, R. Menéndez Pidal, O. Nobiling, A. Rivard, C. Salvioni, B. Schädel, E. Staaff.

Ens demanà lo Dr. Schädel si volíem continuar figurant come *Director* de la tal *Revista* per lo que se refereix an el domini llingüístich català, com ho érem estats ets anys 1909-1915; i li diguérem que sí i que ho faríem ab molt de gust i que hi colaboraríem de valent, si Deu ho vol i Maria.

Aquesta revista publica sos estudis en qualsevol llengua romànica i també en alemany, per lo quant la filologia romànica segueix essent una ciència alemanya de nerència. Els fundadors de tal ciència foren alemanys i sos mes eminents representants fan quatre diners de lo mateix, ès a dir, els Professors Schuchardt i Meyer-Lübke.

¡Quina altra maldeventrada tendràn d'això «els alts filòlegs Fabra, Segalà i Nicolau d'Olwer», espatarrants llumeneres instituterenques! ¡Elze recomanam una bullidura de fonoll o de vaumes! Ens creguen que elze caurà bé! *Del enemigo el consejo*! que diuen els castellans.

Des que els castellans salvaren i mantenen polent i quart-creixent l'*Obra del Diccionari Català Valencià-Balear* contra el Catalanisme barrufetench i instituter, ja no mos fa gens d'escrúpol citar des i ara qualque dita castellana.

¡Pobre *Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*! si Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya i els Caporals polítichs de Madrid, que parlen castellà, no l'haguessen amparada de les ungles i mordales d'En Puig i Cadafalch i dels cap esflorats i cap verjos instituters, que parlen català, però baldufench i de l'engàn, i que avuy per avuy son els inimichs mes fatals i funests que may hagués tenguts la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estimadíssima llengua. Quant ells no l'han morta, ès que té set vides com els gats; ès que ès inmortal; ès que la sostenen Deu, la Mare de Deu i els Angels de la Guarda i Sants i Santes de Catalunya, València i Balears.

Bons siguem nosaltres, que Deu may falla! [69]

¡QUE HI PENS BE CATALUNYA! (69-72)

Des que el BOLLETÍ no era sortit per diferents motius que no ès del cas especificar, han succeides una partida de cosotes a Catalunya ab l'escusa de defensar la nostra llengua, que diuen ben poch a favor del Catalanisme i que no volem en cap manera deixarles passar sensa la nostra mes formal protesta. Ens referim a les virolleries i capbuytades que certs catalanistes s'han permeses contra els Rdms. Srs. Bisbes de Tortosa, Lleida i Vic, i que son la repetició de les que se permeteren certs estornells de la Mancomunidat contra lo Rdm. Sr. D. Enric Reig, Bisbe de Barcelona, i contra l'Eminentíssim Cardenal Guisasola, Arquebisbe de Toledo i Primat d'Espanya.

A propòsit d'això volem incloure aquí un article de 7 de desembre de 1922 del M. I. Mn. Jaume Collell, Ardiaca de la Seu de Vic, que retreu una carta del Dr. Torras i Bages de l'any 1886, i llavò una carta que el M. I. Mn. Jaume Serra, Vicari General i Governador Esglesiàstich de Vic (Vicari General dels Bisbes Morgades, Torras i Bages i del actual Dr. Muñoz) se va veure obligat a escriure dia 29 de novembre d'antany.

Posem aquesta primer:

«Al senyor President de la Unió Jurídica Catalana.

Honorable senyor:

Absent de la capital de la Diòcesi Sa Excia. Ilma. el senyor Bisbe, per deures ineludibles de son apostòlic ministeri, s'ès rebuda en aquest Govern Eclesiàstich, la comunicació de vostè, de data 27 del corrent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Forta ha estat la sorpresa rebuda, veient en ella tan distanciat de l'esperit jurídic, que feu en altres temps digna i gloriosa la nostra terra, l'actual esperit jurídic que preté renovar-la. Si els vells Callís, Marquilles, Monjuich, Belluga i per no anar tan lluny, els doctors del dret català cerverí, s'alçassen de la tomba, abominarien de regoneixer com a derivant de la tradició jurídica catalana, de la cual ells foren els grans acumuladors i els representants més insignes, l'esperit laicista i anticristià que es revela i anima la seva comunicació. Grat sia Déu, conservem al fons del cor les lliçons de patriotisme que ensenyà el gran doctor i Bisbe l'Ilm. senyor doctor Torras i Bages (q. a. C. s), amb el cual per espay de setze anys convisquérem; i això ens autoritza per a dir a vostè que davant d'una comunicació com la seva, aquell sant Prelat català hauría escrit una d'aquelles lluminoses pastorals, condemnant aquesta laica ingerencia d'una entitat, que solament es reconeguda a casa seva, en negocis exclusivament eclesiàstics, si no haguès determinat a coses ulteriors. Perque tota la comunicació de vostè està amarada d'una idolatria a Catalunya. Bo i ennoblidor ès l'amor a Catalunya, a sa llengua, a ses costums, a tot lo nostrat que ens ha pervingut heretalment de les generacions que'ns precediren, i som els primers en sentir-ho; pero quan a l'obgecte de l'amor [70] se li dóna una circunferencia que ultrapassa el just, cuant se'l fa un ídol, aleshores el seu culte esdevé una monstruosa aberració. Dels ídols ha pervingut el mal a les societats i als individus.

Sols l'Església ha legislat digna i noblement per el bé i la civilización de la humanidat, perquè la jurisprudencia eclesiàstica es funda en els principis de justicia eterna i en les màximes de l'Evangeli, que no ès la paraula de cap patriota exaltat, sinó la paraula viva del verb de Dèu de qui són tots els pobles de la terra; i constituir se un Consell làic per cridar, tan atentament con se vulla, a un Prelat de l'iglèsia legítimament constuit a donar explicacions de coses administratives de sa diòcesi, amb la mira de Procedir contra d'ell, ès atacar les entranyes i les arrels de la constitució orgànica de l'Església, ès atemptar al Dret diví i evangèlic, del qual presisament n'ha esdevingut el bé, la noblesa i la dignitat immortal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la catalana nacionalitat. No ho fèu així el famós Wifret (qual monument sepulcral va aixecar-se a Ripoll amb llicència de l'exel·lentíssim senyor Muñoz, i joia de tots els catalans) quan amb la forca de son braç i amb sa peculiar elevació d'esperit guanyava per a Déu Catalunya i plantava les fites de la nacionalitat robusta, de la qual mès tart n'eren preuats joiells Sicília i Neopàtria; sinò que reverent amb la autoritat episcopal contemporània, volia que ella ungís amb la perennitat de l'esperit de Déu tota sobre de la civilització, que anava plasmant amb son esforç invicte.

A les mans dels làics el Bisbe ès inviolable en ço que pertany a l'administració i govern de sa diòcesi; i la fòrmula mès clara i precisa d'aquesta inviolabilitat, la que expressa tot l'esperit de la legislació econòmica passada i vigent sobre la matèria, ja la dictà el gran Papa Benet XV de feliç recordança, quan dirigintse al delegat apostòlic de les Indies Orientals amb ocasió també en que allà espletava un esperit nacionalista inoportú, li deia textualment:

«Episcopi in suis regendis dioecesibus nullo prorsus modo ex subditorum arbitrio pendent neque ulli alii in agendis rebus quam Sedi Apostolicae rationem reddere debent». I l'article tercer del vigent Concordat, que tothom sab es llei del Regne, així s'espresa: Tampoco se pondrá impedimento alguno a dichos prelados ni a los demás sagrados ministros en el ejercicio de sus funciones, ni los molestará nadie bajo ningún pretexto en cuanto se refiera al cumplimiento de los deberes de cargo; antes bien cuidarán todas las autoridades del Reino de guardarles y de que se les guarde el respecto y consideración debidos, según los divinos preceptos, y de que no se haga cosa alguna que pueda causarles desdoro o menosprecio».

Escudat, doncs, en aquestes soberanes disposicions, en nom del Prelat absent i en defensa de la seva autoritat episcopal, neguem tota competència a aquest Consell directiu de la Unió jurídica catalana per a requerir, com fa, l'excel·lentíssim senyor Bisbe d'aquesta diòcesi, declarant que sols a la Santa Sèu seràn donades amb docilidat i obediència sumissa les explicacions que en el calendat ofici se demanen,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

reprovant per nostra part aquesta tendència laicista que es filtra en l'obra de la resurrecció de Catalunya per a adulterar-la i canviar li la seva tradició.

La frase del gran bisbe senyor Torras i Bages es ben explícita i definitiva: «Catalunya serà cristiana o no serà» I nós afegim:

Catalans, sempre; laicistes, jamai.

Déu guardi a V. molts anys.

Vic. 29 de Novembre de 1922.- Jaume Serra, Vicari gen. Gobern Eclesch. S. P.» [71]

I veyau l'article de Mn. Collell ab la carta del Dr. Torras i Bages, que publicà *La Gazeta de Vich* dia de desembre:

Avuy en aquestes planes volem fer sentir una altra veu d'un que *defunctus adhuc loquitur*, publicant una carta que'ns escrigué lo Dr. Torras y Bages, pel Desembre de 1886. Véusela aquí, sense més preàmbul:

«Rvnt D. Jaume Collell, Pbre.

Estimat amich: recordo que l'última vegada que'ns vegerem a casa den Cortés, parlant de Catalanisme, te deya la conveniencia, a mon entendre, de fer, mes que lo que avuy ne diem propaganda, ço es, propagació viva; moure'ls esperits, *seminació*, es dir, la operació tranquila de tirar los germens saludables en temps y llochs a propósit, pera que in *tempore suo* donguin lo fruyt saludable. Y aqueix recort, a manera d'exordi, es perque després de la esmentada conversa he vist lo *Almanach de la Campana de Gracia* que m'ha deixat aplastat. No perque jo deixés de figurarme que era una publicació, no solament obscena, sino impia y fins sectaria, que porta lo segell de la *Bestia* en la mateixa cuberta; mes la estranyesa dolorosa ha sigut veure los qui no's desdenyavan de colaborar en opúscol tan endiablat y anticristià

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

essencialment, que no te ja lo to del esperit vacilant, ni sisquera despullat de la fe, sino lo accent de l'odi envers lo Cristianisme. Allí hi ha l'Almirall, l'Ubach y Vinyeta entre altres que no'm recordo, y al veure tal cosa un diu: *non sunt de genere virorum illorum per quos salus facta est in Israel*. No poden esser aquesta gent los restauradors de Catalunya. Per això al llegir la última carta al Duràn,[1] bastant entusiasta y de to un xich pujat, a un se li acut preguntar: ¿està la nostra gent bona en disposició de contrarestar, en punt a Catalanisme, a aquells altres mes vitandos que'ls mateixos socialistas? Y de consegü[e]nt, ¿convé seguir la gresca que ells mouen, o be, val mes anar per altre camí, que si no va tan de dret, en cambi es mes segur? Lo evolucionisme, que en certa manera es admisible, crech deu esser lo procediment; y evolucionisme vol dir no precipitar les coses, sino que la fruyta per si mateixa maduri sens empenyerla.

Vet'aquí donchs perque te he escrit aquestes quatre ratlles, apesar de estar molt ocupat. Ja volia cridarte la atenció sobre lo Almanach citat, pero lo article de avuy m'ha posat la ploma als dits.

Avuy aquest matí a les set ha mort a Vilafranca la mare del Canonge Estalella (R. I. P.)

Tuus in C. Jesu

Josep Torras y Bages, Pbre.

Barcelona, 6 de Desembre (1886).»

Després de llegida aquesta carta, escrita ja fan 36 anys, tot seguit brota del cor y salta als llabis la pregunta: ¿qué diria aquell gran Mestre, honor del Episcopat, guia dreturer del Catalanisme, qué diría, veyent les errades campanyes que están realisant hómens qui, tot alabant al autor de la *Tradició Catalana*, se apartan per *diametrum* de les sábies ensenyanses que a dojo havia donat per orientar y portar per bon camí

[1] Nota (*) de l'original: Aludeix a una serie d'articles titulats: *¿Es hora encara?* que dirigits en forma de cartes a D. Manuel Duran y Bas vaig publicar en *La Veu del Montserrat*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les [72] reivindicacions catalanistes? Segur, que deplorant les desviacions, també diria que *non sunt de genere virorum illorum*, eixos professionals de la estridencia que van convertint l'actuació catalanista en una escola de incultura insolent y agresiva que no respecta hómens e institucions que deu respectar tota persona ben nada y cristianament educada. Ell, que es dels homens que més ha sentit y defensat la intangibilidat del ordre geràrquich, se'n doldria amargament del ferment anárquich que s'està introduhint en el cor de la gent catalana.

Aquell altre pensador que tenia'l valor y la sinceridat de palesar les seves conviccions, En Miquel Sants Oliver, deya ab un deix de fonda melancolía, que al Catalanisme li ha faltat *grandesa d'esperit*;[2] donchs, a hores d'ara, aqueixa tara s'es agudisada de tal manera, que'ls qui hem sigut els lluytadors de la primera hora, hem de tèmer veure sériament compromesa la gran obra del resorgiment de la Patria catalana. Deu vulla que'ns equivoquem en lo trist vaticini.

JAUME COLLELL, Pbre.

Nou confrare (72)

A Ripoll ha comensat a sortir una revista mensual baix del títol de Scriptorium.

Hi establim el canvi i li desitjam bona sort i llarga vida.

---

[2] Nota (1) de l'original: Aquestes paraules les mos digué a nosaltres ab motiu del conflicte nostre ab l'Institut, la darreria d'abril de 1918. Nota del BOLLETÍ.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ERRADES (72)

Mos n'han escapades unes quantes que cal corretgir.

Plana	Ratxa	Diu	Ha de dir	Plana	Ratxa	Diu	Ha de dir
1	12	estrunyellats	entrunyellats	8	15	12	14
1	14	desconeixíen	desconeixien	11	14	son	som
2	20	espampa-	espampo-	11	17	se'n a	se'n va
2	33	aquixes	aqueixes	12	9	lleudera	llendera
3	15	espítxam	espitxam	12	18,42	Miguel	Miquel
4	15	sotils	sòtils	12	27	supertisionn	supertisions
4	33	pasanthi	posanthi	13	2	irrefagable	irrefragable
4	41	prenín	prenim	16	6	mas	mos
6	7	a	i	47	34	pensamet	pensament
6	14	Pona	Pons	59	27	hi ha	n'hi ha
7	9	tols	tots	59	30	batansarse	atansarse

CIUTAT DE MALLORCA —Estampa de N'Antoni Rotger

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[73][*]

INTRODUCCIÓ
AN EL
Diccionari Català-Valencià-Balear
(PROGECTE) (73-76)

I. Resum històrich de l'Obra del Diccionari.

a) Primeres passes.

b) La Lletra de Convit i la seua difusió dins tot el territori de la llengua, i acceptació que troba.

c) Vicissituts, entreversos i conflictes que l'Obra ha tenguts, i sempre ha pogut surar, gràcies a Deu.

II. Sistema de treball i d'escorcoll que hem seguit per la formació del Diccionari.

a) Obres de consulta que hem tengudes presents per la formació del Diccionari.

b) Mapa dels dominis de la Llengua Catalana.

[*] T. XIII. —Juliol-agost de 1923. —N. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c*)* Eixides an els centres estrangers d'intensa cultura filològica per estudiarhi els mètodes cientifichs que s'hi usen per l'escorcoll i espinzellament de les llengues romàniques.

1. Eixida de 1907 a Alemanya i Suïssa (prop de quatre mesos).

2. Eixida de 1912 a París, Zuric i Mallano.

3. Eixida de 1913 a París, Zuric, Lugano, Milà, Bassano, Pàdua, Bolonya.

d) Monuments de la Llengua Catalana dels quals hem tret lo lèxich i formes llingüístiques que inclou aquest Diccionari.

e) Llista Alfabètica dels Colaboradors que s'oferiren a aydarmos, i uns no feren mes que oferirse, altres feren qualque cosa i altres feren moltíssim.

f) Eixides per totes les comarques de llengua catalana per escorcollarhi totes les formes vives de la llengua.

1. Eixida de 1900 a Vic, Camprodon, Gombrèn, Borredà, Puigcerdà, Perpinyà, Girona, Olot. [74]

2. Eixida de 1901 a Tortosa, Ribera d'Ebre, Reyne de València, Rosselló.

3. Eixida de 1902 a Menorca, Eivissa, Reyne de València, Catalunya espanyola i Catalunya francesa.

4. Eixida de 1906 a la serra pirenenca, del Rosselló fins a Ribagorça.

5. Eixides a tots els pobles de Mallorca entre els anys 1903 a 1908.

6. Eixides de 1909 a Menorca i Eivissa, Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies, Sant Hilari Sacalm.

7. Eixida de 1910 a Alacant, Alcoi, València i Vic.

8. Eixida a Alguer de Sardenya, l'any 1913.

9. Eixida de 1914 a Escornalbou, Reus i Valls.

10. Eixida de 1917 a Eivissa, Manacor, Llucmajor i Menorca.

11. Elxida de 1918 an el Reyne de València, Catalunya occidental i Ribagorça.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

12. Eixida de 1910 a varis pobles de Mallorca (Ariany, Son Servera, Artà, Santa Margalida, Alcúdia, Pollença, Sineu, Esporles, Sóller, Bunyola, Sa Pobla, Binissalem, Felanitx).

13. Eixida de 1920 a fora Mallorca (Terrassa, Tamarit de Llitera, Bellpuig, Cervera, Menorca, Barcelona).

14. Eixida de 1921 a Catalunya occidental, central i oriental i al Reyne de València (cinch mesos).

15. Eixides a diferents pobles de Mallorca (Esporles, Llucmajor, es Llombards, Manacor, Vilafranca [de Bonany], Avià, Porreres, S'Estanyol, Eivissa, Pastoritx).

III. Resum de la historia esterna de la llengua catalana.

a) Territoris a on apareix primer la llengua catalana, i territoris a on s'estén, hi arrela i hi dura fins avuy.

b) Geografia i Estadística de la llengua catalana.

c) Principals dialectes que constitueixen la llengua catalana: Balear (mallorquí, menorquí, eyvissench); Pirenench (Rossellonès, Vallespirench, Conflentí, Cerdà, Capcirench); català oriental; català central (Barceloní); català occidental; Ribagorçà; Valencià (Castellonench, Pitxat, Alacantí); Alguerès.

IV. Resum de l'Història interna de la llengua catalana, o sia, sistema fonètich, morfològich i sintàctich ab que se desplegà la llengua catalana desde el sigle IX fins avuy.

A. Llatí vulgar; resum de la gramàtica del llatí vulgar.

B. Sistema fonètich del Català: tonicidat, atonicidat, cantidat prosòdica i qualidat fonètica. Vocalisme i consonantisme.

C. Sistema morfològich:

Desplegament fonètich i formes analògiques.

a) Forma dels sustantius: masculins, femenins, neutres. Rels. Rellíquies de qualques casos.

b) Forma dels adgectius. Flexió, Gèner. Intensius (comparatius, superlatius). [75]

c) Forma dels Numerals: cardinals, ordinals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d) Forma dels pronoms: personals, possessius, demostratius, articles, interrogatius i relatius.

e) Forma dels Verbs dits Regulars:

A. Les desinències (Indicatiu, subjuntiu, imperatiu, imperfet, perfet, futur, condicional, optatiu, gerundis, participi de present i de pretèrit).

B. La rel i soca dels verbs dits regulars.

a) Forma dels verbs dits irregulars.

D. Desplegament del significat de les paraules.

a) Lleys del canvi de sentit de les paraules.

b) Principals castes de canvi de sentit de les paraules.

E. Significat de la forma de les paraules.

1. El Nom

a) El gèner dels noms. Canvi de gèner que esperimentaren els noms an el desplegament de la llengua catalana. Sort del neutre llatí.

b) Nombre dels noms.

c) Casos dels noms.

d) Formes dels greus d'intensividat (comparatius, superlatius).

2. Els Numerals.

3. Pronoms.

4. Verb.

a) Persones i nombres.

b) Temps.

F. Significat de les castes de paraules.

a) Sustantiu.

b) Adgectiu

c) Numeral.

d) Adverbi.

e) Verb: come sustantiu, com adgectiu, com adverbi, com preposició.

V. Doctrina o sistema de la formació de paraules.

1. Sufixes.

a) Fenòmens comuns.

b) Sufixes caporals: sufixes nominals, sufixes verbals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. Prefixes:

a) An els noms.

b) Canvi de prefixes.

c) Soca dels verbs prefixats.

d) Prefixes aillats.

3. Formació de paraules per aplegament o composició de mots.

VI. Sistema Sintàctich de la Llengua Catalana.

A. Lliga o construcció de paraules:

1. Construcció del sustantiu ab altre sustantiu, ab adverbi, ab infinitiu. [76]

Construcció de l'adjectiu ab sustantiu, ab adjectiu, ab adverbi, ab infinitiu.

3. Construcció de l'adverbi ab sustantiu, ab adverbi.

4. Construcció de numerals ab sustantius, ab numerals, ab pronoms personals.

5. Construcció dels pronoms.

a) Pronoms personals.

b) Pronoms possessius usats come sustantius i com adgectius.

c) Pronoms demostratius: usats come sustantius i com adgectius.

A. Articles determinatius. —B. Articles personals. —C. Articles ab noms abstractes. —D. Ausència d'article. —E. Sustantiu ab atribut. —F. Article ab numeral. —G. Article ab adgectiu. —H. Article indeterminat.

6. Construcció del verb finit.

a) Verb finit ab verb infinitiu.

b) Verb aussiliar ab participe

c) Verb aussiliar ab gerundi.

d) Verb aussiliar ab infinitiu.

e) Verb finit ab nom.

f) Verb finit ab pronom.

g) Verb personal.

h) Verb reflexiu.

i) Pronom subgecte ab verb.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

j) Possessiu come predicat del verb.

k) Verb finit ab infinitiu.

l) Verb finit ab gerundi.

ll) Verb finit ab gerundi come determinatiu predicatiu.

m) Sustantiu ab particip.

n) Gerundi ab particip.

o) Sustantiu ab adgectiu.

B. Lliga o construcció de frases ab frases.

1. Lliga de frases caporals ab conjuncions.

2. Lliga de frases caporals ab frases secundàries:

a) Sensa lligam: asindètich.

b) Ab lligam d'avior llatina.

c) Ab pronoms relatius.

d) Ab conjuncions. [77]

REDAKTIONELLES SCHEMA FÜR DAS «Diccionari català-valencià-balear» VON B. SCHÄDEL (77-80)

Das «Diccionari» besteht aus folgenden Teilen:

A. EINFÜHRENDER TEIL

1. Alphabetisches Verzeichnis und Erklärung der Abkürzungen von Titeln häufig zitierter Zeitschriften und Werke.

2. Alphabetisches Verzeichnis und geographische Fixierung der im «Diccionari» figurierenden Orte und Regionen.

3. Alphabetisches Verzeichnis der Orte, ans denen modernes orales Material gesammelt wurde.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. Alphabetisches Verzeichnis der Orte, die im «Atlas linguistic català-valencià-balear»figurieren.

5. Alphabetisches Verzeichnis und bibliographische Erklärung der Abkürzungen der im «Diccionari» Verwerteten literatischen Quellen.

6. Erklärung der phonetischen Transkriptionen.

7. Bibliographie der bisherigen Arbeiten und Untersuchungen über die Katalanische Sprache.

8. Mapes (a. geogràfich, ab les fronteres del domini català; b. históric; c. económich).

B. HAUPTTEIL

1. Darstellung der äusseren Geschichte der Katalanischen Sprache.

2. Alphabetische Liste und Erklärung des Wortschatzes (Diccionari) nebst Blideranhang

3. Tabellen der Flexion und der Wortbildung.

4. Onomastikon.

*Bemerkun*g -Das «Diccionari» enthält *nicht*:

Eine historische Phonetik (systematische Lautgeschichte).

Eine *historische* Darstellung der Flexion und Wortbildung.

Eine Syntax.

Sprachgeogrophische Darstellungen.

Diese sprachwissenschaftlichen Kapitel bleiben besonderen Einzeluntersuchungen vorbehalten.

Der einzelne Artikel des «Diccionari» enthält, stets in der nach stehenden Reihenfolge: [78]

A. Als *fett*gedrucktes Stichwort:

die moderne —oder, wenn das betreffende Wort heute nicht mehr existiert, —unter Angabe von Zeit und Ort— die neueste Form früherer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Zeit des za erläuternden Wortes, und zwar in derjenigen nicht phonetischen Graphic, die die verbreiteste literarische Gestalt des Wortes wiedergibt (*Hauptwortform*).

Wenn das Wort nur eine orale Existenz besitzt, ohne eine literarische Verwendung gefunden zu haben, wird als Hauptwortform die geographisch verbreitetste ausgegeben.

B. Nicht *fett*gedruckt, in Form von Abkürzungen:

die Angabe der *Worlart* (s. = Subst., ad.j = Adjectiv, adv = Adverb, v. (in der Infinitivform zu geben) = Verb, prep =Praeposition, etc), bei Substantiven auch das Genus (m. = masc., f. = fem) und, wenn das Substantiv nur im Plural erscheint, die Angabe «pl».

C. Soweit nicht phonestisch geschrieben, in *nicht fettem Kursivdruck und ohne Klammern, soweit phonetisch geschrieben, in Antiquadruck und in echigen Klammer* [ ]:

die *lokalen Varianten* der Hauptwortform noch ihrer heutigen Gestalt und in nicht phonetischer Schreibung, soweit möglich unter Beifügung der phonetischen Transkription, die den wichtigsten Teilen des Katalanischen Sprachgebietes entsprechen, und zwar in folgender Reihenfolge (Reihenfolge der Regionen)

a) Catalunya (1, Barcelona; 2, prov. de Barcelona; 3, prov. de Girona; 4, Rosselló; 5, prov. de Lleida; 6, prov. de Tarragona.

b) València (1, València; 2, prov. de València; 3, prov. de Castelló; 4, prov, de Alacant.

c) Baleares (1, Mallorca; 2, Eivissa, 3, Menorca; 4, Alguer.

Jeder lokalen Variante wird die Bezeichnung des Ortes, dem sie entstammt, vorangestellt.

An dieser stelle werden nur diejenigen tokalen Varianten angegeben, deren nachher (siehe F) anzugebende Bedeutung oder Bedeutungen sämtlich mit derjenigen der Hauptwortfom identisch sind.

Am Anfang der lokaien Varianten stehen die Belege für das betreffende Wort aus früheren Jahrhunderten insbesondere des ältesten

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vorkommens, unter Angabe der Quellen nach dem unter F bezeichneten System.

D. In *Kursiv*druck:

Unmittelbar hinter der Hauptwortfom sowie hinter einer jeden lokalen Variante stehen, soweit diese bemerkenswert sind und nicht in den Flexionstabellen figurieren, etwaige *Flexionsformen von besonderem Typus*. Im übrigen wird hier durch eine Ziffer auf die betrreffende Stelle der Flexionstabelle verwiesen.

E. In *Kapitälchens*chrift:

Soweit möglich die Angabe der *Etymologie* der nicht abgeleiteten Wörter und des an anderer Stelle des Diccionari figurierenden katalanischen Grundwortes bei abgeleiteten Wörtern. Der Angabe der Etymologie werden erforderlichenfalls von dem Redaktor kurze Begründungen sowie stets bibliographische Verweise auf [79] wissenschaftliche Spezialuntersuchungen, unter Anwendung der feststehenden Abkürzungen der Zeitschriftennamen, nicht jedoch individuelle Betrachtungen des Redaktors, beigefügt.

F. In *nicht fett* m *Antiqua*druck:

Die Angabe der *Bedeutungen* der unter A und C aufgeführten Hauptwortform sowie der unter C aufgeführten, der Bedeutung nach mit der Hauptwortform identischen lokalen Varianten. Diese Bedeutungen werden in stronger entwicklungsgeschichtlicher Reihenfolge, niemals in beliebiger Reihenfolge und zwar in katalanischer Sprache angegeben. Diese Reihenfolge stellt, ohne im Einzelnen erläutert zu werden, das wissenschaftliche Urteil des Redaktors über die semantische Entwicklung des Wortes dar und ist von ihm durch Angabe seines Namens ebenso zu verant worten, wie die sonstige Verarbeitung des lexikologischen Rohmaterials in dem betreffenden Artikel. Eine jede Bedeutung ist nach Möglichkeit durch Anführung einer literarischen Belegstelle (Kursivdruck)

(Zitierung einer Textstelle, in welcher das Wort vorkommt) zu illustrieren und zu belegen. Diese Zitierung erfolgt in folgender Reihenfolge:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a) Textstelle.

b) Zitierung des Ortes, wo die Textstelle gefunden wurde, unter Anwendung der feststehenden Abkürzungen der literarischen Quellen und unter Beifügung der Seitenzahl.

c) Angabe der Zeit (Jahrhundert oder Jahr), der die Textstelle entstammt.

BEMERKUNGEN:

1. Sämtliche Artikel, die sich auf Worte beziehen, die bis jetzt in keinem der *Wörterbücher* der katalanischen, valenzianischen oder balearischen Idiome figurieren, werden vorn mit einem * bezeichnet, damit klar zum Ausdruck kommt, welche Worte durch die Arbeiten des «Diccionari» neu entdeckt wurden. In derselben Weise werden innerhalb eines jeden Artikels bisher nicht bekannte Bedeutungen bezeichnet.

2. Ein *besonderer* Artikel des Diccionari wird in allen denjenigen Fäilen verfasst, in welchen eine von der Hauptwortform formell oder semantisch, sei es auch nur in Emzelheiten, abweichende Erscheinung vorliegt.

3. Für alle lokalen Varianten der Wortform, die von der Hauptwortform, nach Massgabe der nicht phonetischen Graphie, abweichen, wird ein besonderer *Verweisartikel* verfasst, der an seiner alphabetischen Stelle einzuordnenist. Ein Verweisartikel enthält, als fettgedrucktes Stichwort, die Variante der Wortform und den Verweis auf den betreffenden Hauptartikel.

4. Hinter dem «Diccionari» folgen, als Anhang zu diesem auf besonderes, satiniertes Papier gedruckt, *Abbildungen* der Gerätschaften Kataloniens. [80]

Der einzelne Artikel des *Onomastikon* enthält stets in nachstehender Reihenfolge:

A. Als *fett*gedrucktes Stichwort:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

die moderne—oder, wenn der betreffende Name heute nicht mehrexistiert, unter Angabe der Zeit —die neueste Form des Namens in seiner wichtigsten, verbreitetsten Gestalt («Hauptnamensform»).

B. *Nicht fett*gedruckt in Kursiv, in Form von Abkürzungen: die Angabe, op es sich um einen *Orts Personen- oder Vökernamen*, eventuell um mehrere dieser Kategorien handelt («n.de p.» «n.de ll.»).

C. In gewöhnlicher *Antiqua*schrift:

die genaue oder ungefähre geographische Fixierung des Vorkommens des betreffenden Namens sowie die Angabe der Quelle (insbe sondere der Belegstellen aus ältester Zeit).

ESQUEMA REDACCIONAL
del Diccionari Català-Valencià-Balear
Lo formula lo Dr. B. Schädel (80-83)

Lo *Diccionari* constarà de les següents Parts:

A. PART INTRODUCTIVA

1. Registre alfabètich i esplicació de les abreviatures dels títols de les revistes i obres, sovint citades.

2. Registre alfabètich i fixació geogràfica dels llochs i regions que figurin dins lo Diccionari.

3. Registre alfabètich dels llochs a on han replegat de viva veu lo cabal lexicogràfich modern.

4. Registre alfabètich dels llochs que figurin dins l'Atlas llingüístich català-valencià-balear.

5. Registre alfabètich i esplicació bibliogràfica de les abreviatures de les fonts literàries de les quals se fa cabal dins lo Diccionari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6. Esplicació del sistema de transcripció fonètica.

7. Bibliografia dels estudis i escorcolls publicats fins el present sobre la llengua Catalana.

8. Mapes (a. geogràfich ab les fronteres del domini llingüístich català; —b. històrich; —c. econòmich).

B. PART CAPITAL

1. Espinzellament de la Història esterna de la llengua catalana.

2. Llista alfabètica i esplicació del tresor llingüístich (Diccionari) ab dibuixos dels obgectes entre i entre de l'esplicació.

3. Taula de la flexió i de la formació de paraules.

4. Onomastikon (noms de lloch i de família).

Observació.- Lo Diccionari no inclou:

a) La fonètica històrica (Història sistemàtica dels sons).

b) Endardell històrich de la flexió i formació de paraules.

c) La Sintaxis.

d) Escorcolls de geografia llingüística.

Aquests capítols de ciència llingüística queden reservats per escorcolls especials i particulars.

Cada article del Diccionari inclou sempre ab l'orde subsegüent:

A. Come paraula capdal, de lletra goixa:

la paraula en sa forma moderna; i si tal paraula ja no s'usa actualment, posarla en sa forma menys antiga, indicant l'època i el lloch a on s'usava, i posarla ab aquella grafia, no fonètica, que reproduesca la forma literària mes estesa de la paraula (*Forma capdal de la paraula*). Ara si la paraula just posseeix una existència oral sensa haverli trobada cap aplicació literària, a les hores se dona come *forma capdal de la paraula* la de mes estensió geogràfica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

B. Ab lletres magres, en forma abreviada la indicació de la casta a que pertany la paraula (s = subst; adg = adgectiu; adv = adverbi; v. (en forma infinitiva) =verb; prep. = preposició, etc.) Dels sustantius cal indicar lo gèner (m = masculí; f = femení). I si's tracta de sustantius que sols s'usen en forma plural, cal posar l'indicació: *pl*.

C. Posar les variants locals: si van sensa transcripció fonètica, cal posarles no ab lletra goixa ni dins claus o parèntesis; si van ab transcripció fonètica, posarles ab caràcters antichs (antiqua) i dins claus angulars [ ]. Cal posarles tot d'una sensa transcripció fonètica i tot seguit donar la transcripció fonètica de totes les variants que's tenguen de tals formes locals, seguint sempre lo mateix orde de regions.

a) Catalunya (1. Barcelona; 2. província de Barcelona; 3. província de Girona; 4. Rosselló; Vallespir; Conflent; Cerdanya; Capcir. 5. província de Lleida; 6. Província de Tarragona).

b) València (1. València; —2. província de València; —3. província de Castelló de la Plana, —4. Província d'Alacant).

c) Balears (1. Mallorca; —2. Eivissa; —5 Menorca; 4.Alguer.).

Cada variant local durà davant la indicació del lloch d'on surt tal variant.

An tals endrets, just se donaràn les variants, el sentit o sentits de les quals després se espressaràn (veyau F) i que siguen completament idèntichs ab el sentit de la forma capdal de la paraula.

An el principi de les variants locals se posaràn els mots respectius segons llur antiguedat, particularment els mes antichs, donant totes les entressenyes de llurs fonts, segons lo sistema especificat an el § F.

D. *De lletra cursiva*:

Just derrera la paraula capdal, com també derrera tota variant local, van qualques formes flexives particularment típiques, mentres [82] siguen dignes de notar i no figurin dins la *taula de la flexió*. —Per lo demés per via de cifres cal fer referència an el lloch corresponent de la *Taula de flexió*.

E. *De majuscles menudes*:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mentres siga possible, vagen ab majuscles així les espressions etimològiques dels mots no derivats i de tot mot radical (fonamental) català que figuri a altre endret del *Diccionari* juntament ab mots *derivats* d'ell. A l'espressió de l'etimologia afegirà lo Redactor sempre que siga necessari, breus indicacions dels fonaments científichs, com també referències bibliogràfiques an els escorcolls científichs especials, citant abreviadament les revistes i obres a on figuren tals escorcolls, fent cites segons lo sistema establert dins lo corresponent Registre.

F. De lletra antiga (antiqua) no goixa.

Van d'aqueixa casta de lletra: *a*) les esplicacions dels sentits dels mots capdals endardellats dins els § § A i C; *b*) com també de les variants locals idèntiques segons lo sentit ab lo mot capdal. Aqueys sentits cal donarlos en català i ab l'orde estricte que et desplegament històrich demana i may ab enfilall arbitrari. Aqueixa sèrie d'esplicacions, sensa espinzellar la cosa en particular, presenta el judici científich del Redactor sobre el desplegament semàntich de la paraula , i el Redactor ha de firmar tals esplicacions i respondre d'elles, com també ha d'anar firmada tota la elaboració de la primera matèria lexicogràfica del corresponent article. Cada sentit dels mots fins allà on se puga, ha d'anar autorisat documentalment, citant un text a on figur lo mot que tracta d'espinzellar. Aqueixes cites han de seguir aqueix orde:

a) Passatge o frase del text.

b) Cita del lloch a on la frase del text se trobà, segons lo sistema d'abreviatures establert dins lo Registre de fonts literàries, espressant la plana que du tal frase.

c) indicar l'època (el sigle o l'any) an-e que pertany el passatge del text en qüestió.

OBSERVACIONS.

1. Aniràn precedits d'un estelet * tots els articles que espinzellen un mot que no figur dins cap dels diccionaris catalans, valencians o balears

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicats fins ara, per que així se veja clar i llampant quins son els mots que el *Diccionari* treu a llum i que els altres Diccionaris no les hi havien trets may. També cal posar una contrassenya a totes les esplicacions i endardells que dins el *Diccionari* se donin per primera volta de qualsevol paraula, que els altres Diccionaris no haguessen donades may.

2. Cal escriure un article particular dins lo *Diccionari* en tots aquells casos que ens trobem davant una forma llingüística diferent de la forma capdal del mot, que se decanti d'aquesta per son demble esterior o per son sentit (semàntica).

3. Per totes les variants locals de formes llingüístiques, que [83] se decanten de la forma capdal del mot segons lo sistema gràfich no fonètich, cal compondre un article de referència, que ha d'anar an el lloch que li pertoca segons l'orde alfabètich. L'article de referència ha de incloure, come paraula estampada de lletra goixa, les variants de la forma llingüística i la referència a la forma capdal del mot.

4. Derrera el *Diccionari* aniràn per via d'apèndich estampats dalt paper satinat dibuixos dels utensilis, eynes i mobles de Catalunya.

Cada article de l'Onomastikon inclou sempre formant bell enfilall:

A. Come mots capdals de lletra goixa:

Els noms moderns; i, si's tracta de noms que ja no existeixen, cal posarhi la forma mes important i mes estesa i menys antiga, indicant puntualment la seua època, come forma capdal del nom.

B. De lletra no goixa, però cursiva, la indicació de si se tracta d'un *nom de lloch*, de *família* o de *nissaga*, espressant si pertany ensemps a diferents categories (n. de p., n. de ll).

C. De lletra *antiqua* usual:

La fixació geogràfica, exacta o aproximada, de la presència del nom corresponent, com també l'indicació de les fonts, particularment dels passatges dels monuments del temps mes antich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

GEDANKEN

über die Anlage des von Mn. A. M. Alcover unternommenen Diccionari Català-Valencià-Balear (83-88)

Eine Hauptschwierigkeit der grossen lexicalischen Unternehmungen besteht darin, den richtigen Mittelweg zwischen Vollständigkeit und practischer Verwendbarkeit zu finden. Die Beendigung der meisten derartigern Werke ist an dieser Schwierigkeit gescheitert, trotz dem die nötigen financiellen Mittel bis zu ihrer Vollendung von dan Regierungen, resp. Akademien gewährleistet wurden. Das «deutsche Wörterbuch» der Gebrüder Grimm wurde in der ersten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts angefangen und ist erst bei U angelangt. «Vocabulario de la Crusca» 1865 begonnen, bei *P*; das «schweizerdeutsche Idiotikon» 1880 begonnen bei *S*; der «Tesaurus linguae latinae», der wohl über die grössten financiellen Mittel und ebenso über einen grossen Stab wissenschaftlich geschulter Mitarbeiter, darunter die Besten der deutschen Philologen, verfügt, hat mit seinen Vorarbeiten im jahre 1883 angefangen und sollte, wenn der Krieg nicht dazwischen gekommen wäre, 1930 beendet sein Solche large sich hinziehende und umfangreiche Arbeiten haben dreierlei Unzukömmlichkeiten: [84]

Die 1. besteht darin, dass sich die lexicalische Wissenschaft fortwährend weiter entwickelt. Hält man also den Plan fest, der bei Beginn des Werkes zu Grunde gelegt wurde, so sind die späteren Artikel entweder wollständig hinter der Zeit, in der sie erscheinen, zurück, wie dies bei der Crusca der Fall ist oder sie unterscheiden sich derartig von den ersten, dass von einer Einheitlichkeit des Werkes nicht mehr gesprochen werden kann und die ërsten Bände wissenschaftlich nicht mehr den Ansprüchen der Zeit genügen, was, leider, beim Grimm'schen Wörterbuch der Fall ist.

2. Je umfangreicher und kostspieliger ein solches Werk wird, um so geringer wird die Zahl der Einzelpersonen sein, die die Mittel haben, es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anzuschaffen u. in ihrer Privat-Bibliothek unterzubringen. Mehr u. mehr werden nur noch öffentliche u Corporations Bibliotheken in der Lage sein, es zu kaufen, wodurch der Gebrauch natürlich sehr beeinträchtigt und erschwert und der Nutzen für die Gesammtheit stark herabgemindert wird.

3. Ein Wörterbuch dient in erster Linie zum Nachschlagen von Einzelheiten, weit seltener kommt es vor, dass Jemand die Geschichte und Verwendung eines einzelnen Wortes nach allen Seiten kennen lernen, also einen langen Artikel lesen will. Wer aber eine Einzelheit in einem Artikel suchen will, der zwölf und noch mehr Folioseiten umfasst, wird von vornherein abgeschreckt, auch wenn die Gliederung noch so sorgfältig ist.

Um diesen Uebelständen einigermassen vorzubeugen, würde ich das Archiv-Verfahren empfehlen, das in Folgendem besteht:

Das Wörterbuch nimmt *alle* Wörter auf, verzeichnet bei dem einzelnen Wörte alle einigermassen wichtigen Wendungen, verzichtet aber auf die Anführung von Belegstellen. Diese werden genau in der Reihenfolge der Artikel des Wörterbuches aufbewahrt wie die Acten in einem Archiv. Wer nun über das hinaus, was das Wörterbuch bringt, also auf Einzelheiten eingehen und über diese Auskunft haben will, muss sich an die Instanz wenden die das Archiv verwahrt. Diese stellt dann die entsprechenden Zettel dem Petenten für gewisse Zeitdauer zur Verfügung resp. der Bibliothek, die dem Antragsteller am leichtesten zugänglich ist oder kopiert sie fer ihn gegen entsprechende Vergütung.

Wenn auch durch disses Verfahren die Hauptarbeit, nämlich die Redaction der Artkiel dieselbe bleibt, so ist noch die Reinschrift des zu druckenden Manuscriptes sehr viel weniger umfangreich und zeitraubend, und dem entsprechend auch die Correcturen, und durch den geringeren Umfang entstehen geringere Druckkosten und dadurch grössere Anschaffungsmöglichkeit und leichtere Benutzbarkeit des Werkes. Auch wird die Zeitdauer für die Drucklegung wesentlich herabgesetzt.

Über die äussere Anlage und Gestaltung hat Herr Dr. Schädel einen Plan entworfen, der im grossen Ganzen practisch zu nennen ist, aber

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

immerhin noch einige Vereinfachungen und Verbesserungen ver tragen kann, da er nach meiner Auffassung zu theoretisch ist. [85]

Auf S. l. Punkt 2, 3 ist die Vertellun der geographischen Namen auf zweil Verzeichnisse, deren eines, die Namen der Orte enthält, in denen das Material von Mund zu Ohr aufgenommen wurde, das andere die Liste der übrigen im Wörterbuch aufgeführten Orte, überf üssig.

Vollständig ausreichend und übersichtlicher ist ein einheitliches Verzeichnis, in dem allerdings die erstgenannten Orte durch ein * gekeinzeichnet oder durch besonderen Druck hervorgehoben werden.

Punkt 4 fällt weg, da ein Atlas vor der Hand nicht in Aussicht genommen ist.

P. 7. Bibliographie der bisherigen Arbeiten u. Untersuchungen über die Katal. Sprache hat mit dem Wörterbuch nichts zu tun. Sie könnte als selbständiges Werk später erscheinen, scheint mir aber nach der Bibliographie, die im *Bolletí del Diccionari*, VIII, I-CXIV, erschienen ist, vorläufig weniger wichtig.

P. 8. Als Kartenbeigabe ware erwünscht:

1. Eine das heutige Katalanische Gebiet darstellend.

2. Eine, die das territoriale Verhältniss zur Zeit Karl's d. Grossen.

3. die Ausbreitung der Araberherrschaft.

4. das Verhältniss von Aragonien, Katalonien u. Valencia nach der Reconquista zur Darstellung bring.

5. Eine Karte der kirchlichen Einteilung. (Episcopate, Diöcesen, u. s. w.).

Seites 2.

Die Tabellen der Flexion und Wortbildung würde ich dem Wörterbuche nicht einverleiben u. auch die Darstellung der äusseren Geschichte der Katalanischen Sprache würde sich besser vereinigen mit einersynthetischen Darstellung der Entwicklunk der katalanischen Sprache wom Lateinischen bis zur Jetztzeit nach Lauten, Formen, Syntax, Wortgeschichte u. Wortbedeutung, sie müsste also, da sie die Resultate des Wörterbuches zieht, als Schlussband beigegeben werden. Einen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entsprechenden, gut detaillierten Plan, den Herr Alcover ebenfalls als einen Teil der Einleitung gedacht hatte, würde ich lieber dem Schlussbande zu Grunde legen. Als Einleitung passt dagegen Punkt I u. II. von Alcover's Introducció vorzüglich.

Die Einteilung:

A. Catalunya.

B. València.

C. Balears (1. Mallorca, 2. Eivissa, 3. Menorca, 4. Alguer) ist insofern unrichtig, als die Mundart von Alguer dem Katalanischen wesentlich nähersteht als dem Balearischen, sodass man also entweder einteilen muss:

A. Catalunya.

B. València.

C. Alguer.

D. Balears.

oder geradezu Alguer als Untermundart von Catalunya. [86]

Selte 5.

Die Wörter, die bisher in keinem Wörterbuch verzeichnet sind, mit einem * zu versehen, hat keinen wissenschaftlichen Wert u. erschwert nur die Arbeit des Redacters, des Setzers u. des Correcters.

Seite 6.

«Ein besonderer Artikel in Fällen, in denen eine von der Hauptwortform formell oder semantisch abweichende Erscheinung vorliegt» scheint mir nicht nötig und vielfach nicht möglich. Ist die formelle Verschiedenheit einer Dialectform von der Stichwortform so gross, dass wer einigermassen mit dem Wörterbuch vertraut ist, sie nicht sofort zu erkennen vermag, so mag sie an iher alphabetischen Stelle angeführt u. dabei auf das Stichwort verwiesen werden, wo dann auch, wenn es nötig ist, ihre Erklärung gegeben wird. Semantische Besonderheiten reihen sich ohne weiteres in den Hauptartikel ein. Werz B. mallork. *temerse* «Wahrnehmen» in den Rondayes liest u. seine Bedeutung nicht sofort kennt, wird im Wörterbuch unter *temer*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nachschlagen müssen u. dabel dann an der richtigen Stelle nicht nur diese Bedeutung, sondern auch ihre wissenschaftliche Erklärung finden. Ein eigener Artikel verlangte viel mehr Raum für die wissenschaftliche Erklärung, ausserdem müsste der Suchende doch beide Artikel lesen müssen.

Bel der Aufnahme der Artikel erhebt sich die Frage inwieweit Schallformen aufzunehmen sind, also um Einige, die ich gerade in den Rondayes cursiv gedruckt finde, zu nenen: Bd. I, 5. «*rac a rac*» Seite 108. «*toc toc*», 134 «*zas*», 151 «*ti tu ti*» u. s. w.

Ich habe im Ganzen die Erfahrung gemacht, dass im Katalanischen, auch in der gewöhnlichen Unterhaltung der Gebildeten, solche Schallformen, Tonmalereien ausserordentlich häufig gebraucht werden. Da sie somit einen wesentlichen Bestandteil der Sprache bilden, mitunter sich auch Vollwörter daraus entwickeln, würde ich in ihrer Aufnahme sehr weitherzig sein.

Dem Stichwort mass eine Erklärung folgen, da ja z. B manches balear. Wort in seiner Bedeutung schon dem Katalanen unbekannt ist, und auch viele Nichtkatalanen das Werk benutzen die die Bedeutung dann erst aus dem Gesammtartikel erschliessen müssten; aber Erklärungen, wie sie in älteren Wörterbüchern beliebt waren, z. B : *cap* «Körperteil» sind undeutlich u. zu vermeiden, u. wenn man bei *cap* «durch oberster Teil des Körpers» verdeutlichen könnte, so ist eine solche Verdeutlichung z. B. bei *genoll* nicht möglich. Oder wenn man *blanc* als «Bezeichnung für die hellste Farbe» erklärt, was macht man mit *bru*? Das Einfachste erscheint mir daher die Uebersetzung in das nächstliegende Idiom, also in die spanische Sprache.

Bei Bezeichnungen aus dem Naturreiche: Pflanzen, Tiere, Mineralien u. s. w. ist wo immer der latenische wissenschaftliche Name beizugeben.

Die Hauptschwierigkeit bietet die Gliederung der Artikel. [87]

An die Spitze kommt die Hauptbedeutung im Katalanischen, nicht etwa die ursprüngliche Lateinische. An diese Hauptbedeutung schliessen sich dann die weiteren Begriffsentwickelungen in der Weise an, dass bei

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

concreten Begriffen zunächst die concreten u. dann die abstracten, bei abstracten Begriffen zuerst die abstracten u. dann die concreten Bezeichnungen folgen. Dabei ist hauptsächlich zu beachten, welchem Anschauungskreise u. welcher Berufsgenossenschaft die neue Bedeutung entstammt, sich daraus erklären lässt u. von da aus verbreitet hat.

Das begriffliche Moment ist auch allein maassgebend für die Reihenfolge der Verbindungen zweier Substantiva: *cap de taula* u. *cap de llit* sind formell vollständig gleichartig, aber begrifflich gehört das erstere zu *cap* in der abstracten Bedeutung, das zweite zu *cap* in der concreten; *cap de casa* wird an zwei Stellen einzureihen sein, je nachdem es den «Hausherrn» oder den «obersten Teil des Hauses» bezeichnet.

Die Verbindungen von Verbum mit Object sind bei dem Object anzuführen u auch hier wieder ist derselbe bedeutungsgeschichtliche Gesichtspunct festzuhalten wie bei der Verbindung zweier Substantiva Entwiskelt sich ein Wort zu einer neuen Wortart, z. B. Substantiv zur Präposition, so ist diese neue Function unter allen Umständen da einzureihen, wo sie begrifflich entstanden ist. Erscheint es zweckdienlich dieser neuen Function eine ausführliche Darstellung zu widmen, so kann dies in einem selbständigen Artikel geschehen, in dessem etymologischen Teile dann einfach rückverwiesen wird.

Bei Bezeichnungen von Gegenständen, Werkzeugen u. s. w ist womöglich eine Zeichnung des Ganzen zu geben, an der jeder einzeine Teil genau mit Namen bezeichnet ist.

Diese Benennungen der Einzelteile bekommen natürlich jede ihren eigenen Artikel, in dem auf die Zeichnung des Hauptartikels über den ganzen Gegen-tand hing wiesen wird.

Bei Bezeichnungen von Tieren empfiehlt es sich, auf das Verbum hinzuweisen, das die Tierstimme wiedergiebt.

Sprichwörten sind tunlichst *in* den Artikel einzuschieben, wo sie begrifflich hingehören (ordinariament ab el sustantiu caporal de l'adagi o be ab el verb).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Den Ausdrücken, die Kinderspiele bezeichnen, ist die Beschreibung des Spieles beizufügen. Sie stehen am Besten am Schlusse des Artikels, eventuell mit Hinweis auf die Stelle, wo sie begrifflich hingehören.

Den Schluss der Artikel bilden:

1. Hinweise auf Synonyme u. in Verbindung damit kurze Angaben aber die geographische Abgrenzung.

2. Die Anführungen des entsprechenden provenzalischen u. castillanischen Wortes, damit man sofort sieht, mit welchem der beiden Nachbarn das Katalanische geht oder ob es eigene Wege einschlägt. [88]

3. Die Etymologie u. zwar nur in der Weise, dass das entsprechende Grundwort angeführt wird, nicht die anderen romanischen Sprachen heran gezogen werden. Hinweise auf das «Rom. etymol. Wörterbuch» oder auf andere wissenschaftliche Artikel sind nur da nötig, wo die Etymologie nicht auf der Hand liegt, also z. B. nicht bei *cap*, *bru* u. s. w.

Überholte oder urmögliche Etymologien sind auch dann nicht aufzuführen wenn man das betreffende Wort nicht erklären kann, besser ist einfach die Bemerkung: «Etymologie unbekannt».

Bei Ortsnamen ist anzuführen als Stichwort die officielle Namensform, dazu in ( ) die ortsübliche Aussprache. Wie wichtig das Letztere ist, ergiebt sich z. B. daraus, dass *La Puebla* (Mallorca) *Pobla* nicht *Pòbla* gesprochen wird, woraus folgt, dass nicht lat. *pŏpulus*, wie man nach Puebla erwarten müsste, sondern pōpulus, zu Grunde liegt. Ebenso sind die Latinisierungen der mittelatterlichen Urkunden anzuführen, auch, und besonders, wenn sie auf Irrtümern beruhen, wie die Verwechslung von *Minorisa* u. *Minorica*. (A. M. Alcover, Los Mozárabes Baleares p. 60). Mit Bezug auf die Etymologie ist hier besonders Zurückhaltung geboten.

W. Meyer-Lübke

Palma de Mallorca

20, VI, 23

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

PENSAMENTS

sobre el Pla de l'obra empresa de Mn. Antoni M. Alcover

Diccionari Català-Valencià-Balear (88-93)

Una dificultat capital de les grans empreses lexicals consisteix en trobar lo camí just, equidistant entre la suma plenitut lèxica i la seua pràctica manetjabilidat. L'acabatall de la major part d'aquesta casta d'obres s'enrocà an aqueixa dificultat, apesar de que els Governs proporcionassen els remeys econòmichs convenients per durles a terme i que les respectives Acadèmies garantisassen degudament llur execució. Lo diccionari alemany dels germans Grimm el comensaren la primera mitat del sigle XIX i encara just arriba a la U. Lo *Vocabulario de la Crusca*, comensat l'any 1865, arriba a la P. L'*Idiotikon* suís-alemany, comensat l'any 1880, se troba encara a la S; lo *Thesaurus Linguae Latine*, allà on disponia dels mes grans remeys econòmichs i d'un brillant còs de colaboradors científicament anostrats, contants'hi els millors filòlechs alemanys, comensà sos treballs preparatoris l'any 1883; i, si no hi hagués haguda la Guerra, contaven acabarlo l'any 1930. Aqueys treballs de tant d'embalum i tanta coa ofereixen tres castes d'inconvenients: [89]

Lo primer inconvenient consisteix en que la ciència lexicogràfica no està may empantanada, sino que sempre fa via cap endavant. Si un mantén la primera filada posada come fonament abaix de tot an el principi de l'obra, a les hores els derrers articles o resulten atrassats respecte del temps en que's publiquen, com n'hi pren an el *Vocabulario de la Crusca*, o se diferencien dels articles primitius fins a tal punt que manca la unidat de l'obra i els primers toms ja no responen científicament a les exigències del temps, com n'hi pren per desgràcia an el Diccionari de Grimm.

Lo segón inconvénient ès que, com mes voluminosa i mes cara ès una obra així, mes poques son les persones que la poden adquirir i tenirla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en llur biblioteca particular. Just les biblioteques públiques i corporacions caporals se troben en estat de comprar l'obra, i ab això, com ès bo de veure, se perjudica i se dificulta ferm l'aprofitament de l'obra, i la seua utilisació per part de la generalidat de la gent romàn ben mancabada.

Lo terç inconvenient està en que un Diccionari serveix sobre tot per anarhi a cercar particularidats, i rares vegades s'estravé que un hi vulla apendre l'história i l'aplicació d'una paraula per tots els cayres i que estiga per lletgirne un article llarguerut.

El que vol cercar qualque particularidat dins un article que comensa per tenir dotze o mes planes en fol, se'n esglaya i n'hi ve feredat, encara que s'hi presenti la cosa tractada ab tot orde i esment i tot ben desllatigat.

Prevengut per tots aqueys inconvenients, jo recomanaria l'obratge del cabal lèxich aplegat, segons les normes següents:

Lo Diccionari admet totes les paraules, descriu en cada paraula els usos d'ella mes importants, però no cita frases dels monuments que duen tal paraula. Les frases se reserven en la sèrie d'articles del Diccionari, justifet els documents dins un arxiu. Aquell qui llavò sobre tal o qual paraula del Diccionari i sobre les seues particularidats vol sebre totes les fites clares, a les hores s'endressa a l'arxiu que guarda tot el cabal lèxich aplegat. L'arxiver entrega an el demanador les cèdules corresponents per un temps determinat si aquest té bo de fer anar a la biblioteca, o les hi copien pagant ell tal feynada.

Encara que ab aquest procediment la feyna capital, la redacció dels articles, resulta la mateixa, no obstant l'escrit en net que ha d'anar a l'estampa, ès molt menys voluminós, mes curt, mes aviada la correcció de proves; i essent mes petit l'original, mes poch ha de costar l'estampació i així ha de fer créixer la possibilidat d'adquirir l'obra i esser mes fàcil utilisarla; també durarà mes poch així l'estampació.

Sobre el demble i forma esterior de l'obra, el Dr. Schädel ha trassat un pla que en general l'hem de declarar pràctich, però també susceptible

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de qualque simplificació i de qualque millorament, puix segons la meua manera de veure pateix una mica de teorètich.

En la plana 1. Punt 2 i 3 sembla superfluixa la distribució dels noms geogràfichs en dues llistes: una d'elles que duga els noms dels [90] pobles a on han replegat de boca de la gent el cabal lèxich; i l'altra llista dels altres pobles citats dins el Diccionari. N'hi hauria prou ab una llista que dugués marcats ab un estelet o estampats ab caràcters especials els noms dels pobles de la primera llista.

El Punt 4 no ve a lloch perque per ara no hi ha idea de cap *Atlas Llingüístich*.

El Punt 7. La Bibliografia dels treballs i escorcolls, fets fins avuy sobre la llengua catalana, no té res que veure ab lo Diccionari. Ella podria sortir mes tart com una obra independent; però després de la Bibliografia publicada dalt lo *Bolletí del Diccionari*, VIII, I —CXIV, com que hagués de resultar previament poch interessant.

Punt 8. En quant a posarhi mapes, seria de desitjar que hi hagués tots aqueys:

1. El del domini actual de la llengua catalana.

2. El de la situació territorial en temps de Carlemany.

3. El de l'estensió de l'imperi aràbich.

4. El de la situació d'Aragó, Catalunya i València, després de la reconquista, per donarne una idea.

5. El de la divisió esglesiàstica (Bisbats, Diòcesis, etc).

Plana 2.

Les taules sinòptiques de la flexió i formació de paraules jo no les incorporaria an el Diccionari, i fins la esposició de l'història esterna de la llengua catalana seria millor unirla ab una esposició sintètica del desplegament de la llengua desde el Llatí fins an el temps actual segons els sons, formes, sintaxis, historia de les paraules i significansa de les mateixes. Això, come resultat del Diccionari, se podria donar come clau i conclusió de l'obra. El pla corresponent, tan ben especificat, que Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alcover presenta com una part de l'*Introducció* que té pensada, el posaria jo sensa duptarhi gens come fonament de tal tom final.

Come *Preliminar* an el Diccionari hi escaurien de lo millor els Punts I i II de dita *Introducció* de Mn. Alcover.

Plana 5.

La distribució de:

A. Catalunya

B. València

C. Balears (1. Mallorca, 2. Eivissa, 3. Menorca, 4. l'Alguer), no acaba d'esser exacta per lo quant lo català d'Alguer està mes aprop del català continental que del balear.

Per això, o hem de dir: A. Catalunya; B. València; C. Alguer; D. Balears, o hem de considerar l'alguerès come subdialecte de Catalunya.

Plana 5.

Les paraules que fins ara no les havien posades a cap Diccionari, distingirles ab un estelet (*) no té cap valor científich i fa mes feixuga la feyna dels redactors, dels caixistes i dels correctors de proves. [91]

Plana 6, [2]).

Un article particular en els casos en que una de les formes d'un mot caporal per lo demble o per la significansa presenta un fenòmen divergent, no me sembla necessari, i mes tost impossible. Si la diversidat de demble pertany a una forma dialectal d'una paraula-reclam (de cap d'article) i ès tan grossa la diversidat que el qui sap les tresques dins el Diccionari, no la pot aglapir, la porà trobar en el seu lloch alfabètich, a on hi haurà una referència a la paraula-reclam, i allà un trobarà l'aclariment de tal forma. Les particularidats semàntiques cal afilerarles d'en una en una dins cada article caporal. Qui, par exemple, llitx dins les *Rondayes* el mallorquí *temerse* (adonarse, atalayarse), i no afina tot d'una el seu sentit, li caldrà acudir an el *Diccionari*, a l'article de *Tèmer*, i allà trobarà en el punt convenient no sols tal sentit, sino la seua esplicació científica. Un article especial amaria molt mes espay per l'endardell científich, i llavò que el cercador n'hauria de lletgir dos d'articles: l'ordinari i el científich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En l'enfilall dels articles, ocorre la questió de fins an-e quin punt les formes onomatopeyques s'han d'admetre, per exemple, qualcuna que en trop de lletra cursiva dins les *Rondayes*: T. I, p. 5: *rac-a-rac*, p. 108 *toc toc*, p. 134 *zas*, p. 151 *ti-tu-ti*, etc. En general he pogut comprovar que en català, fins i tot en la conversa familiar de gent il·lustrada, tals onomatopeyes, brodadures de to, sovintetgen estraordinariament. Tota vegada que ab això constitueixen un element essencial de l'idioma i fins n'ha resultat el desplegament de mots, drets i condrets, jo les admetria cor ubert.

An els mots *cap d'article* o *mots-reclams*, cal que seguesca un espinzellament, allà on, per exemple, molts de mots balears en llur significansa son desconeguts fins i tot dels mateixos catalans, i molts no-catalans empren tals mots i han de coletgir llur significansa del contengut de la frase. Ara lo que hi ha que definicions com moltes dels diccionaris antichs, par exemple, *cap*: «part del còs», no son clares i cal defugirne; i si un tractàs d'esplicar el mot *cap* dient que ès «la part superior del còs», seria una casta d'esplicació que llavò no serviria per donar entendre lo que ès el *genoll*. I si un diu que el *blanch* ès la color mes clara, ¿com ho farà llavò per donar una idea del bru? Lo mes simple, lo mes pràctich me sembla que seria traduir el mot en l'idioma mes acostat an el català, això ès, en castellà.

En les definicions del reyne natural: plantes, animals, minerals, etc., cal incloure sempre el nom científich llatí.

La principal dificultat l'ofereix l'articulació i estructura dels articles.

Davant de tot va el sentit caporal en català, no tal volta el primitiu llatí. An aqueix sentit caporal s'arremolinen llavò els desplegaments successius de l'idea-concepte, de tal manera que ab els conceptes concrets primer vagen les definicions concretes i llavò les abstractes, i ab los conceptes abstractes primer vagen les definicions abstractes i llavò les concretes. I cal principalment notar de quina esfera d'intuició i de quin gremi professional prové lo nou [92] sentit del mot, a on calga cercar la seua esplicació i el seu punt de partida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El moment nocional dona ell tot sol la mida i la pauta per la sèrie de construccions de *dos sustantius*: *cap de taula* i *cap de llit* son per llur forma esterior homogenis; ara nocionalment pertany lo primer a *cap* en sentit abstracte, i lo segón a *cap* en sentit concret; *cap de casa* cal incloure'l a dos llochs, segons signifiqui: *senyor de la casa* o be la *part superior de la casa*.

Les construccions de *verb* ab *obgecte* cal posarles en l'article de l'*obgecte*, i assi cal mantenir lo mateix punt de vista històrich-semàntich com en la *construcció de dos sustantius*. Si se desplega una paraula donant lloch a una forma nova, per exemple, un sustantiu que torn preposició, a les hores cal incloure aqueixa nova *funció* ab totes les circunstàncies allà on nocionalment nasqué i aponcellà. Si se creu convenient i de vertadera finalidat consagrar an aqueixa nova *funció* una esposició ben especificada, això se pot fer dins un article independent, i en la part etimològica remetre en rudes el lector a lo dit anteriorment.

En les descripcions dels obgectes, eynes de treball i coses per l'estil cal en quant sia possible donar un dibuix del conjunt, en el qual cada una de les parts vaja marcada ab son propi nom. Aqueixes denominacions de cada una de les parts han de tenir llur propi article, a on s'ha de fer referència an el dibuix del conjunt.

En les descripcions d'animals se recomana fer referència an el verb que espressa la veu o crit de l'animal.

Els adagis cal posarlos, fins allà sia factible, en l'article an-e que nocionalment pertanyen (ordinariament dins l'article del sustantiu caporal de l'adagi o del verb).

A les espressions que designen els jochs del[s] minyons cal afegir la descripció del joch. Serà bo posarho a l'acabatall de l'article, i eventualment fer una referència an el punt a on nocionalment pertanyen.

Formen la conclusió dels articles:

1. Referències a sinònims i curtes indicacions sobre delimitació geogràfica dels mots.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. Les cites de les corresponents paraules provensals i castellanes, a on un veu tot d'una ab quina d'aquestes dues llengues veines fa la seua via el català o si la fa tota sola, decantantse d'una i d'altra.

3. La etimologia. I aquesta convé posarla de tal manera que sols se aduesca la paraula fonamental sensa anar a retreure lo que fan les altres llengües romàniques. Les referències an el *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* o a un altre article científich just calen quant se tracta d'etimologies que no les pot haure qualsevol; i així no estàn en tal cas *cap*, *bru*, etc.

Etimologies entrecuytades o impossibles ja no s'han de retreure si un no pot endardellar ni aclarir la paraula de que's tracta. Millor ès posar rònegament: Etimologia desconeguda. [93]

Envers dels noms de lloch cal citar come *paraula-reclam* o cap d'article la forma del nom oficial i entre parèntesis el nom tal com el pronuncien en aquell lloch. L'importància d'aquesta advertència se coletgeix de lo que passa ab lo nom *Sa Pobla* (Mallorca), que se pronuncia *Póbblə*, no *Pɔ́bblə*, puys no ve del llatí *pŏpulus*, com se poria esperar del castellà *Puebla*, sino que ve de *pōpulus* (om). Lo mateix cal retreure les llatinisacions dels documents mitgevals, especialment si se funden en errades, com succeeix en la confusió de *Minorisa* ab *Minorica* (A. Mª Alcover, *Los Mozárabes Baleares*, p. 60). Per lo que toca a etimologies s'imposa aquí una particular discreció, una esquisida parsimònia.

Ciutat de Mallorca, 20-VI-25.

W. Meyer-Lübke

Vetassi una mica d'idea del pla que tenim pensat de tants d'anys de lo que ha d'esser, mes ben dit, de lo que duym idea que sia lo nostre Diccionari Català-Valencià-Balear.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'*Introducció* que teníem pensada per posarla davant de tot del *Diccionari*, la formulàrem per escrit l'any 1921. Per que estovàs i maduràs, hi hem deixat passar dos anys per damunt, i avuy la publicam.

L'any 1921 pregàrem an el nostre benvolgut amich lo Dr. Schädel, professor de Filologia de l'Universidat d'Hamburg, que ens engirgolàs un pla de lo que ell trobaria que hauria d'esser lo nostre Diccionari. No se feu esperar gayre el docte professor alemany, i ens envià lo seu dictamen tan ben especificat, tan citat i comat, de lo que ell troba que hauria d'esser lo *Diccionari*. Dia 28 de maig derrer arriba a Mallorca el gran professor de Filologia de Bonn, W. Meyer-Lübke. Convidantlo a fer una visita tècnica de les nostres oficines per que pogués donarmosne un dictamen en forma, tengué la dignació de ferho així l'eminent professor alemany. Llavò posàrem en mans seues el pla del Prof. Schädel i la nostra Introducció per que hi digués la seua; i la digué ab tanta de sabiduria i clarividència, com resulta del seu(s) lluminós escrit *Gedanken*.

Per això posam an aquest BOLLETÍ la nostra *Introducció*, llavò el pla del Dr. Schädel ab una versió catalana que hem engarbullada, i llavò el dictamen del professor W. Meyer-Lübke ab la seua corresponent versió catalana per aquells que en matèria d'alemany el negre els embarassa, que son tants desgraciadament dins Espanya.

Està per demés dir que seguirem fins allà on se puga les indicacions que els dos sabis alemanys se son dignats fermos i que revesteixen una singular autoridat.

Hem dit moltes de vegades que no tenim el cap hipotecat a negú, ni an els sabis filòlechs alemanys, que consideram dels mes eminents del mon. Per això, si cap sabi francès, italià, espanyol, portuguès o català se digna donarmos cap idea que la creguem millor que les dels [94] Prof. Meyer-Lübke i Schädel, prou que l'aprofitarem. Es que malavetjam practicar aquell adagi mallorquí: *De consells no'n vages fart, i tu pren la millor part*. Aquesta ès estada i serà sempre, si Deu ho vol i Maria, la nostra norma.

I qui no li agrada, que prenga prim i n'hi haurà per tots.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

COBRANSA DEL 1r TRIMESTRE D'ENGUANY (94-95)

An el BOLLETÍ passat diguérem que dia 20 d'abril ens escrigueren del Ministeri d'Instrucció Pública que estava aprovada la justificació de la inversió de les 18.750 pessetes que l'Estat ens feu efectives dia 22 de març, els tres trimestres d'antany; i que ja poríem comensar a demanar lo 1r trimestre de l'any corrent. Ja ho crech que posàrem fil a l'agulla a l'acte, i dia 9 de maig elevàrem an el Ministre d'Instrucció Pública la oportuna instància per que tengués a be pagarmos lo 1r trimestre d'enguany. Rep el Sr. Ministre l'instància i la posa en curs tot d'una. Dia 28 de maig comanen del Ministeri a D. Gregori Crespo, Professor de Francès i Director de l'Escola de Comerç de Mallorca, que fassa la visita d'inspecció a les nostres oficines lexicogràfiques, segons lo que prescriu la Reyal Orde de 12 d'agost d'antany, per veure si la feyna lexicogràfica s'hi fa així com cal. Dia 8 de juny lo Sr. Crespo practica tal visita i en dona relació an el Ministeri; i el Sr. Ministre dia 13 de dit mes ja firma la Reyal Orde de Pagament de tal trimestre (6.250 pessetes). Nou dies més tart lo Bolletí Oficial del Ministeri publica dita Reyal Orde; dia 30 el Ministre firma el lliurament i dia 6 de juliol la Delegació d'Hisenda el mos paga, ab gran satisfacció nostra, com be poreu pensar. ¡Sabeu que ens hi caygueren de be aquelles 6.250 pessetones! A la fi ens poguérem rescabalar de tot lo que teníem bestret per l'*Obra del Diccionari*. Això ès el *negoci* que feym ab l'*Obra del Diccionari* refermos de les bestretes que seguit seguit hi feym. Per això ès que Deu i la Mare de Deu la beneeixen tan esplendidament i la patrocina Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona i Rey d'Espanya, contra la tracalada de Caifassos i males ànimes que desde els caus pudents de l'*Institut d'Estudis Catalans* i de la Mancomunidat ens fan una guerra africana. I si no mos esbenen, es que duen l'escopeta curta els mesquinets i llavò que, en desparar, les fa fetxida; i surten del combat bufant com els moixos; però s'hi tornen aficar come babaluets, perque no saben estar sensa fer foch contra nosaltres, per mes que sempre les toqui el perdre, gràcies a Deu ¿Ah idò? ¡Fort! Mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

se'n mereixen per fatxendes i cap-esflorats Deu elze fassa un sants i bons! Amèn!

¡Que const lo nostre agraiment mes coral a l'Exm. Sr. D. Joaquim Salvatella, Ministre d'Instrucció Pública, an els Exms. Srs. don Natali Rivas, D. Aleixandre Rosselló i D. Ferran Weyler, i a l'Illm. Sr. D. Ferran Josep de Larra per la part que han tenguda en aqueixa [95] bona obra d'havermos pagat lo 1r Trimestre d'enguany de la subvenció ab que l'Estat té dotada la nostra *Obra*!

Una volta mes poden veure els nostres ex-amichs catalanistes, sobre tot qualcú de Valls, lo tapats que anaven quant nosaltres acudirem a Madrid demanant sopluig per l'*Obra del Diccionari*, que s'atansaren a escriuremos: —Ja veurem lo que vos donaràn, a Madrid! A la vista està lo que mos han donat i mos donen tall seguit.

A tals ex amichs nostres los passa allò d'aquella dita castellana: *Piensa el ladrón que todos son de su condición*. Com els caporals de la *Lliga* duen per regla no cumplir cap paraula que donin, si aquell an-e qui la donaren no està dispost a renunciar a la seua dignidat i ferse esclau d'ells resignantse vergonyosament a la infamant *capitis diminutio*; se figuraven que Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona i Rey d'Espanya, i els Caporals de la Política Espanyola eren uns falsos i embuyosos com ells i que per això no mos cumplirien les promeses que mos feren l'any 1919 de salvar l'*Obra del Diccionari* de les mordales i de les arpes dels tigres i salvatgina de l'*Institut* i de la Mancomunidat. ¡Ja se'n dugueren bon porro, els grans esgarrats! I la funció se repeteix de llavò ensà sempre que l'Estat ens fa efectiva la subvenció de 25.000 pessetes, que tants de torsons de ventre i tant de davall fa an aquella cateyfa de galifardeus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LA COBRANSA DE LES ALTRES SUBVENCIONS (95-96)

Dia 6 de juny cobràrem la subvenció de 500 pessetes que l'Exm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca mos dona cada any per l'*Obra del Diccionari*. Els primers anys, quant se discutien els presuposts municipals, els nostres contraris movien renou contra tal subvenció, sabent i tot que no treurien el caragol bufant. Antany i enguany ja no hi feren dos mots i la subvenció se votà sensa trobar sutroch, reclau ni sobam, gràcies a Deu.

¡Benhaja l'Exm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca! ¡Que la mos puga pagar tal subvenció molts d'anys! ¡Fins que estiga acabat lo *Diccionari*! Amèn.

Dia 4 de juliol l'Exma. Diputació de Balears ens pagà la subvenció de 1.000 pessetes que desde l'any 1919 mos dona cada any per l'*Obra del Diccionari*.

Quant la primeria de 1919 la Diputació ens concedí tal subvenció de 5.000 pessetes a pagar en cinch anys, els manyefles de l'*Institut d'Estudis Catalans* escamparen que tal subvenció no la mos arribaria a pagar la Diputació; però han endevinat tan poch, que cada any la mos han pagada.

An el maig d'antany se pensaven els nostres contraris que ja mos tenien el dogal p'el coll i a punt de penjarmos a la forca. Fins i tot ja estava a l'aguayt un mata-rates per penjarse an els nostres peus a fi de que a l'acte de penjarmos, romanguéssem ben aufegats. I [96] escampaven els grans esguerrats que ja no'n cobraríem pus de subvencions de Madrid, de Mallorca ni de cap altra banda del mon.

A la vista està si han endevinat aquests non-ens. ¡Quin profetes mes falsos! ¡Ni aquells que confongué i esculà el gran profeta Elies!

Que's desenganin els nostres contraris: mentres Deu i la Mare de Deu vulguin, com ho han volgut fins ara, que cobrem subvencions, en cobrarem per mes que ells palanquetgin i malavetgin, i per mes potadetes i sabonereta que fassen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Qui pledetja ab Deu, may guanya!

Anada del Prof. W. Meyer-Lübke (96)

El gran professor alemany vengué a Mallorca per set o vuyt dies; però s'hi campà tan bé que de perllonga en perllonga, capllevà per aquí de dia 28 de maig fins dia 29 de juny, sempre estudia qui estudia la nostra llengua. Ademés dels pobles que demunt lo derrer BOLLETÍ diguérem que havia visitats, feu una eixida de devers vuyt dies a Andratx, Banyalbufar, Valldemossa, Miramar i Deià; i en romangué satisfet de tot.

Ens prometé escriure una partida d'articles sobre les nostres coses per diferents revistes tècniques d'Alemanya i p'el nostre BOLLETÍ. Poreu fer contes si tals promeses foren bons doblers per nosaltres. Res, que surtin prest aqueys articles! Es per demés dir si els esperam ab bona devoció.

Bon dinar, bon esperar fa.

Dia 29 de juny el Prof. Meyer-Lübke ab la seua senyora i la seua filla Hilda s'espitxaren a Barcelona i de Barcelona a Madrid i llavò a Bilbao, a on ell donà unes quantes conferències de filologia, i després cap a Suïssa a passar un parey de setmanes a ca-un parent seu. A l'hora d'ara ja deu esser a Bonn. Deu fassa que tot li haja dit en popa!

El Bon Jesús li assistesca per la part mes convenient a ell i tota la seua simpàtica i distingida barquera. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿L'ATLAS LINGÜÍSTIC DE CATALUNYA? (96-97)

Quant antany anaven a discutirse els Presuposts dins les Corts, *El Debate* de Madrid publicà que Mn. Antoni Griera demanava an el Ministeri d'Instrucció Pública una subvenció per publicar l'Atlas Llingüístich d'Espanya, i que ja havia publicat el de Catalunya. Si no haguéssem coneguts, mes que el mal temps, els enginys de que se serveixen els de l'*Institut* per desfigurar la veritat i desorientar el públich, aquella notícia mos seria venguda molt de nou, allà on massa [97] sabíem que Mn. Griera just havia publicada, demunt lo *Butlletí de Dialectologia Catalana*, una migrada mostra de l'*Atlas de Catalunya* que just poria fer ilusió a filòlechs estrangers poch enterats de l'estat llingüístich de Catalunya o a les persones profanes i del tot ignorants en filologia que potoyen devers Catalunya i que se presten heroycament a les ensabonades de la prensa catalanista, posada an el servici de la Mancomunidat.

No sabem quina sort tengué dins el Ministeri d'Instrucció Pública la demanda de Mn. Griera. ¿Fonch per satisfer aqueixa demanda que el Diputat de Barcelona i Caporal de *La Lliga* i President de l'Ateneu Barcelonès, En Pere Rahola, maquinà dins la Comissió de Presuposts del Congrés un complot per espampolarmos la subvenció del *Diccionari*, i que ab un poch mes la mos fa selvatge? No ho poguérem aclarir. Un bon amich nostre que formava part de dita Comissió i mos defensà tot quant pogué, just ens va dir que En Rahola mos volia escapsar la subvenció del *Diccionari* per favorir una publicació anàlega a la nostra, i encaminada a enaltir la Llengua Catalana.

Fa uns quants mesos que *El Dia*, diari d'aquesta Ciutat de Mallorca, a on duen la balla els satèlits de la Mancomunidat que graponetgen en nombre reduit dins qualque endret de la nostra Illa, ens feu a sebre que Mn. Griera havia publicat un quadern de l'*Atlas Llingüístich de Catalunya* i que pronte publicaria els altres. Dins pochs dies arribà a Mallorca el Prof. Meyer-Lübke i ens deixà una fulla de tal Atlas que li havia donada Mn. Griera, a on afinàrem una partida de *fantasies* de que haurem raó quant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la fulla estiga propiament publicada, puys el professor alemany ens assegurà que no hi estava, que just era una prova, segons li havia dit Mn. Griera.

Romangué confirmada aqueixa notícia ab una carta de 17 de juliol que ens remeté lo nostre simpàtich amich l'editor francès Mr. Eduard Champion, dientmos que pronte sortirà de la seua Llibreria lo primer quadern de l'*Atlas Llinguístic de Catalunya* de Mn. Griera, que li publica *L'Institut d'Estudis Catalans*; i ens demana si en volem esser suscriptors.

Prou que ho voldrem esser; i volem a totes passades pagar l'obra per cara que sia, a fi de tenir completa llibertat de poderne dir tot lo que calga, tant de be com de mal.

¡Quina gent que son ets de l'*Institut d'Estudis Catalans*!

¡Que elze compr qui no los coneix! Nosaltres en sabem massa la prima i elze porem cantar aquella cansó popular mallorquina que diu:

Tu't pensaves haverlès
ab persones descuydades.
¡Jo't conech ab ses petjades
un mes abans de ferlès! [98]

Crònica de l'Obra del Diccionari (98)

Poca cosa porem afegir a lo que en diguérem demunt el BOLLETÍ passat, havent contat ja de la cobransa de les tres subvencions que tenim, de l'Estat, de la Província i de l'Ajuntament d'aquesta Ciutat.

Ja no son gayre les cèdules noves que mos entren, per lo que hem dit tantes de vegades perque ja només hi ha qualque colaborador que mos ne fassa per motiu de que ja estàn fetes i entregades casi totes les que antany i l'altre any comanàrem. De dia 5 de juny fins avuy (18

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'agost) ens n'han entrades 13.604, i totes molt recolades. N'hi ha una partida de mils de fetes, però que encara no mos son arribades.

La feyna que ara per ara ocupa casi tot el personal de les nostres oficines ès la revisió de cèdules i llur ordenació alfabètica dins les calaixeres.

Per aqueixa revisió hem trobats dos ajudants ardits, entusiastes, acorats i intel·ligents Fr. Bartomeu Verger i Fra Miquel Colom, de la Tercera Orde Franciscana de Mallorca, del convent de Sant Francesc d'aqueixa Ciutat, que venen cada dia a treballar una partida d'hores a les nostres Oficines i se'n desfàn com tots uns homos. Si segueixen com fins aquí prestaràn un gros servici, a l'*Obra del Diccionari*. N'estam segurs de que serà així. Beníssim.

Per que ès que ho deym (98)

Ho hem fet avinent unes quantes de vegades, però le hi volem fer una volta mes per que negú puga venirmos ab cinch sous quatre sous.

An el nostre *Diccionari* desde l'any 1919 li deym *Català-Valencià-Balear*, per denotar que ha d'esser de la llengua nostra tal com la parlam catalans, valencians i balears, tal com brolla a Catalunya espanyola i Catalunya francesa, an el Regne de València, a les Illes Balears i a la ciutat d'Alguer de Sardenya.

May hem dit ni direm *Llengua Catalana-Valenciana-Balear*, perque se tracta d'una sola i mateixa llengua, això sí, ab diferents i múltiples modalidats, totes les quals volem que se respectin i may per may permetrem ni consentirem sacrificar i sometre a una d'elles totes les altres, com volen fer i fan els *Instituters* i els de la Mancomunidat, que pretenen sacrificar totes les modalidats llingüístiques de Catalunya, Reyne de València i Balears, a la modalidat barcelonina, mes ben dit, an el xalim

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i xalam que En Fabra s'ha passat p'el carabassot que ès lo *veritable català*, sublevant contra ell una gran part de l'opinió pública de Catalunya.

Ja ho sabeu una volta mes per que deym *Diccionari Català-Valencià-Balear* i no deym *Llengua Catalana-Valenciana-Balear*. [99]

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES (99-127)

12. SINTAXI CATALANA segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398), per Alfons Par. —Halle (Saale), Verlag von Max Niemeyer, 1923.- XII 580 pàgs. de 240 x 160 mm.

Ja fa estona que jo coneixia d'anomenada N'Alfons Par come biograf i curós traductor de Shakespeare; però no sabia que dugués també curolles llingüístiques fins que l'estiu de 1921, trobantme a Sort en memorable viatge d'estudi dialectològich en companyia de Mn. Alcover i Mn. Benejam, una feliu casualidat me feu conèixer personalment i tractar una curta estona En Par. Parlant parlant va caure a dirme que preparava la publicació d'una «Sintaxi Catalana» fonamentada demunt les obres de Bernat Metge; m'agradetjà l'idea, mes que per sa vàlua científica (ho confés) per ma simpatia envers aquell esquisit prosista, palacià de dos dels nostres reys mes cultes i caporal dels escriptors catalans del sigle XIV. Mes de dues voltes, de llavò ensà havia pensat si ja seria sortida tal «Sintaxi», fins que no fa molt de temps, quant manco ho esperava, me vaig trobar ab lo llibre dins les mans... ¡però quin llibre! Un volum de lo mes revingut, de prop de sicentes planes de mes de mitjansera grossària i plenes d'una lletrona menuda i atapida, que no eren tot berbes. ¡Se necessitava devoció... i coratge, per envestir tal lectura!

La devoció o el coratge, o abdues coses ensemps, han mancat a cert crítich que mos ès sortit, dalt lo «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» d'aquesta Ciutat, ab un article bibliogràfich sobre l'obra d'En Par,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en que demostra no haver passat gayre mes envant del pròlech en la lectura del llibre que critica, puys totes les clarícies que en dona son estractades just del pròlech o de la «taula» de dita obra. Una observació fa, *una* tan sols, que no ès copiada del llibre obgecte de sa respectable crítica; una sola idea hi ha, en tal article, que l'articulista la s'haja treta del carabassot, i ès la següent: «Llàstima que l'autor (En Par) empri, en la part expositiva, una ortografia anticuada i un llenguatge arcaic fora mida, tot lo qual, al nostre entendre, deslluu molt el conjunt de l'obra, fent-la semblar envellida abans d'hora als ulls dels lectors acostumats a l'ortografia i llenguatge moderns. Mostra d'això ès l'ús dels articles arcaichs «lo, los», grafies com «ab», ús de la [100] [y] grega y i *ch*, formes com «describexen», «precehir» i expressions com «és vijarés», «no es als que», «he cuydat eren assats», «ne tenim bona res , etc.» ¡Mirau en què s'ès anat a fixar aqueix bo de crítich de l'esmentat «Bolletí»! Ell no ès estat capaç de fer cap observació sobre qualque punt contingut en lo fons de l'obra d'En Par, i s'ha contentat ab dir que aquest «ès interessantíssim»; però com se veu que du encarnat un bon empelt de *catalanització* instituterenca, no ha pogut deixarse de dirne quatre de fresques an En Par per l'atreviment que ha tengut d'escriure «lo, los, ab, ch, y», allà on l'Alta Magestat d'En Fabra ab sa incontrovertible autoridat ha posat l'entredit a totes aqueixes grafies. Donchs jo, sensa que aprovi molts dels arcaismes d'En Par (sobre tot aquells tan accentuats com son *many* per «gran», *veu* per «vegada», *desconfir* per «véncer», *sobrar* per «aventatjar», etc.), he de procurar tranquilisar una mica el criticayre de l'Arqueològica respecte an el mal d'ulls que puga fer an els lectors modernistes l'us de l'article *lo*, de la preposició *ab*, de la *y* grega i de la *ch* final. Els lectors que coneguen una mica la literatura catalana moderna no *instituteritzada* (que ès prou digna d'atenció), la de la «Ilustració Catalana» per exemple, no poden sentir desavès ni elzi semblarà envellida prematurament cap obra que se presenti ab les grafies esmentades. ¿I a on treu cap declarar «arcaic fora mida» l'article *lo* i «anticuada» la preposició *ab*? ¿O no sap, el criticayre, que l'article *lo* ès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara ara ben viu dins un estensíssim territori de la nostra llengua, dins l'Alta Segarra, la Conca del Cardoner, Solsona, Sant Llorenç de Piteus, Ponts, Pla d'Urgell, Lleida, Tremp, la Pobla de Segur, Gerri, Pallerols, la Comarca de la Seu d'Urgell, Andorra, Conflent, Rosselló, Vallespir i fins la ciutat de València, a on sovintetja ferm l'article *lo*, blanch de les ires senils dels *instituters*? ¿O no sap tampoch que han usat l'article *lo* tots els grans escriptors del Reneixement, desde lo Gayter del Llobregat fins a N'Alcover i En Costa? ¿Ignora també que la forma *ab* ès la mes genuinament tradicional, la mes clàssica en català, i que per afegitó romàn viva encara avuy en dia en lo llenguatge de Figueres, Olot, Palafrugell, Fontclara i Ullastret a la regió empordanesa? ¡Ja ho val ab els «arcaismes» que mos descubreixen aqueys críticchs de panfonteta! ¡Ja se coneix que tallen poch ferm, en qüestions de dialectologia i d'història literària catalana! [101]

Però deixem anar en la pau de Deu el criticayre, que ja s'ha enduyta prou bona pentinada, i diguem qualque cosa sobre la «Sintaxi» de N'Alfons Par.

L'he llegida de cap a peus i no pot haverme feta mes bona impressió. Obgecte principal de l'estudi, Bernat Metge; obgecte de segón orde per establir comparacions, Ramon Llull; no pot esser mes interessant la finalidat de l'obra. Si an això afegim que En Par demostra conèixer prou bé Ramon Llull, tenir dins el cap tota l'estructura del llenguatge metgench i esser un deixeble aprofitadíssim de Diez i Meyer Lübke, ja no cal dir res mes ver que tothom puga capir l'importància i escel·lència d'aytal llibre.

Per raó de versar sobre un sol cayre d'un escriptor determinat, la «Sintaxi» d'En Par té el caràcter de monografia; però donada la seua estensió, me sembla prou justificat el títol general que ostenta de «Sintaxi Catalana», encara que no deixaria d'esser mes apropiat si rebés la calificació restrictiva de «clàssica».

Jo assenyal desde ara aqueix llibre com l'obra sintàctica de mes empenta científica que s'ès elaborada fins avuy a Catalunya. Me pendré,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

emperò, la llibertat de fer notar a l'autor alguns *lapsus* que li han escapat segurament sensa voler i qualques punts en que discrep del seu criteri.

§ 30. L'exemple 932 («si fas un incident») no ès adequat an el cas de que se tracta.

§ 33. Els textes 89, 1656, 1590, 3727 i 2914 («e que hagues alcuna cosa comuna ab lo *sobira* e ab lo *jussa*»; «Mas ara veig lo *contrari*»; «era sculpit... tot lo *contrari*»; «e lo *restant* en servey de lur cors»; «tu has dit lo *piyor* que has pogut») no poden presentarse com exemples de sustantius, perque son vers adjectius; el *lo* de que van precedits no ès l'article masculí sino el pronom neutre. Precisament aqueys textes metgenchs son demostració plena de qualment tal pronom neutre ès ben llegítim en català per molt que diguen lo contrari En Fabra i els seus missatges de manament.

§ 59. Me sembla que a l'exemple 2002 ha d'anar subratllat lo vocable *frares*.

§ 60. No comprench com puga dir En Par que «els pochs exemplars de terminació casual pervinguts fins als orígens de nostra llengua escrita siguin de paraules qui havien pertangut a la segona declinació» llatina. ¿Eren tal volta de la segona declinació els mots BONITAS, DRACO, [102] JUVENTUS, LATRO, PARATOR, PASTOR, SERPENS, SOROR, que passaren an el català ensemps ab la forma del nominatiu i ab la del cas obliquu *(bonda bondat, drach dragó, jovent jovintut, lladre lladró, parayre parador, pastre pastor, serp serpent, sor soror)?* ¿I SENIOR? ¿A on treu cap citar *sènyer* i *senyor* come derivats d'un nom de la segona declinació llatina?

§ 62. Rectificant lo que diu En Par sobre l'us de *hom* i *home,* he de ferli notar que *hom* no sempre ès indefinit ni ès sempre subgecte. En el mateix Bernat Metge llegim: «Si hom demanava a cascun *hom* qui ès estat son pare... » *(Somni,* ed. Miquel i Planes, p. 7), passatge en el qual l'*hom* subratllat ès un cas regit i no un subgecte.

§ 84. No acap de creure que la pronúncia barcelonina distingesca clarament *elsi* de *elsi hi;* i manco ho crech p'el fet, molt significatiu, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que entre els dos exemples que posa En Par no pot tenir lloch dita diferenciació, puys abdós representen un mateix cas de construcció. ¿No serà un prejudici acadèmich lo que li haurà fet sentir aytal distinció?

§ 119. Come nota completiva faig constar que, a mes dels demostratius senzills *est -a, eix -a,* he trobades mostres d'un altre adgectiu demostratiu derivat de la forma senzilla llatina ILLE en les següents frases d'una cansó popular de Talarn: «Busquen al Magí | *per elles* montanyes |… ja l'en estancaren | ab cadenes llargues, | ja l'en rocegaven | per *elles* montanyes» (Butlletí del Centre Excursionista, t. V, p. 281).

§ 148. En els exemples «no veig *als* sino la sanch», «nous vull *als* dir a present sino que…» i altres en que, segons En Par, *als* té significança comparativa, jo no sé veure cap mena de comparació, i no sé per què no han d'anar ab els passatges del § 147.

§ 175. En Par diu que modernament per indicar els capítols d'un llibre no empram els numerals cardinals mes que per nombres inferiors a 10. He d'advertirli que a les Balears ès freqüent dir «capítol sis», «capítol tres», «verset quatre», «tom dos», i que fins i tot ningú s'estranyarà de sentir dir «tom ú». Per l'orde cronològich dels prínceps i papes també tenim una tendència a sustituir els ordinals ab els cardinals, fins i tot en alguns nombres mes baixos de deu: «Pio nou», «Lleó set»... i algún altre menys freqüent. [103]

§ 259. Es una error considerar come partitiu el *de* d'aqueys exemples: «ne *de* bons homens foren mudats en mals ne *de* mals en bons», «E que per arrear se be, a lur juy, *dels* cabells blanchs nols fassen tornar negres». Jo no veig en tal preposició mes que un medi per determinar lo terme *a quo* d'una mutació o trànsit d'un estat a un altre, ès a dir que el primer exemple se pot resoldre així: «ne els homens foren mudats *de* bons (que eren) en mals, ne *de* mals en bons»; i el segón se pot mudar de forma així, sens que mudi de pensament: «E que per arrearse be, a lur juy, no fassen tornar els cabells *de* blanchs (que eren) negres». D'aytal manera d'espressar una mutació trobam mostres en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí: «*de* duce terribili factus amator erat» (Ovid.); «*de* que viro factus... femina, (id); «*de* nigro aliquid albidum factum» (Cels.); *deque* accusatore Scipionis venerator factus est (Val. Max.) (ap. *Thesaurus Linguae Latinae,* t. V c. 59).

§ 336. No ès exacte que en imperatiu sia regla l'omissió del subgecte pronominal. Es correntíssim entre nosaltres el dir: «*Tu* digues lo que vulguis», «*vosaltres* feys lo que volgueu», etc.

§ 398. L'exemple 1274 del *Somni* («tristor... me *puny* continuament») que En Par posa come mostra de *punyir* ab us impersonal, no serveix per tal cas, puys aytal verb ès verament transitiu ab *tristor* per subgecte i el pronom de primera persona per règim directe, com se pot veure millor ab la clàusula completa: «Esperança de conseguir la gloria eternal me consola; y *tristor,* com ja no hi són, *me* puny continuament» (ed. Miquel i Planes, p. 41)

§ 401. Tampoch son impersonals els verbs *duptar de* l'exemple 2580 i *ocórrer* dels 517 i 529. La forma *duptem* de la frase «Si ho començare *duptem* que men puxa lexar» no equival a «me dupta», com esplica En Par, sino que ès la primera persona singular del present d'indicatiu ab *-e,* tal com existeix encara avuy en dia a València: i per lo mateix no ès un verb impersonal sino pronominal. En quant an els passatges «posat que alcun scrupol de dubitacio mi occorrega», «si alcun dupte ti occorrera», ès evident que lo verb porta un subgecte, que en el primer cas *ès scrupol* i en el segón ès *dupte.*

§ 452. No podem dir tan sensa restriccions com ho fa En Par que «quan lo demostratiu ès lo subgecte i el predicat un nom, lo català fa anar lo pronom en lo genre del [104] predicat, en guisa que ès aquest qui regeix lo del subgecte en lloch de lo contrari com ès regla general: «aquesta ès ma muller», «aquesta ès vostra senyora»... «Es ben català, i encara ben viu i general a les Balears, l'us del pronom subgecte en genre neutre: «Això ès ta mare», «allò era es seu germà».

§ 669. Crech que sensa «la resposta metgenca a si la forma reforçada *ahont* interroga sobre el «moviment a» un punt, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diferenciació ab «ont», qui demanaria lo lloch en repòs», podem resoldre aquesta qüestió en lo sentit de que no existeix tal diferència entre les dues formes de l'adverbi, no sols en lo llenguatge modern sino que ni en la antiga llengua literària. Ventassí algunes mostres, entre moltes que podria retreure'n: «*Ahon* sou vos mare: y verge beneyta | *Ahon* sou vos ara...» (Fenollar-Martínez. *Passi en cobles,* sigle XV); «O, Verge prudentíssima! ¿*Hon* caminen los vostres pensaments?» (Villena, *Vita Christi*, t. I, cap. XXXI); «Digues me *hon* se deporta | aquell sabent Salomo?» *(Cobles de la Mort,* Cançon. M. Aguiló).

§ 1212. Sembla que En Par se va estranyar de que En Bernat Metge posi en primer lloch l'acusatiu i en segón lo datiu en tots els casos en que el règim directe i l'indirecte son dos pronoms personals. Donchs aqueixa construcció ès una de les lleys mes interessants de la llengua catalana genuina, però que avuy s'ès perduda a totes les regions inclús a les Balears, tret de Mallorca que encara la conserva. Els antichs escriptors servaren curosament tal lley, com pot En Par convencerse'n llegint qualsevol obra catalana anterior a l'influència del castellà, i en pot veure mostres ap. Nonell, *Gramàtica de la Llenga Catalana*, p. 158 i *Estudis Gramaticals,* p. 34.

Aquestes son les principals observacions que m'ha semblat convenient de fer a N'Alfons Par, no per desitx de posar til·les a la seua obra, sino per contribuir a l'esclariment d'idees en vers la nostra benvolguda Llengua. Ara no me resta mes que proclamar, en nom de la autoridat dels nostres clàssichs i en especial d'En Bernat Metge, *quatre lleys* que imprimeixen caràcter i fesomia a la nostra llengua, tres de les quals manifestà Mn. Alcover ja fa mes de vint anys, i si no les adoptaren els nostres escriptors fou per la caparruda oposició que elzi feu En Pompeu Fabra. Aquestes lleys son: [105]

1a Construcció del verb transitiu ab son règim directe sense l'entremitx de la preposició *a*. En Metge segueix tal regla rigorosament (§ § 409, 410, 411).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2a Concordància entre el participi passat construit ab *haver* i el terme d'acció. Tant en lo *Somni* com en *Valter e Griselda* s'observa aqueixa lley en la inmensa majoria dels casos, puys dels 175 que hi ocorren just hi ha 28 vertaderes escepcions (§ 855).

3a Us de l'aussiliar *esser* en els temps composts dels verbs reflexius i de certs intransitius que denoten un estat d'inmanència o de moviment. Bernat Metge empra dit aussiliar ab aquests últims, ab lo participi *estat* < *esser* i ab tots els pronominals (§ 857).

4. La que hem esmentada mes amunt sobre la construcció de dos pronoms personals quant un està en datiu i l'altre en acusatiu, que ha d'esser acus.+dat. i no dat.+acus. com fan modernament a Catalunya per influència castellana (§ 1212).

Aquestes lleys, vives encara ara a Mallorca, si se fossen adoptades entre els literats moderns, haurien donada a la nostra llengua una fesomia pròpia com la tenia abans de deixarse dur de corrents estranyes, i aquesta fesomia seria mes clàs[s]ica, molt mes genuina i moltíssim mes llegítima que la que volen imprimirli els ridículs *catalanayres* ab torturacions del lèxich, ab desenterraments de arcaismes i ab intrusions forasteres generadores de mil formes corrompudes.

Francesc de B. Moll.

---

13. P. Rokseth, LA DIPHTONGAISON EN CATALAN; article dalt *Romania,* XLVII (1921), ps. 532-546.

Problema tenebrós i dificilíssim de resoldre, per la complicació i diversidat de circunstàncies que hi concorren, ès el de si ha existit o no, en l'època preliterària del català, la diptongació d'algunes vocals en llur desplegament espontani.

El principi de la qüestió ès lo següent: la ē i la ĭ llatines, que en lo *sermo vulgaris* se feren [e], i la ĕ que se resolgué en [ε], i així entraren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins les llengües romàniques, en català presenten una derivació contrària, puys la ē i la ĭ tòniques estàn representades per [ɛ́] o [ə́] i la ĕ per [é]. ¿Com [106] s'esplica aquesta anomalia? En P. Fabra[3] ideà una hipòtesi de diptongació de abdues vocals i reducció dels dos diptonchs resultants, per via del següent procès:

ē, ĭ > [e] > [ej] > [εj] > [ε]

ĕ > [ε] < [eε] > [e]

Completant aqueixa teoria, En Fabra esplica la derivació [ə́] < ē per la evolució següent:

ē, ĭ > [e] > [ej] > [εj] > [ε] > [əj] > [ə]

Tot això serà tan enginyós com vulguen però té el defecte d'estar en là, de no tenir fonament real, sino just una apariència de possibilidat; no podem considerarho provable mentres no'n tinguem raons mes sòlides. Aquestes raons, que el Prof. Rokseth espera que vindràn per via de l'Atlas Llingüístich que prepara l'*Institut d'Estudis Catalans*, jo estich segur que no vindràn per tal camí. L'evolució que En Fabra suposa, si s'ès realisada may, ha d'esser estada anterior a tota la nostra tradició literària, i crech que serà perdre el temps anarla a cercar entre els dialectes catalans d'avuy en dia, puys entre els milenars de notes que tenim coleccionades per elaborar lo *Diccionari*, no recordam haver trobat may consignat cap dels fenòmens de diptongació o monoptongació que En Fabra creu que han existit en lo desplegament espontani de la *e* tònica. Si hi ha qualque medi per aclarir aqueix punt de la nostra fonètica històrica, crech que no ès altre que un estudi detingut de la toponímia catalana i dels documents del nostre baix-llatí on se troben prou paraules sensa traduir que podrien

[3] Nota (1) de l'original: *Les e toniques du catalan* (extrait de la *Revue Hispanique*, tome XV). —New York. París. 1906.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donar testimoni dels camvis esmentats, si ès que han tingut lloch may dins la nostra llengua.

Referent a la sort de la [e] llatina, m'inclín a creure, com En Rokseth, que son representant en lo català antich era el sò de ə́, que se conserva encara avuy a les Balears. D'altra manera no sé com esplicar la forma *boure* per *beure* que trobam en alguns documents literaris continentals dels sigles XIV i XV. «E no li fo dat a *boure* ne feta collecio alcuna» (any 1391; *Novells Ardits*, I*,* 16); «...que y havia despeses en dar a *boure* de mati...» (Doc. any 136, ap. Rubió, *Docs. Cult. Cat. Mig*., II, 141). En lo *Recull de* [107] *Eximplis e Miracles* (del sigle XV), CCXLVIII, se narra lo «Miracle de un bisbe qui dona a *boure* a un pobre, segons recompte Pere Damia», i en cosa de poques retxes surt cinch vegades mes la forma *boure* i una vegada la forma normal *beure.* Crech que ès també prou significativa la forma *gavata* per *gaveta* («Item una *gavata de* obrar») que surt en un Memorial de l'any 1564 existent a l'Arxiu Parroquial d'Igualada i que no ès mes que un cas de grafia *a* per representar lo sò de ə́, com se troba sovint dins la traducció catalana de *l'Enquesta del San Graal* feta d'En Reixach i dins l'*Història de Mallorca* del Doctor Joan Binimelis. An això hem d'afegir que la [é] < *ē,* ĭ que viu a alguns pobles de Mallorca, p. e. a Binissalem, Alaró i Lloseta, a Porreres s'ès introduida modernament, tant que just la fa la gent jove, i la gent de cinquanta anys en amunt segueixen fent ə́. Lo mateix podem dir de Menorca, on l'influència de la capital (Maó) ha estesa aqueixa [é] a casi totes les demés poblacions de l'illa, de manera que avuy just Ciutadella, Ferreries i es Migjorn conserven lo sò de [ə́].Tots aqueys fets i altres que, enfondint un poch ès segur que trobaríem, venen a fer més provable i menys hipotètica la opinió d'En Rokseth i meua sobre la tan enigmàtica [ə́] balear, opinió que M. Brekke i En Milà i Fontanals ja fa molts d'anys que formularen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No ès exacte lo que diu En Rokseth de que «l'*ay* de *fayt* n'aurait pas pu éviter de se rencontrer en en chemin avec é > *éy > ɛ́y». El pas de *fayt* a *feyt* ès relativament modern, puys trobam encara la primera forma en les *Homilies d'Organyà* (fol 5) i en Ramon Lull *(Contemplació,* cap. 75) i a Andorra encara ès viva la forma *lléyt* < *lacte*, mentres que de la diptongació espontànea de la ĕ no'n tenim exemples en cap monument de la llengua, tots els quals presenten les formes monoptongals.

Però fins aquí no he parlat pròpiament de la teoria principal d'En Rokseth, sino just de l'hipòtesi d'En Fabra. Lo que el professor noruech proposa no se refereix a la diptongació espontània ni just a la sort de la [ɛ] i [e] llatines, sino que s'ordena a la diptongació condicionada de la *e* i de la *o* per l'influència de les palatals postòniques. Altra qüestió que, fins l'hora d'ara, ès tan enigmàtica com la anterior.

La [o] i la [e] llatines no mostren generalment en català cap modificació encara que les seguesca una palatal: *genoll* < *genŭcŭlu; ab[ɛ]lla, b[ɔ́]ya* < *apĭcŭla.* En canvi la [ɔ] i la [ɛ] (o sien, [108] la ŏ i la ĕ clàssiques) presenten mostres d'una influència *oclusiva* de la palatal subsegüent, que arriba fins a convertir la [ɔ] en *u* i la [ɛ] en *i: ull* < *ŏcŭlu; llit* < *lĕctum.* ¿Basta la assimilació a la palatal postònica per produir tal canvi? Però si fos així ¿no hi hauria mes motiu perque se fés aqueixa modificació en les vocals [e] [o], que son naturalment mes tancades? L'influència tancadora no ès deguda, donchs, esclusivament a la palatal postónica, sino a una altra concausa que deu existir en les vocals *a se* ubertes i no en les tancades. I ara vé lo mes embullat: ¿quina ès aqueixa concausa?

Per respondre a aytal interrogació exposa En Rokseth la següent teoria: «lo que la palatal subsegüent no ha pogut fer per ella tota sola, ès estat possible mercès a l'influència adicional del fonema molt tancat qui precedia la vocal oberta tònica, ès a dir, del primer element del diptonch

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nascut baix l'acció de la palatal *(lectum > *llieyt > llit* i *cŏctum > *cuoyt > *cueyt > cuyt)».*

Molt ben filada està aqueixa esplicació, i jo li concedesch certa probabilidat ; però pateix del mateix mal que la teoria d'En Fabra: necessita documentació, testimonis favorables. En Rokseth presenta llarchs enfilalls de mots catalans que, al cap de dalt, no mos diuen res nou: no mes mos fan veure que la [ɛ] i la [ɔ] llatines seguides de palatal han soferta una oclusió que no han soferta la [o] ni la [e]. Documents vius de l'evolució que ell suposa, En Rokseth no'n retreu cap. Per lo mateix, encara que me satisfà prou la seua teoria, per donarla come definitiva hem d'esperar que estudis venidors l'hagen corroborada i afirmada demunt mes sòlida bassamenta.

Per acabar, me permet posar una aclaració a cert punt, que En Rokseth toca en la p. 543. No crech que sia exacte en absolut que les palatals no exerceixen influència de cap casta demunt la [e] (llatina) precedent. Tenim alguns casos *com aix[e]lla < axĭlla, aqu[e]ll* (Mall)< *ecce-ĭlle, aqu[e]ix* (Mall.) < *ecce-ĭste, [e]ll < ĭlle, ll[e]nya < lĭgna, maix[e]lla < maxĭlla, met[e]ix < metĭpse, p[e]ix < pĭsce,* en que el fonema palatal ha fet tancar la [*e*], que segons les lleys ordinàries del nostre vocalisme havia d'esser uberta.[4] ¿Per què no ès mes general [109] aqueixa influència? ¿I per què no ès estada prou intensa per convertir la [e] en *í*? Vetaquí dos nous problemes no gayre bons de resoldre; lo que per mi es induptable ès l'influència de la consonant palatal demunt la vocal tónica, en tots els casos citats.

Francesch de B. Moll.

---

[4] Nota (1) de l'original: El pronom personal *ell* i l'adgectiu-pronom indefinit *mateix* conserven la *è* uberta a alguns endrets de la província de Girona. Ara els demostratius *aqueix* i *aquell* la conserven a tota la Catalunya oriental i central i a les Balears menors;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

14. E. Gamillscheg und L. Spitzer. —*Beiträge* zur *Romanischen Wortbildungslehre.* —Genève. Leo S. Olschki, Editeur. 1921. —230 planes de 263 x 183 mm.

Rebérem antany aqueix gentil volum per si hi volíem dir la nostra, lo qual les moltes feynes que teníem, fins avuy no mos havien deixat fer. Es que mos trobam molt mancats de temps i de lleguda perque mos ès forsat donar llendera a l'*Obra del Diccionari,* i son massa que mos escometen amb aquesta descàrrega a boca de sól·lera: —*¿Quant surt la primera entrega?* —Per aquestes cinchcentes haurem d'esser curtets ab aquesta nota.

Aquest llibre ès de dos autors, austriachs, deixebles tots dos del Prof. W. Meyer-Lübke. Le hi dedicaren l'any 1921, quant el gran professor cumplí els xeixanta anys d'edat. Un ès el Dr. Gamillscheg, de Innsbruck, i l'altre el Dr. Leo Spitzer, avuy professor de Bonn. L'obra del primer se diu *Grundzüge der galloromanischen Wortbildung* (Trassa fonamental de la formació de paraules *galloromàniques*); la del segón: *Ueber Ausbildung von Gegensinn in der Wortbildung* (Desplegament de la ambivalència en la formació de paraules).

L'escorcoll del Dr. Gamillscheg. com ho indica lo títol, se refereix casi tot an els dialectes francesos del Nort, hereus de l'antiga *Llengua d'Oïl,* tan propina de la *Llengua d'Oc.* Així ès que hi estudia centenars de paraules brollades de la mateixa rel que les catalanes; i l'esplicació que en dona, serveix per espinzellar centenars de paraules nostres. Ja's sap que la llengua d'Oil era molt mes acostada a la llengua d'Oc, que no el francès d'ara an els dialectes del migdia de França o *occitans.* —Prou que tendrem bon esment d'espigolarhi dins l'estudi del Dr. Gamillscheg tot allò que ens farà pessa per la nostra *Obra del Diccionari.* Per endavant ja n'hi feym grans mercès an aquest aixerit professor; les seues enquestes, fetes ab molta trassa i seguint feelment les petjades del Dr. Meyer-Lübke, son

---

just a Mallorca tenen la [é] tancada. A Mallorca l'analogia ab *aqueix* i *aquéll* ha fet que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[110] lluminoses i fondes i mos seràn cent cavalls per l'*Obra del Diccionari.*

L'obra del Dr. Spitzer se divideix en dues parts:

1a *Els noms epicens acabats en -a(s) dins les llengues ibèriques;* 2a *Lo sufixe* -ONA *en romànich.* Es un punt de lo mes interessant això dels noms *epicens*, de *gèner comú* (masculí i femení) en català, i llavò que no sabem que cap filòlech li hagués tocat el pontet. De tot d'una pega an el castellà antich i modern i a sos diferents dialectes, aduint centenars d'exemples de tals noms, trets de maixanta autors, i llavò vé una ramatxada an el català, citant exemples de N'Emili Vilanova de Barcelona, d'En Ruyra, de Na Víctor Català i de les nostres *Rondayes.* Unes quantes d'observacions ens cal fer a lo que diu lo professor alemany sobre certs mots mallorquins que retreu i no els acaba d'emplomar:

a) «Xirimendengues»: *Rondayes*, IV, 95. Relaciona tal mot ab «xerramandusca» (fanfarronada), «xarrameca, xarramenta». La cita del Dr. Spitzer ès equivocada. Les *Rondayes diuen: «xirimindangues».* Tal mot no veym que tenga gayre que veure ab «fanfarronada» ni «xarrameca». Se tracta d'un mot ben poch usat, i ès sinònim de «solfes», «revolteries». —*No me vengues ab xirimindangues,* ve a esser lo mateix que allò que diria un castellà. *No me vengas con cuentos.*

b) «petengo», *Rondayes,* IV, 97. —El Dr. Spitzer ha cregut que significava «lebhaft» (viu, vitench), allà on no significa mes que *petit, petits, petitoy, petitonet.*

c) Posa entre els noms *epicens* acabats en *-a*, come mallorquí i tret de les *Rondayes,* «brutanxa». No l'ha avenguda. En mallorquí aquest adgectiu té terminació masculina*: brutanxo,* i terminació femenina *brutanxa*, que ès la que cita el Dr. Spitzer.

d) «reguitzar», p. 174 (< **recalceare): ausschlagen:* tirar cosses. —A certes bandes de Catalunya *reguitzar* ès *tirar cosses,* i una *guitza* ès una cossa. A Mallorca no sabem que diga negú *reguitzar* ni que una *guitza*

---

també diguen *aquést* en lloch de *aquèst o akəst.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

siga una cossa. A Mallorca just diuen: —*Fe't sa a guitza* (fe't trons!); *li feta sa guitza* (l'han apurat, l'han aturat, li han pegat un porro, li han donada una llissó).

e) «cox cama» p. 175*: coix* —Tampoch hem sentit may a Mallorca tal mot. Pot esser molt be que el Dr. Spitzer, per dir «cama coixa», haja enflocat «coix cama». «Fer [111] cama coixa» vol dir a Mallorca faltar a la paraula donada, no cumplir el compromís contret.

f) «mans falagueres»: *Rondayes,* V, 335. —El Doctor Spitzer relaciona «falagueres» ab *falagar,* «streicheln». Aquí «falagueres» no vol dir «afalagadores», «acariciadores», sino tot lo contrari: «mans lleugeres», en castellà «lijeras», mans massa prontes, no per «afalagar», sino per pegar la galtada an el Bon Jesús la nit de la Passió. Se tracta d'aquella mala ànima de Malcos.

g) «quigolla»: *Rondayes,* V, 327; VI, 90. El Dr. Spitzer ho tradueix per *Dummkopf* (estúpid), i demana si ès masculí. —S'aplica ordinariament a homes, i no significa *estúpid, bàmbol* ni *beneyt*, sino *covart, arrufat,* un que no té pit ni coratge per res.

Clou el Dr. Spitzer son escorcoll classificant en deu categories llògiques, molt ben ideades, tots els noms *epicens* que desnosa, afilerantlos en forma de diccionari i baix de rigurós orde alfabètich, lo cual resulta molt pràctich i fa guanyar molt de temps an el que li calga espigolarhi i aixinglonarhi. Lo que's diu nosaltres n'hi hem feta una d'espigolada i d'aixinglonada d'allò d'allò.

La segona part de l'escorcoll del Dr. Spitzer sobre lo sufixe *-one* en romànich ofereix també molt d'interés. Comensa per notar ab l'autoridat del Prof. Meyer-Lübke i de l'*Archiv für lateinische Lexikographie,* V, 233, que tal sufixe *-one* no serví en *llengua d'oïl* i d'*oc,* com en castellà, portuguès i italià, per formar aumentatius, sino *diminutius d'afalach;* i això ès lo que succeeix dins el català, anc que els babaluets de l'Institut com En Fabra i els seus escolans d'amèn demostren ignorarho, usant mots com *saló* per dir una *gran sala,* allà on *saló* en català sempre ha volgut dir una *sala petita,* una mica de *sala* que casi no s'hi poren girar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fundat també en la autoridat del Prof. Meyer-Lübke, fa notar el Dr. Spitzer que el sufixe *one* ab el temps s'ès fet aumentatiu dins tot el domini romànich, i a certes bandes ès passat a despectiu i llavò a diminutiu. Tot lo qual ès ben ver fora del català. Dins el català, tal sufixe s'ès mantengut sempre diminutiu, lo qual, com tantes altres propiedats catalanes, ès passat per alt an els escriptors *catalanistes,* sensa treure els *instituters,* que's distingeixen per lo superficials i prims de roba filològica que sempre son anats i van per dematí que s'aixequin. El bo del Dr. [112] Spitzer pateix una distracció en la plana 187 suposant que *finestró* en català ès un aumentatiu, allà on ès evidentment un diminutiu. ¡Qualsevol cosa de messions vos gosam, Dr. Spitzer, que no sou capaç de trobar cap català (no deym catalanista) que s'atans a dir que «finestró» siga una «finestra gran»; tots vos diràn que ès un portelló ó portella que tanca el forat que fa la porta d'una finestra. Ara a les Balears un «finestró» ès una finestra *petita*, *petitoya, petitenga.* Per lo mateix el «finestró», tant a Catalunya com a tes Balears, ès un *diminutiu,* no un *aumentatiu.*

El Dr. Spitzer retreu enfilalls i mes enfilalls d'exemples del castellà, del portuguès, del català, de l'italià, on no hi porem besquetjar massa cosa. Sia lo que sia, ho agraim de cor.

Respecte de la frase mallorquina *fer s'aviona,* crech que s'ha d'escriure *fer sa viona,* i consider tal paraula com intensiu afectiu de *via,* puys dita frase vol dir senzillament «fer via», «atropellarse», «afanyarse», «fer les coses ab llestesa». A les *Rondayes* està escrit *aviona* perque jo ho relacionava ab *aviat,* que també significa «depressa» que, juntament ab *via,* son les úniques paraules parentes de dita forma que coneixem en català. Avío, que el Doctor Spitzer retreu, ès castellà; *aviar,* que retreu també, no ès usat a Mallorca. A Catalunya l'hem trobat en sentit d'amollar les egues a la pastura, de menarleshi. Els diccionaris Labèrnia Salvat i Aguiló el duen; també figura dins el *Lexique Roman* de Raynouard i dins el *Provenzalisches Supplement Wörterbuch* del Prof. Emili Levy.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ara clovem aqueixa nota encoratjant lo Dr. Spitzer per que seguesca escorcollant la llengua catalana i il·lustrantla ab los seus endardells i desllatigaments. I grans mercès del plantós ramell d'etimologies catalanes que aqueixa derrera obra seua ens posa dins les mans.

---

15. Leo Spitzer, *Lexikalisches* aus dem Katalanischen und den übrigen iberoromanischen Sprachen. —Genève. Leo S. Olschki, Editeur. 1921. —162 pàgs. de 266 x 180 mm.

Rebérem i agraírem antany aquest bell volum, i degut a la feynada feresta que mos patxucava i mos patxuca, fins avuy no ens ha llegut parlarne. No volem deixar passar mes temps sensa dir la nostra envers d'una obra tan interessant. [113]

No ès duptós que el Dr. Spitzer i el Prof. O. J. Tallgren de Helsingfors son els filòlechs estrangers que mes han enfondit en lo d'esclovellar, desnossar i aclarir etimologies catalanes. Això fa que cal a tots els amadors de la nostra llengua (els qui ho son de cor, no els qui just s'ho diuen n'els seus fins i efectes), estar agraidíssims an aqueys dos atxaravits filòlechs.

Concretantmos an el Dr. Spitzer, consta la seua obra de 202 articles, a on endardella altres tantes d'etimologies. En dona 107 de *catalanes,* 54 de *mallorquines,* 8 de *tortosines* i 33 d'altra nerència (una partida d'*espanyoles* [castellanes] i qualquna de aragonesa, alavesa, asturiana, aranesa, siciliana). Respecte de les *catalanes* distingeix entre *català* i *català antich, català popular, català occidental* i de *Sopeyra* (Ribagorça). Casi totes les *catalanes* que tracta d'esclovellar, son paraules usades a Mallorca, Menorca i Eivissa ab lleugeres variants. Tant per les *mallorquines* com per la major part de les *catalanes* retreu el Dr. Spitzer, come fonts de tals paraules, les nostres *Rondayes* o aquest BOLLETÍ.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Desgraciadament se veu que no ha pogut consultar monuments *menorquins* ni *eyvissenchs*, d'on tant de xorrèstich hauria pogut treure. La veritat ès que tals monuments no son publicats; casi tots ells s'inclouen dins les nostres llibretes atepides de mots, aglapits an aquelles illes durant les eixides que hi hem fetes desde l'any 1901. Lo que ha aprofitat, ès el *Diccionari Mallorquí-Castellà* de N'Amengual, però no les obres d'En Pere d'Alcàntara Penya, d'En Mateu Obrador, d'En Bartomeu Ferrà, d'En Gabriel Maura ni del Mestre T[omàs] Forteza, a on tant hauria pogut pellucar. Dels estornells de la pretensiosament anomenada escola *mallorquina* d'ara, ni un escapoló en dona per nat senyal. Lo qual demostra que entre els filòlechs europeus els elets de tal cassoleta o *cenacle mallorquí* fan tant de paper com En Palou a sa Pobla, ab tot i tenirse ells per uns temibles i espetarrants *super-homes.* Per les etimologies catalanes el Dr. Spitzer cita sovint frases d'En Ruyra i de Na Víctor Català i qualque mica En Massó i Torrents i retreu unes quantes dites d'En Montoliu, d'En Barnils, de Mn. Griera i d'En Fabra, però may pren cap paraula d'aqueys come punt d'estudi. Es que aquells tres filòlechs, per por de mosques i de coses pitjors, no tenen altre llivell que escriure just així com En Fabra vol que s'escriga el català. [114] I ja's sap que el seu català ès esgarrat i bordissench; no surt del cor, ès just *cerebral.* Així el califica en certa ocasió ab molta d'exactitut lo Dr. Rubió i Lluch, una de tantes de víctimes dels-mals arrambatges i sublevador despotisme de Sa Magestat Aconfessional En Pompeu Fabra. —Res diu el Dr. Spitzer del dialecte *valencià,* segurament per no haver tenguda avinentesa de consultar monuments autèntichs, llegítims i de confiansa de tal dialecte. Tota la culpa la tenen els *amadors de la llengua valenciana* que no se son cuydats gota de besquetjar els preuats tresors lèxichs i gramaticals que caplleven polents i galanxons dins llurs esponeroses comarques desde Vinaròs fins a Elx i Santa Pola. La major part d'aqueys tresors elze tenim dins les nostres *calaixeres,* gràcies a haver recorregudes aquelles comarques durant mesos i mesos els anys 1901,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1902, 1910, 1918 i 1921. Si el Dr. Spitzer se fos presentat devers ca-nostra, prou que li hauríem deixat fruir de tals tresors!

Molt de such ha tret el Dr. Spitzer de les fonts que ha pogudes consultar per la ciència etimològica, i li agraim coralment el cas que ha fet de les nostres *Rondayes* i d'aquest BOLLETÍ. Se veu que no li ès passada una retxa per alt. Devegades resulta una mica arbitrari en lo filar les etimologies, i el fil desiara li surt massa prim i bo de rompre. Ja's sap que *el bon cavaller cau.*

Les observacions les farem seguint l'orde dels articles.

N. 7. Diu que el mot *bonda* (< BONITAS), *fer bonda* (portarse be, cumplir exactament les pròpies obligacions) poria sortir de *abundare.* Que dispens el Dr. Spitzer, a Mallorca la frase *fer bonda* no té res que veure ab l'idea *de abundar, abundància;* i farà riure qualsevol mallorquí que senta sostenir una tal cosa. Fer *bonda* a Mallorca vol dir ronegament *fer bondat,* portarse be, observar bona conducta, cumplir exactament les obligacions del propi estat. A Manacor diuen *fer bonda;* devers la Muntanya diuen mes *fer bondat.*

N 15. Respecte de l'etimologia d'*anyorar.* Com En Manuel de Montoliu proposà la rel llatina *ignorare*, no'ns agradà gota, i llamentàrem que el Dr. W. Meyer-Lübke (REW 4258) també l'hagués proposada. L'articlet d'En Fr. Moll el consideram decisiu; i el mateix Dr. Meyer-Lübke, tot d'una d'haverlo lletgit, ens confessà que En Moll tenia raó contra En Montoliu, el Dr. Spitzer i ell mateix. [115] El Dr. Spitzer ens ha escrita una postal insistint en lo seu punt de vista, an el nostre entendre sensa fonament. Nosaltres no podem seguir la discussió perque hem mester el temps per fer lo *Diccionari.* En les discussions duym la retgla de St. Tomàs d'Aquí: dir la nostra opinió en totes les coses, així com la mos sentim dins el cor, ab tota modèstia; contestar modestament a les observacions que ens hi fassen, i no embrancarmos en caparrudes discussions sobre tal o qual paraula, sobre tal o qual *etimologia.* Duym gravada dins la testa aquella lluminosa observació ab que clou lo seu dictamen sobre el *Pla del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari lo Prof. Meyer-Lübke: *Mit Bezug auf die Etymologie ist hier besonders Zurückhaltung geboten.*

N. 20. Diu que el BOLLETÍ, 1913, p. 171 posa *borragó de llana.* Lo que du el BOLLETÍ ès *borrayó.*

N. 21. Allò de *asperges* i *aspergiar* no ve del català *esbargirse* ni de *esbarjo* ni d'*espargir,* sino d'aquelles paraules del *Miserere: Asperges me hyssopo,* que les diu el prevere quant escampa aygua beneyta ab el salpasser. Si *a Rondayes,* IV, 125 surt la forma *espergiar* en lloch de *aspergiar,* fonch una distracció dels caixistes i nostra.

N. 23. Lo que posa a una nota sobre la pèrdua de *–n* en les paraules *serpent (serpetota) i ponent (ponet), ès* una equivocació del Dr. Spitzer. *Serpetota* ve de *serp,* no *de serpent; ponet* ès una errada d'imprenta, ha de dir *ponent.* SERPENTE donà *serpent;* SERPENS o *SERPES (REW 7856) donà *serp* en català, en italià *serpe,* en castellà *sierpe.*

Diu que el verb *atensar* s'esplica rectament per *AD DENSARE + *atànyer.* Creym que ab això s'esberra el Dr. Spitzer. El verb ni a Catalunya ni a les Balears no ès *atensar*, sino *atansarse.* Així ès que deym: *jo m'*ATANS (a les Balears) *jo m'*ATANSO (a Catalunya), *tu t'*ATANSES, *ell s'*ATANSA. A Catalunya significa *acostarse;* a les Balears, *atrevirse, arriscarse.* No hi ha res de *ADDENSARE ni d'*atànyer.*

N 25. A l'etimologia que posa *d'atxul·lat,* no li veym gayre fonament. *Atxul·lat, da* vol dir a Mallorca: atabacat, capturat, contrariat, cast. *chasqueado, corrido.* No acabam de veure que *chorlito, ciurlo, xurla, chiürler, charlar* ni *xarrar* servesquen per endardellar ni desllatigar la nerència d'*atxul·lat.* Serà curtedat nostra

N. 29. Cita de *Rondayes,* V, 135 el, mot *brífols*, allà on deym: «i els gats unglades i *brúfols* i mossegades». [116]

N 34. Posa que el mallorquí *baixest significa derrame, declive.* No hi ha un tal. Vol dir terra que fa baix, que fa fondo, que fa comellar, terra endinzada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N. 73. A Mallorca no deym *desanar*, sino *desenar. Jo me dəzán tu te dəzánəs, etc.* Suposa el Dr. Spitzer que el mallorquí *desanar* ès equivalent an el *desandar* castellà i an el *malanat* català. L'erra de mitx a mitx. *Desenarse* a Mallorca vol dir *estar fluix de no menjar, perdre la talent i les forses* de prim que un està. *Desenat, -da* vol dir *abatut, sensa forses* de resultes de no menjar, de falta de talent (gana).

N. 79. Diu que la *caramutxa* ès *Hanfstengel Abfall* (borres de cànyom). No coneixem lo mot *caramutxa mes* que a les Balears. A Manacor i altres pobles veins (Mallorca) vol dir la soca de la *porrassa: Asphodelus microcarpus* Viv., quant ès seca; en esser verda li diuen *aubó*. A les altres bandes de Mallorca ès sempre *aubó,* tant en vert com en sech.

N. 83. Cita *Cahim* relacionantlo ab lo mot provensal *cain* (traidor, maixant, fals), pretenint que no se tracta del Caïn de la Bíblia. En català el fill major d'Adam s'anomena *Caim* i no *Caín. Caín* just ho diuen els qui prenen tal nom dels llibres castellans. Els passatges que cita de *Spill* d'En Jaume Roig que duen tal nom, denoten evidentment que se tracta del fill major d'Adam: ¿CAHIM *pijor, pus adversari?... No's desespera com* CAHIM, *Judes.*

N. 86. Creu que *ropit* ès un nom de malaltia. Que perdón el Dr. Spitzer, ès el nom d'un aucelló molt menut que caplleva per Mallorca. Hi ha la cansó popular que diu: *¡O ropit,* | *magre i petit,* | *ab quatre plometxos* | *que tens vermeyetxos* | *dius que estas tan rich?* Això suposen que le hi digué la merla, quant tractaven de casarse, i la merla el trobà massa poca cosa.

N. 93. Diu que no's comprèn d'on ve *fester*. Me sembla evident que ve de *festa*. Lo mateix diu Mn. Griera, *Est. Rom*. I, 88.

N. 94. Suposa que en mallorquí hi ha *blanir.* A Mallorca no deym *blanir,* sinó *ablanir.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N. 120. Cita del BOLLETÍ, 1916, p. 61: «Per vosaltres parlam que no *estan* mans fentes come babaluets i que no *son* d'aquella que l'inèrcia els-e té *agontats* de mans i peus».

Els mots subrayats son erros del Dr. Spitzer. Lo que [117] diu el BOLLETÍ ès això altre: «Per vosaltres parlam que no estau mans fentes i que no sou d'aquells que l'inèrcia els-e té agarrotats de mans i peus». — *Fənt, fəntə* ès el participi perfet de *fènyer.*

N. 125. Diu que dins el BOLLETÍ, 1916, p. 149 feym, *ca mè* sinònim de *ca de cassa.* Lo que férem traduir el *segutius* llatí per *ca, ca-de-cassa, ca mè. Ca-mè* ès una casta de *ca de cassa;* n'hi ha moltes mes castes. El *ca-mè* no ès per encalsar llebres ni cunills, sino per anar a cassar perdius o altres animals de ploma per l'estil. El cassador ab l'escopeta elze tira; i, si cauen, hi va el *ca mè,* elze aplega i elze porta an el cassador. El *ca mè* no ès corredor, ès manso, i va davant o *sogueix* (va derrerà) el cassador, com el *mè* (anyell) *sogueix* l'ovella. D'això li ve el nom, sens dupte —Dins lo citat passatge del BOLLETÍ de 1916:traduírem *sabueso* per *ca mè.* Fou una distracció nostra. El *sabueso* com el *segutius* llatí ès un ca de-cassa que encalsa la cassa p'el *quest*, per l'*olor* que la cassa deixa anar tot corrent. —Lo Dr. Spitzer fa venir *ca mè* de MINARE (menar, conduir). No podem estar conformes. Lo que fa lo *mè* (anyell) no ès *menar*, sino *soguir* (seguir). Es una forma popular d'*anar derrera un, soguirlo.* Qui *mena,* ès l'ovella; qui *sogueix* ès el *mè.* ¿Com, donchs, ha de venir *mè* de *menar?*

Allò que suposa que *no sebre mè ni perdiu* vol dir que *mè* ès un animal i que *perdiu* ve de *perdre,* no ho podem admetre. *No sebre mè ni perdiu* d'una cosa vol dir no sebre'n res, no sebre el ca ni la perdiu per on paren, per lo que hem dit mes amunt, que el *ca-mè* ès per portar an el cassador les perdius que aquest toma ab l'escopeta.

No hi pensi pus lo Dr. Spitzer de que *mena* venga de *menar.* Lo Diccionari Labèrnia-Salvat (i els altres venen a fer lo mateix) posa que *mena* ès «la veta del mineral i el mateix mineral; fa capa dels metalls a l'interior de la terra; sort, classe, espècie, casta; *mena de plom:* et plom

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tal com ix de la mina». —A Mallorca *mena* [ménə] vol dir *mentida,* del MENDA llatí, que perdent la *d* (com la perdé MANDARE, ROTUNDA, etc. i se feu *manar, rodona*), resulta *mena.* A Menorca tal mot té el mateix sentit. Lo que'n retreu lo Dr. Spitzer del BOLLETÍ, 1915, p. 238, ès del Dr. Camps de Migjorn Gran, que ens férem nostre, naturalment.

N. 126. Diu que ès discutible si *maixanta* pertany a *meix* (minva) i creu que originariament vol dir *poques* [118] *vegades.* Donchs a Mallorca vol dir tot lo contrari: mai*xanta vegades* significa *moltíssimes de vegades.* Ni Bulbena ni Labèrnia Salvat ni Rovira Virgili duen aquest mot, que ès ben viu a moltes de comarques catalanes. El trobàrem an el Camp de Tarragona, Conca de Barberà, Segarra, Lluçanès i altres bandes, a on significa *energia, forsa, virior;* i així diuen: *un noy maixant* (travessadís, entremaliat, dastre, cap esflorat, cast. *tremendo*); *un animal maixant* (revoltós, rebel·lo, mal de subgectar). Tots aqueys fets tiren baix la teoria del Dr. Spitzer.

N. 131. Diu que a *Rondayes,* VI, p. 96 posam: *xerafinoyn* allà on deym *xerafinoyinet.*

N. 135. Parlant de *perbocar* (provocar, vomitar) de Catalunya, no diu un mot del *perbocar* mallorquí, que significa afegir ferro, a la punta de la rella per que no arrip a esser massa curta, per que siga sempre de la mateixa llargària, poch sà poch llà. El ferro afegit se diu *perboch.*

N 139. Suposa el Dr. Spitzer que *pitxorina* ve de *pitjor.* Trobam que si fos així, no diríem *pitxorino pitxorina*, *sino pitjorino pitjorina.* Posa que tal mot se diu de minyones desxondides o esquinsades i cap-lleugers. No acaba d'endevinar ab això el Dr. Spitzer. Aquest mot no se pren may en mal sentit, mes tost ès un mot afectuós i que denota vivor, gràcia i simpatia. A una minyona repulsiva, antipàtica i esquinsada, cap persona decent no li dirà *pitxorina.* No creym que may a Mallorca *pitxorina* haja volgut dir *schlimme Kleine: petita polissona, malvada, xereca, esquinsada.* Lo que's diu ara, ès ben cert que no significa res d'això. — Consideram *pitxorino pitxorina* prop parents de l'italià: *picciolino,* -na. —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aprenguérem aquests mots d'un pastor de Son Carrió que teníem a ca-nostra com érem al·lots pussers, un home vell que no sabia lletra ni estigué may a la vila; i, que anant de riure, ens deya: iGrans *pitxorinos!* I a les al·lotelles elze deya: *iGrans pitxorines!* May ens ho deya per ofendremos, sino per riure. D'aqueix sant home, que nomia el sen Juan Pussa, prenguérem lo mot *pitxorina* i l'etzibàrem dins les *Rondayes.*

N. 141. Atribueix a *llayt* el sentit de *honoraris*, *estipendi, sou. Llayt* a Mallorca vol dir rònegament *despesa*, *cost, gast.* Fer molt o poch *llayt* vol dir gastar molt o poch. Es un mot que la gent d'altre temps usava per pa i per sal; ara s'ès perdut molt. Devora la masia o possessió [119] a on estava un temps la nostra família, *Santa Cirga,* hi havia un llocarró (masia petita, diminutiu de *lloch:* possessió) d'un tal Gallot, que tenia dos bous i hi llaurava per altri. Per ferlo destraletjar i descapdellar, n'hi havia que li deyen que se devia fer la barba d'or ab aquelles llaurades per altri; i ell ab molta solemnidat responia: —«Verbi graci vol di que | *əskoltá i rəpərá* lo que't diré | Quatre lliures per ses reyes | i es *llayt* de ca's ferrer | que no'l vuy dí! que no'l vuy dí!» —El *llayt* del ferrer era lo que el ferrer li feya pagar d'acerar i perbocar les relles, lo que li costaven els *acerons* i *perbochs.*

El Dr. Spitzer fa venir *desllatigar* de *desplatigar,* suposant que a Mallorca la *pl* dona *l*. ¿Quant ha retgit a Mallorca tal lley? Creym que may. Lo que ès cert que no en queda rastre. Aquí sempre hem dit *pla* (< planu), *ple* (< plenu), *plorar* (< plorare), etc. Es an el Ribagorça que diuen *plla* [*pʎà*], *plle* [*pʎé*], *pllorà* [*pʎorà*]. Es evident que *desllatigar* ès girar del *llatí* en català una paraula qualsevol; llevarli la *llatinidat* posanthi la *catalanidat. Desllatigar* vol dir *aclarir,* averiguar, endardellar, esplicar, posar clara una cosa embuyada que no s'entenia o no se sabia.

N. 145. Suposa que en mallorquí *fer esquera* vol dir *fer oy* (cast. *asco).* No hi ha un tal: vol dir moure brugit, soroll, renou, estabó, remor, escàndol de crits.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N. 146. Atribueix an el *Vocabulari Tortosí* d'En Mestre el mot *escaronis*, allà on tal *Vocabulari* diu *escarrassis.*

N. 152. *Rum rum* just el coneixem a Mallorca i Menorca en sentit de veu que corre entre la gent sobre un fet o altre; ès sinònim de fama, per l'estil del *Ruhm* alemany, que significa glòria, fama, celebridat. Spitzer el tradueix per *Gesumme*: cast. *zumbido.* No ès ben be aquest el sentit que *rum rum* té a Mallorca i Menorca.

N 154. Retreu el mallorquí *renec,* suposant que vol dir ferit dels *renyons (renes), arrenyonat, retut.* La bolla ab això, el Dr. Spitzer. Primerament a Mallorca no deym *renech*, sino *renego, ga* a un cavall, egua, mul o mula que se *renega* a caminar com volen que camín, i per mes que l'amassolen, no li poden fer moure un peu. Això ès a Mallorca un animal *renego,* una bístia *renega,* i no lo que suposa el Dr. Spitzer.

N. 155. Dona per català antich *renover* i no diu res de [120] *renovera,* allà on tal adgectiu a Mallorca i a Menorca ès ben viu i ben actual, significant un qui fa *renou,* brugit, soroll, estabó, remor, un qui mou bogiot, que fa crits. El Dr. Spitzer just retreu el sentit que *renover* tenia antigament de *usurer.* —An el *Bol. de la R. Academia Esp.* 1916 p. 59, dins un article *Voces de Maragatería,* regió del Reyne de León al Sur de Astorga, trobam aqueixa nota: *«Renovera:* s. f. bruja, hechicera. Personaje fantástico que las gentes sencillas creen haber visto caer de las nubes y tomar forma humana, en tiempo de tormentas, con objeto de hacer mal de ojo y ser portador de calamidades».

N 156. Diu que *prémer* ès català antiquat. Donchs a Mallorca i Menorca ès ben actual. *Prémer* té el mateix sentit que *premere* llatí; també vol dir fer esforsos per donar del còs.

N 158*. Revel ler* no vol dir propiament *presumit* ni *pretensiós*, sino *ballador,* que pren part en el ball de la *Revel·la* de la festa del Patró del poble. La *Revel·la* ès el dissapte avespre de tal festa, que hi solia haver ball i encara a moltes de bandes n'hi ha, no ball d'*aferrats*, sino a l'antiga, que el *ballador* i *balladora* no s'agafen ni se toquen. Els mots *revel·ler* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

revel·lera s'apliquen per estensió a homes i dones en sentit ponderatiu tan si son vells com si son joves.

Pollastrell no vol dir lo que suposa el Dr. Spitzer: *Stutzer* (pisaverde, elegante, gomoso, sietemesino), sino ronegament jovenet, tenral, xabal. *Pollastrell* ès un derivat de *pollastre*, i *pollastre* ho ès de *poll.* De manera que qualsevol fadrinet d'una quinzena d'anys, a Mallorca ès un *pollastrell,* per poques pretensions que duga i ancque no en duga cap.

N. 162. *Saünyar* no es *abtropfen* (cast. *gotear, chorrear*) ni *rinnen* (cast. *fluir lentamente*). L'etimologia que hi senyala el Dr. Spitzer ès inacceptable perque no ha aglapida la significansa exacta de *saünyar.* Creym que tal verb ès un diminutiu de *suar.* Se diu que una gerra o got de test o una paret o una penya *saünyen* si suen, si traspelen gotineues i en resulta una homitat. De manera que el *saünyar* no ès may *ratjar* ni *brollar* ni *fer gotes* ni *fluir;* ès una cosa mes fina, mes suau, mes imperceptible. N'estiga segur el Dr. Spitzer de que ès així com deym.

N 163. L'etimologia de *cenar* (castrar) ès una mica enrevisclada. Spitzer recorda la *mà senega* (mà [121] esquerra) del provensal. Sembla que té mes que veure ab *manus sinistra* que ab *cenar.* Retreu també *senex senicus* (serà *senecis* genitiu de *senex,* forma antiquada que Plaute usa), relacionantho ab *cenar.* Però ¿què té que veure *senex,* un vell, ab *cenar,* ab un *cenat*? Creym que *cenar* ve del llatí *circinare.* Lo *Thesaurus Linguae Latinae* dedica an aquest verb un article ben cepat, i descriu els diferents sentits que *circinare* té dins els monuments de la llatinidat, dient que significa: tallar una cosa en forma redona; donar forma redona a qualque cosa; volar enrevoltant, caragolantse; *circumvolvere, in modum circuli rotundare.* Es evident que per *castrar* cal fer qualque cosa d'això.

N. 165. *Tragar* (engolir, enviar, empassolarse) ès una castellanada, que no passa per la nostra duana; ès fraudulent a luf. —Posa ademés lo Dr. Spitzer la forma *sodroyades.* A Mallorca deym *sondroyades.*

N. 177. Posa que Parodi, *Romania,* XVII, 67, diu que el llatí *stipare dona stimbarse, riempiersi* (omplirse, afartarse, enredonirse), i se funda en que el Prof. Guarnerio, *Archivio Glottologico Italiano,* IX, 357, parlant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del català d'Alguer dona el mateix sentit an el mot *estimbarse.* Que dispensin aqueys dos professors; en català *estimbarse* no vol dir omplirse la panxa de concert, sinó tirarse dalt abaix d'un penyal dins un precipici. *Stipare* pot haver do*nat atiparse,* que vol dir allò: sadollarse, afartarse, omplirse.

Demana el Dr. Spitzer si *tibada* té res que veure ab *tiberi.* Per nosaltres, absolutament res. —No acabam de veure que *tibar* i *tibada* venguen de *stipare.* No recordam haver trobats a Catalunya ni València *tibar* ni *tibada* així com los usam a Mallorca. Aquí *tibar* no vol dir *estirar i tibada* no vol dir *estirada.* La *lloa* o *llosa* parada per agafar l'aucell o la selvatgina que s'afich devall per durse'n el menjar, si li toquen els bastonets que l'aguanten, *se tiba,* això ès, cau demunt aquell que s'hi ès aficat devall. El *cassador de beurada,* amagat dins sa barraca té la cordellina ab la mà, la cordellina que va an els filats, disposts a un costat de la *beurada.* Quant veu els aucells que hi beuen tot descansats, no sospitant cap mal terç, pega tirada a la cordellina, que alsa cop en sech els filachs i cauen demunt la *beurada* i hi apleguen tots els aucells que bevien. Això ès la *tibada* dels *filachs,* ab aquella tirada de la cordellina els filachs se *tiben.* Això ès el sentit del *tibar* [122] i la *tibada* de Mallorca. *Tibarse* una cosa ès caure demunt una altra i aplegarla devall, això ès, caureli demunt i deixarla tapada. Això ès el sentit que *tibar* i *tibada* tenen dins les frases que el Dr. Spitzer cita de les nostres *Rondayes.* Crech que el professor alemany romandrà convençut de que *tibar* i *tibada* no tenen gayre que veure ab *atiparse* ni ab *tiberi*. Ab *estimbarse* si que pot ser que hi tenguen.

N. 180. Cita malament qualques mots de vàries *rondayes.* Del tom IV, 266 posa *trossellita* allà on el llibre diu *trosselleta.* Del tom V, 126 retreu *fécim,* essent així que diu *fèyem.*

N 186. Esguerra unes quantes de paraules d'una frase de *Rondayes* T. VI, 227: «...ni un granet ni pus res que s'ossam queda de tanta arrossada i de tot aquell cavallaro». La frase ès així dessà: «...ni un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

granet ni res pus que s'ossam en queda de tanta arrossada i de tot aquell cavallarro».

Pateix una ofuscació Spitzer afirmant que *Val Deu* ve de *baldeo.* A Mallorca, que ès a on s'usa tal frase, el poble ignora completament el *baldeo,* que ès absolutament foraster. Apunta el professor alemany que fer venir *Val-Deu* de *hilf Gott* ès una etimologia popular, puys si no ho fos, s'usaria la forma *conjuntiva: Valga'm Deu!* El Dr. Spitzer no té en conte que *val* també ès *conjuntiu,* com se veu per la *Cansó del Comte Arnau,* tan famosa dins el romançer català: «¿Tota sola feu la vetlla, muller lleal? —No la faig jo tota sola, | ¡valga'm Deu! *val!»* I a la *Cansó de l'Infant i la Dida* hi ha aquells versos: «Quant la dida's despertà | troba l'infant cendra viva, | La dida fa un gran crit | *Valeume,* Verge Maria!

N 188. El «vatua» no vé de *futuere* com pretén lo Dr. Spitzer, sino del *botu a...* Els escriptors catalans, ancque confonguen la *v* ab la *b*, guiats de l'etimologia llatina, *votum,* escriuen *vatua* per desfigurar la paraulota, que, aplicada a Deu, se considera una horrible blasfèmia, que s'ès estesa desgraciadament per Mallorca i s'hi ès format lo verb *batuar* (blasfemar) i el sustantiu *batua* (blasfèmia).

La intergecció *Re cap de re-xetra!* No té res que veure ab *etcetra* ni *etcètera. Xetra* no ès mes que una evolució de *Cetra:* espècie d'ampolleta, cetrí o botilet. *Cetrí* ès una *cetra* menuda. *Re cap de re xetra* ho deyen molt altre temps les persones que no volien flastomar en via [123] neguna. Ma mare, al cel sia ella, ho deya molt, i d'ella ho aprenguérem.

N. 190. No acabam de veure el lligam que hi puga haver entre *cercar veroles* (anar per aquí i per allà per passar el temps i entretenir la voga) i el *verol* i *verolar* de les vinyes de Catalunya. Quant els raims comensen a madurar, inflantse i cobrant el color que tenen en esser madurs, se diu que *verolen,* i els grans que prenen aquella color se diuen *verols*. El *cercar veroles* de Mallorca ¿vol dir cercar *raims que maduren*? ¿Venen d'això tals *veroles*? *Pot* ser sí, però fins ara no tenim prou clarícies per donarho per segur.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo que no veym tampoch que *veroles, verols* ni *verolar* tenguen res que veure ab *virons ni mosques vironeres.* El viró serà prop parent del *virus* (verí, ponsonya). El Dr. Spitzer tradueix *viró per Geschwulst:* inflor, bony, carnot, tumefacció, intumescència, turgència. ¿A on s'ès vist may que el viró de Mallorca siga res d'això? ¡Si ès un insecte, un cuch que la mosca vironera tira dins els ulls dels animals o a les nafres que hi troba, i aquells cuchs, si no els esveeixen tot d'una, fan mes naufraig que la pesta: roeguen la carn i el dimoni en passa.

Això son les observacions que hem trobat que havíem de fer a *Lexikalisches* del Dr. Spitzer; i les hi hem fetes, no per llevarli ni escapsarli gens de mèrit, tant com en té per la nostra filologia, sino per que, atenenthi l'autor, puga millorar la seua obra, que ès la contribució mes grossa que coneixem de cap filòlech estranger a *l'Obra del Diccionari.* Negú, en no esser el professor finlandès O. J. Tallgren, ha demostrat interessarse tant per la nostra gramàtica i lexicografia com el Dr. Spitzer. Per això pertoca a tots els amadors de la nostra estimadíssima llengua estarli agraidíssims. Nosaltres hi estam a les totes, i agraim de tot cor à la *Biblioteca dell'«Archivum Romanicum», diretta da Giulio Bertoni,* que haja comensada la seua 2a sèrie ab aquest volum del Dr. Spitzer, consagrat casi tot a la filologia catalana, a on tan bona pellucada i espigolada hem poguda fer per la nostra *Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear.*

¡Enhorabona i grans mercès a l'autor Dr. Leo Spitzer i a l'editor de Ginebra Leo S. Olschki! [124]

---

16. Biblioteca Filològica de l'I. d'E. C. | *Diccionari Aguiló* | Materials lexicogràfichs aplegats | per | Marian Aguiló i Fuster | revisats i publicats sota la cura | de | Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu. —Barcelona | Institut d'Estudis Catalans | Palau de la Diputació. —4 toms en quart major publicats els anys 1915-1921. Abrassen les lletres A-LL.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquesta publicació té molta d'història. Aquell gran enamorat de la Llengua Catalana, En Marian Aguiló i Fuster, emprengué la obra magna de fer lo diccionari de la nostra Llengua, i trobà gent de molts d'endrets de Catalunya que li aydaren a fer la replega de mots per poder dur a terme tal obra. Moltíssima de cosa replegà, però se'n anà d'aqueix mon l'any 1896, sensa haverho publicat ni comensat. Molts d'anys antes de morirse, convidà Don Tomàs Forteza per que se mudàs a Barcelona, i plegats publicassen lo tan desitjat i esperat *Diccionari.* D. Tomàs se passà una mesada a Barcelona, treballant de sol a sol ab D. Marian en la preparació i elaboració d'aquell grandiós material lexicogràfich; però s'hagué de convéncer de que era imposible donar casi cap passa per la manera d'esser de D. Marian, que no tenia cap preparació científica *ad hoc* i no acabava de tenir idea de lo que havia d'esser actualment un diccionari com el que se tractava de fer. Resultat final: que D Tomàs Forteza deixà en banda l'obra comensada i tornà a Mallorca, i no se'n resà pus. Jo sé aqueixes interioridats perque D. Tomàs les me contà diferents vegades.

Morts D. Marian i D. Tomàs, i essent jo Vicari General de Mallorca, l'any 1900 als la bandera del Diccionari, publicant l'any 1901 la *Lletra de Convit,* alcansant la mes favorable acullida a les Balears, a Catalunya espanyola i francesa i an el Reyne de València. Moltes de passes férem per conseguir que, unides les forses de D. Àngel Aguiló i les nostres, poguéssem dur endavant l'empresa, aprofitant els imponderables materials lexicogràfichs de D. Marian; però fonch de bades, puig D. Àngel acabà per dir dins el desembre de 1901, que ell publicaria tot d'una aquests materials, i així nosaltres les poríem aprofitar. Tal promesa no's cumplí i l'any 1911 D. Àngel cedí aquells materials a l'*Institut d'Estudis Catalans,* baix de la promesa d'aquest de publicar tals materials

Tornat l'any 1911 de Halle En Manuel de Montoliu de fer sos estudis de filologia an aquella Universidat, subvencionat de la Diputació de Barcelona com En Griera i En [125] Barnils, i admés come Secretari-Redactor de la *Secció Filològica de l'Institut,* li confiaren la feyna de preparar la publicació dels materials lexicogràfichs de D. Marian Aguiló.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab alguns dependents de l'*Institut* posà fil a l'agulla, i hi feu moltíssima de feyna per deixar publicables tals materials, puys gran part d'ells estaven fets de primera intenció i eren apuntacions escrites a corre-cuyta, sovint mitx indicades; les cites d'obres i fonts, posades de qualsevol manera, per D. Marian molt clares, però per un estrany indescifrables. En Montoliu i sos dependents s'hi veyen verts, cuydaven a perdrehi el *Kirie eleyson.* Sols Deu del cel ho sab els reclaus que hi trobaren i si hi suaren tanta gota. Devers l'any 1913 comensaren a sortir quaderns de tal publicació, sensa portada, sensa títol, sensa advertències preliminars. ¿Què havia de dir la portada? ¿Quin nom havia de dur l'obra? Primer li havien de *dir Inventari Aguiló de la Llengua Catalana.* Llavò mudaren el cayre a la pedra i volgueren un altre nom, que acabà per esser *Diccionari Aguiló*. La portada, ademés, havia de dir qui s'era cuydat de publicar allò; se'n era cuydat En Manuel de Montoliu, però En Carner sortí dient que no era possible posar-hi el nom d'En Montoliu, que no era membre de l'*Institut,* i no posarhi En Fabra, membre de l'*Institut* i Director de les *Oficines del Diccionari* del mateix *Institut.* Que En Fabra no hi havia fet res, era ben ver; però ¿com poria faltar el seu nom en la portada d'una obra així, que la *Secció Filològica* publicava? En Fabra se'n guardà com de caure de renunciar a l'honor que En Carner sensa cap acort de l'*Institut* li vindicava.

Però ¿quins títols té En Fabra davant la ciencia filològica, que no tenga En Montoliu? Lluny de tenirne mes que En Montoliu en té manco. En Fabra no té mes que el mèrit d'haver publicades obres de filologia catalana, que han trobada més o menys acceptació dins el mon de la ciència. En Montoliu ha publicades també obres filològiques, que han tenguda lo menys tanta d'acceptació entre els sabis filòlechs con les d'En Fabra. Una gran ventatge tenia En Montoliu demunt En Fabra: que havia fets a l'Universidat de Halle tres anys d'estudis de facultat filològica ¿Ha fet may res d'això En Fabra? May per may. Ab tot i això les portades dels toms del *Diccionari Aguiló* romanien sensa fer perque En Fabra hi volia figurar come *publicador* i En Montoliu sostenia que la feyna editorial

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'havia feta i [126] dirigida ell. A la fi l'*Institut* acordà que sortissen les portades ab los dos noms, faltantse una volta mes a la veritat en les publicacions de l'*Institut.* Les portades diuen que han feta tal publicació En Fabra i En Montoliu. Donchs aixo es una mentida com unes cases; la feyna filològica l'ha feta En Montoliu. En Fabra no hi ha fet res mes que nosa i sortirhi endiumenjat ab plomes d'altri.

Encapsala el tom I *un Advertiment* de sis planes sobre la feynada que l'*Institut* hi ha feta per fer presentable l'obra del Mestre i Patriarca Aguiló, apuntant just els defectes, ometent ses bones qualidats, reyalment escepcionals. Els qui remenen les cireres a l'*Institut* son així: la questió ès capficar tots els qui no son de la seua. ¿Què els importen les glòries catalanes, ancque se tracti del Mestre i Patriarca Aguiló i de Mn. Jacinto Verdaguer?

I venen llavò nou planes de «Llista (provisional) de les principals obres citades en abreviatura». An aquesta «Llista» han suprimides les *Contarelles,* lo primer llibre que publicàrem, que l'enviàrem a D. Marian, que en feu un cas estraordinari, i en tregué no sabem quantes de cèdules per son *Diccionari*, posant just *Contarelles*, deixant *Alcover,* el nom de l'autor. Això ens consta perque, havent feta la segona edició de les *Contarelles* l'any 1916 i haventne regalats exemplars a la *Biblioteca de Catalunya* i an els de *la Secció Filològica,* com veren En Montoliu o un de sos dependents aquell títol de *Contarelles* i el meu nom abaix, se'n esglayaren perque digueren que D. Marian n'havia tretes moltes de paraules i just posava *Contarelles*, sensa nom d'autor; i ells no havien pogut aclarir d'on sortia ni a on parava tal obra, ni qui era son autor. Ara bé ¿creys que an aquesta «Llista d'«obres citades» figuren les *Contarelles* ni Mn. Alcover? Tant com la coa del moix. ¡Bons estàn els *Instituters* per anomenar una obra nostra! Uns sectaris tan carronyes com ells son incapaços de tal imparcialidat. ¿Què elze fa a ells que Mn. Alcover siga conegut dins tot Catalunya i a una partida de bandes fora de Catalunya a on no elze coneixen a ells? Ells han decretada la nostra mort civil, i ancque el cel se bes ab la terra i ancque el pern del mon se rompa, ells no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anomenaràn per res Mn. Alcover, en no esser per tirarli qualque llamp. Però com ès Deu que en comanda dels llamps, i ells no hi tenen gayre bo ab Deu, com mos ensenya l'esperiència de tants d'anys, resulta que Mn. Alcover segueix l'*Obra del* [127] *Diccionari* i totes les seues altres curolles patriòtiques mes endavant que may i rientse a esclata-bufetes de tal escabotell de *super-homes* tan *sevillans* com el mateix Mestre Biel de la Mel, alias Alomar.

En rudes, que l'any 1911 l'*Institut d'Estudis Catalans* se comprometé a publicar els materials lexicogràfichs de D. Marian Aguiló; i mos trobam a mitjàn 1923, i just ha publicat fins a la lletra Ll. I just se tractava de publicar aqueys materials tal com los havia deixats D. Marian Aguiló quant passà d'aquest mon a l'altre. Això era el compromís que l'*Institut* contragué; i això era lo que calia fer, respectant l'integridat de l'obra del Mestre Aguiló per que la Ciència pogués apreciar tot lo seu valor, sensa llevar ni afegir res. Tot lo mes, que hi haguessen posades en forma de nota totes les clarícies convenients sobre els autors citats i fonts aprofitades. Anar a retocar l'ortografia del gran Patriarca i de sos colaboradors, ès una solemne profanació, que no li agrairà la ciència filològica a l'Institut, sino que n'hi demanarà conte, assatjantli un vestit nou que los farà veure estels de bell de dia an els *instituters* fatxendes i cap-esflorats.

UNA ALTRA ENGANAYA (127-128)

Ho ès la feta dels Instituters de publicar *Miscel·lània Prat de la Riba, Vol. I,* sensa donar cap nota de qui era En Prat de la Riba ni lo que feu per Catalunya, per la Nacionalidat i la Cultura Catalana ni per l'*Institut de Estudis Catalans.* Per aquell home verament estraordinari que dona nom an el volum, just hi ha davant de tot un gravat preciós del seu bust, però sensa nom de res i llavò la dedicatòria descarnadament rònega: *A Enric Prat de la Riba, fvndador i protector mvnific de l'Institvt d'Estvdis*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalans. Ja no hi ha res pus d'En Prat de la Riba. De manera que un que no estigui enterat de la cosa, no ès capaç de coletgir per que dimoni aquest volum se diu *Miscel·lània Prat de la Riba.* ¿Es una fundació de l'ínclit D. Enric? ¿Es un homenatge a la seua gloriosa i venerable memòria que li consagra la Mancomunidat o l'*Institut* que ell fundà? Del volum res d'això se desprèn; res d'això diuen els quinze estudis que diferents autors firmen i que tant les porien haver etzibats an el públich baix del títol de *Barreja d'En Pere Estepa Ferro de Baldufa* com ab el títol que ara duen. Aqueys quinze articles versen sobre diferents temes *de re catalaunica* que tenen tant que veure ab En Prat de la Riba com ab En Pi i Margall, En Balmes, En Pau Claris o En Fivaller. Es tan rònega i aixuta la *dedicatòria,* que fins li han plant[at] an aquell Patriarca del Catalanisme l'article personal, esclusivament [128] característich i distintiu de la Llengua Catalana, que dugueren sempre els catalans com cal, i antes que tots ets nostres Prínceps i Reys: En Guifré, En Borrell, En Berenguer, N'Alfons, En Pere, En Jaume, En Bernat Metge, N'Ausiàs March, En Jaume Roig… Els *Instituters,* come bons *galiparlants,* llevant el *N'* a *N'Enric Prat de la Riba,* com el solen llevar a tothom en llurs publicacions, se demostren tals quins son: aixuts i des·sustats de saba catalana. Se diuen per tapada catalans, però en tenen ben pochs pels: *ore confitentur quod factis negant.* Mesquinets! no poren fer bona fi.

Tal inculpació no la feym an els autors dels quinze articles que componen el volum, sino an els que l'han dirigit i formetjat.

¡ELL JA MOS N'HAN PAGAT UN ALTRE! (128)

Sí, germanets del Senyor, dia 5 de juliol com deym mes amunt, ens pagà l'Estat lo 1r Trimestre de la subvenció de 25.000 pessetes a l'*Obra del Diccionari;* i dia 28 d'agost ens ha pagat lo segón trimestre que no acabarà fins dia 30 de Setembre. Poch ho esperàvem que l'Estat fos tan cuytor en matèria de pagar. Se veu que ès Deu i la Mare de Deu que no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paren may de tenirmos de la seua omnipotent i santa mà i componen totes les coses per que tot mos diga en candela i en popa i anem sempre quart creixent. Molts de contraris tenim i grossos i de moltes castes, encarnadures i dembles que llur *bell ideal* seria fermos bossins, que el mes gros no arribàs a esser com l'orella; però com just poren fer lo que Deu los comporta, i com s'ès vist i se veu a lo clar que Deu vol que se fassa lo *Diccionari Català-Valencià-Balear,* captura els nostres contraris lo suficient per que nosaltres sempre poguem tirar endavant i ells se'n duguen a cada triquet l'aumut p'el cap, deixantlosho ple de braverons, trenchs i porcells, fent a dir ver molta de compassió, si be se'n mereixen mes perque s'ho cerquen i no s'escaliven may per lo quant son mes cabessuts que un forch d'alls.

Idò sí, no us ho poreu imaginar lo be que ens caygueren aqueixes 6.250 pessetones que la Delegació d'Hisenda ens feu efectives dia 28 d'agost, corresponents an el segón trimestre d'enguany! ¡Ell just d'anarles a cobrar, un ram de reumàtich que teníem, ens descomparegué casi de tot; i dins vint i quatre hores ja n'estiguérem re-de-nets. Això farà rialles a qualcú, però no tantes segurament com mos ne feu a nosaltres.

Per lo mateix, milions de gràcies a Deu nostre Senyor i a la seua Santíssima Mare i a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona i Rey d'Espanya, i a l'Exm. Sr. D. Joaquim Salvatella, Ministre d'Instrucció Pública, i a l'Exm. Sr. D. Ferran Weyler, Director General de Belles Arts i a l'Ilm Sr. D. Ferran Josep de Larra, Cap de la Contabilidat de dit Ministeri! ¡Mil gràcies a tots per la part que han tenguda en aquest gros benefici que en nosaltres han obrat!

CIUTAT DE MALLORCA —Estampa de N'Antoni Rotger

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[129][*]

ESGLÈSIA, RELLIGIÓ, PROCESSÓ (129-132)

Sobre la manera d'escriure aqueys tres mots obrí discussió lo nostre coral amich D. Marian Serra, demunt son antich setmanari *La Costa de Llevant,* de Canet de Mar, la primeria de l'any 1920. Hi intervengueren els bons amichs En Sebastià Farnés, En Josep Saderra, N'Emili Genís i Horta i el Dr. M. de la *Gazeta de Vich.* Tots hi digueren la seua, demostrantse plens de modèstia, sinceritat i bona voluntat, tres escel·lents condicions per fer qualcom de bo en tota discussió. Resumirem lo que digueren i la solució que proposaren sobre la grafia de quiscún d'aquells mots.

§ 1.
ESGLÉSIA

Uns se declararen a favor de la grafia *Iglesia* per considerarla la mes corrent. Un altre proposà que cada comarca l'escriga així com la pronunciy i un altre indicà que la grafia *Esglèsia* venia a esser una transició de *Sgleya a Iglesia.* La grafia *Iglèsia* la consideram un de tants

[*] T. XIII. —Setembre-octubre de 1923. —N. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de casos d'influència castellana. Les persones que diuen *Iglèsia,* ho han tret de llibres castellans o de llibres catalans *acastellanats* o ho han apres de gent *acastellanada.* La gent catalana, valenciana i balear que estàn fora de l'influència forastera, que parlen així com aprengueren la llengua ab la llet materna i de boques no *acastellanades*, diuen *Esglèsia,* haventn'hi qualcún que diu *Isglèsia.* Això ès lo que hem tret en net de les nostres eixides d'estudi per totes les comarques de Catalunya espanyola i de Catalunya francesa, del Reyne de València i les Illes Balears.

Esglèsia ès evident que vé de *Ecclesia,* mot que en boca del poble que dins el Llatí determinà la modalidat catalana sufrí, com se veu dins els monuments antichs del nostre idioma, aqueixes transfor*macions: Ecclesia > Sglea > Sgleya > Esglea > Esgleya > Esglèsia > Esglesi* (Mallorca, Rosselló). [130]

§ 2.
RELLIGIÓ

Dels esmentats preopinants uns se declararen a favor de la grafia *Religió;* un altre diu que tan se pot escriure *Religió com Relligi*ó, confessant que «la generalitat del catalans» «pronuncien» «Relligió», i un altre diu que cada comarca escriga allò que pronunciy: *Religió o Relligió*. Lo bo ès que casi tots atribueixen a l'Institut d'Estudis Catalans la grafia *Rel·ligió*, que no figura ni dins les *Normes Ortogràfiques* de 1913 ni dins el *Diccionari Ortogràfich* de 1918. ¿Com s'esplica que unes persones tan dignes posin a l'*Institut* aqueix fals testimoni? Es que son inimichs reconsagrats de l'ortografia de l'*Institut;* i, en lloch d'anar a mirar les *Normes* i el *Diccionari Ortogràfich* per veure què ès lo que l'*Institut* mana, se retgiren per lo que escriuen molts de babaluets, escolans d'amèn de l'*Institut,* que perque aquest posà que escriguessen *síl·laba, idil·li, al·legoria,* etc., conforme a l'etimologia llatina, ara entaferren *l·l* en lloch de *l* a qualsevol paraula que duga tal sò *alveolar-lateral,* si los passa p'el carabassot. Lo *servum pecus* de l'Institut les gasta així. Deixem córrer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tals bereyolots, que no paguen el tir. Es per demés dir que els aludits preopinants rebutgen ab molt de motiu la grafia *Rel·ligió,* que realment no té cap fonament de raó. Un d'aqueys preopinants insisteix en la virollada en que incorregueren casi tots els impugnadors de les *Normes,* d'encapirronarse en que el sò de doble *ele,* no *elle,* ha desaparegut del català, si no de tot, casi de tot. Així ès que diu que son «escasses» les «diccions» a on se conservi la doble *ele* o *ele* prolongada *(col·legi, novel·la, carretel·la, xitxarel·lo, col·locació, escel·lent, intel·ligent, anul·lar, nul·la, bul·la, cel·la, magrel·lo, matul·lo, panel·lo, fusterel·lo, borratxel·lo, frarul·lo, etc., etc., etc.).* Sols un que no s'ès mogut de Barcelona o de la vila a on ès nat i que se sia mantengut ab les orelles ben tancades a lo que pronuncia la gent catalana de la major part de regions de la nostra llengua, pot sostenir que el sò de doble *ele,* no *elle*, sia desaparegut casi de tot dins el català, allà on s'hi conserva en moltes de paraules tant a Catalunya espanyola com a Catalunya francesa, an el Reyne de València i sobre tot a les Balears a on hi ha ben vives centenars i centenars i fins milenars de paraules que conserven ben vitench aquest sò. Aquest mateix preopinant s'allarga a dir que el mot «Religió» «ès erudit». Els filòlechs anomenen *erudit* el mot que el poble no ha format, sino els sabis, prenintlo del llatí escrit, conservantli tota la estructura, tots els sons, fora la desinència, acomodantla an el geni de la llengua pròpia. En català els temes llatins acabats en *-n* (MAN-US, PLEN-US, RELIGION-E), passant an el català, perden la *-n.* Per això, *Religio* ès un mot *erudit.* En canvi, *Relligió,* que ès la forma que usa la casi totalidat dels catalans, i *Rellizió* que diuen moltíssims de mallorquins sensa lletres, son mots de formació *popular,* fets del poble, aplicant inconcientment, fatalment, infal·liblement les lleys [131] internes del català. Lo moviment *evolutiu* en tota llengua no s'ha de fomentar, sino restrènyer, però sensa desfigurar les característiques de tal llengua. Per tal motiu cal deixar an els analfabets la forma *Rellizió*, simplement come *tolerada,* recomanantlos la forma *Relligió, que* ès la consagrada per la tradició de tants de sigles, escrivinthi *ll* (elle) i no *l* (ele).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Però diu l'aludit preopinant que el mot *Relligió* «no entra en la casticidat del nostre idioma»... ¿I quina idea tendrà aquest senyor de lo «castís» en català? ¿Tal volta hi pot haver res llatí que ne sia «castís» en català? ¿Tal volta el català passa d'una *modalidat* llatina? ¿Qui encara tendrà pit per negar que el català ès pur llatí? No, el català no ès sortit del llatí, no ès fill del llatí, sino que ès el mateix llatí, evolucionat, això sí, però llatí pur, una *modalidat* llatina, com ho ès el castellà i el portuguès i el francès i l'italià i el sard i el rètich-ladí i el rumanès i el provensal, constituent totes aqueixes *modalidats* el *llatí* actual. I diu mes l'aludit preopinant: que la «*ll* (elle) seguida de la i» «enclou» una «dificultat fonètica» (no diu quina) oblidant que hi ha centenars de paraules catalanes ab ll + *i: llitx, llibre, llis, llim, llima, llissa, llinya, cullir, pellissa, llissó, llista, etc.*

Els que sostenen la grafia *Religió* i posen emperons a *Relligió* obliden que la *ele* llatina *inicial,* dins la *modalidat* catalana, dins el català tornà *elle*, de *alveolar-lateral* tornà *palatal.* Totes les *eles llatines inicials* que dins el català no sonen com *elles* pertanyen a mots erudits, moderníssims: L*íquit,* L*iterat,* L*iteratura,* L*inea,* L*oco,* L*úcid, etc.* La *ele* de *Religió* l'hem de considerar com *inicial* perque el *re-* no pertany a la rel, sino que ès un *prefixe: re-ligio* < *re-ligere* (Cicero); i, sentintlo el poble come tal, considerà come *inicial* la *ele* i la palatalisà fentla *elle*.

Aquell aludit preopinant va tan lluny d'osques que arriba a l'estrem de dir que «troba preferible» la forma *liberal* a la forma *lliberal* i a totes les consemblants. Segons aquest bon home, ara hauríem de treure la *elle* dels milenars i milenars de paraules catalanes que la duen i aficarhi la *ele* del llatí escrit. I això ho diu un campió de l'ortografia tradicional i que combat l'Institut acusantlo de que no respecta la tradició de la nostra llengua ¡sembla mentida! ¡Quant ès bona veritat que en questions d'ortografia no ès tot bufar i fer ampolles! ¡Cal anarhi ab seny de bístia vella, i que bast!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3.
PROCESSÓ

A on han endevinat mes els preopinants, ès estat envers d'aqueix mot. Tots han admesa la forma *processó,* uns escluint les altres o admetentles així mateix. Aqueixes altres son: *a*) *professó*, usada dins casi tot Catalunya, —i *b*) *provessó,* usada a qualque endret del Reyne de València. L'amich Saderra proposà come *rel* de *professó* lo verb deponent llatí *proficiscor, —sci* (partir, anarse'n, procedir). [132]

L'amich Farnés, que retregué la forma valenciana *provessó*, indicà que bellament podria venir de *pro-versione* (passeig circular), que inclou la idea de retorn al punt de sortida. Ens agrada ferm tant la proposta d'En Saderra com la d'En Farnés. *Professó* no pot sortir directament de *proficiscor,* sino del sustantiu corresponent *profectione.* Així com de *lectione,* per la monoptongació de *-ctio-,* se feu *llissó,* per la mateixa monoptongació de *-ctio-* resultà *professó.* —A Mallorca tenim una variant d'aqueixa forma: *porfessó,* que [s']usa entre la gent sensa lletres; i ès, com *Formentera* (< frumentaria) i *Formentor* (< frumentorum), un cas d'influència aràbiga. Els alarbs, com fa notar lo Prof. Simonet *(Vocabulario de voces ibéricas y latinas, usadas por los mozarabes españoles,* Intr. cap. IV, p. CXXVIII) elze venia tort pronunciar les liquides (*r, l*), davant les vocals, per lo cual les passaven darrera. Per tal motiu, en lloch de pronunciar *GRAnatella PRAelatus, pRImate, fRUmentaria,* pronunciaven: *GARnathilla*, *PERlado, pIRmath, FoRmentera; i* per aquestes cinch centes a Mallorca digueren *porfessó,* i tal influència encara subsisteix en aquest mot.

En quant a *proversione,* ès evident que n'havia de resultar *provessó* per la monoptongació de *-rsio-.* Per primera, l'aplech *-rs-* ja en llatí se reduia a *ss* (Grandgent, *An Introduction to Vulgar Latin, §* 291), i així posaven *dossum, rusum*, *retrosum* etc. per *dorsum, ruRsum, retroRsum*; i en català feím lo mateix: *enves < enveRs < in-veRSus, fustéS, < fusteRS, ferréS < ferreRS, pe'Sa mare < peR sa mare.* En segón lloch, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fussió de *i* ab la *ss* < *rs* anterior s'esplica perfectament per *analogia ab –ctio-* de *lectione* > *llissó*. Per tot lo qual *provessó* pot sortir bellament de *proversione.*

Això ès lo que trobam sobre la grafia del mots: *Esglèsia, Relligió, Processó* ab les variants o consemblants *Professó, Porfessó, Provessó.*

Fites per l'Història de la Llengua (132-138)

I

Us del català dins els documents notarials

Dia 6 de juny de 1922 lo diputat a Corts per Barcelona, En Narcís Batlle pronuncià an el Congrés lo discurs següent:

«El señor PRESIDENTE: El señor Batlle tiene la palabra.

El señor BATLLE: He de formular una pregunta i dirigir un ruego al Señor Ministro de Gracia y Justicia con respecto a un asunto que conoce perfectamente, toda vez que hasta el Ministerio llegaron los clamores y las aspiraciones de la opinión jurídica catalana.

Me refiero, señores Diputados, a la reforma del reglamento sobre organización; y régimen del Notariado, publicado con carácter [133] provisional por Real Decreto de 7 de Noviembre del año último. En la exposición de motivos que precede a este Real decreto se dice textualmente que es, entre nosotros un problema importante a resolver el conocimiento que ha de tener el notario de las lenguas o dialectos que se hablan en distintos territorios españoles, en los cuales, aparte del castellano, el idioma vulgar que allí se habla es distinto de este último. Pues bien; los que contribuyeron a la redacción de este reglamento se dieron perfecta cuenta de la existencia de este problema, de la necesidad de que este problema tuviese una solución adecuada, siendo de lamentar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que la parte dispositiva no guarde relación con la concepción clarísima que de aquél tenía. Tanto es así, que en dicho reglamento hay una innovación con respecto a toda la legislación notarial que ha venido rigiendo en España, introducida por el art. 232, que establece que al otorgar un documento en alguno de los territorios españoles en que se habla lengua o dialecto distinto del castellano, si todos o alguno de los otorgantes del mismo son naturales de aquel territorio, de aquella región, están sujetos al derecho propio y peculiar del mismo y no conocen el castellano, podrán solicitar y obtener que el documento sea redactado a dos columnas, en castellano y en su lengua o idioma propio. Pero los que redactaron este Real decreto se quedaron, señores Diputados, a la mitad del camino, por que después de haber establecido este principio, que es un principio jurídico de sana lógica, fijaron la condición de que se redactaría el documento en cuestión en castellano y en la propia de los naturales de aquel territorio, siempre y cuando el notario conociera la lengua o el idioma que vulgarmente se hablara en aquel territorio español. De manera que aquí, señor Ministro, se subordina la función al funcionario, y el conocimiento que éste tenga de la lengua o dialecto regional es la causa determinante y que ha de decidir si el documento habrá de redactarse o no en la lengua regional, aparte de extenderse también en castellano, sin que para nada se tenga en cuenta la voluntad y el interés de los ciudadanos.

Yo he de pedir a Su Señoría, señor Ministro de Gracia y Justicia, que cuando se efectúe la reforma del reglamento notarial —reforma que demandan también otras varias de sus disposiciones, y que no es éste el lugar adecuado para discutir, porque yo quiero fijarme de un modo especial y concreto, quiero circunscribirme al problema del conocimiento que el notario de las lenguas regionales ha de tener —se redacte el artículo a que me acabo de referir suprimiendo lo de que el notario conozca la lengua, el idioma o dialecto regional. Entiendo que con esta supresión el artículo tendrá perfecto sentido gramatical y jurídico, y se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

habrá hecho desaparecer esa modalidad, esa condición que se impone, que es completamente inadmisible.

También desearía que se completara este artículo, diciendo al final del mismo que, en caso de alguna duda o divergencia entre los dos textos, prevaleciera el redactado en el idioma regional, no porque yo desconozca las excelencias y extensión mundial de la lengua castellana, sino porque es un principio de hermenéutica legal que la [134] primera interpretación de toda ley o documento es la auténtica, es la que da el mismo autor de ellos.

El Diputado que está en el uso de la palabra no ha de ofender la elevada ilustración del señor Ministro, ni la de los dignos compañeros de la Cámara que prestan atención a sus modestas palabras, aduciendo razones para hacerles ver la necesidad imprescindible que existe de que el notario y los otorgantes, los que van al estudio del notario para otorgar un documento, hablen una misma lengua, en la cual puedan entenderse perfectamente. Es una misión delicadísima la del notario —y como tal hablo, después de treinta y dos años de ejercicio en la carrera: —el elevar a escritura pública los pactos que voluntariamente estipulan los otorgantes y dar a estos pactos la forma jurídica que han de tener: el consignar en los testamentos y demás actos de última voluntad aquellas disposiciones que, emanadas muchas veces del sentimiento del otorgante, éste quiere que sean ley y rijan como ley para la sucesión de sus bienes después de su muerte; requieren que, por medio de la palabra, se establezca una compenetración íntima entre el notarlo y los otorgantes; y yo, señor Ministro he de insistir en estos razonamientos, porque en la misma exposición de motivos del Real Decreto se expresan análogas consideraciones y se expresa también la consideración de que es imposible que el notario, en el ejercicio de su profesión, para entenderse con los otorgantes se valga de intérprete, éste sería, en realidad el verdadero notarial y es preciso que sea el notario mismo quien reciba la voluntad de las partes, su función es intransferible, y tanto es así, que la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

legislación notarial española no permite que el notario tenga un habilitado o sustituto.

Lo que yo pido, señor Ministro, tiene precedentes en la legislación extranjera, en la de Austria mismo, en la de Suiza; pero en España tiene un precedente que Su Señoría conoce al igual que yo, y ese está en el párrafo segundo del art. 4º del reglamento de 9 de Noviembre de 1874. En ese reglamento se decía sustancialmente que los notarios que aspiren a Notarías de distritos donde vulgarmente se hablen dialectos particulares, acreditarán que los entienden bastantemente. De manera que en España ha regido ya esta disposición legal, y ha regido sin protesta y sin que diera lugar al menor conflicto ni al más pequeño disgusto. Yo digo: ¿qué consideraciones hay, qué razones, que motivos pueden existir para que en la actualidad, y después del progreso de los tiempos, esta disposición no pueda reproducirse, ampliándola algo todavía, como es debido, en su espíritu y en su letra? Para mí, no puede haber oposición alguna para que se restablezca la prescripción del párrafo segundo del artículo 4º del reglamento notarial del año 74.

Por considerarlo así, he de dirigir al señor Ministro de Gracia y Justicia la pregunta de si en la actualidad se están o no haciendo trabajos para la reforma del reglamento notarial, si el Consejo de Estado ha emitido ya su informe acerca de dicha reforma y si su señoría, dados su ilustración y su espíritu de concordia, al llevar a cabo [135] esta reforma, se servirá atender el ruego que ahora le dirijo, a fin de que quede reconocido el principio de que los notarios, al ir a desempeñar Notarías en territorios españoles donde se hable une lengua o dialecto distintos del castellano, habrán de saber aquella lengua o dialecto regional.

El Sr. Ministro de GRACIA Y JUSTICIA (Ordóñez): Pido la palabra.

El Sr. PRESIDENTE: La tiene S. S.

El Sr. Ministro de GRACIA Y JUSTICIA (Ordóñez): Cuando persona como el señor Batlle formula observaciones sobre materia que técnica y experimentalmente domina tanto como la que se refiere a cuanto afecta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

al Notariado, es evidente que ellas han de ser tenidas muy en cuenta, prestándoles toda la atención que merecen.

Por el momento, nada más puedo decir a S. S., porque me lo vedan dos razones: una, de orden personal, y otra de orden legal. La de orden personal es que, como sabe S. S., antes de desempeñar yo el cargo de Ministro de Gracia y Justicia se dictó ese decreto, que después de publicado en la «Gaceta» con carácter provisional, pasó a informe del Consejo de Estado. Ese informe ha sido ya remitido y llegado al Ministerio; pero sinceramente, declaro a S. S., que no he tenido ocasión de estudiarlo ni de profundizar en él. Y la razón legal es que mientras no se haya tomado sobre el asunto un acuerdo definitivo, sería imprudente que yo anticipara juicio de ninguna clase.

Bástele, pues, a S. S., saber que he escuchado con toda atención sus manifestaciones y que cuando llegue el momento de estudiar y resolver el asunto celebraré mucho puedan ser tenidas en cuenta.

El Sr. BATLLE: Pido la palabra.

El Sr. PRESIDENTE: La tiene S. S., para rectificar.

El Sr. BATLLE: He pedido la palabra, ante todo, para expresar mi agradecimiento al señor Ministro de Gracia y Justicia por las fralaudatorias e inmerecidas que acaba de dirigirme, y para hacer constar al propio tiempo que lamento la absoluta reserva en que se ha colocado S. S.

Yo desearía, no que me anticipara S. S., por ejemplo, el resultado del informe del Consejo de Estado, si todavía no lo ha estudiado; pero, cuando menos, me complacería mucho conocer el criterio personal de S. S., respecto del asunto que he planteado, a mi entender, de verdadera importancia, porque se trata de un problema vivo y real y porque considero que con ello se daría satisfacción a sectores importantísimos de la opinión española. Además (hemos de hablar con toda claridad), sin una disposición por el estilo de la que he indicado, los notarios que vayan a Cataluña no siendo de allí y no conociendo la lengua catalana (no me refiero a Barcelona, donde hay una población numerosísima de distintas poblaciones de España) se exponen a que en aquellas localidades se les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haga el vacío y no puedan esos compañeros, dignísimos todos ellos, obtener en el ejercicio de la profesión los emolumentos a que tienen perfecto derecho.

El señor ministro de GRACIA Y JUSTICIA (Ordóñez): Pido la palabra. [136]

El señor PRESIDENTE: La tiene su señoría.

El señor ministro de GRACIA Y JUSTICIA (Ordóñez): Precisamente la trascendencia del problema, que conozco, me impide ahora improvisando establecer criterio alguno, porque declaro que no tengo capacidad intelectual suficiente, para, en el poco tiempo que he podido dedicar a estos asuntos, hacer de ellos un estudio tan dilatado y profundo como la importancia de la materia lo requiere, y como sería indispensable para que pudiese hacer en el Parlamento une afirmación concreta. Pero desde el momento en que reconozco la importancia del asunto, creo que puede tener S. S. bastante para comprender que he de tratar de resolverlo con acierto respetando el derecho de todos y sin lesionar aspiraciones o intereses legítimos de nadie. Creo que nada más puedo decir».

No hem pogut aclarir quina coa dugué aquest entenimentat discurs d'En Batlle. Suposam que el Govern no arribà a ferhi res, ab tants i tants de mal-de-caps com hi ha haguts de llavò ensà no sols per Catalunya, sino per tota Espanya, i Deu fassa que en sortiguem ab bon nom. Amèn.

Lo Reglament sobre orgarnisació i règim del Notariat a que fa referència lo discurs d'en Batlle, se publicà i se posà en vigor per un Reyal Decret de 6 de novembre de 1921 ab caràcter provisional, i estableix lo següent:

ARTICULO 232. Cuando el documento se otorgue en territorio español en el que se hable lengua o dialecto distintos del castellano y todos o alguno de los otorgantes sean naturales de aquel territorio, sometidos a su derecho foral y no entiendan el castellano, el Notario siempre que comprenda el idioma o dialecto de la región y lo soliciten los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

interesados, redactará el documento en castellano y en la lengua o dialecto de que se trate, a doble columna, para que a un solo golpe de vista se lean y comprueben una y otra redacción, procurando que gráficamente se correspondan en cuanto sea posible y cerrando las líneas que por ello queden en blanco a la terminación de la columna que resulte menor.

No ès gayre lo que aqueix *Reglament* concedeix a la llengua catalana, però manco fonch lo que el poble català, valencià i balear se cuydà de mantenirli. Fins que s'implantà el sistema constitucional, tots els documents notarials s'escrivien en català a Catalunya, Reyne de València i Balears. Els constitucionals, come bons lliberals, aboliren tal estat de coses, posant que tals documents s'otorgassen en castellà. ¿Protestaren aqueixes regions de tal feta? ¡Que havien de protestar, si la generalidat de llurs escriptors ja an el sigle XVII abandonaren la llengua nadiua, la nostre estimadíssima llengua catalana, adoptant voluntariament la castellana! De manera que el Govern centralista respectà mes l'idioma català que la opinió pública il·lustrada de les regions que el parlaven, fins que a la fi els governants centralistes degueren dir: —¿A on treu cap mantenir aquest [137] idioma dins els documents notariats, si l'opinió il·lustrada de les regions que'l parlen, fa tants de sigles que l'han abandonat i no l'escriuen ni un sant remey? Donchs que s'escriga tot en castellà, i sortiguemne d'una vegada.

Els governants centralistes ara tornen sentir clams i mes clams del sector catalanista, que no ès tot Catalunya ni la mitat, reclamant la llengua catalana p'els documents notarials. Desenganemmos: el dia que siga vertaderament tot Catalunya que demani això, el Poder Central prou que ens ho concedirà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II

¿Per culpa de qui no tenim la cooficialidat de la Llengua Catalana?

Dia 22 de juny d'enguany lo gran amich de l'*Obra del Diccionari* D. Alfons Sala, Senador Vitalici, pronuncià davant el Senat un discurs sobre l'actuació de la Lliga Regionalista dins la política catalana, a on digué un enfilall de grans veritats, entre altres totes aquestes:

«Decía ayer el Sr. Presidente del Consejo de Ministros que en Cataluña no tenemos todavía el reconocimiento de la personalidad ni el de la autonomía ni el de la lengua ni el del derecho foral por vuestra culpa (dirigiéndose a la minoría regionalista). Y yo desde aquí lo atestiguo y lo afirmo; porque estaba en tal situación el Congreso en aquella ocasión, porque estaban tan unánimes los partidos de la derecha y de la izquierda, que está en la conciencia de todos que aquel Estatuto de Autonomía Municipal y Regional, se malogró por la retirada de los representantes del Regionalismo, pues todos los partidos lo admitían, aquel Gobierno no había hecho de ello cuestión de Gabinete y ellos fueron los que lo entorpecieron con su(s) inexplicable ausencia de aquellas Comisiones extraparlamentaria y parlamentaria primero, y después por su menos explicable retirada del Congreso. Y hoy se da el caso paradógico de que los que levantan su voz en el Senado para hablar de la incomprensión de problemas, de su gravedad y de su urgencia, son los responsables de que no tengamos la autonomía. »

Això que digué D. Alfons Sala dia 22 de juny davant el Senat i que ho havia dit allà mateix l'Exm. Sr. President de Ministres el dia abans, ès ben ver: si la primeria de l'any 1919 no se implantà la Autonomia a Catalunya i la oficialidat de la Llengua Catalana dins tot el Principat, la culpa fou tota de la Lliga Regionalista, que s'aficà dins el carabassot que no s'havia de admetre mes que la Autonomia Integral tal com la formularen els elements de *La Lliga* dins *L'Estatut* que ells volgueren engirgolar i llavò per ma d'En Cambó; i els altres diputats de la seua presentaren an el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Congrès contra l'*Estatut* que la Comissió Estraparlamentària havia formulat i la Comissió [138] parlamentària s'havia fet seu, pretenint els de *La Lliga* que el Congrés no poria discutir l'*Estatut* d'ells sino que o l'havia d'admetre en rudes o rebutjarlo ronegament, lo qual era una imposició inaguantable i absolutament inadmisible. En Maura contestà a tal imposició ab un discurs eloqüentíssim, posantse tot el Congrés an el seu costat; i a les hores En Cambó ab tots los seus, sensa remetre an En Maura, ho donà a les cames, i la questió de l'Autonomia Catalana romangué morta, esclusivament per culpa d'En Cambó i los seus. Causa ells, l'idioma català no ès *oficial* dins Catalunya.

SOBRE LA SINTAXI DE BERNAT METGE (138-139)

Hem rebuda, del notable llingüista D. Alfons Par, la següent carta, que ab gust reproduim, segons ell desitja:

«En Francesc de B. Moll. Palma de Mallorca.

Honorable Senyor: vos agrahesch molt la assenyada crítica que heu feta de ma «Sintaxi Catalana», y vos regracie, noresmenys, la defensa qu'heu presa de mi, enfront les heretgíes gramaticals estampades pel critich de la «Luliana». Jo no li sabria dir mes ni mellor que vos. Hagi·s ell, donchs, per contestar.

Per enaltiment de la matexa crítica filològica, la funció sobirana de la qual es la fixació dels fets lingüístichs, vos deman y cuyt que m'ho atorgareu, volgueu publicar en vostre BOLLETÍ DEL DICCIONARI, ma rèplica a les observacions concretes fetes per vos, concebuda com les vostres sens cap egoisme y ab esperit linguisticament objectiu.

§ 30. Teniu rahó y vos donch mercès d'haverme'n fet esment. Lo texte en qüestió té son lloch quelques parrafets mès amunt.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 33. —No m'avinch ab vos; en los textes que m'aduhiu, *lo* es article neutre qui substantifica l'adgectiu, com esplich en lo § 32. Pera Metge lo pronom neutre es *so*. Reforsa mon criteri lo fet que gayre bé may usa l'article ab valua de pronom demostratiu substantiu, com faig notar en lo § 122.

§ 59 —Naturalment.

§ 60. —Teniu rahó; no havía d'escriure «segona declinació». De totes maneres, jo'm referia anch que no ho diguí ab claretat, als exemplars de terminació casual pervinguts fins als orígens de nostra llengua escrita, *qui servaven los oficis sintactichs corresponents a llurs desinencies.*

§ 62. Si no literalment, puch dir que moralment sempre «hom» es pera Metge indefinit y subjecte. Qualque excepció no fa als sino confirmar la custuma general del autor.

§§ 119, 175, 452. —Moltes mercès per les notes ilustratives qu'hauré en compte al aparellar materials pera la «Sintaxi diacrònica (o històrica) catalana».

148. —Com que los «als» d'aquest § relacionen, no poden [139] anar ab los del § 147, qui son absoluts. En lloch de significansa *comparativa* hauria hagut d'escriure *esceptiva.*

§ 259. —Rublert, com forçosament he d'estar del estil de Metge, crech de bona fè, qu'esteu errat. Sostinch ma interpretació.

§ 336. —A Catalunya no usem may subjecte pronominal ab imperatiu; en termens qu'en los textes que proposeu diríem.- «tu, digues lo que vulguis», essent *tu* vocatiu.

§ 598. —Com esplich en los §§ 396 y 397, la qüestió dels impersonals relatius es en català molt delicada, car poden rebre subjecte nominal y adhuch pronominal («tu cals pera açò») qui concordi ab ells, y en tal cas es vijarés que no son usats impersonalment. Hem de distingir, donchs, entre un verb impersonal per natura (y qui, en conseqüencia, admet volenters per subjecte una proposició substantiva) com «punyir» y «ocorrer» son, y lo sintagma del mateix verb omplint mester personal. Respecte a «duptem», per so que poguessim esser segurs de si es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

impersonal o pronominal caldria que hi haguessin altres exemples y malhauradament no mes hi ha aquest.

§ 669 —Crech probable, com vos, que no hi hagi diferencia entre «ont» y «ahont», mes mon criteri en filologia catalana es de no afermar res qui no sigui demostrat, y en consequencia cal estudiar altres autors anteriors y contemporanis a Metge, establint llurs maneres regulars. Per lo demés jo no accept Na Isabel de Villena com a autoritat en punts per dilucidar.

§ 1212. —No m'extranyí; escrivia, però, pera llegidors principalment barcelonins qui, jo sabia que se'n extranyarien.

Per ço qui fa a mos arcaismes, tractarne allargaría massa aquesta nota; pens fetho en qualque revista catalana, si es qu'arriven a tant que'm donguin acolliment,

Sabeu es vostro afin.

Alfons Par.

Barcelona 18 Setembre 1923».

A lo que diu En Par, just afegirem: *a*) que no ens convens en lo referent an els §§ 35, 259 i 398 i persistim en lo que'n diguérem en l'article bibliogràfich; i *b*) que, per esposar En Par tot lo que vulga sobre els arcaismes i sobre tota altra qüestió de filologia catalana, queda desde ara a sa disposició aquest BOLLETÍ, i ens considerarem molt honrats de tenirlo per colaborador. [140]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entrevers de l'obra del Diccionari an el Rosselló (140-155)

§ I
N'ALBERT SAISSET
(Oun Tal)

Dia 27 d'Agost d'enguany, feynetjant ab mos colaboradors permanents En Francesc de Borja Moll, Fra Miguel Colom i Fra Bartomeu Verger, de la Tercera Orde Regular Franciscana de Mallorca en la tasca de revisar cèdules lexicogràfiques a fi de posarles be d'ortografia i entregarles, per la ordenació alfabètica dins les calaixeres, a les quatre persones que treballen en tal ordenació, de sol a sol, fa mes de dos anys; —m'anuncien la visita d'un senyor francès. Surt a veure qui ès, i resulta un bell jove, alt, primetxol, simpàtich. Me diu que ès un català de França i que vé per veure la feyna feta i que feym p'el *Diccionari Català* que emprenguérem l'any 1900. Aquest senyor ès N'Horaci Chauvet, Conseller Municipal de Perpinyà, Secretari de Redacció de *L'Indépendent des Pyrénées Orientales* i President de *La Colla del Rosselló.* He de confessar que no el coneixia ni sabia si era an el mon. ¡Fa tants d'anys, de la derreria de 1914, que me trop incomunicat casi de tot ab el Rosselló! ¡I tant com m'hi comunicava primer! Dia 7 d'Agost de 1900 vaig conèixer a Puigcerdà Monsenyor Carsalade du Pont, l'apostòlich Bisbe d'Elna, que tan paternalment me rebé. Cinch dies mes tart arrip per primera volta a Perpinyà, fentme coneixent d'En Juli Delpont, Mn. Falguera, Mn. Izart i Mn. Vidalet. Lo *Patronatge de St. Miquel* m'obsequia ab una vel·lada de cansons i discursos; N'Antoni Caubet m'acompanya a Elna, Mr. Agustí Vassal a Pesillà de la Ribera i En Delpont a Arle presentantme a Mn. Esteve Casaponce. Casi tots aqueys bons amichs me parlaren d'En Saisset ab to de censura perque, si be havia fet riure molt la gent ab les seues poesies catalanes, me deyen que no havia tractada gayre be la nostra llengua. —Convidat de Monsenyor, torní an el Rosselló l'any 1901,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

visitant, ab lo Rdm. Prelat, Serrabona, Sant Martí del Canigó, Salses, Sant Llorenç de la Salanca i llegint davant la *Société Agricole Scientifique et Litteraire* mon progecte de *Lletra de Convit* a tots els amadors de la *Llengua Catalana* per envestir l'*Obra Magna del Diccionari.* A les hores me faig coneixent d'En Pere Vidal, de Mn. Cornovol, d'En Vergés de Ricaudy, d'En Payret, de N'Amadeu Aragon, de Mr. Palustre. —L'any 1902 repetesch la visita an el Rosselló, entranthi dia 15 de juny per Pertús cap a Arle; i lo endemà ab Mn. Casaponce cap a Elna i Perpinyà, hostatjantme com sempre an el Bisbat. Dia 17 visití Calce, i el vespre doní una conferència davant la *Société Agricole Scientifique et Litteraire* sobre l'*Obra del Diccionari.* Dia 18 deym una missa a la Seu en sufragi del poeta nacional Mn. Jacinto Verdaguer, mort a Barcelona vuyt dies abans, i Monsenyor me fa pujar a la trona a fer [141] l'elogi fúnebre d'aquell poeta incomparable. Ab Mn. Casaponce i N'Amadeu Aragón ens n'anam a Clarà a veure Mn. Bonafont, lo *Pastorellet de la Vall d'Arles,* Rector d'aqueixa Vila, i el vespre aplegam an el Bisbat els colaboradors del *Diccionari* tractant detengudament de la replega de mots que cal fer per poder dur avant i a bon terme la grandiosa Obra empresa. Passam dia 19 an el *Petit Seminari* de Prada, i el vespre icap a Montlluís i Puigcerdà! —Quarta visita meua an el Rosselló, l'any 1906. Dia 2 d'agost, entranthi per Portbou, me'n pugí a Sant Martí de Canigó a ferhi nit ab Monsenyor Carsalade, baixant dia 5 a Perpinyà, a on ab Mn. Casaponce i els professors de filologia Dr. Schädel i Dr. Holle comensam l'estudi de la conjugació rossellonesa, vallespirenca, conflentina, cerdana i capcirenca, escorcollantla ab gent del poble a Canet, Perpinyà, Ceret, Arles, Prats de Molló, Prades, Rià, Noedes, Mosset, Molig, Montlluís, Formiguera, Fontpedrosa, Sallagosa, Portè i Angostrina. Ja no he fets pus escorcolls llingüístichs an el Rosselló. L'any 1913, anant cap a París, vaig fer una returada d'un cap-vespre i una nit a Perpinyà celebrant sengles entrevistes ab Monsenyor i En Pere Vidal, sensa poder veure En Delpont perque era a fora. I l'any 1914, esclata la guerra mundial, que trastornà tantes de coses, interrompent casi de tot les meues relacions ab el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rosselló, just comunicant qualque mica ab Mn. Casaponce de paraula i ab En Pere Vidal i ab Mn. Joan Blazy per escrit.

Per això me vengué tan de nou la visita de N'Horaci Chauvet i que la me fés per veure com van els treballs del gran *Diccionari Català-Valencià-Balear.* Prou que le hi vaig mostrar tot fil per randa! Davant les quatre calaixeres, totes plenes de cèdules lexicogràfiques, que n'hi ha prop de tres milions de recullides de totes les comarques de Catalunya espanyola i francesa, Reyne de València, Illes Balears i Alguer de Sardenya, per obra dels centenars de colaboradors que hi hem sabuts aglapir. —N'Horaci Chauvet se'n esglayà, no se'n podia avenir de que haguéssem pogut reunir tant de cabal llingüístich, i ens demanà si teníem gayre pertret del Rosselló. —Tenim, li faig de resposta, lo preciosíssim vocabulari de l'inoblidable Albert Saisset, a on vaig treballar entany mes de tres mesos, convencentme de que En Saisset ab les seues poesies es l'escriptor català de França que ha fet mes per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra Llengua. Sorprès lo bon amich Chauvet de que jo parlàs ab tant d'entusiasme d'En Saisset, me convida a pendre part ab un homenatge que ara van a rendirli ab motiu d'alsarli una estàtua a Perpinyà. ¿Què podia fer jo sino acceptar de bon cor tal proposta? I vetaquí el motiu del present escrit.

Me sembla que estich una micoya informat per parlar de l'obra llingüística de N'Albert Saisset. He recorregudes i escorcollades filologicament totes les comarques de Catalunya francesa, no una sino unes quantes de vegades, i he sentida parlar la mateixa gent que surt dins les poesies de l'aixurit i vibrant humorista. Tench la seua *Grammaire Catalane, suivie d'un petit traite de versification* [142] *catalane*. —Perpignan, 1894, i llavò els seus aplechs de poesies que duen per títol: *Bersous noous, Oun Pougnat da Catalanades, Oun poc da tout, Barrajadis, Pims y Pams. Lligiou, A tort i a trabès, Passa temps, Plors i rialles, Bestis y gen, Historis y Coumedi, Cases y altres, Fables i fabliots, Cansous, Pa la gen fis, Coses da Roussilló, Oun moun da cases, Countes de l'atra moun, Jamecs, Bingnas y Dónas, coumedi en dous actas.* Aqueys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quaderns elze tench cosits tots plegats formant un volum en 4.t menor de 536 planes. Elze vaig adquirir devers l'any 1902, i he de confessar que tan enfeynat com me som vist sempre ab l'aclaparadora tasca del *Diccionari,* no m'havia llegut may anar a lletgir aqueixes obres d'En Saisset. Tot distribuint entre mos colaboradors els centenars de monuments escrits en català antichs i moderns dins les diferents comarques de llengua catalana, el volum de les obres d'En Saisset tocà a un seminarista, que en tregué ab tota cura lo vocabulari. Sabent l'estrambòtica ortografia que En Saisset enflocava a les seues obres, fonch indispensable que jo mateix repasàs i revisàs tal vocabulari, i el vaig haver de refer de cap a cap i llegir una per una les obres d'En Saisset. A les hores vaig compendre tota la trascendència lexicogràfica i gramatical de tals obres, que contitueixen sens dupte lo monument literari mes important del dialecte rossellonès, del català que's parla an el Rosselló. Llavò vaig compendre com era que els escriptors rossellonesos sempre m'havien parlat desfavorablement d'En Saisset. Ab una cosa no tenien raó; ab l'altra sí que'n tenien. Vegemho una mica.

Tenien raó de censurarli l'ortografia que introduí dins el català, repugnant an el demble i natura de la nostra llengua i a tota la nostra tradició literària, aplicant an el català el sistema ortogràfich francès; representant per *ou* la nostra *u* com si dins lo rossellonès hi hagués la [sic] sò de *ü* (*u* francesa) i fos necessari distingir els dos sons; representant el sò ə (la e dels mots francesos *me, te, ce)* un cop per *a* i un cop per *e* sensa atendre a l'etimologia ni a la pràctica tradicional dels escriptors de la terra. Lo qual dona un aspecte estrany a l'escriptura, que fins i tot no sembla català, sobre tot an els catalans d'Espanya, i que sols pot agradar an els catalans de França, divorciats de l'esperit catalanesch i que sols conceben el català vivint de les miques que cauen de la taula del francès, i desposseit i despullat de tota autonomia ortogràfica i reduit a la ignominiosa categoria d'un patuès despreciable.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¿com s'esplica que un home de tant de such de cervell, un ingeni tan llampant i un *humorista* de tanta volada com En Saisset incorregués en tals aberracions? L'idea que duya tan encarnada d'escriure el *català que's parla i tal com se parla,* el desorientà completament i envers d'això s'eclipsà la llum claríssima de la seua intel·ligència. An això hi contribuí molt la falta absoluta de cultura filològica que patien casi tots els amadors de la Llengua Catalana de cada banda dels Pirineus. Ab lo de la ortografia pagà tribut En Saisset a tal falta de cultura; però no n'hi pagà en lo principal, en lo que se [143] refereix a l'ànima de la llengua, de la qual practicament demostrà tenir un concepte molt diferent del que en tenien els altres escriptors catalans de França i d'Espanya. En Saisset no patí el *prejudici acadèmich,* la pesta formidable, la horrible calamidat de *l'academisme,* que tan de mal ha fet i fa an el català, castellà i francès. L'acadèmich se figura esser l'amo del seu idioma i que està investit d'autoridat per declarar *abusiva, corrupta* i *vitanda* tal forma del idioma, per capturar i estirpar tal tendència i moviment de la llengua. Se figura l'acadèmich que ell pot *plasmar* la llengua, que hi pot llegislar, tallar i cusir així com li passi p'el cap, oblidant que les llengues no les fan ni les han fetes may els acadèmichs ni els escriptors, sino el poble, l'ànima popular, essent un producte espontani i en gran part inconcient de l'intel·ligència colectiva. Tota llengua té les seues lleys que no les hi ha dictades cap Acadèmia ni cap gramàtich, sino Deu, gravantleshi en lo mes íntim de la seua ànima, com gravà dins l'ànima de cada fill d'Adam la lley natural que li servesca de norma a travers del temps i de l'espay. Per això l'acadèmich, lo gramàtich, l'escriptor ha de pendre la llengua tal qual ès i no així com ell voldria que fos, i no s'ha de passar per la testa de poderla capgirar, ni esmol·lar ni replasmar a la seua manera. Tot lo mes li ha de fixar l'ortografia i capturar que no s'hi afiquin paraules forasteres, contràries an el seu geni, encarnadura i manera d'esser. Poquíssims escriptors catalans, tant de França com d'Espanya, comprengueren llur missió tan be com En Saisset, casi cap en la pràctica s'hi mantengué feel com En Saisset. L'idea seua d'escriure just el *català que's parla* era molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avenguda i encertada per un escriptor *humorista* com era ell. Així conseguí presentar l'estat real del llenguatge rossellonès del seu temps com no ho sabé fer cap escriptor rossellonès d'aquelles saons ni cap dels qui son venguts després d'ell, que jo conega. I no se contenta d'escriure poesies i prosa dramàtica pintant meravellosament, com negú may ho havia fet, la vida rossellonesa, exuberant de simpatia, enginy, briu i gaubansa; sino que enfloca a sos devots i admiradors una *Grammaire Catalane* que hauria fet millor de dirli *Rossellonesa,* puys en rigor ès la *Gramàtica del dialecte rossellonès,* així com la poria escriure un que estava en dijú dels cànons de la Ciència Romanista, com hi estava desgraciadament En Saisset, i els altres escriptors rossellonesos hi estaven cent voltes mes que no ell. ¡Quina diferència que hi ha de la *Grammaire Catalane* d'En Saisset a la *Grammaire Catalane-Française* de l'honorable Mr. P. Puiggarí, no sols en la primera edició de 1852, sino en la segona de 1910 que engiponà l'escel·lent *bibliotecari de la Vila de Perpinyà,* mon dols amich En Pere Vidal, sens dupte un dels primers escriptors del Rosselló! La *Gramàtica* d'En Puiggarí ès l'obra d'un *acadèmich*, d'un *gramàtich del vell règim:* presenta la llengua catalana, no tal com se trobava a les hores an el Rosselló, sino tal com l'escrivien els acadèmichs, tal com creyen els gramàtichs aludits que havia d'esser, no tal com era dins la boca del poble. En camvi, la *Gramàtica* d'En Saisset ens presenta el català del Rosselló tal com se parla an el [144] Rosselló, tal com brollava en son temps de la boca del poble, tal com el poble el sentia i el vivia. I això dona a la *Gramàtica* d'En Saisset un alt valor científich, senzillament perque ens presenta la llengua tal com ès en realidat, tal com viu la seua vida natural, espontània, no tocada de mans... *pecadores,* vull dir, *trastornadores, desfiguradores* de la realidat i de la veritat, que ès lo que cerca, i lo que demana la ciència. Aquesta *Gramàtica* ès el complement i la corona de les poesies i proses dramàtiques de l'Autor. Aquest conjunt ès la contribució mes grossa i mes important del Rosselló à la ciència llingüística. Altres escriptors rosellonesos han consignades dins llurs escrits bona partida de formes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

idiomàtiques, característiques del Roselló, que retreu En Saisset dins les seues obres; però cap n'hi ha hagut fins avuy que n'haja consignades tantes i donantne les fites netes. I això ès el mèrit capital d'En Saisset davant la ciència llingüística: esser l'escriptor qui ha presentat ab mes estensió i mes per menut el fet *actual* la *realidat* de la llengua catalana an el Rosselló, la *modalidat* rossellonesa, lo dialecte rossellonès. ¡Quina partida de revelacions gramaticals i lèxiques apareixen vitenques i llampants dins les proses còmiques i dins les poesies humorístiques d'En Saisset! Per passarlos revista caldria escriure un libre. Sols en retreuré unes quantes per mostra.

No sols usa la desinència *-i* de la 1a persona singular present dels verbs de la 1a conjugació, com fan ara la majoria dels escriptors rossellonesos, sino que aplica tal desinència, tant an els verbs *incoatius (lligèixi, partèixi)* com a molts de la 3a (*entèni, viui, caui, coui, beui* en lloch de *entench, visch, caich, coch, bech*) i també a qualcún de la 2a com *podi* en lloch de *puch.* I no sols usa la forma analògica *-i* per la 1a persona singular de l'imperfet de la 1a conjugació *(amabi, pensabi),* sino que aplica dita desinència analògica a l'imperfet de les altres conjugacions: *jo habii, jo escribii, jo feyi, jo deyi* en lloch de *jo habia, jo escribia, jo feya, jo deya*. I usa la mateixa forma analògica *-i* per la primera persona singular del condicional i de l'optatiu: *jo haurii, jo dirii, que jo tinguessi, estimessi, diguessi,* en lloch de *jo hauria, jo diria, que jo tingués, estimés, digués.* No recort que cap escriptor rossellonès monoptongui lo diptong final de la 2a persona plural de l'imperfet, condicional i optatiu: *busatrus pensabu, pensariü, pansessu* en lloch de *pensàbau, pensaríou, penséssou.* ¿Quin escriptor rossellonès s'ès atansat a usar la partida de formes conjugatives que usa per pa y per sal En Saisset? Per exemple, *a*) del verb *haver: bè* (haver), *'bem (havem), bèu (habeu), 'bii (habii), 'bies (habies), 'gués* (hagués), *'gès (hagès), 'guent (haguent), 'gent (hagent); b*) del verb *esser: estre, sère, sè, son, sem, seu, èri* (era), *èru* (èreu), *sigués, fas* (fos); *c*) de l'aussiliar *vaig: bay, ban, bari, ban, baru; d*) del *verb fer: fay, fau.* —Totes aqueixes formes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son perfectament llegítimes i brollades de les entranyes mes íntimes de la llengua. Rebutjarles per abusives no passa d'una *arbitrariedat* despòtica dels gramàtichs anacrònichs i heroycament estantissos i manats retirar, que encara potoyen dins els dominis de la nostra llengua. Totes aqueixes [145] formes conjugutives que tan joliuament se balluguen dins les proses i poesies d'En Saisset i feren i fan les delícies de la gent rossellonesa, no les se va treure ell del cap, no les inventà, sino que les va mamar ab la llet materna, les aprengué de boca de sa mare, de son pare, de sos parents, coneguts i benefactors i... malfactors, dels quals també se pot apendre qualque cosa bona. I ¿per què foren un èxit tan gros les proses i poesies d'En Saisset? Per que tothom del Rosselló hi va veure feelment reproduit, mapat, fotografiat lo seu propi llenguatge. Els altres escripto[r]s rossellonesos just s'hi mostraven a redols, just qualque estona; En Saisset s'hi demostrava sempre, en còs i ànima, ab tots els cinch sentits i les tres potències. Això li donà el triunf i la victòria, indispensable a tot escriptor: ferse lletgir, ferse escoltar i deixar la gent ab ganes de tornarlo lletgir, de tornarlo escoltar.

¿Haig d'anar a retreure ara els centenars i centenars de mots catalans de que empedrega En Saisset sos escrits i que may havien usats els altres escriptors rossellonesos causa el maleit *academisme,* per por an els mals arrambatges dels gramàtichs? Els escriptors que son venguts derrera ell, han seguides, mes o menys temoregament, les petjades d'En Saisset, però encara les haurien de seguir mes arreu i ab major coratge.

Per donar una mica d'idea de l'esplèndida abundància i baldor de formes gramaticals i de vocabulari que inclouen les proses i poesies d'En Saisset, just vos diré que aquell seminarista aludit en va treure 6.600 cèdules lexicogràfiques, 6.600 paraules p'el nostre Diccionari. Jo, tot revisantles i refentles, n'hi he afegides mes de 400. De manera que son entrades a les nostres calaixeres mes de set mil paraules de les obres d'En Saisset. D'aqueixes set mil paraules n'hi ha mes de mil que no figuren dins cap diccionari català ni dins els escriptors rossellonesos anteriors o contemporanis d'En Saisset. Els posteriors ja se son donats a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

usarne moltes d'elles. N'hi haurà mes de mil de tals paraules que s'usen bellament també dins Catalunya espanyola, però que dins Catalunya francesa presenten un matís diferent, casi sempre prou interessant. Llavò n'hi haurà prop d'un milanar que se troben clares vegades dins Catalunya espanyola i que en camvi son usadíssimes dins les Balears; i les altres que s'usen tant dins el Rosselló com dins Catalunya espanyola i les Balears, ens venen com un bunyol dins la mel per provar l'unidat de la Llengua dins tots sos dominis desde Salses fins a Elx i Monòver, desde Ribagorça fins a Alguer de Sardenya.

I dels galicismes d'En Saisset, què'n direm? La seua idea fixa d'escriure el català que's parlava de son temps, fonch causa de que admetés massa galicismes, que enlletgeixen i desgracien devegades les seues obres. En descàrrech d'ell hi ha que fer constar que ell segurament no n'inventaria cap de galicisme. La seua equivocació consistí en admetre'n massa dels que la gent usava come cosa corrent. Come amador de la llengua catalana dich que això fou una equivocació d'En Saisset. Ara com escorcollador i historiador de la llengua i afiliat a la host gloriosa de la Filologia Romanista, he de confessar [146] que, introduint dins sos escrits tots aquells galicismes, En Saisset prestà un servey a la ciència llingüística, presentant la llengua catalana tal com se trobava de son temps an el Rosselló baix del feixuch i acubador esclavatge del francès, com el castellà, secular guerrer o rival del nostre idioma.

Confés que me som allargat massa parlant d'En Saisset. Es que en som un enamorat, això sensa haverlo vist may, puys la primera volta que vinguí an el Rosselló, feya sis anys que ell era mort i no en vaig sentir mes que censures. Me som enamorat d'ell estudiant aquest any passat lo seu vocabulari i ses formes gramaticals. I com enamorat d'ell i come conrador humil, però acorat, de la llingüística catalana, jo celebr ab tota la meua ànima que el Rosselló a la fi fassa justícia an En Saisset i li rendesca l'homenatge d'alsarli una estàtua, que té ben merescuda. Jo felicit de tot cor els iniciadors, realisadors i cooperadors de tal homenatge i m'arremolín a tal patriòtich estol enviant aquest escrit, esplay sincer de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la meua ànima, ablamada de catalanidat, encaminant ensems cap a l'estol promotor la meua modesta quota p'el monument, que Deu beneesca i mantenga mentres perduri dalt la terra memòria de llengua catalans.

Ciutat de Mallorca, 24 de setembre de 1923.

Antoni M.ª Alcover, pre.

§ 2.
Dues cartes ben significatives

Dia 26 de setembre enviy a N'Horaci Chauvet l'anterior parlament ab una carta d'allò mes coral per ell i per tots els amichs rossellonesos que anomèn dins el parlament, donantli comandacions ben efusives per tots ells.

Dia 6 d'octubre m'arriba un mot de lletra de N'Esteve Canal, dientme, entre altres coses, lo següent:

«Apreciat mestre: colaborador a la revista *Montanyes Regalades* firmo l'Esteva Fi l'Esteva Canal. En Delpont, el seu Director, m'ha comunicat la carta seua que N'Horaci Chauvet li ha entregat. He llegit sobre tot el travall seu tocant a l'obra d'En Saisset. —No'm toca a mi de contestarli sobre de nostre compatrici. Pel meu gust, les critiques que vostè fa d'En Saisset, son molt en concordància ab les meues i goso dir ab les d'En Pere Vidal. —L'entusiasme dels escriptors rossellonesos per ell ès uns mica, uns micassa cal dir, *de commande,* com diuen a França. Posem qu'ès una *encommenda* molt afectada: ¡que complacencia! —La *Colla* tota excepcional, d'escriptors qu'ha brotat desde d'En Saisset ha sigut mes clàssica y ortogràfica en quant a escriure'l català. Eix brotam no ès de la seua soca; ès tota de la d'En Puggarí y d'En Pere Talrich (Deu me perdó! Descuydavi: En Justí Pepratx). Per demés, los escriptors catalans d'Espanya ¡tan llegits! han contribuit en assí a la renaixença de les Belles Lletres a Rosselló. —Alguns *ountalistes* segueixen els modos d'En [147] Saisset, ès cosa i falta d'instrucció; no mes i ès massa. —Del seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parlament, puch dir que som el sol a Rosselló —al manco ho crech— a compendre tota la feina qu'ha tingut pera escullir els mots ¡a milers! demet l'obra d'OUN *TAL».*

Aquesta carta revela que perdura entre els escriptors rossellonesos la prevenció contra En Saisset per motiu d'esser casi tots ells dels *cenacles* d'En Puiggarí i d'En Pepratx i que *van* a l'*Homenatge* arrosegats p'el públich no *catalanista,* entusiasta d'En Saisset. De manera que el meu *Parlament* no ha agradat an els *escriptors,* i just hi estàn conformes N'Esteve Canal i En Pere Vidal. Això m'afalaga perque sempre he preferida la *calidat* a la *cantidat.* En Canal arriba a dir que sols ell an el Rosselló «comprèn tota la feyna que he tinguda per escullir els mots a milers» dins «l'obra d'*Oun Tal».* De modo que els altres escriptors ni això comprenen! ¡bons estàn per ferse càrrech del meu *Parlament!* ¡Si hi cualquen enrera en questions de llingüística!

Però ab la carta de l'amich Canal me'n arriba una de l'ex-amich Delpont, tan feresta, que crech que lo millor es transcriurela íntegra per que vegen mos lectors què son capaços de escriure certs homes. Velatassí aqueixa carta... inverosímil:

«1r d'Octubre de 1923

»A Mossen Alcover, a Mallorca.

»Lo nostre company, En Horace Chauvet, nos participa la vostra lletra del dia 26 de setembre, hont acabeu pera dir: —«Desde ara consideri restablertes les meues relacions publiques ab el Rosselló. »Esperi que vosaltres fareu altre tant envers de mi».

»En nom de la «Colla del Rosselló» vos vinch a contestar:

»—Alto! Senyor. No aneu tant de pressa, que entre vos y'ls rossellonesos hi ha, desde'l 1914, la vostra enrabiada germanofilia, y'ls milenats de Rossellonesos que s'han fet matar pera aturar los alemanys que se volien empassar a França, donchs, també, lo Rosselló... Hi ha que erau publicament, descaradament, y escandalosament, pera la «Forsa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

militariste» d'Alemanya contre del «Dret a la Vida», de França y de Bèlgica… erau per los butxins lo Kayser y l'Hindenburg, contre del nostre català-rossellonés lo general Joffre... erau per la mort de milenars de rossellonesos, y pera las privacions, sacrificis, y disgustos, que patiem los que, per la nostre edat, nos haviem quedat a casa.

»Y tot això, després d'haver estat rebut, per las nostres cases mateix, com a un germà de l'antiga familia catalana, rossellonesa y mallorquina! Quina manera d'ha reconeixer, y com nos estimavau!

»Voleu a tornar fer catalanisme? donchs feu-ne ab los vostres bons amichs los «boches» de Berlín, Halle, y Hamburg.

»Tal es com ho pesam a Rosselló. Y tala manera es que à cada n.º de «Montanyes Regalades», hi fem passar una curta noticia sobre d'un dels nostres «Morts au Champ d'Honneur», y que hi posem enexergue: «Et si nous avions été vaincus, notre petite patrie, [148] inséparable de la grande, aurait succombé avec elle». Llavors ho si haguessem perdut la guerra —que'ls «boches» haguessen vingut à nos regir, y à nos conduhir y fins à nos ensenyar d'escriurer en català.

»Si feu «amende honorable» de la vostre mala germanofilia, y si demaneu perdó á'ls nostres morts de la guerra, ja veurem si nos podrem tornar à relacionar ab vos. Si no-y sense voler saber lo que nos escribiu sobre d'En Saisset quedem-nos aixís mateix, cada hu á la seua casa, y pus!

»Un rossellonés que'l vareu ben ferir per 1914,

J. Delpont.

§ 3.
La meua contesta

Lletgida la carta d'En Delpont, vertaderament incalificable, escrich tot d'una a N'Horaci Chauvet manifestantli que davant de l'aixech d'En Delpont, la meua dignidat m'imposava retirar absolutament de l'Homenatge an En Saisset lo meu escrit, fent constar que la partida de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

càrrechs feréstechs que En Delpont me feya, eren completament falsos i calumniosos, tot un teixit d'infàmies, i que jo publicaria demunt lo BOLLETÍ DEL DICCIONARI mon escrit sobre En Saisset ab la selvatge carta d'En Delpont i els comentaris corresponents.

Si jo hagués demanat per pendre part en l'homenatge d'En Saisset, se comprendria que m'haguessen posades certes condicions. Però ès el cas que jo no demaní res; fonch a mi que En Chauvet me demanà per favor que jo prengués part en tal homenatge. De manera que el desayre i l'aixech d'En Delpont no ès contra mi propiament, sino contra N'Horaci Chauvet, contra la honorabilidat del President de *La Colla del Rosselló* i Conseller del Municipi de Perpinyà. Ademés, En Delpont me diu totes aquelles barbaridats *en nom de «La Colla del Rosselló».* Ara be, en la contesta de Mr. Chauvet a la meua carta de protesta, me diu que «La Colla» no ha autorisat En Delpont per escriure'm res de lo que m'escrigué. De manera que ell s'atribuí la representació de la «Colla» sensa que els companys de «Colla» ni el mateix President li haguessen donada tal representació.

Però me diu En Delpont: «Entre vos i els rossellonesos hi ha desde'l 1914 la vostra enrabiada germanofilia i els milenats de rossellonesos que s'han fet matar per aturar els alemanys...» i tot lo demés que diu la carta, fentme a mi responsable d'aqueys milanars de morts, com qui no diu res. Si jo tengués damunt la meua conciència la responsabilidat de tantes morts, En Delpont estaria en el cas de dirme tot quant me diu. Però ment com l'ànima de Judes el qui m'acús de tal responsabilidat. ¿Ha presentada En Delpont cap prova ni res que s'assembli a prova ni a raó per demostrar que jo haja fet res de tot allò de que m'acusa? No, i mil voltes no.

No ès la primera vegada que me fa tals acusacions. Les me feu la primeria de 1915 demunt *Le Roussillon.* Jo creguí del cas rebutjarleshi, provantli que tot quant deya era una solemne mentida, una [149] monstruosa calúmnia. Quant tenguí l'escrit fet, mos amichs me feren compendre que era per demés enviar la meua contesta an el Rosselló perque o no hi arribaria o no la s'escoltarien aquells que En Delpont

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abeurava ab los seus enfobiolats llibells, esposantme a que les autoridats espanyoles considerassen inoportú lo meu escrit i contrari a la neutralidat que el Govern d'Espanya havia decretada i mantenia ab tot braó. Per això no publiquí tal escrit.

Com ara venturosament tot allò ès passat i d'altra banda En Delpont ha repetides aquelles ferestes inculpacions contra mi, romandria en descubert davant els rossellonesos i els altres amichs que s'entresentiren de la cosa, si jo deixava incontestats els càrrechs fulminants llansats ab tanta de insistència contra mi. Posaré aquí la sustància del meu escrit de 1915, afeginthi qualques comentaris.

§ 4.
En defensa pròpia

Fonch demunt *Le Roussillon,* diari de Perpinyà, que En Delpont feu la campanya contra mi suposantme complicat en la guerra dels alemanys contra França. Dia 4, 5 i 9 de novembre de 1914 acusà d'«espionatge alemany» els Professors Dr. Schädel de Halle i el Dr. Holle de Berlín. Ab aquest no fiu casi cap escorcoll; ab lo Dr. Schädel en férem an el Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir l'estiu de 1906, com he dit mes amunt. En vista de l'acusació d'En Delpont, li escrich dia 11 de dit mes i any que en via neguna podia admetre allò per que may havia notat cap indici d'espionatge en tals professors; i que, per poch que n'hagués notat cap, ja may les hauria volguts acompanyar ni introduirlos en-lloch ni presentarlos a negú. En Delpont rebé aqueixa carta meua, segons ell mateix confessà escrivintme dia 26 següent: «la tinch rebuda la vostra cartolina d'11 de novembre». Dia 17 del mateix repetí dita acusació estenentla an els Drs. Krüger i Salow, deixebles del Dr. Schädel que aquest envià desprès de 1906 an el Rosselló a estudiarhi la frontera llingüística devers la Gabatxeria. Aquest cop feu constar En Delpont la meua «molt bona fe en tot aquest afer» («Hâtons nous d'ajouter que la très bonne foi de Mn. Alcover est hors de doute dans cet affaire»). Dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Drs. Krüger i Salow no puch dir res perque no elze acompanyí. Del Dr. Holle tampoch viu cap senya d'espionatge els moments que estiguí ab ell, que no foren gayre. I manco en viu d'indicis d'això en el Dr. Schädel, que no'ns deixàrem may durant els quaranta dies que durà l'escursió filològica que férem per la Catalunya francesa i l'espanyola, treballant plegats de sol a sol, ell escorcollant la fonètica i jo la conjugació. Just ens deixàvem per dormir, ¿quant ni a on s'havia de dedicar a l'espionatge?

¿Quines proves ha donades En Delpont de l'«espionatge alemany» del Dr. Schädel? Jo no n'he sabuda veure cap en tots quants d'articles publicà dalt *Le Roussillon* que jo haja vists. Tot lo que diu de que els seus deixebles Krüger i Salow posaren dins llurs estudis [150] sobre la referida *frontera llingüística* mapes del Rosselló (En Krüger 2, En Salow 24), no vol dir absolutament res: son mapes llingüístichs que no son ni de molt tan complets com els de l'Estat Major Francès, publicats fa tants i tants d'anys, i que qualsevol pot comprar. Allò altre que diu que el professor de Filologia de Berlín Dr. Morf confessà «haver enviats milenars de deixebles seus» a recórrer França per ferlos-ho conèixer, no veig com puga provar res de l'«espionatge alemany» del Dr. Schädel an el Rosselló l'estiu de 1906. ¿Prova En Delpont que En Schädel vengués enviat d'En Morf a fer ab mi tal escursió? No ho he vist dalt cap nombre de *Le Roussillon* dels que ell envià. L'altra prova que donà de que a Prats de Molló qualcú tractà d'«espió alemany» En Schädel i que a Formiguera un altre el tractà de lo mateix, no té tampoch gens de força. Per fer tals afirmacions se funda En Delpont en lo que jo contí dins mon *Dietari de l'escursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català, de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906,* publicat dins mon BOLLETÍ DEL DICCIONARI, T. III. p. 257-367.

Es mentida que a Formiguera negú tractàs d'«espió» En Schädel. Ni ho diu mon *Dietari* ni ho pot dir en bona veritat En Delpont. En quant a lo de Prats de Molló, En Delpont ha tengut l'atreviment de falsificar i mutilar lo que jo en cont dins el *Dietari.* Ell ha dit que «traduia literalment» la meua relació i que ella diu: «5 août, Nous sommes allés à Prats de Molló. Nous relevons *(pour l'étude de la toponimie)* des noms de lieux, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

métairies, de collines, de vallées, de précipices; mais quelqu'un nous dit que nous demandons ces noms pour cet espion allemand, et il designa Schädel». Ara bé, ¿ès precisament, «literalment», això lo que diu el *Dietari?* Que el consulti qualsevol, i veurà que de totes aqueixes paraules que En Delpont diu que «ha traduides literalment», no n'hi ha casi cap del *Dietari.* El *Dietari* no diu «dia 5 d'agost» que «fóssem anats a Prats de Molló», ni diu que «nosaltres recullíssem noms de lloc» ni que «qualcú ens digués que demanàssem tals noms» per cap «espió alemany»; sino que conta, entre altres coses que no tenen res que veure amb això, que, mentres En Schädel feya pronunciar i transcrivia paraules catalanes a un redol de gent del poble i jo a un altre redol de la mateixa gent los feya dir i transcrivia formes de conjugació catalana, «Mn. Casaponce (Rector d'Arles del Tec, gran amich d'En Delpont i nostre i notable escriptor rossellonès) mos cercava noms de lloc de per allà, això ès, noms de masies, turons, comellades i barranchs, demanantne a la gent que topava. N'hi diuen un enfilall, i n'hi ha un que li tira a la cara que demana aqueys noms per aqueix estranger (el Dr. Schädel) que ès un espia alemany». Això ès lo únich que diu el *Dietari* i lo únich que succeí. Es a dir, succeí mes cosa: succeí que Mn. Casaponce se'n rigué d'aquell tal per qual, i seguí demanant *noms de lloch* an aquella gent, i llavò ens contà an En Schädel i a mi, rientse'n, la sortida estrambòtica d'aquell beneyt. Tan poca importància donà Mn. Casaponce an allò, que de Prats de Molló ens ne tornàrem tots tres aquell vespre (5 d'Agost) a Arles del Tec, ens allotjà Mn. [151] Casaponce a la Rectoria amb una amabilidat la mes espressiva i dia 6 ens acompanyà a Perpinyà, com ens havia acompanyats desde dia 5 per tot, sensa deixarnos gens; amb ell tornàrem a Canet per acabarhi l'estudi de la conjugació, amb ell dinàrem a la plaja, i no ens deixà fins el vespre que prenguérem amb En Schädel el tren cap a Prada i Mn. Casaponce se'n tornà a Arle.

Davant les ferestes acusacions d'En Delpont, que comprometien Mn. Esteve Casaponce encara mes que a mi per esser ell francès i Rector d'Arle, aquest senyor i amich coral meu dia 7 de juriol de 1915

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'escrigué, entre altres coses, lo següent: «En Juli Delpont, si's podia queixar de la germanofilia dels seus amichs en catalanisme, may per may tenia el dret d'insultà'lze, sobre tot quant se tractava d'una persona com V. —Que el Dr. Schädel era una espia? Pot ser sí, pot ser no. Si ho era, prou s'hauria guardat de deixarnosho conèixer. Ara, suposem el cas de que l'exèrcit alemany vingués fins als Pirineus. Clar està que allabons, els oficials encarregats de manar les tropes invasores serien escollits els qui coneixerien el pays, i el Dr Schädel podria ser un d'ells. Aixís solament, es podria tenir un sentiment d'haver fet de company an aquell bon senyor. Per mi res de dubtós vaig reparar en ell. Però, fins y acordant que'l Dr. Schädel era espia, ¿que té que veure això ab el Dr. Alcover? Segur estich que si vosté hagués sabut que un Dr. alemany qualsevulga demanava a juntarse amb vostè en una excursió filològica per fer ab mes facilitat obra d'espia mes que obra de filòlech, V. hauria refusat d'emportarse'l per company. —De certs capellans jaumistes que s'hi ha [sic], no respondria... De Mn. Alcover, que crech conèixer, respondria mellor que de mi mateix. Y prou!».

De manera que M. Casaponce, ab tants de dies com acompanyà el Dr. Schädel ab mi, may li vengué cap sospita de que allò fos un «espia alemany». Tal volta se sospità de res d'això el mateix Delpont l'any 1906? Si se'n sospità, no s'ho tregué fins dia 4 de novembre de 1914, que publicà demunt *Le Roussillon:* «Je ne m'offris jamais a les accompagner (an els deixebles d'En Schädel, anats an el Rosselló després de 1906) *sur le terrain,* c'est-à-dire de Salces à Leucate, ou d'Estagel à Latour, ou d'Ille a Belesta, alors que je me prêtais à de bien longues excursions avec des Barcelonais ou des Mallorquins. C'est que j'étais toujours sous une impression de réserve vis à-vis des Allemands». No sé què feu En Delpont ab els deixebles aquells d'En Schädel; ara lo que sentia i feu l'any 1906 respecte d'En Schädel, ho espressa ben viu una nostal seua, sensa data, posada an el correu de Perpinyà dia 21 de juriol de 1903, segons la marca d'aquella Administració, i que jo li vaig contestar dia 29. Guart aqueixa postal d'En Delpont, i la puch mostrar a qualsevol; i, si ell me diu que no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ès seua, la faré litografiar i l'enviaré a quisvulla per que vegen qui ès el falsari aquí. Aqueixa postal diu així: «Honradísim senyor, tinch rebudes la seua circular 2 de juliol i la seua targeta del 11. Ydonchs tindrem el pler de veurer à Vostè el dia 3 d'agost, y pensem que s'estarà à Perpinyà un parell de dies. Li estimaríam que [152] nos fes sapiguer per quin trinch arribarà, Si us plau. —JA ELS HI TINC FEYNA A PUNT A V. Y AL D. SCHÄDEL NO TANT COM VOLDRIA, ja que el meu cansament d'ulls no me deixa treballar à la nit amb el llum. Y un en'vent sopat, ELS HI CANTARÉ CANSONS CATALANES DEL ROSSELLÓ AMB GUITARRA Y BANDURRIA. Sempre son bon servidor —J. Delpont»

I així com ho havia promès, ho cumplí En Delpont: dia 3 d'agost avespre ens convidà a casa seua an el Dr. Schädel, el Dr. Holle, i jo a sentir «cansons catalanes del Rosselló», que ell «cantà» acompanyantse «ab la guitarra». I per cert que ens tenía dins una saleta ben tancada i ens cuidàvem a morir de calor, i aguantàvem ab tota la paciència que poríem veyent la bona voluntat d'aquell sant home Delpont, que ho feya per obsequiarnos, per obsequiar el Dr. Schädel i el doctor Holle, que ara diu que no se'n fiava i que guardava envers d'ells «una impressió de reserva». ¡Ja se diu guardar molta de «reserva» envers d'un, obsequiantlo cantant cansons i sonant la guitarra a luf! ¡Vaja quines «reserves» que «reserva» En Delpont an els que té per sospitosos d'«espionatge» contra França!

Després de l'article de 17 de novembre, seguí En Delpont posantne d'altres dalt el mateix diari *Le Roussillon* i els dies 22, 27 i 29 de desembre atacant aquells filòlechs alemanys que ell havia obsequiats tant dia 3 d'agost de 1906, i queixantse de mi perque els havia introduits dins el Rosselló, sensa adonarme'n de que eren «espions alemanys».

La primeria de gener de 1915 rep jo carta del gramàtich rossellonès, En Lluís Pastre, demanantme què hi deya jo de la «barbàrie alemanya» i dels crims i atrocidats que cometien els exèrcits del Kaiser. Li contestí que condamnava tota barbàrie fos de qui fos i tots els crims i atrocidats que's cometessen, qualsevol fos el qui los cometés, i que a mi negú m'havia fet

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jutge per jo haver de sentenciar els alemanys ni cap altre poble beligerant.

La meua contesta no agradà gota an En Pastre, perque no enviava a l'infern tots els alemanys, i no declarava sants els francesos. En Delpont va veure la meua contesta i dia 12 de gener en publicà un estracte demunt *Le Roussillon* falsificantlo completament, fentme dir coses que jo no havia dites. Ja se'n guardà prou de publicar les meues paraules; i se atansà a dir que jo «era tornat més alemany que els alemanys». ¿Com provà tal afirmació? No la provà poch ni gens. Lo que feu dins dit article o un altre d'aquells dies, contar an els lectors de *Le Roussillon* que jo havia celebrada una entrevista ab lo Kaiser i jo m'era compromès a introduir els espies dins el Rosselló i el Kaiser m'havia promès de respectar les Balears. I la gent rossellonesa curta de tey s'ho varen beure com si fos dit de Deu. ¿Quant ni a on vaig parlar may ab el Kaiser? No hu digué En Delpont, li bastà seguir la consigna de Voltaire: *Calumniau! Calcom queda sempre!* I digué mes; digué que els francesos se trobaven an el cas d'anomenar les coses per llur nom, i per lo mateix elze calia anomenar «bandetjats» (des bandits) «els germanòfils», «per complicidat moral». Per lo [153] mateix m'espedia a mi la... credencial de «bandetjat»; i afegí una altra mentida ferotja, puys escrigué: «Mn. Alcover ne s'est pas encore excusé de nous avoir introduit, en Roussillon, une bande de six philologues allemands d'avant guerre; c'est donc que il n'en éprouve a aucun regret... qu'il a agi sciemment... et qu'il était de méche avec eux ...sur la promesse que l'Allemagne renonçait à ses vues sur les îles Baléares? La silence observé par nos amis de Mallorca nous confirme dans cet idée. Qui ne dit mot, consent, nous apprend la sagesse des nations». —De manera que En Delpont dia 12 de gener de 1915 no se recordava de la meua carta de 11 de novembre de 1914, que ell rebé, a on jo li deya que may havia notat jo en els Drs. Schädel i Holle res de espionatge; i que, si els hagués notat res d'això, no hauria volgut anar ni un minut ab ells. Dia 12 de gener En Delpont ja no's recordava que dia 17 de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

novembre de 1914 ell mateix havia reconeguda la meua «molt bona fe» en l'afer del pretengut espionatge d'aquells dos doctors alemanys.

Aquí hauria d'acabar la meua defensa si després de 12 de gener de 1915 En Delpont no hagués seguit atacantme ab insults i calúmnies dia 20, 21 i 25 de dit mes i dia 3 de febrer. Dia 20 de gener m'enfloca que jo era un «poca vergonya», i que dins lo *Dietari de l'eixida a Alemània* jo havia escrites frases que feyen brufar d'indignació els francesos» (il y a là de phrases à nous faire frémir d'indignation»). I dedica tot l'article de dia 21 a fer estufornos sobre una de tals «phrases», que me desfigura i treu de pollaguera completament, donantli un sentit que jo may li he volgut donar. Es allò que, després d'haver vista la ciutat d'Estrasburg, vaig escriure: «Com un veu tants d'edificis públics nous i tan magnífics i la ciutat tan engrandida i embellida (des que la tenen els alemanys), se veu forçat a regonèixer la superioridat espantosa de la dominació alemanya damunt la francesa i damunt tot. ¡Així se poden conquistar nacions!». — Declar davant Deu que no vaig escriure això per ofendre la França i ni els francesos, sino que me sortí espontaniament del cor trobantme baix de la fonda impressió que la vista d'aquella ciutat me produí. Després de tot, no se tracta mes que d'una apreciació meua, que me sembla perfectament lícita o no existeix la llibertat humana, i més no obeint a cap intenció d'ofendre ni mortificar ab ella negú nat del mon. ¿Que els francesos creuen tot lo contrari, que llur «dominació» ès molt «superior» a la «alemanya»? No hi tench res que obgectar, i tan amichs com abans.

I ademés, si aquelles «frases» meues són tan ofensives com volgué suposar l'any 1915 En Delpont, ¿per què ell o qualsevol altre dels molts d'amichs que jo tenia an el Rosselló l'any 1908 quant sortí el *Dietari,* no me demanaren esplicacions o aclaracions de tals frases? Si me'n haguessen demanades, prou que n'hauria donades. Negú me'n demanà; i no sols això, sino que, quant enviàrem el *Dietari* an els *onze* suscriptors que a-les-hores teníem a Perpinyà, per que si el volien el prenguessen i si no el volien el mos tornassen, n'hi hagué sis que'l prengueren i el pagaren sensa cap protesta, i els altres cinch no [154] el tornaren. Vetassí lo que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ens escrigué sobre això En Delpont mateix en carta de 15 de desembre de 1908: «Li torni els cinch rebuts impagats; es degut a que, per los que no sem funcionaris, el comers y'l negoci van tan apolit, amb el vi que no té preu... y com no havíam demanat el llibre... ni sabiam que se'l tenia de pagar (EL BOLLETÍ de setembre-octubre d'aquell any, p. 129, havia fet avinent que, si el volien, l'havien de pagar)... y que sem disposats de'l tornar... donchs nos ho escusarà». Això i res pus que això ens escrigué dia 15 de desembre En Delpont que era el motiu d'aquells cinch suscriptors no prendre el *Dietari,* no perque hi hagués ofenses a França, tan groses com En Delpont volgué suposar dia 20 i 21 de janer de 1915. Si llavò no les veya ell tals ofenses i llavò l'any 1915 cregué veureleshi, ¿què hi puch fer jo?

Ab insistència me tirà en cara En Delpont les campanyes d'En Revenjoli i *La Aurora*, setmanari de polèmica relligiosa de Manacor, com altament ofensives per França. Lo pseudònim de *Revenjoli no* l'usí may mes que per combatre els anticlericals, i dins octubre de 1913 l'arreconí. May ab ell vaig publicar res contra França. En quant *a La Aurora* tampoch hi he escrit res contra tal nació, sino contra els Governs, inimichs de Deu, de l'Esglèsia i de França, que l'han governada tants d'anys. De França, sobre tot des que l'he recorreguda diferents vegades visitant detengudament Narbona, Tolosa, Lourdes, Moissac, Montauban, Limoges, Poitiers, Orleans, París, Chartres, Reims, Rouen, Beauvais, Amiens, Paray-le-Monial, Lió, —lluny de serne gens contrari, en som un admirador, com ho he demostrat ab els dos *Dietaris* que he publicats demunt *La Aurora* de les meues escursions fetes per dins França els anys 1912 i 1913. Come mostra de mos sentiments envers de França, vetaquí lo que en digué *La Aurora* dia 19 de setembre de 1914, encesa ja la guerra europea.

«Tan poc inimics mos sentim de França que pretenim esser-ne més amics que moltíssims que ara la defensen contra Alemanya; pretenim esser-ne més amichs que *Mestre Biel de la Mel* i tots es Governants francesos de trenta anys an aquesta banda. Negú mos guanya a admirar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la França de Clodoveu, Santa Clotilde, Carles Martell, Pipí el Breu, Carlemany, Sant Lluís, Enric IV, Lluís XIII, Lluís XIV; la Franca de les Creuades, la França de les Abadies benedictines (Bec, Cluny, Cister, Claraval, Morimond, St. Maure, etc. etc etc.); la França de les estupendes Catedrals (Reims, Chartres, Rouen, Beauvais, Amiens, etc. etc.); la França dels grans escriptors, dels grans teòlegs, dels grans canonistes, dels grans historiadors, dels predicadors, dels grans reis, malgrat tots els defectes que alguns tengueren i a pesar de tota la guerra i mal sens nombre que alguns causaren a l'Espanya. Aqueixa França, nació heroica, excelsa, sublim, negú ens guanya a admirar-la, fora dels francesos de bé; i poquíssims fora de França l'estimaràn més desinteressadament i més de cor que nosaltres». —¡Que diguen els qui això lletgesquen, si cap inimich de França pot haver escrit res d'això!

I finalment ¿què he de dir de l'article de 5 de febrer (1915)? a on [155] m'atribuí En Delpont, faltant a la veritat, una sèrie de conceptes ofensius, depressius i sanguinaris contra França, que ell se tregué del cap i que jo may he espressats, sentits ni escrits; i, si no, que diga En Delpont a on ni quant! Acabà tractantme d'«alemany-protestant-turch», «renegat», «còmplich d'espions alemanys, enverinador públich», d'aquells que cal perseguir come feres («on les traque») i «tancarlos totes les portes» (on verreuille les portes sur leur passage). I no se contentà En Delpont ab tota aqueixa calabruixada d'improperis sino que me posà una postal a on me diu unes infàmies que no vull escriure perque les consider eructacions d'un irresponsable.

Molt m'ha costat haver de dir totes aqueixes coses d'una persona que durant catorze anys fórem tan amichs, que me prestà tan bons servicis per l'*Obra del Diccionari,* i que jo estimava de tot cor.

Pero foren tan forts i tan insistents, tan injusts i tan desenfreits els seus atachs de 1915 a la meua dignidat i integridat personal, repetits ara després de vuyt anys ab la mateixa virulència i enrabiament, que no he tengut altre remey que sortir en defensa pròpia, *vim vi repellere,* això sí, *cum moderamine inculpatae tutellae*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ara els rossellonesos i no rossellonesos que això lletgesquen, que fassen sentència.

Això volia dir dins el febrer de 1915 an els amichs del Rosselló, i les circunstàncies me capturaren. Passades aquelles circunstàncies i mantenint En Delpont les seues ferestes acusacions, he cregut que no podia perllongar pas la publicació de la meua defensa per allò que ens diu l'Esperit Sant: *Curam habe de bono nomine.*

Ciutat de Mallorca, 15 d'octubre de 1923.

Antoni M. Alcover, pre.

Quatre mots sobre la *Fundació Bernat Metge* (155-159)

Me sembla que era la primeria d'antany que mon antich amich En Joan Estelrich m'envià un quadern ab aquest títol, esposant el pensament de fer i publicar «una col·lecció catalana dels clàssics grecs i llatins». L'idea me semblà magnífica, però la manera de realisarla i les persones presentades per durla a cap, me feren mals averanys. Perllonga qui perllonga la contesta par falta de temps, me sorprèn dins lo juliol d'enguany *La Tradició Catalana* d'Olot ab un article sobre tal *Fundació,* de mon estimadíssim amich Dr. Josep Pou i Batlle, catedràtich jubilat del Seminari de Girona i catalanista de tota la vida, no a gust de la *Lliga Regionalista,* sino així com Deu mana. [156]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'article del Dr. Pou.
La Fundació Bernat Metge

«Lo que deuria ésser.

Ab aytal denominació adés s'ha constituit una empresa que's proposa editar una col·lecció catalana de clàssichs grechs y llatins, publicant llurs obres en sa llengua primitiva y ab la traducció catalana, directa y acurada, per tal de satisfer «l'àvid afany de saber positiu y humà, d'educació de l'ànima que el Ressorgiment nacional ha suscitat en nostre poble especialment en les seccions intel·lectuals», y «fortificar la nostra mentalitat» com diu el fascicle en que oficialment se dona a coneixer la fundació esmentada.

Mereixedora de tota llohansa sería tal empresa si se seleccionessin degudament els autors y les obres, y no's perdés de vista, en fer la tal selecció, la veritat y la moral catòliques, però sería altament reprobable, per lo perjudicial que esdevindría, si sens discerniment se publiquès y pretinguès incorporar a la cultura catalana, posantho «en viva llengua nostrada», tot lo que els clàssichs pagans escrigueren, jatsía que alguns d'ells tenian l'enteniment tant enfosquit per greus errors y la voluntat tant depravada per vicis asquerosos que uns y altres no sols traspuan en llurs obres sinò que, a voltes, son en elles propugnats y exaltats, y en tal cas es evident que eixos escrits, lluny d'ésser útils y recomanables, son, per el contrari, perjudicials y esquivadors, per mes que tingan un estil formòs y atrayent, ans per això mateix son encara mes perillosos y nocius, puix may l'error y el mal son tan temibles y funestos com quan se presenten embolcallats en un llenguatge elegant y seductor, que inocula el verí tot enlleminant el paladar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mal comensament

Malhauradament el primer volum publicat per la *Fundació Bernat Metge* palesa que no s'ha fet aquesta imprescindible selecció que acabem d'indicar, puix precisament conté el, diguemme, poema de Lucreci *De rerum natura.* Francament, no sabem veure en que puga contribuir a assolir els enlayrats fins de superior cultura y veritable educació, que segons el fascicle esmentat, se proposa la *Fundació Bernat Metge*, lo publicar y divulgar entre nosaltres una obra «en que s'exposa en àrida, ilegible dissertació, lo absurde y antipoètich sistema filosòfich sensual y materialista d'Epicuro»,[5] ni com pot contribuir a fortificar la nostra mentalitat la divulgació d'una obra en que se nega la Providencia divina, la inmortalitat de l'ànima, [157] el fonament de tota religió,[6] ni quina veritable utilitat pot reportar lo empaparse de les falsetats, sofismes y impietats del desventurat escriptor llatí qui, obrant en consonancia ab ses absurdes y embrutidores teories, se suicidà desesperat en el plé de la seva vida.

Una rahó que no val

No's pot alegar en favor de la publicació y divulgació de la censurable obra de Lucreci la bellesa del estil, puix «si se esceptua la exposició del poema, lo exordi del llibre segón, la descripció de la peste y el final del llibre tercer, en lo restant de l'obra no fa mes que rahonar fredament y presentar una doctrina àrida que haguera sigut fàcil embellir com ho proba el fet d'haver sobresortit mes poetes en aquest genre que en cualsevol altre».[7] Per altra part, es innegable que la poca o molta bellesa poètica que puga contenir la fatigosa obra de Lucreci queda en gran part

[5] Nota (1) de l'original: Junemann, Literatura universal, Llib. I, II part, cap. III de la Secció II.
[6] Nota (1) de l'original: Aixís ho regoneix, malgrat els seus entusiasmes per Lucreci, el brillant articulista de *La Vanguardia*, Gaziel (Vegis edició del 2 de maig passat).
[7] Nota (2) de l'original: Cesar Cantú, H.ª Universal, vol II. llib. V cap. 26.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malmesa al èsser traduhida en prosa. Y fins suposant que'l llenguatge del original y de la traducció en prosa fos tot èll bell y elegant, «el seu fons ultraepicúreo y asquerosament materialista»[8] faràn sempre altament reprobable la seva publicació y divulgació, puix l'error y'l vici son tant mes perillosos quan mes ben presentats son ab les belleses y atractius de la forma poètica. La galanor del llenguatje, per gran que sia, no passa may d'èsser una cosa accidental y que per lo tant no pot may justificar lo que ataca y perjudica lo principal que es la veritat y la moralidat. No, no hi ha dret a recomanar y divulgar una obra que propugna l'error o la immoralitat per la circunstancia d'estar escrit en un bell llenguatge, y els qui sostenen lo contrari haurien de recordar que, com observa molt bé un ilustre apologista contemporani,[9] una dona dolenta es vil y malvada per formosa que sia, y tant mes perillosa y vitanda com mes guapa sia. ¿Que importa el mèrit literari, petit o gran de una obra, si aquesta, ab son mèrit literari, y gracies a ell principalment, perverteix les ànimes, y'ls hi roba llur tresor mes preuat, la veritat y la virtut? ¿A qui se li ocorre guardar consideracions y molt menys llohar y recomenar al lladre per la lluhissor de la espasa ab que nos embesteix o per els bells dibuixos de la pistola ab que nos mata?[10] ¡Espantosa complicidat la d'aquells que a tals obres veritables sirenes del infern, donan nom y fama, y les publican y divulgan, cooperant aixís a la criminal tasca de pervertir inteligencies y corrompre cors, en especial entre la incauta jovenesa!

Opinió equivocada

S'ha dit, a propòsit de la publicació d'aquest primer volum de la *Fundació Bernat Metge,* que les idees de Lucreci ja no poden [158] escandalizar a ningú, perque passades per el cedàs dels sigles han perdut en virulencia lo que han guanyat en esplendor, y que tals idees,

[8] Nota (3) de l'original: Risco, Compendio de la H.ª Gral de la Literatura, lliçó 10.
[9] Nota (4) de l'original: Dr. Sardà y Salvany. Lo lliberalisme es pecat, cap. XX.
[10] Nota (5) de l'original: Dr. Sardà y Salvany. Lo lliberalisme es pecat, cap. XX.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sostingudes per un autor contemporani, podrian semblar demoledores, però sostingudes per Lucreci poden èsser impunement llegides fins per un noyet.[11] Tenim per completament equivocat tal modo de veure les coses, que sols pot compartir qui, com el malaguanyat articulista citat, puga tremolar alegroy, creyent haber trobat un tresor al topar ab obres de Voltaire, Rousseau, Diderot, D'Alembert y Condorcet barrejades entre trastos vells en una masia empordanesa,[12] puix es clar que el qui tinga tant errat concepte y entusiasme d'obras tant funestes, condempnades per la que es Mestra infalible de la veritat, no pot escandalisarse de lo que escrigué Lucreci, perque difícilment trobarà error o impietat en el poeta llatí que no hajan estampat aquells cinch cap-pares de la moderna incredulitat. Però tots els qui conservin intacte el sagrat tresor de la Fè *y* la obediencia a la Iglesia santa y tingan el degut concepte de les pernicioses obres d'aquells pseudo filosophs, pensaràn de molt diferenta manera de lo que pensa Gaziel.

Greu responsabilitat

Es mes: si els antichs acusaren a Lucreci de haver contribuit a la depravació del jovent romà ab la seva ostentació de impies doctrines,[13] ab mes motiu els qui tingan recte criteri acusaràn als directors de la *Fundació Bernat Metge* perque, tot y esser cristians, en aquestos temps de desballestament social produhit per una part per un major desenfrè de la cobdicia de bens materials y de plahers, que sotsmou y arbora als de baix y als de dalt, y per altra per un gran afebliment dels vincles del deure y de la moralitat, ofereixen al jovent català unes estrofes, que seràn o no artístiques, però com mes artístiques mes pernicioses, en les quals se propugna y exalta el materialisme embrutidor, el fatalisme

[11] Nota (1) de l'original: Gaziel en el article citat.
[12] Nota (2) de l'original: Id. id.
[13] Nota (3) de l'original: Cantú, lloch citat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desesperant, la impietat enervadora, l'ateisme, en una paraula, que es la negació de tota veritable moralitat, de tota sòlida virtut, de tot esperit de sacrifici y de tot ordre social.

Norma indispensable

Es precís dirho ben alt, jatsía que son tants y tants que no ho volen veure. Catalunya no necessita de cap llibre, de cap obra, de cap cultura, de cap política, de cap cosa que sia aborrida, malehida de Deu N. S., com ho son totes les contraries a la seua divina Lley o a la doctrina de la seva Iglesia, y els qui sian bons catalans no perderàn may de vista, perque sempre ha sigut y serà veritat, lo que [159] hermosament va escriure qui era poeta de debò y feu bon ús de son estre admirable:

Qui enfonsa o alsa els pobles
Es Deu qui'ls ha criat.[14]

Josep Pou y Batlle, pre.»

Estam molt conformes en tot lo que diu el Dr. Pou d'aquesta bona de *Fundació,* però hi volem afegir una partida de coses, una micoya mes pitjades que les del Dr. Pou. Això serà dins lo vinent BOLLETÍ, si Deu vol i Maria.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

17. Folk-lore Balear | Volum II | Cançonetes *Menorquines* | recullides i anotades | per | Andreu Ferrer Ginart | Artà. Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart | 1923. —200 ps. de 205 x 135 mm.

[14] Nota (1) de l'original: Verdaguer, Oda a Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueix ès el segón volum de literatura popular menorquina que treu a la llum pública el perseverant replegador N'Andreu Ferrer. El primer, sortit a Ciutadella l'any 1914, era tot de *rondayes* d'aquella terra benvolguda, recullides ab tota fidelidat de llabis de persones del poble ben adequades per aqueixa classe d'estudis; el present volum va dedicat a les cansons de quatre mots o *cansons botxetes,* com diu En Ferrer que a Menorca les anomenen, i en du de 700 a 8000, totes ben populars, ben abeurades de saba de la terra.

La replega ès molt més nombrosa que la que presentà el doctor Camps en son *Folk-lore Menorquí*; va dividida en 46 seccions ordenades alfabèticament per facilitar el maneig del llibre, i bona part d'aqueixes seccions van seguides de notes esplicatives de vocables, frases i costums menorquines.

En quant a les *Notes,* n'hi ha algunes qui demanen correcció o aclariment. Velestassí:

pàg. 21: La *a* de *ham hau* < HABEMUS HABETIS no ès radical. La forma primitiva de la contracció de *havem haveu* ès *hem heu;* però per analogia ab *(tu) has, (ell) ha, (ells) han,* a certs pobles de Menorca han convertida en *a* la *e* de les formes de primera i segona persona plurals. A Ciutadella lo corrent ès dir *hem, heu*, i no *ham hau.*

p. 29: Ja va fer bé D. Tomàs Forteza de donar el nom de «baleàrich» a l'article *so,* i no el de «mallorquí». Jo no recort si a Eivissa ès viva tal forma ablativa, però lo que ès a Menorca puch assegurar que està ab us entre les persones d'edat, però ab lo sò de *u*, come mot àton que ès. La meua padrina empra sempre *su* en frases com aquestes: «Li ha pigat amb su garrot», «L'empararé amb su bras», ès dir, en els mateixos casos que a Mallorca usen *so*.

p. 47: En Ferrer diu que *assò* ès un «pronom demostratiu neutre equivalent an *això* que modernament s'ha introduit dins la Balear [160] Major». Dit ab aquesta forma, no sabem si ès *això* o *assò* la forma moderna.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p. 48: En lo mot *animurada* (així ho escriu En Ferrer) no hi ha cap camvi fonètich de la *e de enamorada* en *a*, perque pronunciam *əanimuradə* i no *animuradə.*

p.66: No crech que *got* (=«vas») sia derivat de l'inglès, ni tampoch atribuiria tal nerència an el mot *bòtil* (p. 20). Aqueys dos vocables son vius a Mallorca i a Catalunya, on l'influència britànica ès estada nul·la.

p. 101: Sobre una cansó que diu:

¿Vols que't diga, Jusep Creus,
sa resposta de ma fia?
Que es faldà de sa camia,
is'ase'n màsquil si li veus!

En Ferrer diu que de cap manera ha pogut desllatigar l'etimologia de l'espressió *s'ase'n màsquil,* que ell considera despreciativa. Tal modisme no ès mes que una intergecció imprecativa, i crech que ès una evolució de la espressió *rasa m'esquil!* que està en us entre les dones velles de Ciutadella, i que a dita població ocupa el lloch de *s'ase'n màsquil* en la variant ciutadellenca de la cansó esmentada. En quant a *rasa m'esquil* crech que està format del verb *esquilar* (=«pelar, tallar els cabells») i l'adgectiu *ras, -a* < RASUS < RADERE: ès dir, «¡que me pelin ben ran, si això suceeix!». El mateix us tenen a Menorca les espressions: «¡que me tayin ses ureyes!», «¡que'm pengin!» i altres imprecacions i juraments sense malícia.

p. 161: En les paraules *genre, cenra, divenres*, el dialecte mallorquí no ha perduda cap *d.* ¿Com l'havia de perdre, si no n'hi havia? La *d* de *gendre, cendra, divendres* no ès etimològica, sino que ès un afegitó que hi fa el català continental i modernament part del balear. A Menorca (o al manco a Ciutadella i Ferreries) la gent vella diu *divenres, genre,* etc.; just son els joves o els de mitja edat que hi afiquen la *d*.

Aquestes son les petites tares de *concepte* que he trobat que havia de fer notar an En Ferrer, per guia seua i profit de la nostra dialectologia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mentrestant donam a l'actiu publicista coral enhorabona, que la se ben mereix, i desitjam de bon de veres que surtin aviat els altres volums del *Folk-lore Balear.*

Francesc de B. Moll.

NOU CONFRARE (160)

Hem rebuts els dos primers nombres del «Butlletí *de Nostra Parla»* de Maó, que ha comensat a sortir de poch ensà per defensar, conreuar i enaltir dins Menorca la nostra llengua nadiua.

Desitjam a la novella Societat «Nostra Parla» i a son *Butlletí* molts d'anys de visa i establim ab gust el camvi.

CIUTAT DE MALLORCA —Estampa de N'Antoni Rotger

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[161][*]

VOTAM QUE SÍ (161-164)

Ha brollat l'idea de fer un homenatge a l'Exm. Sr. D Miquel Primo de Rivera, President del Directori Militar, que avuy governa l'España, per l'idea heroyca que tengué dia 12 de Setembre, esposant la pell dels diumenges i dels dies feners, de treure l'Espanya de l'estat taliquí i ple de perills a on se trobava, que negú hi veya sortida ni adob, ni els mateys governants de llavò; per lo qual Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya ab satisfacció de tothom posà dins les mans de tal Capitost el govern de la Nació, que fins aquí desempenya ab sos companys de glòries i fatigues i de responsabilidat, d'una manera tan resolta, acorada i llampant i a gust de tota la gent, sensa respectar tu ni vossa mercè. devant lo que ell creu que ès raó i justícia.

¿Què podem fer davant la proposta de tal homenatge, mes que sumarmoshi de cor?

Que hi contin, donchs, els organisadors, i ¡que diguen coses!

¡No hagen por que romanguem ab lo bras arronsat!

¡Bons estam nosaltres per romandrehi!

[*] T. XIII. —Novembre-desembre de 1923. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Honram les nostres columnes ab la proclama que la *Comissió Organisadora* de l'Homenatge ens envia, i que diu així:

Proyecto de homenaje al caudillo que se ha propuesto salvar a España

No han transcurrido muchos días desde la fecha memorable del 13 de Septiembre, en que un bravo e ilustre militar, entusiastamente secundado por otros abnegados compañeros, recogiendo los anhelos del pueblo honrado y trabajador, inició valientemente un movimiento que tendía única y exclusivamente a salvar a España del caos en que parecía sumida

El más resonante y completo triunfo coronó desde el primer momento el heroico esfuerzo del caudillo que, secundado por otros patriotas, se propuso, aun a costa de su propia vida, acabar de una vez con las corruptelas y vicios que empujaban a pasos agigantados, [162] inexorablemente, a esta gloriosa nación hacia su total perdición, hacia su completa ruina, en una palabra: hacia su disolución.

El viril y por nadie esperado gesto del General Primo de Rivera, llenó a todos de estupor, de asombro, porque el país estaba ya tan desengañado y tan convencido de que su salvación era punto menos que imposible y de que la postración y desgracia a que lo habían empujado y hecho caer hijos sin conciencia ni entrañas no tenía remedio posible, que creyó en el primer momento que tan sensacional aunque halagadora noticia era sólo un sueño, una quimera. Tan desalentado y escamado estaba que se figuró no poder ser posible que su salvación se iniciara en aquellos críticos momentos.

Y al convencerse luego de que esta vez no se mofaban de él, sino que precisamente sucedía lo contrario: que su resurgimiento, real y verdadero, empezaba a tener realidad y que el caudillo que se había puesto al frente del movimiento de regeneración de la Patria era la genuína e inmaculada encarnación del hombre honrado, inteligente,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

activo, enérgico, justiciero y patriota, a quien los obstáculos sólo servían para animarle todavía más (y lo mismo sucedía con los que le rodeaban y secundaban, presintió inmediatamente que en aquellos momentos se acababa el reinado de las injusticias, de las inmoralidades, de la corrupción y de las concupiscencias para entrar de lleno en el imperio de la justicia, del orden y de la moral, en el que con paz y trabajo podría labrar su posible bienestar.

Con el triunfo de tal movimiento, toda la taifa de políticos de oficio que nos arruinaban y deshonraban quedaba completamente aniquilada, y la maléfica comparsería que acompañaba a la mayoría de los funestos hombres que habían gobernado a la desdichada España, caía estrepitosamente entre las execraciones del pueblo honrado y trabajador para no levantarse más. Por fin había sido sajado el tumor que padecía España y un grito de júbilo y de satisfacción brotó espontáneo de todos los labios. Ya estaba expelida toda la podredumbre. La audacia y habilidad de los arriesgados cirujanos triunfaba en toda la línea sobre los avispados mentirosos. El éxito era completo, avasallador, definitivo.

El manifiesto del General Marqués de Estella dirigido al país y al ejército, pasará a la Historia como precioso documento demostrativo de las vicisitudes a que había sido sometido el país durante los últimos años; no hay más que copiar textualmente sus párrafos: asesinato de prelados, ex-gobernadores, agentes de autoridad, patronos, capataces y obreros; audaces e impunes atracos; depreciación de moneda; francachela de millones, de gastos reservados; sospechosa política arancelaria por la tendencia y más porque quien la manejaba hacía alarde de descocada inmoralidad; rastreras intrigas políticas, tomando por pretexto la tragedia de Marruecos; incertidumbre ante este gravísimo problema nacional; indisciplina social, que hace el trabajo ineficaz y nulo, y precaria y ruinosa la producción agrícola e industrial; impune propaganda comunista; impiedad e incultura; justicia influida por la política; descarada propaganda separatista; [163] pasiones tendenciosas al rededor del problema de las responsabilidades, etc. etc., y será igualmente

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

memorable porque habrá marcado una era en los destinos de España, abriendo horizontes más amplios y halagadores, prometedores de nuevos días de prosperidad, bienestar y grandeza.

Cada fecha que transcurre desde que comenzó a actuar el esforzado General se caracteriza por la implantación de una serie de atinadas medidas que tienden indudablemente a extirpar de raiz los males que empobrecían, arruinaban y deshonraban a esta vieja y gloriosa España, dejando no sólo expedito el camino para que todas las fuentes de trabajo y por tanto de riqueza y prosperidad del país se desarrollen, libres de prejuicios, sino también para brindar a éstas la más decidida ayuda y protección.

Ya que a todos tiende a beneficiar la acertada e intensa actuación del benemérito General Primo de Rivera, creemos que no es sólo preciso que nos concretemos a admirarle y a aplaudirle; es necesario también secundarle con toda decisión y empeño, sin desmayos ni regateos. A la obra magna, grandiosa, que se ha propuesto desarrollar en bien del país, es indispensable que aportemos todos nuestro grano de arena, para que se afiance cada día más, porque a todos interesa que no fracase en lo más mínimo, puesto que en tal caso las consecuencias las sufriríamos nosotros mismos: serían fatales para nuestros intereses lo mismo morales que materiales; el curso del progreso del país en lugar de marchar adelante, retrocediendo hacia atrás volvería a emprender los antiguos derroteros de ruina y perdición, característicos de la política que felizmente acaba de naufragar, quiera Dios que para no volver a reaparecer más.

Es pues preciso secundar la obra del General Primo de Rivera y de todo el Directorio, no tan sólo para que éste se vea convenientemente asistido y apoyado, sino también para crear nuevos centros de producción, trabajo y riqueza. Pensemos en esa emigración de nuestra Patria que se nos lleva a nuestros hermanos de raza, y miremos con tristeza esas avalanchas de pobres familias que naciendo en el suelo español, la abandonan para ir muy lejos, a esa América, tierra de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

promisión por ellos soñada y en la que muchas veces sólo hallan nuevos desengaños y penalidades. Si allí van esas pobres familias, quizás sin esperanza consoladora de volver a saludar la torre de la aldea que tantos recuerdos y tantas horas de dicha les ofrecía, aquí en España, con el afianzamiento del nuevo estado de cosas, en la misma Patria, a la que no tendrían necesidad de abandonar, verían surgir un nuevo país, abundante, que fertilizado con el sudor de su constante trabajo, les ofrecería pródigo la pequeña fortuna que ellos soñaron, y en vez de ir atravesando mares sin la esperanza de volver a esta tierra de la infancia, mirarían el porvenir con la alegre sonrisa del que contempla a lo lejos del mar la hermosa silueta de la Patria querida, sin que se borren sus limites de su vista ni de su pensamiento el recuerdo. [164]

***

Nuestro propósito no tiende solamente a recordar la sagrada obligación que tenemos de ayudar al infatigable caudillo en la medida de nuestras fuerzas para laborar conjuntamente en la obra de regeneración y engrandecimiento de la Patria, sino que tiene también por objeto lanzar la idea de dedicarle un sentido homenaje, en la forma y manera que resulte más elocuente y expresivo, en el que desde luego deben tomar parte todas las clases sociales del país, para que alcance la grandiosidad que el caudillo se merece. Ha de ser un homenaje imponente, sincero, digno del que lo dedica y del que lo recibe, porque el General se ha hecho acreedor a ello.

En el mismo debe tomar parte toda persona amante del orden y de la justicia: ricos, pobres, directores, obreros, comerciantes, industriales, agricultores, catedráticos, sacerdotes, militares, corporaciones, comunidades, etc. etc., porque servirá no sólo para estimularle y alentarle en su difícil empeño, sino también para demostrarle la gratitud de todo un pueblo, en el que entre sus principales virtudes destaca la del agradecimiento.

José M. de Lacoma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

NOTA: Con el fin de encauzar la idea y poder marchar al unísono, todos los que simpaticen con ella y por tanto se adhieran a la misma, se les suplica envíen sus señas personales al Presidente de la Comisión que al efecto se ha formado en Barcelona (D. José María de Lacoma, calle Diputación, 504, 1.º), con objeto de poder formar comités en todas las provincias o regiones, a fin y efecto de que el homenaje alcance la mayor grandiosidad posible.

Se cuenta ya con numerosas y valiosísimas adhesiones. La clase del homenaje se determinará más adelante, pudiéndose adelantar, no obstante, que se tratará de un acto que aunque sencillo, resulte empero sincero y espontáneo.

A todas las personas que anhelan el engrandecimiento y prosperidad de nuestra amada Patria, se les invita a sumarse al homenaje».

Quatre mots sobre la *Fundació Bernat Metge* (164-173)

§ 2
La nostra dita

Per lo que se refereix a la sort, honor i profit de la nostra llengua cal que diguem qualcom d'aquesta *Fundació.* Antany rebérem un follet de setze planes que tracta d'espinzellar la cosa. Se tracta, com qui no diu res, de fer una col·lecció catalana dels clàssichs grechs i llatins. L'idea ès grossa, estupenda, magnànima, tot lo que se vulga, però desproporcionada a les forses dels qui l'han empresa i absolutament prematura. Allà on no tenim encara edicions presentables [165] dels antichs escriptors catalans, valencians i balears, allà on en tenim tants d'inèdits o ab edicions *incunables,* igual que si no existissen, ¿a on treu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap anar e fer tot una col·lecció de clàssichs grechs i llatins? Si encara hem fet tan poch per posar a l'alcans de tothom els grans monuments literaris de la nostra llengua, ès propi de caps-lleugers i de pochs-cervells encapirronarse en fer tal col·lecció de clàssichs, i per pitjor no estant preparats per envestirla seriament. —Els catalans tenen fama de pràctichs i de positius; els catalanistes pretenen posseir tals qualidats; però de fet sovint no passen de progectistes i de fedors de plans, que clares vegades realisen. Quant se fundà l'any 1907 l'Institut d'Estudis Catalans i s'amplià l'any 1911, s'engirgolaren colossals progectes: publicar críticament totes les Cròniques dels sigles XIII, XIV i XV; els grans escriptors, teòlechs, filosofs i humanistes d'aquelles centúries, glòria altíssima de la nostra nissaga; les antigues traduccions catalanes de la Bíblia i dels clàssichs llatins i girar en català les obres capdals de la literatura humana; fins i tot fer una Biblía Políglota. Duyt del meu optimisme, creguí de bona fe que els elements que En Prat de la Riba havia sabut aplegar dins l'Institut, eren capaços de dur a terme tan estupends progectes, i ho vaig anunciar dalt aquest BOLLETÍ. Les persones enteses i que coneixien el personal que havia d'executar tot allò, hi feren una rialla verament homèrica, sobre tot en lo de la *Bíblia-Políglota,* que romangué soterrat a l'acte. Els mateixos que ho havien proposat (per llur bon nom no elze volem anomenar) se'n donaren vergonya i no en motaren pus. De les grans *Cròniques* nostres, que constitueixen la nostra epopeya, no s'arribà a estampar una retxa. Aquest any passat vérem que una fundació particular ho ha emprès, comanant l'execució a l'Institut. Deu fassa que capiti be. Dels teòlechs, filosofs i humanistes ¿quines edicions ha fetes l'Institut? Just coneixem l'edició de N'Ausiàs March i s'hagué de servir l'Institut del francès Amadeu Pagès. En quant a les obres del Bt. Ramon Llull, l'Institut l'any 1912 volgué pendre per conte seu l'edició comensada a Mallorca l'any 1890 i refermada l'any 1905; però, com vengué l'estrènyer, en desistí per falta de clopinsos, *vulgo* diners. Proposí a l'Institut l'any 1911 de comanar an el M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera la traducció en vers de Aureli Prudenci, el primer dels poetes llatins cristians, a Mn. Llorenç Riber

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la versió també en vers, de l'*Eneida de* Virgili, i a un altre teòlech mallorquí la versió del formidable-escriptor cristià Tertulià, sens dupte l'exemplar mes interessant de la llatinidat africana. El Dr. Segalà s'encarregà de traduir en català la *Iliada.* Resultat pràctich de tan bells progectes: que Mn. Riber feu la traducció de Virgili com tal volta no n'hi ha cap de tan notable dins les literatures neollatines. La presentà a l'Institut; però, esverat de les correccions i culetjadures que En Fabra i En Carner se permetien contra la versió catalana que D.ª Maria Antònia Salvà havia engarbullada de *Mireio* de Mistral que l'Institut s'era oferit a publicarli, —per que no li fessen altre tant a la seua versió virgiliana, reclamà el manuscrit, que l'Institut hagué d'entregar, però fentho de [166] molt males retranques. Mn. Costa i Llobera envestí la versió de Prudenci, però aviat la deixà en banda, víctima del pessimisme que li entrà a les hores en part per la mala sort que alcansaren devers l'Institut les versions de D.ª Maria Antònia Salvà i Mn. Riber, tement que no succeís lo mateix a la d'ell, i en part per creure se desayrat del jovent literari de Mallorca i de Catalunya, que s'havia formetjats altres ídols girantli l'esquena a ell, bal·landina que, quant ell se morí, tractaren de negar aquells caps-esflorats. El teòlech que traduia Tertulià també aviat ho deixà córrer veyent que l'arròs anava a grumayons. Lo Dr. Segalà no crech que arribàs a posar fil a l'agulla per la traducció de la Ilíada, al menys may n'hi vaig sentir resar en tants d'anys com vaig conferir ab ell devers l'Institut; i an el *Prospecte* de la *Fundació* de que tractam, no retreuen res de tal casament, *verbo* que el Dr. Segalà traduesca o haja traduida tal epopeya grega. Lo que diu que tradueix Hesíode. Deu fassa que siga mes home de paraula que ab lo del gran poema d'Homer. —I ¿què en direm de la gatada de la *Bíblia Políglota,* que havia d'esser de quatre columnes per plana: la 1a el text hebreu, la 2a la *Versió dels Setanta,* la 3a la Vulgata Llatina, la 4a la versió catalana? Posades an el conte vell les tres primeres columnes, un dels Instituters que havien concebuda la gatada, emprèn la versió catalana directament de l'hebreu. L'home havia graponetjat una mica aqueixa llengua i això li feu cometre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la temeridat d'envestir tan enrevisclada empresa. Trobantse ab mil dificultats per aglapir el vertader sentit de cada paraula hebreua, s'associà un seminarista destre ferm en hebreu que li posàs per escrit tots els sentits de cada mot bíblich. Així arribà a traduir lo *Gènesis* que l'Institut publicà desprès de mil peripècies que no retrech per no allargar. Per traduir els altres llibres bíblichs que venien, s'associà un doctor en teologia ben lletraferit i fins i tot una senyoreta, també de l'ull del vent. Feren venir un munt de llibres de França i d'Alemanya a costes i despeses de l'Institut, organisant ab això unes *Oficines d'Estudis Orientals,* que no pogueren conseguir que la Diputació de Barcelona arribàs a dotar perque els Diputats feyen orelles de cònsol quant elze demanaven moraduixos per tals *oficines,* segons me confessà al mateix Fabra; i per això hi aplicaren les 10.000 pessetes que devers aquelles saons els Diputats havien votades p'el *Diccionari.* Lo que hi hagué, que la Diputació just afluixà la mosca fins a devers 6.000 pessetes perque s'entressentí que aquells mils de pessetes se gastaven an aquelles oficines, no estudiant i escrivint, sino esmolant la garrova *de omni re scibili et quibusdam aliis,* fuma qui fuma i buyda qui buyda ampolles de Champagne, cometentse vertaderes heroycidats... bàquiques. Una volta que la Diputació hagué tancada l'aixeta, se tancaren aquelles *oficines,* i bona partida d'aquells llibres deyen... males llengues, que eren anats a parar a qualque *encant* de Barcelona. Així acabà aquella cómica gatada de la *versió catalana de la Bíblia.*

Havent succeit tot això i altres coses que call per no despertar tantes casses que dormen, ¿com voleu que jo tenga gayre fe ab [167] aquesta *Fundació Bernat Metge,* allà on se veu que ès cosa dels elements *Instituters* i dels qui elze fan costat, la tropa de superhomes, constituits en cacicat intel·lectual de Catalunya, baix de la presidència d'En Puig i Cadafalch? Els coranta colaboradors de la 1a Llista que el Prospecte presenta, ofereixen un mosaych lo mes pintoresch per la variedat, oposició i dissonància de professions i creències: frares, capellans, aconfessionals, apòstates, ateus. El *còs* de *revisors* mostra la mateixa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dissonància: al costat de N'Alomar l'ateu, el *satanista* reconsagrat, hi ha els dos canonges Mn. Miquel Costa i Llobera i Mn. Josep M. Llobera i Mn. Llorenç Riber, colaborador permanent de *Foment de la Pietat Catalana*. I ab tot això, la primera obra que la *Fundació* ha publicada, ès el criminal poema de Lucreci, ronegament ateu. ¿Quin possible ès que Mn. Costa. Mn. Llobera i Mn. Riber *revisassen* ni *autorisassen* la publicació de tal obra blasfema en català? Ja diu el volum que els *revisors foren* N'Alomar i En Fabra. Per la banda *literària* servien ells dos; per la *banda filosòfica* i *teològica* no servien gota; i aquells tres capellans, no porien seguir figurant dignament dins el *Còs de Revisors* aprovant la *revisió* d'aquells dos elets *aconfessionals* o no protestantne. ¿En protestaren? ¿Se separaren del *Còs de Revisors?* Mn. Llobera i Mn. Riber ès ben segur que no. Hi figuren en el volum publicat. No hi figura Mn. Costa, sens dupte perque, essent ell caygut mort demunt la trona de l'esglèsia de les Tereses dia 16 d'octubre d'antany, quant sortí el volum en questió la primeria d'enguany, ja no hi pogué figurar lo nom de l'alt poeta. Per mi ès evident que, si ell arriba a veure tal volum, n'hauria protestat fulminantment, essent tan fervorós sacerdot com era.

Alguns d'aquests *colaboradors* de la 1a llista estàn acreditats d'escel·lents *traductors del llatí,* essentne el caporal Mn. Riber. Qualcún el segueix més o menys d'aprop, ademés de Mn. Costa que podia fer parella ab Mn Riber, però desgraciadament ja ès a l'altre mon. Casi tots els altres, come traductors del llatí i del grech, pertanyen a la modesta categoria de... inèdits. Deu fassa que surten tots de l'ull del vent, que'ns donin una... sorpresa orba. Per de pronte se presenten dos estornells de marca come traductors, un de Marcial i l'altre de Tàcit: En Pep Carner i En Miquel Ferrà. ¡Quins dos llatinistes de cap de brot! Pot esser que devers la lluna o una mica mes enllà s'hi siguen demostrats; demunt la nostra terra, no.

Donchs sí, la primera obra clàssica que la *Fundació Bernat Metge* ha publicada, ès la de Lucreci, un ateu i suicida, farcida d'impiedats, blasfèmies i escopinades an el cel. Dins el pròlech lo traductor fa de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

garra pota per enaltir la memòria d'En Lucreci, nat l'any 90 antes de Jesucrist i que an els quaranta quatre anys se matà de desbaratat que anava del cap per haverse engolida una beguda amatòria, com conta St. Jeroni dins les notes afegides a la *Crònica* d'Eusebi. El prologuista diu que això del suicidi es una rondalla formetjada devers el sigle IV, de que se feu eco St. Jeroni. ¡Bo estava el St. Doctor per deixarse abeurar de rondallayres! ¿Presenta al [168] prologuista cap prova sèria de que siga una rondalla lo suicidi de Lucreci? ¡Que ha de presentar! La afirmació de St. Geroni queda integrament en peu.

El poema de Lucreci ès el poema de l'impiedat, de la irrelligió, de la blasfèmia. Comensa ab una invocació molt encesa a Venus, come mare de tot lo bo que hi ha en el mon, anomenantla Santa i Divina. Presenta la Relligió come cosa horrible, opressora i criminal (I, v. 62-65, 83-101) i N'Epicur come vencedor de la Relligió (I, 66-79). Nega que Deu creàs el mon *ex nihilo* i que prengués gens de part en la formació del mon; diu que no ès possible crear del no-res i que no existeix en tot l'univers mes que la matèria i el buyt i no cap altre ser que no sia matèria (150-446). Nega la providència divina i que Deu intervengués en la formació del mon i que intervenga cap Deu en l'orde, vida i govern de l'Univers (II, 167-181, 109-110). Invoca Epicur come Mestre que inventa i dugué la veritat de les coses an el mon (III, 1-30). Ja's sap qui era Epicur: el teorisador de l'ateisme, del sensualisme i del materialisme. Invocat N'Epicur, envest Lucreci l'espiritualidat i la inmortalidat de l'ànima i de l'esperit humà i ataca aqueys dogmes per activa i per passiva, i per tots els vents i cayres, afirmant en tots els tons que l'ànima humana ès pura matèria que se fon i s'esveeix i se dissipa en deixar el còs a l'hora de la mort i que per forsa s'ha de disoldre i d'esveir. I no cregueu que tot això ho diga de passada En Lucreci, sino que hi posa vuycents setanta tres mortals versos.

Ens fa a sebre la *Fundació Bernat Metge* per boca del seu Director que les versions catalanes que'ns va a donar dels clàssichs grechs i llatins, han d'esser per «fortificar» la «mentalidat catalana», per «obrir la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inteligència» an els «homes de carrera» i «posarlos en condicions de judicar sanament, de col·locar racionalment les idees» i «obrir l'ànima del nostre poble a idees noves, solides i segures, d'abast i de conseqüències imponderables».

I comensa aquesta *Fundació* donantmos, en lo català baldufench de l'*Institut,* lo poema de Lucreci, tot ell encaminat a sostenir i demostrar que no hi ha Deu ni Sabiduria ni Omnipotència ni Justícia de Deu, ni Providència ni Govern de Deu demunt el mon ni demunt l'home, que l'ànima humana no ès espiritual ni inmortal, sino pura matèria, com l'ànima de les plantes, com l'ànima de les bísties, que som ni mes ni pus que els cavalls, els muls, els ases, els porcastells... Amb aquesta tracalada de barbaridats, gargays, blasfèmies i escopinades contra Deu i la dignidat humana, la *Fundació Bernat Metge* vé a «fortificar la nostra mentalidat», vé a «obrir l'inteligència a l'home de carrera», vé a «posar» els catalans «en condicions de judicar sanament, de col·locar racionalment les idees». Aqueix grapat de barbaridats i de blasfèmies contra Deu, contra tot lo mon espiritual i contra la dignidat humana son les «idees noves, solides i segures, d'abast i de conseqüències imponderables», ab les quals la *Fundació Bernat Metge* vol «obrir l'ànima del nostre poble». Aqueixes «idees noves, solides i segures» ab que vol «obrir l'ànima» catalana ès la moral [169] d'Epicur, la moral atea, materialista, la moral que dona per norma suprema de la vida la consecució del pler, no de l'intel·ligència, sino dels sentits, el pler que poden atènyer els irracionals: els cavalls, els muls, els ases, els porcastells...

I ja no ha tengut la *Fundació Bernat Metge* altre llibre clàssich per comensar la seua tasca patriòtica i fortificadora de la «mentalidat catatana» i escampadora de «idees noves, solides i segures per «obrir l'ànima del nostre poble»; no ha tengut altra cosa que el poema de Lucreci, que, si en llatí arcaych, per lo mal de desllatigar que ès, resulta casi be inofensiu per la generalidat dels catalans, girat en català d'avuy mereix cremar per ma del butxí. May hi havia hagut cap castellà ni català

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que se passàs p'el cap de traduir tal atentat contra la raó humana i el sentit comú. Ha hagut d'esser l'escabotell de *superhomes* caps-esflorats del catalanisme bordissench per cometre tal atentat contra Deu, contra Catalunya radicalment cristiana, contra l'idioma català, que queda profanat, sollat i envilit fentlo servir per dir tals atrocidats, barbaridats i blasfèmies contra Deu, contra tot l'orde espiritual, contra la dignidat humana.

Amb aquesta feta se demostra lo que ès i lo que porem esperar de la *Fundació Bernat Metge.* D'ella cal dir, *servatis sevandis,* allò que diu Virgili de la fuyta de Venus com hagué donada direcció a son fill Eneas: *Et vera incessu patuit dea.* Ab lo seu caminar demostrà Venus que era deua. *La Fundació Bernat Metge* ab el trotí que ha pres comensant la seua tasca editorial girant en català el poema de Lucreci, ha demostrat lo que ès de part de dins. *Ex fructibus corum cognoscetis eos.*

¿Han pensat de prim conte el fundador, director, revisadors i colaboradors d'aqueixa *Fundació,* en la responsabilidat que contreuen devant Deu i l'humanidat publicant en català llibres com el poema de Lucreci? Com se publicà aquell quadern la primeria de 1922, espinzellant tot el sistema de publicació i quines obres anaven a publicar i quins eren els colaboradors i els revisors, i això s'ès repetit dins el volum primer que han publicat, tots els qui hi figuren se fan responsables fins a un cert punt de totes les publicacions de la *Fundació* perque tots l'autorisen ab llur nom. De les ofenses i atachs a la Relligió que tals publicacions inclouen, segurament se'n faràn un nuu a la coa homes com N'Alomar, el Dr. Balcells, En P. Fabra, En P. Coromines i altres. No poden fer altre tant la partida de canonges, catedràtichs de Seminari, Frares i seglars piadosos que hi figuren: tot un M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera, al cel sia; tot un M. I. Mn. Josep Maria Llobera, Canonge de Barcelona, ab son company de Capítol l'altre M. I. Mn. Carles Cardó, que anys enrera me feu càrrechs a mi dalt *La Cruz* de Tarragona perque jo acceptava l'ortografia d'En *Fabra l'esquerrà,* i no per colaborar ab ell en cap obra impia, tot un Dr. Rubió i Lluch, tan timorat; tot un Dr. Segalà, antich Congregant de l'Inmaculada i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

St. Lluís Gonzaga; tot un Mn. Cebrià Monserrat, Catedràtich del Seminari de Barcelona (¡exemple edificantísim p'els seus deixebles seminaristes!); tot un Mn. Llorenç Riber, colaborador [170] permanent de *Foment de Pietat Catalana* (¡pintoresca *promiscuació*!); tot un R. P. Anton M. de Barcelona, Caputxí; tot un R. P. Rupert de Manresa, antich Secretari del Emm. Cardenal Vives; tot un Rt. Dr. Lluís Carreres, Catedràtich del Seminari i Canonge Pontifici (!!!) de Barcelona i sucessor de l'inmortal Dr. Sardà i Salvany en la direcció de la *Revista Popular* (*¡quantum mutatus ab illo!*)*;* tot un prevere Llicenciat en Dret Civil i Canónich i Notari Major d'una Curia Esglesiàstica; tot un R. P. Evangelista de Montagut, Caputxí; tot un R. P. Anton Vidal, no sabem de quina Orde! ¿Quin paper fan tots aqueys Reverends, entrunyellats ab hipoteques com N'Alomar, el Dr. Balcells, En Fabra, En Coromines i l'altre floret de caps-esflorats com En J. Carner, En M. Ferrà, En Nicolau d'Olwer? ¿Com poren autorisar dits Reverends ab llur cooperació i colaboració una empresa editorial que comensa per publicar una obra consagrada a negar l'existència de Deu; que Deu haja creat el mon; que Deu intervenga en res ni per res en l'orde, vida i govern del mon; que nega la espiritualidat i l'inmortalidat de l'ànima humana, sostenint que no ès mes que pura matèria, que's disol i s'esveeix ab el còs; i que arriba a dir que la relligió ès criminal i fomentadora de crims i posa Epicur part demunt els núvols come capxifollador de la Relligió, dient que alliberà els homes de la seua esclavitut? No poden ignorar aqueys Reverents que lo canon 1399 del Còdich Canònich vigent declara prohibits *ipso iure* «ells llibres de qualsevulla escriptors... que de qualque manera peguen a destruir els fonaments de la relligió; els llibres que ataquen a dretes la relligió; els llibres de qualsevulla acatòlichs que tracten *exprofesso* de relligió, si no consta que no diuen res contra la fe catòlica; els llibres que impugnen o ridiculisen qualsevol dogma catòlich o defensen els errors que la Seu Apostòlica ha condamnats» *(Ipso iure prohibentur:.. 2.º Libri quorumvis scriptorum... ipsa religionis fundamenta quoquo modo evertere nitentes; 3.ª Libri qui religionem... data opera, impetunt; 4.ª Libri quorumvis*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acatholicorum, qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri; 6.ª Libri qui quodlibet ex catholicis dogmatibus impugnant vel derident, qui errores ab Apostolica Sede proscriptors tuentur...).

Es evidentíssim que el poema de Lucreci ès de la casta de tots aqueys llibres condamnats i prohibits *ipso jure,* sense necessitat de que l'Esglèsia elze fulmini cap sentència condamnatòria. ¿Com, idò, poden aquells Reverents pertànyer a una empresa editorial que publica un llibre prohibit *ipso jure?* ¿Els ha autorisats, per esserne, llur Bisbe o Prelat? ¡Ja ho creym poch! I si tinguessen tal autorisació, pertocaria ferla pública per llevar l'escàndol ferest que ès p'els feels veure canonges, catedràtichs de Seminaris, escriptors ascètichs, Pares Caputxins, Notaris de Cúria Eclesiàstica, fets estalons d'una empresa editorial que publica llibres prohibits *ipso jure* i que infringeix ubertament el canon 1585, § 1. n. 2, que mana que ni els seglars s'atansin a publicar sensa censura esglesiàstica «llibres» «qui afecten a la sagrada Teologia, teologia natural, ètica i altres ensenyanses [171] relligioses i morals» (Nisi censura ecclesiastica praecesserit, ne edantur etiam a laicis: 2.º Libri qui... sacram theologiam,... theologiam naturalem, ethicen aliasve hujusmodi religiosas ac morales disciplinas spectant). I ¿qui ho dupta que el poema de Lucreci casi tot ell tracta de coses de teologia natural i d'ètica? De manera que la *Fundació Bernat Metge,* ab tot lo seu *Cos de Revisors* i de *Colaboradors* a on figuren tants de Canonges, Catedràtichs de Seminari, Caputxins i fins un Canonista Notari de Cúria Eclesiàstica, ha trepitjat el canon 1385 § 1. n. 2, no sometent la versió catalana del poema de Lucreci a la Censura Esglesiàstica. ¿Que no hi creuen en tal Censura els manyucladors de la *Fundació Bernat Metge*? Donchs no hi han de colaborar canonges, catedràtichs de Seminari, Caputxins ni preveres Llicenciats en Dret Canònich ni Notaris de Cúria Esglesiàstica.

Però lo que m'estranya mes ès veure demunt el quadern anunciador de tal empresa editorial lo nom de Mn. Miquel Costa i Llobera an el costat del de N'Alomar, partidari de Satanàs contra Deu, defensor de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

blasfèmia, que sa glorià publicament a Mallorca de passarse la vida fent guerra a Deu. Me consta que l'any 1904 an aquell curs de conferències que els escriptors mallorquins donaren a l'Ateneu de Barcelona, Mn. Costa no hi hauria presa part si antes que ell hagués donada N'Alomar la conferència que hi donà després sobre el Futurisme a on inicià la seua campanya satanista. L'any 1915 l'Ajuntament d'aquesta ciutat de Mallorca organisa un curs de conferències sobre el Bt. Ramon Llull. Mn. Costa i jo rebérem una invitació par pendrehi part. Demanàrem si també havien convidat N'Alomar, ens digueren que sí, i a l'acte contestàrem que no poríem acceptar tal invitació, essent un dels invitats N'Alomar, puys en lloch del mon volíem figurar ab ell. I així ho férem tenir ver. ¿Com, idò, abandonà, Mn. Costa tal criteri, prestantse a figurar ab N'Alomar dins el *Còs de Revisors de la Fundació Bernat Metge?* Seria cosa de que ens ho esplicàs qualcún dels amichs seus de última hora ab qui derrerament havia depositada tota la confiansa, decantantse de qui sempre li havia fet avinent lo que calia per evitarli andarivells d'aqueys, que per forsa han de llamentar tots els seus amichs corals.

No sabem que cap periòdich catalanista catòlich, fora de la *Tradició Catalana* d'Olot, haja alsada la veu contra la *Fundació Bernat Metge* per haver publicat en català lo poema de Lucreci. ¿N'han protestat *Lo Missatger del Cor de Jesús, Foment de Pietat Catalana, Estudis Franciscans, Gazeta de Vich, El Deber* d'Olot? No en tenim noticia. Totes aqueixes publicacions pertanyen més o menys a la cassoleta de *La Lliga Regionalista* i estàn una micoyineua tocats del bolet *instituter.* No sabem comprendre com puga esser per aqueixes publicacions preferible l'interés *catalanista* a la sagrada causa de Deu, de la Relligió i de la salvació de les ànimes. ¿Son primer *catalanistes* que criatures de Deu, fills de l'Església i feels cristians? *Absit*, direm ab St. Pau.

Vetassí, donchs, lo nostre parer sobre la *Fundació Bernat Metge:* en protestam per fautora d'un enfilall horribilíssim de blasfèmies i [172] per profanadora de la Llengua Catatana. Per part nostra, *anathema sit.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No podem cloure aquest endiumenjat sensa fer constar la nostra estranyesa i desencant per la feta de la revista dels Frares Caputxins de Sarrià *Estudis Franciscans* (octubre, 1923, p. 300-301), que, lluny de protestar contra la publicació del poema blasfem de Lucreci, en català, declara «meritíssima» la *Fundació Bernat Metge* per aqueys «primers saborosos fruits» «seus» i nega que «el classicisme», o poema de Lucreci per exemple, «porti perjudicis a la moral», ¿sabeu perque? Perque «ès una escola de bon gust». Per lo vist les «escoles de bon gust», els escriptors «de bon gust» no son inmorals, per impiedats, blasfèmies, atrocidats i lubricidats que etzibin an els lectors incautes o bistienchs, que de tot hi ha a la *vinya de Deu*... i a la d'En Barrufet. Ens vé molt de nou aqueixa teoria de que els escriptors «de bon gust» «no porten perjudicis a la moral». No n'hem sabut afinar rastre dins tot lo «Codi de Drech [sic] Canònich» vigent dins l'Església de Deu ni dins les moltes de disposicions de la Santa Seu ni dels Concilis sobre prohibició de llibres. ¿Qui negarà que Voltaire, Rousseau, P. Bayle, E. Sué, Dumas, Renan, Zola, etc., foren escriptors «de bon gust»? Ab tot i això l'Església prohibí llurs obres per impies i per inmorals, com declara prohibides *ipso jure* dins el canon 1399, segons hem vist, totes les que neguen, impugnen o ridiculisen els dogmes de la Relligió, com ho fa Lucreci dins son criminal poema. I acaba la revista caputxina per calificar de «digna» la publicació de tal poema en català ¡Una revista de Frares Caputxins arribar a tals estrems! *¡O tempora! ¡O mores!* Si l'enmidonat D. Segimón Moret (Deu l'haja perdonat) fos viu, diríem: ¡O tèmpores d'En Moret!

I per que no'm surta negú ab lo ciri trencat de que això son escrúpols de monja o mal-sofridures d'un vell que ja fa cadufos, volem posar un *Avis (Monitum)* que la sagrada Congregació del Sant Ofici de l'Inquisició Romana dia 15 de marc d'enguany donà an el Bisbat de totes les nacions, aprovantho al Sum Pontifich, del tenor següent:

«Suceeix sovint que escriptors, fins i tot que passen per bons católichs, demunt papers diaris o periódichs, alaben, magnifiquen i aproven llibres, escrits, pintures, escultures i altres obres de l'enginy i de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'art humana, contraries a la doctrina catòlica i an el sentit cristià i devegades fins i tot prohibides espressament de la Santa Seu. —Es bo de veure quin greu escàndol dels feels i quin perjudici de la fe i de les costums pot venir si els pastors d'ànimes no s'adonen d'això i ho delmen sensa càstich. Per que un tal no succeesca, aquesta Suprema i Sagrada Congregació del St. Ofici, aprovantho Nostron Santíssim Papa Pio XI, fa avinent an el Ordinaris de tot lloch que no deixin de pendre tot d'una i sensa cap dilació, per si mateys o per via del Consell de Vigilància totes aquelles providències que segons llur càrrech creguen davant Deu Nostro Senyor de mes eficàcia respecte d'aquells escriptors així que hi puga haver entre llurs propis súbdits, sobre tot del Clero secular o regular. —Roma, Palau del Sant Ofici, 15 de març de 1925. —R. Card. Merry del Val, Secretari. [173]

I ara veyau tan greu document, tal com l'ha publicat lo *Boletin Oficial del Obispado de Mallorca,* 1 octubre 1923:

Monitum ad locorum Ordinarios

Accedit non infrequenter ut scriptores, etiam qui ut boni catholici vulgo habentur, in foliis quotidianis vel periodicis laudent, magnificent, adprobent libros, scripta, picturas, sculturas aliave id genus ingenii et artis opera catholicae doctrinae seu christiano sensui contraria, quandoque etiam a Sancta Sede expresse reprobata. —Quam grave inde, si Pastores animarum haec observata et impunita relinquant, fidelium scandalum cum fidei morumque detrimento oriri posset facile intelligitur. Quod ne fiat Suprema haec S. Congregatio S. Oficii, adprobante Ssmo. D. N. Pio Pp. XI, locorum Ordinarios admonendos censet, ut pro eorum munere erga scriptores huiusmodi, si quos forte inter proprios subditos adesse compererint (praecipue si de Clero seu saeculari seu regulari), sive per se sive adhibita quoque Consiliorum vigilantiae cooperatione, non omittant quas efficaciores in Domino iudicaverint, nulla interjecta mora, providentias adhibere.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Romae ex aedibus S. Ofici, 15 martii, 1925.

R. Card. Merry del Val, *Secretarius.*

Me guardaré com de caure de fer aplicacions de tan greu document a negú nat del mon. No m'ès a mi ferne cap.

Qui ès confrare, que prenga candela. I si no'n vol pendre, que la deix fer, i prou!

L'*ATLAS* DE Mn. GRIERA (173-184)

L'Atlas Lingüístic de Catalunya, que fa dos anys que una ploma mentidera i ridícula va dir que ja era surtit i que era una meravella *(El Debate,* desembre de 1921), fa molt pochs mesos que ha comensat a eixir, i fins l'hora d'ara no tenim notícia de que se sia publicat mes que lo tom primer. Al cap i a la fi, això ja ès qualque cosa, i sembla que els altres volums no trigaràn gayre a aparèixer, de lo qual ens alegrarem.

Però ara cal preguntar: ¿resulta ver lo que afirmava *El Debate,* de que *l'Atlas* de Mn. Griera està fet «con tan extraordinario acierto, que su obra es considerada una maravilla por los filólogos más insignes franceses, alemanes e italianos»? Desgraciadament, no podem contestar en sentit afirmatiu, perque seria comprometre i desacreditar la ciència. Si volem rendir tribut a la veritat haurem de [174] reconèixer que *l'Atlas Lingüístic* del Dr. Griera adoleix de greus defectes, que, a mon entendre, provenen de haver adoptat un sistema d'enquesta defectuós i d'haver posat poch esment en assegurarse de l'exactitut de les transcripcions.

Qualsevol se pot convéncer de que aquest judici meu respòn a la realidat, ab sols donar una ullada atenta sobre l'obra del Dr. Griera, i en primer lloch sobre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 1. L'«Introducció esplicativa» de *l'Atlas.*

Com si una autocrítica favorable fos garantia forta de la bondat d'una obra, Mn. Griera diu que ell creu «haver encertat, en conjunt, en l'elecció de les localitats» que figuren en els mapes de *l'Atlas.* Jo no diré que les localitats sien mal escullides, però sí que son insuficients. Les 247 poblacions que figuraven en lo pla primitiu de *l'Atlas* queden reduides a 105, nombre que no basta per fer un estudi complet del català. De la frontera llingüística valenciana-castellana no'n porem haver cap clarícia perque a *l'Atlas* no hi trobam cap de les poblacions fronterisses: Guardamar, Crevillent, Novelda, Pinós, Monòver, Biar, Font de la Figuera, Montserrat, Marines, Soneja, Portell, Canyada, etc. Tampoch figuren en els mapes, encara que hi fan molta de falta, Tàrbena (on parlen el dialecte baleàrich importat dels mallorquins qui la repoblaren en lo sigle XVII) ni Elx, ni Alcoi, ni Sueca, ni Vinaròs, ni la Pobla de Segur, ni el Pont de Suert ni altres punts qui ofereixen particularidats fonètiques prou dignes d'atenció.

Es curiosa la raó que dona Mn. Griera per justificar la falta de Maó en *l'Atlas* «Mahó» —diu— no hi podia figurar perquè ès una ciutat d'al·luvió, formada de romanalles castellanes de l'exèrcit d'Espanya». Ab això ja se veu que ell no coneix gens Maó ni la gent que hi habita. La població de Maó no està ni ha estada may formada de «romanalles castellanes», sino de «mahonesos». El contingent militar d'aquella ciutat, si esceptuam l'oficialidat, ès casi tot menorquí, mallorquí, català i valencià; de manera que l'influència major que rep et dialecte mahonès no ès castellana sino dels altres dialectes catalans; i per lo mateix ab mes raó pertocava incloure Maó en els mapes de l'*Atlas,* per poder apreciar fins ont arriba en lo moment actual dita influència i els fenòmens fonètichs que haja produits o estigui en camí de produir, que son prou interessants. [175]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A l'illa d'Eivissa Mn. Griera no ha estudiada mes que una localidat, *la Vila* (la capital), i encara just ha transcrita una pronúncia de la Vila; i ès ben sabut que en aqueixa localidat hi ha dos dialectes ben diferents fonèticament (el de *la Vila* propiament dita i el de la Marina) i llavò hi ha el dialecte de la pagesia qui té particularidats ben notables.

Una afirmació ben estranya i per mi inexacta, fa Mn. Griera: que «el vocabulari usual de la vida d'un home no traspassa de molt els 500 mots». Però ¿d'aont se deu haver tret aquest càlcul tan resolut i tan... magre? Jo m'oferesch a citar davant quisvulla, no 500 sino milenars de mots que qualsevol home del poble empra casi diariament sensa sortir del cercle dels seus actes mes ordinaris: alimentació, descans, feyna pròpia de sa professió, relacions ab sos parents, etc. ¡Ja ho ha d'esser ben aixut de paraules, ben misàntrop, un home, per no tenir mes lèxich usual que poch mes de 500 vocables!

En la qüestió dels *subgectes* de l'enquesta, crech que ès a on Mn. Griera ha soferta l'equivocació capital: la de emprar *un sol subgecte* a cada localidat estudiada. «Persona incompetent —diu l'autor de l'*Atlas* — m'ha atacat amb duresa per tal com en les meves enquestes he seguit com a principi i norma el prendre un sol subgecte. L'ideal seria, evidentment, de tenir transcrita, de cada localidat, la llengua dels vells, la llengua de les persones de mitjana edat i la llengua dels infants: però ¿ès possible això quan amb totes les penes s'arriba a trobar subjecte per a l'enquesta?».

Se veu que Mn Griera encara no hi pait l'encals que li donà Mn. Alcover sobre aqueix sistema del *subgecte únich,* i per esbravarse de qualque manera espedeix a Mn. Alcover el títol honorífich de *incompetent.* ¿Vol dir ès *incompetent* en enquestes llingüístiques Mn. Alcover, qui quant Mn. Griera comensà a sebre què era filologia, ja estava cansat de trescar per tot el territori de la llengua, de *cercar subgectes,* de fer estudis fonètichs, morfológichs i sintàctichs ab *subgectes* de totes les comarques? ¿Devia esser per la incompetència de Mn. Alcover que el senyor *tècnich* Griera el convidà i li demanà per favor que volgués omplir qüestionaris de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Atlas,* quant comensaren l'obra, i feu que l'Institut aprovàs l'elecció de Mn. Alcover per aquesta tasca i li assignàs una retribució p'els llayts i pèrdua de temps i sou que dit treball li produís? I també [176] devien esser incompetents el Dr. Jud de Zuric i el doctor Guarnerio de Pavia, qui, consultats per Mn. Alcover sobre aqueix punt concret del nombre de subgectes, contestà el primer de dits professors que no havia d'esser just un, sino *dos,* els subgectes de l'enquesta; i el Dr. Guarnerio respongué que dels dos sistemes —el del subgecte únich i el del subgecte múltiple— li pareixia preferible el segón, «il quale presenterà maggiori difficoltà pratiche di attuazione ed esigerà maggior tempo, ma avrà l'incontestato vantaggio di portare ad una discussione sulle forme piú o meno frequenti di una data parola od espregsioni antiche, che sono per essere soprafatte da quelle piu nove e correnti».

Lo bo ès que el Dr. Griera, després de tractar de incompetent Mn. Alcover perque professa la teoria del subgecte multiple, confessa que «l'ideal seria, evidentment, de tenir transcrita, de cada localidat, la llengua dels vells, la llengua de les persones de mitjana edat i la llengua dels infants», i ademés «la llengua de la gent noble, la llengua de la classe mitjana, la llengua de la gent humil» i la dels diferents barris de les viles i ciutats. Pareix que l'*Atlas* hauria d'esser en la pràctica lo mes acostat possible a «l'ideal». ¿Com, idò, Mn. Griera ha seguit «com a principi i norma» el sistema que no podia fer de l'*Atlas* un «*Atlas* ideal»? Ell no dona altra raó sino que no ès possible el sistema ideal perque «amb totes les penes s'arriba a trobar subjecte per a l'enquesta». I jo, que, encara que no som tan *tècnich* ni tan *competent* com Mn. Griera, he fetes moltes d'enquestes llingüístiques, he de dirli que aquella raó no té cap forsa, perque de subgectes, si un els cerca be, se'n troben a dotzenes a qualsevol poble.

Lo que hi ha ès que Mn. Griera feya les enquestes a corre-cuyta, puys no s'aturava mes que tres, quatre, tot lo mes cinch dies a cada localidat, i a moltes just dos dies curts. ¿Quin possible ès, ab estada tan breu, transcriure fonèticament la contesta a mes de 3.000 preguntes que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

formaven el qüestionari? ¿Com no hi havia d'haver errors de transcripció per l'escessiva pressa, respostes inexactes per insuficiència del temps o del subgecte i mil altres errades que, com veurem mes tart, figuren en els mapes de l'*Atlas?*

Però allà on Mn. Griera se demostra tot un *tècnich...* incompetentíssim, ès a la fi *de l'Introducció explicativa,* on diu això: «El sistema de transcripció adoptat per a l'*Atlas lingüístic de Catalunya* ès el mateix de l'*Atlas* [177] *linguistique de la France* amb petites modificacions». Ara bé, ¿quin ès el sistema de transcripció de l'*Atlas linguistique de la France?* Mn. Griera no ho esplica; no fa mes que posar la llista dels signes fonètichs, sensa dir an e quin sò correspòn cada signe; de manera que el qui no conega el sistema de transcripció de Gilliéron (i son molts els qui no'l coneixen) romandrà encensat davant l'*Atlas lingüístic de Catalunya* sensa sebre interpretar cap dels signes que hi figuren. ¿Es això *tècnich?* ¿Es això una prova de competència? ¿Es això científich?

I encara hi ha mes. Podríem perdonar aquesta distracció de Mn. Griera, si el seu sistema de transcripció fonètica fos exactament el mateix de Gilliéron sensa res nou en no esser «petites modificacions». Però les modificacions que introdueix Mn. Griera en son sistema son *catorze* signes nous, CATORZE SIGNES de consonants que jo no he sabuts trobar dins lo *Mode de transcription* (Atlas Linguistique de la France, *Notice servant à l'intelligence des cartes,* p. 19); o sia que, fins i tot coneixent el sistema de transcripció de Gilliéron, qualsevol qui vulga consultar l'*Atlas de* Mn. Griera hi trobarà *catorze* signes que no sabrà interpretar, perque ni Gilliéron els du ni Mn. Griera els esplica. I a mes d'això el *tècnich* de l'Institut, per transcriure el sò baleàrich ə́, empra el signe œ́, que Gilliéron usa p'el sò francès *eu*, demostrant ab això Mn. Griera que confón el fonema ə́, no arrodonit, ab lo *eu* fr., qui té per característica l'arrodoniment.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per altra banda Mn. Griera se mostra copiador fidelíssim i fins servil de Gilliéron en la distinció de vocals breus i llargues, que serà tan llegítima com vulgueu en francès, però que aplicada an el català no passa d'una arbitrariedat i constitueix una complicació inútil, puys en la nostra llengua com en moltes altres ès imperceptible a tota orella la diferència de duració entre les vocals d'una paraula aillada; tal diferència dependeix de l'intensidat de l'accent, de l'entonació i del grau d'espressió de la frase, circunstàncies que varien en cada persona àdhuc d'una mateixa població i fins d'una mateixa casa. De manera que ab aquest sistema de transcripció, Mn. Griera va transcriure la quantidat vocàlica que *cregué* apreciar en la pronúncia del seu *subgecte únich, en* camvi un altre *subgecte* qualsevol, per motius fisiològichs o psíquichs, hauria pronunciats els mateixos vocables ab diferent quantidat, i per lo mateix la [178] transcripció encertada de la quantidat de una pronúncia individual seria falsa si s'aplicàs a la pronúncia d'un altre individuu. Prova patent d'això ès la oposició que apareix entre algunes transcripcions de l'*Atlas* i les dels mateixos mots i dels mateixos pobles fetes del Dr. Barnils, que tenim d'antes de Mn. Alcover barallarse ab l'*Institut*. Vetassí algunes d'aquestes discrepàncies: 1. De Balaguer (n.º 41 *de* l'*Atlas): l'adoba-cossis* (Griera, *ǎðōβekōsits i ʒiβrēʎs;* Barnils, l *āðōβəkōsīs i ʒĭβrĕʎs), apariar* (G*. ăpăriā;* B. *āpəryā*); *aram* (G. *ărām;* B. *ārăm*). 2. De Tremp (n.º 22): *alegre* (G. *ălēgrĕ*; B. *ālēgrə*); *avuy* (G*. ăBūj;* B*. ābŭj*). 3. De Sort (n.º 7): *abella* (G. *ăβēʎă*; B *āβēʎə*); *aixada* (G*. ăjʃādă*; B. *āʃādə*); *aixartell* (G. *ăjʃărtēʎ;* B. *āʃărtĕʎ*); *arreu* (G*. ărēw;* B. *ārĕw*).[15]

[15] Nota (1) de l'original: Com no tenim tots els signes que Mn. Griera empra en ses transcripcions, empram els signes del nostre sistema fonètich per representar els correlatius del sistema de l'*Atlas*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2. Els mapes de *l'Atlas.*

Els defectes generals esmentats serien encara perdonables, si al manco les transcripcions dels vocables qui figuren en els mapes fossen fetes ab tota cura i reflectissen feelment la realidat fonètica de cada localidat. Però ni aquest mèrit podem regonèixer a l'*Atlas* de Mn. Griera. Qualsevol qui haja estudiada ab alguna detenció la dialectologia catalana, ab sols una uyada que pegui demunt aqueys mapes en tindrà prou per descubrirhi una sèrie de llacunes i inexactituts de no poca importància, com son per exemple: *a*) La falta de signe especial per transcriure la *-a* de Esterri, Gandia, Cocentaina i Sort, que a les tres primeres poblacions ès marcadament velar ab un matís de nasalidat (que nosaltres transcrivim per ã) i a Sort sona -ε; Mn. Griera usa sempre la grafia ă, o sia una a breu de timbre normal com la *-a* de Castelló o de la ciutat de València. *b*) La falta de signe adequat per representar lo sò mallorquí i menorquí de *ǫ́*, que ès molt mes ubert que l'*ɔ́* dels dialectes continentals; Mn. Griera transcriu per *ò* abdós fonemes confonguentlos llastimosament, lo cual li valgué una poch favorable crítica de part del Dr. Schädel dia 1r de juny d'enguany en presència del prof. Meyer-Lübke i nostra. *c*) El falsetjament de l'accentuació mallorquina dels verbs pronominals en algunes transcripcions dels [179] mapes 24, 50 i 166, puys Mn. Griera carrega l'accent demunt la sílaba final del infinitiu del verb, mentres que la pràctica mallorquina i menorquina ès accentuar el pronom-sufixe, *d*) L'omissió injustificada de transcripcions d'algunes localidats en els mapes 23, 31, 102, 103, 105, 151, 160, 161, 162 i altres. *e*) Respecte d'algún poble, com Pollença, la transcripció constant d'una pronúncia de determinats sons, estranya i may sentida en boca de llegítims pollensins. Qualcom d'això porem dir també de moltes transcripcions de Manacor i Sóller.

Però no ès sols la part fonètica que fluixetja de tants de cayres; també la semàntica deixa molt que desitjar, puys l'*Atlas* du come

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sinònims molts de vocables qui estàn molt lluny de tenir lo mateix significat, com ho faré veure tot seguit.[16]

En lo Mapa n.º 7, dedicat a l'estudi de *l'abeurador dels animals,* hi ha totes aquestes inexactituts: *a*) A Andratx posa *s əßəwrəðó, sə fɔ́nt.* No hi ha mes nom de *l'abeurador* que *əßəwrəðó; font ès* un nom mes genèrich. Mn Macià Fleixes, andritxol, colaborador del *Diccionari,* com li diguérem que Mn. Griera posa que a Andratx diuen *font* a l'*abeurador dels animals,* digué que era mentida. *b*) A Llucmajor posa que diuen *sə píkə, s əßorəðó;* me n'he informat per via de lluchmajorers castissos i m'han dit que no diuen ni una cosa ni altra, sino *s əßəwrəðó,* fent sentir bé el diptonch *əw*. *c)* A Artà posa *sə ßàsə, əz besiɔ́t, sə gɔ́bi.* Cap d'aquests tres mots ès propiament *l'abeurador* del bestiar; *sə ßàsə,* ès on beuen els bous; *əz besiɔ́t* ès qualsevol cocó o clot que hi haja aygua, on tal volta aniràn a beure els animals desesperats de set; i *sə gɔ́bi* ès una menjadora p'els porchs, i devegades serveix per abeurarlos, no propiament d'aygua, sino d'altre such. Mn. Llorens Lliteres, colaborador del *Diccionari,* Catedràtich del Seminari i nadiu d'Artà, com li demanàrem si a la seua vila a l'*abeurador dels animals* li deyen *sa bassa* o es *bassiot, se* calà a riure, negant que diguen res d'això, sino que diuen *s'abeurador* i que fins i tot hi ha *es carrer de s'abeurador.* Demanàrem lo mateix a uns quants de seminaristes artanenchs, i [180] esclafiren de riure com sentiren allò de que a Artà diguen *sa bassa* i *es bassiot* a l'*abeurador,* i s'esclamaren: *Noltros no deym aqueixes cosotes!*

En lo Mapa n.º 18, trobam transcrit *əðrogé* a Palma, *drugé* a Sóller, *drogé* a Andratx, *drogé* a Llucmajor i *əðrogé* a Felanitx come sinónims de *sucrer* o *confiter. A* Mallorca may hi ha haguda tal sinonímia; *adroguer*

[16] Nota (1) de l'original: No tenint temps de fer un estudi detingut i complet de l'*Atlas* per corregir totes ses deficiències, puys altres feynes tench de mes importància i mes profit, me limitaré a senyalar els defectes que he advertits just en la part *balear* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquí significa el qui té una drogueria, o sia una botiga on venen esperit, petroli, bencina, poals, claus, tancadures, guinavets, encenedors i altres objectes molt diversos i d'us casolà. Me sembla que hi ha moltes trenques d'aqueys utensilis de ca l'adroguer a les llaminadures que la gent de paladar fi troba a les confiteries!

En lo Mapa n.º 31, dedicat a estudiar l'*agullada,* o sia el bastó acabat en punxa per un cap i que serveix per punxir i fer fer via an el bestiar: *a*) A Sóller, Felanitx, Porreres i Artà, Mn. Griera identifica ab l'agullada les *corretjades,* qui no hi tenen res que veure, puys no acaben ab punxa, sino ab una llendera per fiblar els animals. *b*) A Sóller i Llucmajor posa també come sinònim de *agullada* el mot *rastell* [rəstéʎ], qui tampoch ès lo mateix que *agullada,* puys aquesta ès punxaguda i serveix per fer caminar els animals, mentres que el rastell ès un tayantet triangular qui va an el cap d'avall del garrot de les *corretjades* i l'empren per fer neta la rella de l'arada llevantli la terra i altra brutícia que s'hi sia aficada ab lo llaurar. En canvi, *c*) deixa en blanch el lloch corresponent a Ciutadella, com si no hi hagués agullades, i justament no sols n'hi ha, sino que porten el mateix nom qui encapsala el mapa: *əguáðə.*

En lo Mapa n.º 43, fa sinònims dins Mallorca els mots *aixada, xapa i càvech,* qui representen obgectes molt diferents: el càvech ès triangular, mentres que la aixada ès rectangular i la xapa ès mes estreta que l'aixada. La mateixa confusió fa en lo Mapa n.º 44, identificant el *càvech* ab la *xapeta,* el *xapó,* el *caveguell* i la *aixadeta,* qui son altres tantes eynes diverses en llur forma i aplicació.

En lo Mapa n.º 97, dedicat a les persones plurals del present d'indicatiu de *anar,* posa a moltes de localidats balears les formes *əném, ənám, enám, ənáw*, que ni a Mallorca ni a Menorca ni a Eivissa han estat may d'indicatiu; *ənám* ho deym en imperatiu i subjuntiu, i *ənáw* just en subjuntiu; en lo present de indicatiu les formes balears son *ənám, əináw*,

---

l'*Atlas.* Si qualcú mes desvagarat vol empendre la correcció de la resta dels mapes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ès [181] dir, les més genuines, les qui no han sofert cap canvi analògich i se conserven en tota sa puresa etimològica.

En lo Mapa 110, en que Mn. Griera estudia la *anella per trucar a la porta,* la seua distracció arriba fins a l'estrem de posar *ferro paret* come sinònim mallorquí, menorquí i eyvissench, de dita *anella;* just a la Ciutat de Mallorca encerta el nom vertader, posant que diuen *sə ßáwlə.* Efectivament, *sa baula* ès el vocable que dins tot lo territori balear serveix per designar la anella de la porta, lo que els catalans continentals diuen *anella, balda* o *picaport* i els castellans *aldaba.* Ara el *ferro-paret* ès molt diferent; ès una barra de ferro ab un ganxo, qui va oblicuament de l'*esplendit* (cast. *alfeizar)* del portal o finestra a la porta o porticó, i, si està *posat,* no'l deixa obrir. Es a dir que no ès mes que el ferro *Bernat,* que diuen els catalans. ¡Si n'hi ha de trenques d'una cosa a l'altra!

En lo Mapa 149 trobam una altra errada de prou consideració: posa que a Ciutadella el mot qui designa l'argila ès *sə grávə,* lo qual ès un desbarat majúscul. Tothom, sia ciutadellench o no ho sia, sap què ès *argila* i sap què ès *grava,* coses absolutament diverses, i ja no hi importen pus esplicacions.

En lo mapa 150 *(els argues)* se veu a la llengua la completa desorientació de l'autor de l'*Atlas* en quant an el valor semàntich dels mots *beyasses, arguenells* i *escorbeys,* que ell fa sinònims posant en el mateix mapa *bəjásəs* (Sóller, Manacor), *ezbejásəs* (Pollença), *ərgənéʎs* (Andratx, Llucmajor, Ciutadella), *ərgenéʎs* (Felanitx), *ərɟenéʎs* (Artà), *əs korßájs* (Porreres), *əskurßájs* (es Migjorn Gran). Donchs sàpia Mn. Griera que cap d'aquells tres mots significa lo mateix. Les *beyasses* (< BISACCIUM, REW 1121) son dues senalles grans de llata de pauma qui van penjades una a cada costat de la bístia i serveixen per traginar fruyta, aviram i tots els trastes que hi càpien. Els *arguenells* (< *ARGANUM? REW 6097) no son dues sino quatre senalles, penjades dues

---

crech que hi trobarà prou que corregir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a cada costat de bístia, i dins cada una va col·locada una gerra o un barral d'aygua, una cistella de figues, etc. Els *escorbeys* (men. *escorbays* < CURVUS) no s'assemblen de res a les beyasses ni an els arguenells; son un bastiment de fusta qui descansa demunt l'esquena de l'animal i a cada costat forma una corvada dins la qual componen garbes o feixos de llenya; el seu us propi era el garbetjar i traginar llenya. [182]

En el Mapa 154 *(l'armilla*) Mn. Griera posa que a Menorca diuen *əz gwàrðəpíts,* lo qual no ès ver, puys tothom diu *ədʒəlɛ́ku.*

En lo Mapa 168 diu que a Ciutadella a l'ase li diuen *əz rúk* i això tampoch acaba d'esser exacte, perque *ruch* només ho deym a l'ase molt jove, mentres que el nom genèrich ès *ase,* com a totes les Balears.

En lo Mapa 172 trobam una embullosa confusió entre els conceptes espressats p'els verbs *asseure's* i *seure.* El mapa va dedicat a *asseure's;* donchs Mn. Griera posa *seure* a una partida de pobles balears come sinònim de *asseure's*, lo qual equival a confondre els termes castellans *sentarse* i *estar sentado,* qui tenen molt distint significat.

En lo Mapa 177, encapsalat ab lo mot imperatiu *Avall*! hi ha un terrible desgavell de sinònims, puys apareixen come tals els vocables *baix, abaix, avall, devall, adevall* i *dessota,* cap dels quals té el mateix matís de significació puys uns indiquen direcció o lloch *quo* i altres lloch *ubi.*

Per acabar, i essent impossible corregir d'en una en una totes les llacunes, insuficiències, inexactituts i falsedats de les transcripcions qui figuren dins l'*Atlas,* me limitaré a fer una llista de les que he afinades just a la localidat 91 de l'*Atlas,* o sia Ciutadella de Menorca ma ciutat natal:

MAPA	DIU	TOCA DIR
2	siwteðéʎe	siwtəðéʎə
5	dəspújzəí	dəspuzəí
9	əβə́wrə	əβəwrá

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

23	* *[17]	əgəfát, -ðə; gəfát, -ðə;
24	əʒunəársə	əʒuənarsə́, añʒuənarsə́
31	* *	sə guádə
33	əjí	əí
34	əjí də kap vesprə	eí ðə kavvésprə
37	* *	fəŋgá
38	ájgurðén	ajgurðént
44	əs kávək; əs ʃəpó	əs kəvəgéʎ
45	s əʃéʎə	sə ʃéʎə
48	əz dɔ́t	s əðó̧t
54	s uβàrðə	s əwβárðə [183]
58	* *	s əlsádə; s əltáriə
60	s ərkɔvə	s əlkóvə
64	s əwfáws	s əlfáws
66	* *	1, əspínsəs; 2, táəfȩrrus
89	* *	əzmunəstá
92	sə butéʎə	əz bó̧til; sə βutéʎə
97	ənə́m; ənáw	ənám; nám; ənáw; náw
98	* *	návə, ə'-; návəs, e'-; návə, ə'-
99	* *	návəm; ə'-; návəw, e'-; návən, ə'-
100	vátʃ əná	vádʒ əná, váʒ ná
101	várəz əná	vaz əná, vaz ná
102	* *	vam əná, van ná

[17] Nota (1) de l'original: Usam dues estrelletes per indicar que en el mapa de que's tracta Mn Griera no hi ha posat cap mena de transcripció.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

103	* *	vaw əná, vaw ná; van əná, van ná;
104	ənərə́ém	nərə́m, ə-; nirə́m, ə-
105		nəmmunnós, nəmmunnə́, nəw-vunnós, nəwvunnə́
106	katʒiró	kadʒiró
110	əs fɛ́ru pərə́t	sə βáwlə
117	* *	sas klukáləs
118	əntóniə	nə tǫ́niə
133	dásə, dásə	əβurðá, əkəβusá
144	s árk də san mərtí	s ár ðə sam mərtí
146	* *	s ərə́nə
147	səs sə́rres	səz əspínəs
149	sə grávə	s ərʒílə
150	ərgənéʎs	bəásəs
154	ez gwárdəpíts	ədʒəlɛ́ku
155	kázə də bə́yəs	kázə də βə́əs
160	* *	ərumənŋgarsə́
162	* *	kuíðə; rəβəsáðə, ərəŋkádə
164	* *	rəpləgá
165	ən ərivá	ən riβə́; ənnəribá
166	rosəgátsə	rusəgərsə́
167	* *	sər rúəs
165	əs rúk	s ázə
172	səúrə	əsẹwrəs, əsəwrə́s
180	s əvəʎené	əz vəʎené

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

181 əvənírsə əvənirsə́

Es dir que dels 187 mapes que comprèn aquest tom I *de* l'*Atlas*, n'hi ha *51* qui duen equivocada o omesa la transcripció corresponent a la localidat n.º 94, Ciutadella [184] de Menorca. Si calculam la mateixa proporció d'errades p'els altres pobles estudiats, mos resulta que mes de una quarta part dels mots que du l'*Atlas* pateixen d'error o d'insuficiència. Jo no vull suposar tant; però qualsevol se pot fer càrrech de lo que seria, fet de Mn. Griera, *l'Atlas Lingüístico de España!* si el de la pròpia llengua catalana li ès sortit tan com-se-vulla.

Francesc de B. Moll.

DELS NOSTRES COLABORADORS (184-186)

§ 1. Els mots *cap-de-dol, cap de-dola* a Torelló.

Consultàrem, sobre el significat d'aquests mots, el nostre amich D. Joan Subirachs, de Sant Feliu de Torelló, i n'hem hagudes les següents abundoses clarícies:

Al ocòrrer una defunció, la familia nomena dos funcionaris: lo *Cap-de-dòl,* y la *Cap-de-dòla.* La elecció sol recaure en un amich y en una amiga de la familia. Tant l'un com la altra, solen ésser persones d'alguna posició o representació social. Aquí van los oficis d'un y altra:

Cap de-dòl. Fa les gestions prèvies del enterro, en lo jutjat, Ajuntament y Rectoria, y convida, en nom de la familia, los qui han d'assistir al enterro. Al sortir lo cadavre de la casa, ell va davant lo dol, com lo comandant qui mana un batalló de tropa. En lo cementiri al retirar-se la comunitat parroquial, resa pel difunt, en veu alta, lo Pare-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostre, que dol y acompanyament contesten en igual forma. En la iglesia, en l'ofici *corpore insepulto*, y també en los oficis funerals, ell cuyda de les candeles; les reparteix y les passa a encendre quan es hora; va a oferir davant lo dol, y torna a repartir candeles y a encendre-les, abans de la consagració, y les recull dels homens del dol després de ella. (Es d'advertir que lo Sr. Rector al anar a oferir, rep del Cap-de-dol un cistelló rodó, dins lo qual va un panet ab una moneda, y en la nança hi ha dues antorxes fetes de candeles en feix, retortes a manera de columna salomònica. Al sortir lo dol de la iglesia, ab uns rosaris a la ma, dona ayga beneyta; y en lo comiat del dol, dona als convidats gracies per la assistencia, y en veu alta resa un Pare nostre pêl difunt, que es contestat per los demés.

Cap-de-dòla. Axí com lo Cap-de-dol comana lo que-n diríem *batalló* d'homens, ella comana lo batalló de dones. En la iglesia, al tornar lo Sr. Rector d'oferir (en qual acte ha dipositat una de les antorxes de candeles), entrega lo cistelló a la Cap-de-dola, y ella, davant les dones, va a oferir, entregant la altra antorxa, y lo panet y moneda que eren dins del cistelló. Després de la consagració, recull un [185] pa de 6 lliures (2'400 kg.) que la casa, previament, ha fet portar a la iglesia, y lo entrega al baciner de les Ànimes quan passa a captar per elles. Després de la Comunió del celebrant, recull de les dones les candeles, ja apagades, entregant-les al Cap-de-dol. Acabat l'ofici la Comunitat baixa del presbiteri, y en lo creuer, davant lo túmol mortuori, canta les absoltes generals. Després de cantar-se-n una per lo Cap-de-dol[18] y una altra per lo *President* del dol (lo més acostat al difunt), la Cap-de-dola acompanya també la *Presidenta* del dol femení (que es la mes acostada al difunt) cap al costat del Sr. Rector: aleshores se canta una absolta per la Cap-de-dola, y tot seguit una altra per la Presidenta; més aquesta la rep agenollada, tenint davant séu un pa de 6 lliures, que sol colocar la Cap de dola demunt una cadira perque no toch a terra; pà que es a benefici de la

[18] Nota (1) de l'original: Es dir: a ell dedicada (o a intenció d'ell cantada).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

iglesia o Sr. Rector. Després del comiat, acompanya, a la casa, lo dol femeni.

Tals son les obligacions d'aqueixs dos típichs funcionaris, que crech que existexen també en algun altre poble del voltant. A Vic, no.

Curiosa es la feminisació del mot *Cap-de-dol,* fent-se-n *Cap de-dòla.* Més, sovinteja això en lo poble.

Ne tenim un bon exemple aprop d'aquí. En lo vehí poble de Sant Pere de Torelló se posa molt en les fonts baptismals lo nom de *Maria de Bellmunt,* per la devoció que hi ha a la Verge d'aquest nom, que té sa ermita dalt la serra vehina de Bellmunt. Lo poble suprimeix lo nom de Maria, y anomena *Bellunta* a les axí batejades. «¿Com te dius, noya? — Bellmunta.» També, als voltants del Montserrat es comú anomenar-se una dona *Monserrada.*[19]

Ab lo esplicat veurà com no es ben exacte lo concepte que del Cap-de-dol d'havia vosté format. No es propiament la persona que presideix un enterro, o sia, lo dol, encare que vaja davant séu y que en la oferta y en la absolta vaja primer; sino que més aviat es un encarregat, un mandatari de la familia, y un servidor del dol. Lo *president* del dol, o sie, aquell qui *porta'l dol,* es de la familia, lo mes acostat al difunt, com lo viudu, si la morta es una dona casada; lo fill major, quan es lo pare, etc. etc.

De manera que si jo havia de redactar la definició d'aquests dos mots dins lo Diccionari, hi posaria:

«*Cap-de-dol.* L'home nomenat per la familia, en cas de una defunció, per fer les gestions prévies del enterrament; que en ell va davant lo dol, y que té certes preferencies y obligacions en la pràctica de les honres fúnebres. Existeix en alguns pobles de la Plana de Vic singularment en la vila de Sant Feliu de Torelló.»

---

[19] Nota (1) de l'original: A Mallorca a les *Maries de Monserrat* no les diuen mes que *Monserrades* i an els *Marians de Monserrat* elze diuen ronegament *Monserrats.* Nota de la R. del B.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Cap de-dòla, La dona designada per la familia, en cas de una defunció, per anar davant lo dol femení en un enterrament, ab certes [186] preferencies y obligacions durant la pràctica de les honres fúnebres. Existeix en la vila de Sant Feliu de Torelló y en alguna altra localitat de la Plana de Vic.»

En açò consistexen, en substancia, aquets dos càrrechs.

M'havia oblidat, encare, uns de les coses que ell, lo Cap-de-dol, té a son càrrech, y es: acabat l'ofici de difunts, o los tres oficis funerals, entra a la Sagristia y paga los drets corresponents al senyor Rector, y també los que corresponen a la obra de la Iglesia, com son campanes, llanties dels altars, brandons del túmol, etc. etc. Mentres fa aquesta diligencia, tot lo dol permaneix en la iglesia, esperant al Cap-de-dol per sortir, darrera d'ell, de la iglesia, y acomiadar-se en l'altri. Y com passen uns minuts, aquell qui es foraster pensa: ¿què esperam are? Es que esperen lo Cap de-dol que surti de la Sagristía.

Com vostès estigueren aquí no vaig atinar a ensenyar-los aqueix cistelló que serveix per fer la oferta que ja es anomenat *Cistella d'anar a oferir*, o bé, *Cistella de les ofertes,* que casi a cada casa n'hi ha. Y açò s'esplica, no perque sovintegin tant los enterros en uns familia, sino perque, sempre que's mor una persona, la familia li fa la oferta durant l'any, tot un any, cada diumenge, en una de les misses de la Parroquial. Y se fa mediant les candeles que se encenen y se fan sostenir en la nança de la cistella, dins la qual hi porta un panet, o crostó de pa, y encastada en aquest, una moneda; açò se entrega després de les candeles. Aquexa oferta es costum fer-la uns de les dones de la casa. Naturalment, aquesta cistella fa servey durant *tot un any,* y per açò moltes cases la tenen propia. No té rès de particular: es rodona; y son tap es inseparable, perque, per dintre un forat que té, hi passa molt baldera la nança, de manera que al obrir-se, fa aquell joch que en mecànica ne diuen *excèntrich.*

Aquesta cistella la porta lo cap-de-dol ja quan surt l'enterro de la casa, cap a la iglesia com que es a la iglesia hon ha de servir, y, per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

distingida que sia la persona qui fa de cap-de-dol, no sen dona cap vergonya. Avuy, emperò, que no hi ha tan respecte als antichs costums, ja hi ha algun Cap de-dol pretenciós, que se fa portar lo cistelló a la iglesia per algun xicotet, previament o poch després d'arribat lo dol a la Iglesia.

Joan Subirachs y Pujol.

TORNEMHI AB "ANYORAR" (186-188)

L'autorisada *Revista de Filologia Española* (tomo X, cuad. 3.º) du una rèplica del Dr. Leo Spitzer a mon article sobre l'etimologia de *anyorar* (BOLLETÍ, XIII, 49-53), persistint ell en mantenir la teoria d'un procés INTERANEA > *entranyor* > *anyor.* Segons l'esplicació d'aqueixa idea, de *entranya* (derivat directe de INTERANEA) se formà el verb *entranyar*; d'aquest surtí el sustantiu *entranyor* (com en ant. [187] prov*. blasmor* < *blasmar, doptor* < *doptar),* qui per una falsa anàlisis se descompongué en dues parts perdentse l'*entr-* (que en la ment popular apareixia com un prefixe) i quedant reduit a *anyor,* forma d'on se son formats els derivats *anyorar, anyoransa, anyorament, anyoradís, enyorejarse* (R. Llull), etc.

Aquesta concepció ès enginyosa, i prou admisible baix el punt de vista fonètich i morfològich; però en la part semàntica crech que no té agafatay. Ja en lo meu primer article vaig demanar an el Dr. Spitzer: «¿Com se seria realisat un procés semàntich suficient per que INTERANEA o *INTERANIORE prengués lo significat de *melancolia,* de *tristor per l'absència?*». Spitzer contesta: «Exactement comme le roum. *dor*, Sehnsucht < lat. *dolor* (*dor de casă,* Heimcoeh, nostalgie) ou comme le mot du français de Canada *ennui* = douleur, attesté dans cette dernière acception dans le roman de M. L. Hémon, *Maria Chapdelaine* (1921), p. 152, doit signifier aussi «tristor per l'absència» à juger d'après l'emploi du verbe dans ce même roman, p 28: «Ils vont être contents de te revoir, Maria, dit le père Chapdelaine. Tout le monde s'est *ennuyé* de toi» (= te

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

han echado menos). Le fr. *entrailles* a le sens de l'all. *Gemüt* (coeur), cfr. esp. *quererse entrañablemente.* Il n'y a donc pas d'hiatus entre les acceptions «tristesa, disgust, desplaer» attestées pour *entrenyor,* (et le verbe dérivé) et «anhel d'una cosa ausent» qui se trouve dans *anyor* (et le verbe dérivé)». Però el Dr. Spitzer fa una confusió. Jo no he negada may la possibilidat d'un trànsit semàntich de *entrenyor* a *anyor.* ¡Si precisament jo defens el pas de significat de ANGOR an el de *anyor,* qui vé a esser lo mateix que aquell altre! Lo que jo no veig que sia provable ès el camvi de sentit de INTERANEA (= «entranyes» en sentit material) en *anyorar,* ni en *entranyorar* («tristor, disgust»). Té el Dr. Spitzer cap document del verb *entranyar* en lo sentit de «entristirse»? Si'n té cap, que el trega, i serà una gran passa per dur an el nostre esperit la convicció.

Al entretant, mentres no arribin aquests documents, seguiré considerant *anyorar* come derivat de ANGOR. Les obgeccions d'orde fonètich del Dr. Spitzer poren demostrar que el procès *ng* > *ɲ*, no ès constant, però no que sia impossible ni difícil.

En quant an el paralel entre ANGORE > *anyor* i PLANGERE > *plànyer,* PUNGO > *puny,* etc., fou per sugestió de Mn. [188] Alcover que el vaig establir, i ara ell vol ferne la defensa. Jo, donchs, deix per ell aquesta tasca; en el nombre propvinent del BOLLETÍ surtirà un article seu per aclarir aqueix punt.

El Sr. Spitzer demana altres arguments a favor de ANGOR, «per exemple, formes antigues de *anyorar* anteriors a les de *entranyorar».* Jo no mir que la precessió documental d'una forma respecte de l'altra sia una prova gayre certa a favor de la de mes vella documentació. En el nostre cas concret els textes mes antichs que tench a mà son els de Ramon Llull, del sigle XIII, i hi figuren abdós *verbs, enyorar* i *entrenyorar.*

Francesc de B. Moll.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

NOTES BIBLIOGRAFIQUES (188-190)

18. Leo Spitzer, *Notas etimológicas*. De la «Revista de Filología Española», tomo X. 1923. —Madrid, 1923. —8 ps.

Tres etimologies estudia Spitzer en aquest article: les dels mots castellans *engurrio* i *esperiega* i la del català *pernoliar.*

Respecte d'aqueixa última el professor de Bonn rectifica la opinió de M. L. Wagner, qui veya en *pernoliar* un compost de *perna* i *oleare.* Efectivament tal teoria ès improvable, com Spitzer demostra, i ès precís recórrer a un **per-in-oleare.* A les formes comprovants que ell cita, porem afegir la forma *peloriar,* viva en el Reyne de València (Castelló, Benassal), qui no ès mes que una metàtesi de la antiga forma *peroliar.*

F. de B. M[oll]

20. Bartolomé Bosch, Pbro. | Catedràtico en el Instituto General y Técnico de Gerona. | *Curso téorico-práctico* | *de la* | *Lengua Latina.* | Gramàtica y ejercicios. | Vocabularios | (Tomo 1.º) | Sóller (Mallorca) | Imp. de Juan Marqués Arbona | 1923.= 148 + 58 pàgs.

Aquest «Curs de Llatí» vé a oretjar ab aires de renovació l'ambient de l'estudi de les llengues clàssiques en l'ensenyansa oficial, bastant corromput ab tant de temps d'estar baix l'imperi de mètodes empírichs i anacrònichs. No ès d'estranyar, puys l'autor, Mn. Bosch, perteneix a la *nova progenies* científica qui arreconant seculars rutines segueix ab segures passes les petjades dels mestres de l'escola històrica, Stolz y Lindsay, qui tan amples horitzons obriren a la ciència del llenguatge.

Comprenguent que la basse indispensable de l'estudi de qualsevol llengua ès la fonètica, Mn. Bosch posa ja en els preliminars de son llibre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una resumida però clara esposició dels orgues vocals i de la producció i diferències fisiològiques dels sons. Només en un punt [189] fonètich no acap de veure clar el pensament de l'autor: en la classificació dels fonemes en vocals, consonants i *sonants.* ¿An-e què vé dir *sonants* an els sons *l*, *m, n, r, i*[,] *u* diptongals? Mn. Bosch diu que «la pronunciación de las *sonantes,* participa del *sonido glótico* de las vocales y de la *obstrucción,* aunque siempre parcial, de la corriente de aire, que caracteriza las consonantes»; però de *sonido glótico* no'n tenen unicament les vocals, sino totes les consonants sonores. Si ès que l'autor ab lo mot *sonido glótico* vol designar la *ressonància vo*càlica, no sé quina ressonància pot descubrir en *l, m, n* i *r;* en la *i* i la *u* diptongals potser hi haja mes motiu de suposarn'hi.

En la qüestió de la pronúncia del llatí, tan discutida aqueys anys derrers, Mn. Bosch rebutja ab valentia totes les «decadents i bàrbares pronúncies nacionals» i ensenya «la única racional, perque se funda en la veritat, la pronúncia històrica, real, la propiament parlant *llatina»;* la pronúncia que jo anomèn *romana,* però no la que està en us a la moderna Roma i que han adoptada alguns catalanayres, puys aquesta ès tan decadent i tan bàrbara com qualsevol de les altres pronúncies nacionals catalana, castellana o francesa; sino la pronúncia romana dels sigles d'or de la llatinidat clàssica, la que la moderna ciència romanista ensenya i autorisa no ab pures hipòtesis i fantasies, sino ab arguments d'alta valor científica, fundats en el testimoni de preceptistes i gramàtichs qui sentiren i visqueren la pronúncia dita *històrica.*

La part espositiva de les regles morfològiques i sintàctiques no presenta en sa distribució l'aridesa d'un rigorós orde obgectiu de matèries, sino que està tractada ab un mètode cíclich subgectiu, qui respòn an els graus successius de compenetració del deixeble ab el geni de la llengua que estudia. Aquest mètode consisteix en fer conèixer ja desde els primers dies el mecanisme general de l'idioma posant l'estudiant en estat de espressarhi no sols pures percepcions de simple aprensió (vocables aillats) sino judicis complets (oracions) qui, senzills en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el principi, vagin aumentant de dificultat fins que el deixeble arribi a poder traduir en la nova llengua les idees mes complexes. Les ventatges d'aytal mètode son evidents. Seguint l'orde obgectiu l'enteniment del minyó fa son camí ab línia recta, acabat ab cansament l'estudi, p. ex., de les declinacions nominals, ha de empendre ab la mateixa tragectòria les pronominals, i llavò les flexions verbals, les partícules, els gèners dels noms i les regles de pretèrits i supins, per arribar, come resultat de tant de treball, ia haver d'apendre encara de construir una oració de *sum*! En camvi ab l'orde subgectiu la potència d'adaptació del deixeble a la nova llengua no's desfà ab sentit rectilini sino ab círcols concèntrichs cada un dels quals no ès mes que una ampliació del menor inmediat, i el mes petit originari conté en essència tots els altres; ès dir que aquest círcol primer, qui ès, diguemho així, la primera o primeres llissons del curs, ja conté una mostra de flexió nominal, una de la verbal i una de l'us de les partícules en l'idioma que's comensa a estudiar, poguentse formar per lo mateix en dit primer círcol una oració completa, lo qual equival a dir [190] que's pot ja parlar un poch la llengua que's vol apendre. L'adopció d'aquest mètode pedagògich ès per mi lo qui dona an el «Curs de Llatí» de Mn. Bosch la preferència demunt altres tractats recents com la «Grammatica Classicae Latinitatis» del P. Llobera, per altra part ben orientats.

El llibre de Mn. Bosch està cridat a donar molt de fruyt entre les futures generacions de llatinistes. Enviam a l'autor, bon amich nostre, la mes fervent enhorabona.

F. de B. M[oll]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Visita de Sa Magestat Catòlica
A SA SANTEDAT EL PAPA (190-191)

Per motiu d'haver hagut d'entrecuytar l'estampació del present BOLLETÍ per que pogués sortir ans de Nadal (a les imprentes, en acostarse Nadal, no hi ha qui s'hi arramb de la feynada que tenen), la relació d'aqueixa augusta Visita no ha pogut anar davant de tot ni mos hi han cabut els discursos de Sa Magestat Catòlica ni de Sa Santedat. Ab ells honrarem lo propvinent BOLLETÍ, si Deu ho vol i Maria. Ara just donarem una mica de relació d'un fet tan trascendental.

Molt de temps feya que Sa Magestat l'alt N'Alfons XIII Rey de Espanya volia a totes passades visitar Sa Santadat el Papa per rendirli lo degut homenatge d'adhesió, sumissió, acatament i amor come feel i come Rey. Les circunstàncies diplomàtiques i polítiques de Roma i d'Itàlia i fins d'Espanya no havien favorit gota els desiys vehements de Sa Magestat. A la fi, ab la pujada del formidable i llampant Mussolini an el Govern d'Itàlia i del nostre acorat i coratjut General Primo de Rivera an el Govern d'Espanya se pogué fer la cosa així com Sa Santadat i sa Reyal Magestat volien. L'esquadra espanyola prengué Ses Magestats a València dia 17 de novembre ab lo President del Directori Militar i lo sèquit palacià corresponent, i icap a Spezzia s'ès dit! L'esquadra italiana les surt a camí, rendintlos homenatge an el qual s'uneix tot Spezzia. Agafen el tren i icap a Roma! a on arriben dia 19, rebentlos a l'estació el Rey i la Reyna d'Itàlia ab tota la Cort d'allà. Ses Magestats Catòliques, se'n van ab tot llur sèquit a l'Embaixada Espanyola del Vaticà, i d'allà tot dret a veure el Papa, qui les rebé ab solemnitat estraordinària, rodejat del Col·legi de Cardenals i demés Cort Pontifícia. Feya sigles que el Papa no havia rebut cap Rey ab tanta de solemnidat, ni cap Rey, de l'Edat Mitja ensà, havia rendit a la Santa Seu un homenatge de filial adhesió, sumissió i acatament tan espressiu, tan coral, tan radical, tan eloqüent, pronunciant un discurs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notabilíssim baix de tots conceptes, sobre tot come confessió i proclamació de fe catòlica de omnímoda integridat: tant que aquest discurs ès una síntesis magistral del sentir i de les espiracions de l'Espanya Catòlica ab el sentit mes genuí de la paraula, i que ès tot un programa i una bandera p'els catòlichs [191] espanyols i per la regeneració d'Espanya. —El Papa, fondament emocionat contestà ab un altre discurs, també eloqüentíssim, posant part demunt els núvols els nostres augusts Monarques i la Nació Espanyola, implorant del cel mil bendicions i carismes per les Reyals Persones i p'els pobles que ens cap la sort de tenir tals Reys. I acabà el Papa per donar un abràs ben fort an el nostre heroych Rey, dient que ab ell abrassava tota la Nació Espanyola. El Col·legi de Cardenals i tota la Cort Pontifícia romangueren edificadíssims i entusiasmadíssims de la fe, relligiosidat i zel de la glòria de Deu que demostrà Sa Magestat Catòlica, fentne una crida que arribàs de cap a cap de mon.

De Roma Ses Magestats Catòliques se'n anaren a Florència, llavò a Bolonya i després a Nàpols, a on dia 27 s'embarcaren cap a Mallorca.

Venguda de Ses Magestats a Mallorca (191-192)

Ab una maror desfeta desembarcaren dia 30 dematí a Alcúdia. Passant per Inca, s'aturaren a l'Iglèsia parroquial i visitaren el corter nou que hi han fet, arribant a la Ciutat devers la una i mitja, entrant a la Seu, cantants'hi un *Te-Deum,* visitant després lo Tresor de rellíquies i joyes. Dinaren a ca'l Marquès de Vivot, lo cap vespre hi hagué recepció a Capitania General (l'antich Palau dels Reys de Mallorca), anaren a pendre un Te d'Honor an el *Círcol Mallorquí,* i un poch passat les sis s'espitxaren a Alcúdia, embarcants'hi cap a Barcelona ab molt de mal temps.

Això ès estat una visita llampech i un raig seguit d'esclats d'entusiasme, ovacions, man-balletes, aclamacions i ¡viva el Rey! i la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Reyna! i En Primo de Rivera! que brollaven de tots els pits i de totes les boques. Des que desembarcaren els Reys fins que's tornaren embarcar, per tot allà on passaren, s'hi abocaven centenars i milenars de persones aclamant Ses Magestats i En Primo de Rivera, cuydant a estellarse de man-balletes i *¡vives!* i crits d'entusiasme. Tothom volia veure el Rey i la Reyna i En Primo de Rivera. I en porerlos guipar, no los llevaven la vista de demunt; i bones sempentes, estretes i enfuytes per acostars'hi i porerlos veure d'aprop. Ab una paraula, tothom anava fora corda, no hi havia qui hi paràs. No hi hagué lloch a fer discursos de benvinguda, just *vives!* a roys i man-balletes a talabaixons i de tots vents. Ni an el Rey ni a la Reyna ni an En Primo de Rivera elze trobaren cap defectet de res; tothom se feya llengues de que eren tan simpàtichs, tan distingits, tan agradables, tan plaents, tan gentils, gens entonats ni superbiosos. Lo mes notable fonch que fins i tot les al·lotelles mes estirades i presumides trobaren la Reyna ben tallada, garrida, elegant i prodigi de gràcia i polidesa. Ja's sap que, quant les dones troben una altra dona garrida i bella i confessen que ho ès, ès precís que aquella dona ho siga de bon deveres bella i garrida.

Tot d'una que desembarcaren Ses Magestats a Alcúdia, l'Exm. Sr. Marqués de Torrecilla, Majordom Major de Ca'l Rey, rebé un [192] escrit nostre de salutació a Sa Reyal Magestat i d'enhorabona p'el seu meravellós discurs davant el Papa, oferint a Sa Reyal Magestat les oficines de l'Obra del Diccionari per si les volia honrar ab una visita en el cas improvable de tenir cap micoyineua de temps. No'n tengué gota. Serà una altra vegada, si Deu ho vol.

¿Poren cridar Viva! en lloch de *Visca!?* (192)

Prou que sí. El *Visca!* ès una forma moderna dins la nostra llengua. El mateix Bt. Ramon Llull feya el subjuntiu de *viure* prenentlo directament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del llatí: *vivam, vivas, vivat,* i per lo meteix escrivia *viva* i no *visca.* Mes envant se introduí la forma *visca,* del tot llegítima, però que no té dret a arreconar i esveir la forma primitiva *viva*. Els mallorquins d'altre temps, ben dejuns d'influència castellana, no cridaven *visca!* si no *vivo!* Els al·lots encara ho criden. ¿Es llegítima aquesta forma? Prou que ho ès. Mes de mitja Catalunya conserva ben vitench el subjuntiu *-o:* v. gr. *Volen que jo* VINGA, *que tu* VINGOS*, que ell* VINGO*, que ells* VINGON*, que tu* PARLOS, *que ell* PARLO*, que ells* PARLON. Per lo mateix, a Mallorca en-primer dirien *Volen que* jo VIVA*, que tu* VIVOS*, que ell* VIVO*, que ells* VIVON. Tal forma ab el temps se perdé, i just quedà, come frase feta, el *Vivo! vivo!,* com a Catalunya que tothom diu: *Deu vus guart!* I ningú diu ja: *Deu vol que tothom GUART la seua Lley, sino que* GUARDI *la seua Lley.*

Un colaborador de poca sòn (192)

Mos hi ès sortit de bon de veres el nostre bon amich l'amo'N Joan Móger, de Llucmajor, qui s'oferí a escriuremos les moltíssimes de cansons populars que ell sap de petit, i en poch temps mos n'ha enviades devers cinch llibretes plenes, ab una baldor tal de mots i girs castissos que constitueixen un vertader tresor per l'obra del Diccionari.

A derrera hora. —Nova cobransa. (192)

Estant a punt d'estampar aquest full (5 de desembre), atenentmos a una comunicació de l'oficial 1r d'Ordenació de pagaments dels Ministeris d'Instrucció Pública i Foment qui mos fa a sebre l'espedició d'un lliurament a favor del «Diccionari Català-Valencià-Balear», hem acudit a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Delegació d'Hisenda i an el Banch d'Espanya a on hem cobrat dit lliurament, que importa 6.250 ptes. i correspòn a l'actual trimestre 3r de l'exercici 1923-1924.

Ho deym ben fort per tranquilisar alguns amichs i desenganar alguns enemichs nostres qui se pensaven que ab la pujada dels militars an el Poder ja hauríem acabat de veure la subvenció que l'Estat mos dona.

CIUTAT DE MALLORCA —Estampa de N'Antoni Rotger

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[193][*]

CONSAGRACIÓ OFICIAL D'ESPANYA AN EL SAGRAT COR DE JESÚS

que feu Sa Magestat l'Alt Alfons XIII, Rey d'Espanya dia 30 de maig de 1919 (193-200)

(VERSIÓ CATALANA)

Cor de Jesús Sagramentat, Cor del Deu-Home, Redentor del mon, Rey de Reys i Senyor dels qui dominen:

Espanya, poble de la vostra herència i de les vostres predileccions, se postra avuy reverent devant aquest trono de les vostres bondats que per Vos s'alsa al bell mitx de la Península. Totes les rasses que l'habiten, totes les regions que la integren han constituida en la sucessió dels sigles i a través de comuns atzars i mútues lleyaltats aqueixa gran pàtria espanyola, forta i constant en l'amor a la Relligió i en sa adhesió a la Monarquia.

Sentint la tradició catòlica de la Reyalesa espanyola i continuant gojosos la historia de sa fe i de sa devoció a la vostra divina Persona,

[*] T. XIII. —Janer-abril de 1924. —N. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

confessam que Vos venguéreu a la terra a establir lo Reyne de Deu en la Pau de les ànimes redimides ab la vostra Sanch i en la ditxa dels pobles que se retgeixen per la vostra Santa Lley: regoneixem que teniu per divisa de la vostra Divinidat de concedir participació del vostre Poder an els Prínceps de la terra i que de Vos reben eficàcia i sanció totes les Lleys justes, en lo cumpliment de les quals se funda l'imperi de l'orde i de la pau. Vos sou lo camí segur que mena a la possessió de la vida eterna: llum que may s'apaga i il·lumina els entendiments per que coneguen la veritat i principi propulsor de tota la vida i de tot llegitim progrés social, afiansantse en Vos i en el poder i suavidat de la vostra gràcia totes les virtuts i heroismes que pugen i embelleixen l'ànima.

Venga, donchs, a nosaltres vostron Santíssim Reyne, que ès Reynat de justícia i d'amor. Reynau en los cors dels homes, dins lo íntim de les cases, dins l'enteniment dels sabis, dins les aules de la ciència i de les lletres, dins les nostres lleys i institucions pàtries. [194]

Grans mercès, Senyor, per havernos fets franchs misericordiosíssimament de la general desgràcia de la guerra a on tants de pobles han donada la sanch; continuau envers de nosaltres l'obra de la vostra amorosa providència.

D'aquestes altures estant que vos heu escullides come símbol del desitx que mos anima de que presidigueu totes les nostres empreses, beneiu els pobres, els obrers, els proletaris tots, a fi de que en la pacífica armonia de totes les classes socials trobin justícia i caridat que fassa mes dolsa la vida i mes sufridor lo seu treball. Beneiu l'Exèrcit i la Marina, brassos armats de la Pàtria per que ab la lleyaltat de sa disciplina i ab lo valor de les seues armes siguen sempre salvaguàrdia de la Nació i defensa del Dret. Beneiu tots els qui aplegats assí dalt ab la cordialitat d'unes mateixes santes amors de la Relligió i de la Pàtria, volem consagrarvos la nostra vida, demanantvos com a premi d'ella de morir ab la seguransa de la vostra amor i dins la gaubansa i delícia de vostron Cor adorable. Així sía.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Discurs

Que dia 19 de novembre de 1923 pronuncià Sa Magestat Catòlica l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, devant Sa Santedat lo Papa Pio XI i la Cort Pontificia.

Ab gran desitx He desitjat, Santíssim Pare, que arribàs aqueix instant feliu de que, acompanyat de la Reyna que fa poch li concedíreu la distinció singularíssima de la Rosa d'Or, puga Jo presentar devant el Soli Pontifici l'homenatge de Mon afecte coral, de Ma filial veneració, unints'hi ab compenetració íntima la Familia Reyal, Mon Govern i Mon Poble.

La acullida que en aqueys moments Me dispensau, mes que bondadosa paternal, ab suntuositat i esplendor may igualat, per esser lo primer Monarca espanyol que en el curs de les centuries visita lo Vicegerent de Deu demunt la terra, commou fondament la Meua ànima, i no troba la Meua boca paraules que dignament espressin la meua fervorosa gratitut.

Aqueixes distincions les rep un Sobirà que té com a principal timbre d'honor dur el títol de *Catòlich*, concedit d'un antecessor vostre a un de Mos preclars predecessors, un Sobirà que se gloria d'esserho del poble espanyol; d'aquest poble que sensa que cap l'haja contrapassat may en grandesa dins l'història de l'humanidat, per la seua adhesió may refredada a la Santa Seu, ès el primer dins els anals de l'Esglèsia Catòlica.

Circula a torrents, Santíssim Pare, per l'Història espanyola, la saba de la fe; si la Creu de Cristo deixava de fer ombra dins el nostre territori nacional, Espanya deixaria d'esser Espanya. La predicació de St. Jaume Apòstol i l'Aparició de la Mare de Deu dalt lo Pilar de Saragossa fan ja del Meu poble el predilecte de la [195] Providència; la fusió de totes les nissagues escampades dins el solar hispànich baix del cetre de Recared, aixumorat ab la sanch d'un màrtir, augura ja la missió que desempenyarà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mon Poble dins l'Història: la d'esser lo Soldat de la Relligió, la d'esser lo Defensor indefectible de l'Esglèsia Catòlica.

Per això quant els sectaris de Mahoma esbroncaren dins la nostra Peninsula, ab batalles gigantines, pantaixa qui pantaixa de tant de batallar durant set sigles, els nostres pares capturaren aquell diluvi de barbàrie que amanassava l'Europa i ab l'Europa l'Esglèsia de Crist, i acabaren per foragitar els fills de l'Islam cap a les costes africanes. I no tenintne prou encara d'haver realisada totsols la Reconquista, la creuada d'Occident, els nostres guerrers clouen ab baga d'or les Creuades Orientals afonant dins les aygues de Lepanto, tot flotanthi unides les banderes del Pontificat ab les espanyoles, la Mitja Lluna, que amenassava fer del Mediterrani una mar musulmana. I en defensa de la Relligió contra els sectaris de Luter s'espitxen els nostres estols d'armes an els turons d'arena de Flandes i a les riberes de l'Elba, com eren compareguts abans contra els alarbs a Alarcos, a les Navas, al Salado, a Granada, aquells cavallers d'epopeya, anyells an el toch de campana que crida a fer oració i lleons an el toch del clarí que los crida a combat i que constitueixen les Ordes Relligioses Militars de Santiago, Calatrava, Alcàntara i Montesa, les Insignies de les quals port tot mes demunt Mon pit come Gran Mestre per Delegació Apostòlica, a modo d'escapulari de les meues creències i come crida de la meua arrelada fe.

Refeta la unidat nacional baix dels Augusts Monarques Catòlichs, Ferran i Elisabet, Deu confia a Espanya la missió de completar ab sos descubriments la geografia de tot lo redó del mon, i els bastiments de Cristòfol Colom que duyen issada la bandera espanyola, solquetgen mars desconegudes i fan brollar de l'abisme lo continent americà; i un vaixell enrevolta per primera vegada lo nostre planeta ab aup d'escuma, que ho ès de glòria, vaixell que surt de ports espanyols i du per pilot lo llegendari Elcano. I per glòria de la Relligió i la Pàtria les nostres Universidats ab llurs ensenyanses i els nostres artistes ab llur geni i els nostres Codis ab llurs cristianes ordinacions i els nostres màrtirs ab llur sanch, i els nostres Missioners portant l'evangeli a les mes allunyades latituts i els nostres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

teòlechs, esglay de Trent per llur ciència i els nostres místichs fent parlar lo nostre idioma en lo llenguatge dels àngels, i lo nostre poble ab ses costums i ses tradicions de fondo relam secular, prediquen a través dels sigles que tots els ideals, totes les grandeses, totes les glòries d'Espanya han brostat de la terra beneida, integrada ensems per el patriotisme i per la Relligió; perque els nostres soldats i els nostres missioners i els nostres descubridors i els nostres navegants i els nostres Reys, tan nombrosos que contrapassen les arenes del desert, tan preclars que han deixat un reguer de llum dins els anals de l'humanidat, jamay enarboraren la Bandera d'Espanya sensa la Creu an el cap d'amunt; i tot descubrint lo Nou Mon i congriant vint nacions an el continent [196] americà, dins lo pit d'aquelles nacions encengueren la Fe de Crist abans de posar dins llur boca la gallarda llengua de Cervantes.

No ha refredat gens la fe de Mon poble, Pare Sant! No ha mancabat mica la que desde la Meua minyonia, fruyt de les maternes ensenyanses, ablama Mon cor; ho pregona a l'uf la consagració que an el *Serral dels Angels* ab aplaudiment de tots Mos súbdits i davant Mon Govern, Vaig fer de espanya an el Cor Sacratíssim de Jesús.

Tot arribant davant vos, Santíssim Pare, per rendirvos lo testimoni de la meua indefectible adhesió, espressió dels anhels de tot Mon poble, ab tota l'ànima desitx que aquesta visita siga la pedra miliària, desde la qual revenga, si possible fos, l'amor envers de la seu Apostòlica i la bondat de la Santa Seu envers d'Espanya. A Vostra Santedat acudesch perque ab les vostres exhortacions, d'autoridat indiscutible i sempre acatades de part dels catòlichs espanyols, conseguiguem, dins la deguda amor de quiscú a sa regió respectiva, lo bé comú de totes les regions, agabellades ab unidat suprema dins la Mare Espanya; davant Vos He de fer també memòria dels títols i privilegis que per llurs servicis a la Esglèsia reberen de la Santa Seu Mos predecessors en terra d'infeels especialment allà on se cumplí la Redenció de l'home i nasqué i morí Nostron Senyor Jesucrist; i no He de ometre tampoch la satisfacció efusiva ab que contemplaria, formant part de la *Guàrdia Noble* de la Vostra Santedat, cavallers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyols, nobles entre los nobles, feels entre los feels. ¡De quina manera flocaria i me'n pagaria, an el cas d'estrevenirse entre les nacions qualque topada per interessos oposats, que no hi hagués cap poble que guanyás an el poble espanyol en la predilecció de la Seu Apostólica. I ¡com no havia d'agrair que se estremás, si encara pogués estremarse la benevolència de la Santa Seu en la designació de càrrechs i persones que fa lo Reyal Patronat! desitjós del be de la Pàtria i promovedor zelosíssim també mateix de l'honor de l'Esglèsia espanyola. I come prech (i hi pos Mon cor i estich segur que interpret els desiys tots de la rassa) m'atans a impetrar de Vostra Santedat que lo mon americà que forma casi un terç dels catòlichs de tot lo redó de la terra, tengués una representació mes nombrosa dins lo sagrat Col·legi Cardenalici; petició que fas, Santíssim Pare, an aquest lloch, un dels mes augusts de la terra, per proclamar l'aspiració vehementíssima d'Espanya d'aplegarse ab un abràs ben estret d'afecte ab les que abans foren colònies seues del Nou Mon, a fi de que, units tots els espanyols d'allà dessà i d'assí dessà l'Occeà, la nissaga hispana americana arribi an el cap d'amunt de tot de la grandesa que dins el mon li correspòn per esser estada la propulsora, la qui donà l'empenta mes forta an els ideals mes sublims de l'humanidat i per haver acobitiades totes les seues glòries baix dels brassos redentors de la Creu.

I tot desitjant, Santíssim Pare, que mentre sigau lo Pilot de la nau de St. Pere, la Pau, filla del Cel, reyni demunt la terra i descompareguen els obstacles i noses que la política, l'heregia i l'incredulidat han oposades a l'avens triunfal de la nostra Relligió i se [197] estenguen les Gerarquies Esglesiàstiques per tot lo redó del planeta i dins lo mon no hi haja mes que un sol Ramat i un sol Pastor; tot demanant rendit a les Vostres plantes, com Vos ho demàn, la Vostra Paternal Benedicció per Espanya, per la Meua Reyal Familia, p'el valent Exèrcit que devers Àfrica lluyta per implantar la justícia i la civilisació, —solemnement Vos prometem, Santíssim Padre, que, si un día, en cumpliment de la divisa que segons St. Malaquias correspon an el Vostre pontificat, —*fides intrepida*— la fe demanàs dels catòlichs els majors sacrificis, els espanyols elze farien tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab gust. I si en defensa de la Fe perseguida, novell Urbà II, alsàveu una creuada contra els inimichs de la nostra Relligió, —Espanya i lo seu Rey, fidelíssims an els Vostres manaments, no desertaríen may del lloch d'honor que les seues glorioses tradicions elze senyalen, p'el triunf i per la glòria de la Creu, que tot essent Bandera de la Fe ho ès també mateix de la Pau, de la Justícia, de la Civilisació i del Progrés.

DISCURS DE CONTESTA

de Sa Santedat lo Papa Pio XI a Sa Magestat Catòlica l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya

Sigau benvinguts, augusts i estimadíssims fills. Es ben agradable i ben coral podervos dir això dins aquesta Roma, quant encara hi ressonen les solemnes festes ab que hem honrats els Centenaris d'aquells grans sants vostres que nomien Ignasi de Loiola, Francesc Xavier i Teresa de Jesús, tan eminents que bastarien ells tot-sols per honrar un gran poble.

També per Nos, august i dilectíssim fill, arriba aquesta hora, tan vivament desitjada com festosament joyosa i solemne.

Lo Nostre goig se multiplica veyent an el Vostre costat, tot saludantla i beneintla ab Vos, l'augusta companya Vostra, l'agraciada Reyna per lo quant la nostra Rosa d'Or, que la Vostra Reyal Magestat ha tenguda la filial gentilesa de recordar, venia a dir ben llampant tota l'especial benevolència que el Nostre paternal Cor li reserva.

Que Vos ab paraules i frases dignes del Vostre gran i sant predecessor Ferran lo Catòlich, Vos glorieu d'aquest títol verament gloriós i Vos enorgulligueu d'esser Sobirà d'un poble que no n'hi ha cap que li guany de bon de veres en la adhesió a la Fe Catòlica i an aquesta Santa Seu; que Vos ensems ab lo vostre poble Vos oferigueu ab la fe i l'ardor dels creuats autèntichs per la defensa de la santa causa de Deu i de la seua Esglèsia; —tot això Mos conmou d'una conmoció tan sentida i fonda com joliua i consolant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No porem perllongar ni un instant de dirvos i respondrevos que Nos no Mos gloriam ni Mos enorgullim manco —ab orgull paternal— de contar dins l'inmensa família que el bon deu an el secret consell de la seua misericòrdia se dignava confiar an el Nostro Cor i a les [198] nostres solicituts, —de contar, repetim, un Sobirà tan noble cavaller de Deu i de la seua Esglèsia i un poble tan constant com heroycament feel. Aquell poble que l'antich i congènit heroisme desplegat ja en temps de Viriat, Numància i Sagunt, el sabé renovar i consagrar en la sanch de Fructuós, de Pacià, d'Hermenegild, d'Eulogi, d'Alvar i de tants d'altres egregis màrtirs de la fe catòlica; lo mateix que mes tart a les santes batalles de la reconquista, i llavò de bell nou devers l'Elba i Lepanto, i sobre tot en la maravellosa epopeya d'aquelles navegacions que tan amples camps de pacífiques i benèfiques conquistes obrien a la fe catòlica dins el Mon Nou i a tantes de bandes del vell.

I ès això el poble dins el qual tanta de resplendor de cristiana santedat, d'art i de ciència sacra encenien Damas i Prudenci, Facund i Ildefons, Isidor i Leandre, i mes tart Teresa de Jesús, i Ignasi de Loiola, Francesc Xavier, Joan de la Creu i Joan de Deu i Pere d'Alcàntara i altres sens nombre, tot una tracalada de gegants de l'esperit; mentres que Alcalà i Salamanca llansaven per tot arreu rierades de llum de Ciència. Ab lo reclam, encara que fragmentari i volander, de tantes de coses magnífiques, Nos sembla entendre millor com i perque ès que la Reyna del cel vos feu i vos fa sempre a Saragossa i a Montserrat tantes de llargueses de dons i gràcies, que resulten tot un privilegi que an els altres fa enveja; com i perque ès que la veneranda tradició vos posa en tan estretes i glorioses relacions ab l'apòstol St. Jaume; com i per que ès que una pàgina divinament inspirada Nos revela lo gran desitx ab que desitjava l'Apòstol de les gents esser ab vosaltres, desitx que fins a dues voltes li feya pujar del pit a la boca lo bell nom de *Hispania*; i que se cumplí tal desitx Ens ho assegura lo Papa Clement I; mentres que Innocenci I Ens dona per cosa certa que lo mateix Princep dels Apòstols i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primer Vicari de Crist St. Pere enviava sos missioners a fundar totes les vostres primeres Esglèsies.

Això ès dirvos, august i dilectíssim Fill, ab quanta de complacència de cor paternal Nos vos hem seguit mentres ab vol sublim i aletejant i en ràpida i fulgurant revista espinzellàveu les glòries, catòliques i ensems patriòtiques, del Vostre nobilíssim poble, de la Vostra —i també Nostra— mes ben dit, Vostra i Nostra Catòlica i fidelíssima Espanya.

Això ès dirvos també, august i dilectíssim Fill, ab quanta de cordialidat i ab quanta d'ardor d'afecte anhelam veurevos possiblement satisfet de tots els vostres desiys, cosa estremadament difícil ara com ara, i poder Nos mateix portar an aquest fi lo tribut de la nostra cooperació: agrairem a Deu com un favor especialíssim qualsevol avinentesa que tenguem de secundar les vostres demandes.

Això ès dirvos... però no, no hi ha cap paraula per espressar tot allò que Ens desperta dins l'enteniment i Ens fa brollar del cor la Vostra augusta i pia presència, la vostra calenta i aletetjant paraula i aquella que una i altra evoquen i representen an el Nostre esperit, visió estupenda de tota la seua magnífica història. [199]

Per tal motiu, perque vèyem que no hi havia paraules que hi valguessen, Vos hem donada tot d'una la resposta que havia i ha de dirvosho tot: l'abràs paternal.

En Vos i per via de Vos hem volgut abrassar tot allò que mes estimau i tot el Vostre poble.

Quant l'abràs acostava els Nostres cors, Nos hem sentit que dins el Vostre Cor de Rey hi havia el Vostre poble, com hi era el dia no llunyà i que tan piadosament heu recordat, en que Vos l'oferíreu i consagràreu an el Cor Divinal del Rey de Reys; gest inmortal de vera i verament sobirana cavalleria, digna de tot de l'històrica *hidalguia* del poble per escel·lència cavalleresch.

Direu an el Vostre poble que dins aqueix Cor diví a on Vos l'heu posat, Nos le hi trobam i le hi trobarem sempre en los col·loquis de cada dia ab Nostron Senyor Sagramentat; i li direu també que an aquell Cor,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

batech i vida de l'univers, demanam i demanarem per ell, com també p'el seu Rey i la seua Reyna, tota gràcia i tot do de pau, de prosperidat i de glòria.

I si encara hi ha devers Espanya malanats (que ab tot i això per fills benvolguts elze tendrem sempre) que no se volen arrambar an el Cor Divinal, digaulos que no per això els escluim de les nostres pregàries ni de les Nostres benediccions, sino que precisament per això giram cap a ells ab mes vius sentiments de paternal pietat lo pensament i l'afecte Nostre, com a les ovelles esgarriades se girava el Pastor divinal, ab l'idea fixa de tenirles totes dins la mateixa pleta.

Pau i unidat, prosperitat i glòria, aqueys dons vendràn tots amb un cop com a cort de celestial reyna quant siga una realidat la pau de Crist en el Reynat de Crist.

Pau i unidat, prosperitat i glòria: cap d'aqueys dons —Ens ho diu el presagi segur del cor— no faltarà a Vos ni an el Vostre poble si se mantén baix de la Vostra guia i segueix les vostres petjades fentse envant p'el camí que els vostres pares vos senyaren i sembraren ab tant d'esplendor d'imitables exemples: si reneixen sempre ab els fills la fe i la pietat dels Pares, la Santa Relligió Nostra Catòlica, espressió completa sols ella del cristianisme i de totes les seues benèfiques energíes, dins les Lleys i dins l'escola, i per aquestes vies (sols elles veres i conduents a bona fi) dins la societat i dins la família, dins la via pública i privada para [sic] continuar les seues saludables influències de santedat i de civilisació de bon de veres, de ciència i d'art, i de concòrdia dels enteniments i dels cors.

Per aquestes vies Nos trobareu sempre, prontes a la cooperació i, si hi cal, a l'ajuda: Nos i els Nostres Venerables Germans del Bisbat Espanyol, glòria de l'Esglèsia Catòlica; i ab lo Bisbat i baix de la seua guia i disciplina, aquell Clero secular i regular, que ha ja escrites tantes de belles pàgines de caridat i de ciència, d'apostolat i de patriotisme.

I ara devalli la Nostra Benedicció, tal com Vos la desitjau i la emanau, demunt Vos i demunt l'agraciada Reyna; devalli demunt els [200] Vostres fills, amor i esperansa d'Espanya, i demunt la Vostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

augusta Mare: devalli demunt lo valent Exèrcit, demunt tot lo poble espanyol, demunt tota l'Espanya; hi devalli i hi romanga per sempre.

Misser Miquel Ferrà i Juan (200-201)

Baix del pseudònim d'*Alanís*, aquest... *misser*, dia 22 del passat gener, me dedica, dalt lo diari mallorquí *El Día*, un aixabuch dels seus, farcit de mentides, de fel i de verí. A les coses cal donarlos l'importància que tenen, no la que els contraris les volen dar. Repetides vegades s'ès vist que el públich mallorquí fa re-de poquíssim cas dels esplays d'aqueix *misser* contra En Pere, En Pau o En Bernat de qui du betzèrria, ell sap per què i els *interessats* també. L'aixabuch *perpetrat* contra mi, resulta una ferotja espectoració de bilis aglomerada dins la seua còrpora ab la partida de desastres, fracassos i der·rotes que la cateyfa de *superhomes*, entre els quals ell se conta i que tenen el *domicili social* a Barcelona i *illes adgeents*, acaben de sufrir dins tot Catalunya, a Madrid, a Roma i a Mallorca, en la rabiosa, irracional i selvatge campanya que fa anys mantenen contra coses molt altes i contra mi especialíssimament perque me veuen consagrat en cos i cordes an aquelles coses tan altes, benvolgudes, encobeides i geloses per tot cor català de ver. I obriren i mantenen tal campanya quant se convenceren de que jo no me prestava ni m'havia de prestar may a servirlos d'instrument de llur egoista, bordissenca, cap-grinosa, antipàtica, antipatriòtica i sobre tot maquiavèlica, solapada i traidora política dins la qual, si hi mirau arreu, afinareu sempre lo *negoci* i altres fins inconfessables, que la gent com cal mira sempre ab fàstich i horror. Anant jo sempre ab lo cor demunt la ma i ab tota la bona fe del mon, haguí de mester molts d'anys d'anar ab els catalanistes esclusivament per lo del *Diccionari*, per arribar a tocar ab les mans i convencerme de la fenomenal farsanteria de tal escola política. Una volta que en vaig estar convençut, ho diguí clar i llampant i sensa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

revolteries devant tot Catalunya i tot Espanya i vaig obrar en conseqüència. Per tot això may he de fer el joch de tal Escola, de la qual ès un *missatget de manament* i un manyefla Misser Miquel Ferrà. Si a ell i a ells elze convé ara renovar cert estira-muixell que promogueren dins l'abril de 1922 ab el qual estaven seguríssims d'afonarme dins un pou negre *in aeternum et ultra*, jo tampoch he d'esser tan... *criatura* que m'hi deix embarriolar. ¿Volen de bell fresch armar escàndol? L'hauràn d'armar tot sols.

Per aquestes cinch centes, rebutjant per falsos, desenfreits i desbaratats tots els càrrechs i inculpacions que me despara aquest *misser*, just li rebatré directament una insinuació, tan falsa com verinosa que me fa de que jo dech an el «desprendiment» de Mn. Miquel Costa i Llobera (al cel sia) «la Dignidat» que me «decora» dins la Seu de Mallorca. Es ver que, quant tal «Dignidat» romangué vacant dins l'abril de 1921, el partit governant volgué que l'ocupàs el [201] nostre gran poeta, sensa contar ab l'anuència de l'*interessat*. Però, quant se presentà lo document nominatiu an-e qui hi havia de posar certa... firmeta *sine qua non*, el Ministre se'n hagué de tornar el paper, sensa tal *firma* i sensa res an el fus. Aquell Ministre caygué dins pochs dies; i el Ministre novell presenta un altre document nominatiu a favor meu; i qui hi havia de posar aquella... *firmeta*, la hi posà mes que pressa. D'aquí me vé «la Dignidat» que me «decora» dins la Seu de Mallorca, fent fer sabonereta i potadetes i tallar claus a Misser Ferrà i companys de *superhomonia*. *Sit eis terra levior. Amen*, AMEN, AMEN!!!

Antoni M.ª Alcover, pre.

A tots els amadors de la Llengua Catalana (201-235)

Vos volem dir uns quants de mots, bona gent, tot dret, sensa revolteries, com hem fet sempre i com cal a catalans.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mos ne guardem com de caure de formular cap judici sobre l'actuació del Directori Militar dins Catalunya. El Directori Militar ès avuy per avuy l'Autoridat, ès el Govern del Rey: i per això nosaltres, com a súbdits, acatam les seues disposicions i malavetjam fer allò de St. Pau (*Hebr., XIII, 17*): *Obedite praepositis vestris et subjacete eis*. No, no ès hora encara de discutir l'actuació del Directori Militar. En esser hora, ja la discutirem, si Deu ho vol i som vius; i hi direm la nostra clar i llampant, com acostumam.

Lo que sí hem d'espressar, la nostra coral satisfacció i viu agraiment an el Directori Militar perque ha fets buydar de les Diputacions de Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona i Balears i dels Ajuntaments de Barcelona, Ciutat de Mallorca i d'altres bandes, certs subgectes que hi feyen mes mal que l'oruga en diferents conceptes, i hi eren pesta cernuda per la nostra llengua, que tenen molt dins la boca p'els seus fins i efectes, però ben poch dins lo cor.

§1.
Un acord toixarrut de *La Lliga*

Deu els haja perdonades les seues malifetes contra l'*Obra del Diccionari*, a la que desde els caus infectes de la polissarda *Lliga Regionalista* declaren la guerra, cuydant a fer el tro de ràbia i de furor quant veren que Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Catalunya i Rey d'Espanya, ab son Govern acullí baix de son Patronat aquesta obra nostra i les Corts votaren una i altra vegada la consignació de 25.000 pessetes per ferla anar avant i durla a bon terme. Un membre de la Junta de Govern de la *Lliga* ens ho confessà que era un acort de tal Junta fermos una guerra a mort. I l'han fet tenir ver aqueix acort inverosímil i no han parat un moment, sempre que han pogut, de desparar bala rasa contra nosaltres a Barcelona, a Mallorca, a totes les comarques catalanes a on tenien gens de [202] forsa, a Roma, a Madrid, dins totes les oficines a on veyen que ens porien fer mal, per poch que hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poguessen aficar el nas, les mordales o les ungles. ¡Pobres de nosaltres! si Deu i la Mare de Deu i els àngels i Sants tutelars de Catalunya i Mallorca no mos haguessen amparats i soplujats d'aqueixa oyosa i feresta tracalada de cuques feres, que no s'aturen may d'esmolarse els escàtils per clavarlosme dins l'ànima i ferne una bauxa canibalenca. Però tot ès estat de bades: l'*Obra del Diccionari*, com obra d'absoluta sinceridat i d'omnímoda abnegació, ès anada sempre endavant, gràcies a Deu i a la Mare de Deu, per allò de que Deu sempre ajuda a los seus.

§2.
¡Sabeu que n'han fetes!

Arronsadora i arrenyonant ès la turbonada que passen els nostres contraris de Catalunya i *illes adgeents*. Vertaderament corren *palo sech*. Son de compatir, però ay! no oblidem que tot quant elze passa, s'ho han cercat, i no fan mes que *expiar* llurs moltes de bal·landines i atentats contra la justicia, la Pátria i la Llengua Catalana, que han compromesa i posada en ridicul devant el mon científich i li han provocats conflictes, dificultats i entreversos de que la posteridat elze farà ab tota la raó del mon culpables i responsables.

A Manacor hi havia un procurador, famós per les seves moltes de trempes, embuys i punts escapats, que cop en sech se trobà a les portes de la mort. Hi acudiren tropell propell els veíns; i veyent que se'n anava de tot, n'hi hagué un que se revest de coratge, i mentres altres eren a cercar els Sagraments, se posa a dirli a l'orella: Senyor Tal! ¡demani perdó an el Bon Jesús, de bon cor, de tot quant puga haver fet contra la Lley de Deu! L'home respongué: —¡Saps que n'he fetes! ¡saps que n'he fetes! Ell no'n pogueren treure altra sentència, i ab això badallà i se'n anà a l'altre mon, poreu pensar com.

La cateyfa de caporalassos, caporals, caporalets, caporalins i caporalineus de la *Lliga Regionalista*, *instituters* i demés tropa *exmancomunitària*, estàn ben an el cas d'esclamarse com aquell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

procurador de Manacor; pero si volen acabar la festa en pau, que fassen una bona i santa confessió ara que vé la Corema, perque massa l'han mester.

Sí, son moltes les atrocidats que han fetes contra Catalunya, contra Mallorca, Menorca i Eivissa, contra València, Alacant i Castelló, contra la Llengua Catalana ab tots els dialectes i modalidats que la constitueixen i la integren, desde Salses, Capcir i les Maleïdes fins a Santa Pola, Crevillent i Monòver, desde Forcall, la Codonyera, Fraga i Benavarri i Castanesa fins a Alguer de Sardenya. Son tantes llurs bal·landines, que, si les haguéssem de retreure, n'ompliríem un missal.

Ells son causa de que els ribagorsans de la provincia d'Osca que parlen català, neguen que siguen catalans i que siga catalana la seua llengua, allà on ho ès absolutament. Ells, tota aquella tropa de [203] galifardeus de la *Lliga Regionalista, instituters* i *exmancomunitaris*, son causa de que dins tot lo Reyne de València casi negú pot sentir parlar de Catalunya i no hi ha paraula lletja que no diguen dels catalans, jurant i perjurant que lo que allà se parla, no ès català, allà on ho ès i deu mes. Ells, aquella tropa *lliguenca* ab tots sos aliats, son causa de la impopularidat i del descrèdit de les coses catalanes que reyna dins totes les illes Balears.

Sí, ells, aqueixa mala tropa *lliguenca* ab les seues *fantasies*, sortides de to, exageracions, exorbitàncies i pretensions inaguantables i atentatòries a la dignidat humana, han feta impossible per molts d'anys tota intel·ligència, concòrdia, germanor i armonia entre les diferents regions llingüístiques de Catalunya, València i Balears per la estúpida i desaforada mania d'aquella embalitrada tropa de subgectar tirànicament totes les modalidats llingüístiques i dialectes de tot el nostre domini llingüístich a la modalidat barcelonina, an el dialecte barceloní, que ells anomenen pomposa i solemnialment *Català normal*, creant un centralisme llingüístich, mes absurt, irracional i inadmisible que el centralisme polítich de Madrid, an el que llansa lo Catalanisme tants de trons i llamps i tants d'anatemes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3.
Malmenades i postergacions d'escriptors meritíssims

Si la tropa lliguenca i sos companys de causa n'han fetes tantes contra totes les regions de llengua catalana i les terres poblades originariament de catalans, n'han fetes també a forfollons de verdes i de madures contra determinades persones, mes o menys benemèrites de la pàtria i de la llengua. Retreurem un grapat de casos.

a) Mn. Jacinto Verdaguer, l'escels, lo sublim poeta, Rey de tots els poetes catalans. Donchs un sector important de *La Lliga* ha fet tot el foch que ha sabut per desacreditar tan altíssim poeta, escampant per tot arreu que com a poeta no valia un dobler de mach.

b) Na Catalina Albert i Paradís (Víctor Català), la eminent, la sobirana prosista catalana, que per la seua genial inspiració, gust refinadíssim i polent vocabulari ha contrapassat de molt tots els altres prosadors catalans moderns, i just En Joaquim Ruyra la segueix derrera derrera. Donchs be, ès estada igualment víctima de les verinoses satgetes de l'escabotell de *pedants* lliguenchs, que han tengut a be espedirli la patent de... *fracassada* i d'escriptora de *passa tu passa tu!*

c) Si a uns escriptora tan capdals com Mn. Verdaguer i *Víctor Català* els galifardeus de *La Lliga* i de les *derivacions* de la mateixa els han menat tan poch respecte, ¿què havien de fer ab els altres escriptors catalans, si no de tanta talla com aquells dos, absolutament benemèrits i respectabilíssims? Per això reberen de tal Escola literària-política sanguinàries moixonies i foren obgecte de postergacions, irritants i sublevadores, homes tan dignes, tan acreditats i de tanta de solvència com En Picó i Campamar, En Francesc Mateu i Balcells, [204] N'Antoni Bulbena i Tosell, En Ramon Miquel i Planes, En Francesc Carreres i Candi, En Pella i Forgues, el P. Barnola, el P. I. Casanovas, en Pin i Soler, En Lluís Domènech i Montaner, els Drs. Sallent i Cadevall i A. Gibert, En Pere Vidal de Perpinyà, Mn. E. Casaponce d'Arle, lo capitost dels valencianistes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Teodor Llorente, Mn. Miquel Costa i Llobera, lo venerable P. Nonell, Mn. Marian Grandia, lo P. Lluís Fullana. Donchs per la formació de l'*Institut d'Estudis Catalans* no's contà ab tals elements per res, allà on haurien escaygut tant i tant a qualcuna de les tres *Seccions* de l'*Institut*, uns com a *Membres numeraris*, altres com a *Corresponents*.

Haurien donat un magnífich conte: —*a*) dins la *secció Filològica* i d'*Espansió de la Llengua*: En Bulbena, Mn. Costa i Llobera, el P. Nonell, el Dr. Sallent, Mn. Grandia, Mn. Casaponce i el P. Fullana per la banda filològica, i Mn. Collell, En Llorente, En Picó i Campamar, En Narcís Oller, En Pin i Soler, En Francesc Mateu i En R. Miquel i Planes per la banda d'Espansió de la Llengua. Basta dir que tant En Francesc Mateu com En Miquel i Planes han publicats mes monuments catalans, antichs i moderns, que tots els *instituters* plegats. —*b*) Dins la *Secció de Ciències* ¿què no haurien pogut fer el P. Barnola i els Drs. Cadevall i Gibert? —*c*) I ¿què en direm del fruyt que haurien pogut donar dins la *Secció Històrica Arqueològica* el P. I. Casanovas, En Pere Vidal, En Francesc Carreres i Candi, En Pella i Forgues?

¿Com fonch que prescindiren de tot aquest floret d'homes selectes i benemèrits de la Ciència i de les Lletres pàtries? Si aqueys homes haguessen intervengut en l'actuació de l'*Institut*, ¿seria estada ella, com fou, una cadena de fracassos, desastres, baralles i escàndols? ¿Gaudiria l'*Institut* dins Catalunya i dins el mon de la ciència llingüística, d'una fama tan trista, depriment i climatèrica?

Ah! Ès que, com m'ho feren notar, fa anys, mos amichs lo Dr. Pou i Batlle i En Font i Saguer de Girona, *La Lliga Regionalista* ès estada tot temps una *secta* i els seus caporals uns *sectaris* reconsagrats, que han *escluits* sempre de tota actuació catalana tots aquells elements que han vist que no se prestarien a servirlos *incondicionalment* i *more canino* per dur endavant lo sistema polítich que a tota ultransa volien fer triunfar per dominar i esplotar Catalunya. ¡Quin mal no ha fet a Catalunya *La Lliga Regionalista* ab aquest sistema seu de manetjar a barrades i capxifollar tots els qui no son de la seua ni li volen servir de *cans de bou*, *de bestiar,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llebrers ni *nanells*, senzillament perque son *persones* i just estàn disposats a fer coses que calguen a ens racionals.

§ 4.
Atentat feroig contra lo Dr. Rubió i Lluch

Però la tropa lliguenca ha comeses vertaderes atrocidats contra membres i subalterns de l'*Institut* que per dignidat i per educació no se prestaren a fer d'*escolans d'amèn* an el Rey Herodes i [205] Caifassos de la *Lliga Regionalista*, encastellats an el capcurucull de la Mancomunidat, d'on los ha agranats ab tanta de valentia i bon ayre lo Directori militar. Aquí hi hagué sis víctimes, que quatre d'elles mereixen capítol apart.

Primera víctima: lo Dr. N'Antoni Rubió i Lluch. ¿Qui no el coneix l'eminent catedràtich de Literatura Espanyola de l'Universitat de Barcelona, l'hereu caporal de l'incomparable Mestre Milà i Fontanals? El feren ab tot justícia Membre de l'*Institut* i President de la *Secció Històrica-Arqueològica*; però ja se cuydà En Puig i Cadafalch, Vice-President, de ferli impossible la vida presidencial, no deixantli casi res per publicar estudis d'història, saupant casi tota la consignació disponible, per escavacions i estudis d'arqueologia, fins que devers l'any 1916 lo Dr. Rubió deixà la *Presidència* irrevocablement, sensa que ho fessen a sebre a les altres dues *Seccions*: la *Filològica* i la *de Ciències*. Però encara n'hi hagué d'altres que feren patir més lo Dr. Rubió que no En Puig i Cadafalch, i aquells foren En Carner, Mn. Clascar i sobre tot En Pompeu Fabra i un altre que estava mes amunt que no aqueys, en la qüestió de les *Normes Ortogràfiques*. Jo no fonch may de parer de fer tals *Normes* i molt menys de imposarles a negú nat. Lo Dr. Rubió era contrari a les orientacions d'En Fabra que finis finis fonch el qui triunfà, tenintne un disgust de mort lo Dr. Rubió, que allargà lo coll a firmarles, posant, no un, sinó cent cabells blanchs, *et ne pejora evenirent*; firmà per pura disciplina. La prudència mes elemental imposava deixar fer lo Dr. Rubió que escrigués així com li donàs la reyal gana; però tal prudència no la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coneixien ni de vista els cacichs de l'*Institut*; i el mes baldraga dels correctors de proves *instituters*, en haverne de corretgir de l'eminent professor, se permetia botxinetjarli de mil maneres l'ortografia. Això exasperava horriblement el Dr. Rubió, esplayant la seua indignació dins qualque carta que guart d'ell que, si jo la publicàs, En Fabra s'hi posaria la mà; seria un estigma perpetual p'el seu nom. Però els cacichs de l'*Institut* reservaren an el martelletjat professor una amargura mes grossa, que no sabem com la pogué aguantar. Mn. Collell, una volta promulgades les *Normes*, obri dalt la *Gazeta de Vich* un foch granetjat contra elles, en forma de cartes endressades an el Dr. Rubió, donant a entendre que aquest no estava per les *Normes* ancque les hagués firmades. Lo Doctor callava aguantant aquella ruixada. Donchs be, un d'aquells cacichs l'agafa i li fa firmar una contestació a Mn. Collell, fentli dir que era ver lo que no ho era, això ès, que ell estava conforme en tot i per tot ab les *Normes* i que li semblaven bé. Es a dir, li feren firmar un raig de mentides. ¡Quina violència, quina atrocidat no fonch allò per una ànima tan fina i tan íntegra com el Dr. Rubió! Per no haver de botir de l'*Institut* i no fer els seus fills víctimes de les ires implacables dels cacichs de la *Lliga*, omnipotents a les hores, s'acoquinà; i, per no esserhi demés, firmà aquella infausta contestació a Mn. Collell, i la hi publicaren a sò de trompeta per major burla i afronta. Allò fonch posarli l'*Inri* després d'haverlo enclavat de peus i mans a la creu de les *Normes*, fentne [206] gran befa i luleya els escribes i fariseus de la *Secció filològica* ab tota la tracalada de alcatrassos que elze feyen els entorns per treure'n estella. Podeu fer contes com degué romandre lo Dr. Rubió: amargadíssim, acongoixadíssim. —Aquesta feta la sé de molt bona tinta; se'n guardaràn prou els... *aludits* de desmentirme. Aqueixa feta, per que no'n prengués mal lo Dr. Rubió, may per may l'hauria retreta si el Directori Militar no hagués foragitats de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunidat els cacichs que la perpetraren.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 5.
¡Siularen i apedregaren En Miquel dels S. Oliver!

Segona víctima de la política maquiavèlica de *La Lliga Regionalista* fou En Miquel dels Sants Oliver. Contí el cas demunt aqueix BOLLETÍ T. XI, 65-69, resultant que la *Lliga* posà N'Oliver dins l'*Institut* per apoderarse de *La Vanguardia*, el diari mes important de Barcelona i un dels mes importants d'Espanya, del qual N'Oliver era primer redactor i després Director. Per desferse i sortir d'aquells filachs que tan enginyosament li havien parats, N'Oliver va creure que no tenia altre remey que anarse'n de l'*Institut* a fi de que *La Vanguardia* en mans d'ell no servís mes que per allò que volia son amo i propietari, que tan generosament la hi havia confiada pagantli la feyna ben esplendidament. May digué an els de *La Lliga* ni an els altres que se'n anàs per això, sino perque tenia massa feynes ineludibles que no li deixaven temps per treballar a l'*Institut*. A mi m'ho revelà baix de rigurós secret dins l'abril de 1918, i jo no ho publiquí fins que ell fonch mort (març de 1920), quant els de *La Lliga* ja no li poguessen fer mal. I que n'hi haurien fet, si haguessen arribat a sebre que se'n era anat de l'*Institut* per lo que se'n anà, no ho dupt gota. Basta recordar la que li feren la primeria de l'any 1919 durant la sèrie de gatades i de barbaridats que el Catalanisme dugué a cap durant l'esbojarrada i estúpida campanya de l'*Autonomia Integral*, a on naufragaren fins i tot cervells tan equilibrats com En Cambó i En Ventosa i Calvell. —A les hores N'Oliver posà demunt *La Vanguardia* unes quantes retxes, plenes de seny, sobre la bona d'*Autonomia*, que caygueren tort an aquelles *turbes* que, en veure En Puig i Cadafalch, l'aclamaven en ple deliri considerantlo la mes genuina personificació d'aquell moviment tan fatal per l'ideal autonomista; i lo que feren, espitxarse a la redacció de *La Vanguardia*, siulantla estrepitosament i apedregantla, rompent vidres i causant gran destrossa. Tota la festa era per N'Oliver, que no tengué altre llivell que anarse'n una temporada a La Garriga per... *posarse be de salut*. Així s'hagué d'apacivar la cosa. I, com al cap d'un any se morí, els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

elements directors de *La Lliga*, que no l'havien sabut arredossar d'aquella barrumbada, improvisaren un homenatge fúnebre en honor del siulat i apedregat l'any anterior, presentantlo com una glòria d'ells.

Per *fantasies* així son mestres consumats els caporals de la *Lliga*. Que elze compr qui no elze coneix! [207]

§ 6.
Altres víctimes sacrificades a Moloc

Les *víctimes* son En Barnils, En Montoliu, Mn. Griera i N'Emili Vallès; el Moloc, Deu fals, ès Sa Aconfessional Magestat En Pompeu Fabra.

Lo Dr. Schädel l'any 1907 me sugerí l'idea d'enviar joves a Alemanya per anostrarse cientificament en la filologia dins les Universidats alemanyes i formar així un cos de filòlechs catalans i ferse Catalunya mateixa lo *Diccionari*, sensa haver d'esser tributària d'altra nació. Per això me trassà un pla complet dels cursos acadèmichs que calia fer, devallant fins an el derrer detall, i fixant fins i tot els cost que tot això duria. Presentí la cosa a l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba, que li agradà de tot. Ho proposà a la Diputació de Barcelona, que s'ho va fer seu i ho posà en planta tot d'una. Els victoriosos d'un examen de llatí, francès i rudiments d'alemany, foren tres: En Pere Barnils, En Manuel de Montoliu i N'Antoni Griera, els quals dins l'octubre de 1908 partiren, subvencionats de la Diputació, cap a l'Universidat de Halle (Alemanya), a on feren diferents cursos de les distintes branques de la filologia ab lo Dr. Schädel, lo Dr. Suchier i altres, pagantlosho tot la Diputació de Barcelona fins l'any 1911, que En Montoliu tornà; En Griera havia fet un curs a Zuric ab els Drs. Gauchat i Jud i hi prengué el Doctorat, i ab En Barnils se'n anaren a París a fer un altre curs amb els grans Professors Gilliéron i Rousselot, tornant En Barnils a Halle, a on prengué lo Doctorat en Filosofia (Filologia) durant el juny de 1912, patrocinantlo el Dr. Suchier. —Estava jo seguríssim de que, tornats aquells tres joves ab los estudis de filologia fets a Halle, Zuric i París, dos d'ells ab el Doctorat en Filologia, havien d'entrar tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una a l'*Institut*, ab veu i vot com els primers. Donchs no fonch així. En Fabra ab En Carner i Mn. Clascar alsaren bandera contra aquells tres, oposantse obstinadament a que tenguessen veu i vot, admetentlos com a Secretaris-Redactors, no com a Membres de l'*Institut*, sino just com a subalterns. Aquí comensaren els contrasentits dins la *Secció Filològica* de l'*Institut*. Homes com Mn. Clascar i En Carner, tan negats, tan cruus, tan eixuts de filologia, tenien vot en les questions filològiques i no en tenien En Barnils, En Montoliu i En Griera que havien cursada tres anys la filologia a les primeres Universidats del mon: Halle, Zuric, París, cosa que ni En Fabra ha fet may per may, no passant de un... *aficionat* com jo mateix. Aqueys tres subgectes dugueren sempre la proa posada demunt els tres pobres filòlechs, i los ne feren passar de verdes i de madures, botxinetjantlos sensa ànima de tots vents, a ciència i paciència dels altres Membres de l'*Institut* i dels cacichs que hi remenaven les cireres. Jo fiu tot quant poria i sabia per defensar aquells tres malanats, sensa conseguir casi res. I era tan refinada i monstruosa la crueldat d'En Fabra, En Carner i Mn. Clascar, envers dels tres filòlechs, que no elze deixaven obrir [208] boca en coses de filologia fora de l'*Institut*, i dins l'*Institut* just porien fer d'*escolans d'amèn i missatges de manament*, d'En Fabra. Quant l'any 1917 esclatà mon conflicte ab els *Instituters*, i En Cambó digué an el President de la Diputació que ho arreglàs així com jo diria, el President ens cridà an En Fabra i a mi per arretglarho. I ¿què vos feys contes que succeí? Que jo exigia que En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera entrassen de Membres de l'*Institut*; i En Fabra en nom dels altres s'hi oposà en rudes, i la *solució* fracassà, trepitjantse la paraula d'En Cambó, fentli fer En Puig i Cadafalch lo paper mes trist i desayrat que pot fer un Cap de Partit permetent que subalterns seus s'insubordinin tan desenfreidament. I ¿què vos creys que feu l'*Institut* ab els tres pobres filòlechs? Donchs facultar En Fabra que en fes lo que voldria, inclús penjarlos, cremarlos i ventar les cenres. L'home fou *magnànim*; seguí tenintlos endogalats i amordassats i ab perpètua agonia, fins que devers l'any 1920 feren Mn. Griera *adjunt*, donantli *veu i vot* dins la *Secció Filològica,* sens dubte

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque era el mes fluixet dels tres; an En Montoliu el deixaren a mitja racció i ab l'amenassa de llevarli lo poch que li donaven, per mica que se desmandàs respecte d'En Fabra; i an En Barnils el declararen *incompatible* ab l'*Institut*, passantlo a l'*Escola d'Insuficients i Anormals* de la *Vila Joana* que l'Ajuntament sostén, deixantlo baix de l'amenassa de perdre aquell tros de pa que li deixaven, si donava cap passa que no fos del gust d'En Fabra, puys dominant els de *La Lliga* dins l'Ajuntament, el farien botir de tal Escola, tirantlo dins la misèria. Així tractaren els Cacichs de *La Lliga* uns homes que la Diputació gastá mes de 100.000 pessetes per que s'instruissen en filologia a Alemanya, Suïssa i París i poguessen il·lustrar i enaltir la filologia catalana. Després de haver gastats per ells tants de milenars de pessetes, les han tenguts anys i mes anys endogalats i amordassats sensa deixarlos desplegar llur talent i aprofitar llurs estudis en be de la nostra filologia. I si ara donen amples mànegues a un d'ells, Mn. Griera, per publicar l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, ho fan tan esburbadament, tan irracionalment, que li han deixat publicar lo primer tom tan a la biorxa i a la fotranca, que, com ha demostrat dalt aquest BOLLETÍ En Francesc de Borja Moll, ès respecte de Mallorca i Menorca un solemníssim bunyol, brufat de mentides, inexactituts, doys: un cocòrum que Deu se'n apiat. Es que Mn. Griera no pot anar tot sol. Ab En Barnils, En Montoliu, N'Emili Vallès i altres per l'estil, pot donar molt bon conte; ara tot sol, ès una vertadera calamidat. Ja digué d'ell En Fabra que tenia l'habilidat de fer les coses malament. I ab tot i això, l'aficà *finis finis* dins l'*Institut* com adjunt, deixant En Barnils i En Montoliu defora. Això pinta qui ès En Fabra i lo sectarisme dels *instituters*.

Una altra víctima de la política *lliguenca* ès N'Emili Vallès, autor d'una *Gramàtica Catalana* ben apreciable i d'altres obres. Treballà una partida d'anys a les *Oficines de la Secció Filològica*; però com no entrà may per l'ull dret an En Fabra, acabaren per foragitarlo de tals oficines a on havia treballat ab gran profit per l'*Obra* [209] *del Diccionari*; i ara no sé com se guanya la vida aquella ànima enamoradíssima de la nostra Llengua i d'una vertadera vocació per la nostra tasca gramatical i lexicogràfica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 7.
Atentat contra lo Laboratori de Fonètica

En Barnils a Halle i sobre tot a Paris *s'especialisà* tan fort en fonètica que s'hi feu una vertadera *notabilitat* com cap n'hi hagués dins Espanya. A París tengué per Mestre el P. Rousselot, el fundador de la fonètica esperimental, autor d'una partida d'obres i aparats registradors dels fenòmens de la veu articulada per endardellar els envitricolladíssims problemes de la *fonació* humana, llavor, rel i punt de partida de totes les llengues, puys componentse aquestes de paraules i les paraules de sons, que's representen per *lletres*, segons siguen els sons articulats i segons se despleguin i evolucionin i se tramudin, seràn les llengues. Sí, la *fonètica* ès la rel, la font de tota llengua. Vetassí l'importància capital de la fonètica esperimental, que tracta d'aglapir i de fixar graficament els fenòmens tan enrevisclats de la *fonació*, de la *producció dels sons*. Lo P. Rousselot ha consagrada tota la seua vida an això, inventant un sens fi d'aparats registradors de la veu, que van donant resultats estupends i meravellosos per la Ciència Llingüística. Però el P. Rousselot com a capellà de nom i de fets que ès, no ha trobat may arramb de bon de veres devers els Governs de França, tan de temps fa rabiosament anticlericals. A la Sorbona (Universidat de París) hi ha la càtedra de Fonètica. ¿Qui la poria ocupar mes que el P. Rousselot? Negú nat. ¿Le hi ha donada may el Govern francès? May, ab tot i fer molts d'anys que està vacant. Això sí, cap Govern ha tengut pit per donarla a un altre. Anys enrera a Berlín n'hi oferiren una an aquella Universidat, i ell com a bon patriota no la volgué, i seguí ab lo seu humil *Laboratori de Fonètica*, instalat mitx d'amagat an els baixos del *Col·legi de França*, a on acudeixen per il·lustrarse tots els filòlechs del mon que son filòlechs de ver. Allà compareixia cada dia En Barnils tot l'any que fou a París; allà aní jo cada dia la mesada que vaig esser a París l'any 1912 i l'altra mesada de 1913. El P. Rousselot, com eminència científica autèntica, ès la mateixa amabilidat, i allà toquí ab les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mans l'apreci estraordinari que feya d'En Barnils, lo mateix que l'altra eminència científica, Mr. Gilliéron, fundador de la Geografia Llingüística, també amabilíssim (un i altre ens convidaren a dinar vàries vegades). El P. Rousselot a les hores fundà una *Revue de Phonétique*, convidant En Barnils a colaborarhi; i En Barnils li envià una partida d'articles en francès, i prou que les hi publicaren! com també n'envià en alemany a *Zeitschrift für romanische Philologie* d'Estrasburg, i a l'acte le hi publicaren. Aquells articles cridaren molt l'atenció de la gent del mon de la Ciència, tant que l'any 1913 mouen els filòlechs de diverses nacions de fer un Congrés de Fonètica a Hamburg, i hi conviden En Barnils, que hi anà [210] subvencionat de la Diputació de Barcelona, i hi presentà un estudi, del qual feu gran cas lo Congrés. Ab tot i això havíem conseguit que a l'*Institut* se formàs un *Laboratori Fonètic Esperimental*, gastants'hi la Diputació molts de milenars de pessetes, molt millor que el que tenia el P. Rousselot a París, que ès l'únic que hi havia allà, molt millor que tots els altres que hi havia en tot França, tant que el filòlech inglès Mr. Suddard comparegué a Barcelona per fer esperiències an el *Laboratori* de l'*Institut*, perque a França no en trobà cap per ferhi les que li interessava fer, com me confessà a mi mateix. En Barnils treballava com un negre dins lo *Laboratori*; i l'any 1917 pogué publicar tot un volum en 4t de 330 planes i moltíssims de gravats, tot d'estudis i esperiències fetes d'ell, de Mr. Suddard i altres sabis estrangers. Ab això l'importància científica d'En Barnils anava creixent una cosa de no dir devant lo mon sabi, i ensems creixia la de l'*Institut d'Estudis Catalans* i de la Diputació i Ajuntament de Barcelona que sostenien pecuniariament tal institució. Això havia d'omplir de satisfacció lo cor dels qui formaven i sobre tot dels qui comandaven l'*Institut*. Donchs succeí tot lo contrari, fou la desgràcia i l'enderroch d'En Barnils. El resultat fonch que se tancà lo *Laboratori de Fonètica* i declararen En Barnils *incompatible* ab l'*Institut*, passantlo a... l'*Escola de Deficients i Anormals* de la *Vila Joana* (Vallvidrera), i ben privat de obrir boca ni publicar res en ram de filologia, si no volia botir de tal Escola, tirantlo dins la misèria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¿com s'esplica això? Molt facilment: En Fabra no podia comportar ni els seus galifardeus permetre que En Barnils fos considerat lo primer fonetista d'Espanya i un dels primers d'Europa. ¿A on s'era vist may que un altre fes mes nom que En Fabra? ¿Que En Fabra no'n sap pelada de *fonètica esperimental*? Clar que non sap; però ¿tal volta té cap importància una cosa que En Fabra no sap? Tots els babaluets de *La Lliga*, tots els *papalomeos* de la ex-Mancomunidat contestaven *una voce dicentes: Negative ad utramque partem*. I quina escusa donaren per tancar lo *Laboratori de Fonètica*? Ah, lo de sempre: que costava massa, que no hi havia diners per tal llayt. N'hi havia sí per donar 22.000 pessetes cada any a N'Eugeni d'Ors; per gastarse'n devuyt mil ab cada *Anuari*; per fondre'n set o vuyt mil ab les *Oficines d'Estudis Orientals* l'estiu de 1917; i tants i tants de mils ab tantes coses superfluixes. Ara per la *Fonètica Esperimental* a on En Fabra se veya humiliat i abacuat per l'importància i superioridat indiscutible d'En Barnils, —per aqueix dimoni de *Fonètica*, no hi havia diners a l'*Institut*, puys allà no n'hi hagué may mes que per aquelles coses que volien els cacichs de La Lliga.

I per tot això se tancà l'any 1918 lo *Laboratori de Fonètica* i tancat segueix, menjantse la pols i el rovell aquella partida de aparats científichs que costaren a la Diputació milenars de pessetes, i tot per que Sa Aconfessional Santedat l'Alt Moloc, alies D. Pompeu Fabra, no s'enfadi ni tall claus ni fassa sabonereta ni potadetes, que no acaben d'escaure tals *manifestacions* a tot un Deu, encara que siga *obra de les mans* dels gatvayres, beninonis, bàmbols i biduins [211] del catalanisme lliguench, *separatista* o *separatitzant*. ¡Ah idò! Així els gasten els... caporals de *La Lliga* i d'*Acció Catalana*, uns i altres vertaderes *ànimes de cadafet*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 8.
¡Fora pus Molocs! ¡Fora pus Deus falsos!

En Fabra ès un dels gramàtichs mes funests que haja tenguts may la Llengua Catalana.

Quant comparegué per primera vegada capitanetjant l'estol afiblonat i repelench de *L'Avenç* ja esqueixà escandalosament la lliga que formaven els *Amadors de la Llengua Catalana*, promovent baralles, lluytes i odis encanissadíssims, pretenint *imposar* una ortografia exòtica, pedantesca, i tota una ciència gramatical com si fins llavò negú nat del mon n'hagués sabut res de Llengua Catalana. —Quant més envant alsí la bandera de *L'Obra del Diccionari*, no sé quants n'hi hagué que me conjuraren a que en via neguna admetés l'*Ortografia d'En Fabra* ni de *L'Avenç*. Dins el *Congrés de la Llengua* ja me combaté D. Pompeu furiosament sensa haverlo jo provocat en lo mes mínim. Lo que hi ha que jo just per haver mogut lo del *Diccionari* i lo del *Congrés* li resultava una *provocació* desvergonyida i inaguantable que ell en cap de les maneres poria tolerar.

Dins l'*Institut* ja diré mes envant la guerra a mort que m'hi feu sempre, solapadament i a la descuberta. Ell té tota la culpa de tots els conflictes que l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* ha tengut i té dins l'*Institut*. Ell ès la causa de totes les baralles i lluytes que les *Normes Ortogràfiques* feren esclatar dins el camp catalanista respecte d'ortografia i depuració de la Llengua, creant un estat de violència entre uns i altres combatents, que Deu sap el mal que ha fet a la Llengua Catalana, posantla en ridícul, fentla una bandera de separatisme i de odi envers d'Espanya; avanantse els seus escolans i *missatges de manament* d'haver feta una *Llengua Nova, científica, europea, mundial*. L'obra d'En Fabra ès estada tan antipàtica, tan impopular, tan sublevadora, que l'any 1915 s'aplegaren prop de cent escriptors, premiats an els Jochs Florals de Barcelona, des que s'hi restabliren, protestant publicament contra l'imposició de les *Normes*, obra d'En Fabra, i provocant la creació de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Acadèmia de la Llengua Catalana*, a on se agabellaren un floret d'escriptors catalans, benemèrits casi tots en grau altíssim de la Llengua i de la Pàtria.

Els cacichs de La Lliga tenen demunt la seua conciència un pecat molt gros: no haver sabut resistir a tota la trama d'influències, enginys i estratagemes d'En Fabra i los seus per ocupar totes les posicions i reductes de l'*Institut* i consolidars'hi, i d'allà dominar en tot el clos de la Mancomunitat, ès a dir en tot lo referent a *Diccionari i Gramàtica*, constituintse en Cacicat suprem. Els cacichs de *La Lliga*, quant se'n adonaren, se veren embolicats i embarriolats dins la feresta barriola i filachs d'En Fabra i companyia. I com allò [212] després de tot els aydava a reforsar i consolidar llur cacicat, dèspota i omnipotent dins Catalunya i devant el Govern de Madrid, —hi consentiren i no hi feren dos mots. Per aquestes cinch centes En Fabra romangué de cop i boley constituit i regonegut com a Senyor Suprem i Sobirà de vides i hisendes en tot lo referent a *Diccionari* i *Gramàtica* de la Llengua Catalana de cap a cap de Catalunya. I els altres escriptors catalans, per poder viure, per no morir d'un pur desayre, no han tengut altre llivell que *capitular* o baixar bandera, abandonant el camp en poder del Cacich Màxim.

Sols jo he tengut pit i reguinyols per parar clot amb el Colòs, an el Moloc i a tota la seua gatzor informal, desafiant les seues ires, no afluixantli may, fentne tres dies, dientn'hi per salar. May m'he sabut esplicar satisfactoriament com els escriptors catalans envers d'En Fabra i del seu cacicat, que casi tots internament odien, han demostrat massa magrament l'independència tan famosa i celebrada del *caràcter català*, que se deu esser esveida o fusa de tot, ja que no'n veuen lluir en lloch la mes petita péntola de cap a cap de Catalunya, a on se pot dir que *brilla*... *per la seua ausència*, fa massa anys.

¡Pensauhi be per l'amor de Deu i de la Mare de Deu, oh Catalans!

¿Per on para lo llegendari *Desperta ferro! ¡firam! ¡firam!*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 9.
El cas del gran *Xenius* (Eugeni d'Ors)

Fou espatarrant lo que feren ab ell els caporals de *La Lliga*. De cop i boley el mos presentaren com un *Colòs de la cultura i de la ciència mundial*, i sobre tot com a *filosof extra* i *oracle de la Filosofia*. Devers l'any 1908 se celebrà a Roma *italianíssima* un Congrés de la Filosofia, i hi feren anar En *Xenius* per que hi representàs la Ciència Catalana. Si els que le hi enviaren, li haguessen pagat el viatge per *proprio peculio*, res hi hauria que dir; però no: le hi pagaren de fondos de l'*Institut* sensa ell perteneixerhi, lo qual caygué ben tort an el President de l'*Institut*, que no tengué altre remey que firmar el pagament, per allò de que *qui mana mana, i cartutxera dins el canó*. Se funda l'any 1911 la *Secció de Ciències*; hi posen naturalment En *Xenius*, i el fan Secretari General de l'*Institut* ab un bon sou, que li anaren aumentant fins que aviat tengué *15.000 pessetones anyals*. Però la cosa no s'aturà aquí, sino que un bon dia de *sessió plenària* ¡paplaf! qualcú proposa d'afegir 10.000 pessetes an el... pobre *Xenius* per una càtedra de *psicologia esperimental*, que per la Pàtria no se'n anàs a fons, no hi havia altre remey que fundarla i confiarla a l'única persona del mon que la poria desempenyar, que era naturalment el mateix *Xenius*. Tothom romangué cabells drets; se miraren uns i altres, i negú gosà badar boca, mes que En Pere Coromines, que digué timidament que li semblaven massa pessetes per una càtedra de *psicologia esperimental*, i el Doctor Turró que s'aixecà i ho donà a les cames, dient que ell no podia autorisar ab la seua presència aquella petgellada dels fondos públichs. [213] La cosa se solucionà reduint a 7.000 les 10.000 pessetes de l'*afegidura* proposada; i així resultà el gran Xenius ab 22.000 pessetes de sou, i ¡visca l'austeridat *filosòfica* i catalana dels oracles de *La Lliga*!— S'alsa la sessió, i casi tots se grifaven de veure que los havien duyts per baldragues i covarts a cometre tal indignidat d'autorisar aquell saqueig de l'erari provincial. M'ho contà un de los quals,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que per circunstàncies especialíssimes cregué que no en poria protestar *en sessió*.

Ab això En *Xenius* ja no menà quarter a negú, i comensà a tractar de potència a potència ab el mateix Puig i Cadafalch, que estava tot embabayat ab la maravellosa i estupenda literatura *xeniana*; però aviat foren a bous. D'una cosa en vengué una altra, fins que devers el març de 1921 el bony esclatá, *verbo* que's reuní l'*Institut* en *sessió plenària*, fenthi de mata-rates En Bofill i Mates, passant el pobre *Xenius* a les mines de sofre, i ja no se'n ha resat pus dins els *fastes* de la Lliga Regionalista. ¿Per què el pujaren tan amunt per llavò estimbarlo d'aquella manera? Ah, ès que això ès el sistema de *La Lliga*: si li convé, posa tal persona part demunt els estels; si deixa de convenirli, capbussa aquella persona dins l'abisme de l'odi i del descrèdit, negantli l'aygua i el foch. Així ho fan els *superhomes*; però llavò com manco s'ho pensen, topen ab un... Directori Militar que elze diu els *Set que pertanyen*.

§ 10.
Les botxineries que m'han fetes a mí

Son moltes mes i mes grosses que les que han fetes a tots els altres. No elze vull contar fil per randa, sino just indicarles demunt demunt.

Es notori que ab *La Lletra de Convit*, publicada durant la tardor de 1901 i escampada profusament dins Mallorca i dins Catalunya, hi provoquí un grandiós moviment d'opinió a favor de l'*Obra del Diccionari*, que s'hi intensificà mes i mes, estenentse an el Rosselló i an el Reyne de València, ab les eixides que fiu dins totes aquelles comarques, l'any 1900, 1901, 1902 i 1906, promovent aquest any la celebració a Barcelona del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Ab aquelles eixides, sobre tot ab la de 1902, les poblacions principals de cada comarca catalana me reberen en triunf i per tot m'obsequiaren una cosa fora mida, carregantme a tot arreu de mil ofertes i promeses solemnes de que m'aydarien ab tota l'ànima en la tasca patriòtica del *Diccionari*. Aquelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eixides, tan llargues i tan costoses, les me vaig pagar jo, negú me donà un cèntim; tot lo mes me daven posada a casa llur els entusiastes i m'obsequiaven ab dinars i sopars de gran sarau i discursos a betzef.

I al punt comensaren a venir paquets de milenars i milenars de cèdules plenes de paraules. I haguérem de fer la primera *Calaixera* a on arribaren a ingressar prop de 900.000 cèdules lexicogràfiques. —La primeria tot era pa i mel; aviat comensaren a degotar regalims de fel, [214] que ab el temps tornaren raigs i roigs i roys i fins i tot rius, i d'aquella fel mes mala d'empendre i de resistir. —Un senyor de Sabadell, que quan hi vaig esser de propaganda la primeria de juliol de 1902, m'obsequià molt, setmanes després m'escrigué si era ver que jo, dins una conferencia donada mesos enrera a Eivissa, havia dit que havíem d'esser regionalistes per engrandir i enaltir l'Espanya. Li contest que sí, i ell me replica que no conti pus ab ell, i efectivament no he tornat sebre res pus de tal inimich d'Espanya. Dins el setembre d'aquell mateix any un amich vigatà, que s'era oferit abans a esser corresponsal de la nostra *Obra* a Vic, me prega dalt *La Veu del Montserrat* que suspenga l'*Obra del Diccionari* perque n'Àngel Aguiló, fill de D. Marian, va a publicar l'*Inventari de la Llengua Catalana* que son pare deixà; i m'arriba d'altre vent que un escriptor catalanista de gran prestigi se permet a diferents bandes de Catalunya dir a la gent a cau d'orella que no hi ha que molestarse cercant paraules p'el *Diccionari* de la Llengua, puys tal *Diccionari* ja hi ha estona que està fet i ès a ca'l fill de D. Marian Aguiló. Tot lo qual naturalment no me foren bons doblers. —Ab el temps anaren creixent els regalims de fel d'un vent i altre: petits conflictes ab aquest o ab aquell corresponsal, ab aquest o ab aquell fedor de cèdules; i desiara una i altra baixa del BOLLETÍ de aqueix i d'aquell altre *entusiasta* que havia refredat massa de l'entusiasme primitiu, i ja no anava pus d'aglans. Dins un parell d'anys casi tots els corresponsals de la banda de Girona, sobre tot els qui la primeria demostraven flametjar d'amor a la Llengua, tornaren muts un derrera l'altre, i ja no n'he sabudes pus noves. Després sapiguí que els aludits eren republicaníssims i ubertament *separatistes*. Se veu que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desertaren quant se convenceren de que jo no anava a fer mes que *Diccionari* i que no los servia gota per la seua taliquina política. D'altre vent la major part dels centenars de colaboradors que de tot d'una s'allistaren a les banderes de l'*Obra del Diccionari*, resultaren casi tots *nominals*, i que tot lo mes conservaven la subscripció del BOLLETÍ, això si no se cansaven de tenirlo, donantli les portes p'els ulls.

Seguint endevant la tasca empresa, aquí caych aquí m'aixech, arribam an el *Congrés de la Llengua,* a on En Fabra i los seus se presentaren espasa tirada contra totes les orientacions llingüístiques que jo anava donant i consolidant (us dels dos aussiliars en la veu activa, concordansa del participi amb el terme d'acció, terme directe d'acció sensa preposició *a*, etc.). Tot això impugnà En Fabra ab los seus dins el Congrés, emportantse'n la majoria en les votacions per escrit fetes mesos després.

Me posen l'any 1908 del Tribunal que havia de presidir els exàmens previs dels joves que havíem d'enviar a Alemanya. An aquell Tribunal hi havia també En Fabra i En Massó i Torrens; i setmanes després lo Dr. Rubió i Lluch m'enterà de que els de *L'Avenç* s'oposaven a que jo fos de tal tribunal; i que, si En Prat de la Riba no s'hi fos posat tan fort, massa que m'haurien escluit, com també provà En Fabra de que, en lloch d'enviar aquells joves a Alemanya, els enviàssem [215] a París a formarse filològicament. En Fabra ès estat sempre un *francesista* rabiós. Si no fos estat p'En Prat de la Riba, no hi haurien fet mitx any aquells tres joves a Alemanya. Els de *L'Avenç* haurien conseguit que la Diputació les decantàs la subvenció o que los forsassen a anar a París. Allò de filòlechs catalans formats a Alemanya elze donava tan de gust com una pedrada a l'os de la cama.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 11.
Creu i Calvari per llarch

Se funda dins el maig de 1911 la *Secció Filològica i d'Espansió de la Llengua*, constituint ab les altres dues Seccions l'*Institut;* hi posaren En Guimerà, En Maragall, el Dr. Segalà, Mn. Clascar, En Fabra, En Carner i jo, sensa altra intervenció meua que haver donat el sí an En Prat de la Riba com el me demanà. Per telegraf me cridaren que anàs a constituir la *Secció*. M'esquitx tot d'una a Barcelona, i ja trobí constituida la bona de *Secció*, notificantme que m'en havien fet President. Me vengué molt de nou perque may era anat a imaginar que m'hi haguessen de fer. Per lo que després succeí, se veu que fonch En Prat de la Riba que volgué que m'hi fessen i que els *electors* no tengueren pit per oposars'hi. Els *instituters* cap verjos, quant esclatà el meu conflicte ab l'*Institut*, s'inventaven la ridícula rondalla de que el President havia d'esser En Fabra o En Maragall, i que aqueix no ho volgué esser en via neguna i En Fabra no ho pogué esser perque era Professor d'una Escola Superior de Bilbao. Se veu a la llengua que no hi hagué res d'això, puys En Maragall may havia actuat en ram gramatical ni lexicogràfich, i En Fabra acceptà la seua designació de Membre de l'*Institut*, no obstant la seua càtedra de Bilbao, que En Prat li oferí sustituirlehi ab un sou equivalent dins Barcelona. Ademés, tots els qui coneixien d'aprop En Prat, saben que, quant se fundà la *Secció Filològica*, ell no volia la hegemonia d'En Fabra, com ho demostra lo que ell mateix me digué, poques setmanes després de la meua elecció de President, quant jo, cregut de donarli una alegria, li manifestí que estàvem entesos de tot ab En Fabra en matèria d'ortografia, allà on jo m'hi era entès just *pro bono pacis*. Donchs, tot d'una que jo li diguí que estàvem entesos de tot ab En Fabra en quant a l'ortografia, ell a l'acte contestà en to de queixa: Sí, perque vostè s'ès entregat a ell. En Prat de la Riba may fonch de la cassoleta de *L'Avenç*, que sempre tengué per capità En Fabra. En Prat lo que volia, aprofitar els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

elements de l'*Avenç*, com tots els altres elements culturals de Catalunya, per constituir i consolidar la Ciència catalana, part principal de la Nacionalitat de Catalunya, no *separada*, sino fent tota una cosa ab Espanya. De modo que ès una solemne mentida que a mi me fessen President de l'*Institut* perque els indicats per esserho, no ho volgueren esser. Això ès una de tantes de menes que s'han inventades els balitres *instituters* i els seus satèlits per esplicar com fonch que m'arribaren a fer President de l'*Institut*, essent jo una nul·litat tan absoluta en tot ram de ciència [216] com ara pretenen que som. I ès una altra mentidassa allò altre que també diuen els mateixos desenfreits, mentint com l'ànima de Judes, que En Prat de la Riba se penedí d'haverme fet elegir President. ¿An e qui digué ni demostrà una tal cosa may En Prat? Els qui ara escampen tal veu ¿gaudiren de la confiansa d'En Prat? foren may sos confidents? Ho foren tan com el moix o el mànech de la granera. Si En Prat m'hagués tengut may mal a pler a la Presidència de l'*Institut*, si se fos penedit may d'haverm'hi duyt, moltes avinenteses tengué per haverho demostrat. Dins l'octubre de l'any 1912, cremat jo d'una indignidat que me feren els *instituters*, mos companys, li vaig escriure que no tornaria a l'*Institut* que no m'haguessen donada una satisfacció ben absoluta. Si fos estat lo que diuen ara els *instituters* carronyes, llavò seria estada la gran ocasió p'En Prat de desferse de mi, deixantme'n anar. ¿Tal volta feu res d'això? Tot lo contrari: se presenta a l'*Institut* i obliga aquells subgectes a donarme la satisfacció que jo exigia i pregantme que hi tornàs. Els anys 1913, 1914 i 1915, disgustat jo del procedir de mos companys, manifestí diferentes vegades an En Prat de no tornar a l'*Institut* per no perdre mes el temps; i ell sempre m'aturà de ferho. La derreria de l'any 1916 els *instituters* escampaven que m'havien de treure de l'*Institut*, arribant tals veus a Mallorca. En Prat se'n entresentí; i sabent que jo era a Barcelona per assistir a la sessió institutenca, s'hi presenta, En Carner romp el foch contra mi, jo li contest ab tota la energia que era del cas, i En Prat pren la paraula i se posa resoltament an el meu costat, i tots els altres punt en boca. I ¿quant fonch que els *instituters* s'atansaren a demanarme la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dimissió de President? La primeria de juliol de 1917, quant veren En Prat de la Riba, rendit de tot i sensa esperances de que se'n tornàs aixecar de la traydora malatia que tants d'anys duya encarnada i de la qual morí dia 1 d'agost de dit any (al cel sia ell i tots los morts).

Tots aqueys fets que retrech, que negú que tenga solvència social, s'atrevirà a desmentir, demostren que ès una desenfreida falsetat que En Prat de la Riba may se'n penedís d'haverme fet President de l'*Institut.*

Els qui se'n penedien d'haverme hagut d'elegir, foren els *instituters* mos companys, que si s'adondaren a elegirme, fonch per poder esser de l'*Institut* i ferme dins ell impossible la vida de President i el dur avant l'*Obra del Diccionari*. May proposí res encaminat a fer via a tal *Obra*, que ells no m'ho esborrossonassen directa o indirectament. En no tenir cap escusa avinent, apellaven a la *falta de diners*. Era famós que la *Secció Filològica*, fundada espressament per lo dit *Diccionari*, tengués diners per qualsevol fetelleria, fora per l'*Obra del Diccionari.*

Quant jo, passats dos mesos de haverme els instituters demanada la dimissió de President, cridí els MM. II. Mn. Miquel Costa i Llobera, Mn. Bartomeu Pasqual, Rector del Seminari i Mn. Joan Quetgles, Secretari de la Confraria de St. Pere i St. Bernat i Secretari de Cambra que fou durant mon Vicariat Capitular, contantlos lo que'm [217] passava ab aquells revel·lers, tot tres me aconsellaren que elze tiràs la Presidència p'els morros i els enviàs a fregir ous de lloca i no volgués sebre res pus de tal marinatge. Sobrava raó an aqueys tres amichs per aconsellarme una tal cosa. La Presidència de l'*Institut* fonch per mi un vertader Calvari. Me'n proporcionà ben pochs de glops de mel; casi tots foren de fel i d'aquella més endimoniada. Ademés de rebre mil ponyides i sambatudes dels *instituters*, els nombrosos inimichs de l'*Institut* me feren responsable de tots els desbarats i atentats d'aquells i blanch dels seus tirs i descàrregues, perdent jo i l'*Obra del Diccionari* una bona partida d'amichs, sensa cobrarne casi cap de la banda dels *instituters*, i quedant la meua *Obra* enrocada fins que vaig esser fuyt de l'*Institut*. Foren set anys que perdérem miserablement, vergonyosament, ignominiosament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Això foren les ganàncies que me dugué la presidència de l'*Institut*. Si jo may l'hagués demanada ni desitjada, si jo hi hagués tenguda la vida, seria estat tot allò una mica passador. No hanventhi res de tot això, fonch un horrible sacrifici, oferint a la Llengua demunt l'altar de la Pàtria, que casi negú m'ha agrait i n'hi ha que el me tiren a la cara com un oprobi i una ignomínia.

§ 12.
¡Guerra a Mn. Alcover!

Esclatat l'any 1918 el bony de l'aldèssia i de la betzèrria dels *Instituters* i En Puig i Cadafalch contra mi, dins tots els dominis de la Mancomunitat i dins les zones d'influència d'aquesta s'estengué el mot de *¡Guerra a Mn. Alcover!* I de llavò ensà me'n han feta de guerra com si jo fos un criminal contra Catalunya i contra la llengua Catalana. Contra mi no hi ha insídia, improperi ni acusació calumniosa que no hagen escampada els qui primer me proclamaven en tots els tons *el pare i l'apòstol de la Llengua, i el gran benefactor de Catalunya*. I aqueixa guerra no la m'han feta demunt els periòdichs, per no donarme massa importància i per no aumentar la meua popularitat dins Catalunya; la m'han feta a les sordes i sensa estrèpit de publicitat, sino en cassoletes, tertúlies i aplechs de sectaris i d'iniciats, a cau d'orella, de cadira a cadira per recons i llorigueres, com si jo fos un conill encauat. La impúdica *Veu de Catalunya* me declarà *bosquerol* (selvatge) i *indigne d'alternar ab persones decents;* En Puig i Cadafalch en sessió pública de la Diputació dia 9 de juriol de 1918 me declarà *immoral i home de baix llivell científich i de mes baix nivell moral*. Aquestes paraules les va sentir D. Bernat Obrador i Billón, avuy redactor de *El Debate*, i me'n donà conte; però els periòdichs que publicaren informació, no les feren constar; i *La Veu de Catalunya* que hi havia enviats taquigràfs per descriure el *discursàs* En Puig, just en publicà un estracte per impedirme de posar *querella* an el President de... Catalunya per injúries gravíssimes. No le hi posí perque no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenia medis per provarli que ell m'havia entafarrada tal injúria en sessió pública de la Diputació. Això [218] demostra els graus de... *valentia* d'En Puig. Ell en converses particulars se permeté parlar de *chantage* de Mn. Alcover. ¿Qui era aquí l'heroy practicador del *chantage?*

Aquella famosa sessió de dia 9 de juliol de 1918 acabà *capbussantme* En Puig com a prestigi científich, declarantme mort per tota obra de cultura catalana i decretant el meu enterro, no *relligiós,* sino *civil*, com *escomunicat* per Sa Santedat Puigcadafalquenca i *Institutera*, escomunió que acceptaren, acataren i observaren i observen encara casi tots els periòdichs catalanistes; just *La Tradició Catalana* d'Olot i *Integritat Catalana* de Manresa rebrotxaren tal *escomunió* de *Papa de fust,* que Anàs i Caifàs no l'haurien dictada mes toixarruda ni ab tan poca solta. Sí, desde aquell moment els periòdichs catalanistes, fora els dos esmentats, deixaren de parlar de mi i de les meues obres literàries, gramaticals i lexicogràfiques per donar an el públich la sensació de que ja no hi havia an el mon Mn. Alcover, que ja estava tapat de terra per no ressucitar may mes, ni el dia del Judici Final. Aqueixa consigna la Mancomunidat, ès a dir, els cacichs de la Mancomunidat la feren córrer tot d'una per tot Catalunya i l'han mantenguda fins avuy.

Si just haguessen fet això contra mi i la meua *Obra*, si just haguessen callat obstinantse en la *conspiració del silenci*, manco mal. Pero feren tot lo contrari: en públich i demunt els periòdichs ¡fora motarne! Ara d'amagat, per recons i col·lotges polítichs, per cassoletes i tertúlies *sectàries*, entre colles d'*incondicionals* ¡llenya a Mn. Alcover! ¡a esborrar lo seu nom i la seua memòria de tots els àmbits de Catalunya! ¡com si no hi hagués hagut tal home may que hagués corregut en triunf per tot Catalunya, que tres mil catalans l'haguessen elegit per aclamació President del *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* i que la Diputació de Barcelona l'hagués fet President de l'*Institut d'Estudis Catalans!*

Arriba a orelles de la Lliga regionalista a mitjan abril de 1919 que sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII Comte de Barcelona i Rey d'Espanya,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

m'ha cridat a Madrid i ab son Govern s'ès declarat Patró de l'*Obra del Diccionari* i que's posa dins el Presupost de la nació una cantidat suficient per dur endevant i a bon terme tal *Obra*. Donchs en lloch d'alegrarse'n i ferme costat, envien En *Xenius* a Madrid per desbaratarho i esborrossonarho per via d'En Menéndez Pidal, *fac totum* de la *Junta d'Estudis Històrichs*, de n'*Azorín*, Subsecretari de Instrucció Pública, i d'En Silió, Ministre de idem, encarregat del Govern, segons me digué el President de Ministres dia 9 de maig (1919), de posar en planta la Promesa del Govern de dotar convenientment dins lo Presupost l'*Obra del Diccionari*. A les maquinacions de *La Lliga* se devien les boyres, enterboliments i informalitats que notí jo devers el Ministeri d'Instrucció Pública sobre la paraula solemne que Sa Reyal Magestat i son Govern m'havien dada. Cau aquell Ministeri a mitjàn juliol, puja lo Ministeri Sánchez Toca; i, ab tot i les bones paraules del President i del Ministre del ram, seguiren dins aquell Ministeri les bubotes i miloques [219] enigmàtiques, que me feyen estar del tot intranquil. Cau en Sánchez Toca i puja el Ministeri de Concentració, presidit per N'Allende Salazar ab D. Natali Rivas de Ministre d'Instrucció Pública, el qual trobà dins el progecte de Pressupost consignades per l'*Obra del Diccionari* tot en gros *10.000 pessetes*, que ell pujà a 25.000.

Comensa a discutirse tal Presupost, i aquí foren les bones. Veyent els de *La Lliga* que tant dins la Comissió de Presuposts del Congrés com dins la del Senat elze tocaria el perdre, resolgueren cremarhi fins el derrer cartutxo. An el Congrés se serviren d'En Marcel·lí Domingo per presentar *vot particular* que sostengueren el celebèrrim Mestre Biel de la Mel, alies Alomar, i el pretensiós baladrer Morera Galicia, fentlos pegar el Ministre d'Instrucció Pública una solemníssima esquenada i una colossal tomversa, trobant just cinch diputats catalans i cinch no-catalans (tots republicans i anticlericals) que votassen per ells, allà on n'hi hagué 64 que votaren per mi. Dins la comissió de Presuposts del Senat no trobaren qui volgués presentar *vot particular*. En Garriga i Massó proposá la virollada de demanar a l'*Institut d'Estudis Catalans* dictamen sobre tal subvenció; i li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contestaren els de la Comissió que això seria una burla indigna, allà on l'*Institut* era precisament el qui combatia la subvenció. En vista d'això els senadors catalanistes ja no assistiren a la sessió a on el Senat votà les 25.000 pessetes per la meua Obra.

La votació del Congrés a favor de l'obra del Diccionari caygué a Barcelona com una bomba. Tots els diaris a on tenien entrada els catalanistes durà un parell de dies que no's treyen paraula bona, del Ministre d'Instrucció Pública, de l'*Obra del Diccionari* i de mi, posantmos com un pedàs brut. Allò fonch just un parèntesi de la *conspiració del Silenci*, parèntesi que tancaren aviat i tornaren romandre mutis tots els periòdichs catalanistes, com si de bell fresch jo tornàs esser mort, però ben mort!

§ 13.

Els Retgidors lliguenchs de l'Ajuntament de Barcelona espampolen 4.000 pessetes a L*'Obra del Diccionari*

Seguiren els llinguenchs la guerra contra mi ab africana fúria, digne del Rif, com ho demostraren ab llur conducta els Retgidors lliguenchs de l'Ajuntament de Barcelona envers de les 3.000 pessetes que la derreria de juny de 1919 En Martí i Ventosa, de *L'Unió Monàrquica Nacional*, Retgidor de Barcelona, conseguí, com aquell qui diu, per sorpresa, que tal Ajuntament ab els *Vocals Associats* votàs per l'*Obra del Diccionari*. Com els lliguenchs se'n adonaren, ja no foren a temps a descarabutarho; i lo que feren ells, aturar que l'Ajuntament trobàs diners per fer efectiu tal acort. En Lluís Duran i Ventosa, un dels caporals de *La Lliga*, era lo President de la Comissió que havia de dir d'on havien de sortir aquelles 3.000 pessetes. Com no arribava la Comissió a acordar res, l'oficial del ram, se [220] permeté recordarho an En Duran, que acabà per dirli: —*Si me torna parlar d'això, ho pendré com una ofensa personal!*

¿Què me'n direu? Ell fins dia 24 de març de 1920 En Martí i Ventosa no pogué conseguir que l'Ajuntament acordàs pagarme. El Sr. Bal·le, D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Antoni Martínez Domingo, m'escriu que me puch presentar a cobrar tal dia. M'hi present, i el Contador digué que l'Ajuntament no li havia notificat tal cosa, degut a que un empleyat de la casa ho havia aturat per fer mèrits devant els catalanistes. Lo Sr. Bal·le ordenà que em pagassen l'acte: me pagaren efectivament, però no les 3.000 pessetes, sino just 2.000, perque allò s'havia de pagar per dotzaves parts, i aquell Presupost just havia durat vuyt mesos. El Sr. Bal·le me feu avinent que jo tenia dret a reclamar les 1.000 pessetes que m'escapollaven. Exercití tal dret, però els Retgidors llinguenchs ab tota la barra del mon el me negaren. I quant, per haver prorrogat aquell presupost per un any mes, el Sr. Bal·le me digué que poria demanar que me pagassen altre pich les 3.000 pessetes, els Retgidors lliguenchs s'hi oposaren dient que allò de les 3.000 pessetes era una *consignació estraordinària* i que per lo mateix no poria entrar en la prorrogació del presupost; i així me sauparen aquelles 3.000. De manera que, per escapsarme 1.000 pessetes de la consignació de 1919, digueren que se tractava d'una *consignació ordinària*; però dins un parell de mesos la declararen *estraordinària* per que no entràs en la prorrogació del Presupost. ¿S'ès vista desvergonya major que la d'aqueys esgarrats de l'Ajuntament de Barcelona? An aqueys enginys apellaven els tallanassos de *La Lliga*, emulant les *fantasies* dels *pick pockets* de London.

§14.

Una altra batalla dins lo Congrés i lo Senat

Seguríssim com estava jo que an els llinguenchs no elze serien romases ganes de tornar a les Corts a disputarme la subvenció, no treballí gens la Comissió de Presuposts del Congrés durant la primavera de 1922 quant s'hi discutien. Poch s'hi faltà per cumplirse en mi allò de l'adagi: *els confiats van a l'infern*. Aqueixa vegada els lliguenchs treballaren a les sordes i ben d'amagat. Formava part de tal Comissió en Pere Rahola, Diputat lliguench per Barcelona i President de l'Ateneu. I ¿què fa ell? Donchs demana que de les 25.000 pessetes que hi havia consignades per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*, en llevassen 20.000 per no sé quina obra que volia empendre l'Ateneu ab l'escusa d'enaltir la Llengua Catalana, però ab lo propòsit ferm de desguiterrar i esfondrar l'*Obra del Diccionari*. Els amichs que jo tenia just pogueren conseguir que, en lloch de just deixarme 5.000 pessetes, me'n deixassen 10.000; i després D. Alfons Sala conseguí que me'n deixassen 15.000. Així sortí del Congrés la pobre subvenció cap an el Senat; però el Senat restablí les 25.000, i la Comissió Mista les respectà. ¿Què feren a les hores els Lliguenchs? No badaren boca, per no haver de confessar la seua segona derrota. [221] Callaven demunt els periòdichs, però seguiren ab mes fúria que may la guerra traydora, innoble i no-ninguna, en la qual son mestres examinats els lliguenchs. I si no, mirau de quin altre atentat me volien fer víctima.

§ 13. [sic]
Lo cabermoni de l'Edició Luliana

Ja's sap que el Bt. Ramon Lull, nat durant la primera mitat del sigle XIII i mort devers l'any 1315, deixà moltíssimes d'obres escrites de filosofia, apologètica, ascètica, mística, escrites en sa llengua pròpia, lo català de Mallorca. Formà Escola i sos deixebles i admiradors reproduiren tals obres, i les còpies que en tregueren, son arribades en gran part a temps nostre. No se'n coneix cap codi escrit de ma del propi autor. An el sigle XVI se publicà a València una d'aqueixes obres, *Blanquerna*, en sa llengua original, si be modernisada al tenor del parlar valencià. An el sigle XVIII sortí a Mallorca una altra obra del Bt. Llull, *La Doctrina Pueril*, modernisada també al tenor del mallorquí d'aquell temps. Dins els sigles XVI-XVIII se publicaren a Mallorca i a algunes ciutats d'Espanya diferents obres d'aquelles, girades unes en llatí, altres en castellà, fins que el Dr. Salzinger publicà a Magúncia els anys 1721-1742 vuyt toms en fol major d'obres del Bt. Llull, traduides en llatí mitgeval, deixant incompleta l'edició. D. Jeroni Rosselló, nat a Mallorca l'any 1827 i mort l'any 1902, *Mestre en Gay Saber*, advocat distingit i lulista fervent, emprèn la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicació de les obres lulianes en la llengua en que les escrigué l'autor, donant a llum l'any 1859 *Les Obres Rimades* i envestint l'any 1887 l'estampació de quatre volums en 4^{t} de les Obres en prosa; però devers l'any 1892 li pega gota i romàn baldat i suspesa tal estampació fins que, a proposta del Militar D. Jaume Lluís Garau, una partida d'amichs refermam l'edició enrocada, i acabam els toms que hi havia comensats: l'any 1901 *el Gentil e los Tres Sabis* (un tom), *La Filosofia d'Amor* (un altre tom); l'any 1903, *Felix de les Meravelles* ab un tom; l'any 1906-1914, *La Doctrina Pueril* (un tom), lo *Gran Llibre de Contemplació* (set toms) i *Blanquerna* (un tom); l'any 1915, *Llibre de Santa Maria* (un tom); i l'any 1917, lo T. I d'*Arbre de Sciencia*. Veyent que no m'havien pogut treure de l'*Obra del Diccionari* ni de la Presidència de la *Junta de Patronat del Museu Arqueològich Diocesà,* En Puig i Cadafalch ab tota la cateyfa de tall-nassos *Instituters*, pesseters i esbutza-pans, se passaren per l'escudeller de fer casa-santa d'aqueys catorze toms de l'edició luliana. I allà s'estaven tots espera qui espera ab tota la... devoció del mon, seguríssims de treure lo caragol bufant. I com no le hi han tret, els grans betzolarros ara fan flamaredeta, sabonereta i potadetes ab tot lo demés que requireix l'argument. Uns tallen claus; altres s'arrabassen els cabells, si los ne queden; altres aspergien com a carreters, tirantme trons i llamps, que, si no fos que justament son d'aquells que per voluntat de Deu no feren, ¡mesquinet de mi! de la [222] meua *bosquerola* i estiraguessada còrpora el bossí mes gros que en romandria, tot lo mes seria una orella i encara. A Mallorca son arribades noves de tal terrabestall per via d'un cert *quidam* d'Inca que ho contà a un rector amich meu, assegurant per cosa certa que el dimoni sen duria les títeres. I ara els periòdichs de la secta se consolen així com poden, qualcún insultantme de la manera mes barbatxa i virollenca; altres servint a sos lectors les fleumes i gargalls que aquell poca alatxa ha espectorats contra mi; altres publicant solts tendenciosos i carabassenchs que el públich rep ab completa indiferència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D'aquesta ferotja història aquí sols apunt una mica la silueta, deixant la cosa dins una misericordiosa penumbra, fins i tant que se presenti la oportunitat de publicarho tot fil per randa, tal com ho tench escrit dins un volum de centenars de planes, i dins altres tres a on s'incloven tots els comprovants de tal *cocòrum*. Allà surtem mapades les *fantasies, pastetes i xirimindangues* d'una partida de *superhomes* que sembla mentida que hagen tenguda cara de perpetrar-les, allà on la gent se creya que eren la capseta del bon seny i que tocaven ab un dit an el cel.

§ 14.
Les moningunades contra D. Alfons Sala

N'hi feren una mala fi, una grossa, l'altra mes. Donàrem conte d'unes quantes dalt aquest BOLLETÍ (X, 402-405). D. Alfons no ès estat may de *La Lliga*, però en fou molts d'anys *aliat*. Quant jo era amich dels lliguenchs, sempre me'n parlaven bé, dientme que era un bon català i persona digníssima. No el vaig tractar may fins a mitjàn abril de 1919. Quant en Ventosa fou Ministre d'Hisenda, el feu Director General de Comerç i se'n desfeu com tot un home. Quant se discutia la questió de l'*Autonomia Integral* dins les Corts, En Sala, lluny de declararse anti-autonomista, demanà que donassen l'Autonomia lo primer an els Ajuntaments; i llavò aqueys, ja autònoms, podrien constituir l'*Autonomia Regional de Catalunya,* i així fogirien de la *coacció* que la Mancomunitat exerceix dalt els Ajuntaments. Lo que proposà En Sala era l'esfondrament de tot el *cacicat* de *La Lliga*, estès a tot Catalunya per via de les Diputacions, opressores dels Ajuntaments. Ab el sistema de D. Alfons, genuinament democràtich i antioligàrquich, els Ajuntaments constituint la Autonomia Regional, serien en definitiva els senyors, la Mancomunitat se deuria a ells. Ab el sistema de *La Lliga* que defensava l'inmensa majoria dels catalanistes exaltats, seria tot al revés; els Ajuntaments deurien l'autonomia a la Mancomunitat en mans de *La Lliga* per lo desxondits, llests, destres i pòlisses mes que gats negres que son els seus Caporals;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Autonomia Regional* estaria sempre en mans de *La Lliga*, seria un règim essencialment oligàrquich, un *cacicat*, fomidable desmoralisador i disolvent com tots els cacicats. [223]

Per això an els caporals de *La Lliga* no els agradà gota el pla de D. Alfons Sala, llansaren contra ell totes les forses polítiques i socials que tenien organisades de cap a cap de Catalunya, acusantlo de mal català, de traydor, de Judes de la causa catalana, de venut an els inimichs mortals de Catalunya; i no hi hagué heregia, improperi, infàmia i noningunada que no li fessen, alcoholisant i enfotimant les turbes cuantra ell i tot lo que feya olor d'ell, fins a l'estrem de que en aquelles saons donà l'*Orfeó Català* un concert musical a on concorregué D. Alfons ab la seua digníssima família, pagantse l'entrada, com se suposa. Donchs be, el públich se'n adona que allà hi ha D. Alfons i sa família (no se tractava de la faramalla del carrer, sino d'un públic relativament selecte, que tothom havia pagada la seua entrada, gens mòdica ni insignificant). I ¿què fa aquell públich devant aquell benemèrit català, diputat tantíssims d'anys de Terrassa, que la mateixa *Lliga* l'havia fet *Director General de Comerç* dins el Ministeri d'Hisenda? ¿què fa aquell públich compost an el parèixer de cavallers i senyores, de gent correcta i ben criada? ¿què fa aquell públich devant la digníssimes filles de D. Alfons Sala? Donchs romp una tempestat horrible de siulos, improperis, insults i paraulotes infamants; i D. Alfons, la seua senyora i les seues filles no tengueren altre remey que afluyxarse del Concert i buydar del local abans de pus raons i per no esserhi demés.

¿Què vos sembla de Na Lluca? ¿No ès ver que *mala llana té...* aquell animalet que gruny, per haverlo de tondre?

Aqueixa passada dona la mida del selvatgisme, de la barbatxeria, de la falta absoluta de educació que caracterisa el Catalanisme que aclamava en Puig i Cadafalch i que està seny a perdre per *La Lliga* i *Acció Catalana.*

An aquest entremitx fonch que jo vaig acudir an el Govern, demanant la subvenció de 32.000 pessetes per dur avant i acabar l'*Obra del Diccionari* que el catalanisme lliguench no deixava xorar. Aquella *esposició*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o instància la faig estampar, i n'enviy a tots els políticchs capdals de Madrid, que la reberen ab gran simpatia. Un d'ells, l'Exm. Sr. Dr. Rafael Alvarez Sereix, alicantí i que fonch Governador de Balears l'any 1899 i 1900 i encara tothom el recorda per la seua integridat i per lo be que governà, rep aquell imprès meu i m'escriu que l'enviy a D. Alfons Sala, que a Madrid i sobre tot an el Palau d'Orient ès molt considerat. L'enviy a D. Alfons Sala ab una carteta, demanantli socors en tal afer, ancque may haguès tenguda la honor de parlar ab ell ni tractarlo. D. Alfons fou tan cavaller i tan magnànim que a l'acte tris-tras tris-tras cap an el Palau d'Orient: presenta a Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII aquell escrit meu i l'entera de tot lo que passa a Catalunya, ab l'*Obra del Diccionari;* i Sa Reyal Magestat no en tallà pus: donà orde que me cridassen per telegraf; me cridaren, jo m'hi esquitx mes que despressa; i... ja sabeu tot lo que succeí. Desde aquell dia D. Alfons Sala m'ha fet costat en tot i per tot contra tots els meus contraris per salvar l'*Obra del Diccionari* de les mordales i ungles de la tracalada del *Lliguenchs,* «rebuig del [224] negre cau», com diria Mn. Jacinto Verdaguer, al cel sia. De modo que després de Deu i de la Mare de Deu i de sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, D. Alfons Sala ès el benefactor mes gros que ha tengut i té l'*Obra del Diccionari* i de la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, no per servir cap partit, tendència, cassoleta ni Escola Política, sino pura i esclusivament per servir, enaltir i glorificar la Llengua Catalana, que may l'ha feta servir D. Alfons d'arma política ni de pretest per reforsar la seua bossa, cosa que no poren dir, sensa mentir com l'ànima de Judes, els estornells, pinsans, balitres i gatvayres de la *Lliga* ab tota la tropa d'*instituters* i demés panxes-vergonyants. Ara figurauvos com s'havien de posar aqueixa colla d'elets contra D. Alfons Sala veyent tot quan ha fet, fa i farà per Mn. Alcover i l'*Obra del Diccionari* que ells voldrien veure enterrada ab setanta brasses de terra demunt, i devall ella la meua malmenada còrpora que tantes de sobres les causa i tanta llana negra elze fa rentar, i ¡la que elze té reservada! si Deu no hi alsa sa ma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De modo que a D. Alfons Sala el persegueixen els de *La Lliga* ab persecució africana, ab persecució de mort perque demanà una *Autonomia* per Catalunya mes democràtica i mes radical que no la que volien ells; el persegueixen perque organisà la *Unió Monàrquica Nacional* per agabellar totes les forses catalanes entorn de l'Autonomia i de la Monarquia, estaló i columna-mestra de Catalunya i de Espanya; el persegueixen per lo que ha fet, fa i veuen que farà per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica de la Llengua Catalana*, per la qual ells just s'interessen en quant elze pot servir de pretest i d'arma per dur endevant llur egoista, inhumana, antipàtica i antipatriòtica política, com jo els he demostrat cent vegades fins a la derrera evidència.

§ 15
L'Escola Mallorquina

Mereix capítol apart aqueix escabotell de *superhomes* mallorquins, entregats ab cos i cordes an els caporals de *La Lliga* i d'*Acció Catalana* i que ells mateixos se donen aqueix nom d'*Escola Mallorquina* escluint tots aquells que no los caben baix de son barret per mes *mallorquins* i entusiastes de Mallorca que sien. Aquesta *Escola* ès propiament un *cenacle literari* format en torn d'un senyor molt conegut a Mallorca com a poeta i prosador i com a maurista reconsagrat, però ab un peu dins el partit lliberal i llavò *catalanista... sui generis*, i que sempre ha sabut nedar i guardar la roba. És tan trancós que sabé destronar Mn. Miquel Costa i Llobera de *Príncep de les lletres Mallorquines,* fents'hi proclamar ell, sensa que el destronat se temés de la trempa. Content tant ab ells els de *La Lliga* que, quant esclatà el meu conflicte ab l'*Institut*, i jo notifiquí an En Puig i Cadafalch que publicaria un Manifest a tot Catalunya contant fil per randa tot lo que succeia dins l'*Institut*, En Puig se deixà dir que escriuria a dir príncep i que aquest me faria callar. [225] Esveides totes les esperanses d'una avinensa amistosa, decent per mi, mostrí a l'aludit Príncep mon *Manifest* per que m'hi digués la seua; i me digué que en cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de les maneres el publicàs. Jo li espliquí que no tenia altre remey que publicarlo, segons parer d'En Miquel S. Oliver. Publich lo *Manifest* la primeria de juny de 1918, i m'embarch cap a Alacant i recorrech tot lo Reyne de València i gran part de Catalunya occidental per estudiarhi la conjugació; torn a Mallorca la primeria del setembre; i un amich meu, respectabilíssim, me diu que li han assegurat que l'esmentat Príncep, com viu que jo havia publicat lo *Manifest*, crida sos *incondicionals* i els enfloca: Mossèn Alcover no m'ha volgut escoltar i ha publicat son *Manifest,* iguerra, idò, a Mn. Alcover!

Abans d'arribar a Mallorca, el mitx dia que m'aturí a Barcelona, procedent de Manresa, Mn. Jaume Barrera, Redactor del *Correu Català*, me digué que lo Dr. Rubió i Lluch havia dit que era «una galtada a Mn. Alcover, que no la se mereixia», el solt que lo *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* de Mallorca havia publicat sobre mon conflicte ab l'*Institut*, tractantme de «apassionat i exagerat». Jo no'n sabia mot perque se publicà mentre jo corria per València i Catalunya. Aqueixes ausències me guardaven els meus *amichs* de l'*Arqueològica*, de la qual era soci i Redactor del *Bolletí* desde l'any 1891, Vocal de la Junta de Govern de devers l'any 1897 i Vicepresident de devers l'any 1899 i Director del *Bolletí* l'any 1916 i 1917. Llavò vaig aclarir que el qui havia escrit tal solt, era un dels amichs que jo tenia per mes vertaders, i que ocupava un càrrech ben retribuit dins la Diputació de Balears i que ell confessava que el me devia a mi, a la meua influència, per haverlo recomanat molt vitencament. Però aquell bon... amich s'havia aficat dins la closca d'esser Diputat per Mallorca ab lo costat d'En Cambó, en Puig i Cadafalch i companyia, i aqueys li havien donades esperanses. Per tenirlos propicis fonch que's permeté pegarme aquella «galtada» demunt el *Bolletí* ab totes les circunstàncies agravants que he dites. I lo bo fonch que no poguí conseguir que aquell solt se rectificàs ni s'aclaràs satisfactoriament. Jo no torní posar els peus dins l'*Arqueològica*, a pesar de les moltes de pregàries que me feren, però sensa voler fer aquella *rectificació* i *aclaració*, que el president s'oferí tot d'una a fer tan llampant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i absoluta com jo voldria, faltantme a la paraula després ab l'escusa de que els altres de la Junta trobaven que no calia perque el qui havia escrit allò, ja era mort, i *morta la cuca, mort el verí*. Es ver que ell era mort, però el *verí* era ben viu dalt el *Bolletí,* mantenint l'*insult* i l'*ofensa.*

De manera que els de l'*Arqueològica*, que fins llavò casi tots trobaven que jo era massa *catalanista* (m'ho digué lo mateix President), llavò s'estimaren mes, p'els seus fins i efectes, fer costat an els fins llavò odiats *catalanistes* de Barcelona, per lo que poguessen haverne, que no ferme'n a mi de costat perque me creyen batut i afonat i que ja no me'n tornaria aixecar de la capbussada que En Puig i Cadafalch pretengué ferme fer en la memorable sessió de la [226] Diputació de Barcelona dia 9 de juliol d'aquell any. I la cosa acabà aquest any passat, treguentme de Vice-President i de Vocal de la Junta de l'Arqueològica en la junta general que tengueren, això sí, ab l'assistència d'una quinzena de persones, mal contades.

Ja fonch curiosa així mateix i significativa la nota que ab llur conducta donaren llavò els escriptors *catalanistes* mallorquins, passantse casi tots an En Puig i Cadafalch i an els *instituters*, inimichs de la *personalidat llingüística* de Mallorca, contra mi, que, per sostenirla i defensarla contra els *instituters*, aqueys me perseguien i me persegueixen encara ab ràbia *canibalenca*. ¡Sí que s'hi demostraren i s'hi demostren *mallorquins* aqueys grans búgueres assoleyats que se donen el to de *Escola mallorquina!*

La feta d'esserse passats tals balitres an En Puig i Cadafalch i an els *instituters* l'esplica gràficament el Director del diari de major circulació de Mallorca, conversant ab mon germà Jesuita, el P. Miquel, quan s'estrevengué la cosa. Digué aqueix director que tals pinsans i estornells ab llur Príncep havien feta aquella de passarse an els meus contraris per que a Barcelona per política seguissen fent cas d'ells, ja que el públich mallorquí en feya tan poch. Tal gentola feren molt de cas de mi mentres era Vicari General i Vicari Capitular. Com s'acabaren aqueys càrrechs, no se demostraren ells gens palacians de la *Magestat cayguda*, sino que se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posaren a fer tant de cas de mi com d'una fulla de col, d'aquelles costeres, que tothom hi fa barres. Així son els... *superhomes de... pan-fonteta* de l'*Escola Mallorquina* de nom i *desmallorquinisada* de fet.

A mi m'interessava naturalment aclarí[r] si era ver que l'anomenat *Príncep de les Lletres Mallorquines* hagués aplegats els seus i els hagués donat lo *mot d'orde de iguerra a Mn. Alcover!* I ¿què fas jo? Li escrich un mot demanantli si ho havia fet. L'home me contesta negantm'ho, però ben sec, esmús i morrotós. Jo me mantenguí dins una prudent reserva i a la mira de lo que se pogués entrevenir. I iprou que se'n estrevengueren de coses! que demostraven que passava de ver que, si el Príncep no havia donat literalment aquell mot d'orde, n'havia donat un altre per l'estil o tal volta pitjor, donant l'exemple a tots de practicarlo ab tota l'aldècia i la betzèrria del seu principesch tarannar.

¿Fets que ho demostrin? Ventassí uns quants:

Quan Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII dins l'abril de 1919 me cridà a Madrid i se proclamà ab son govern Patró de l'*Obra del Diccionari*, un amich meu topa un dia un germà del Príncep; i tot parlant de mi, li sortí com un pinyol de cirera, protestant indignat de que Sa Magestat hagués cridat Mn. Alcover. Si en lloch de cridar-me a mi, el Rey crida el Príncep, tot el mal seria estat mort. Tornat jo de Madrid i havent publicat dalt *revista de Archivos* un estudi sobre *Bibliografia Filológica de la llengua Catalana* i haventme fet un tiratge en part, n'envií un exemplar dedicat an el Princep, i me consta que n'estigué gojós. Però la betzèrria aviat li revengué; i dia 15 d'octubre s'aplega ab uns quants de compares seus, i me'n [227] feren una de les mes grosses que homes hagen fetes a cristians. Tres persones de les principals de Mallorca, com saberen aquella atrocitat, s'esclamaren: —Això ès lo de Barcelona! Han volgut fer un platet an En Puig i Cadafalch! I de llavò ensà el Príncep ha seguit demostrantse, ab tots els seus *incondicionals*, instruments del Rey Herodes de la Mancomunidat i dels *instituters*, fentme tot el mal que han pogut dins l'Ajuntament i dins la Diputació, fins que, gràcies a Deu, el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Director Militar ha agranat de dites Corporacions els elements envitricollats ab el Catalanisme lliguench.

Dins l'article que consagrí dalt lo BOLLETÍ de novembre-desembre de 1992 a la venerable memòria de l'altíssim poeta Mn. Miquel Costa, justament vaig anar a retreure que certs *quidams* de Pollença devers l'any 1909 se passaren p'el carabassot d'alsarli un monument; i ell ho rebutjà fins a l'estrem de amenassarlos que acudiria contra ells an el Tribunal; i me vaig permetre insinuar que Mn. Costa tenia massa talla per satisferse de que li fessen un monument en vida. ¡Bona la vaig haver dita! Justament l'any 1920 els *incondicionals* del Príncep, no sé si per consolarlo de que el Rey no l'hagués cridat a ell en lloch de cridarme a mi, mogueren de fern'hi un de monument a ell, conseguint que l'Ajuntament de la ciutat i la Diputació de Balears prenguessen les messions per ells, això sí ab els diners dels contribuyents, i obriren uns subscripció pública per que tothom hi pogués pendre part. Aquella suscripció fonch un... espectacle que no sè el Príncep com el resistí: casi només s'hi apuntaren els quatre amichs particulars i llavò tot l'element *judicial*, relacionat ab la carrera del Príncep, i Bal·les i Retgidors d'aquells Ajuntaments, supeditats an els caporals politichs que manetjaven la cosa. Fonch la suscripció més inespontània, mes coaccionada que se fos vista may a Mallorca. I ab tot això, la suscripció no donà prou ni d'un bon tros per fer el monument, essent indispensable que la Diputació i l'Ajuntament hi posassen una bona tallada de que l'estat de l'Hisenda Municipal ni de la Provincial no permetien. I el monument no s'ès fet ni comensat, i ab la pujada del Director Militar i la baratada de l'Ajuntament i Diputació se pot dir que romàn soterrat tal progecte, i negú n'ha resat pus.

Realment se necessitava tenir el cap a compondre o estar gats per anar a alsar un monument en vida a un senyor, que serà p'els seus *incondicionals* tot lo que ells vulguen; però que per Mallorca ès molt inferior a una partida de vius, que's tenen mes guanyat que no ell el monument; i llavò hi ha una partida grossa de morts, que el Príncep per molt que s'espirr, no els arriba an els turmells. ¿A on treu cap anar a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comensar un altre Monument, quant no tenim acabat el del Rey En Jaume I, i an el del Bt. Ramon Llull just hi posaren la 1a pedra l'any 1915 i ja no hi han fet res pus?

A Mallorca tothom està convençut d'això, però negú ha tengut pit per dir-ho en públich mes que jo, que ho vaig enflocar l'any 1920 demunt aquest mateix BOLLETÍ. *Inde irae*. Per això el Príncep no me pot veure ab ulls que tenga i fa flamada contra mi, fins a [228] l'increible estrem de que dia 31 de decembre de 1922, haventli comanat l'Ajuntament la biografia de Mn. Costa i Llobera per lletgir-la a la Sala en l'acte de proclamar l'escels poeta il·lustre, tanta de maliciada duya el Príncep coucovada contra mi dins lo gavaig, que dins el discurs no pogué estar que no me desparàs aqueixa moixonia, sensa anomenarme com se suposa, però que tothom va veure que anava per mi, puys digué: «La aparición del libro (les *Poesies* de Mn. Costa)... fué celebrada por nosotros como un triunfo que a todos alcanzaba y nuestros acentos juveniles tuvieron cuando menos el mérito de la prioridad.[20] Por eso nos hace gracia que algún energúmeno,[21] de esos que esgrimen los laureles de un

[20] Nota (1) de l'original: ¡Ja hi anau calsat per aygo, oh Príncep! El llibre sortí l'any 1885, quan feya anys que tot Mallorca aclamava En Costa com a poeta caporal de tots els poetes mallorquins. Recort perfectament que devers l'any 1881, mon amich i company d'estudis an el Seminari, avuy M. I. Mn. Josep M. Vidal, Dignidat d'Ardiaca de la Seu de Mallorca, ja me deya rientse de mi, que comensava a fer poesies: —En Costa ès mes poeta ell tot sol que tots els altres mallorquins plegats que feys poesies!
De manera que quant vós, i altres elets com vós, l'any 1885 vos tiràreu en el camp per darmos a conèixer En Costa, el moix i tot ja el re-de coneixía, puys la *Revista Balear* ja n'hi publicà vuyt poesies l'any 1874; *Museo Balear* n'hi publicà dues l'any 1875, cinch l'any 1876 (entre los quals *Lo Pi de Formentor* i *Demunt l'altura)*, i cinch l'any 1884; l'*Almanaque Balear* del Diari *El Isleño* l'any 1878 li publicà *L'Harpa*; el diari *El Ancora* dins lo volumet que l'any 1880 publicà baix del títol de *Poncelles*, inclogué deu poesies d'En Costa. An això se devia que Mallorca ja coneixia a fondo l'altíssim poeta molts d'anys abans de vos ¡O Príncep! esservos dignat *descubrirlomos*. Vaja! *descubriríeu* lo que feya molta d'estona que els mallorquins coneixíem. Res; un altre pich que vos pas p'el cap de *descubrir* qualcú, no seria gens errat que vos desxondísseu i *matinetjàsseu* una micoyina mes, per no esposarvos a fer riure la gent ab la vostra *grandieria* ¡O Príncep!
[21] Nota (2) de l'original: Servidor vostro ¡O Príncep! Planetes que un ha de còrrer! Quant jo la diada de St. Antoni vos tenia a casa ab altres amichs per lo que vos recordareu, ¡quant vos organisava l'homenatge, que tantes de corregudes me costà, ab motiu d'havervos proclamat an els Jochs Florals de Barcelona *Mestre en Gay Saber*, ¡que havia d'esser jo per vos cap *energúmeno*! Si m'hi trobau ara, massa sabeu ¡O Príncep! per que ès: 1r Perque no vaig comportar que ab uns quants compares vostres me despullàsseu brutalment d'una cosa que era ben meua i que vosaltres no hi teníeu cap dret ni cap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hombre ilustre, a modo de vergajos[22] para desahogar inquinas,[23] descubra los títulos de [229] Costa, y se quede mirando en torno con aire de reto, como si esperase la contradicción.[24] Tentados nos sentimos de decirle: Qué descubrimiento es éste?[25] ¿Quién sino los viejos amigos de Costa os han enseñado a conocerlo? (7)[26]». [230]

---

veu, com s'ès vist ara, ja sabeu com. —2n Perque l'any 1920 diguí demunt mon BOLLETINET referent an el vostre *Monument* lo que'n diu tothom a Mallorca, però que no ho gosen dir en públich per no incórrer en les vostres implacables ires i en les dels vostres galifardeus i per que no els espedigueu la credencial de... *energúmenos*, que may pot esser gayre agradosa, ancque l'entaferreu *llibre de gastos*.

[22] Nota (3) de l'original: *Vergajos* eh? ¡Vol dir vos feu l'efecte d'una *verga de bou* devers les vostres principesques costelles allò que vaig dir dins mon article necrològich d'En Costa, alabantli que no hagués volgut que li fessen un monument en vida? Vetassí les meues paraules: «Era massa gran Mn. Costa i massa sobirà lo seu esperit per deixarse grumetjar ab gamba ni ab puu tan estantís i de tant discutible saborí, que si pot assaciar cap ànima arrevellida, encara que siga de qualque *super-home*, esclau afamegat de notorietat i d'encens, resulta repulsiu a tota ànima capdal de bon deveres». De manera ¡O Príncep! que vos donàreu per *aludit*; vos regoneguéreu *confrare*, i bil·lo bil·lo ¡hala a *pendre candela*! Francament, no pensava haver fet tan llarch.

¿I vos teniu cara de venirme a retreure si jo, fent l'elogi de Mn. Costa, posí [229] unes paraules a on vos creguéreu aludit, allà on vos, fent l'elogi *oficial* del mateix escels poeta devant totes les Autoridats, dins la Sala de Sessions de l'Ajuntament, vos propassàreu a pegarme aqueix brúfol tan fora de to i contra totes les conveniències i sensa cap dret, raó ni motiu? ¿O vos figurau estar damunt totes les lleys i que no hi ha per vos altra lley que la vostra *superhomonenca* i *principesquíssima* voluntat? ¡Ca, home sant de Deu! ¡Passaren, per no tornar, aquells temps arxi-lliberals quant els juristes àulichs deyen an el Príncep: *Quidquid calcaverit pes tuus, tuum erit.* I el Príncep entonava a tota veu i gorga plena: *Sic volo, sic jubeo Sit pro ratione voluntas*... An els biduins que vos feren Príncep i vos hi tenen, les poreu anar ab aquestes neus, no an els *simples* mortals per mica de dignitat que conservem, si no voleu que vos tirem a la cara bil·lo bil·lo aquella dita tan antiga i de tan fonda jurisprudència: *¡O tots moros o tots cristians!* Si per un... *simple* mortal està lleig fer una cosa, molt mes hi ha d'estar que la fassa un *superhome*, sobre tot si ademés de *superhome* ès *Príncep... de les Lletres Mallorquines.* ¿O vos figurau que hem mamat devall el llantoner?

[23] Nota (4) de l'original: ¡A poch poch, senyoret! Baix de la capa de Deu no hi ha negú nat que me puga inculpar de cap «inquina» mes poch que vos ¡O Príncep! ¿Quant vos havia demostrada jo cap «inquina», sino tot lo contrari, fins que vos, sensa cap provocaciò meua, me féreu aquella... passada de 15 d'octubre de 1919? Sou vos que d'aquell dia ensà no heu parat may de demostrarme'n de «inquina», per cert ben poc principesca. ¡Anau alerta que no vos puguen fer avinent allò de que negú parla de *certa cosa* mes que el qui en va sollat.

[24] Nota (5) de l'original: Vos mateix ¡O Príncep! heu demostrat que tenia motiu jo de mirar entorn meu si s'atansava negú a *contradirme*. Ni si haguésseu tengut foch dins les sabates hauríeu frissat més de... inmortalisarme ab tan principesch brúfol. Grans mercès, home sant de Deu!

[25] Nota (6) de l'original: Es per l'estil del que féreu vos l'any 1885 *descubrint* En Costa, quant feya tants d'anys que tot Mallorca el coneixia, molt mes que no vos coneix a vos, per dematí que vos aixequeu.

Té gràcia així mateix que m'hàgeu d'inculpar d'haver dedicat dalt del meu BOLLETINET un article a la memòria de Mn. Costa. ¿Què hauríeu dit vos i els vostres companyons de glòries i fatigues, si jo no hagués dit res d'ell ab motiu de la seua mort? No m'hauríeu deixada part sana. ¡Ja teniu les vostres coses els *super-homes*! ¿Vol dir el rendir jo un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Els admiradors del Príncep, no sectaris, llamentaren de cor aquella travelada, pegada tan fora de lloch, allà dins la Sala de Sessions de

---

homenatge necrològich a Mn. Costa un mes passat la seua mort, era voler descubrir Mn. Costa? I enviar vos a *La Vanguardia* de Barcelona lo vostre discurs sobre el mateix poeta un mes i busques mes tart, antes de lletgirlo dins la sala de sessions del nostre Excelentíssim Ajuntament que el vos havia comanat, ¿no era voler *descubrir* aquell altíssim Poeta? Tots els periòdichs mallorquins, *catalanistes i valencianistes* dedicaven articles i més articles a Mn. Costa, sensa incórrer en la til·la de volerlo *descubrir*. Just era jo que no'n poria parlar per lo vist ¡o Príncep! El meu pecat fonch no venir a vos a demanarvos previament la vènia. Si m'hagués pensat que vos havia de caure tan tort, me pens que hauria allargat el coll a demanarlavos.
Després de tot, se comprèn prou la vostra enrabiada i cremadura, perque massa vèyeu vos que jo no havia de parlar de Mn. Costa a gust vostre, sino que n'havia de dir una partida de coses que no volíeu que's diguessen i que vos i tots els vostres *subalterns* i *influenciats* vos havíeu de guardar com de caure de dirles. I així resultà pura *obra sectària* lo vostre discurs i casi tots els altres que se feren en actes literaris consagrats a Mn. Costa, i casi tots els articles periodístichs consagrats a tal tema. Tots pintaren Mn. Costa, no així com era realment, sino així com vos volíeu que diguessen que era, amagat ab tota cura allò de que no hagués volgut que li fessen un monument en vida, i allò altre de que l'*Escola literària* que vos presidiu, arreconàs i postergàs Mn. Costa per alsarvos a Vos *Príncep de les lletres Mallorquines* i llansarlo a ell dins el mes ferest *pessimisme* llevantli totes les ganes d'escriure, fentli passar anys sensa escriure ni publicar cap llibre, fet que vos tenguéreu pit de negar dins lo vostre discurs, allà on ès un fet que està a la vista de tothom, com en donà testimoni En J. Franquesa i Gomis dalt *Catalana* de Barcelona dia 31 d'octubre de 1922, escrivint: «En sos derrers anys (Mn. Costa) s'havia anat allunyant mes i mes del conreu de les lletres. I en la intimitat se condolia, no pas per ell sino per lo que això significava, del poch cas que feya de la seua obra l'actual jovenalla, y de lo poch agrait que resultava son treball de sempre». Ademés hi ha l'encàrrech que devers l'any 1913 me donà lo Dr. Rubió, de dirli de part seua que això que feya ell (Mn. Costa) de no escriure, no poria anar; i que per lo tant, si no estava per fer poesies, que escrigués prosa; i Mn. Costa me contestà tot remolest que no estava per res, i prou!
[26] Nota (7) de l'original: Ja hi anau errat ¡O Príncep! Es molt mentida que vos ni els vostres *adláteres* me donàsseu a conèixer En Costa. Qui primer me'n parlà mostrantlome que pintava no gayre lluny de mi, fonch D. Francesc Mestre i Font, professor meu de dibuix i que no tenia res d'escriptor, devers l'any 1879. Poch després mon amich coral En Joan Guiraud i Rotger, quant encara cursava a l'Institut de 2a Ensenyansa, me'n feu grans elogis llegintme les principals poesies que fins llavò li havien publicades els periòdichs. La derreria de 1880 mon venerat amich D. Bartomeu Ferrà i Perelló, de qui m'acabava de fer coneixent, me presentà a l'escels poeta mallorquí, comensant llavò la nostra coral amistat, cinch anys just ¡O Príncep! abans de vos *descubrirlomos*, sembla que ab uns articles del diari fusionista *El Balear,* que no sé si l'agafí may ab les meues mans. Lo que sí puch jurar que fins a catorze o quize anys després no vaig sebre que hi haguésseu publicats tals articles. De manera que errau de cap a peus si vos figurau haverme donat a conèixer En Costa ni l'altíssim valor de les seues poesies.
Així mateix ès mostrar la filassa a balquena això de pretenir que, si negú a Mallorca coneix En Costa, se deu a vos i an els tres o quatre elets que vos serven el tafatà!
Mirauvoshi una mica mes ab lo dir les coses, si no voleu que vos cantin aquella cansó burlesca que feren a un... *heroy* (que diria En Fabra) d'entre mès, conegut entre certa gentola climatèrica:

A un recó de sa plassa
li feren un cadafal.
Va caure i se va fer mal,
i la gent va riure massa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Ajuntament, devant totes les Autoridats i un públic selecte an-e qui no anava ni venia res de tots els contes pendents que hi puga haver entre el Príncep i la meua personeta. De totes maneres, aquella sortida de to seua el posà una volta mes en evidència en circunstàncies ben *agravants*. Aquell discurs s'havia de lletgir i se lletgí en la *Festa de la Conquista*, i l'Ajuntament havia volgut que tota la festa resultàs ben *mallorquina*, fins an el punt d'haver comanat que el sermó de la Seu fos en mallorquí, i le hi feu admirablement mon amich Mn. Jaume Sastre.

Tothom estava conveçudíssim de que el discurs de la Sala per exaltar la figura sublim de Mn. Costa, tan fondament mallorquí i fent el discurs el Príncep de l'*Escola Mallorquina*, havia d'esser en la llengua de Mallorca. [231]

Figurauvos quin esglay i quin efecte mes deplorable no havia de fer a tots els *mallorquinistes* quant sentiren el Príncep rompre en castellà per exaltar Mn. Costa. Tan avall i tan tort caygué an els mateixos Retgidors, correlligionaris del Príncep, que allà mateix feren coneixedor llur disgust i disconformidat, i mes quant saberen que no era que negú hagués demanat que fos en castellà tal discurs, sino que l'Autor le hi havia fet per publicarlo aquell mateix dia dalt *La Vanguardia* de Barcelona abans de llegirlo devant l'Ajuntament que les hi havia comanat. I ¿com s'esplica que el Príncep fes aquesta endemesa a la llengua mallorquina, de la que pretén esser amo i senyor? Donchs fonch que *La Vanguardia,* per poder publicar tal discurs abans de que el lletgissen devant l'Ajuntament de Mallorca, oferí i donà a l'autor MIL PESSETES; i l'autor les acceptà de bon cor, tal volta per rescabalarse de les 1.600 pessetes que li espampolaren, devallant d'un tranvia, setmanes abans, a Barcelona mateix.

¡Pobre Príncep! ¡La remolcada que se'n va dur per tal feta! ¡No li deixaren part sana! Trobaven que allò de les *mil pessetes* no feya *Príncep*, sino súbdit del *Vedell d'or!*

L'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca acostuma estampar els discursos de *declaració de Fills Il·lustres.* ¿Què feu l'Ajuntament ab tal discurs? Un Retgidor regionalista digué, sensa amagarse'n gens, que el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

discurs no l'estamparia l'Ajuntament. I en efecte no l'ha estampat encara la Corporació Municipal, o al menys dins les oficines de Secretaria no n'hi ha rastre. Ja ès una... honra això p'el *Príncep de les Lletres Mallorquines!*

Moltes de vegades hi he pensat: però ¿què arribarien a fer els xabalets de l'*Escola Mallorquina*, si cap d'ells, i sobre llur Príncep, haguessen replegades i escrites i publicades *rondayes mallorquines* fins a omplirne vuyt toms; o haguessen promoguda l'*Obra del Diccionari*, logrant que l'Estat per vot de les Corts los concedís una i altra vegada la subvenció de 25.000 pessetes anyals? ¿Què farien, si cap d'ells hagués promoguda la continuació de l'*Edició de les Obres Originals del Bt. Ramon Llull* que comensà D. Jeroni Rosselló, i hagués promoguda tal continuació fent sortir *onze toms* ben revenguts de 500 planes un ab altre, posantse al devant de tot el cost de tals toms, i hagués ginyat l'Estat i les Diputacions de Barcelona i de Balears i l'Ajuntament d'aquesta Ciutat de Mallorca a que li donassen els diners necessaris per pagar tot això i llavò regalar a cent i quatre Entidats de cultura de Mallorca, Menorca i Eivissa altres tantes col·leccions d'aquells onze toms lulians, això ès, mes de mil toms del Bt. Ramon, que avuy estàn en mans de tots els balears que les vulguen lletgir? Si cap d'ells hagués fet i conseguit tot això que he fet i conseguit jo ab l'ajuda de Deu i de la Mare de Deu i ab lo costat de Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII i son Govern, ab D. Alfons Sala i altres caporals de Madrid i d'altres bandes? ¡Mesquinets de nosaltres si els passarells de l'*Escola Mallorquina* arriben a fer res d'això! Ab el rebumbori que haurien mogut per festetjarho i celebrarho, no mos n'escapàvem: se seria rompuda la columna d'or [232] que aguanta el Puig de Randa, i el Puig i tot Mallorca se seria enfonsat dins la mar; i ja no n'haurien cantat pus galls ni gallines, cumplintse a les hores la profecia que diuen a Mallorca que feu St. Vicenç Ferrer, que ab el temps s'afonaria la nostra *Roqueta;* i en passarne les barques, diríen: —An aquest endret era Mallorca.

Això de la columna d'or que aguanta el Puig de Randa m'ho contà la inspiradíssima poetessa mallorquina D.ª M.ª Antònia Salvà de Sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llapassa, que ho sabia de les criades de ca-seua quant era menuda que li deyen que tal Puig era tot buyt i s'aguantava ab quatre columnes d'or, i que n'hi ha tres de rompudes, i la que queda dreta està croixida i cruyada; i, en caure, s'abisarà tot el Puig i tot Mallorca. Els elets de *L'Escola Mallorquina* le hi poren demanar a D.ª Maria Antònia si ès així o què.

Mes coses poria dir de tal *Escola* i del seu Príncep duytes a cap o intentades contra mi; però just me limitaré a consignar que des de juny de 1918, que me barallí ab l'*Institut d'Estudis Catalans*, han fet tot quant han pogut per deixarme tot sol, per negarme l'aygua i el foch, per suprimirme del mon de les lletres i de la vida pública de Mallorca i de fora Mallorca, per donar la sensació de que Mn. Alcover i les seues obres havien desaparegut de entre els vius per anar a fer companyia an els morts i oblidats. ¿Què ha resultat de tal obstinada campanya de fer el buyt entorn meu? Que les obres literàries i de cultura que he promogudes i duch endevant de molt antes de barallarme ab l'*Institut*, lluny d'anar quart minvant ni d'haver mancabat ni desmayat gota, son anades de cada dia mes quart creixent i mes polents i han cobrada major tòria, braó i empenta, gràcies a Deu; he tenguts mes colaboradors del *Diccionari*, triplicant el nombre de cèdules lexicogràfiques que tenia l'any 1919; les meues *Rondayes* may havien tengut tant de despatx; en menys d'un any he haguts de reproduir dos toms que estaven *agotats* (IV i VI) i publicarne un de nou, lo VIII, i empendre la reproducció d'un tercer (el V), pròxim a romandre agotat. Des que me barallí ab l'*Institut*, he publicat mes jo tot sol que els estornells de l'*Escola Mallorquina* tots plegats; i vènch mes jo ab un any que quiscún dels contraris en tota la seua *superhomonenca* vida.

Seria curiós i eloqüent aclarir quina venta de llibres seus han conseguida a Mallorca els pinsans de tal *Escola*. Jo just faré constar que dia 2 de gener de l'any 1921, quant acabava un diari de Madrid de publicar un *bombo* colossal, remés allà de Mallorca, en honor del nostre Príncep, dient que era la personificació de Mallorca, que aquí tothom sabia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p'els caps dels dits les seues poesies, que les recitaven per pa i per sal, i que les lletgien a totes les escoles de minyons i minyones; —per veure si *era veritat tanta bellesa,* ¿què fas jo? Enviy dues persones de tota la meua confiansa a totes les llibreries conegudes d'aquesta Ciutat (Guasp, Amengual i Muntaner, Tous, Frau, Llibrería Escolar) a demanar quins llibres tenien del Príncep per vendre.

I ¿què me'n direu? Ell cap llibreria en tengué cap dels que ha [233] publicats en mallorquí o català de Mallorca; i just una en tengué un o dos dels que publicà en castellà fa molts d'anys.

¿Què vol dir això? Que lo que deya aquell diari de Madrid, era una solemne mentira. Si a Mallorca se lletgissen tant les obres del Príncep, n'hi hauria hagudes a totes les llibreries; si no n'hi havia, desenganauvos, era que negú en demanava ni se'n preocupava. I no ès que els diaris i periòdichs mallorquins no donin desiara *bombos* espatarrants an el Príncep, posantlo part demunt els núvols i els estels, poeta i prosador (dins casi totes les Redaccions té *devots i cornetes d'ordes)*; però el públich fa orelles de cónsol i segueix sensa cercar ni obrir casi cap llibre del Príncep.

Això dona la mida de la influència que la anomenada *Escola Mallorquina* exerceix dins Mallorca: una influència casi nul·la, fantàstica, de per riure. Se veu massa a les clares que els revel·lers que formen tal *Escola, non sunt de semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel*. Deu els assitesca allà on son, i ens enviy a tots coses que convenguen per l'ànima i p'el cos. Amèn.

Conclusió

Ja ès hora de cloure aqueix llarguíssim capítol de càrrechs an els meus contraris. ¿Per què els he formulats? Per vàries raons.

Primerament per que, en coses que afecten sustancialment a la causa de Catalunya i de la Llengua Catalana, no s'estraviy ni se desorient l'opinió pública ab les veus que els *lliguenchs* i els d'*Acció Catalana* fan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

còrrer per la prensa i en cartes particulars que escampaven per dins Espanya i per l'Estranger, calumniant l'actuació del Govern de Sa Reyal Magestat dins Espanya en general i dins Catalunya en particular, pintantlo perseguidor de la Ciència, dels Estudis, de les Lletres i de l'amor a Catalunya, allà on no hi ha res de tot això, sino tot lo contrari. Els Diputats provincials catalanistes, quant el Directori Militar los feu botir de totes les Diputacions, publicaren unes *declaracionetes* dient, entre altres coses, que les havien trets perque estimaven massa Catalunya. La partida de càrrechs que acap de tirarlos per la cara i que negú nat és capaç de desmentirme, proven fins a la derrera evidència que no ès ver que els hagen trets per haver estimada massa Catalunya, sino per haverla estimada massa poch i per haver estimat massa molt llurs conveniències particulars, ambicions i concupiscències, per no haver estimada Catalunya ni Espanya així com calia.

Es evident de tota evidència que la turbonada que actualment els assota i abrusa, ès lo resultat llògich i inevitable, d'haver oprimida, vexada i malmenada la nostra estimadíssima llengua, i vexats, oprimits i malmenats africanament, barbarament molts d'amadors i conredors de la mateixa i molts de fills de la Pàtria en maixanta conceptes benemèrits i honorables.

Es evident de tota evidència que lo que ès vengut i que tant los patxuca ès el resultat llògich i inevitable de moltes de coses que han fetes que may per may havien de fer i que son la causa de que un [234] tresca per totes les comarques catalanes, com ho férem nosaltres l'any 1921, i de casi totes recullírem nombrosos clams de protesta irritada, de censura agra i amarga i d'indignació violenta contra l'actuació dels caporals de la *Lliga* i de la Mancomunidat i contra els Caifassos de l'*Institut d'Estudis Catalans,* que no'n coneixen casi cap per son nom, sino per les seues inaguantables malifetes.

Si jo hagués empresa l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i m'en hagués servit per guanyarm'hi la vida i hagués cobrada la feyna com han cobrada els meus contraris la que hi han feta i fins i tot la que no hi han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feta, me porien fer avinent que, si m'ha costats molts de disgusts, també n'he trets molts de diners, i així una cosa va per l'altra. Però no tenia cap necessitat d'empendre tal feynada. Ab la Vicaria General que tenguí fins l'any 1916 i ab la canongia que me guanyí en virtut d'unes oposicions l'any 1905, tenia prou i demés per passarme la vida sensa altres maldecaps ni empirreumes. Vaig empendre l'*Obra* per Deu i per la Pàtria i per la Llengua; i per Deu, per la pàtria i per la Llengua fa 24 anys que hi treball a les totes no sols no cobrantme may la feyna (no'n parlem de les famoses *dietes* que percebia quant anava a l'*Institut,* que no'm bastaven per pagar el vapor i l'estatge a Barcelona), sino que m'hi he gastades, entre viatges d'estudi i llibres de filologia, mes de 20.000 pessetes del meu *peculi particular*. Donchs, els caporals de la Mancomunidat, de la *Lliga Regionalista* i de l'*Institut d'Estudis Catalans* m'ho agraeixen fentme una guerra a mort per tot allà on poren: a Catalunya, a Mallorca, a Madrid, a Roma. I me fan tal guerra perque jo no he comportat que l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* fos instrument de la política de cap partit, ni de l'antiga *Unió Catalanista* ni de la *Lliga Regionalista* ni de *Acció Catalana*; perque jo, tretze en son entrades, tretze n'han d'eixir, he parat clot a quisvulla que haja pretengut desnaturalisar i desviar tal *Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la Llengua Catalana ab totes les seues variedats i modalidats de Catalunya, Reyne de València i Balears. Per això me som vist i me veig perseguit i odiat de mort; que si no m'han penjat i cremat i ventades les cenres, ès perque Deu i la Mare de Deu i els Angels i Sants Tutelars de les terres de la nostra Llengua no ho han permès. Per això me som vist acusat d'heretge, *modernista*, lladre i falsificador devant el Tribunal mes alt de la terra, essent sortit ben net de tan monstruoses, desbaratades, inverosímils i selvatges acusacions, gràcies a Deu.

Tot això que m'han fet patir els meus contraris, totes les contradiccions, topades, entreversos i conflictes que he tenguts, totes les barrumbades, marors i calamarses que me son vengudes demunt de resultes de l'*Obra del Diccionari*, tot això que la meua còrpora ha hagut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de passar, ho don per ben empleyat devant l'èxit meravellós que promet conseguir tal *Obra* per pura voluntat i providència de Deu

Això no vol dir que no haja sentit dins lo mes íntim de l'ànima totes les injustícies, guitzeries, indignitats, insolències i *noningunades* [235] que m'han fetes a betzef, a cabassos, a talabaixons. Tan vitench les he sentides i tan avall me son caygudes, que les he volgudes retreure, ancque just fos sumàriament i demunt demunt, per provar que la raó me vessa per dalt les espal·les si me demostr satisfet de que el Directori Militar haja mudats Ajuntaments i Diputacions. D'aqueixes corporacions sortia la forsa del inimichs de Catalunya i d'Espanya i de l'*Obra del Diccionari*, ès a dir, els meus contraris. Mudats Ajuntaments i Diputacions, aqueys subgectes son romasos desmarrats, sensa arramb, arronsats, arrenyonats, esbucats, com un jonch de fulles, que no'n te cap. Sí, me'n guardaré prou de dir que'm sap greu de tal mudadissa d'Ajuntaments i Diputacions; seria un acte de hipocresia que no per virtut, sino per dignidat, invenciblement me repugna. Si senyor, n'estich ben content de tal mudadissa en quant, gràcies a ella, son romasos reduits a l'impotència tots els contraris de l'*Obra del Diccionari,* de Catalunya i d'Espanya; perque son romasos reduits a l'impotència al qui feya de Rey Herodes de la Mancomunidat i els Anassos i Caifassos, Judes i Pilats de la *Lliga Regionalista* i *Acció Catalana* ab tota la tropa d'*Instituters*, que eren una de les grans calamidats que hagen fiblada i ferida mes fort may la nostra estimadíssima Llengua Catalana.

Ciutat de Mallorca, 25 de març de 1924.

Antoni M.ª Alcover, pre.

Per D. Andreu Ferrer i Ginart (235-238)

Aquest bon amich, dalt la revista folklòrica *Tresor dels Avis* (novembre i desembre de 1923), reprodueix l'article bibliogràfich que vaig

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posar en aquest BOLLETÍ, XIII, 159-160, sobre l'obreta d'En Ferrer *Cançonetes Menorquines*, i hi afegeix qualques observacions ab que tracta de defensar alguns del conceptes que li vaig corregir, i altres en que se mostra conforme ab la meua opinió. Me cal insistir, donchs, en lo que ja tench dit, a fi de deixar ben fixat el criteri sobre els punts discutits que En Ferrer esposa així:

«1a Clarícia: Sense que pretengui gens ni mica de filòleg, ciència a la que no m'he pogut dedicar gaire, no veig el perqué de *havem, haveu*, no ha d'haver pogut el poble suprimint la *ve* intermitja, ferne les contraccions *ham, hau*, que no son tan corrents a Menorca, aont son casi d'us general i no *hem heu* que per excepció s'usa a Ciutadella.

3a Mos sembla que deim ben clar que a Menorca s'usa *assò*, en lloch de *això* que avuy en dia s'ha introduit dins la Balear Major. I deim que s'hi ha introduit, perque dins [236] Mallorca no fa gaire generacions se deia també *assò.* Encare are per Artà hi ha molts de veyets que ho diven.

5a Si a Mallorca usam la paraula *got*, sab be el Sr. Moll que no ès en el sentit *tassó* o (vaso, castellà) sino *cadaf de test*; i que *bòtil* a Mallorca no significa *botella*, sino *metla* grossa qu'els atlots empleen per tirar al jugar al *quernet* o a la *metleta*. A Menorca, *bòtil* significa botella, i amb inglès significa lo mateix la paraula *bottle*. No estranyi si per aquest motiu havia creguda aquella paraula aplicada al mateix objecte, com a reminiscencia inglesa.

6a Estic molt conforme amb la claricia qu'el senyor Moll dona sobre l'espressió que'l poble usa (si be espenyada) *s'ase'n màsquil si li veus*, que segons creu ès una corrupció de *rasa m'esquil* si li veus. Qued contentíssim de tal claricia ja que de cap manera entenía l'expressió.»

A tot això jo contest:

a) A la 1a clarícia. La lley mes constant de l'evolució fonètica ès la de la conservació de la tònica: pot la vocal accentuada sufrir camvis de timbre, ès dir, convertirse en una altra vocal (cf. trAhere > *tr*E*ure*, spEculu > *esp*I*ll*), però may desapareix, perque ès l'element més fort de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la paraula. ¿Què quedarà d'un mot si fins i tot se pert la vocal tònica, que ès allà on recau tota l'intensitat de la veu? Així ès que en els mots *havem* i *haveu* no ès boldró *vé-* el que s'ès perdur, sino el boldró *–av*; i ès evident que si a *havem perdut* li llevam l'*-av,* aquelles formes queden reduides a *h(av)em h(av)eu,* o sia, a *hem heu.*[27] Ara bé, p'el procés ordinari no s'esplica que aquestes formes proclítiques, ès dir, inaccentuades, camviin lo sò de ə en el de *a* qui en balear ès esclusiu de les sílabes tòniques; donchs si no s'esplica p'el procés ordinari, s'esplica per l'analogia o sia per l'influxe de les formes *has ha han* qui sonen ab *a* i no ab ə (cf. les formes de pretèrit *feres férem féreu, amares amàrem amàreu*, etc., qui primitivament eren *fecist* [< FECISTI, FECISTIS] *faem* [< FECIMUS], *amast* [< AMASTI, AMASTIS] *amam* [AMA(VI)MUS], i passaren a l'estat actual per analogia ab la forma de 3a pers. pl. feren [< FECERUNT], *amaren* [< AMARUNT]).

b) A la 3a clarícia. Ara queda ben clar el pensament del Sr. Ferrer sobre la prioritat de *assò* respecte de *això*. Així com ho diu en el llibre, francament no hu sé veure tan esplícit.

c) A la 5a clarícia. Un cadaf de test ès un vertader *vas* (en lo sentit general de «recipient de líquids»), encara que no sia un *tassó*, cosa que jo no he suposada may. I un *bòtil* a Mallorca no ès sols «una mel·la grossa» sino una botella de forma un xich cònica invertida de base plana i de vidre vert.[28] Alguns estudiosos del llenguatge menorquí han donada massa importància a l'influència inglesa, no tenint en conte que l'inglès té moltes paraules d'arrel llatina i que per lo mateix no tenen ab les menorquines relació de causalitat sino de mer paralelisme. Així veym, p. ex., que D. Bartomeu Escudero *(Revista de Menorca,* X (1915), ps. 169-174, 222-223, 267-259) dona com inglesos els vocables *recés, estrep,*

---

[27] Nota (1) de l'original: Prova d'això ès que en castellà no diuen **hamos* (< **ha(be)mos)* sino *hemos (> h(ab)emos).*

[28] Nota (1) de l'original: P'el testimoni de Mn. Sebastià Esteve, Rector de la Seu de Mallorca i nadiu d'Artà, ens consta que a Artà ès viva la paraula *bòtil* ab aqueix significat de «botella», encara que ja se diu poch perquè l'ha sustituida el mot *botella*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bòtil, escurar, siti, raor, reble, tastar, jach, quèn (quern), *gech, bigal, bifi, Toni* (!), tots els quals se troben vius a molts de territoris catalans i son en sa major part procedents de paraules llatines. I el notable literat D. Angel Ruiz Pablo *(I Congrés Internacional de la Llengua Catalana,* p. 349) dugué la seua inconsciència lingüística a l'estrem de dir: «Tenim a Menorca una espressió per ponderar la semblansa de una persona ab un altre: *veri figi*. Alguns han dit que ve del llatí *vera efigies*; mes mos inclinam a creure que nosaltres l'havem pres del inglès *very*, vertader, y *feature*, semblansa; entre altres rahons, perque deym *Vera-Creu* y no *very creu*».[29]

d) A la 6a clarícia. Agraesch an el Sr. Ferrer la seua adhesió a la teoria que vaig formular sobre la nerència de l'espressió intergectiva *is'ase'n màsquil!* Però he de fer notar que jo no vaig dir que tal locució sia una «corrupció». Ademés me plau publicar una rectificació de mon criteri sobre dit punt, a la qual m'han induit el notable professor de Filologia de Bonn (Alemanya) Dr. Leo Spitzer, en carta que me dirigí dia 26 de novembre de 1923, ab aquesta llumínica esplicació: «Permettez moi une remarque au sujet de la locution [238] *s'ase'n màsquil si...* dont vous parlez dans le dernier numéro du BOLLETÍ. Je pense que *ras* y est introduit après coup, par étymologie populaire. La locution primitive doit avoir été *s'asen m'esquil* «que l'âne me tonde», où «ton dre» est un masque euphémique d'un verbe signifiant «futuere, coïre». Cf. les phrases provençales dans Mistral: «*que l'ase me quihe* ou *me fiche se*, ou tout court *l'ase me quihe*!» imprécation très familière aux Provençaux et équivalente à: foin de moi, le diable m'emporte si; *l'ase te quihe, l'ase te fiche, l'ase te garce,* peste de toi!».[30]

Francesc de B. Moll.

---

[29] Nota (2) de l'original: El dir *veri figi* i no *vera figi* s'esplica molt bé per la forsa assimilativa de les *ii* següents (cf. de *cènia, cínia;* de *céquia, cíquia;* de *monasteri, monastir;* de *Santa Eugènia, Sant'Eugini).*

[30] Nota (1) de l'original: F. Mistral, *Lou Tresor dóu Felibrige,* I, 148.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De Catalanisme (238-240)

Ens plau donar a llegir an els nostres amichs un bossí del final de la conferència que fa poques setmanes donà a la Sala Mozart de Barcelona D. Alfons Par, President de la Comissió Municipal d'Hisenda d'aquell Ajuntament, i notable filòlech com saben els nostres llegidors:[31]

«Es de afirmar, aunque a ustedes no les interese, que no soy separatista, por dos motivos: no solamente por convicción sino porque, aún suponiendo teóricamente que una región cualquiera de España llegase a adquirir una plétora de vida tan considerable, que le permitiese hacerse dueña exclusiva de sus propios destinos, inevitablemente ocurriría que aquella máxima potencialidad se traduciría en una irradiación sobre las regiones circunvecinas y obtendríamos una catalanización de todos los pueblos ibéricos o una castellanización de Cataluña: de manera que el estado de separación lo creo por sí mismo inestable.

«Es evidente que si los pueblos de la Península han de continuar viviendo y mejorar sus condiciones de vida, el único camino es el de perfeccionarse ellos mismos, y el único resultado irradiar toda la potencia vital y peso específico que en sí contengan; en este punto yo no concibo límites.

«¿Qué pasará en cada agrupación étnica? Que cada cual ocupará el lugar que le corresponda según su peso [239] específico, como lo demuestra el ejemplo de Inglaterra, que para defender su civilización, la ha difundido sobre gran número de naciones.

[31] Nota (2) de l'original: La conferència del Sr. Par versà sobre «L'Hisenda Municipal» i fou pronunciada en català; però el *Diario de Barcelona*, d'on la prenim, la publicà traduida en castellà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Esto significa que la cuestión de aquí es la de todos los pueblos; es una cuestión de cultura, de honradez, de valor y de grandeza, y permitidme que no siendo orador no emplee mejores términos.

«Podemos, pues, establecer la conclusión que lo que nos ocurre a nosotros y a cualquiera de los pueblos de Iberia, incluso Portugal, es problema de organización y de valer; serán tanto más grandes, cuanto sus hombres lo justifiquen con sus obras.

«Si sus hombres valen mucho, si son honrados, trabajadores, si producen en cantidad y barato, están disciplinados y poseídos de ideales artísticos, económicos, religiosos, etc., merecerán gran prosperidad y obtendrán ventaja sobre aquellos pueblos que tengan la desorganización por costumbre, que necesiten un día el auxilio de los Poderes de fuera, que otro día lo quieran intervenir todo, que no refrenen la maledicencia ni la venalidad, y que no sepan administrar sus Bancos, sus empresas ni sus casas. Mírese por donde se quiera resultarán estos últimos unos perturbadores.

«Pasando a otro tema relacionado con el anterior, es idea particular mía, de la cual quizás todos podáis discrepar, que el movimiento político partidista actual, no ha favorecido el renacimiento catalán, sino todo lo contrario. Si examinamos los hechos, remontándonos a Rubió y Ors, Milà y Fontanals, etc., hasta el momento actual, veremos que en los tiempos llamados precursores existían hombres e instituciones, costumbres y sentimientos que contribuían a enaltecer los caracteres propios de nuestra tierra, que pesaban y valían más que los que han venido después, aunque los actuales sean conocidos por plasmadores, constructores y definidores.

«No recuerdo, hablando de Filosofía, a nadie comparable con Martí de Aixelá, Balmes, Javier, Llorens, representantes de una Escuela que transcendió fuera de aquí, a todos los pueblos europeos. Tampoco veo ningún Torras y Bages; en filología románica, ojeo los grandes autores alemanes y franceses y en ellos, como autores catalanes, se menciona únicamente a Bastero y al gran Milà y Fontanals. [240]

«¿Después de ellos, qué ha habido?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Una voz: Peseteros). (Grandes risas).

«Hemos tenido instituciones, grandes sistemas, mucha preparación, mucha maquinaria, pero autores de la altura de aquéllos, ninguno. En Gramática catalana no pueden los trabajos actuales compararse con la de Forteza, de Mallorca, en la parte fonética y morfológica.

«En Literatura, recordamos a Pons y Gallarza, Picó y Campamar y al gran Mariano Aguiló, del cual es además el único trabajo léxico verdaderamente sólido aquí publicado.

«Respecto de Guimerà y Verdaguer, podemos decir que son también anteriores a la época del gran movimiento político.

«¿Qué es lo que ocurre hoy con la crítica? En Barcelona no existe, y un pueblo sin crítica es en todos sentidos un pueblo propenso a la mentira y desmoralización.

«Entiendo yo que la solución de Cataluña debe ser de armonía entre todos sus elementos vitales y culturales, y no ofrecer el espectáculo actual, de exacerbación política o hiperpolítica».

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES (240-244)

(*Redactades d'En Francesc de B. Moll)*

20. GRAMMAIRE DE L'HEBREU BIBLIQUE par le P. Paul Joüon S. J., professeur à l'Institut Biblique. —Institut Biblique Pontificial, Rome, 1923. —XII-543 pàgs.

Fins l'hora d'ara no havien estat assequibles a la generalitat dels espanyols estudiosos de la *llengua santa*, altres gramàtiques que les merament empíriques (García Blanco, Sucona, Braun, Grandia, etc.), puys les de caràcter històrich i adequat a l'estat actual de la filologia s'eren publicades casi totes en alemany o en inglès. Per això els qui volien profundisar en l'estudi de l'hebreu sentien la falta de tractats científichs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veritables però que no estiguessin enfosquits ab l'enigma de les llengües nòrdiques.

A umplir aquest buyt vé la *Grammaire* del P. Joüon, «llibre intermediari —diu l'autor— entre les bones gramàtiques elementals i les obres monumentals com el *Lehrgebäude* de E. Köning», però que per son mètode, si no per sa estensió, perteneix an aquesta derrera classe i se [241] diferencia fonamentalment dels tractats que per lo regular s'estudien en els nostres Seminaris.

El P. Joüon divideix la seua obra en tres parts (I, Escriptura i Fonètica; II, Morfologia; III, Sintaxis), el contingut de les quals està esplanat segons les normes modernes de la Lingüística. Es notable i curiosa la doctrina de la relació entre *quantitat* i la *qualitat* de les vocals, o sia entre llur duració i llur timbre.

Per son contingut i per son mètode se fa necessària la *Grammaire* del P. Joüon a tots els professors de hebreu i en general a tots els qui no romanguen satisfets ab el coneixement descarnadament empírich i vulguen assaborir tota l'armonia i entrellat llògich de la llengua del poble de Deu.

Lo P. Joüon ès catedràtich de l'Institut Bíblich de Roma, del qual ès Rector fa anys lo M. Rt. P. Andreu Fernández, S. J., nadiu de Manacor i deixeble de Mn. Alcover d'Història Esglesiàstica. El P. Fernández ens ha enviada la magnífica *Grammaire* del P. Joüon per si em volíem dir res dalt aquest BOLLETÍ. Avuy en deym això, tot agraint coralment a l'*Institut Bíblich* tal obsequi que ens honra fora mida. Mes envant en parlarem mes llargament, si Deu ho vol i Maria.

---

21. JOCHS FLORALS DE BARCELONA. Any LXV de llur restauració. MCMXXIII. Barcelona. Estampa «La Renaxensa». —222 pàgs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest volum ès d'un veritable interés, i un dels mes *espressius* que son sortits per conmemorar la poètica festa dels Jochs Florals.

I. Espressiu ès, en primer lloch, lo discurs presidencial, inspirat en un criteri molt just i en una virtut que no sovintetja gayre en parlaments públichs: la sinceridat. L'orador, Dr. Josep M. Roca, com si hagués presa per lema la frase de Quevedo

pues amarga la verdad
quiero echarla de mi boca,

sabé aprofitar admirablement l'autoritat de que'l revestia el seu càrrech de President dels Mantenedors, per tirar a la cara de molts qui se diuen catalanistes la solemne acusació de que no estimen la llengua catalana mes que per pur convencionalisme, ab molta d'amor en llurs boques però ab una fredor feresta en llurs cors. Com a conseqüències d'aqueixa falsa estimació senyalà en primer lloch la preferència que [242] donen molts de catalans a llur mercantilisme demunt llur catalanisme, i en segon lloch el pecat capital de la rassa, el malparlar. «Jo encara no he vista —digué en un paragraf culminant— la prohibició imposada per l'hegemonia del idioma castellà, a prospectes, anuncis, reclams y documents de divulgació y d'ordre interior de tota mena, escrits en nostra parla. Jo encara no tinch ardit que'ls rètols y inscripcions redactats en català, de botigues y comerços y indústries ciutadanes, incorrin en sanció per la lley escrita; y no obstant, un extranger qui per primera volta entri a Barcelona per via de mar o de terra, *sols fixantse en les grafies dels establiments, se creurà arribat a una ciutat de Castella,* SI UNA BLASFÈMIA, DITA PER UN TRANSEUNT CATALÀ, NO'L DESPERTA DEL SEU SOMNI».

I atacant ja directament els falsos cultistes de la llengua, digué el Dr. Roca totes les contundents veritats que copiam a continuació:

«En agombol de la Llengua, en sa depuració y unificació, *el Verb no ha d'èsser maniple de cohort, exposat al perill d'anar rostos avall ab son partit, si així ho disposa l'etzar de la política*. Ha d'esser gonfanó reyal, relligió y constitució interna de tots els catalans. En semblant feyna,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tothom dèu contribuirhi; tots a una, que l'idioma no es tresor d'uns quants escullits, l'idioma pertany a tots per llegítim dret d'herència y de naturalesa. Nostre plet linguístic no té semblança ab lo que feren el Dante ab l'italià y l'*Hotel de Rambouillet* ab el francès. Lo nostre comès es la reconquesta y afirmació d'una parla històrica, no la consagració d'una llengua jove, ni'l preciosisme d'una llengua en plenitut de vida.

Per ço, excepció feta dels tècnichs, adaptadors al geni del llenguatge indígena dels novells vocables aportats al mercat mondial per les innombres produccions de l'activitat humana, *no pot esser ni dèu esser obra d'un home ni d'un cenacle, puix tot lo més ne resultaría un dialecte de secta, mes o manco nombrosa, més o manco seleccionada, incomprensible per als no iniciats; però may una llengua nacional que, nascuda del poble, integralment es aquest qui d'acort ab la Tradició l'ha de fer avençar ab magestuosa parsimonia, conservantli y respectantli ses característiques, com ho demostren les variants de lèxich, fonètica y sintaxi comarcals.* Com totes les llengües vives, el català, per a mantenir sa estabilitat, s'ha [243] d'apoyar en son passat, car si no ho fes moriría com una planta desarrelada; com també moriría si's limités a confinarshi, prescindint dels elements exteriors ab los quals ha de conviure y dels quals ha de viure».

II. Però si ès espressiu lo discurs presidencial, també ho ès el conjunt dels treballs premiats en els Jochs Florals de l'any passat; i lo que espressa ès un estat general de la actual literatura catalana, reflectint la crisi de la nostra poesia devant la superioritat exuberant de la prosa. Aquesta tendència ja vé d'uns quants anys enrera, però en la derrera palestra poètica s'ès manifestada, a mon entendre, ab notable intensitat. La *Flor Natural* i l'*Englantina* han estat adjudicades a composicions que no son gayre cosa mes que mitjanies; una i altra se ressenten de ben perceptible amanerament i a la primera fins s'hi pot descubrir qualque *ripi* de ben mal efecte (cf. v. 68). A la *Viola d'Or* han concorregut poesies de mes volada, com també ho ès la d'En Ventura Gassol *La Dolorosa* que obtengué un premi dels Mantenedors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La secció de prosa produeix molt altra impressió, una impressió de potència i solidesa que deixa l'esperit ple. Els dos prosistes premiats son Mn. Salvador Galmés i N'Eduard Girbal i Jaume.

Mn. Galmés ès un escriptor qui sap infondre a sa ploma una alenada de vida vigorosa, i aquesta ès la sensació que un rep de la lectura de les seues composicions: la forsa vital ab tota sa plenitut. ¡Llàstima que no se conega mes que el qui escriu ès un capellà!

La prosa d'En Girbal i Jaume, salvades algunes escepcions, sembla que ès nada per pintar els vicis del poble baix ab tota llur repugnància. I ho fa ab tant de realisme, ab tanta de cruesa, que el lector, tot admirant les grans dots literàries de l'autor, arriba a cansarse i a tenir oy de veure i de palpar, per dirho ab propietat, tanta lletjor, tanta sutzura moral com En Girbal descubreix en lo fons llotós de les ànimes de la gent del poble. Aquesta mania de copiar una cosa tan antiestètica com son els esperits negres del pecat sura demunt casi totes les obres d'En Girbal, culminant ab mes oyosa vivor en *La tragèdia de ca-'l Pere Llarch;* i la composició *Lilium inter spinas*, premiada en els darrers Jochs Florals, també n'està tocada. Crec que aytal direcció ha d'esser perniciosa p'els lectors, que per forsa han d'inficionar-se del rebaixament moral que veuràn gravat en les obres d'aquest escriptor. [244]

---

22. Dr. Pere Llosas Badía. LA REYNA EMPORDANESA (D.ª Sibila de Fortià). Olot, novembre de 1923.

Aquest estudi, extret del setmanari *La Tradició Catalana*, va encaminat a demostrar que la reyna Sibila, quarta muller del rey En Pere IV el Ceremoniós, fou certament oriunda, i provablement filla, del poble empordanès de Fortià.

De passada, el Dr. Lloses fa notar la particularitat, ja advertida del Dr. Balari *(Orígenes Históris. de Cat.* p. 10), de que el nom topogràfich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fortià, derivat de *fortis*, ha seguit un procés diferent de l'ordinari, puys no ha sufert el camvi del boldró *-tia-* en *sá* sino que ha conservat el sò de *t.* Efectivament ès un cas molt notable. ¿Serà degut a influència de la forma escrita? La *Crònica* del rey En Pere IV, ed. Bofarull (Barcelona, 1850) p. 392, diu «Sibila de Forcià» i no «de Fort*i*à». Seria interessant comprovar si aqueixa forma ès, com me tem, una falsa correcció que's permetés En Bofarull, o si en realitat ès la grafia de l'original. Si fos això derrer, provaria que l'antich *Fortianu* tornà *Forcià* i llavò per influxe literari sufrí una regressió vers la forma primitiva.

Grans mercès a l'amich Sr. Lloses de l'exemplar ab que ens ha honrats i l'enhorabona de tal publicació, que hauria d'esser el pròlech d'una partida mes. Els amichs d'En Lloses així ho esperam.

AMICHS MORTS (244-255)

En tenim una partida desgraciadament, an-e qui cal dedicar una piadosa memòria.

†

N'Àngel Serafí Casesnoves i Pujol

Nat a Sort l'any 1874, ès mort a Basilea (Suïssa) dia 24 de novembre passat, havent rebuts els Sants Sagraments i la Benedicció Apostòlica. Era un catòlich pràctich i un estusiasta de la causa catalana i de la nostra Llengua. Com a tal el me donaren a conèixer els amichs de Tremp l'any 1902 quant havia d'anar a Sort a estudiarhi la llengua catalana del Pallars. Me vaig dirigir cap dret a ca seua [245] i m'hi acullí i m'hi tractà magníficament, proporcionantme guia i cavalgadura per anar a la Seu d'Urgell per Pallerols. L'any 1906 ab el Dr. Schädel tornàrem fer propi de ca seua per estudiar de bell nou el dialecte de Sort; i l'any 1921,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

passantme cap a Esterri d'Àneu ab mos companys d'escorcoll llinguístich Mn. Joan Benejam i En Francesc de B. Moll, ens tornà assistir en la mica d'escorcoll que férem a Sort. A les hores tenia la seua residència a Lleida guayanthi honradament la vida ab el comerç. Era llavò diputat provincial per lo districte de Sort-Viella. El pobret gaudia de molt poca salut, i no li valgué anarse'n a Suïssa per adobarse, sino que allà passà d'aquesta vida a l'altra. Era un benemèrit de la Pàtria i de la Llengua. ¡Que lluesca per ell la llum perpetual. Amèn.

En Josep Saderra

Nat a Olot l'any 1850 i feta la carrera de Lleys, no s'hi dedicà gayre, passantse el temps ab vàries aficions literàries i científiques com la numismàtica, l'arqueologia i l'història de la vida d'Olot, publicant de tot això monografies ben apreciades, entre altres, una *Ressenya* especificada dels descubriments numismàtichs que lo *Centre Artístich* d'Olot havia duyts a cap devers l'any 1878; *El Reu Martí i la Vila d'Olot, El Prat de les Indianes, Ressenya històrica del Santuari de Nostra Senyora de Tura, Notícies de la traslació de les Relíquies de la gloriosa Sta. Sabina desde Roma a Olot,* escrites an el sigle XVII. —Sempre se distingí per una amor encesa i fervent a la Llengua Catalana, que conrava ab gran esment i bon criteri. Fou molts d'anys corresponsal del BOLLETÍ d'Olot i ara derrerament ens replegà molts de milenars de paraules de la comarca olotina, enriquint singularment les nostres CALAIXERES. Afiliat a l'Escola Històrica en ram d'ortografia, se pronuncià com un dels contraris de les *Normes* de l'*Institut* mes resolts i acorats. Ens dirigí una sèrie de cartes referent an això demunt *El Deber* de Olot l'any 1915, que després reuní en follet, repartintlo entre els Mestres de Catalunya. —Colaborà igualment a *La Ilustració Catalana* i a *Catalana* del benemèrit En Francesc Mateu de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qui era gran amich, cridant sempre l'atenció els seus escrits per la puresa i netedat del seu vocabulari

Fou sempre devot i defensor del dialecte *olotí*. —Però En Saderra no era sols prosador, sino poeta humorístich [246] de vena ben llegítima, com ho demostrà ab lo volum de *Casolanes* que publicà l'any 1918, del qual donàrem una nota bibliogràfica demunt aquest BOLLETÍ (X, 378) fentne vives alabanses que massa merescudes se tenia.

L'any 1921 encara el trobàrem a Olot, quant hi fórem ab mos companys d'escorcoll llingüístich Mn. Benejam i En Moll per estudiarhi aquell dialecte, que ès dels interessants de Catalunya. Prou que En Saderra ens hi ajudà a les totes. Poch després prengué redòs a Sarrià, a on la mort el sorprengué dia 13 del passat febrer. En Saderra sempre fou un cristià fervorós i exemplar, i morí així com havia viscut. Al cel lo vegem tots plegats. Amèn.

N'Antoni Careta i Vidal

Nat a Gràcia l'any 1843, se passà una partida d'anys feynetjant en l'art de teixir. Mes tart entrà d'oficial a l'arxiu de l'Ajuntament de Barcelona, a on el coneguérem i ens feu costat resoltament en la tasca del *Diccionari*. Sembla que feu la transcripció d'una partida de volums del *Manual de Novells Ardits* (antich *Dietari* de l'Ajuntament barceloní) que passant a les mans dels caixistes han donat per resultat desset toms de 4^{t} de 400 a 500 planes quiscún, elegantment estampats, que honren l'Ajuntament que elze publicà i son una mina riquíssima per la nostra lexicografia i la nostra gramàtica. —En Careta era prosador i poeta molt apreciable i fervent conrador de la nostra Llengua, colaborant meritoriament an el *Gay Saber*, a *La Veu de Catalunya* (setmanari), *La Ilustració Catalana* i a *Catalana* d'En Mateu. L'any 1882 publicà un tom de poesies, anomenantles *Eures*, i després un esplet de proses narratives i novel·lesques baix del nom de *Brosta*, *Narracions Estranyes, Rajolins, Cor*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y Sanch, Les Conseqüències. Sembla que deixa dues novel·letes inèdites: *El rebombori dels llibres* i *En Joan dels Estalvis.* També escrigué p'el teatre *Vells i joves, La marca de foch* i *Tot per ella.* Traduí del provensal *Els Carboners* d'En Fèlix Gras. Aquestes clarícies les prenim de l'article necrològich que li dedica devotament Mn. Jaume Barrera demunt *Catalana* (29 febrer d'enguany). En Careta publicà *Diccionari de Barbrismes introduhits en la llengua Catalana*. —Barcelona, 1901 —XXII + 477 planes de 220 x 138 mm. Aquesta obra ès una contribució importantíssima a la [247] lexicografia i gramàtica de la nostra Llengua. Dins la seua especialitat, no n'hi ha cap altra publicada que s'hi puga comparar. Això només basta per fer perdurable la memòria d'En Careta i per contarlo entre els mes egregis benefactors de la Llengua catalana com Milà i Fontanals, Tomàs Forteza, Balari i Jovany, Marian Aguiló, P. Jaume Nonell, Mn. Jacinto Verdaguer. ¡I un home així no meresqué may dels *Instituters* la mes insignificant distinció, sino el mes absolut despreci! ¡I pretén l'*Institut* esser la mes alta representació de la Cultura i de la Ciència Catalana! ¡Pobre Cultura! ¡pobre Ciència catalana si no tenia altres representants!

Deixemlos córrer an els *Instituters*, i fassem constar que N'Antoni Careta i Vidal, consagrat tot temps a la seua honorable família i an el servici i enaltiment de la Pàtria i de la Llengua, dia 10 de febrer d'enguany donà l'ànima a Deu així com havia viscut sempre, com un bon cristià. ¡Que'l vegem tots a la Santa Glòria! Amèn.

Mn. Josep Ribera i Jaquotot

Nat a Ciutat de Mallorca devers l'any 1860 d'una família distingida, cursà ab gran profit i lluiment en el Seminari d'aquesta Diòcesi fins a ordenarse de prevere devers l'any 1885. Consagrat an el Ministeri Sacerdotal en diferents rams, demostrà sempre un zel verament apostòlich, sobre tot com a capellà de la Presó i com a visitador de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Congregació Pontificia de *Germanes de la Puresa de Maria Santíssima Inmaculada,* creada a Mallorca del Rdm. Dr. D. Bernat Nadal, Bisbe d'aquesta Illa la primeria del sigle XIX, i estesa a València, Agullent, Madrid i Canàries. Mn. Ribera no se dedicà may a escriure, i no ès que li mancassen condicions per ferho; ara an els estudis esglesiàstichs sí que s'hi consagrà de bon de veres. I prou que ho sabien sos superiors geràrquichs, que li confiaren comissions delicadíssimes, que desempenyà gloriosament, fent beneir lo Sant Nom de Deu i el seu propi com angel de Pau.

Sempre mirà ab gran simpatia l'*Obra del Diccionari*, com a devot fervent que era de la nostra Llengua benvolguda, no per ferir ni ofendre en res ni per res la llengua castellana, sino senzillament perque com a bon mallorquí considerava que havia d'estimar de cor la llengua mallorquina que havia mamada de sa mare. [248]

Meresqué be en grau altíssim de l'*Obra del Diccionari* i de la *Edició de les Obres Originals del Bt. Ramon Lull*, envitricolladíssimes d'una manera increible dins una questió que, com mes anava, mes s'enrevisclava i mes s'enmaleia, sensa que cap dels qui an el parèixer porien compondrehu, s'hi donàs ab coratge, fins que cercaren Mn. Ribera que a l'acte trobà la solució radical i definitiva. Fonch Deu que l'inspirà ab tota evidència. Basta dir que essent estat malaltís casi tota la vida, que anava allargant a forsa de tenirse esment, com hagué donades les passes indispensables per posar la primera pedra d'aquella solució, el dia mateix d'haverla posada, devers dia 13 de Novembre (1923) s'hagué de retre de tot, lluytant ab la mort unes tres setmanes, fins que els primers dies de desembre Deu nostre Senyor el volgué per Ell, sens dupte per premiarli les seues moltíssimes bones obres.

No tenim paraules per espressar lo nostre agraiment an aquest modestíssim, virtuosíssim i meritíssim sacerdot, que se demostrà gran patrici i un dels amichs mes vers que hàgem tenguts may demunt la terra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per avuy just deym això per raons de prudència i de mirament. En esser passades les presents circunstàncies ¡prou que ho contarem tot citant noms i armes, i ja plorarà qui serà sa mare! ¡Bons som nosaltres per comportar que negú nat les mos empati!

Deixemlos anar per ara, i comanem a Deu l'ànima de Mn. Ribera, que vegem al cel. Amèn.

Mn. Juan Aguiló i Pinya

Nadiu de la Ciutat de Mallorca a on nasqué devers l'any 1860, passà molt minyó a Manacor ab la seua honorable família a on ha capllevat sempre, fora el temps que cursà en el Seminari, ordenantse de prevere per les Tèmpores de St. Tomàs de 1886, dient la Missa Nova dia 27 de desembre d'aquell any. Agregat a l'esglèsia parroquial de Manacor, exercí ab zel apostolical els ministeris de predicar i confessar ab gran profit i edificació dels feels, arribant a esser un dels sacerdots de mes prestigi de Manacor devant tota casta de gent. Per esplayar lo seu zel comensà de bona hora a aplegar, an el barri estrem d'aquella vila anomenat Fartàritx, tot un estol de joves en les vel·lades d'hivern, anostrantlos en lo llegir i escriure, però sobre [249] tot en les virtuts cristianes, solidament practicades. Una obra tan santa forsat havia de trobar contradicció posant a prova la paciència i puresa d'intenció del novell sacerdot, veentse obligat a *llicenciar* aquell estol. Fet mes envant rector de l'esglèsia de Fartàritx, tot el temps que ho fonch, hi desplegà admirablement la seua actividat i son zel, fent freqüents eixides an els pobles veins de Manacor i altres de mes enfora per predicarhi panegírichs, novenes i coremes, deixant sempre ab ganes els oyents de tornarlo sentir, puys sempre predicava an el cor per plantarhi lo *Reyne de Deu.* Aquesta tasca apostòlica li feu deixar la rectoria de l'esglèsia de Fartàritx. Li comanen després la *Congregació dels Lluissos*, una mica decayguda per diferents causes. Ell l'alsà fentla anar polent, ab molta de tòria, organisanthi un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

batalló infantil, que ab los seus exercicis i maniobres duyen en revolt tot Manacor fins an el punt que els republicans s'alarmaren i l'orga d'ells *La in-Justicia,* que a les hores se publicava denuncià el *batalló* com a *carlista* i com un perill per la *pau pública*. La denúncia no poria esser mes toixarruda, però per certes circunstàncies causà suspicàcies, i el *batalló infantil* s'hagué de disoldre ab gran disgust dels minyons que'l formaven i de llurs famílies i de totes les persones ben intencionades de Manacor. — Ab això la Providència obrí un nou camp a la actividat i zel de Mn. Aguiló: el fan capellà de l'Hospici i Hospital de Manacor, i hi treballa una cosa de no dir per millorar en tots sentits l'estat d'aqueixes dues institucions benèfiques, veyents'hi els pobres i malalts acullits, atesos i cuydats ab un esment extraordinari en la part higiènica, alimentícia i sobre tot en la espiritual. Allà hi vengué l'idea de refermar lo seu apostolat entre els joves que havia comensat a Fartàritx, promovent l'institució eucarística de l'*Hora Santa* a l'Oratori de l'Hospici. Aviat hi tengué un estol d'una cinquantena de joves, practicanthi cada dijous tan devot exercici. La cosa anà creixent fins a tenir prop de docents associats, logrant que l'Autoridat Esglesiàstica erigís canònicament tan fervorós aplech en *Centre Eucarístich de l'Hora Santa*, fent un bé inmens a Manacor, puys ademés de l'*Hora Santa* per la gent gran, llavò en feya una p'els minyons, que resultava singularment devotíssima i angelical de ver.

Però Mn. Aguiló, al mateix temps que duya endevant tota aqueixa tasca apostolical en tan diferents endrets, [250] desplegà una activitat molt notable dins el camp de les Lletres i de la Ciència, com a poeta, prosista, escorcollador i com estusiasta de la nostra Llengua. Pochs anys després d'ordenat de prevere ens sorprengué ab un esplet de poesies relligioses i un poema consagrat a Judit, l'èpica heroina de Betúlia, que fou una llàstima que no acabàs. Moltes d'aquelles poesies se publicaren a diferents periòdichs de Mallorca i de Catalunya, i del poema arribaren a sortir un parell de cants de molta d'empenta, entusiasmants'hi l'altíssim poeta Mn. Miquel Costa i Llobera. El va distreure de la poesia l'idea d'acudir an el Certamen que l'any 1902 obrí lo Rdm. Sr. Bisbe D. Pere

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Joan Campins senyalant un premi de *mil pessetes* (en donà 500 Mn. Miquel Parera i les altres 500 el Bisbe) per la millor *Vida de Nostro Senyor Jesucrist*, per que la pogués ensaborir la gent del poble. Emprèn aqueixa tasca ab molta de fua i coratge, passants'hi una partida d'anys treballanthi a les totes, fins que deixa llesta l'obra. La presenta, lo Jurat la examina i la hi premia, estampantla a la fi en vista de les vitenques alabanses que en feren persones doctíssimes de fora Mallorca, entre altres, lo M. Rt. P. Andreu Fernández, S. J., Rector de l'*Institut Bíblich Pontifici* de Roma. Se publicà l'obra baix del títol següent: *Llibre de la Vida de N. S. Jesucrist,* per Mossèn Joan Aguiló. —Felanitx. Mallorca 1914. —676 planes de 184 x 120 mm. —Aquesta obra ès tan notable per son fondo teològich com per la forma popular i mengívola ab que està escrita, vibrant totes les seues planes d'unció evangèlica, ablamant de l'amor del Deu fet homo l'ànima del lector. D'aqueix llibre no s'ès feta la propaganda que's mereixia, i per això no s'ès difundida gayre la seua lectura; lo qual ès estat una vertadera llàstima.

Antes de sortir la *Vida de N. S. Jesucrist* publicà Mn. Aguiló «*L'Angel de Nazaret* —Felanitx, 1910. —124 planes de 196 x 115 mm —ab un *Pròlech* de Mn. Miquel Costa i Llobera.

Son tretze poesies consagrades an el Minyonet Jesús, totes dolcíssimes, com a batecs inefables d'un cor enamoradíssim del divinal Minyó.

Esperava Mallorca com a pròxima la canonisació de la Bta. Catalina Tomàs, i el Rdm. Sr. Bisbe Campins concep l'idea de publicar ab tal motiu una *Vida* documentada de l'heroina valldemosina, i la comana a Mn. Aguiló, obrintli [251] tots els arxius. Prop d'un any se passà en tal tasca lo devot prevere, fent un estudi completíssim de Sor Tomassa espinzellant no sols els seus fets sino tota l'influència que exercí demunt la vida relligiosa i social de Mallorca, mantenint estretes relacions ab tota la gent principal de son temps, sobre tot Bisbes, Inquisidors, Virreys, Teòlechs i Canonistes; i així resulta aqueixa *Vida* una pintura interessantíssima de la vida relligiosa de Mallorca an el sigle XVI, com no ho havia fet negú may,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donantne les fites tan netes. I ¿com així no's publicà aqueixa obra? Perque la canonisació sufrí un retràs inesperat, que confiaven decantar, però encara no ha pogut esser. Per això romangué enrocada l'obra de Mn. Aguiló, sobre tot ab la mort del Rdm. Sr. Bisbe Campins.

Una altra de les grans aficions de Mn. Aguiló fou la prehistòria i l'arqueologia, dedicantse a estudiar els nostres *talayots*, clapers de gigant o coves artificials del terme de Manacor i pobles veins, publicantne alguns articles dalt la prensa periòdica. Troba l'honorable D. Joan Amer i Servera l'any 1908 els fonaments d'una basílica cristiana a la *Ca rotja* su'l port de Manacor, ab fragments de columnes pilars, mosaychs i ceràmica; crida Mn. Aguiló per que li ajudi a endardellar tot allò, i Mn. Aguiló ab una paciència de Job le hi classifica tot. Devers l'any 1912, sentint contar a amichs seus que tenien bossins de terra a So'n Peretó (Manacor) que cavant hi trobaren tests antichs i lloses ab lletres i còdols ab escultures i pilots de trispol, se n'hi va: cava a un endret, i prou que n'hi troba de totes aqueixes coses. Convençut de que allà hi hauria tot un tresor d'antiguedats, compra aquell tros de terra, se posa a ferhi escavacions, i hi troba els fonaments d'una basílica cristiana i d'una partida de *capelles* grans esteses de mosaych, pilots d'estuch, ceràmica d'una partida de castes, fragments de columna, ampolletes de vidre, claus i fauzetes de ferro, pilots de mescla romana (formigó), làpides, urnes i tombes ab ossos. En donà conte an el P. Fidel Fita, i aquest en publica un estudi molt sustanciós dalt *Boletín de la R. Academia de la Historia*, LXIV (1914), 537-542. Se'n entresent En Josep Colomines, emissari de l'*Institut d'Estudis Catalans,* que li oferí les planes de l'*Anuari* per donar relació per menut de tantíssimes de troballes. Mn. Aguiló la hi envià; però fins aquest any passat no la hi publicaren, i encara no tal com ell ho havia enviat, sino un [252] estracte (*Anuari* de 1915-1920, 737-746). I per cert que hagué de parar clot en certa ocasió a dit Colomines, que pretenia fer escavacions an aquella terra de Mn. Aguiló a conte de l'*Institut*, lo qual contribuí a aumentar la prevenció que el prevere manacorí tengué sempre contra els catalans, com n'hi tenen tantíssims d'altres mallorquins. Jo en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

puch dir la prima, que he rebudes dels meus amichs de Mallorca una mala fi de ponyides perque trobaven que m'era fet massa català, oblidantme massa de que era mallorquí. Els fets han demostrat que no hi havia un tal.

Ab les moltíssimes de troballes de So'n Peretó i les fetes devers talayots i coves artificials, evidentment prehistòriques, que escorcollà a diferents bandes, reuní i aplegà Mn. Aguiló tot un tresor d'antiguedats, que al punt li ompliren una caseta que llogà aposta, fins que ara acabava de compondrehu tot an els baixos de ca-seua com un museu arqueològich en regla, el mes important de Mallorca fora l'*Arqueològich Diocesà*. En quant a mosaychs romans tal volta ès el mes notable d'Espanya. Referent a les seues troballes de So'n Peretó donà nostre bon amich dues conferències an el *Museu Arqueològich Diocesà* (Mallorca) els dies 15 de febrer i 18 d'abril de l'any 1918, i una dia 21 de febrer de 1919 sobre un fragment de làpida ab lletres, trobada a So'n Peretó. Presentà ell una partida de raonaments, molt ben filats, encaminats a demostrar que allò era la llosa sepulcral del famós Osi, Bisbe de Còrdova, President del Concili I de Nicea, que els arriants calumniaren escampant que s'era fet d'ells. No se sap ben be a on morí aquell gran Bisbe. Se desprèn del Menologi Grech que «acabà la vida» (agost de l'any 357) an els 101 any d'edat, no saben si a Syrmi, capital de Panònia, a on lo feu comparèixer l'emperador Constanci per ferli firmar la condamnació de St. Atanasi, a lo qual se resistí Osi, i per això fonch desterrat. Poria esser molt be que, tornant a Espanya per mar, fes escala a Mallorca i acabàs sos dies an aqueixa població cristiana que sens dupte hi havia a So'n Peretó d'avuy. Antany publicà Mn. Aguiló tal conferència dalt lo *Bolletí de la Sociedat Arqueològica Luliana*, XIX, 204-207; 245 248; 257-259.

En quant a conrador de la nostra llengua i benefactor de l'*Obra del Diccionari*, Mn. Aguiló feu la retxa molt amunt. Son mestre de mallorquí fou sa mare, una d'aquella ciutadanes de la classe mitja, de les mes genuines i [253] autèntiques, d'un vocabulari ben polent i ben poch tarat de mettàfara forastera. Llàstima que son fill no s'anostràs mes en els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bons principis de la ciència filològica, que l'haurien eximit de certes semes, minves i sobres que fan desmerèixer desiara lo seu estil. De totes maneres els llibres i articles que publicà, son monuments de bon mallorquí, d'on hem tretes moltes de paraules per l'*Obra del Diccionari,* ademés d'havermosne posades ell mateix en cèdules mes de dos mil, casi totes ben recolades.

Això fonch, això feu en resum Mn. Joan Aguiló i Pinya: un operari de la vinya del Senyor, de les Lletres i de la Ciència, que, a pesar de la vida sempre malaltissa i apressada de feynes, mal de-caps i cabermonis d'aqueix mon, aguantà sempre lo *pondus diei et aestus* com tot un home, com un heroy dels temps primitius, fins que Deu Nostre Senyor el volgué per Ell i el cridà dia 23 de febrer d'enguany. Ell l'haja acullit a la Santa Glòria. Amèn.

Mn. Isidre Balcells

Nadiu d'un poble de l'arxidiòcesi de Tarragona, obtengué ben de bona hora un benefici choral a la Parròquia Major de Santa Maria d'Igualada. Sacerdot modest, zelòs i exemplar era apreciat de tothom. Entusiasta de les coses de la Pàtria i de l'*Obra del Diccionari* fou sempre suscriptor d'aquest BOLLETÍ, fins que dia 6 de febrer d'enguany donà l'ànima a Deu an els 55 anys d'edat, essent el degà dels beneficiats d'aquella Parròquia. Deu lo tenga en la seua Santa Glòria, Amèn.

Mn. Pere Bofill i Boix

Nat a Vic dia 3 d'abril de 1871 i fets sos estudis an aquell Seminari primer i després a l'Universidat Gregoriana (Roma), l'ordenen de prevere i comensa lo Ministeri Sacerdotal dins el setembre de 1894. Fou vicari de Vilatorta i llavò de Granollers de la Plana, després Custodi de l'esglèsia de la Mare de Deu de los Dolors, mes envant Director de la Casa de Caritat de Vic i finalment Secretari de la Junta Directiva de la mateixa casa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entusiasta de la Pàtria i de tot lo que fos cultura sana i sobre tot de la Llengua Catalana, feu estudis molt fondos dins els arxius de Granollers de la Plana i de la Vegueria de Vic; treballà a luf en la ordenació del Museu *Bisbal Vigatà*; era tot un arqueòlech i un benemèrit del *Cant Gregorià* i de l'*Obra del Diccionari.* Quan ab Mn. Benejam i En Moll passàrem per Vic la primeria de setembre de 1921 per escorcollarhi lo dialecte vigatà, ens assistí una cosa grossa, posant a la nostra disposició tota l'infanteria de la *Casa de Caritat*, a on En Moll replegà una vuytantena de *jochs infantils* d'allò mes interessant. Prengué part an el *Primer Congrès d'Història de la* [254] *Corona d'Aragó*, presenta[n]thi una monografia ben cepada sobre l'història de la família Gurb de Granollers de la Plana. Mn. Bofill contregué l'any 1895 una greu malaltia de la qual no curà de tot i que ha acabat per durlo-se'n a l'altre mon an els 52 anys d'edat, fent una mort edificantíssima dia 28 de novembre de 1923. ¡Deu l'haja acullit a la santa Glòria! Amèn.

Sr. D. Manuel Guasp i Pujol

Nat an aquesta ciutat de Mallorca l'any 1849, i fets ab gran lluiment i profit sos estudis de batxiller a l'Institut de 2a Ensenyansa d'assí i de Lleys a l'Universidat de Barcelona, a on tengué per professor l'escels Milà i Fontanals ab qui contregué coral amistat literària; se demostrà de bona hora advocat de retxa, tot lo contrari de *misser de soley.* Fou diputat provincial els anys 1879-1890; Bal·le de Ciutat els anys 1888-1890; Diputat a Corts l'any 1893; Gerent de la *Salinera Espanyola* de l'any 1898 fins a la mort; Director de la *Companyia Islenya Marítima*, tres anys. Quant alsàrem la bandera de l'*Obra del Diccionari*, se posà resoltament an el nostre costat i fou sempre fervent suscriptor d'aquest BOLLETÍ.

Essent deixeble del gran Milà, aydà an aquest a replegar cansons cavalleresques de les que corrien per Mallorca, que l'eminent professor inclogué dins son preciosíssim aplech que titulà *Romancerillo Catalàn.* —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Després de cruel malaltia, sufrida ab cristiana resignació i rebuts devotament els Sants Sagraments, passà d'aquesta vida dia 17 de març d'enguany. Bon repòs i bon remey per la seua ànima. Amèn.

Mn. Jaume Pascual i Ferrer

Nat a Binissalem l'any 1877, fets sos estudis ab bones notes an el Seminari d'aquesta Diòcesi, s'ordenà de prevere l'any 1903. Fou Vicari d'Alaró una partida d'anys treballanthi evangelicament, emprenent la restauració del Santuari del Castell d'allà consagrat a la Mare de Deu del Refugi, obra que acabà devers l'octubre de 1922. L'any 1913 el fan Rector de Sant Llorenç des Cardassar, cubrints-hi de gloria ab les obres de zel que hi dugué a cap i ab l'heroycidat que desplegà durant l'epidèmia de la *grippe* (octubre de 1918), que pegà tan fort devers Sant Llorenç; i el Sr. Rector, no sols s'havia de cuydar de dur els Sagraments an els malalts i fer les exèquies dels qui se morien, sino que havia de proveir d'aliments i de roba les cases dels qui geyen i fins i tot s'havia de cuydar de fer dur els morts an el cementiri i soterrarlos per lo quant el qui p'el se càrrech s'havia de cuydar de tot això, no se'n cuydava per l'esglay i l'aborronament que tenien tothom esparverat, essentne just escàpols el Sr. Rector, el Sr. Vicari i llavò les Monges. Si no fos estat per Mn. Pascual hi hauria hagut un cataclisme a Sant Llorenç. L'any 1920 passa de Rector a Alaró, a on feu crèixer una cosa de no dir la devoció a Maria Santísima i an el Santíssim Sagrament (alabat sia per sempre. Amèn), treballanthi com un apòstol ab tot i estar ferit de la traydora [255] diabetis, que després de ferlo patir molt, acabà dia 26 de dit mes de març per durlose'n a l'altre mon. —Mn. Pascual fonch un dels colaboradors mes valents que tengué tot d'una l'*Obra del Diccionari*, puys essent seminarista ens omplí 8.000 cèdules de paraules mallorquines. Les tasques de la vida parroquial an-e que el destinà l'Autoridat Esglesiàstica, el decantaren de la tasca lexicogràfica que ab tant d'ardor havia empresa. —Ab tota raó ha pogut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cloure Mn. Pascual la seua vida dient: *Bene consumpsi diem.* Al cel lo vegem Amèn.

¡Quina partida d'amichs que mos han deixats cap a la Vida Perdurable! a on tots un dia ens hem d'aplegar.

¡En Serafí Casesnoves! ¡En Saderra! ¡En Careta i Vidal! ¡Mn. Ribera! ¡Mn. Aguiló! ¡Mn. Balcells! ¡Mn. Bofill! ¡En Guasp i Pujol! ¡Mn. Pascual!— ¡Tots bons amichs! ¡Tots bons cristians!

¡Que el bon Jesús els haja trobats tots en estament de gràcia! I si encara estiguessen entretenguts a les penes del Purgatori ¡el bon Jesús elze trega i els admeta a l'etern descans de la Santa Glòria! I doni a llurs respectives families molts d'anys de vida per pregar per ells i el conort i conformansa que tant necessiten per suportar un cop com ès estada la mort de quiscún d'ells. ¡Al cel elze vegem tots plegats! I serà que nosaltres també hi anirem. Amèn.

La redacció definitiva del Diccionari (255-256)

Dia 31 de gener d'enguany, acabada la tasca de revisió i correcció de les cèdules lexicogràfiques i tenint ja ordenades alfabèticament casi totes les comensades ab la lletra *A*, comensàrem la redacció definitiva i en net del *Diccionari Català-Valencià-Balear.* D'aquell dia ensà hi treballem a les totes, de sol a sol, Mn. Alcover i els dos redactors subalterns, En Francesc de B. Moll i Fr. Miquel Colom, TOR. Encara que aquesta feyna no vol gayre pressa, puys tota l'atenció del mon no ès prou per que surti l'obra ab tota perfecció, l'intensitat del treball ès tal que, just ab dos mesos de pegarmoshi, hem redactats mes de 1.200 articles del *Diccionari*; i ès tan abundosa la nostra llengua i tan rica l'informació lexicogràfica que tenim arxivada dins les nostres Calaixeres, que ab tot i haver escrits tants d'articles, encara mos trobam a la paraula *abocar*. ¡Si n'hi ha de trenques

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquí que arribem a la *Z*! Ab l'aussili del cel i dels catalans, valencians i balears de bona voluntat, fiam d'arribarhi.

A fi de completar la nostra informació sobre els punts de dialectología catalana que no tinguem ben aclarits i de resoldre els nostres duptes, hem format un cos de corresponsals de redacció, escullits entre els nostres millors amichs de les diferentes comarques, an els quals mos poguem dirigir sempre que ens convengui. Vetassí la primera llista d'aquests *corresponsals de redacció:*

D.ª Catalina Albert Paradís (Víctor Català), de l'Escala (Empordà).

D.ª Irene Roques, Vda. de Bassa, de Llofriu (Empordà). [256]

D. Pere Vayreda, advocat, de Lledó (Empordà).

D. Joaquim Vayreda, advocat, d'Olot.

D. Joan Subirachs, advocat, de Sant Feliu de Torelló.

D. Narcís Busquets, Mestre Nacional de Rabós d'Empordà.

D. Josep Marsol, de Bonansa (Ribagorça).

M. I. Mn. Josep Vendrell, Canonge de la Seu de Solsona.

Mn. Ferran Esteve, Rector de Pradell (Pla d'Urgell).

Mn. Ramon Macarulla, Catedràtich del Seminari de Lleida.

D. Gabriel Castellà i Raich, Arxiver de l'Ajuntament d'Igualada.

Dr. D. Àngel Sallent i Gotés, apotecari, de Terrassa.

Mn. Llorenç Sallent i Gotés, Rector de Vallvidrera.

D. Santiago Vidiella, advocat, de Calaceit (Baix-Aragó).

M. I. Mn. Joan B. Manyà, Canonge de la Seu de Tortosa.

Mn. Josep M.ª Dalmau, Rector-Arxipreste de Falset.

Rt. P. Valentí Bruch, CMF, de la Selva del Camp.

Rt. P. Pere Sadurní, Sch. P, de Morella.

D. Josep Pascual i Tirado, propietari, de Castelló de la Plana.

Mn. Joan Benejam Marquès, Catedràtich del Seminari de Menorca.

Il·lm. Mn. Vicenç Serra i Orvay, Vicari Capitular d'Eivissa.

Mn. Joaquim García Girona, nadiu de Benassal (província de Castelló) Rector del Seminari de Còrdova.

Mn. Joan Blazy, Rector de Cornellà de Conflent (Pirineus Orientals).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mn. Josep Antolí, Pvre., de Vinaròs.

¡Ell ja hem tornat cobrar! (256)

Dia 25 de febrer a la Delegació d'Hisenda de Balears ens pagaren el derrer Trimestre del present any econòmich, de la subvenció de 25.000 pessetes que l'Estat per vot de les Corts ens dona per l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear.* ¡Vos asseguram que aqueixes 6.250 PESSETES que alsàrem, ¡ens hi caygueren com un bunyol dins la mel!

I ¿què en direm de les 988 pessetes que dia 5 de març ens pagà la Diputació de Balears? Es l'anualidat corrent de la subvenció de 5.000 pessetes que l'any 1919 ens concedí la nostra Diputació a raó de 1.000 pessetes cada any. Els *Instituters* , quant la Diputació les mos concedí, se consolaren dient: —*No les hi pagaràn!*

I endevinaren tan poch aquells aleixandres (ès que l'enveja els alsa en pes), que la Diputació ens ha pagat cada any. Se figuraven aquells polissardos que la Diputació seria com ells, que prometen i llavò no atenyen, fent dolenta llur paraula, que ès lo derrer que han de fer els homes, ès a dir, no ho han de fer may, si volen que les tenguen per homes, i no *tanquam equus et mulus quibus non est intellectus.* [257]

CIUTAT DE MALLORCA —Estampa de N'Antoni Rotger

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[257][*]

FOLK-LORE ALGUERÈS

replegat de N'Antoni Ciuffo (257-272)

N'Antoni Ciuffo, escriptor alguerès conegut també ab lo seudònim de *Ramon Clavellet,* ens envià, fa mes de vint anys, una interessant replega de llegendes, cansons i costums d'Alguer, reunides baix lo títol de *Folk-lore Alguerès.*

Per l'importància i notables particularitats que ofereix lo dialecte català que's parla en aquella ciutat de Sardenya, hem cregut convenient publicar aquí una selecció de dita replega, ab l'idea s'aprofitar tal publicació per les cites que sien necessàries en la part documental del nostre *Diccionari*.

La ciutat d'Alguer, situada a la costa occidental de la gran illa de Sardenya constitueix lo que s'anomena un *illot lingüístich*, ès dir, un petit espay on impera una llengua, revoltat d'una gran estensió ont no sonen mes que llengues estranyes. L'origen de la catalanisació del poble alguerès fou un acte de ferma política del rey En Pere IV d'Aragó, *lo Ceremoniós*, qui, havent conquistada l'any 1354 dita ciutat qui abans era de la senyoria dels D'Oria de Gènova va prohibir que negú hi compràs ni

[*] T. XIII. —Maig-agost de 1924. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

venés a la menuda, en no esser els aragonesos i els catalans; i l'any 1372, per posar fi a les infidelitats dels algueresos i tenir en tot Sardenya al menys una ciutat feel, obligà els d'Alguer a eixir de tal ciutat i a vendreli tots els bens inmobles que hi tenien, poblantla ell de catalans provablement de la banda de Barcelona i Tarragona, els quals dugueren allà llur llengua, que encara s'hi conserva, desplegants'hi una partida de peculiaridats llingüísticament molt interessants.

Vetaquí els principals capítols de l'escrit d'En Ciuffo, transcrits ab la mateixa ortografia de l'original:

§ 1.—**Destrucció de** *Barxa*

Los habitants de *Barxa,* antiga ciutat a la vora de *Port Compte,* eren tant inhospitals é ingrats envers lo próxim, que los vehins de l'entorn tenían an aquell pópul per la negació de Deu. [258]

Se diu que lo mateix Jesu-Crist hi enviessi, en aquella ciutat, à Sant Pere, vistit de pobre, per demanarli la llimósina; ma à la veu tremolosa d'aquell vell ningú se commou.

Al·hora hi va ell mateix, tant esgarrat y malmés, que feva la llàstima, y a mitj de tants, a qui demana la caritat, sol una dona, pobra com ell, que enfornava pà, li dóna una coqueta.

Y Jesú-Crist ordeneja à n'aquella dona que se portessi, ama ella, lo sou minyó y un canistro d'aquell pà, y, lego mateix, se n'aniguessi de la ciutat pel coll de *Mont-Fort*, prohibintli, peró, de girarse enrera per qualsessia remor qu'entenguessi.

La dona obeheix; ma, no era encara à mitj camí, que al fracàs de las alguas de la marina que, per castich de Jesú-Crist de *Mont-Fort*, se reversaban ama forsa à damunt de la ciutat, y à las veus desesperadas dels habitants, moguda de la curiositat, fa per girarse enrera, arrestant mudada en pedra, que encara se veu à la vora del estany en lo siti anomenat *Pala del Canistret*, assimitjant à una dona am una cistella al cap y un minyó al bras.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2.—**Lo tresor de Mont-Festiri**

Contan los nostros vells que à *Mont-Festiri*, hi hagi un tresor, ó *sidadu* cóm diun en aquí, lo qual és conservat en una gruta fonguda invisible à qui volguessi visitarla.

Se diu, peró, que cada set anys, à un'hora estabilida, à damunt d'aquell mont se destapa una llarga obertura donant ixida à una fada, que, fent de mans, crida als pastors, que passa per allí, empregantlos que s'imposseheixin del tresor tancat.

Al parlar de la fada encantada de *Mont-Festiri*, se creu que aquesta sigui estada una de les filles dels tres Dúchs de *Ravani*, ciutat que se trovaba als peus del *Mont de Sant Julià.*

Aquesta minyona està à custodia del tresor y vinculada en un modo tal, que à ningú pot entregarlo, sino à n'aquell que la porti en l'iglesia per batiarla de nou.

Hé entés que tants se son provats, ma no hi son resixits; y després, és dificilíssim encertar, à mitj de set anys, l'hora en que s'obrirà la somitat de la montanya per eixirne la fada.

§ 3.—**Lo pópul alguerés**

Lo pópul alguerés és, més à presto, d'índole pacífica.

La sua vida de un día à l'altro és sempre la mateixa; y, si calqui fet de sanch ve, per un poch, à embujar la crónica diaria, aqueix és tengut cóm un cas extraordinari: lo que dóna materia perqué se'n parli per un poch de temps, comentantlo ama las més extravagantas observacions.

Lo tipo més característich és lo campanyolo, traballador, encara que sigui mal retribuhit: se n'aixeca de la punta del maití, la *xapa* y un pà de *quivarjo* à dins de la *bértula*, y toca à foras. Després de haver traballat tot lo dia cóm un esclau, torna en casa la tardeta, à [259] l'hora de les horacions, hont hi troba la muller que està ja espoligant la col à tronxo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per fer l'*aequapatza*: minestra combinada ama hortalicias de cada maneras, assay brou y llargas fitas de pà.

En quant al vistir son pochs los joves que encara prefereixen l'antiga *piluja* al modern sombrero; y dels vells, son raros aquellos que encara conservan la barreta y lo capotí, distintius del home de campanya. Lo mariner se coneix à primera vista per los calsons à campana y la faixa, lo demés, vermella, que li embolica cintura.

La dona del artista (mestre de llenya, de paleta, sabater, etc.) té poch que nos interessi: en lo vistir sigui la moda, y en això certas voltas, dóna punts a las mateixes *senyoras*, de las quals se diferencia sol per lo vel negre que porta al cap. Del resto està retirada en casa y és bona mare de familia.

La dona del campanyolo jornaler visti, en cambi, abastansa modestament, y, estrinyida del menester, al temps de cullir oliva, se'n va à foras à guanyar un rial al dia, deixant las criaturas à la mestra de custura.

§ 4.—**Casaments**

En aquí te lloch lo costum, entre la gent de baixa qualitat, de festejar per las portas dels dabaixos.

De las primeras horas de la nit, los campanyolos especialment, que al hora tornan del traball, s'aturan à davant de la porta de la dona del sou cor y allí hi passan horas y horas enrahonant de cosas que à nosaltros poch interessan.

Quan un jove té verament plahier de una minyona, los qui la demanan son lo pare, la mare, ó un parent dels mes próxims, fent à la familia d'ella una visita y principiant un diàlogo d'aquesta manera:

—«Si no vos desturbém, venim à vos fer una visita.

—¿Se pot saber lo que voleu?

—Es que mon fill (ó nebot si es xiu o xia) te plahier de vostra filla: ¿Vos ne seu contents?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Certament, los genitors de la dona responen que ne son contents y al-hora cridan al jove, que durant lo dialogo esperava à la porta, y acaban la cirimonia am un petit tractament.

D'aquell instant, lo jove té dret d'entrar en casa de la dona sempre que vulgui.

En lo cas que dos joves, per haver tengut quistions, se separan, ó, com diun en aquí, *ixin foras de pari*, l'homa, per manifestar à la dona lo son despreci, en plena nit va y li tinyi ama negre de fum ó altro, la fatxada de la casa; lo que dona ocasió perqué la fadrinalla ne parli per qualqui setmana, donant tort o rahó à l'autor de símil fet.

Al tornar dos nuvis de l'iglesia, los parents, ó convidats, qu'esperaven a la finestra, lis hi tiran farrancadas de frument, en senyal de abundancia. [260]

§ 5. —**Morts**

Al morir en una casa hu de la familia, son los parents los qu'envían de menjar à'n aquesta.

Al mort li posan la millor roba, que portava en vida; y, si los tenía oberts, lis hi tancan los ulls.

Quan mori un rich, los pobres à la porta del campsant, esperan la llimósina de costum.

Y si una dona mori en part, en la caixa li posan l'agulla, lo fil y lo didal.

§ 6.— **Carraixal**

Lo carraixal alguerés ofereix poch de característich: sol per lo dijous del *rayolu*[32] (dijous gràs), acostuman fer la tradicional *olla podrida*; y, en

[32] Nota (1) de l'original: Corrupció de «lardaiólu», adjectiu de «lardo».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

los últims dias, se veuen per las tendas los *brinyols*, pasta frigida ama súcure, llet y ous.

§ 7. —**Setmana Santa**

De las nits que precedeixen la *Setmana Santa*, grupos de joves campanyolos, aturantse en cada carrer, cantan, am'un'aria monòtona y trista, certos gosos en los quals recordan las dolors de la Mare de Deu y la Passió del son Divin Fill. Hú d'aqueixos gosos és lo que pos à continuació.

LA PASSIÓ

La gracia y la rahó
sense ningun aconort:
Fent oració à l'hort
Deu ha prés mort y passió.
Pilatos lo traydó,
las mans se n'ha rentat.

Mare de un Vero Deu,
Vérgine de pietat!...

Las mans se ne rentava
de la sanch d'aquell bon Deu.
Lo bon lladró li parlava:
«Ja seu Vos, o Jesús, meu».
Sant Simó ja lo cridava
del pés que li havian dat.

Mare de un Vero Deu
Vérgine de pietat!...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una creu li han carregat
que no la podía portà. [261]
En terra Ell és anat...
Adjut, o pópul meu,
que jo so lo vostro Deu
y à tots he perdonat.

Mare de un Vero Deu
Vérgine de pietat!...

L'escavanada li han dat,
y se l'ha presa en tristura.
Lo càlis d'amargura
à Jesús han dat à bera.
De tanta veré que hi era,
una serpenta s'ha alsat.

Mare de un Vero Deu,
Vérgine de pietat!...

Una serpenta s'ha alsat
de mitj d'aquell càlis bell;
y vistit que l'han de Rey,
als codos una capeta
y à mans una canyeta,
per la ciutat l'han passat.

Mare de un Vero Deu,
Vérgine de Pietat!...

Quatre barons hi ha passat
en la cassa cassadora.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lis respon Nostra Senyora:
«debaixàume'l de la creu,
que aquest és lo fill meu
y à tots ha perdonat».

Mare de un Vero Deu,
Vérgine de pietat.

Hi és també lo costúm, especialment en la Setmana Santa, de pagar una certa suma en moneda per portar lo Sant-Crist, las escalas, Nostra Senyora, etc., y son tants los que pretenen aquest honor, que no se concedeix que al qui ofereixi de mes.

Pel dijous sant, en cada iglesia, aparellan una gran mesa hont hi convidan tots los pobres de l'entorn, que, després d'haverlishi rentat los peus, lis posan à mans un bell pà blanch y un rial en moneda.

Aquest pà és benehit, y las donas del pópul hi atribueixen la virtut de obrar miracles.

En aquest dia també en totas las iglesias s'expon lo S. S. Sepulcro de J. C. adornat ama flors y llantias de totas las colors y per tot aquell dia, és una processó de fidels que giran de un'iglesia à l'altra; lo que se diu *Anar à fer las cercas.* [262]

Las processons de la Setmana Santa, à l'Alguer, diferencian poch d'aquellas de los altros pahisos.

En aquesta ocasió, las mares, que han fet calqui vot ó *emprumesa*, vistin las criaturas de frares o de monjetas, que tenint à mans un ciri ó un farol, fan part, ellos també, de la processó, la qual és precidida de la banda cívica.

La processó se forma en cada iglesia per cantar los *mutets*, y per totas las finestras se veu gran profusió de farols y candeletas.

Quant beneheixen lo ciri Pasqual, hi pren part també lo masser del municipi vistit del característich frak vermell, los calsons blanchs y curts y las calsas (mitjas) als genolls.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest costum ès, certament, una reminiscencia de la dominació aragonesa al Alguer, trobantsen també d'assimitjants en altros pahisos de Catalunya.

Per Pasqua se cou, pels minyons, lo *cocarroy* (panutxo am'un ou al mitj), y no hi ha casa per pobra que sigui, hont, en aquest dia, no fassin los tallarins, en altras paraulas *minestra de casa*, y lo pà de rop y las *casquetas*, que son canons de pasta plens de mel, nou y altros engredients.

§ 8. —**Vallvert**

A set kilómetros de la ciutat, se troba lo tant coneixut Santuari de N. S. de Vallverd, la qual festa que no deixa de tendre un certa importancia, se celebra lo 13 d'Abril. Peró lo pelegrinatge à Vallverd dura tot Abril y part del més de Maig, acudinthi fidels de tots los pahisos de l'entorn.

Encara que hi siguin aquellos que hi van per un fi propiament religiós, oferint à la Vergine milagrosa vots ó *emprumesas,* en forma de quadros, cors ó altra part del cos huma en cera, etc.; no faltan peró los altros que troban en lo pelegrinatge à Vallverd un medi apósit per divertirse y passar una jornada ballant al só de un *organeto*, manjant torró y esquitxant vallana.

En aquesta ocasió los joves del pahís no deixan de prendre en afito un bell cavall, i això no és que el camí sigui bastant fatigós, perqué no'l puguin fer à peus, ma sol per donar mostra de la valentía d'ellos, que las demés voltas consisteix en tripitjar calqui pobra vella, que à mala pena ne pot trajar las ancas.

Lo camí per anar à Vallverd és bastantement pintoresch.

Per un bon tros ombrejat de pins y ocaliptos, tot de un cop se destapa per deixar veure las verdejantas montanyas de *Salondra*, lloch deliciós per passarli l'estiu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seguint lo camí, se troban las així ditas *pedras de besà,* que son altarets solitaris fabricats à la vora del mateix, ahont s´hi observa l'efitge de la Santa y ahont las donas s'aturan per resarli un «Ave».

Dita Santa és tenguda dels algueresos per gran obradora de miracles, no deixant de protejirlos també en las públicas calamitats.

Lo gos, que transcrif de l'obra d'En Toda à damunt de «*La poesia Catalana à Sardenya»,* és estat fet en 1881, quan, pera impetrar [263] lo benefici de la plutja, tot lo poble del Alguer, en solemne professó, portà la imatge desde son santuari à la Catedral de la ciutat, obtenint lo favor que demanava, y recordantlo ab las següents versos:

LO MIRACLE DE LA VÉRGINE DE VALLVERD

Es un miracle evident
que ha vist lo pópul de Algué.
Quant se prega santament,
sempre la gracia se obté.

Bronze paraixeva l'aria,
quant se ixiva al maití;
y apenas s'arriba allí,
ja se mostra tota varia.
Era justa la pregaria
que del cor s'anava à fé.
Quant se prega santament
sempre la gracia se obté.

Moyentla del son altar,
essent lo popul present,
cambiava lo sol ardent,
y girava'l vent de mar.
Lo miracle és just y clar,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

al portà Maria à l'Algué.
Quant se prega santament
Sempre la gracia se obté.

De portà à l'Algué María
lo clero ha fet unió:
De portarla en processó,
del popul en companyía;
y la nit del mateix día
lo miracle ha volgut fé.
Quant se prega santament,
Sempre la gracia se obté.

Lo pópul, sempre afligit,
temia la mala anyada.
Temps aixut y gran gelada,
que secava tot lo fruyt.
Peró, lego que ha fet nit,
s'és notat lo cambiament.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

Lo vint y sis de Febrer
s'és feta aqueixa pregaria, [264]
que fins en tota l'Italia
se veyeva'l menester.
Van a Vallverd de l'Alguer,
Mare de l'Omnipotent.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

Lo Vicari de l'Alguer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feva las explicacions,
y'l pópul, grans i minyons,
tots se l'escoltavan bé.
Los sous dixepuls també
adoravan freqüenment.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

O María de Vallverd,
Titol vostro de campanya,
Lo pópul Vos acompanya,
humiliat, à cor obert.
Lo miracle es just y cert,
ne tením contentament.
Sempre la gracia se obté,
Quant se prega santament.

Oh Mare del Vero Deu,
de la campanya salut!
En general ha plogut,
y cada hú lo toca y veu:
Vos la protectora seu
de Sardenya y'l continent.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

Després de los tres cents anys
de sua venguda à l'Algué,
tots la coneixém tant bé,
que lo miracle és à mans.
Ha conservat los cristians,
que olvidada l'han primé.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Quant se prega santament,
sempre la gracia se obté.

No ne sém mereixedors
del gran miracle vengut.
De María havém tengut
tantas gracias i favors;
y nosaltros pecadors
sempre la estém ofenent. [265]
Sempre la gracia se obté,
Quant se prega santament.

Ama'l Fill, lo Salvadó,
Ella se n'és engraciada;
y nos dona bona anyada,
prenintnos en compassió,
encara que'l pecadó
no recordi que la ofen.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

Deu lo Pare estava ayrat
contra tots los pecadors;
de aixutor y gran fredors
nos havia menassat.
Es Ella la que ha pregat
per subllevar lo turment.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

Titol de Vallverd María
Vos seu lo nostro corfort.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fins à l'hora de la mort,
Vos tenguim en companyía;
fins à l'última agonía
vulgueu estarnos present.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

La nostra advocada essent
conservàunos en la Glória,
y portaunos en memoria
per gosarla eternament.
Sempre la gracia se obté,
quant se prega santament.

§ 9. —**La Vérgine de** *Talía*

Lo día 1r de Maig té lloch un'altra festa dita de la Vérgine de Talía, que se celebra à Olmedo, petit vilatge à una mitj'hora de treno de l'Alguer.

Los algueresos en aquest'altra ocasió, aprofitant del rebaix que à ellos acordan las ferrovías secondarias, no fan à manco de ferli una gita de plahier, carregantse de cistellas, peixeras y *trucas* (carabassas), ahont no hi faltan los tradicionals ous bullits, lo peix frigit y la dolsa malvasía de las campanyas algueresas.

L'Olmedo no té arrés que veure ama l'Alguer. [266]

Los sous habitants, que vistin lo costúm sardo, parlan lo dialecto *logudorés*, que difereix assay del de l'Alguer. Acostuman en aquesta, cóm en totas las altres festas, de ballar lo tant coneixut *ballu tundu*, que te de tendre analogía ama la *sardana* de Catalunya; y és en aquí que també los algueresos hi prenen part, formant un gran cércol ama las mans ajuntadas, y girant en rodó.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ma, cóm aquestos tenen poca pràctica en fer los moviments d'equilibri, que tal ball requereix, y també per los diversos costúms que allí se mesclan, resulta que tot alló, en lloch de paréixer un ball tradicional, fa pensar que hagin improvisat una gran mascarada fent riure de gust als que assisteixen.

§ 10. —**Sant Joan**

Sa festa de Sant Joan ricorreix lo 25 de Juny.

Las sólitas tendas de torró y confitura, gazosa y ví, nou y vallana embarrassan la plasseta de l'iglesia, la qual se troba à la vora de la marina, à poca distancia de l'Alguer.

La nit de la vigilia tots los algueresos hi acudin, umplint la petita nau de l'iglesia, ahont s'hi cantan certos gosos que no transcriuré per esser en dialecto sardo.

Aforas los minyonets se penjan à las jaquetas dels pares, demanant ama insistencia un sisé (5 céntims), que lego gastan en *cavallutxos* y *munyiquetas* de pasta dolsa. En complexo gran concurs de gent, molta animació, sons y cants que duran fin à mitja nit, hora en que cada hu se retira à-n casa sua deixant allí als divots de *Baco*, que, estirrigats de llonch en una *cola* esperan la llumera del nou día, que lis hi obri'ls ulls.

A Sant Joan hi és lo costúm de banyarse à la mitja nit en punt de la vigilia y així tendre lo cos llibrat de qualsessía malaltía.

En aquest día las fadrinetas fan la prova del plom, coneixuda en Catalunya y en altras llochs.

Y així lo maytí també de la festa, gitan un clavell al carrer y'l nom del que l'acullirà serà lo nom del jove que lis hi donarà la sort.

Son de notar també altras duas festas de campanya: «Santa Agna y Las Marías». La primera ocorreix en Juliol, la segona en Setembre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 11. —**Lo cavall de la mort**

La nit de la Commemoració dels difunts, un sagrestà am'una campaneta va de porta en porta, demanant la llimósina per las ànimas dels qui no son mes; lo que se diu *Lo cavall de la mort*, perqué, com m'han assegurat, en altros temps, enlloch del sagrestà, ixiva un capellà à cavall.

§ 12. —**Nadal**

La nit de Nadal, oltre las altras cerimonias, vé cantada en Catedral una antiga cansó catalana la qual diu En Toda se conserva també à Mallorca. [267]

Parlant de costúms y tradicions, no puch fer à manco de transcrivirla.

Es aquesta:

LO JUDICI

Al jorn del judici,
parrà qui haurà fet servici.
Un Rey vindrà perpetual
vistit de nostra carn mortal;
del Cel vindrà tot certament,
per fer del segle jutjament.
Ans que'l judici no serà,
un gran senyal se mostrarà:
lo sol perdrà la resplandor,
la terra tremarà de por.
Aprés se badarà molt fort,
amostrantse de gran conort;
amostrarse han ab crits y trons
les infernals confusions.
Del Cel gran foch devallarà,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com à sofre molt podirà;
la terra cremarà ab furor,
la gent haurà molt gran terror.
Aprés serà un fort senyal
d'un terratremol general;
les pedres per mitj se rompràn,
y les montanyes se fendràn.
Llavors ningú tindrà talent,
d'or, riqueses ni argent,
esperant tots quina serà
la sentencia qu'es darà.
De morir seràn tots sos talents,
esclafir los han totes les dents;
no hi haurà home que no plor,
tot lo mon serà en tristor.
Los puigs y plans seran iguals,
allí seràn los bons y mals.
Reys, Duchs, Comtes y Barons,
que de llurs fets retran rahons.
Aprés vindrà terriblement,
Lo Fill de Deu Omnipotent,
qui morts y vius judicarà:
qui bé haurà fet allí's parrà.
Los infants, qui nats no seràn,
dintre ses mares cridaràn;
diràn tots plorosament:
«ajudans Deu Omnipotent». [268]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 13. —**Supersticions**

La nit dels morts, s'aparella una mesa ama los avansos del manjà del día, advertint, peró, de no posar forquetas, rasors o altros objectes que punxin.

Al mudarse de casa, se portan primer la sal y un pà.

Quant los mariners se troban assay alluny de'n terra, no deun de parlar de anegats.

Lo siulet à l'orella dreta és senyal que diun bé de nosaltros; à a l'esquerra, que ne diun mal.

Quant un cutxo (gos) *orquireja*, cóm diun en aquí, à sota de la finestra de un malalt grave, no passaràn assay días que aquest morirà.

Gitar lo ví la à la mesa és senyal d'alegría; gitar l'oli, de desgracia.

Quant un minyó *jumpa* ama las cambas à un'altro, aquest no crixi mes.

Si una persona, cusint, se punxa lo dit y no l'ixi sanch, aquesta mori primer d'haver acabat lo treball que tenía à mans.

Quant se deixa sola à una criatura, se li posa à costat un tros de pà, per por que las bruixas no l'embruixin.

Quant à un minyó ne l'ixi una dent, ell l'amaga en un forat de la paret, esperant que vagi lo rató à se ne'l prendre y posarli en cambi moneda.

Quant los minyons tallan la cúa à la sargantana, al veure las contorsions qu'ella fa, diun que flastoma.

Hi és la creencia que los sidadus (tresors), entant que no son descoberts, estiguin en possessió dels diables.

Al fer à la mesa una creu ama las posadas, las donas supersticiosas prenen cuidado de desferla lego, dient qu'és senyal de mal auguri.

En divendres no se tallan las ungles.

En dijous y divendres sant las donas no se pentinan.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo que te orellas llongas diun que tengui vida llonga; lo que las té curtas, lo contrari.

Las taquetas blancas en las unglas indican que, lo que las porta és un mentider.

Se creu que la pell de la *curora* (serp) porti fortuna.

Se creu que lo cutxo tiri lo llamp.

Quant en un carrer mori una fadrina ó un fadrí, hi és la superstició que no passarà assay temps que en lo mateix carrer ne moriràn altros set del mateix sexo.

Quant à una jova ni li cau lo devantal, és senyal que calqui hú l'ha desitjada.

Per fer passar lo senglot à quí'l té, se li dona un assusto ó se'l baralla.

Per curar los talls en los dits, se los faixa ama teranyina.

Quant en la parpella del ull ixi un granet (dit *l'ull sol*), per curarlo se fa mostra de cusirlo, passantli al demunt un'agulla enfilada.

Per curar l'*os del cor* (alteració que vé als pulmonis, impedint [269] per un poch la respiració), las del pópul rasan certos gosos que, al diure d'ellas, tenen un poder diví.

Y per saber si una persona és estada *presa per ull*, se gitan tres goteras de oli à dins de una tassa de algua, y, à damunt d'aquestas, tres pedretas de sal. Si l'oli se desuneix, aquella persona és estada *presa per ull*, lo contrari si no subeix ninguna alteració.

Las faturas venen fetas de las fadrinas, quant s'abijan que un jove no corrispon à l'afecte d'ellas, que ama indiferencia; prenen una poma, una pera, etc., y li fiquin à dins tantas agullas; després la fan tendre, per mitj de un'altra persona, al desfortunat jove, restant aqueix *faturat*, és à diure, no passarà un gran espaci de temps que morirà en consumpció. Adamunt d'això, quant veun que una persona es presa de la tristesa: *¿Perqué tens aquesta mala cara? ¿Que t'han fet las faturas?...*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 14.—**Lo joch del sedàs**

Se buscan quatre cantonadas, que venen ocupadas de altras tantas minyonas, mentre una quinta, ama'l devantal agafat va d'una à l'altra dient: «Dóname'l sedàs»; al que ellas responen: «Vés a-n allà», y li ensenyan à la companyona de costat.

En tant las minyonas se cambian de posto; ma si ellas no son bastant llestras, lo posto, ó cantonada, vé prés de la que va demanant, y à la que arresta à fora toca à la sua volta à demanar los sedàs.

Y així sigui lo joch.

§ 15.—**Lo cuch de xia Pepa Santa**

Tantas minyonas forman un cércol, ama las mans agafadas y sospesas en l'aria.

La que dirigeix lo joch, que sempre és la mes granadeta, assenyala à cada parell de mans adjuntadas, lo nom de un àbre de fruyta, així, l'abre de la poma, de la pera, del barracoch, etc.

Un'altra qu'està à mitj cércol, y que se diu *lo cuch*, va de un abre à l'altro, cóm per manjarne las fruytas, y després de haver fet lo giro de totas las minyonas, la que dirigeix lo joch diu, rovolgintse à ellas: «Qui s'ha menjat la poma?» Al que responen: «Lo cuch de xia Pepa Santa» «Qui s'ha menjat la pera?». —«Lo cuch de xia Pepa Santa» y així per totas las fruytas, fins que, al arribar al última, ella am'un mocador tursit, sigui al *cuch* que, per no enconjar cops corri en zig-zag à dins y à fora del cércol, acabantse lo joch am'una gran risada de las minyones.

§ 16. —**Cercar agullas**

Am'un mocador bendon los ulls de una minyona, y aquesta s'engenolla en terra, cóm que cerquessi calqui cosa; al que las altras li demanan:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—¿Ama cosa cusi ta mare?

Y ella: —Ama l'agulla y lo didal. [270]

—¿Ama cosa enforna?

—Ama la pala y forconi.

—Cerca agullas.

Y ella cerca.

—¿Bonas son?

—No.

Al·hora las minyonas fugin, y à la que vé agafada toca à deixarse bendar los ulls principiantse així lo joch de nou.

§ 17. —**Quanta corrus hi ha al meu camp**

Un minyó s'arrimba ama'l cap à la paret, y un altro, que li seu à damunt de l'esquena, trahient enrera d'ell un cert número de dits, li demana:

Barilàm, Barilàm,
¿quanta corrus[33] hi ha al meu camp?

Aquell respon, y si no endevina, l'altro sigui dient:

Si quatre (ó'l numero de dits que ha tret) havessis dit,
d'aquestas penas ne foras ixit.
Barilàm, Barilàm,
quanta corrus hi ha al meu camp?

Al endevinar, lo qu'estava à sota se n'aixeca y passa l'altro à fer de *cavall*.

§ 18. —**A saltaniel·li**

Un minyó se posa encrunat ama las mans als genolls, y un altro li salta al damunt, de part en part, dient:

[33] Nota (1) de l'original: Corru=banya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un pà de sou. Una gata escorjada, ó altras frases extravagantas, que los altros, que siguin, saltant enrera d'ell, tenen de repetir idempticament.

Al que *esbatlla* toca à la sua volta à encrunarse, lo que se diu *acupsà.*

Certas voltas, no diun arrés, y al saltar deixan, à damunt de l'esquena del que *acupsa*, un mocador, una cinta, etc.; y, després, cada hú, sempre saltant, té de prendre la cosa d'ell, sense gitarne la dels altros.

§ 19. —**Pardal vola**

La que dirigeix lo joch posa los dits à damunt dels genolls y al diure: «Pardal vola», los sospén en l'aria: moviment que fan també las minyonas que li estàn segudas en giro.

Peró si calqui una alsa los dits al nom de un objecte que no voli, aquesta pert y posa un pinyo.

§ 20. —**Salí mà**

Aquest joch ve exegüit tant dels minyons cóm dels grans, expecialment entre la gent marinera, per calentarse en los días de fret de l'hinvern. [271]

Hú am'un mocador torsit dóna un cop en la palma de la mà de l'adversari, y aquest, després de recivit lo cop, treu un cert número de dits, que si combinan ama'ls d'aquell que guayta'l mocador, guanya; sinó l'altro sigui à distribuhir cops, fins que no vegi un número de dits corresponent al qu'ell treu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 21. —**Una Rondalla**

Un emperador anava en cerca de prendre una bella muller, y diheva, que si ella fossi estada casada, se l'hauría presa lo mateix, encara que'l marit no havessi vulgut.

Eco que dels cortesans, que li fevan d'espías, ve à saber que una dona, que verament se poguessi diure bella, era la muller de un cert oficial, qu'ell tenia al regiment.

¿Que tenia de fer ell per poguerla tendre? ¿Qui maneras estrolicar?

Eco'l que fa.

Envía à cridar à l'oficial, y, ama'l pretest qu'era cambiat en un altro lloch, lego mateix lo fa partir perqué se preparessi lo nou al·logi. L'en de demà l'oficial, per obehir à los ordres del emperador, parteix que encara no havía fet día, y l'emperador, apenas sabut això de las espías, se'n va en casa de la muller.

Aquesta encara dormia així que no s'abija de la sua venguda.

Lego entrat se'n treu lo guant blanch que portava en la ma dreta y lo posa à damunt del llit.

Ma apenas havia alsat lo llensol per contemplar si la dona era cóm li havien dit, qu'enten una remor à dabaix de l'escala.

Era gent que muntava. ¿Cóm fer?

Al-hora, timint que calqui hú no'l trobessi allí, cerca lloch per s'amagar, y, no sabent à hont, se n'entra à sota del llit, deixant peró, sense manco se n'abijar, lo guant à damunt del llensol.

Lo que muntava era lo marit de la dona, l'oficial, que haventse olvidat certas cosas, era tornat enrera per las prendre.

Ma qual és la sua sorpresa al véure que à damunt del llit hi era un guant??...

Lo coneix, y lego mateix pensat que l'emperador l'havia cambiat à posta, perqué, partit que fossi, ell poguessi anar quant volguessi en casa de la sua dona, grandement ofés, se'n va.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'emperador apenas anat l'oficial, ixi de sota del llit, se pren lo guant y, à la sua volta deixa l'aposento, mentre la dona dormiva encara.

Eco que torna l'oficial y enlloch d'anar dret en casa sua, se'n va en un locanda.

A-n allà hi està per manjar y també per dormir.

La sua muller estimada l'esperava; y no se pot diure lo son desconsol al saber que lo marit era tornat y en casa d'ella no s'era vist.

No podía trobar pau; plorava, no sabent la causió de perqué ell s'era separat d'ella.

La pobra dona, Ella no s'era abijada d'arrés de tot alló, que li era passat. [272]

Los amichs de l'oficial, sabut tot això, van y'l referéixen à l'emperador, lo qual vehient, que ne era ell tota la causió, y no volguent que entre aquellos dos duressi la discordia, pensa un modo de ferlos tornar en pau. Fa aparellar una gran pranzo (dinar) é hi convida tota la gent noble, ordenant una severa punició per qui no hi fossi vengut.

Tots hi acudin, y no hi faltan que l'oficial i la muller.

Al-hora hu dels amichs se mou y va à prendre à l'oficial.

Apenas aqueix arriba, l'emperador li demana de la sua muller y'l perqué no l'havía portada, y l'oficial respón ama aquestas paraulas:

Ni muller tench, ni muller cerch;
Primer la tenía y ara no mes.

¿I cóm, li diu l'emperador; potser que sigui morta? Se fossi morta peró la veu se sería esparjida, y jo també l'hauría sabut. Donchs ¿ahont és que l'haveu posada?.

Al hora una altro oficial va à la prendre.

A las fruytas l'emperador dona orde que tots los convidats diguessin un compte, y la muller de l'oficial li fa saber que si li permitía ella també diuria lo sou.

«Dihéu, dihéu», respón l'emperador, apunt aqueix és lo que jo vull entendre.

Y ella prén à diure així:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vinya era y vinya só,
amada era y mes no só;
y no se per qual causió,
la vinya ha perdut l'estajó.

Y lo marit:

Vinya eras y vinya sés,
amada eras y mes no sés.
Per la barba de Lleó[34]
la vinya ha perdut l'estajó.

L'emperador qu'enten aixó, havent comprés tot lo que volían diure, respón:

Vinya eras y vinya sés,
amada eras y mes no sés;
Jur demunt de la mía corona
qu'he alsat la fulla y no he tocat la rosa.

Y després d'aver jurat à damunt la sua corona de no haver ofés per arrés la muller del oficial, los fa unir de nou y d'aquell día, marit y muller se passan la vida sempre en pau y concordia. [273]

CAL FIXARS'HI (273-275)

Día 27 de maig d'enguany lo Rdm. Sr. Bisbe de Madrid-Alcalà, Dr. D. Leopold Eijo i Garay, publicà una *Circular* sobre «los idiomas extranjeros y los actos religiosos», a on, entre altres coses diu: «Las numerosas obras de celo consagradas en nuestra diócesis a instruir y educar a los niños, son siempre objeto de nuestra singular predilección, y ya sea visitándolas personalmente, ya adquiriendo informaciones fidedignas, las estudiamos, puesta siempre la mira no sólo en la difusión de los centros de cultura religiosa, sino que también en su ordenamiento más adecuado para los

[34] Nota (1) de l'original: Així se diheva l'emperador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altos fines que persiguen. El primero de todos es la formación de la conciencia cristiana, recta e ilustrada, y de la piedad sólida; la corrección de las inclinaciones torcidas, el dominio de las pasiones y el ejercicio de las virtudes, a la par que de las prácticas religiosas, que, aprendidas y arraigadas desde la niñez han de ser algo casi consubstancial a la conciencia, de suerte que en ellas encuentre el ánimo consuelo y sostén en todo el resto de la vida.

«Nuestros colegios católicos deben ser el principal plantel de la generación de mañana, conocedora y firmemente cumplidora de «todos» sus deberes; de todos, decimos, no sólo de los estrictamente religiosos, sino también de los de ciudadanía, ya que también éstos obligan en conciencia, y sería manca y estaría falseada la educación que a ellos no se extendiera. No es buen cristiano quien no es buen ciudadano, ni ama a Dios quien no ama debidamente a su Patria.

«Otro fin, pues, que deben tener siempre a la vista los educadores es la formación en los jóvenes, desde los años de su tierna infancia, de un patriotismo que, basado en el conocimiento amoroso de las glorias de nuestra hidalga nación, debe florecer y fructificar en una escrupulosa conciencia acerca del cumplimiento de los deberes ciudadanos. Patriotismo que debe ir animado, como el cuerpo por el alma, por un acendrado espíritu cristiano, que cifre siempre su mayor gloria en la limpieza del alma, en la cristiana caridad y en la superior estimación que merece una nación a la que tan gloriosa parte ha cabido siempre en los designios divinos.

«Por eso, aparte otras causas, hemos visto con desagrado que en algunos colegios, y a veces de los tenidos por más elegantes, se olvida un poco la parte patriótica de la enseñanza y de la educación, llegándose en algunos a que sea de tal modo oficial una u otra lengua extranjera, que se considera como falta el hablar español, y, lo que es más absurdo, se practican en extranjera lengua actos de devoción y de piedad.

«Nada más lejos de nuestro ánimo que cuanto pueda significar aversión, ni siquiera la más leve, a que se aprendan lenguas de otros

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

países: mientras más sepa cada español, más útil será para la Patria; para serle más útil a ella y servir mejor a Dios, ha consumido quien [274] esto dice, horas y esfuerzos en aprender varias lenguas; pero no debe dudarse que los ánimos juveniles, al verse obligados un día y un mes y una año tras otro a hablar con sus maestros y con sus compañeros en una lengua extraña, y al recibir en ésta el preciado tesoro de su ilustración, han de formar, aunque sea involuntaria e inconcientemente, concepto de que aquella lengua es superior a la española. Y ese concepto, que, por fortuna, está muy distante de la realidad, constituiría en los discípulos lamentable error y predisposición antipatriótica.

«Por lo que atañe a las conciencias, con sobrada claridad se ve que las prácticas de piedad, las exhortaciones, oraciones, confesión sacramental, etc., para que lleguen al fondo del corazón del educando, han de hacerse en la propia lengua de éste; jamás en otra lengua que, siendo extranjera, siempre será ajena y superficial al espíritu, por muy bien que se la conozca. Por eso son numerosas las prescripciones de la Santa Sede de que la instrucción religiosa se dé «in lingua vernácula», en la lengua nacional.

«No es esta ocasión de dilucidar si esos defectos que acabamos de presentar, se deben a falta de adaptación de las personas extranjeras que, por amor de Dios y celo religioso, se han consagrado al apostolado de la enseñanza, pero que no pueden prescindir del hábito adquirido y de su propia lengua natal; o si más bien se deben a la voluntad expresa de los padres, que creen más elegante, de mejor gusto, de más selecta distinción, el que sus hijos se eduquen «a la extranjera», posponiendo los intereses de una educación profundamente patriótica a ciertos convencionalismos que hoy, afortunadamente, van muy de caída, y torturando los ánimos juveniles, de suerte que ni aun en las horas de recreo se les permite la expansión en la propia lengua.

«Sea de ello lo que fuere. Nós no podemos menos de declararnos, porque nos sentimos requeridos por nuestro deber pastoral, contra esos hábitos, que juzgamos antiespañoles y antipedagógicos; y, por lo que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atañe a la formación piadosa, debemos prohibir, y prohibimos, que en los colegios católicos de nuestra diócesis se practique acto alguno religioso de cualquier clase que sea, en lengua extranjera; la hora de oración no es hora de estudio de lenguas.»

I acaba per manar lo Rdm. Prelat que en tals col·legis per tots els actes de piedat, v. gr. « ejercicios espirituales, pláticas, lecturas, cánticos piadosos, exhortaciones, consejos privados de educación religiosa, etc., etc., deberá usarse siempre nuestra hermosa lengua, en cuya literatura encontrarán los educadores arsenal copiosísimo de ideas, a cuya propia eficacia se unirá la de comunicarlas en la lengua que más al fondo del corazón de los educandos ha de llegar.

«Abrigamos la seguridad de que nuestros amados hijos, los religiosos y religiosas, y cualesquiera otros, que vivan consagrados al trascendental apostolado de la enseñanza, se atendrán amorosamente a estas nuestras disposiciones, y así el alto y merecidísimo aprecio que con su labor docente y educadora ya merecen de Nós y de cuantos le conocen, se acrecentará en lo sucesivo. [275]

«Son tan eficaces cooperadores nuestros en la apostólica labor de formar para Cristo los corazones, que los amamos como a hijos de predilección y Dios les premiará ciertamente sus afanes para educar para mañana una generación digna de la Iglesia católica y digna también de nuestra amada Patria española.»

Així parla, això ensenya, això mana Nostra Santa Mare l'Església.

¡Quina satisfacció mes grossa no ha d'esser per nosaltres veure proclamada una volta mes i d'una manera tan eloqüent i tan llampant per boca del Rdm. Sr. Bisbe de Madrid-Alcalà la doctrina que tota la vida hem sostenguda, defensada i practicada de «que les idees» i veritats de la Relligió pertoca «comunicarles en la llengua que mes an el fondo del cor ha d'arribar» an els qui les han d'apendre, això ès, en la llengua pròpia, en la llengua nadiua, *in lingua vernàcula*, tal com mana la Santa Mare Església (Con. Trid. Sess. XXIV, c. VII) que «en les Misses Solemnes i en la celebració de les coses divines» «tots els Rectors de Parròquies» «cada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

día de festa o de solemnidat» «han d'esplicar en llengua vernàcula la Sagrada Escriptura i fer saludables exortacions i han de malavetjar aficarho dins el cor de tothom i instruirlos en la lley del Senyor»(necnon ut inter missarum solemnia aut divinorum celebrationem, sacra eloquia et salutis monita eadem vernacula lingua singulis diebus festis vel solemnibus explanent; eademque in omnium cordibus, postpositis inutilibus quaestionibus, inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant).

¿Què vol dir «llengua *vernàcula?*» Segons lo Rt. Gil Forcellini (*Totius Latinitatis Lexicon*, —Prati, 1858-1875—T. VI, p. 293) «*vernaculus* proprie dicitur qui est domi nostrae, item in nostra urbe aut regione, nostrae regionis proprius; *domestico*, *nativo*, *proprio del paese*, *paesano:* et usurpatur tam de personis quam de rebus inanimis, *Varr.* 5, LL. 12. — Segons *Harper's Latin Dictionary*, que té per fonament la versió inglesa que E. A. Andrews feu del gran Diccionari Llatí-alemany de Freund i es obra dels Professors nortamericans Charlton T. Lewis i Charles Short, publicat a Nova York, Cincinati y Chicago l'any 1907, p. 1974: — *Vernaculus*, *-a*, *-um: Native*, *domestic*, *indigenous*, *vernacular* (nadiu, casolà, indígena, matern).

Per lo mateix, se diu propiament llengua *vernàcula* la llengua *de ca-nostra*, *de la nostra ciutat*, *de la nostra regió*; la llengua *nadiua*, *domèstica*, *materna*, *nacional*, això ès, de *la terra a on un ès nat.* Aquesta llengua per nosaltres ès la que's parla vulgarment a Catalunya espanyola i a Catalunya francesa, an el Reyne de València, a les Balears i a Alguer de Sardenya.

ET NUNC REGES INTELLIGITE. ERUDIMINI QUI JUDICATIS TERRAM. [276]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Edició de les Obres de Mn. Costa i Llobera (276-286)

N'haurem de dir un mot per eludir tota responsabilidat devant l'història.

Mort nostron altíssim poeta, com sabeu, dia 16 d'octubre de 1922, s'anuncià an els quatre vents que a Barcelona anaven a fer una edició completa de les seues *Obres*, obrintse a *La Ilustració Catalana* d'allà una suscripció aposta. Ens hi apuntàrem a l'acte, segurs de que farien lo mateix la majoría dels *mallorquins concients* i que de la pretenciosament anomenada *Escola Mallorquina* no n'hi mancaría cap, corretgintse de la *virollencada* que feren no apuntantse casi cap a l'*Edició* de les *Obres Catalanes de Miquel S. Oliver* que feu la mateixa *Ilustració Catalana*[35] de Barcelona.

Entre aquest any passat i la primería de l'actual ès sortida l'edició promesa de quatre toms. No n'hem volgut dir res fins avuy per veure si cap dels elets que pretenen l'esclusiva de l'amistat i de l'admiració de nostron altíssim Poeta badaría boca sobre certes semes que tal edició presenta i que desdiuen molt de l'altitut i del caràcter sagrat de l'escriptor que's tractava de glorificar. En vista de que negú nat piula, piularem

[35] Nota (1) de l'original: Els suscriptors arribaren a esser 240. De mallorquins just n'hi hagué 18: tres d'ells residents a Barcelona; un, D. Antoni Maura, a Madrid. Entre els altres 14 figuren la Diputació Provincial, l'Ajuntament de Ciutat y jo, esborrat del *Llibre de la Vida* de *l'Escola* Mallorquina. I ¿qui son aqueys deu restants? Uns quants d'escriptors i alguns amichs particulars de N'Oliver, que an el parèixer n'havía de tenir mes a Mallorca. Dins aqueixa llista de suscriptors brillen per llur ausencia En Joan Alcover i Maspons, En Gabriel Alomar, Na María Antonia Salvà, En Guillem, En Miquel i En Bartomeu Forteza i Pinya, En Fèlix Escales, En Joan Ramis d'Ayreflor, Mn. Salvador Galmés, En Guillem Colom. Els nostres *super-homes* son així. ¡Tots tan *catalanistes* i tan bravetjadors de fer costat an el Reneixement català! Ara be, dins la llista de 406 *Adjunts Numeraris* del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona, que donen 12 pessetes cada any per sostenir l'institució floralesca, ¿sabeu quants n'hi ha dels *Dii majores i minores* de la piramidal *Escola Mallorquina?* Donchs ni un ni cap. De tot Mallorca just hi som jo, que, segons diuen males llengues, estich venut an el inimichs de Catalunya; *La Veu de Catalunya* m'espedí la credencial de *selvatje* i d'*indigne de viure entre gent civilisada* i En Puig i Cadafalch me calificà d'*home de baix llivell cientifich i de mes baix llivell moral.* Ho digué, en publich, però cap diari s'atreví a estamparho per que jo no posàs una querella criminal an el Rey Herodes de la Mancomunitat d'aquell temps. ¡Deu l'haja perdonat! Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nosaltres ab la nostra acostumada claredat, ravascosa si voleu, pero sincera i coral.

Tipograficament els quatre toms son una preciosidat d'elegància i bon gust. Llàstima que hi haja aquelles *semes* en cosa mes sustancial que la part tipogràfica, que desentonen horrorosament.

En primer lloch el títol de *Obres Completes de Miquel Costa y Llobera* ès una solemne mentida. *Quod sic probo.* Tanca el tom IV una *Nota Editorial* (p. 267-269) a on lletgim:«Seguint el criteri dels dos amichs (En Joan Alcover i En Miquel Ferrà) se n'ha eliminat (de l'Edició) tot lo que no fos materia literaria, encara que per altres conceptes tinga un valor positiu, per exemple la seua copiosa colecció de Sermons i algunes composicions en vers, d'intenció purament piadosa». Quant un llitx això, romàn ab els cabells drets, de que subgectes que [277] pretenen de crítichs i hi actuen, puguen sostenir i practicar un «criteri» tan absurd i bordissench, que nega la categoría *literària* a la «copiosa colecció de sermons» i «composicions en vers d'intenció purament piadosa» de Mn. Miquel Costa i Llobera. Segons tal «criteri», queden *ipso facto* fora de la *literatura* totes les obres conegudes del Beat Ramon Llull, les Homilies i tractats apologètichs, ascètichs, místichs i de controvèrsia de St. Basili, de St. Crisòstom, de St. Gregori de Nazianz i de Nissa, de St. Ciril d'Aleixandría i de Jerusalem, St. Germà de Constantinoble, St. Sofroni, Tertulià, St. Ciprià, St. Ambròs, St. Lleó, St. Agustí, Lactanci, St. Bernat: queden *ipso facto* fora de la *literatura* les obres de St. Juan de la Creu, de Sta. Teresa, de Fr. Lluís de Granada, de Fr. Lluís de Leon, del P. Nieremberg, de Fr. Juan dels Angels, casi totes les de Bossuet, Fenelon, Massillon, St. Francesc de Sales, Bourdalone: queden fora de la *literatura* casi totes les *oracions* de March Tuli Cícero, casi totes les de Demóstenes; queden privades de categoría *literària* l'inmensa majoría de les obres dels escriptors grechs i llatins, casi totes les obres escrites durant l'Edat Mitja i bona part de les escrites del sigle XVI ensà; queden fora de la categoría literària tots els Llibres de la Sagrada Escriptura, de l'Antich i del Nou Testament. ¿Tal volta no s'escrigueren tots els Llibres de la Biblia i tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els dels Sants Pares, Escriptors Esglesiàstichs i Doctors de l'Esglesia ab «intenció purament piadosa», «purament» apologètica, apostòlica, catequística o controversista, ab la mateixa «intenció» ab que Mn. Costa i Llobera escrigué la seua «copiosa colecció de sermons»? ¿Tal volta els grans oradors de Roma, Grècia i de totes les nacions civilisades, perorant devant Parlaments i Tribunals, no han produides les seues obres-mestres d'oratòria ab una «intenció purament» científica, «purament» política, «purament» utilitària? Per lo mateix, la Sagrada Escriptura, les Obres dels Sants Pares, Escriptors Esglesiàstichs, Doctors de l'Esglèsia, els escriptors místics, ascètichs i controversistes i tots els escriptors seglars o gentils de totes les nacions civilisades que han compostes llurs obres ab un fi diferent del *fi literari*, ab una intenciò *extra-literària*, no pertanyen a la «literatura»; tot quant escrigueren, els milenars d'obres-mestres que produiren i produeixen, —segons el criteri de D. Joan Alcover i Maspons i D. Miquel Ferrà, «no son materia literaria, encara que per altres conceptes tenguen un valor positiu». ¿I els qui enfloquen tals... ocurrències, son crítichs? No, son *super-homos* de tants de... *bemols* que s'atansen a negar fins i tot a les obres del Bt. Ramon Llull la qualidat de «matèria literaria». No ès estrany idò que la neguin a «la copiosa colecció de sermons» de Mn. Miquel Costa i Llobera, an els seus *Via-Crucis* en vers i an el que compongué en prosa per encàrrech del Rdm. Sr. Bisbe Campins, el qual ordenà que s'en servissen totes les esglèsies de Mallorca per practicar tan devot exercici; com tampoch no ès estrany que hagen tret aqueys dos crítichs de les *Obres Completas de Miquel Costa y Llobera* lo MES DE MAIG *consagrat a María Santíssima*, *imitat del que en castellà compongué D. Juseph M.ª Quadrado.* —Palma. Estampa d'En [278] Joseph Mir. 1904.—VII + 249 planes de 163 x 112 mm. —Els *Super-homos* son així; suprimeixen de les *Obres* de Mn. Costa tota «la copiosa colecció de sermons» d'ell, totes «les composicions en vers d'intenció purament piadosa», dos volums de *Via-Crucis* i el volum del *Mes de Maig*, imitació del d'En Quadrado, tan clàssich, tan enlayrat, i llavò tenen... pit per anomenar l'edició: *Obres Completes de Miquel Costa y Llobera.* ¿Ho

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veys com ja el títol de l'edició ès una solemne mentida? —I ¿què en direm de l'haver suprimida a l'altíssim poeta la qualidat de «prevere»? Fins i tot el *Mossen* li han encapsat, ni li han volgut respectar el tractament de *En*, tan antich y tan català. Els *Instituters*, sens dupte per acreditarse de *restauradors* de les coses catalanes, se despullen ells i despullen els altres del venerable *En* (<ne < domne < domine; na < domna < domina, A. Zuner. *Rom. Sprachw.* I § 58 n. 3).

Pero encara hi ha mes coses an aqueixa edició de les *Obres Completes de Miquel Costa y Llobera*, que no poden anar ni ab rodes, per exemple, haver prescindit de la Censura Esglesiàstica. La major part de les obres de Mn. Costa i Llobera contengudes dins els quatre toms d'aqueixa edició son de tema relligiós, i afecten directa o indirectament an el dogma, teología natural, ètica, devoció, i instrucció relligiosa, moral, ascètica i mística. Segons el canon 1385, § 2, del Codi Canònich vigent, les obres que toquen punts d'aqueys pertoca subjectarles a la Censura Esglesiàstica, i falten a la Lley de l'Esglèsia els qui les publiquen sensa tal censura. Mn. Costa i Llobera sempre havía subjectades a la Censura Esglesiàstica les obres que publicava. ¿Tal volta per amor d'assò, perque la major part ja estaven censurades, porien prescindir de tornarles sometre a la Censura per la present edició? Ho prohibeix lo Canon 1392 § 1, que mana que les obres publicades ab *Censura* s'han de tornar a sometre a la *Censura* en ferne una nova edició. I ademés hi ha que els *Himnes de Prudenci* que umplen 132 planes del tom IV, com a no publicats no consta en lloch que negú may les haja somesos a la *Censura* Esglesiàstica. D. Joan Alcover i Maspons i D. Miquel Ferrà, com a *missers* i *Llicenciats* que son *en dret civil* i CANÓNICH, tenen obligació de sebre y d'observar aqueys cànons y les havíen de fer avinents a l'Editor de Barcelona, el qual tenía obligació estricta d'observarlos i cumplirlos, sometent a la *Censura Esglesiàstica* l'edició de les obres del sacerdot Costa i Llobera. —Lo gros ès que la familia del nostre altíssim poeta no se cuydàs gens de que les seues obres se publicassen així com mana la Nostra Mare Esglèsia. Lo gros ès que, haventhi en la familia tot un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prevere, *mermessor* i nebot del gran poeta, haja tolerada tal infracció dels Cànons en la publicació de les obres de son oncle.

Jo en protest de la manera mes formal com a *català de Mallorca*, com a sacerdot i com admirador, entusiasta i *amich intim* de l'alt poeta. Per tots aqueys conceptes tench un dret demunt el nom *gloriós* de Mn. Costa i Llobera, que no ès just de la seua familia, sino dels seus amichs, del Clero Mallorquí, de Mallorca, de Catalunya i d'Espanya.

A l'«Estudi Biogràfich» del gran poeta que encapsala l'edició i ès [279] obra de D. Juan Alcover i Maspons hi ha també un raig de mentides. Mentida ès la nota de la plana capdeventera, que diu que tal «Estudi» ès el «discurs llegit el día 31 de desembre de 1922, per encàrrech del Exm. Ajuntament de Palma, en l'acte solemne de ser proclamat Mossen Miquel Costa i Llobera *fíll ilustre de Mallorca».* Lo que llegí realment En Joan Alcover día 31 de desembre de 1922 fonch el discurs en castellà que li publicà el mateix día *La Vanguardia* de Barcelona, i n'hi donà MIL PESSETES, segons era veu pública a Mallorca aquells díes. L'escrit que apareix devant el tom I no ès mes que la traducció catalana del discurs en castellà, que caygué tan avall fins i tot an els Regidors de la Ciutat de Mallorca, entusiastes del discursant, que li havien comanat el discurs i que l'esperaven en mallorquí i no en foraster. —Prescindint de que tal «Estudi» siga una traducció, hem de dir que això ès el defecte mes petit que té. L'«estudi biogràfich» ès una vertadera desgràcia. Fonch una llamentable equivocació de l'Ajuntament de la nostra Ciutat el comanar a D. Joan tal discurs, perque no era gens indicat per ferlo; mes diré, era del tot incompetent. Si se fos tractat de glorificar just un poeta, D. Joan sería estat l'è per glorificarlo. Però se tractava de glorificar lo M. I. Mn. Costa i Llobera, que, ademés de gran poeta, era tot un teòlech, tot un predicador, un gran filosop, un arqueòlech. D. Joan Alcover s'ès acreditat sobiranament de crítich literari, tan per la poesía com per la prosa. Pero en teología i filosofía escolàstica, en ciència bíblica i Patrística, en Apologètica i controvérsia relligiosa, ¿quant, a on ni com ha acreditat D. Joan Alcover que hi entenga gayre? ¿Quant, a on ni com

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha demostrat sebrehi dir de prim? Si l'Exm. Ajuntament d'aquesta Ciutat hagués proclamat *Fill Il·lustre* Mn. Costa com a poeta i prosista de *bella literatura*, aleshores D. Joan sería estat indicadíssim per ferne l'elogi. Però aquella *proclamació* no se concretava a la poesía i *bella literatura* de Mn. Costa, sino que s'estenía a totes aquelles altres escelses qualidats que tan sobiranament el distingíen. Per lo mateix de totes havía de tractar l'elogiador i fer veure fins an-e quin grau l'elogiat les havía posseídes. Però D. Joan no tengué a bé entendrehu així, i just parlà de Mn. Costa i Llobera com a poeta i prosador de bella literatura, sensa dignarse estudiarlo com a teòlech, filosop, apologista ni predicador, arribant a dir fins i tot: «jo no podría aquilatar els seus mèrits oratoris sensa invadir esferes que m'estàn vedades». I ¿qui les hi ha «vedades» mes que la pròpia convicció de que en oratòria sagrada no hi entèn prou per parlarne? Aquí lo que procedía, era no admetre l'«encàrrech de l'Ajuntament», per que comanassen l'elogi de Mossen Costa a un altre mes competent i capacitat per aquesta cosa. Atribueix D. Joan a Mn. Costa, creym que sensa cap fonament, la «creència» de que els «sermons» «no perteneixíen a la jurisdicció literària»; i diu que «prova» que Mn. Costa pensava així, el fet de que aquest, que li donava tots els llibres que publicava, no li donà el de *Sermons Panegirichs*, publicat a Barcelona l'any 1916. ¿I del volum del *Novenari de La Puríssima*, publicat l'any 1918, ¿què en diu D. Joan? Res absolutament; ès segur que ignora tal publicació. I del *Mes de Maig*, [280] *Estacions del Via-Crucis* i *Exercici del Via-Crucis*, ¿que en diu el nostre crítich? Ni mitja paraula. Com ell té a bé donarho per «materia» «no literaria», en prescindeix en rudes; sistema *super-homonench* pur. I qui no li agrada que no'n menj.

Quatre altres coses criden l'atenció dins aqueix bo d'*Estudi biogràfich* sobre Mn. Costa: 1a Que no's diga un mot de l'història *interna* de l'*Oda a Horaci.* 2a Que no's diga res del fet de no haver volgut Mn. Costa que li alsassen un monument en vida i haver amenassats els qui le hi volien alsar, de durlos an el Tribunal, si tractaven de posar fil a l'agulla; 3a Que no's diga res tampoch del ferest *pessimisme* que devers l'any 1912 entrà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Mn. Costa i que fonch de tan fatals conseqüències per les nostres Lletres, puix l'altíssim poeta se tancà a la banda ben resolt a no escriure pus; 4a Que D. Joan Alcover i Maspons no haja aprofitada, per escriure l'*Estudi Biogràfich* de Mn. Costa i Llobera, la interessantíssima correspondència que l'escels poeta mantengué ab son amich coral D. Joan Rosselló de Son Fortesa i que aquest ha publicada, fenthi *oportunes* escapollades, demunt lo *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* (Febrer de 1923—juliol de 1924). Escloveyem una micoya aqueys quatre punts.

L'historia *interna* de l'*Oda a Horaci* la contí completa quant l'autor s'acabava de morir (*Bolletí*, XII, 359-361), i no ès cosa de repetirla. Negú l'havia contada fil per randa. Just el Dr. Rubió (*Catalana*, 1922, pag.481-2) n'havia alsat una mica el vel, calificantla de «episodi» molt «interessant». I ho és ferm, encara que D. Joan no li haja volguda concedir tal importància. Ell sabrà per que i jo també. Com jo hi vaig intervenir, com a confident de Mn. Costa i ell com *estrany*; jo defensant l'actitut de Mn. Costa en virtut de la confidència que aquest m'havia feta, i D. Joan boca closa i paupantse la barba,... veutassí tot.

Que D. Joan no fes cap menció d'allò del monument que Mn. Costa s'oposà que li fessen, se comprèn també per allò que diuen els castellans: *no mentar la soga en casa del ahorcado.* Si perque jo en parlí (ibid.) sensa anomenarlo a ell, s'hi va creure aludit i dins el mateix discurs lletgit solemnement devant la Corporació Municipal dia 31 de desembre d'aquell any se dignà pagarme aquell formidable brúfol tractantme de *energúmen*, ¿com poríem esperar que en motàs en cap de les maneres?

I ¿que en direm d'allò de no haver feta menció del *pessimisme* que roegà el cor de Mn. Costa durant els derrers anys de la seua vida? Tampoch no era gota indicat D. Joan per parlarne, allà on jo el consider *còmplich* dels causants o *ocasionants* del *pessimisme* de Mn. Costa; i an el lloch citat d'aquest Bolletí (XII, 361-364) en don bona enquesta ab la possible penumbra. Don Joan i los seus satèlits han tractat de negar aqueix *pessimisme* de Mn. Costa i que li fes arreconar la ploma. Elze

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

convé a ells desvanèixer la memòria de tal fet, de que son responsables i que progecta demunt ells una taca negra que los compromet de mala manera. Tal *pessimisme* no ès cap *invenció* meua sino un *fet* ben real que en donen fe tots els qui tractaren de prop Mn. Costa i volen esser sincers. [281] Entre altres, me poden guardar de mentir: *a*) mon bon amich D. Pere Llobera i Garau, cosin germà i *confident* de Mn. Costa, que n'hem parlat diferents vegades; *b*) En J. Franquesa i Gomis, Mestre en Gay Saber, de Barcelona, que demunt la revista barcelonina *Catalana* (any 1922 p. 473) feu constar que Mn. Costa «en sos derrers anys s'havía anat allunyant mes i mes del conreu de les lletres. I en la intimidat se condolía, no pas per ell, sino per lo que això significava, del poch cas que feya de la seua obra l'actual jovenalla»; *c*) el Dr. Rubió i Lluch, que devers l'any 1913 me comanà que digués a Mn. Costa que no podía anar en cap manera això que feya ell de no escriure, i Mn. Costa rebutjà com un picat d'aranya tal comanda; *d*) En Joan Lluís Estelrich, el qui coneixía mes les *intimidats literaries* de Mn. Costa, que setmanes després de mort aquest me digué ab la seua claredat acostumada, que an el nostre poeta li entrà un pessimisme desolador com hagué publicada la 2a edició del seu primer tom de *Poesies* per amor del poch cas que la gent n'havia fet i que per això no havía volgut escriure ni publicar res pus. Aquest fet ès innegable; està a la vista. Sols un... *sectari* el pot negar. D. Joan Alcover tingué pit per dir dins lo *Discurs* o *Estudi biogràfich* que comentam, que Mn. Costa l'any 1909 «passa a viure a Palma, y de llavó ensà la seua ploma no romangué tan ociosa com molts es creuen». «Entre altres composicions de menos importància, es consagrà a escriure o continuar la traducció en vers català dels *Himnes de Prudenci*». Si «la ploma» de Mn. Costa «no romangué» després de 1909 «tan ociosa com molts es creuen», ¿per que no se dignà D. Joan dirmos quines obres compongué o publicà Mn. Costa passat l'any 1909? Diu que «se consagrà a escriure o continuar la traducció dels *Himnes de Prudenci*». ¿En que quedam? ¿Que *comensà* després de 1909 aquella *traducció* o just la «continuà»? D. Joan ens deixa a les fosques sobre aquest punt. Negú en pot dar tanta clarícia com jo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'història de tal *traducció.* Fonch jo que proposí a l'*Institut d'Estudis Catalans* de comanar a Mn. Costa la versió catalana de Prudenci, no just dels *Himnes*, sino de tots els *poemes*, de tan alt poeta, un dels mes egregis que alcansà la llengua llatina. Això era l'any 1911. Mn. Costa aceptà la comanda que li fiu en nom de l'*Institut*, posà fil a l'agulla a l'acte, pero aviat ho deixà còrrer per obra i gràcia del ditxós *pessimisme* que Don Joan i els seus biduins satèlits ara tracten de negar. Així com lo *Foment de Pietat Catalana*, l'any 1916 i 1918, arribà a forsa de forses a arrabassar an el nostre gran poeta els 22 sermons, ab els quals omplí lo *Foment* els dos primetxols volums que hem dits; així mateix conseguí qualcú devers l'any 1921 que Mn. Costa enviàs la anomenada traducció dels *Himnes de Prudenci* a l'estamper Oliva de Vilanova i la Geltrú per que en pogués engarbullar un volum. No sabem que l'arribàs a engarbullar. El fet ès que aqueys *Himnes* van inclosos dins el tom IV de l'edició que'ns ocupa i que just umplen 126 planes. Per la traducció dels poemes de Prudenci que Mn. Costa comensà a impugnes meues, no bastaven els quatre toms d'aqueixa edició. Es evident que desde 1911 fins a l'octubre 1922 Mn. Costa tenía temps i re-detemps de enllestir la [282] traducció de tots els poemes de Prudenci. Si no ho feu, si just en traduí una part petitíssima, fonch degut en el ditxós *pessimisme* que D. Joan i sos satèlits tracten debades de negar.

Es un altre dels punts escapats de D. Joan Alcover i Maspons el no haver volgudes aprofitar les moltes de claricies sobre la vida de Mn. Costa i Llobera que resulten de la seua nombrosa correspondència ab D. Joan Rosselló de So'n Fortesa que aquest bon amich ha publicada dalt lo *Bolleti de l'Arqueològica*. ¡Quina llàstima que Don Joan Alcover no haja volgudes aprofitar per son *Estudi Biografich* de Mn. Costa i Llobera tantes de claricies presioses ferm com dona tal correspondència! A una carta de 1879, escrita en Pollença, sensa espressar el día ni el mes que's va escriure, analisa psicològicament Mn. Costa lo seu caràcter, les qualidats de son enteniment, les tendències del seu cor, els moviments i inclinacions que esperimenta la seva ànima. Es un estudi admirable, d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

claredat llampant i d'una exactitut i precisió insuperables. La carta està en francès correctíssim. Hi ha aqueixa confessió d'una sinceridat suprema: «Parmi ces sentiments, ceux qui poussent davantage sont la susceptibilité, le mécontentement et l'impatience». An aqueixes paraules veig jo l'esplicació de certes coses de Mn. Costa i Llobera, que casi negú s'ha sabudes esplicar, i s'espliquen perfectament per lo que diu el P. Meschler S. J. dins *Die Exercitien von H. Ignatius von Loyola* —Rörmond, 1907 —2a Part, 2a setm. *Verborgenes Leben des Heilandes,* § 3 *Wie nun der Heiland gegen die Ehrsucht wirkt.* Veutassí sensa llevar ni afegirhi cap til·la: «Wie könneu wir denn noch so ehrgeizig sein, nach Lob und Ansehen ringen, es uns verdriessen lassen, wenn es uns verzogen wird? Wie können wir auffallen vollen, wenn der Sohn Gottes sich verbirgt, uns huldigen lassen, wenn er auf Erden unbekannt ist, hienleden den den vollen Lohn haben wollen, da er noch nicht zum Vollmass seiner Herrlichkeit hienieden gelangt ist? —Aber unzer Herz! Es vill einmal getröstet seín durch Ehre und Anerkennung. Fassen wir uns und sammeln wir uns doch vor dem Heiland! Meinen wir, dass der Ruhm bei den Menschen wirklich etwas Grosses sein? Dann hätte ihn Christus sicher gesucht. Wäre es in der That schicklich gewesen für den Sohn Gottes, sich rühmen zu lassen von den Menschen wegen Adel, Talent und Leibesgestalt oder überhaupt wegen etwas ausser Gott? An diesen leeren Fetzen können Menschenkinder Gefallen ha ben, nicht ein Gott»; *nicht ein urkundlicher, wahrhaftiger Gottespriester.* Això subrayat ès afegit meu; tot lo altre ès del P. Meschler. Ho pos sensa traduir perque certs primsiules no s'en venguen ab cinch sous quatre sous referent a la memòria de Mn. Costa i Llobera que per mí ès i serà sempre sagrada. Si D. Joan Alcover i els qui li fan la bona per aydarli a capxifollarme, no entenen això del P. Meschler, que cerquin qui los ho traduesca.

Ab tot lo al·legat me sembla haver donades proves de que l'*Estudi Biogràfich* de D. Joan Alcover i Maspons sobre Mn. Costa i Llobera ès molt incomplet, molt deficient, puys sols estudia Mn. Costa com a poeta i prosador de bella literatura, prescindint dels altres cayres i [283] aspectes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la personalidat, realment escepcional, de nostron altíssim Poeta, allà on, per cumplir la comanda de l'Ajuntament d'aquesta Ciutat, l'havía d'estudiar baix de tots els aspectes, com a sacerdot exemplar, com a predicador apostòlich, com a teòlech i canonista de cap de brot, com a mestre d'esperit i director d'ànimes, com a fomentador i impulsor d'obres de caridat espiritual i corporal. Baix de tots aqueys aspectes l'actuació de Mn. Costa i Llobera fonch capdal i gloriosa. Donchs D. Joan no s'ès dignat dirne casi res ab son *Estudi Biogràfich.* ¿Es que de Mn. Costa i Llobera just li interessava el poeta i l'escriptor de lo que ell anomena «matèria literària»?

¿No ès evident que la nostra Exma. Corporació Municipal proclamà *Fill Il·lustre* Mn. Costa i Llobera, no just com a poeta, sino per totes aquelles altres coses que el feren no sols *il·lustre*, sino *eminent*?

De manera que l'*Estudi* de D. Joan sobre el nostre gran poeta just es *biogràfich* a redols; ès just un escapoló de la biografia de Mn. Costa i Llobera que queda sensa escriure per confusió de la capgrinosa *Escola Mallorquina*.

¿Com s'esplica que D. Joan Alcover i Maspons haja incorregut en tal inconseqüència i *quid pro quo?* Es la sempiterna ilusió d'aquells que les ha pegat per actuar de *super-homes*, que se figuren esser amos i senyors absoluts de vides i hisendes i que en matèria de Lletres i de tota altra cosa poren tallar i cosir i fer truchs i baldufes i que an els simples mortals ens pertoca posarmos un punt en boca i callar i mirar per no esser'hi demés. Lo que hi ha que tal *super-homonia* just té efectividat dalt els babaluets i cap-esflorats que s'hi someten abdicant vergonyosament de la pròpia dignidat. La llàstima ès que de babaluets n'hi ha un xinxer, com se va veure aquí a Mallorca quant se morí Mn. Costa. A Ciutat i fora de Ciutat dedicaren a la seua gloriosa memòria homenatges a querns, pronunciants'hi i lletgints'hi discursos i poesíes a balquena; però casi tot lo que hi digueren, fonch una repetició servil i *sectària* de lo que havía dit D. Joan dins son discurs de la *Casa de la Vila*, callant, amagant y desfigurant de la vida i obres de Mn. Costa tot lo que D. Joan hi havía

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

callat, amagat, o desfigurat. Negú gosà recullir de la revista *Catalana* de Barcelona ni del meu *Bolletí* les clarícies que acabàvem de donar sobre la vida de l'altíssim poeta i que D. Joan per odi a mí havia callades, puys per ell i p'els seus escolans d'amèn la questió era esborrarme a mí de la vida de Mn. Costa i Llobera, com si no m'hagués honrat may ab la seua amistat íntima, ab lo seu afecte entranyable, com si jo no hagués intervengut gens en la seua vida.

Que no estrany negú que jo parli així de D. Joan Alcover i Maspons, allà on tants d'anys l'havía tengut com un dels amichs de mes confiansa. Aquest senyor, sensa cap provocació meua, des que jo me barallí ab l'*Institut d'Estudis Catalans* per lo que sab tothom, me declarà la guerra fent costat an En Puig i Cadafalch i an els *Instituters*, fatxendes i cap-esflorats. ¿Se figurava ell que jo m'havia de deixar atupar com un ca nanell o com un mínvol? Fins aquí me som limitat a defensarme, malavetjant sempre ferho *cum moderamine* [284] *inculpatae tutelae*. I una cosa he de fer avinent: que si ell se creu que he acabat els menuts, va ben errat; perque me queda a dir d'ell molt mes que no he dit. Que consti que no tench ganes de dirho. Ara si segueixen ell i los seus setèlits botxinetjantme gayre, sortirà tot, i ja plorarà qui serà sa mare. I que s'han figurat aqueix escabotell de *super-homes?*

I prou per avuy d'aquest capítol. Ab lo dit fins aquí crech haver demostrat que la edició que han feta a Barcelona de les obres de Mn. Costa i Llobera, anomenantla pomposament *Obres Completes de Miquel Costa i Llobera*, ès una solemne mentida per la senzilla raó que hi falten prop de la mitat de les obres que ell deixà escrites i que perque feyen massa olor d'encens, l'editor les ha escluides per consell de D. Joan Alcover i Maspons i D. Miquel Ferrà. L'edició de les *Obres Completes* de Mn. Costa demanava una biografía, *completa* també, de lo que fou i feu aquell home eminent i meritíssim per tants de conceptes com a sacerdot, com a ciutadà, com a teòlech, com a predicador, com a mestre d'esperit, com a benefactor i impulsador d'obres de zel i de caritat espiritual i corporal i que a tot això uní el ser lo mes escels, lo mes sublim poeta que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haja tengut may Mallorca i un dels mes egregis i enlayrats que haja tenguts may la llengua Catalana i Espanya. La seua biografía vera, no capgirada ni escapollada, l'esperen Mallorca i Catalunya, l'esperen tots els admiradors i devots de Mn. Costa i Llobera, que no tenim el cap llogat a D. Joan Alcover, sino que pensam per conte propi. Si aqueixa biografía no s'escriu i no se publica aviat, no faltarà qui l'escriga i la publiqui ab totes les espicies i reguinyols que hi calguen. I pot esser que qualcú diga: *Oli m'hi ès caygut.* I no sols ès precís i imprescindible publicar tal biografía de Mn. Costa i Llobera, sino afegir an els quatre toms que siguen mester per incloure'hi la «seua copiosa colecció de sermons» i totes altres obres en vers o en prosa que compongué ab «intenció purament devota», per exemple, les *Estacions del Via-Crucis*, l'*Exercici del Via-Crucis*, i EL MES DE MAIG *consagrat a María Santíssima*.

I llavò cal afegir'hi tot un tom de *cartes* de Mn. Costa i Llobera, escrites a diferents amichs, a on se retrata esplendidament l'ànima sobirana del capdal poeta. Per aplegar tals cartes cal fer una crida ben redoblada a tots sos amichs de Balears, Catalunya i València per que enviin totes les cartes que tenguen de Mn. Costa i Llobera, suprimint aquelles coses que la prudència, no el *sectarisme*, aconsell suprimir. Poden esser la base de tal tom las que ha publicades Don Joan Rosselló de So'n Fortesa.

Jo desde ara oferesch totes les meues. L'idea de fer un tom així no ès meua, sino de mon bon amich N'Antoni Rubí i Sureda, de la *Secretaría de Cultura* de la Mancomunitat de Catalunya. Es una idea que tots els amichs i admiradors de Mn. Costa i Llobera aculliràn ab entusiasme.

Si a Mallorca no's promou l'afegiment dels toms que falten a la adició de Barcelona, si aquí no's publiquen les obres de Mn. Costa que [285] l'editor de Barcelona ha escluídes, mal aconsellat per dos mallorquins tan *desmallorquinisats* com D. Joan Alcover i Maspons i D. Miquel Ferrà, serà una vergonya i una afronta per Mallorca; serà que l'admiració i entusiasme que fins ara havíen demostrat els mallorquins a Mn. Costa i Llobera, era una mentida, una ficció, una farsa. ¿A Mallorca no hi haurà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

forsa per publicar les obres de Mn. Costa que l'Editor de Barcelona ha omeses perque feyen massa olor de encens? La familia de Mn. Costa i Llobera i els seus amichs i admiradors no tenen pit ni coratge per envestir la publicació de tals obres?

Allà on jo, *un tros de pagès manacorí*, segons molts; un trist *bosquerol* o selvatge, segons *La Veu de Catalunya*; un home *de baix llivell científich i de mes baix llivell moral*, segons l'ex-Rey Herodes de la ex-Mancomunitat de Catalunya; allà on jo, repetesch, som estat pàtrich de publicar vuyt toms de *Rondayes*, fent 2a Edició dels sis primers, un tom de *Contarelles* ab segona edició també, un tom ben afavorit de la *Vida i Obres de D. Jusep M.ª Quadrado*, i tretze toms del *Bolletí del Diccionari*; allà on jo, que som lo que som segons conten els *super-homos* de l'*Escola Mallorquina*, he pogut publicar tot això, ¿no se poràn publicar les obres de Mn. Costa i Llobera que els *aconfessionals* de Barcelona han escluídes de la seua edició, mentiderament batejada ab lo nom de *Obres completes de Miquel Costa y Llobera?*

Cal que la familia i els amichs i admiradors del gran poeta hi pensin be ab el paper desayradíssim i tristíssim que faràn fer a Mallorca, si no corretgim l'atentat que l'edició de Barcelona representa contra la venerable i gloriosa memòria de Mn. Costa i Llobera, rebutjant una gran part de les seues obres. Si Mallorca no en fa una edició ab *censura esglesiàstica* i espressant derrera lo nom de l'autor la seua qualidat de *prevere*, serà cosa de demanar an el nostro Excelentíssim Ajuntament que despengi de la seua Sala de Sessions lo preciòs retrat de Mn. Costa i Llobera, obra del bon amich D. Faust Morell i Bellet, i l'arrecón ben arreconat allà on negú el veja pus, ja que resultaría indigna la nostra Ciutat de contar Mn. Costa i Llobera entre sos *Fills Il·lustres*.

I ara per cloure aqueix article tan llarguerut, embabayauvos devant aqueixa *Postdata* que dedich a mos ex-confrares de l'*Escola Mallorquina.*

Derrera el tom IV de la tan estamanetjada edició barcelonina de Mn. Costa i Llobera, va la llista dels suscriptors de tal edició: son 326, i n'hi ha 85 de mallorquins, entre els quals brillen per llur significativa ausència: D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Joan Alcover i Maspons, D. Gabriel Alomar, D.ª Maria Antònia Salvà, D. Miquel Ferrà, D. Joan Estelrich, don Joan Ramis d'Ayreflor, D. Fèlix Escales, D. Guillem, D. Miquel i D. Bartomeu Forteza. Vaja! S'ès lluída l'*Escola Mallorquina!* —¿Que a don Joan Alcover i Maspons li bastava haver fet el pròlech i a D. Miquel Ferrà haver dirigida ab dit Alcover la edició? Donchs a Don Francesc Mateu *iniciador* i *fedor* de l'edició, no li ha bastat haverla iniciada ni haverla feta, sino que volgué figurar en la llista dels 40 [286] suscriptors que pagaren 44 pessetes per tenir l'exemplar de paper de fil, allà on els altres just mos hem desembutxacades 22 pessetes p'els quatre polits volums.

¿No ès ver que aqueys *super-homes* nostres ens ensenyen de viure?

Sobre tot canyella, que fa bon brou!

---

†

AMICHS MORTS (286-295)

Des que no n'hem donat conte, se'n han morts una bona partida per la nostra dis-sort. Direm cualque cosa de quiscún.

D.ª Margalida Torres i Clapés

Era viuda d'un bon amich nostro, D. Ricard Roca, mort ja fa anys i que deixà molt bon nom an aquesta Ciutat de Mallorca. Fou sempre amich de *l'Obra del Diccionari* i suscriptor del *Bolletí.* I D.ª Margalida seguí essent suscriptora, fins que Deu la cridà a l'altra vida dia 28 de juliol de 1923, per premiarli les moltes d'obres de caritat an-e que vivía consagrada. Al cel la vegem. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Joan Lluís Estelrich

Nadiu d'Artà, prengué primer la carrera de lleys, fou periodista a Madrid i a Mallorca, dirigint aquí lo periòdich conservador *Las Noticias*, i anys després *La Ultima Hora*, fins que prengué la Llicenciatura en Filosofía y Lletres i mitjansant oposicions conseguí una càtedra a l'Institut General Tècnich de Cadis. Mes tart passà a l'Institut de Mallorca, a on se distingí sempre p'el seu zel per l'ensenyansa i la ciència i per la seua integridat. Consagrà tota la seua vida a la literatura, publicant demunt diaris, revistes i almanachs enfilalls de poesíes, unes líriques, les altres humorístiques, unes originals, les altres traduccions de l'italià, del francés, de l'alemany, del català i llavò tot un esbart d'articles de demble literari, de crítica, d'història, de costums: poesíes i articles que anà aplegant en volums, formant un aplech de vertader relleu dins la producció literaria de Mallorca durant el derrer terç del sigle XIX i lo que duym transcorregut del XX. Vetassí els que tenim en la nostra biblioteca, casi tots regalats d'ell i ab dedicatòria:

J. L. Estelrich. PRIMICIAS. —Palma. —Bartolomé Rotger. 1883. —XVI + 140 planes de 213 x 140 mm.

J. L. Estelrich (*Espinilla*). SALUDOS. —Palma. Imp. Biblioteca popular. 1887. —123 planes de 114 x 80 m m. [287]

ANTOLOGIA DE POETAS LÍRICOS ITALIANOS, *traducidos en verso castellano (1200-1889). Obra recogida, ordenada y en parte traducida por Juan Luís Estelrich.* Primera edición á expensas de la Exma. Diputación Provincial de las Islas Baleares. —Palma de Mallorca. Escuela Tipográfica Provincial. 1889. —XXVIII + 884 planes de 224 +147 mm.

Biblioteca literaria (n.º 1). —POETAS LÍRICOS ITALIANOS, *traducidos en verso por* J. L. Estelrich. —Palma de Mallorca. Imprenta de Amengual y Muntaner. 1895. —226 planes de 158 x 102 mm.

J. L. Estelrich POESIAS. —1900. Palma de Mallorca. Impr. de José Tous.—VII + 171 plana de 166 x 107 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

J. L. Estelrich. PÀGINAS MALLORQUINAS. La Literatura en Mallorca. La Real y Episcopal Biblioteca. Bordados Mallorquines. La isla de Cabrera en la literatura. El Quijote en mallorquín. Chopin en Mallorca. Tres artistas malogrados, etc. —Palma de Mallorca. Tip. de José Tous, 1912. —VII+308 planes de 186 x 106 mm.

Publicà d'altre vent, estudis biogràfichs de D. Joan Palou i Coll, dramaturch; de D. Miquel Marqués, compositor de música; de D. Vicent Rubio Díaz (edició de l'Institut G. y T. De Cádiz); Monografía sobre la biblioteca de dit Institut; *En el Hartz* (dels *Reisebilder* de Heine) —Palma, 1892; *Poesías líricas de Schiller*, dos vol. de *Biblioteca Clàsica* —Madrid 1909; —*D. Juan*, llegenda clàssica del sigle XIX de D. Antoni Frates —Palma, 1886; *Las Mahonesas*, comèdia inèdita de D. Ramón de la Cruz. —Palma, 1900. *La Recluta de cómicos*, saynet inèdit de D. Juan Ignaci Gonzàlez del Castillo. —Cádiz, 1910.

Els derrers anys de la seua vida publicà demunt *La Almudaina* un grapat de poesies humorístiques, ben xaravel·les i afuades, i en bon mallorquí. An el volum *Primicias* inclogué quatre poesietes en la materna llengua de la qual no fonch may gayre devot. I manco ho fou del reneixement catalanista, i retxava les espases contra sos amichs que fèyem tot un cos ab els escriptors catalans. Sempre fou un *castellanista* acorat i un inimich franch de tot lo que feya olor de català. Sobre si els catalans eren uns *esplotadors* o uns *amichs desinteressats* de Mallorca tenguí ab ell una polèmica molt agra i violenta l'any 1916, sostenint ell lo primer i jo lo segón. Quant l'any 1918 esclatà lo nostre conflicte ab l'*Institut* d'*Estudis Catalans* i la *Lliga Regionalista*, ell me digué: *¿Eu veus? ¿No t'ho deya jo?* —En quant an els *Instituters* i tota la tropa de *La Lliga* els fets demostraren que N'Estelrich tenía raó.

La característica de N'Estelrich era la sinceritat ab que professava i sostenía les seues conviccions literàries i polítiques i l'interés ablamat que's prenía p'els èxits que sos amichs conseguien tant an el camps de les Lletres com en qualsevol altra cosa. La major part dels que se deyen amichs seus no li han correspost gota. ¡Que son de clars i de clars els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amichs de bon de veres! Els de berret sí que abunden! imes que les mosques!

Feya anys que duya xètiga; se'n defensava així com poría, fins que [288] dia 30 de juliol de 1923 ens sorprengué la tristíssima nova de la seua mort repentina. Gràcies que fonch a temps de rebre com a bon cristià els Sagraments. Al cel lo vegem.

D. Josep Ignasi Valentí

Nat an aquesta Ciutat de Mallorca día 13 de març de 1856, deixeble de D. Tomàs Forteza en primeres lletres, feu tots els cursos an el Seminari de Mallorca i a l'Institut General i Tècnich de Balears i a la Normal de Mestres, a on prengué el titol de Batxiller i de Mestre. L'any 1883 se llicencià en Filosofía i Lletres, doctorants'hi l'any 1897, havent presa an el Seminari Central de València la Llicenciatura en Sagrada Teología l'any 1893. Anomenat *Membre Corresponent* de la *R. Acadèmia de l'Historia* l'any 1912, de la R. de *Belles Arts de St. Fernando* l'any 1916, de la de *Bones Lletres de Sevilla* l'any 1912, de la de *Belles Arts i Ciències Històriques de Toledo* l'any 1922, de l'*Acadèmia Científica, Literaria i Artística* de Arràs l'any 1900, de la *Acadèmia Nacional* de Reims l'any 1901, Sa Santedat lo Papa Pio X l'any 1907 li concedí la *Creu pro Ecclesia*; Pio XI l'anomena *Cambrer Secret de capa i Espasa*. Per sèt vegades lo Ministèri d'Instrucció Pública el constituí Jutge d'oposicions a càtedres d'Instituts, Normals i Universidat Central d'on l'havien fet *Aussiliar*; també ho era de l'Universidat de Valladolid.

La vocació literària-relligiosa del Sr. Valentí se manifestà de bona hora i hi fou sempre fidelíssim, consagrant tota la seua vida a la defensa i enaltiment de la vida relligiosa i de la ciència cristiana, com se demostra per la llargueruda taringa de monografíes que publicà d'història, de literatura i de bibliografía de cosa relligiosa, casi sempre de caràcter apologètich i encomiàstich. Ventassí la llista: *a*) *Fr. Juan Pérez* (protector de Cristòfol Colom); —*b*) *El P. Juan de Mariana;* —*c*) *Fr. Lluís de Granada*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab un pròlech de Fr. Martínez Vigil, O. P. Bisbe d'Oviedo; —*d*) *Examen Crítico de las obras de S. Juan de la Cruz bajo el concepto religioso y literario*; —*e*) *Lucio Julio Moderato Columela.* —*f*) *Apología sobre la exposición que hizo el gran poeta lírico Fr. Luis de León acerca del libro de Job;* —*g*) *Urbano II y el Concilio de Clermont;* —*h*) *La Mujer en la Historia*; —*i*) *La Orden de Predicadores y la Reforma Carmelitana*; —*j*) *San Bruno y la Orden de los Cartujos;* —*k*) *Los Benedictinos de S. Mauro;* —*l*) *Fr. Jerónimo de S. José;* —*ll*) *La Asunción de la Virgen y la Definición Dogmàtica de este Misterio;* —*m*) *La Eucaristía es el hermoso y brillante compendio de todas las grandezas del Catolicismo;* —*n*) *S. Agustín.* —*ñ*) *La Encarnación, La Eucaristía y el Sagrado Viático;* —*o*) *Roger Bacón;* —*p*) *Sentido Moral de Teatro;* —*q*) *S. Buenaventura;* —*r*) *S. Isidoro;* —*rr*) *S. Braulio: su vida , susobras, su influencia en la Iglesia Visigótica española;* —s) *S. Ildefonso: su vida, sus obras e influencia en la devoción a Maria Inmaculada entre los españoles;*[289] —ss) *Los estudios aràbigos en España;* —*t*) *Sta. Teresa y el género epistolar* (tesis doctoral); —*u*) *Clodoveo y la Monarquía cristiana en Francia;* —*v*) *El P. Lerchundi y la Orden de S. Francisco en Marruecos;* —*w*) *La restauración de todas las cosas en Cristo por el Catecismo;* —*x*) *El magisterio de Cristo después de la Cena;* —*y*) *Causas de la predilección de Jesús por la evangelización de los niños;* —*z*) *Cartas a Fulgencio;* —*aa*) *El Libro de la Imitación de Cristo;* —*bb*) *Condición de la Iglesia ante la Ley Civil antes y después del Edicto de Milàn;* —cc) *Beneficios que Constantino reportó a la Iglesia y al Imperio;* —*dd*) *Sta. Elena, Madre de Constantino;* —*ee*) *Meditaciones sobre la Eucaristía;* —*ff*) *Belén: Meditaciones sobre el Nacimiento de Nuestro Señor Jesucristo;* —*gg*) *Ejercicios piadosos sobre S. José;* —*hh*) *Triduo en honor de S. Juan de la Cruz;* —*ii*) *Novena en honor de Sta. Paula;* —*jj*) *Novena en honor de S. Marcial;* —*kk*) *Novena en honor de la Virgen de la Merced;* —*ll*) *Octavario a la Inmaculada;* —*ll ll*) *El Arte cristiano* (Conferència en el Museu Arqueològich Diocesà de Mallorca: traducció del P. Felix); —*mm*) *D. José M.ª Quadrado: sus grandes dotes intelectuales y morales; riqueza doctrinal de sus obras ascéticas*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Conferència en el mateix Museu); —*nn*) *Don José M.ª Quadrado, periodista de altos vuelos* (formà part de l'Homenatge que la Intel·lectualidat Mallorquina tributà an aqueix escels poligraf día 23 de novembre de 1919 dins la Sala de Sessions de l'Exm. Ajuntament de la ciutat de Mallorca); —*ññ*) *Impresión sobre el Exmo. e Ilmo Dr. D. Bernardo Nadal, Obispo de Mallorca en las fiestas del primer Centenario de su Muerte* (Conferència en el mateix Museu). Ademés de tot això, deixa traduccions: *a*) de l'obra del P. Frassinetti: *L'Evangeli esplicat en les Dominiques; b*) *Avisos espirituals per les ànimes que aspiren a la perfecció*, d'un autor francès, i *c*) de l'Obra de Carles Rozan: *Lo camí de la ditxa i la Bondat.* —Colaborà, d'altre vent, an el *Museo Balear* (derrera època), a *El Eco del Santuario* (Mallorca, 1890-1891), a *La Science Catholique* de Arràs, a *Revue Ecclesiastique* de Lovaina, *El Carbayón* d'Oviedo, *El Universo* de Madrid, *La Revista Eclesiàstica* de Valladolid, *El Monte Carmelo* i sobre tot an *El Correo de Mallorca*, a on ha publicat un bell esplet d'articles bibliogràfichs, elogiant llibres de caràcter relligiós que s'anaven publicant.

Just ab la llista de les publicacions i colaboracions de D. Josep Ignasi Valentí, ja's veu quina era la seua orientació literària i el demble del seu enginy. En tota la seua vida no dugué altra búixola i tengué altra aspiració que la propaganda relligiosa entre el públich que lletgeix els *periòdichs catòlichs militants.* Llàstima que se concretàs a il·lustrar temes relligiosos, tractats a fondo per escriptors eminents, accessibles a tota persona mitjanament instruída. Si l'actividat, braó i zel que desplegà per il·lustrar tals temes, ho hagués aplicat a il·lustrar tants de temes d'història i de vida íntima mallorquina que segueixen sensa aclarir per falta d'aclaridors, doctes i desinteressats, —hauría brillat molt mes la obra de Don Josep Ignaci Valentí [290] i constituiria un esplet més gros, sustanciós i trascendental per la ciència cristiana i per la Relligió. El Sr. Valentí en la seua modèstia no se cregué cridat a una feyna tan àrdua i difícil, allà on li sobraven braons i such de cervell per cubrirs'hi de glòria. Repetim que fou una llàstima que no prengués aqueixa altra orientació desde un principi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—Escrigué sempre en castellà, no fou gayre devot del reneixement literari de la llengua de Mallorca, si be veya ab simpatía *l'Obra del Diccionari* i era suscriptor d'aquest *Bolletí.*

Feya temps que D. Josep Ignaci no podia bravetjar gens de salut; duya encarnada una escanyadura que, en lloch d'afluixarli gens, sempre li reprenia, malgrat tots els remeys de la ciència que li aplicaven. Per veure si s'apedassaría qualque mica se'n anà a Barcelona, a Lourdes, a Madrid. Tot fonch debades. Deu no el volia pus an aquesta vall de llàgrimes, i dia 5 de juny el mos prengué a Barcelona, sens dupte per premiarli les seues virtuts i tantíssims de mèrits adquirits defensant i enaltint l'amor de tota la seua vida, la Relligió sacrosanta. Bon repòs i bon remey per la seua ànima. Amèn.

Exma. Sra. D.ª Gertrudis de Dou i de Moner,
Marquesa viuda de Dou.

Perteneixent a una de les famílies de mes alt llinatge de Catalunya, nada l'any 1844, maridada l'any 1863 ab lo nobilíssim Sr. D. Lluís Ferran d'Alós, dels Marquesos d'Alós i Barons de Balsareny, exemplar eximi de Dames i Mares de Família, almoynera en grau superior, endiumenjada de sòlides virtuts i d'una cultura d'allò mes recolat, donà un fill a la Companyia de Jesús, un altre a l'Abadia de Montserrat, dos preveres a la Diòcesi de Barcelona, una filla a un Monestir de clausura, deixant quatre fills mes, honor tots del seu llinatge i conradors benemèrits de les Lletres tres d'ells (Mn. Manuel, Mn. Josep Maria i En Ramon).

Entusiasta com lo seu marit de la Llengua Catalana, omplí ab ell i ab la seua filla D.ª María de Montserrat milenars de cèdules per la nostra *Obra del Diccionari* i que honren les nostres *Calaixeres.*

Son les paraules que l'inoblidable Marquès de Dou havia replegades de boca del poble a diferents comarques de Catalunya, tot visitanthi les propiedats que hi tenia. Tals paraules les havia entregades a son temps a D. Marian Aguiló p'el *Diccionari* que aquest duya entre mans, i llavò

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veyent que lo *Diccionari* Aguiló no arribava a sortir, tornà posar en net aquell tresor i ens ne feu munífica i esplèndida entrega. —Per tot lo qual la Exma. Sra. Marquesa viuda de Dou fonch una colaboradora capdal de la nostra *Obra del Diccionari*, afegint aquest títol an els molts que la decoraven i la feyen una de les senyores mes distingides, egrègies i eminents de tot Catalunya. Bon repòs i bon remey i lluesca per ella la llum perpetual. Amèn. [291]

Mn. Francesc Torrens i Nicolau.

Nat a Petra l'any 1856, fets sos estudis an el Seminari de Mallorca, s'ordenà de prevere l'any 1884. Vicari un quant temps de Marratxí, fundador a Petra d'un Círcol d'Obrers Catòlichs, Capellà un enfilall d'anys de la Trasatlàntica i pedagoch a ca-D. Aleixandre Pons de Barcelona, demostrà de bona hora vitench entusiasme per l'Història de la seua vila nadiua, de la que publicà interessants monografies, entre altres: *a*) *Apuntes históricos sobre el Santuario de Bon Any de Petra.* Barcelona, Impr. Vilà, Abad y Comp. (1913). —160 planes de 170 x 120 mm. —*b*) *Bosquejo histórico* del insigne franciscano V. P. F. Junípero Serra, fundador y Apòstol de la California Septentrional. —1913. Establ. Tip. de B. Reus. Felanitx. XVI + 233 planes de 224 x 140 mm.; —*c*) *El templo parroquial de Petra* (Boll. de la Soc. Arq. Lul. XVI, 170-92, 250-56, 348-51; XVII, 161-67, 235-38, 257-60, 289-93); —*d*) *Edificación del convento de Franciscanos de Petra* (Boll. Soc. Arq. Lul. XVIII, 9-12, 49-53); —e) *Parroquia de Petra: Cruces* (Boll. Soc. [Arq.] Lul. XVIII, 263-66). —Dia 15 de febrer de 1923 donà una conferència ben interessant sobre lo V. P. Fr. Ginebró Serra an el Museu Arqueològich Diocesà. Publicà diferents articles demunt *Correo de Mallorca* i altres periòdichs catòlichs, i l'any 1913 promogué la erecció a Petra d'un monument a l'Apòstol de la Califòrnia al mitx de la plassa que du el nom de tal Apòstol, fentse la inauguració ab una solemnidat may vista, aplegants'hi molts de milenars de mallorquins, lo qual li valgué: *a*) el titol de *Cavaller de la Reyal Orde de Elisabet la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catòlica que li concedí Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII dia 19 d'agost de 1914; *b*) Membre de l'*Academia de l'Historia de la Costa Pacífica* (Califòrnia), segons diploma firmat del Procurador Mr. Herbert Eugeni Boston día 1 de novembre de 1919; *c*) *Membre Corresponent* de l'*Acadèmia de Ciències y Arts de Cádiz*, anomenat tal día 6 de març de 1923.

Sembla que deixa: *a*) Quatre volums de notes sobre l'Història de Petra; *b*) El preparatiu per una nova edició de la monografía de *Bon Any*, i *c*) un *Nobiliari Mallorquí* d'unes 300 planes, ab els escuts dibuixats i colorits.

Convendría a caramull que se publicàs tot això.

Mn. Torrens escrigué sempre en castellà, però fou tot-temps bon amich de l'*Obra del Diccionari* i suscriptor del *Bolletí:* fins i tot ens replegà un bon raig de mots d'aquells mes rimats que caplleven devers Petra, qui ès un dels bons agres de la nostra llengua.

Precisament el dia abans de passar d'aquesta vida, día 30 d'agost prengué part ab una enquesta que férem an aquella vila sobre noms de *pomeres*, *pruneres*, *aubarcoquers*, *cireres*, *pereres*, juntament ab Mn. Bartomeu Rul·lan i Mn. Joan Nicolau, de la mateixa vila. Mes de dues hores besquetjàrem mots ab tan bons amichs, sorprenentmos agradablement Mn. Torrens ab tal cooperació, allà on feya mes d'un any que els metges li havíen privat tot treball intel·lectual per lo [292] esfondrat que se trobava son organisme. Se despedí devers les dotze per anar a dinar. Ens espitxàrem aquell hora-baixa a Ariany; i lo endemà devers les dues del capvespre donà repentinament l'ànima a Deu. Al cel lo vegem.

En Juli Delpont

Nadiu de Ceret, bon cristià, entusiasta i devotíssim de la Pàtria i de la Llengua Catalana, català de França ben autèntich, s'afilià a l'*Obra del Diccionari* tot d'una que en tengué noticia, l'any 1900, que el coneguérem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Perpinyà quant hi arribàrem per primera vegada a mitjàn agost. Era ja a les hores un dels caps-pares de la Colla Catalanista; i fins que esclatà la guerra mundial l'any 1914, fou lo nostre bras dret dins el Rosselló, lo nostre lloch-tinent. Això's veu fulletjant lo *Bolletí* de tots aquells anys, a on sempre surt en Delpont *in capite libri.*

Però ay! que dins l'agost de 1914 esclatà aquella guerra aborronadora; i perque nosaltres no mos declaràrem a favor de França i contra Alemanya, el bo d'En Delpont comensà a pussetjar i fermos musclet fins que acabà per acusarmos d'introductors dels espíes alemanys dins el Rosselló i de venut ab cos i cordes an el Kaiser, obligantmos a rompre tota relació ab ell. I quant dins el setembre d'antany donàvem per tancat lo dolorós parèntesis ubert l'any 1914, i refermàvem l'antiga correspondència, tan fecunda per la vida i enaltiment de la comuna llengua materna, sortí el bo d'En Delpont fet una fúria, tancantmos la porta i enviantmos a mal viatge. Pobret! Mancat de salut i fet una desgràcia, dins pochs dies, la derrería d'octubre, passà sobtadament d'aquest mon a l'altre. Deu l'haja perdonat i ens perdoni a nosaltres així com el perdonàrem a ell. Al cel lo vegem. Amèn!

D. Bartomeu Ferrà i Perelló

Nat an aquesta Ciutat de Mallorca dia 3 d'octubre de 1843 i apreses les primeres lletres, cursà a l'Institut d'aquí lo Batxillerat i mes tart a València la carrera de *Mestre d'Obres d'Arquitectura*, a la qual consagrà els millors anys de la seua existència, distingintse molt prest com arqueòlech de retxa i con escriptor de prosa i en vers, en castellà per les coses d'arqueología i en mallorquí per les coses purament *literàries i humorístiques,* demostrantse sempre enamoradíssim i devot fervent de la nostra materna Llengua. La seua nota característica era l'actividat en totes les seues coses i l'energia, vehemència i sinceridat al que defensava i mantenia els seus ideals relligiosos, científichs, artístichs i literaris. No n'estava gens empegueit de manifestarse catòlich pràctich a on se vulla:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en la vida privada i en la vida pública de ciutadà i d'escriptor. En matèria d'arquitectura i d'arqueología obrí dins Mallorca un solch ben fondo. Els nostres arquitectes estaven com adormissats, just si no se fossen temuts del [293] reneixement artístich que dominava dins tantes de nacions. En Ferrà obrí a Mallorca una nova època per l'arquitectura i l'art ogival, com ho demostren les esglèsies i capelles que progectà i dirigí, per exemple, la de *Les Germanetes dels Pobres*, la de *So'n Rapinya*, la de *La Torre* de Llucmajor, la de *La Trinidat* de Miramar, la de *So'n Roca*, la de l'arraval de *Santa Catalina* (la comensà son pare, ell la reformà i la dirigí una temporada), la del Col·legi de les Monges Escolàpies de Sóller, la de St. Vicenç Ferrer ran de la *Bassa ferrera* de Muro, i llavò la partida de retaules de diferentes esglèsies, fets segons dibuixos seus. L'any 1873 dona a llum *Album artístico de Mallorca. Primera Serie*, que fou una gran llàstima que no el dugués endevant. Fou una partida d'anys Professor de *Composició d'Edificis* a l'*Escola* de Mestres d'Obres, instalada en la Acadèmia de Belles Arts de Mallorca, que per desgràcia durà massa poch temps. També fonch un quants anys Professor d'Arqueología Relligiosa an el Seminari Conciliar de Mallorca. Ab tot això En Ferrà feu sentir la seua sanitosa influència en l'arquitectura civil i relligiosa, però sobre tot en la arqueología i defensa del tresor artístich de Mallorca. Ell fonch qui l'any 1880 promogué la fundació i funcionament de la *Societat Arqueològica Luliana* i el *Museu Arqueològich*, instalat tot d'una an el *Col·legi de La Sapiència* i l'any 1915 an el cos d'edifici que lo Rdm Dr. D. Pere Joan Campins y i Barceló feu construir, dins son Palau, aposta per *Museu Arqueològich Diocesà.* L'empenta incontrastable d'En Ferrà donà vida a tal *Museu* i el consolidà lo Bisbe Campins fentli tot una casa aposta.

Donat de bona hora a la poesía, obtengué un 2n *Accèsit a la Flor Natural* dels Jochs Florals de Barcelona l'any 1869 ab sa delitosa rondalla rimada *Les Minyonetes de So'n Cigala* i un altre 2n *Accèsit* també a la *Flor Natural* dels mateixos *Jochs Florals* l'any 1871, ab l'altra atxaravida rondalla rimada *Los Tres Hostes*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab sos bons amichs En Gabriel Maura i Muntaner, En Tomàs Forteza i altres, emprèn la publicació de *La Dulzaina* «revista semanal de literatura, política, artes y costumbres», publicantne 28 nombres (18 octubre 1868-25 abril 1869). L'any 1872 aplega ses poesíes, proses poètiques i drames dins un bell volum de 395 planes en 4^{t} baix del títol de *Comèdies y Poesíes* —Palma, Estampa den Felip Guasp, 1872—. Ab l'ardit estol d'escriptors mallorquins funda i fa anar vent en popa la *Revista Balear* (15 gener 1872–31 desembre 1874) i llavò *Museo Balear* (15 gener 1875–31 desembre 1877; 1r de maig 1884–31 juliol 1885). Ab En Mateu Obrador i Bennàssar comensa dia 28 de juny de 1879 a fer sortir el setmanari *L'Ignorancia* que adquirí una popularidat may vista dins Mallorca, prestant un servici inmens a la nostra Llengua. Sortit el nombre 80 la derrería de 1880, els dos valents i ínclits redactors del famós setmanari, casi tot escrit d'ells, el posen en mans d'En Pere d'A. Penya, que el feu sortir fins dia 25 de juliol de 1885. Fundada la *Sociedat Arqueológica Luliana*, per que tengués vida i creàs ambient arqueològich dins Mallorca, ab altres amichs comensa a publicar lo *Bolletí* de dita Sociedat, essentne una [294] bona partida d'anys lo redactor capdal, *Bolletí* que encara se publica i ès una de les revistes d'estudis històrichs mes antigues d'Espanya.

L'any 1880 s'aplega ab lo Rt. Mn. Miguel Maura i Muntaner, D. Tomàs Aguiló i altres escriptors catòlichs-militants, fent sortir el diari *El Ancora*, essentne En Ferrà un del colaboradors mes afuats, donant a la publicidat lo joliu volum *Poncelles*, «aplech de petites poesíes» seues i de deu altres poetes mallorquins.

Devers el novembre de 1880, havent jo enviada a la Redacció de *L'Ignorància* la rondaya del *Jay de sa barraqueta*, En Ferrà me volgué conèixer; m'hi present, m'acull ple d'amabilidat, me presenta a D. Miguel Costa i Llobera, encara seglar, que m'admeté bondadosíssim a la seua amistat; ells dos me fan coneixent de D. Tomàs Forteza, que me rebé brassos uberts. De manera que En Ferrà fou qui me introduí en el gremi dels escriptors mallorquins, i sempre me distingí ab un afecte especialment coral.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'any 1882 fa segona edició de les seues *comèdies*: *Es Calsons de Mestre Lluch*, *Contes Veys barayes noves*, *Es Senyors de So'n Miseri*, *Es baul de Madó Banaula*, i hi afitx: *Sa plagueta des Lloguers* i *Un Estudiant del dia.* —Mes envant, l'any 1892, publica un opuscle que alsava terreta, de brunent que era, sobre *Restauración de la Casa Consistorial de Palma*, l'any 1895 «Concepto del Cementerio Católico con el plano de ensanche del Cementerio de Palma».

L'any 1893 dona a la llum pública els *Himnes del Santíssim Sagrament*, girats en mallorquí; l'any 1895 *Relligioses* «primer aplech de glosa y prosa»; l'any 1897 *Coses Nostres* «segón aplech de glosa y prosa»; l'any 1898 *Flors y Fulles*, «tercer aplech de glosa y prosa»; l'any 1916 *Hores Series*, «derrer aplech de glosa y prosa» i l'any 1918 *Ciutat ha xeixanta anys.* Part d'això era nou i part reproducció de coses ja publicades anys enrera. Colaborà a la «revista literària decenal» *Mallorca* (novembre 1898–agost 1900). Dia 14 de febrer de 1897 comensà a publicar lo setmanari relligiós *Mallorca Dominical* ab altres amichs, que durà fins dia 28 de desembre 1901, omplint quatre volums. Mes envant colaborà an el setmanari de Manacor *La Aurora* publicanthi (Any 1914 n.º 424, 425; any 1915, n.º 436, 439, 441, 442, 444) una relació ben especificada dels *Altars*[,] *Capelles y temples* que ell havia progectats i dirigits, de tot o en part.

Anomenat En Ferrà Membre corresponent de les *Reyals Acadèmies* de *l'Historia* i de *Belles Arts de St. Fernando*, pertenesqué a la *Comissió de Monuments* de Balears fins que aqueixa se disolgué ab motiu de l'enderroch selvatge de la Porta de la Reconada de Santa Margalida (26 febrer de 1912), declarada l'any 1909 *Monument Nacional.* Dins la *Comissió de Monuments*, de la qual fonch Secretari molts d'anys, En Ferrà se portà sempre com a defensor heroych del tresor artístich i històrich de Mallorca contra tota la inconciència i la carronyería dels polítichs i *filisteus* sensa ànima.

Ell sempre *actuà* con un amich coral i entusiasta fervent de la *personalidat* científica, literària i artística de Mallorca, que no tolerà ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comportà sensa protesta que negú provàs de sacrificarla en profit [295] de cap *centralisme*, ni de Madrid ni de Barcelona. No s'afilià may a cap partit polítich i molt menys an el *Catalanisme*. Fou desde ses jovintuts un campió de la nostra Llengua benvolguda, però may a les ordes de cap cenacle de Barcelona ni de Mallorca. No ès gens estrany si els *pinsans* i *estornells* de la pedantesca i capgrinosa *Escola Mallorquina*, *missatges de manament* del gran *Cacicat* de la *Lliga Regionalista*, no han tenguda may la pia an En Bartomeu Ferrà. ¿Com la hi havien de tenir si en realidat eren antitètichs ab ell, tan *desmallorquinisats* con estàn casi tots ells?

Com escriptor mallorquinista se creà una *personalidat* de gran relleu per l'estudi acorat que havia fet del parlar de la gent del poble, sobre tot del poble ciutadà. La seua sàtira era tot espina; i, fent riure la gent, sovint arrenyonava els atupats per fer odiós i despreciable el vici en tots sos aspectes i ramificacions. Lo seu estil se ressentía sovint de les angulosidats i cayres vius del seu caràcter, mes afectat de l'aspror que de la suavidat. La seua ploma ratjava mes vinagre que no mel. No adulà negú nat del mon ni posà may la ploma an el servici de cap home, sino an el servici de Deu, de l'Esglèsia, de Mallorca, d'Espanya. La seua Musa no era gayre afectada de volar per les sobiranes regions de la Lírica; son cayre foguer era la sàtira, posada sempre, això sí, an el servici del Be, de la Virtut i de la Justícia i may fou capaç d'anar contra la claror de tal llàntia.

Feya anys que no treballava de *Mestre d'Obres* ni escrivía. Ab tants d'anys com duya demunt, havia perdut el delit de tot. El día abans de fer els vuytanta un, abacuat de tot com estava, passà d'aqueix mon a l'altre. Al cel lo vegem. Amèn.

¡Na Margalida Torres y Clapés! En Joan Lluís Estelrich! ¡En Josep Ignasi Valentí! ¡La Marquesa Viuda de Dou! Mn. Francesc Torrens! En Juli Delpont! ¡En Bartomeu Ferrà! ¡Passats tots ells d'aquest mon a l'altre!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Que el bon Jesús los haja trobats en estament de gràcia! I si encara estiguessen entretenguts an el Purgatori ¡que elze trega la Divina Misericòrdia i els admeti a l'etern descans de la Santa Glòria! ¡I doni a llurs respectives families molts d'anys de vida per pregar per ells i el conort y conformansa que tant i tan necessiten per suportar un cop tan terrible com ès la pèrdua de sers tan benemèrits i benvolguts! ¡Al cel los vegem tots plegats. Amèn! Lo nostre condol mes coral a les honorables famílies de tots aqueys amichs morts.

¡Donau, Senyor, a les vostres santes ànimes lo descans etern!

¡La llum perpètua resplandesca per elles eternament. Amèn! [296]

DELS NOSTRES COLABORADORS (296-299)

§ 2[36]

Inventari o relació d'instruments de tortura del sigle XV

«Die de jovis III mensis Madii anno a nat. Dni. Mº ccccº VIIIº.

«Primo una cadena ab collar e ha la cadena dues canes de lonch e un cadenat ab sa clau.

«Item .I. martell

«Item .I. collera

«Item .I. reblador

«Item un grillons grossos

«Item .III. grillons mitgancers

«Item V. grillons pochs e prims de barra o cambal

«Item .I. collar de cadena de coll

«Item .IIII. cambals de cama

[36] Nota (1) de l'original: Veyàu p. 184.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Item unes maneres

«Item una cadena que ha XIIII palms e mig de lonch

«Item .I. cadenat ab sa clau

«Item .I. troç de fferre que servex a la cadena

«Item .I. cep ab sa clau ab XI forats

«Item .I. pilo de fust ab .I. anell de fferro».

Arx. Parroq. d'Igualada.

PER LA TRANSCRIPCIÓ

Gabriel Castellà i Raich

§ 3

Un grapat de mots de Bonansa (Ribagorsa)

Afatxós, *osa.* adg.: pesat, carregós, fastidiós.

Apatxar, v. tr.: unir, ajuntar.

Atricar, v. tr.: arreglar, apariar.

Bería, f. col.: vacum, bestiar de bous i vaques.

Botxar, v. tr.: moure. «¡No't botxos!» =¡no't moguis!

Cambra, f.: habitació.

Cibadé, *-era*, adj.: fotí, beneyt, bòvol.

Cogullot, m.: fambollera.

Disferra, f.: tragèdia, calamitat. [297]

Enqueteyar, v. tr.: molestar, inquietar.

Esme, m.: tino, tacte. «Haig perdut el esme, no sé a on me trobo».

Estamparra, f.: idèa forta. «M'ha agafat l'estamparra d'anarme'n».

Pllegar. V. tr.: captar, demanar almoyna.

Recossirar, v. tr.: cercar, inquirir.

Sargall, adg. com.: dolent, entemenat.

Sasseras, adg. com.: brut.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tossar, v.: posarse una cosa an el cap, agafar una idea forta. «Ha tossat que volía venir ab mí» =s'ès empenyat en venir ab mí.

Truca de (A—), loc adv.: a forsa de...:«A truca de diners farà la casa».

Turuntela (Donar a algú la): venirli l'idea forta; «M'ha donat la turuntela de venir».

Vitent, *-enta*, adj.: s'empra derrera l'adgetiu *sol*, *sola*, i denota soletat absoluta, donant mes forsa a l'adg. *Sol.* «An aquella casa no hi havia mes que un nen sol vitent».

JOSEP MARSOL

§ 4

Nom d'ofici: *Cortoner*

En un acta del consell igualadí de 1r Desembre de 1577 trobo el mot substantiu CORTONER que pot ser no es troba en cap diccionari ni en l'Aguiló.

Entenc que volía dir: la persona o persones encarregades de partir el pa en els forns públichs als compradors.

Vegi alguns fragments textuals:

«Considerant lo gran abus ques fa en los forns de la vila y partir del pa entre los cortoners de dits forns» i per evitar baralles es nomena una comissió que junt ab los concellers «entendràn en lo redrés de dits forns y opts los dits cortones facen sobre dites coses aquelles y tal ordinacions que a ells apparra y tambe facen y ordenen lo modo y manera y ab quina forma se haura de partir lo pa entre dits cortoners y aço cada dia axí essent cortoner uns com altres».

G. Castellà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§5

Sobre el mot *abrets* (una planta de jardí)

***ABRETS**

NYANYOS o NONYOS

BALSAMINA (BALSEMINA, Vogel Dicc.) [298]

CORNET (a les Balears, Figuera Dicc.)

Es la BALSAMINA HORTENSIS Desp. (ortes).

(IMPATIENS BALSAMINA L.)

de la familia de les balsamínies: BALSAMINACEAE Rich. veïna de les *geraniàcies, *linàcies *oxalidàcies, i de TROPAELUM, la caputxina.

Distinció.

—La *balsamilla* és la MOMÓRDICA BALSAMINA L.

—La *balsamita* és una labiada—sàlvia o menta, o una crucífera —*Sisymbrium*, el sisimbri.

—Els *abrets* (arbre) *de St. Josep*: SYRINGA VULGARIS L. el lilà.

Noms castellans (*domina el plural*): balsaminas, nicaraguas, miramelindos, adornos (de Francia), capuchina de Cádiz, madama (a Cuba), no quieras tocarme, hierba de las moscas o de Santa Catalina.

Procedència: les Indies (orientals).

Etimologia.

BALSAMINA perque antigament se'n feia un bàlsam i encara ara amb les flors es confecciona un licor que fa olor de *capella* (sic) de ús casolà.

IMPATIENS, impacient (impacienta) perque no sufreix que's toqui el fruit madur, que és quan llença les llavors amb elasticitat (*noli me tangere*).

HORTENSIS, de l'hort o de jardí (cultivada); l'espècie espontània o boscana seria la IMPATIENS NOLI ME TANGERE.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ABRETS: la planteta és ramosa.

BALSAMINA: aquest nom ha motivat etimologies diverses, vulgars o no:

Le Maout (Flora) ho fa venir del verb grec *bállein* que significa llançar o llençar; i de *semen*, paraula llatina, que és llavor o grana.

—Per últim *nyanyo* o *nyonyo*, que també és cop, sols apuntarem conjecturablement: *bony*, *banya*, *nyany*, o *nyanyo*; cast. *chichón* o *brocino*.

Noms estrangers

fr. jalousie, balsamine des jardins, pommes de merveilles, ne me touchez pas, sans patience (ungeduld); *anglès*: balsam, balsámine, nolimetángere, touch me not, quick-in-hand; *alem.* Springsame, —kraut,— (rühre mich nicht an) wilde Balsamine; *italià*: caranzi, fiore d'amore —maravigghia (maraviglia) di Francia (sicilià); *port.* papagayos (tal vegada pels colors diversos: aquest no es dóna a altres flors), melindre, naô me toques. Noms antics (oficinals o de botiga): charantia, garantia, momordica (que mossega; cf. *ecbalium*, que llença), noli tángere, pomum mirabile, sensitiva; cf. fr. la plante chatouilleuse (*melindrosa).* [299]

Caràcters de la planta (flor)

Comuna o popular, herbàcia, anual, que's reprodueix per llavor (primavera Març), molt regada; de 4-8 dm. Floreix i grana al setembre i octubre; el color de les flors és molt variat, i per això ès estimada.

Mateta molt ramosa; fulles lanceolades, asserrerades i com *espinuloses, sèssils, superiorment alternes (o quasi oposades o agrupades), el corn o esperó (*cornets*, *spur*) més curt que la flor.

Flors en toies o ramells, simples, dobles, de molts colors (blanques, vermelles, de color de rosa, violades o blaves, grogues).

El fruit és una càpsula fusiforme, pentagonal, 5—locular, que s'obre per cinc valves amb elasticitat, quan és madur i es toca, perque les valves

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sufreixen una torsió (es tòrcen) i es projecten les llavors: aquesta dehiscència és típica i sol servir d'exemple o paradigma.

Propietats y virtuts:

és vulnerària, diurètica també, diuen; amb el suc (mordent: alum) tenyeixen els japonesos la llana (i les ungles) de vermell (THUNBERG); cf. wundkrant, l'espècie silvestre o groga.

Bibliografia:

Rolland, Flore populaire.

London's Encyclopaedia.

Dioscorides.

ANGEL SALLENT

L'adverbi *ad-illas-horas* en català (299-305)

L'adverbi llatí *tŭm* i son derivat *tŭnc* si bé pogueren surar en mitx del naufraig en que s'enfonsaren tantes de formes clàssiques dins la llengua vulgar, quedaren reduits geogràficament a la península espanyola, on encara subsisteixen (cast. *entonces*< *in tunce*, port. *então* < *in tŭnc*); a la Gàl·lia i a la terra mare italiana foren sustituits ab una forma composta: *ad ĭlla hōra* o *ad ĭllas hōras* (it. *al-hora*; fr., *lors*, *alors*; prov. *lors*, *loras*). Lo català, qui, encara que ès inclòs dins l'àrea geogràfica d'Espanya, té les seues fonts en lo llatí de la Gàl·lia, rebé naturalment la forma qui havia prevalgut a la regió d'allà dessà els Pirineus, i d'ella procedeixen els actuals adverbis catalans *a-les-hores* i *allavores* ab lo nombrós estol de llurs varietats, que me propòs espinzellar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La llengua catalana parlada i escrita ens proporciona les [300] següents 63 formes derivades mes o menys directament de *ad-illas-horas*:

1. ALASHORAS: «com alashoras dels cama-feos», Pons Massaveu, *L'Auca de la Pepa*, p.43.

2. ALESHORES: «que, aleshores, fosc lo cel envia», García Girona, *Seidia*, p. 47. Es la forma mes estesa en lo llenguatge viu.

3. ALESÓNS: *alez[ɔ́]ns* (Massalcoreig).

4. ALESORES: «D'alesores dataven les aventures del Ros», Víctor Català *Ombrívoles* p. 52.

5. ALLABÓNS: «d'allabòns palpita», Saisset *Bingnas y donas* p. 36. V. ALLAVONS.

6. ALLABORES:«Allabores parey oun sagoun animal», Saisset *Pims y pams* p. 10 V. ALLAVORES.

7. ALLAUORS: «allauors dix herodes», *Quatre Evangelis* (codex del Palau) ed. Gudiol.

8. ALLAVONS: *aʎaβɔ́ns* (Tortosa, Borges d'Urgell, Massalcoreig, Cervera, Xerta); *əʎəβɔ́ns* (Pineda de Mar). «Allavons d'eixe llit te treuràn», García G., *Seidia*, p. 44.

9. ALLAVONSES: *aʎaβɔ́nses* (Fraga, Massalcoreig).

10. ALLAVONTES: *aʎaβɔ́ntes* (Tamarit, Tortosa, Sidamunt).

11. ALLAVORAS: «Allavoras s'ajupía, y vinga cavar ab cuydado...,» Caselles, *Els Sots feréstechs* p. 11.

12. ALLAVÓRENS: *aʎaβɔ́rens* (Tremp, Pobla de Segur, Solsona, Cardona).

13. ALLAVORES: *əʎəβɔ́rəs* (Conflent, Igualada, Vallès) «pero allavores va sortir del gorg Negre el manà», Massó Torrents *Croquis Pirenenchs* p. 21. «Allavores sí que m'hauria pogut treure un bon retrato», S. Russiñol, *D'aquí i d'allà* p. 51.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

14. ALLAVORS: «...sería com allavors de l'*oidium...*», Pous Pagès, *Empordaneses*, p. 12. «ab veu fins allavors inconeguda», J. Alcover *Poemes Bíblichs*, 26.

15. ALLESHORES: *əʎəzɔ́rəs* (Ripollès).

16. ALLEVORES: «D'allevores ensà,» Ruiz Pablo *Poesies* p. 19.

17. CEBALLONS: Diccs. Escrig-Llombart, Martí Gadea, Aladern.

18. CELLABONS: Diccs. Carles Ros, Escrig-Llombart, Aladern.

19. CELLABORS: Diccs. Escrig-Llombart, Aladern.

20. CELLAVORS: «Cellavors ella cridà'l en un retret.», J. Esteve, 6 g (ap. Dicc. Aguiló).

21. DAVONSES: *dəvǫ́nsəs* (Palma de Mallorca).

22. LAHORA: «Torné atras d'aquells mesquins lahora», A. Febrer, *Infern* XVII 78.

23. LAHORAS: «No hages por, dix lo Mestre lahoras», A. Febrer, *Purgatori* IX 46. [301]

24. LAORA:«E podiem laora hauer .xij. anys complits...», *Cròn. Jaume I* cap.19.

25. LAORE: «E nos entrauem laore en edat de .xij. anys», *Cròn. Jaume I* cap. 25.

26. LAORES: «fus el palau de uolta qui ara es, e laores era de fust», *Cròn. Jaume I* cap. 11.

27. LAUONS: «...quels dits quatre diputats de la dita almoyna lauons passat...,» doc. Any 1404 ap. *Boll. Soc. Arq. Lul.*, VII, 408.

28. LAUORES: «es l'aygua pus freda que calda lauores». Lull *Felix de les Marav.*, I,128. «Lauores dix la donzella...», Curial e Guelfa p. 192.

29. LAUORS: «...per la justicia original a ells lauors dada...», F. Eiximenis, *Reg. De Prínceps* cap. III; «Entengueren los romans qui lauors eren molt sabia gent...», Boades *Feyts d'armes* p. 9.

30. LAUOS:«...e sera lauos complida la prophetia...», Villena *Vita Christi* cap. 194. «ab Seyt Abuzeyt qui era lauos Rey de Ualencia», *Cròn. Jaume I* cap. 25.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

31. LAVONS: «ara per lavons vostra magestat haja pagar...», doc. any 1471.

32. LAVORENS: «si deuen guarir lavorens inflera...», *Flos de les medicines* fol 69 g.

33. LAVORES: «la... consuetut lavores loaren», any 1342, *Privil. y Ordins. de la Vall d'Àneu* «Lavores fo un poch la pahor queta», Febrer, *Infern*, I, 19.

34. LAVORS: «Lavors los seus ulls foren en plor», R. Llull *Blanquerna*, cap. I. «E lavors alegrareuvos de la mort de abdosos», B. Metge *Sompni*, ed. Bulbena p. 106.

35. LAVOS: «Lavos tenia / en sa posada / una bergada/ de pelegrins», J. Roig *Spill* v. 3286. «Lavos devela .j. vau qua li dix...» *Enquesta San Graal*, ed. Crescini-Todesco, p. 63.

36. LESORES: «comte de Ribagorça, lesores loctinent»,any 1511, *Privil. y Ordins de la Valle de Querol*, p. 35. Nebrija *Thes. Cat. Lat.* any 1585.

37.LEUORS: «leuors Jesus pres lo pa», *La SS. Passió de N. S. Jesucrist*, cap. IV (ed. Moliné i Brases).

38. LEVONS:«e levons lo dit comaros ach a fer un rech», *Libre de la Vergueria de la Vall de Ribes*, 148 (any 1426).

39. LEVORES: «sen levores que el li donaria dosentes galeres», *Entreveniments d'Eyvissa* ap. I. Macabich, *Sta. M.ª la Mayor* p. 12.

40. LEVORS: «qui levors eran feta...», doc. any 1561 ap. Rul·làn, *Hist. de Sóller*, II, 18.

41. LEVOS: «de moneda qui levos se corera», *Libre Veg. de Ribes*, 152 (any 1426). [302]

42.LLAUORS: «llauors dix la companya», *Quatre Evangelis* (sigle XV), ed. Gudiol. «y llauors lo Rey se partí de allí», Comalada *Pierres de Prov.,* p. 15.

43. LLAUOS: «Quel sucre dulcíssim, quant es de mes cuytes, / llauos tots lo tenen per mes apurat», *Disputa de viudes e donzelles*, v. 202 (ed. Miquel i Planes).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

44. LLAVÓ: *ʎəvo̤* (Mallorca, Menorca). «Llavò una nina de pedas...», A. Alcover, *Contarelles*, p. 6.

45. LLAVONCES: «rich era llavonces...», P. d'A. Penya, *Mosaico* p. 66.

46. LLAVONSES: *ʎaβɔ́nses* (Tremp, Massalcoreig); *ʎəvó̤nsəs* (Balears). «Dues peres a un brot / i llavonses sa perera, / jo me rich de sa guerrera, / de s'enamorat i tot» (cansó pop. Mallorca) «y llavonses me'n vaig al cel», A. Alcover, *Contarelles* p. 12.

47. LLAVONTES: *ʎaβɔ́ntes* (Tremp, Tamarit).

48. LLAVORAS: Dicc. Saura, 1894.

49. LLAVÓRENS: «dix llavòrens ab grans rialles», *Faules Isòpiques* p. 2 (ed. Miquel i Planes).

50. LLAVORES: *ʎəvɔ́rəs* (Berga, Manresa, Prats, Solsona, Balears), «y llavores digué lo filosof...», *Faules d'Isop* fol 10 (ed. Miquel i Planes).

51. LLAVÓRINS: *ʎəβɔ́rins* (Cardona).

52. LLAVORS:«llavors lleva les mans vers lo cel», Muntaner *Cròn.* Cap. 27. «¡llavors sí que té la vida / misteris d'encantament!», M.ª A.ª Salvà *Poesies* p. 15.

53. LLAVÓS: *ʎəβɔ́s* (Llussanés). «y llavòs ella li contà tot lo parlament», Comalada, *Pierres Prov.* p. 20.

54. LLEUORS: «lleuors ell se agenolla», Comalada *Pierres Prov.* p. 7.

55. LLEVÓ: «de llevò ensà jo y ses meues amigas mos hem llevat aquest pes...», *Sa Roqueta* (setmanari), n. 1.

56. LLEVONSES: «llevonses era igual», T. Aguiló, *Poes. Mall.* p. 87.

57. LLEVORAS: «es Passeig que llevoras era molt mes petit...», J. Benejam, *Ciutadella veya*, p. 10.

58. LLEVORES: «llevores, Deu de clemencia», J. Ramis, *Clarianes*, p. 125.

59. LLEVORS: «De llevors en ça...», M. Costa *Del agre de la terra* p 27.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

60. LLEVOS: «y llevos tragué ant.º bnt. Castello», *Entrev. Eyvissa* p. 28.

61. SELAVORES: «que selavores lo dit religios Prior...», *Capitols dels spasers e lancers de Barchin*., any 1401 ap. Col. Bofarull. [303]

62. SELLAVORS: Dicc. Saura.

63. SELLAVÓS: Dicc. Martí Gadea.

Es evident que en aquest enfilall de formes diferents n'hi ha moltes qui morfològicament no son vertaderes variants, sino que just ho son ortogràficament: p. ex. *alashoras* i *aleshores*; *allabons* i *allavons*; *lauòs*, *levòs*, *llauòs*, *llavòs* i *llevòs*. Escloguent de la llista totes aqueixes varietats purament gràfiques, la paraula que estudiam presenta encara les següents modalitats: *aleshores*, *alesons*, *allavons*, *allavonses*, *allavontes*, *allavòrens*, *allavores*, *allavors*, *alleshores*, *ceballons*, *cellavons*, *cellavores*, *cellavors*, *llahora*, *llahores*, *llavò*, *llavons*, *llavonses*, *llavontes*, *llavòrens*, *llavores*, *llavòrins*, *llavors*, *llavòs*, *llesores.*

¿Provenen totes aqueixes formes de una mateixa forma llatina ? En general porem dir que sí, que llur origen ès la forma composta *ad ĭllas hōras*; però per les variants qui comensen ab *ce* (*ceballons*, *cellavons*, *cellavores*, *cellavors*) hem de suposar un **ecce-ĭllas-horas*, puys no veig que d'altra manera puga esplicarse l'existència de dita sílaba inicial. Inclosa aquesta modificació accidental de l'adverbi, fàcilment observarem que aquest ha seguits tres camins per arribar a la munió de formes que presenta en la nostra llengua antiga i moderna.

I. *Ad-illas-horas* ha seguit un procés, poch sà poch llà ab lo següent orde: *a*) pèrdua de la –*d* de *ad* i fusió de la ĭ [e] de *ĭllas* ab la *a* d'aquella preposició, palatalisantse al mateix temps la doble *ll* (com ès lley general en català: LL > ʎ) i resultant A (*di*)-LLASHORAS. *b*) Desaparició de la *s* sonora [z] intervocàlica,[37] romanguent *allaoras. c*) Interpol·lació d'un so *u*

[37] Nota (1) de l'original: Fenòmen freqüentíssim en català; en donen testimoni maixanta vocables com *bonea*, *fortea*, *granea*, jovenea*, noblea, vellea*, etc., quí abans eren *bonesa*, *fortesa*, etc. (i ho son encara ara a molts de llochs). Aquest camvi ès molt antich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o *v* entre les dues vocals contigües per evitar l'hiatus:[38] *allaUores*, *allaVores.* Perduda ja la noció de que tal adverbi era un compost de cas oblíquu i preposició, sobrevingué molt fàcilment l'afèresis d'aquesta, resultantne la forma *llavores* i ses derivades.

Fins ací els camvis eren de caràcter purament fonètich; els qui tengueren efecte posteriorment son molt mes complicats, i atanyen mes d'aprop a la morfologia. De llur origen, propòs la següent esplicació. [304]

Tal volta per analogia dels plurals acabats en *-ens* (com *àsens*, *hòmens*, *jóvens*, *órdens*, *òrguens*, *térmens*, *vèrgens*, etc.), *llavores* prengué an algunes comarques la *n* temàtica d'aquells i tornà *llavòrens*; tancantse la *e* sortí *llavòrins* (Cardona). Ad altres regions se debilità i caygué la *e* desinencial de *llavores*, quedant l'adverbi reduit a *llavors*. Apareguent a la ment popular aquesta forma (pronunciada *llavòs* per la lley de la pèrdua de la *r* entre vocal i *s*, cf. *cŭrsu* > *cós*, *mŏrsu* > *mòs*) com una forma plural (i efectivament ho era), uns indivíduus degueren singularisarla eliminat la *s* i pronunciant *llavò*; però com altres seguiren dient *llavors*, els qui de llabis de llurs pares havien après ja de dir *llavò* volgueren tornar pluralisar aquesta forma influits p'els qui conservaven la *s*; mes en lloch de tornar a la forma anterior pura, aplicaren a *llavò* la *n* qui ès temàtica a tants plurals, i formaren la variant *llavons*, de la qual, baix de l'influència analògica de *llavores*, se derivà *llavonses*,[39] i per

---

i molt modern. El trobam, ben patent i molt extès, dins els mes vells monuments literaris; i per altra banda, apareix viu i en plena transició encara avuy dia a algunes comarques. A Mallorca, formes com *posar*, *llosa* conviuen ab *poar*, *lloa*; tenim el llinatge *Fortesa*, però també trobam *So'n Fortea* (nom d'una possessió d'Artà); an el cat. *rosegar* correspòn el bal. *roegar*; an el menorquí *casera*, *filosa*, *fusada*, lo mall. *caera*, *filoa*, *fuada*; i com aquests, molts d'altres.

[38] Nota (2) de l'original: També sovintetja aqueix camvi. De *roegar*, a certes regions s'ès format *rovegar* ab sos derivats *rovegador*, *rovegó*, etc., i an altres ha resultat *roguegar*, *roguegó*. Així també: de *lleó*, mall. *lleuó*, *llevó*; de *braó*, *bravó*, i *bragó*; de *baül*, cat. *bagul* i mall. *bubul*, etc.

[39] Nota (1) de l'original: El mateix cas de *llavons* > *llavonses*, ocorre ab la partícula *donchs*, qui s'ès feminisada en *donces* i *donques*. La forma *donces* apareix ja de bona hora, en les antiquíssimes *Homilies d'Organyà* (sigle XII), ed. Griera, p. 3. *Donques* està documentat dins les obres de Ramon Lull (*Contemplació*, cap. 143), Bernat Metge (*Somni*), Pere IV (*Ordinacións Palatines*), Genebreda (*Consolació de Philosophia* de Boeci), etc. Ab dues variants viuen avuy en dia dins lo llenguatge parlat (Ribagorça, Urgell, Solsona, Cardona, Empordà, etc.) idèntich fenómen analògich ès, a mon

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

analogía ab la formació ordinària de femenins procedents de noms en –*n(t)*, sortí *llavontes.*

Es remarcable el fet de trobar en lo llenguatge actual la forma *allasores* (Ripollès), qui degué esser, com ja he dit, la primera passa evolutiva de *ad illas horas*; però no crech que sia un cas de conservació o supervivència de la forma antiga, sino mes bé el resultat d'un entrecreuament modern de *allavores* i *aleshores*, prenguent d'aquesta forma la *s* i d'aquella la *ll*.

La conversió de *ll* en *d*, que s'observa en la forma *davonses* (viva a cert barri de la Ciutat de Mallorca), ès deguda indubtablement a l'analogía dels moltíssims d'adverbis qui comensen ab *de* (DE*vant*, DE*rrera*, DE*munt*, DE*vall*, DE*dins*, DE*fora*, DE*mà*, DE*jorn*, DE*matí*, DE*nits*, etc.).

II. Per altre vent, i mitjansant circunstàncies de temps i lloch ben males de determinar, *ad illas-horas* seguí un procés mes curt i simple que l'anterior, donant origen a la moderna forma *a les hores.* La conservació de la *l* dental, sensa palatalisarse, pot semblar una grossa anomalía, puys ès molt general el pas de [305] *ll* a *l*; però s'esplica molt bé per l'influxe analògich de l'article *les*, mercès an el qual sens dupte el poble no perdé la conciència de que tal adverbi era una paraula composta de tres mots ben coneguts i que sovintetgen tant en la llengua viva. P'el mateix procediment qui feu derivar *allavòrens* i *allavons* de *allavores*, com he esplicat mes amunt, son sortides d'*aleshores* les formes dialectals *aleshòrens* i *alesòns*.

III. Finalment, el boldró llatí **ecce-illas-horas*, havent perduda la *e* inicial i fusa la *i* de *illas* en la *-e* final de *ecce*, quedà reduit a **cellasores*, i

---

entendre, l'origen de formes com *desprenses* de *després* (*dəsprénsəs*, Lluçanès, Berguedà, Plana de Vic), *daixós*, *daixonses* de *daixó* («Vol callar, senyora... daxonses». E. Vilanova, *Escenes barcelonines* p. 130) i *dallós*, *dallonses* de *dalló* («... el gran ròssec... arracades de dallonses...», J. Ruyra, *Pinya de rosa* I 177). Mes digna d'atenció, i referible també an el mateix origen ès l'espressió mallorquina *iper aquenses!* Equivalent a: *axó és! iaixò mateix! Aquí està es ré!* «Si s'homo hi consent, has dit: aixó ès, si s'homo vol. —Per aquenses! diu ell», Alcover *Contarelles* 2a ed. p. 27.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perdent la *s* intervocàlica romangué convertit en *cellaores*, d'on nesqueren, p'el procés ja esplicat mes amunt, les formes *cellavores*, *cellavors*, *cellavò*, *cellavons* i per metàtesi *ceballons*, que subsisteixen encara avuy en el Reyne de València.

FRANCESC DE B. MOLL

Crònica de l'Obra del Diccionari (305-309)

§ 1

El trimestre de abril-juny d'enguany

El cobràrem de la Delegació d'Hisenda de Balears dia 30 de juny, en virtut de lliurament que firmà lo Ministre d'Instrucció Pública dia 27 del mateix mes.

Benedicamus Domino. Deo gratias.

§ 2

La subvenció de 25.000 pessetes a l'Obra del Diccionari

Segons comunicació del Ministeri d'Instrucció Pública, de 15 de juliol, lo Directori Militar ha respectada dins els Presuposts de 1924 a 1925 aqueixa subvenció, sensa la qual la nostra obra no poria viure; en manera que per tercera vegada l'Estat afirma i confirma la seua voluntat resolta i acorada de que se fassa a costes i despeses d'Espanya, com obra nacional que ès, lo *Diccionari Català-Valencià-Balear.*

Seriem uns ingrats i bojos fermadors, si no entonàvem ab tota la nostra ànima l'*himne ambrosià*:

TE DEUM LAUDAMUS...

IN TE DOMINE SPERAVI; NON CONFUNDAR IN AETERNUM. [306]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Milions de milions de gràcies a Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, i a son Govern, lo Directori Militar!

§ 3
Lo Concell Permanent de la Mancomunidat i l'obra del Diccionari

Dia 3 de setembre a vespre rebérem un telegrama i lo endemà una carta del President de la Mancomunidat de Catalunya, l'Excelentíssim Sr. D. Alfons Sala, fentmos a sebre que lo Concell Permanent de la seua Presidència concedía a l'*Obra del Diccionari* TRES MIL PESSETES. ¡Beníssim! ¡Sí que és el dianxe aquest *Concell Permanent* per tenir idees bones! ¡Ja n'hi ha de trenques d'aquell Concell an el que presidía En Puig i Cadafalch! Sobre tot, ¡bons siguem nosaltres, que Deu may falla!

En nom de totes les terres de llengua catalana ¡milions de gràcies, Srs. Concellers de la Mancomunidat de Catalunya! I ¿que en direm del seu President? ¡Que Deu el mos conserv molt d'anys!... fins que diguem *basta!* ¡Que ens tirin d'una passa si ho deym may!... mentres ell siga com mare.

§ 4
L'Exm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca i l'Obra del Diccionari

Ha conservada en els Presuposts actuals la subvenció de 500 pessetes que fa cinch que mos dona. No ès gayre grossa la subvenció en sí; però ès una cooperació coral i un acte de fonda simpatía a la nostra *Obra,* que mos honra i mos encoratja fora mida i que l'agraim ab tota la nostra ànima! ¡Be mos va la cosa, gràcies a Deu! Res, ¡que dur! Amén!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 5
La Diputació de Balears i l'Obra del Diccionari

Els nostres contraris fa temps que han presa aqueixa Diputació com a camp de les seves bal·landines. Sorprenent la bona fe i el patriotisme dels Diputats i personal d'algunes d'aquelles oficines s'han sabut enginyar per fer casa-santa de devers 3.500 pessetes saquetjant els fondos provincials en perjudici de l'*Edició de les Obres Originals del Bt. Ramon Lull* que ès cosa meva, component ensems [307] les coses per espampolar a l'*obra del Diccionari* les mil pessetes anuals que la Diputació li consignava en pressupost desde l'any 1919. Com a la Diputació, de l'estiu d'antany ensà, hi ha hagudes dues mudadísses de Diputats i tres de Presidents, ès molt mal de aclarir quins son els culpables, còmplichs, consents i cooperadors de tals malifetes. Tenim confiansa absoluta ab els Diputats actuals, sobre tot ab llur President i Vice-President i ab la Comissió Provincial, i estam seguríssims de que no deixaràn fer pus truchs i baldufes an els nostres contraris dins la Diputació. Estam a l'aguayt vel·la qui vel·la el ble an aqueys estornells de beurada, que n'han fetes tantes i tantes, sempre a les sordes i d'amagat, com a nissaga genuina de Judes. Es allò de l'adagi: *Qui male agit, odit lucem.*

§ 6
La Càtedra de Llengua Catalana de la Mancomunidat

La fundà l'any 1912 l'Exma. Diputació de Barcelona i la donaren an Pompeu Fabra. Mes envant agregaren aqueixa càtedra a l'Universidat Industrial, aumentantli lo sou.

Quant entrà la Mancomunidat actual per haver el Directori Militar abreviada la antiga, presidida d'En Puig i Cadafalch, de tan trista i fatídica memòria per l'*Obra del Diccionari,* devers cent cinquanta Professors i Subalterns d'aquella Universidat se passaren p'el carabassot de crear un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conflicte i fins pegar una clotellada a la Mancomunidat novella, atansantse a protestar publicament d'un acte d'aquesta. Un dels *protestants* era el piramidal D. Pompeu Fabra. La novella Mancomunidat, en lloch d'acoquinarse devant tal protesta, s'arreveixinà el pel i tregué defora tots aquells protestants, posantn'hi d'altres en lloch seu i que fessen mes bon servici. Tret de la Càtedra de Llengua Catalana En Fabra, la Mancomunidat no l'ha volguda proveir fins ara, que ha tengut a be anomenarme a mí tal catedràtich. Jo he acceptat ab molt de gust per una partida de raons: *a*) com un *desagravi* que la Mancomunidat actual me fa per les moltes de guitzeries, indignidats, noningunades, infàmies i afrontes de que me feu obgecte la Mancomunidat passada (Deu fassa que no torn ii si ha de tornar, que torn girada com els odres!); —*b*) per poder desfer l'obra esveidora, disolvent i subversiva d'En Fabra dins aqueixa Càtedra contra la dignidat, reyalesa i sobiranía de la Llengua Catalana, botxinetjantli l'ortografía, la morfología i la sintaxis, ab ofensa de la nostra veneranda tradició llingüística i ab agravi de la generalidat dels amadors d'ella, escampats per Catalunya espanyola i francesa, per les Balears, p'el Reyne de València; *c*) per poder restablir la comunicació espiritual ab el poble català que els farsants males-ànimes de *La Lliga* i de l'*Institut* m'havien interceptada fent el buyt entorn meu i entorn de la meua *Obra del Diccionari,* constituint ab caràcter permanent i definitiu per tot arreu la *conspiració del silenci* contra mí i la meua [308] *Obra; d*) per poder tenir a Barcelona, Cap i Casal de Catalunya, una trona tan alta i autorisada, com ès la Càtedra que la Mancomunidat m'acaba de conferir, a on proclamar les veritats supremes sobre l'ortografía, morfología i sintaxis de la nostra estrènua incontrastable, cent voltes gloriosa i sempre triunfadora Llengua Catalana, la Llengua del Rey En Jaume lo Conquistador, del Bt. Ramon Llull i St. Vicenç Ferrer; *e*) i finalment per fer tocar ab les mans an els meus contraris que no serveixen poch ni mica ni gens per soterrar el vius que no's volen deixar soterrar. Dia 9 de juliol de 1918, el Rey Herodes de la *olim* Mancomunidat de Catalunya decretà la meua *mort civil* i tots els seus escolans d'amèn, missatgets, sogueus i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alaqueus s'afanyaren a pendre al càvech i la senaya per practicar la *setena obra de misericòrdia corporal: enterrar los morts;* i ¡hala tots bones senayades de terra i de llot el mes pudent que trobaven, dalt el nom de Mn. Alcover! Se figuraven els grans betzolarros que lo soterrarme serien quatre grapades; però el resultat està a la vista, Mn. Alcover per tot està fora devall terra, fins an el punt de que ara la Mancomunidat el crida perque vaja a Barcelona a ocupar la Càtedra de Llengua Catalana, d'on han hagut de foragitar, per la poca bonda que hi feya, Sa Aconfessional Santedat lo Sum Pontifich D. Pompeu Fabra. De manera que En Puig i Cadafalch ab tota la tracalada de galifardeus, farfants, alcatrassos i estornells de la ex-Mancomunidat, de *La Lliga Regionalista,* de l'*Institut d'Estudis Catalans* i... de l'*Escola Mallorquina* no son estats capaços de soterrar un trist *bosquerol,* un tros de pagès manacorí, un ser an els seus ulls tan despreciable com la meua estiragassada còrpora. ¡Sí que se son acreditats de destres, pàtrichs i trancosos *soterradors!* ¡Tants de super-homes ab trecalades de missatges de manament no son estats capaços, en sis anys de pegars'hi, d'enterrar, de soterrar un *bosquerol,* un *tros de pagès* com jo! ¡Que elze compr qui no los coneix! ¡Que elze compr qui no fassa gayre cas de durse'n el porro del sigle!

¿Ho sabeu ara perque he acceptada la Càtedra de Llengua Catalana de la Mancomunidat?

Alguns bons amichs meus mallorquins me deyen que no l'acceptàs per que no me fessen la pell devers Barcelona, considerant els meus contraris capaços d'això o de molt mes. Aquells amichs no elze coneixen: son *intel·lectuals* i si rallant contra mí i dientne la mala-pèssima, me poguessen llevar del mitx i ferne un acop, fa molta d'estona que ho haurien fet, i de mi ja no en cantarien galls ni gallines; però com llur barram i saliva no m'han pogut arribar a un pel ni de la còrpora ni de la roba, perque tots, tant els *super-homes* com llurs missatges de manament, per mes que s'espirrin, no passen de cans nanells, que, an el seu dir, son valentíssims, però just lladren d'enfora. Per això, que estigueu tranquils els nostres amichs: gens de por menam an aqueys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contraris nostres; ni de dia ni de nit voltaré cap passa per no toparme ab ells. Si jo els hagués feta cap cosa de les que ells m'han fetes a mí, deshonrantse per la vida, ¡prou que fogiría d'ells i per res del mon voldría que'm vessen la cara! Però com jo elze conech mes que el mal [309] temps, repetesch que estich tranquilíssim, i seràn uns beneyts els meus amichs si no hi estàn igualment.

§ 7
Estat de la tasca del *Diccionari*

An el *Bolletí* de gener-abril vos diguérem que haviem comensada la redactació definitiva de la nostra *obra* i que ja teniem uns mil docents articles enllestits i a punt de dur a l'imprenta. De llavò ensà no hem parat un moment de ferhi feyna a escala-bufetes: *a*) rebent encara paquets de cèdules de diferents territoris de la nostra llengua; *b*) seguint quatre persones ben anostrades l'ordenació de tals cèdules per rigurós orde alfabètich; *c*) fent En Josep Moll i Casasnovas de Ciutadella dibuixos a la ploma d'eynes i artefactes de tots els oficis mecànics, de la *Flora* i de la *Fauna* aéria, marítima i terrestre de Catalunya, Reyne de València i Balears; *d*) redactant En Francesc de Borja Moll i Fra Miquel Colom i Mateu articles lexicogràfichs a té qui té.

Vetassí com tenim ara (dia 25 de setembre) la cosa: DIBUIXOS EN NET: *a*) d'*eynes i artefactes:* 573; —*b*) d'*herbes i plantes:* 521; —*c*) *Animals de ploma:* 43; —*d*) *peixos:* 23; —*e*) *insectes:* 50; —f) *animals de pel:* 4. Total; 1214 dibuixos en net. En Moll en té molt de fets, però encara no elze mos ha entregats.

ARTICLES ESPLICATIUS DE MOTS CATALANS: 3834. Lo derrer mot *esplicat* ès ACEYONAT, -ADA. De modo que estam enreríssim de tenir llests els mots que comensen per A. No sabem de que anam, i ja n'hi ha 3834. AH idò! ¿que heu sentit siular, *instituters* caps-de-gri?

FULLES EN 4t A ON HI HA AQUEYS 3834 ARTICLES: 528.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Que Deu i la Mare de Deu i els Angels i Sants tutelars de les terres que parlen la nostra llengua, ens conservin la vida i el delit que'ns calen per dur endavant una obra tan grossa, tan feixuga, tan patxucadora, tan enrevisclada, tan mala d'engirgolar i d'endardellar! ¡Sols ab l'ajuda de Deu, de la Mare de Deu i dels Angels i Sants del Cel ès possible durla en devant i arribarla a bon terme!

D. Tomàs Fortesa
Fill Il·lustre de la Ciutat de Mallorca (309-310)

A la fi l'Ajuntament d'aqueixa Ciutat feu lo que feya tants d'anys demanaven els mallorquins concients: la declaració de *Fill Il·lustre* a favor d'aquell home de be, inspirat poeta, cepat prosador i filòlech [310] capdal que's digué D. Tomàs Forteza i Cortès, nat en aqueixa Ciutat l'any 1838, *Mestre en Gay Saber* l'any 1873, autor de la *millor Gramática de la Llengua Catalana.* —Palma, 1915 —LXXXVII+27+563 planes de 234 x 157 mm., publicada molts anys després de la seua mort, ocorreguda la derreria del maig de 1898. ¿Com així estigué tant de temps l'Exm. Ajuntament d'aquesta Ciutat a declarar *Fill Il·lustre* un filòlech tan eminent com el Mestre Forteza? Per dos motius principals: 1r per la poca atmósfera filològica de Mallorca; i 2n perque certs *super-homes* que pretenen monopolisar aquí l'amor i enaltiment de la nostra Llengua, dominant per llur prestigi dins la nostra Corporació Municipal, aturaven que se fes tal proclamació a favor de D. Tomàs Forteza, perque may li tengueren la pia puys no porien sufrir que D. Tomàs hagués de passar com un Mestre Capdal de la nostra Llengua de la qual aquells *super-homes* pretenen esser senyors i manyucladors. Ademés D. Tomàs no fonch may de la seua cassoleta ni alaqueu llur.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab això arriba lo mes d'octubre d'antany, el Director Militar treu tots els Ajuntaments, entra un Ajuntament nou a on aquells *super-homes* no comandaven ni influien; un dels Tinents de Bal·le, D. Benigne Palos, aragonès arrelat a Mallorca, persona tocada de bon gust en matèria de Lletres, proposa a l'Ajuntament de proclamar *Fill Il·lustre* D. Tomàs Forteza, i després d'alguns emblavins l'Ajuntament acorda per unanimidat tal *proclamació.* Me comanen a mí l'elogi del novell *Fill Il·lustre* i el llegesch día 31 de desembre de 1923 dins la Sala de Sessions del Municipi devant les Autoridats i demés gent grossa de Mallorca; i l'Ajuntament fa estampar després mon discurs i el reparteix en la forma acostumada.

A certs catalanistes escaravatats (310-314)

Lo nostre article del *Bolletí* passat «A tots els amadors de la Llengua Catalana», com era un enfilall de veritats bofegants, se veu que no ha feta gayre gràcia an els... bofegats. No ens ve de nou; ja diu l'adagi que, en dir les veritats, se perden les amistats. ¿Ha provat negú de demostrar que cap d'aquelles cosetes que enflocàrem an els nostres contraris de la *Lliga Regionalista* i de l'*Institut d'Estudis Catalans,* no siga vera? Ben alerta que hi son anats els ferits ni sos companys. Lo que han fet, ès lo següent: *a*) Un que's diu «admirador» de la nostra «Obra del Diccionari» etzibà dalt *La Veu de Tarragona* dia 26 de abril un articlàs calificant lo meu de «Prosa bàrbara», tractantme de «verinós» i tirantme altres floretes per l'estil, an-e que me tenen acostumat aqueys *caritativissims* admiradors meus que ara me surten devers Catalunya, deixantse dir que, en lloch d'omplir lo meu *Bolletinet* de coses de *Diccionari* i de *Llengua,* l'umpl de [311] «personalismes» i de glopades d'odi, i tot perque *vim vi repello,* perque defens la meua *Obra* i la meua còrpora dels taurons, tigres i lleoparts que fa sis anys palanquetgen per afonarmos dins un abisme d'inmundicia. Aqueys *catalanistes* son així; ells me volen esclafar i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

passar an el dimoni l'*Obra del Diccionari,* i per conseguirho apellen a qualsevol atrocidat i atentat; i volen que jo m'estiga boca closa i sensa bategarme gota perque ells me puguen escorxar i desxuyar ab tota comodidat, i jo just badi la boca per dirlos: Grans mercès i *que Deu les pagui la caritat! b*) Un altre bon amich, nadiu de Barcelona, ab data de 15 d'abril m'endressa llargaruda i enmidonada carta, vessant desconort i amargura per la meua falta de caritat ab els meus contraris que fa sis anys no paren de ferme guerra a mort i que han fet tot quant han sabut per afonar la meua *Obra del Diccionari* i afonarme a mí com *home de baix llivell científich i de mes baix llivell moral,* com a capellà escandalós, fins a acusarme publicament i devant el Tribunal mes alt de la terra de *lladre i defraudador de la propietat intel·lectual,* escampant per carrers y plasses que m'havien de tirar dins la presó i treure'm de Degà de la Seu de Mallorca, i ja tenien preparada a Barcelona la celebració de la colossal victòria que estaven segurs de conseguir demunt mí per enterrarme dins un pou d'allò qui put, *in aeternum et ultra.* Deu m'ha salvat de les arpes i mordales d'aqueix ramat de llops i tigres; jo els he perdonats de tot cor i cada dia prech per ells en el sant Sacrifici de la Missa. Ni la caridat ni Deu me priven de defensarme'n devant Deu i tot lo mon, puys devant Deu i tot lo mon m'atacaren i me volgueren fer miques i deshonrarme com home i com a sacerdot. Aqueix bon amich barceloní se veu que té una idea equivocadíssima de la caritat cristiana de bon de veres, i que no té en conte per res allò que ens fa avinent lo mateix Deu Esperit Sant: *Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri praetiosi et magni.* Eccli. XLI, 15 (Cuyde't del bon nom, que te serà de mes durada que mil tresors preciosos i grossos). —*c*) N'hi ha hagut un altre, caporal de *La Lliga,* que fonch Diputat a Corts, tan amich meu que cada vegada que jo anava a Barcelona havia d'anar a dinar ab ell. Com esclatà mon conflicte ab En Puig i Cadafalch, acudesch a ell lo mateix que an els altres caporals de *La Lliga* perque salvassen l'*Obra del Diccionari* de les ungles d'En Puig i dels *Instituters.* Tot fonch debades; per no fer felló En Puig, abandonaren de la manera mes indigna i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

antipatriòtica l'*Obra del Diccionari.* Ab tal amich no ens hem vist ni ens hem escrit pus. Seguia ell essent suscriptor del *Bolletí* fins que arriba a mans seues dit article, i me posa dues retxes dient que està re-de-cansat de lletgir tantes de «grolleríes» meues contra els seus amichs, i que no vol pus lo *Bolletí.* Jo l'he fet esborrar de la llista de suscriptors i no li he contestat. No l'anomèn per consideració a l'antiga amistat coral que'ns unia. De qualque cosa li ha de valer esser estat amich meu. Es vertaderament famós aqueix senyor: jo som un *groller* perque me defens de les *grolleries,* indignidats, noningunades i guerra a mort que els seus amichs fan a l'*Obra del Diccionari* i a mí desde l'any 1918, ¡sis anys! I aqueys [312] amichs seus, un temps amichs meus també, ¿no ho son *grollers* i qualque cosa mes ab tot quant han fet i intentat fer contra la meua *Obra* i contra mi? Es que aqueys *catalanistes* tenen una idea de la *grollería,* molt... pintoresca.

Tot quant digueu contra els seus inimichs, per gruixat i poca solta que sia, elze sembla finíssim. Ara si vos permeteu dirlos qualque veritat tot dret i si vos atansau a tornaulos les pilotes an el joch, ja estau cuyts; sou uns *grollers*, que lo més poch merexeu penjar i ventar les cendres. ¿Que hi farem? Som així! —*d*) Un altre vell amich, barceloní, s'ès esborrat del pobre *Bolletinel·lo* per amor del meteix article. Era un amich coral i jo l'havia tengut vàries vegades a casa, a Ciutat i a Manacor, i ell m'havia tengut a dinar a ca-seua, a Barcelona, una partida de vegades. Jo l'havia defensat sovint dins l'*Institut* i demunt el *Bolletí* contra la malignidat d'En Fabra, que n'hi feu per salar. Es estat una víctima de la tirania i despotisme del Cacicat de *La Lliga,* i acabà per sometre-s'hi ab una resignació i mansetut, que no son les que ens mana i ens imposa l'Evangeli i molt menys la dignidat personal.

No vull dir mes per no destaparlo, per la compassió qu'em fa. Sensible ès aqueixa baixa; però ni per això ni per altre tant romandrà enrocada la nostra *Obra* ni farà els elems aquest *Bolletí.* —*e*) Un altre amich coral, també barceloní s'ès esborrat igualment del malanat *Bolletinetxo,* sens dupte per l'indicat article, a on hi'havia un arrefoll mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que regular a un parent de tal amich, que també era amich meu, però que de l'any 1918 no ha parat de ferme la guerra mes horrible que may negú m'havia feta, això sensa provocació meua, i tot per donar gust an En Puig i Cadafalch i companyía. L'errava de cap a peus tal amich barceloní, cap-pare de La *Lliga Regionalista,* si may havia cregut que jo havia d'aguantar boca closa i mans fentes aqueixa guerra sensa nom que el seu parent me feya i me fa, i que m'havia de deixar esclafar i deshonrar com home i com a sacerdot fins a l'estrem inverosimil de volerme tirar dins la presó i despullarme del Deganat de la Seu de Mallorca per indigne de posseirlo. ¿S'ès separat aquest senyor dels de *La Lliga?* ¿ha fet avinent an aqueix parent seu que tal guerra contra mi era un gravíssim atentat? No crech que haja feta una cosa ni altra; doncs no'm sap gayre greu que se sia esborrat del *Bolletí. —f*) Un altre també se'n ès esborrat, barceloní i caporal de *La Lliga,* que sempre m'havía distingit ab lo seu afecte. Ab motiu de mon conflicte ab l'*Institut* vaig acudir a ell quant comensava la turbonada, i me dona tota la raó. Hi torn acudir a la derreria per carta, i ni tan sols me contestà. S'estimà mes estar an al costat d'En Puig i Cadafalch que an el meu. Doncs ha fet molt be d'esborrarse del *Bolletí.* Gent ab gent i el dimoni ab son parent.

Això son les *baixes* que hi ha hagudes del *Bolletí* ab motiu de l'esmentat article. En canvi hi hagudes una partida d'*altes,* que mos rescabalen ab escés d'aquelles *baixes.* No m'han sorprès gota tals *baixes* i tals *altes* ni les he de tenir en conte per tirar endevant. Quant comensí l'*Obra del Diccionari* me trassí el pla i me senyalí la via que [313] havía de fer fins a dur la cosa a son terme. No he mudat may ni a contes. Ab l'ajuda de Deu, de la Mare de Deu i dels sants i àngels de la meua especial devoció, he fet sempre mon camí i cont ferlo fins a la mort per mon Deu, per ma Pàtria i per ma Llengua Materna.

No deixen de ferme gràcia aqueys... *amichs* meus de devers Catalunya que m'acusen tan agrament de faltar a la caritat i fins i tot d'escandalisar els feels perque torn les pilotes an el joch an els farsants de *La Lliga* i de l'*Institut d'Estudis Catalans* que fa set anys que no han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parat de ferme guerra a mort; i que, si no m'han cremat de viu en viu i ventades les cendres, es que no han pogut els mesquinets. Per lo vist, just som jo que estich obligat a *tenir caridat.* Ells, els catalanistes, en poren fer pica de porch de mí, me poren llevar la pell, acusarme de lladre, de falsidicador, de defraudador de la propiedat intel·lectual i durme an els Tribunals Civils i Esglesiastichs per veure si me capxifollaràn en lo espiritual i en lo temporal; i jo, mesquinet de mí! he de callar i mirar i iben alerta a dir ni a bategarme! Per no faltar a la reyna de totes les virtuts, de la qual mos contraris me donen tan formidable exemple! *Spectatum admissi risum teneatis, amici!*

Mentres jo donava bescuyt an els castellans i no castellans inimichs de la Llengua Catalana, aqueys bons de catalanistes feyen mans-belletes i m'encoratjaven a *intensificar* el ventim perque com mes *intens* era, mes rialles elze feya i mes hi flocaven els grans belitres. A les hores no se'n recordaven gota de la ditxosa *caritat.* ¿Era que per ells els castellans no son *proismes*? ¿No son *proismes* els inimichs de *La Lliga* o del *Catalanisme?* ¡Ja elze convendria ferm an aqueys, amichs que ens fan el cuch de l'orella malalt retreguentmos la caritat, estudiar ben be lo que ès la caritat que l'Evangeli i la Teologia Catòlica ens imposen!

També ens fa riure per les butxaques lo altre que ens retreuen alguns: que està tan lleig i tan lleig anar a atacar els Caporals de la *Lliga,* ara que son cayguts, ara que els han *estimbats* com m*'estimbà* a mi com a *Prestigi científich* En Puig i Cadafalch en la famosa sessió de la Diputació de Barcelona dia 9 de juliol de 1918. A mi *estimbat,* a mi *caygut,* no estava lleig enflocarme galtades i puntades de peu. Era encara una obra *patriòtica.* An els *estimbats* d'ara, an els *cayguts* d'ara ¡sí que està lletgíssim anarlos a dir res! ¡Es una indignidat colossal dirlos unes quantes de veritats! Lo que hi ha, que, per amassolarlos, jo no he esperat que fossen *estimbats* ni *cayguts.* L'amassolada comensà l'any 1918, quant estaven tots an el capcurucull de llur poder i omnipotència política; i, si encara dura, ès perque ells no han afluixat mica de la seua betzèrria i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ràbia contra l'*Obra del Diccionari* i contra mí, fentmos tot el mal que han pogut.

Si aqueys *cayguts* no se poguessen defensar, no poguessen obrir boca per estar retuts de malaltia greu o tancats dins la presó i *incomunicats,* aixi anarlos a atacar, seria una indignidat imperdonable. Pero ells, gràcies a Deu, gaudeixen de perfecta salut i estàn en el ple us de la seua llibertat per tornarme les pilotes an el joch. Per lo mateix, [314] mon atach ès *atach de cavaller,* no de traydor ni de *descalificat.* Si no me contesten, ès que no volen, ès perque veuen que en sortirien mes nafrats i mes en ridícul.

I ¡prou per avuy de catalanistes *escaravatats,* mal aixamussos, morrotosos i nials!

La mort d'En Guimerà (314)

Se morí el gran dramaturch cristianament dia 18 de juliol. ¡Que el Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia! I si estigués encara entretengut an el Purgatori, ¡que el trega o l'admeta a l'etern descans de la santa glòria! I doni a la seua familia i amichs molts anys de vida per pregar per ell i el conort i conformansa que tant i tan necessiten per suportar un cop tan ferest com ès sempre la mort, i mes tractantse de la persona que ploren sos amichs i les Lletres Catalanes. Al cel lo vegem tots plegats. Donada l'importància d'En Guimerà com a poeta, prosador, dramaturch i conrador de la Llengua Catalana, li volem dedicar un article, que sortirà, si Deu ho vol i Maria, dalt lo proper *Bolletí.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El curs de Gramàtica Catalana a la Mancomunidat de Catalunya

(314-317)

Segons llegim en la prensa barcelonina, dia 21 d'aquest mes d'octubre fou inaugurat solemnement dins la Sala de Sessions de la Diputació de Barcelona el curs de gramàtica catalana que la Mancomunidat encomanà an el nostre Director Mn. Alcover.

Vetaquí lo que'n diu el diari *Correo Catalàn* de dia 22.

«Ayer, a las siete de la tarde, solemnemente, el ilustre filológico Mossén Alcover se posesionó, en la Mancomunidad de Cataluña, de la cátedra de Lengua Catalana, creada y sostenida por nuestra primera Corporación pública.

El acto tuvo lugar en el salón de sesiones de la Diputación provincial.

Com el señor Sala ocuparon la presidencia el propio doctor Alcover, el consejero de Cultura señor Llosas y el alto funcionario del Ministerio de Instrucción pública señor Aguilera.

En los escaños tomaron asiento varios catedràticos de la Universidad, del Instituto, de la Normal de Maestros, de la Escuela de Comercio, profesores de la enseñanza de la Mancomunidad y Ayuntamiento y algunos señores diputados. [315]

Asistió a la toma de posesión, un número considerable de alumnos.

El presidente de la Mancomunidad señor Sala presentó al doctor Alcover, elogiàndole como patriota y como filólogo.

Mossén Alcover, después de expresar su gratitud por la facilidades halladas en el Ministerio de Instrucción pública para sus trabajos lingüísticos, se extendió en consideraciones sobre su concepto de la lengua catalana, que enalteció cumplidamente. Habló de las formas dialectales del catalán, haciendo una síntesis admirable, producto de un estudio concienzudo en las fuentes vivas de la palabra hablada. Se pronunció contra los gramáticos y académicos que se creen con derecho a innovar de espaldas a la realidad lingüística. Dijo que el gramático y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

académico no han de dictar leyes apriorísticas, que después impondrán, encuadrándolo, al idioma, sino que de la observación de éste han de deducir las leyes y normas por las que se rige.

Esta será su labor desde la cátedra. Y esta labor de estudio fervoroso del catalán no entrañará desconsideraciones para ninguna lengua neolatina y menos para la castellana, que tiene para nuestro idioma más íntimos contactos por razones de nacionalidad y Estado.

Terminó agradeciendo la designación para el cargo y las palabras amables breves del señor presidente de la Mancomunidad.

El consejero de Cultura de la Mancomunidad, señor Llosas, pronunció breves y férvidas palabras enaltecedoras del idioma catalán, enumerando algunas de sus glorias, que pidió a Mossen Alcover recordara a sus alumnos.

El alto funcionario del Ministerio de Instrucción pública señor Aguilera, pronunció discretas palabras de saludo y de confraternidad entre las regiones. Elogió las instituciones de Enseñanza que aquí ha visto, singularmente el «Institut d'Ensenyança per a la Dona», que calificó de modelo.

Nuevamente usó de la palabra el señor Sala para resumir los discursos que se habían pronunciado y para agradecer a todos los representantes de los centros docentes su asistencia al acto.

Los asistentes pasaron a saludar a Mossén Alcover».

El *Diario de Barcelona,* venerable degà de la prensa espanyola, du en son nombre del mateix dia 22 d'octubre la següent recensió:

«Ayer a las siete de la tarde, en el Salón de sesiones de la Diputación provincial, tuvo efecto el acto de dar posesión de la cátedra de Gramática Catalana, subvencionada por la Mancomunidad de Cataluña, conferida al doctor don Antonio María Alcover, Deán de la Catedral de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La concurrencia estaba formada, en su mayor parte, por señoritas ocupando los estrados los diputados conde de Belloch y don Antonio Robert, acompañados de las representaciones de la Universidad, Escuelas de Bibliotecarias y Profesional de la Mujer, y otros centros dependientes de la Mancomunidad. Presidió don Alfonso Sala, con su [316] consejero presidente de la Comisión de Cultura señor Losas, el jefe del Negociado Central de Instrucción pública señor Aguilera y el profesor señor Alcover.

El presidente de la Mancomunidad hizo el elogio del recipiendario poniendo de relieve el interés de la Mancomunidad en favor de la lengua catalana, cuya conservación y depuración desea vivamente, sin que ello signifique odio o exclusivismo contra el idioma castellano.

Terminó agradeciendo la patriótica cooperación de la Compañía Transmediterrànea, facilitando el pasaje gratis para todos los viajes que realice el doctor Alcover a Cataluña, Baleares y Valencia.

El doctor Alcover contestó con frases de gratitud para con el presidente y Comisión de Cultura de la Mancomunidad, saludando a la Corporación, representaciones y alumnos, añadiendo no viene a la cátedra para hacer política, sino exclusivamente a desempeñar la misión docente que le ha sido confiada.

Hizo constar su agradecimiento al representante del ministerio de Instrucción Pública, por cuanto sólo facilidades ha hallado en las oficinas del Ministerio para la obra de su Diccionario de la lengua catalana.

Expuso la feliz convivencia que debe reinar entre cuantos hablasen el latín popular, que no otra cosa son las lenguas neolatinas, y expuso el plan a seguir en el curso que comenzaba.

El consejero presidente de la Comisión de Cultura, señor Llosas, se felicitó de la aceptación del doctor Alcover, y después de manifestar sus sentimientos, jamàs desmentidos, de amor a la lengua catalana y a cuantos la han enaltecido y la enaltecen, hizo votos para que sea fecunda y provechosa la obra espiritual del doctor Alcover.

El delegado del Ministerio, señor Aguilera, agradeció las frases del señor Alcover, por lo que a su departamento se referían; hizo el elogio de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la lengua catalana, que todos los buenos españoles respetan y aman en santa fraternidad, y manifestó el deseo de que se fomenten y consoliden las buenas relaciones entre la Mancomunidad de Cataluña y la Administración del Estado.

Terminó el acto dando el presidente de la Mancomunidad posesión de la cátedra de Gramática catalana al doctor Alcover.»

El diari *Las Noticias* publicà aquesta notícia:

«El gobierno ha concedido a don Antonio María Alcover, director del Diccionario Catalán-Valenciano-Balear, la subvención de 25.000 pesetas, abonables por la Delegación de Hacienda de Palma de Mallorca, para recoger el vocabulario de dicha lengua, tal como consta en los monumentos escritos de ella en todos territorios que la hablan y a través de todos los siglos de su existencia; recoger los vocablos de dicha lengua tal como brotan actualmente de boca de todos los que la hablan; y dibujar al mismo tiempo los objetos [317] materiales cuyo nombre el Diccionario ha de explicar y dilucidar.»

La Publicitat copià aquesta nota i hi posà el següent afegitó, que *La Veu de Catalunya* ha reproduit:

«Amb l'anterior nota no resta massa clar si se tracta de una nova subvenció de 25.000 pessetes concedida pel Directori militar o bé si es vol explicar el motiu d'haver estat subvencionat, fa alguns anys, amb 25.000 pessetes, per un Govern de la vella política, el canonge mallorquí mossèn Antoni Maria Alcover, tan popular per l'aferrissada enemistat que professa a les normes ortogràfiques de l'Institut.»

¡Oh, la poca claredat d'aquella nota de *Las Noticias*! ¡Oh la poca claredat dels intel·lectes de *La Publicitat* i de *La Veu* qui no han sabut veure clar el pensament de aquella *nota!* Tothom sap que de l'any 1920 ensà l'Estat espanyol subvenciona ab 25.000 pessetes anyals la nostra obra del «Diccionari Català-Valencià-Balear». ¿Què pot voler dir, donchs,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquella *nota,* si no que el Govern ha revalidada la dita subvenció incloentla dins els presuposts d'enguany?

Es admirable l'ingenuitat de *La Publicitat* en lo establir il·lació entre la subvenció del Diccionari i «l'aferrissada enemistat que professa» Mn. Alcover «a les normes ortogràfiques de l'Institut». ¡Oh, les normes de l'Institut, *salus populi!* ¿Com ès possible fer un Diccionari sensa tenir sempre an el cap i a la ploma les normes de l'Institut? Això deuen pensar els pobres normistes de *La Publicitat i La Veu.* Però nosaltres feym el Diccionari, gràcies a Deu, i fins ara sempre hem pogut escriure i entendremos sensa fer *amèn-amèn* a l'ortografia fabrenca.

Els Corresponsals de Redacció del "Diccionari" (317-318)

Son entusiastes i diligents. Fins avuy hem rebuda contestació (i l'agraim coralment) a nombroses consultes que férem a tots aqueys:

D.ª Catalina Albert, de l'Escala.

D.ª Irene Roques, de Llofriu.

Mn. Josep Vendrell, de Solsona.

Mn. Joan B. Manyà, de Gandesa.

Mn. Joan Benejam, de Ciutadella.

D. Joaquim Vayreda, d'Olot.

D. Joan Subirachs, de Sant Feliu de Torelló.

D. Josep Marsol, de Bonansa (Ribagorça).

D. Santiago Vidiella, de Calaceit.

D. Josep Pascual, de Castelló.

D. Àngel Sallent, de Terrassa.

Mn. Tomàs Bellpuig, de Tortosa. [318]

Lo Rt. P. Valentí Bruch, C. M. F., ens envia a dir que per causa de les seves ocupacions no pot esser *corresponsal* actiu de la Redacció del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari. Mos ne sap greu, i li agraim l'interés que sempre ha demostrat vers la nostra obra.

Notes Bibliogràfiques (318-320)

(Redactades d'En Francesc de B. Moll)

23. LO PAPA LUNA, article d'En Francesc Mestre i Noè dalt *La Zuda,* revista cultural de Tortosa, desembre de 1923, ps. 379-394.

Aquest article ès un compendi de la agitada vida del famós aragonès Pedro de Luna (1328-1423), tan conegut ab lo nom de Benet XIII que prengué l'any 1394 a l'elegirlo Papa el col·legi cardenalici d'Avinyó.

En lo referent an el *Parlament de Casp,* no podem aprovar el criteri de l'amich Sr. Mestre, tan desfavorable an aquella venerable assamblea que consideram, d'acort ab el Dr. Torras i Bages, com «una de les majors glòries polítiques de la història de la monarquia d'Aragó» i «un fet tan remarcable en l'història de la civilisació, que'ns sembla que pochs se li poden igualar».

24. BIOGRAFÍA DE D. JOSEP A. SANTIGOSA I VESTRATEN, escultor, metge i pintor, per Francisco Mestre i Noé, cronista de Tortosa. Imp. Querol, Tortosa, 1923. —16 pàgs.

Agraim an el Sr. Mestre l'exemplar que ens ha tramès d'aquest opuscle on narra la vida i pinta el caràcter d'un esquisit artista, En Josep A. Santigosa (1823-1895), modest i casi desconegut, però admirable per sa laboriositat i inspiració.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

25. *Almanach Català-Rossellonés de la «Veu del Canigó».* Perpinyà, Imprempta Catalana. —Any 1922, vol. de 83 pàgs; any 1923, 80 ps.

Aqueys dos volums presenten un gustós replech de bella literatura del Rosselló, en que han colaborat escriptors tan notables com son N'Horaci Chauvet, En Carles Grandó, Mn. Joan Blazy, l'esquisit poeta Josep S. Pons i els saborosos rondallayres Mn. Esteve Casaponce i En Pere de Fenollet, entre molts d'altres. Predomina la nota humorística, en la qual demostren esser tot uns mestres els literats rossellonesos; el volum de 1923 especialment pareix animat de l'esperit rialler de *Un Tal.*

El lèxich d'aquest «Almanach» se presenta esponerós, ple de vitalidat i de molta major puresa que la que podia esperarse d'una regió tan amenassada del galicisme invasor.

Grans mercès a N'H. Chauvet de l'obsequi que'ns ha fet enviantmos tan interessant publicació, de la qual hem tret molt de material profitós p'el Diccionari. [319]

26. HOMMAGE *de la «Colla del Rosselló» au populaire poéte catalan roussillonais Albert Saisset (Oun Tal).* Compte-rendu de la Fête d'Inauguration du buste d'«Oun Tal» qui eut lieu à Perpignan le 25 novembre 1923. —Un opuscle de 48 pàgs.

Dins aqueix *compte-rendu* va inclosa la relació de la festa que els literats de la Catalunya francesa dedicaren a la memòria del gran escriptor humorista N'Albert Saisset, juntament ab les poesíes i discursos que hi llegiren, judicis de la prensa periòdica sobre l'obra literària de *Un Tal,* i per acabatall l'article que Mn. Alcover dedicà dalt aquest *Bolletí* (XIII, 140-146) a estudiar l'importància gramatical dels escrits de dit autor.

Per haver sabut retre un homenatge que ab tota justícia devia el Rosselló a son escriptor mes popular, donam la enhorabona mes coral a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot l'estol de literats organisadors d'aytal homenatge, i especialment an el nostre amich N'Horaci Chauvet qui ès estat l'ànima del moviment de desagravi envers d'En Saisset.

27. L'HISTÒRIA DE FELANITX *contada als infants per Un Amic seu,* amb il·lustracions a la ploma per En Mateu Oliver i Capó. Felanitx, 1923. Imprenta d'En Bartomeu Reus. —Un opuscle de 80 pàgs.

Polidament editada de la jove i laboriosa «Associació per la Cultura de Mallorca», ès sortida aquesta obreta, esposició compendiosa de la geografia, història i representació espiritual de la industriosa vila de Felanitx, escrita ab estil senzill però sugestiu, com escau a les intel·ligències infantívoles a les quals va dedicada.

Llegint aqueix llibret he sentit reverdir el sentiment de la necessitat de donar a l'escola primària un caràcter mes regional que el que li donen, ès dir, de concedir l'importància deguda a les questions qui fan referència an el vilatge o petita regió on ès nat l'infant, puys son les qui mes d'aprop l'interessen moralment i material. Es una greu aberració pedagògica el dirigir tota la atenció del nen vers un camp geogràfich i històrich massa estens i a un concepte molt ample de la Pàtria, sensa tenir esment de ferli conèixer el petit territori que l'envolta, la petita regió an l'infant ès nat, on s'ha de fer home i ha de desplegar provablement la seua actuació per medi del treball. ¿Té per ventura una importància mes primordial, per un qui ha de viure a Mallorca, el conèixer fragmentariament i sense lligams de fet ab fet l'història general espanyola, que el sebre fil per randa la vida de Mallorca en el pretèrit i les relacions de aquesta que anomenen *pàtria petita* ab les terres ultramarines qui son continuació de la mateixa pàtria? Ens hem de desenganar: el sentiment innat de *pàtria* se refereix just an el petit nucli de població on un ès nat; tot altre sentiment mes ample, —el sentiment de provincia i nacionalitat col·lectiva com a pàtria— no ès innat, sino adquirit, en part per la experiència i en part per l'estudi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

històrich qui ens donen a conèixer els lligams seculars del nostre poble i de la nostra regió ab altres regions germanes etnogràficament d'aqueixa. Ara bé, aquests lligams no's poden ovirar sino ès coneguent be el passat de la nostra petita regió. Molts dels separatismes qui guspiretgen d'en tant en tant dins moltes de bandes de [320] Espanya es deuen bona part —prescindint d'altres causes— an el desconeixement de la història de la pròpia regió, qui ha duyt com a conseqüència el desconeixement de les relacions i interessos qui la lliguen de sigles enrera ab les altres d'Espanya i constitueixen la xerxa gloriosa de l'unitat espanyola.

Per això aplaudim de tot cor l'idea de la «Associació per la Cultura de Mallorca» de posar a la fàcil comprensió dels minyons felanitxers la història de llur vila, contada ab amor per un altre felanitxer *amich dels infants,* ab els quals està avesat a parlar amicalment i sugestiva.

Altre cobrament de la subvenció de l'Estat (320)

Dia 27 d'octubre, estant a punt de estampar aquest derrer full del *Bolletí,* hem rebudes, de la Delegació d'Hisenda de les Balears, 12.500 pessetes corresponents an el semestre corrent (juny-desembre de 1924). Ho feym a sebre an el nostres amichs i colaboradors.

INTERCAMVI (320)

L'establim gustosament ab la novella publicació que baix lo títol de *Iberica, Zeitschrift für spanische und portugiesische Auslandskunde,* ha comensat a eixir a la populosa ciutat de Hamburg, empori de les relacions d'Alemanya ab Espanya i Amèrica. Aqueixa revista, dirigida del nostre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coral amich Dr. Bernat Schädel, Professor de Filologia i Director també de l'Institut Iber-Americà que allà funciona, ès d'indubtable interés per tots els espanyols i americans de rassa llatina qui se preocupin del foment de l'intercamvi cultural i econòmich ab Alemanya. Lo primer nombre de *Iberica* du quatre notables articles de fondo (S. A. Viñas, *En Cristòfol Colom ¿era espanyol?* —2. A. Sergio, *Compendi de l'Història de Portugal,* I. —3. H. Krüger-Welf, *La literatura espanyola en lo sigle XX.* —4. R. Grossmann, *La prensa periòdica argentina)* i ademés abundoses seccions de *vida econòmica, vida cultural i bibliografia.* Derrera de tot va un *beiblatt* (suplement) de *Spanische Philologie und spanischer Unterricht* qui també ès prou interessant.

Ara derrerament mos ès arribat lo segón nombre de *Iberica,* qui no desdiu del primer en res i du abundosa i ben escullida bibliografia. [321]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[321][*]

Punts capitals de la Sintaxis Catalana (321-336)

§ 1

El relatiu possessiu equivalent del castellà CUYO, CUYA

Aquest relatiu el forma el català ab la preposició *de* i *el qual* o *els quals, la qual* o *les quals,* concordant ab lo subgecte de la relació: verbi gracia, *L'autor* LES OBRES DEL QUAL *lletgesch, està malalt; aquestes cases* EL SENYOR DE LES QUALS *se morí, m'agraden molt;* —«... la qual cosa es *Deu* sens l'esser *del qual* (fe e esperança) no's poríen tan be couenir con fan», R. Lull, *Del Gentil;* —«...hauent les *virtuts* demunt dites, sens *l'esser de les quals* hom se convenrria ab major nobilitat», id. ibid.; —«*Deu en la ma del qual* nostro cor es». Procés d'En Jaume III de Mallorca, col·lecció diplomàtica Bofarull, T. XXX, p. 292; —«... Hauem rebuda la vostra *letra la tenor de la qual* es aytal...», ibid. p. 271; —«... St. Thomas Daqui... *la doctrina del qual* es molt comuna...» Fr. Ginebreda, *Consolació de Philosophia,* p. 3; —«... partí la *nau castellana*

[*] T. XIII. —Desembre de 1924. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la qual es patró En Berenguer Pascual» *Manual de Novells Ardits,* —t. I, p. 4, any 1390; —«... *Nandreu de Plandolit,* Notari de Mallorques, en *l'escrivania del qual* lo capbreu se farà...», *Boll. de l'Arqueol. Luliana,* T. VIII, p. 432; «... En nom de *Deu nostre Senyor* e de *la gloriosa verge madona Sancta Maria...* a honor e reverencia *dels quals* la cofraria e los confrares fan festa...» *Llibre de la Confraria de Sant Francesc de Falset,* de 1449; —«Conjurte de part de *caritat, per amor de la qual* jo mengi ir (ahir) carn...» *Recull de Eximplis* edició M. Aguiló, sigle XV, p. 12; —«...Est *Vescomte* segurament lo mateix a *honor del qual* escrigué Castellnou...» Milà i Fontanals, *Obras completas,* T. III, p. 158.

Aquesta manera d'espressar la relació possessiva del castellà *cuyo, cuya,* ès la catalana autèntica, genuina, la única que's troba dins els nostres monuments i escriptors anteriors an el sigle XIX, tant de les Balears com del Reyne de València i del Principat. Les altres formes *(qual, quals, quin, quina),* que certs escriptors catalanistes, que se distingeixen per dur l'escopeta massa curta en questions idiomàtiques, [322] tractaren d'introduir i ho conseguiren massa, —son dos *barbarismes* que no poden anar ni en rodes. No tenen cap ni peus frases així. L'AUTOR QUALS OBRES *son tantes, ja ès mort;* LA CASA QUINA SITUACIÓ *ès tan bona, val massa, sortat ès* EL PARE QUINS FILLS *son bons treballadors; —gros fou* AQUELL FET QUAL MEMORIA *encara dura.* El *qual,* sensa la preposició *de* devant, pert el valor de genitiu, i així ja no serveix per espressar la *possessió* que li cal, i posat devant el sustantiu *posseit* i concordant ab ell en genre i nombre, romàn completament deslligat del sustantiu *posseidor,* ès a dir, resulta una forma que no serveix gens per lo que l'usen ni espressa res de lo que li pertoca espressar, i aquí està el *barbarisme.* Però encara ès mes absurda i bàrbara l'altra forma: *quin, quina,* i per desgràcia la mes usada dins la *prensa catalanista.* ¿Qui no sap que *quin, quina* amb llurs plurals, son els nostres relatius *interrogatius i ponderatius,* tant dins els monuments escrits de tots els sigles com dins la llengua viva a tots els nostres territoris? Hi ha punts de Catalunya a on *quin i quina* tenen el valor de simples *relatius,* sensa res

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'*interrogació* ni *ponderació.* Lo que no hi havia hagut may ni per l'etimologia ni per l'us de cap escriptor ni de cap de les nostres comarques, que *quin* ni *quina* tenguessen ni les donàs ningú valor de genitiu ni caràcter *possessiu.* Donarlos-ne i postposarlos an el sustantiu *posseit* fentlos-hi concordar en *genre i nombre,* ès una altra *atrocidat,* un altre atentat contra la gramàtica i contra la llengua, perque sensa la preposició *de* no poren tenir valor de genitius i per això mateix ja no poren espressar *possessió;* i concordant de tot ab lo sustantiu *posseit,* queden relatius d'aquest i no del *posseidor,* del qual romanen del tot deslligats; i per lo tant no serveixen gens per lo que los usen ni espressen res de lo que les pertoca espressar, ès a dir, son un *barbarisme* com unes cases. I defiam qualsevol a que'ns presenti un sol cas d'un escriptor anterior an el sigle XIX que cometa tals *barbarismes;* dubtam molt que en trobin cap d'anterior a l'actual Renaixement. I també defiam qualsevol a que'ns trega un sol poble del territori de la nostra llengua a on la gent, no'ls escriptors que hi puga haver, usin tals formes bàrbares. I que no'ns diguen que tampoch nosaltres en citarem cap de poble que usi la forma que defensam. Es ver que no'n saben cap que l'empri, i se comprèn perque ès una forma mes literària que popular, i així com en castellà sols els bons literats saben usar correctament el *cuyo cuya,* així no ès gens estrany que, despullada la nostra llengua de cultura literària durant casi tres sigles, se perdès l'us de tal forma. Pero, si no porem presentar cap poble que l'empri, presentam tots els nostres monuments i escriptors antichs. A veure si ab ells ès capaç negú de desmentirme ni de desfer res de lo que acap de dir [323]

§ 2

L'ausiliar ESSER en els temps composts de veu activa

El castellà actual p'els *temps composts* de *veu activa* no té mes que un auxiliar: *haber.* Ara el català, com el francès i l'italià i el castellà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

antich, en té dos: *esser* per certs verbs i *haver* per tots els altres. Això li ve de naixor, li ve del llatí, que com sabeu, tenia certs verbs, com *audeo, soleo, gaudeo* i llavò tots els *deponents* (de forma *passiva,* però de significansa sovint *activa),* que feyen els temps compostos ab llur participi de pretèrit i el verb *esse,* concordant el participi ab el *subgecte* en *nombre* i *genre:* v. gr. FILIUS INTUITUS *est patrem;* FILIA SEQUUTA *fuerat matrem;* PATERN SOLITUS ERAT *hoc facere;* ILLE CONFESSUS FUERIT *veritatem;* MATER *numquam ausa esset hoc dicere; discipuli* VERSI *sunt ad magistrum;* STELLAE *jam* ORTAE ERANT. Això, ni mes ni pus, fan el francès, l'italià i el català de bona cepa, no tarat de castellanisme. Per lo tant:

a) Si és un *subgecte masculí,* dirà: SOM VENGUT; ETS TORNAT; ÉS PUJAT; ERA FUYT; SERÉ PARTIT: *si* FOSSES PARTIT *mes prest, hi* SERIES *a temps; volen que me* SIA BARALLAT, *i no ès ver; ell s'*ES MORT *jove; si hi vas llavò t'hi* SERIES TROBAT.

b) Si son dos o mes *subgectes masculins,* pertoca dir: SOM ENTRATS i *l'hem* VIST; ÉREU TORNATS *de Barcelona; s'*EREN GATINYATS *els germans; en succeir això, ja mos* SEREM MORTS; *si hi tornau, no* VOS SERÍEU DESAVENGUTS; *si vos* FÓSSEU *enfadats, vos hauríeu haguts de desenfadar; vol que tot se* SIA ARREGLAT, *i no és possible.*

c) Si el *subgecte ès femení,* dirà: SOM PUJADA *d'abaix,* ETS SORTIDA *massa tart; ja* SERÀS TORNADA *demà; si hi* FOSSES ANADA, *te* SERIES ENUTJADA *massa; feya poch que* ERES PASSADA *per allà; vol que te* SIES COMPOSTA, *i t'*ETS ESPENYADA *mes; volien que* FOSSES MORTA; *tu llavò ja* ERES NADA.

d) Si son dos o mes els *subgectes femenins,* diràn: *vos ne* SOU *anades prest; ja* EREN FUYTES *elles; ja* FOREN *arribades elles com ell partí; vos* SERIEU TOPADES *ab ell si anau per allà; si vostres pares* FOSSEN ESTATS *a França, vosaltres hi* SERIEU NADES; *mos* SOM VISTES *mol estretes, no tant com voldríen que mos hi* FÓSSEM VISTES.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueys exemples mostren com empra el català l'auxiliar *esser,* s'entèn, el català net i franch de tota influència castellana, que li ès pesta cernuda.

¿Quins son el verbs que amen, que demanen l'auxiliar *esser,* i quins *haver?* Vegem-ho.

I. Demanen l'auxiliar *esser* els verbs *reflexius,* aquells que l'acció que signifiquen, recau an el mateix subgecte que posa l'acció: v. gr. *morirse, trobarse, fondrese, penedirse, aclarirse, enfosquirse,* [324] etc. I per lo mateix cal dir: *el Papa* S'ES *mort; la corda* S'ERA *rompuda; ells se* SON *penedits; si se* FOSSEN *entesos, estaríen tots be; si ell hi va, se* SERIEN *barallats; el temps* S'ES *aclarit; t'hi* ETS *trobat ab ell; la cera s'*ERA *fusa.*

No son *reflexius* de ver aquells verbs que tenen *terme* d'acció diferent del *subgecte,* però que duen els pronoms *me, te, se* en datiu per espressar el profit o perjuy que sobrevé an el *subgecte* de resultes de l'acció, v. gr. M'HE MENJAT *un plat d'arròs;* S'HAVIA BEGUT *tot el vi; ells* S'HAURÀN AMAGAT *lo que duyen;* S'HO HAURIEN ACABAT *tot; el* MOS HEM CARREGAT; *el* VOS HAURIEU FET *vostro.* Seria un desbarat posar l'auxiliar *esser* an aqueys exemples i a tots els altres casos consemblants.

II. Demanen també l'auxiliar *esser* certs verbs *intransitius,* que denoten cert *estat de permanència o inacció,* com *romandre, quedar, néixer, morir, esser, caure.* Per lo mateix cal dir: SOM ROMÀS *allà mateix; no* SERIES CAYGUT, *si haguesses mirat allà on posaves el peu; sempre* ETS ESTAT *beneyt; no hi* FOSSES QUEDAT, *si no hi volies menjar!; com ell se morí, vosaltres no* EREU NATS; *volien que* FOS *mort i encara alenava; si* FOSSEU NATS *mes prest, serieu mes vells.*

III. Demanen igualment l'auxiliar *esser* tots aqueys verbs, que denoten moviment local: *anar* i *venir, entrar* i *sortir, fugir* i *tornar, partir* i *arribar, pujar* i *devallar, muntar* i *debaixar, eixir, passar.* Per lo mateix cal dir: SOM VENGUT; *ella* ES ARRIBADA, *ells* EREN FUYTS, *elles* SERÀN TORNADES, tu (un subgecte masculí) FOSSES ENTRAT; *nosaltres* (subgectes femenins) *no* SERIEM SORTIDES, si *ho haguéssem sabut:*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

elles ja EREN PUJADES *dalt el sòtil an aquella hora; volen que ella* SIA VENGUDA, *i no ès ver.*

Cal tenir en conte que, si aqueys verbs deixen de denotar *moviment local* o si passen d'*intransitius* a *transitius,* això ès, si prenen *terme d'acció,* llur auxiliar ja no ès *esser,* sino *haver.* I així pertoca dir: *El preu del blat* HA PUJAT O HA DEVALLAT; HE PASSADA *mala nit,* HAN PUJADA *una gerra d'aygua; no m'*HEU DEVALLAT *el llibre; encara no* HAN PASSAT *el torrent;* HEU *entrats els canyissos;* HAS TORNADA *la cantidat que manllevares; era d'ell la carta que* HAS ARRIBADA *an el correu.*

VI. Demanen l'auxiliar *haver* tots els altres verbs, *transitius* o *intransitius.* Es debades posar exemple.

Aquesta és la lley que hi ha dins el català, referent an el *auxiliars,* desde la constitució de la llengua, si bé se nota qualque excepció, ben rara, ès ver, i se comprèn per la falta de disciplina gramatical que per forsa havia de reynar durant els primers sigles: regla que se veu feelment observada dins el nostres monuments i escriptors clàssichs, fins que sobrevengué an el sigle XVI l'invasió castellana, que conseguí an el XVII i sobre tot an el XVIII la mort de la nostra literatura. Perduda la tradició literària de la llengua i figurantse els escriptors de Catalunya, Balears y València, fins-i-tot aquells pochs qui escrivien en català, que lo gramatical i correcte era pendre per norma la [325] gramàtica castellana, abandonaren aquella regla, i l'auxiliar *esser* anà desapareixent de dins els escrits. Els pobles el conservarien mes, però a poch poch s'hi abolia també mes o manco segons era l'intensidat de l'influència forastera que patien.

Vetaquí com se troba ara l'us de l'auxiliar *esser* dins els territoris de la nostra llengua, segons les clarícies que hi replegàrem en les eixides filològiques que hi hem fetes recorrent totes les comarques de Catalunya espanyola i francesa, Reyne de València i les Balears:

Dins el reyne de València se pot considerar com abolit de tot l'us de l'auxiliar *esser* entre el poble i especialment entre els escriptors, ancque siguen del *Rat Penat.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A Catalunya també s'ès perdut en gran part, notantse vàries coses ben curioses: 1a Se conserva sovint, sobre tot per les pagesies i entre alguns escriptors, an el *perfet* (s'ÉS *mort;* SO *vingut,* SO *arribat,* etc.). 2a Els escriptors observen mes la regla com parlen que com escriuen, perque, en escriure, se recorden massa de la gramàtica castellana. 3a No sols usa la gent i qualque escriptor, sobre tot de la regió pirenenca, l'auxiliar *esser* ab els verbs de la regla, sinó ab tots; i així diuen: SO *vist un aucell;* SO *rebuda la teua casta;* SO *menjat molt;* SO *dormit prou.* De manera que per aquest temps casi sempre usen de l'auxiliar *esser;* casi may *haver.* 4a A vegades la gent, i fins-i-tot els escriptors, en verbs que demanen l'auxiliar *esser,* empren *haver,* però llavò fan concordar el participi ab lo subgecte, lo qual es contrari a lo que demana l'auxiliar *haver.* S'esplica molt be tal anomalia: l'instint de la llengua los du a observar la regla de l'auxiliar *esser* ab la concordansa del participi, pròpia de tal auxiliar. L'influència castellana los fa posar *haver* en lloch de *esser;* però tampoch no ès tan poderosa que desarrel de tot la propiedat catalana, i en queda com a rellíquia la concordansa del participi ab lo subgecte. Vetaquí alguns casos d'aqueys: «... la obra *se n'haurà ressentida...»* (J. Verdaguer, *Sta. Eularia,* prefaci); —«... *hagués vinguda* a parlar...» (id. ib.); —«... *m'he quedada* a l'ombra...» (Id. *Nazaret,* p. 53); —«... *se n'han publicades* set (fulles)...» (E. Moliné i Brasés, *Calend. català de 1899,* p. 43); —«... la fonètica i l'ortografía *s'han subjectades»...* (P. Jaume Novell, *Anàl. Fonol. Ortgr.* p. 5). —«... les circunstancies... ja li *soch dit* que no son favorables...» (Carta d'un colaborador del *Diccionari,* de Tarragona, 26 maig, 902); —«... *so tingut* de rodar.., *so rebut...* tres contestes...; el *so sentit...»* (Carta d'un altre colaborador, de Linyola, Província de Lleida, de 26 de mars, 1902); —«... no la *so estudiada* exprofesso...» (Carta d'un altre col., de Torregrossa, província de Lleida, de 25 febrer, 1902); —«... *t'has encesa* de rubor...» (M. Aguiló, *Recorts de jovenesa,* p. 47); —«... tot lo mal que *ets fet fins ara...» (En Vacayna, Romancerillo catalàn d'*En Milà, num. 126) —«... aquí n*'ha passada* una...» *Los Reys de Orient.* ib. num. 10, variant D.); —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Magdalena ¿qu'*és dit* ara... Magdalena ja *éts pecat, éts pecat* altra vegada...» *(Magdalena,* ib., núm. 12), —«si jo may la *som apresa» (Bons mossos,* ib. num. 40); —«hi ha *anades* les monjes» (*L'infanta seduida,* ib. núm. 258). [326]

Dins Catalunya francesa se conserva prou l'us de l'auxiliar *esser,* però d'una manera antigramatical, i se comprèn. Aquella regió a mitjàn sigle XVII sortí de l'influència castellana, la qual així no li pogué fer tant de mal com a Catalunya espanyola i an el Reyne de València, i l'influència francesa que li sobrevengué, no l'ha ferida per aquest vent perque el francès té l'us de l'auxiliar *esser* com el català. Però el català romangué allà encara mes arreconat i desgectat que dins Espanya, faltantli la cultura literària per espay de tants de sigles; i tractat com una llengua de que s'en empegueeixen la major part dels qui la parlen, no ès d'estranyar que s'hi sia perdut l'us correcte dels dos auxiliars. Així ès que la 1a persona del *perfet compost* de tots els verbs se pot dir que's forma just ab l'auxiliar *esser;* així diuen: SUN (som) *vingut;* SUN *parlat;* SUN *vist un germà;* SUN *llegit lo teu llibre;* SUN *escrit una lletra.* Ara les altres persones les fan ab l'auxiliar *haver.*

A les Balears, i sobre tot a Mallorca, ès allà ont s'ès conservat mes l'us de l'auxiliar *esser,* especialment dins la pagesia, per estar mes a redòs de l'influència castellana. La pagesia de Mallorca ens atrevim a dir que conserva aquest us casi com el tenien tots els territoris catalans la primeria del sigle XVI. Sí, la nostra pagesia o observa la regla íntegra o al manco el tros que hem vist que en queda dins certs indrets de Catalunya, això es, la concordansa del participi ab lo subgecte. No hi ha cap mallorquina ni cap mallorquí que diga: —«Jo (una dona) *he* VINGUT; jo (una dona) havia ARRIBAT, hauré *tornat.* —Noltros (dos o mes homos) *hem* SORTIT, *havíem* ANAT, *haurem* SORTIT. No diuen això ordinariament les dones ni els homes de Mallorca, ni fins i tot els de la Ciutat, que estàn tan *acastellanats.* Una dona dirà aquí: «*Jo* SOM VENGUDA; ERA ARRIBADA; SERÉ TORNADA.» I si no diu això, dirà lo manco: —«*Jo he* VENGUDA; *havia* ARRIBADA; *hauré* TORNADA.» Els homes, parlant en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

plural, diràn: —«*Noltros* SOM SORTITS; ÉREM ANATS; SEREM ARRIBATS». I si no diuen això diràn lo manco: —«*Hem* SORTITS; *haviem* ANATS; *haurem* ARRIBATS». La falta d'estudis gramaticals del mallorquí i l'influència castellana farà posar *haver* en lloch d'*esser;* però ni una cosa ni altra ni totes dues plegades no basten per esborrar del tot la propiedat de la llengua: sempre se'n salva una part, la concordansa del participi amb lo subgecte, tan característica de l'ausiliar *esser.* Reflexen aquest estat de coses els nostres escriptors, que entre tots els del Renaixement català son els qui observen mes això de l'auxiliar *esser.* I ho observen mes els qui se son dedicats especialment an el genre popular o an els estudis gramaticals.

Res té de particular que el poble sensa instrucció gramatical no observi arreu i feelment l'us correcte de l'auxiliar *esser.* Sensa aquella instrucció no hi ha cap llengua que's parl bé. Mr. Julien dins sa *Grammaire* (Ie Part. p. 128, ap. Littré, *Hist. de la Lang. Franç.* T. II. c. IX § 3, p. 315 et ss.) i Mr. Littré (ib.) confessen que a França tots els infants i les persones que no han rebuda educació, fan la falta de dir: —«Je m'ai amusé (jo m'*he* devertit); je m'ai mordu (m'*he* mossegat). Donchs, a Mallorca serem mes gramàtichs que no els francesos. [327] Aquí son mes els nins i gent sensa lletres que diràn: —«Me *som* devertit; me *som* mossegat», que no: *m'*HE *devertit, m'*HE *mossegat».*

Ademés de tot això, mallorquí ès estat el primer gramàtich català, D. Tomàs Forteza, que ha afinada dins els nostres clàssichs i dins la conversa del nostre poble aqueixa lley de l'auxiliar *esser,* i la seua *Gramàtica* ès la primera que l'ha formulada i establerta (Morf. Verbo, n. 280, p. 254-59).

I que no me surta negú dient que la pèrdua de l'auxiliar *esser* no es deu a l'influència castellana, sinó a una evolució natural de la llengua, com la que sufrí respecte de lo mateix lo castellà an els sigles XIV i XV, i que per lo tant sensa influència castellana hauria succeit lo mateix, ès a dir, se seria perdut l'us de l'auxiliar *esser.* An el qui me surta ab aquestes neus, li respondré:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I. Tenim el fet innegable de que, fins que compareix l'influència castellana dins els territoris castellans, s'observa dins els escrits de tals territoris l'us de l'auxiliar *esser;* com mes hi aumenta l'influència castellana, mes hi mancaba l'us de tal auxiliar, fins a desaparèixer de tot o casi de tot allà on aquella influència ès mes forta, mentres que se conserva l'auxiliar *esser* allà on no ès tan forta, allà on no se fa sentir gayre. Si la desaparició de l'auxiliar *esser* fos fruyt d'una evolució natural de la llengua, la desaparició succeiria per tot arreu de la mateixa manera, poch sà poch llà.

II. A pensar de la tendència del poble analfabet a favor de l'únich auxiliar *haver,* que hi ha dins França i dins Itàlia, com dins el domini llingüístich català, els escriptors francesos i italians no han permès may que llurs respectives llengues perdessen un tret tan característich de llur fesomia, i per això los ho han mantengut i los ho mantenen a tota ultransa. Si els escriptors castellans abandonen l'auxiliar *esser* devers els sigles XIV i XV, sens dupte se degué a que fou la mateixa llengua que l'abandonà, això ès, la generalidat de la gent, i, deixant d'esser una cosa viva, lo llògich era que desaparegués absolutament. Que dins el català l'auxiliar *esser* ès una cosa viva encara i ben viva, gràcies a Deu, crech haverho demostrat ab l'enfilall de frases tretes dels monuments de la nostra llengua en tots els sigles de la seua existència, fins i tot de l'època actual, al·legades dins la meua obra *Questions de Llengua i Literatura Catalana* que publiquí l'any 1903 contra En Menéndez Pidal.

Ara be, ¿per que hem de seguir la pràctica castellana, no trobantmos en la mateixa situació que els castellans respecte de tal auxiliar? ¿Perque no hem de seguir la pràctica dels escriptors francesos i italians, estant com estam evidentment an el mateix cas d'ells? ¿Per que ens hem de desprendre d'una cosa que ens dona fesomia pròpia i mos distingeix tan enèrgicament dels castellans? ¿Perque hem de despullar la nostra llengua d'una cosa tan característica d'ella i que la fa tan diferent de la castellana?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es una manera molt original de *restaurar* la llengua, anarla despullant de lo que li dona fesomia pròpia, de lo que la caracterisa i fa que no's puga confondre ab les altres que's parlen dins Espanya! Es [328] una manera molt original de *restaurar* la llengua, esborrarli lo mes íntim que tenia del nèixer i que la individualisava d'una manera especial. Totes les llengues neollatines quant brollaren a la vida, com a llatines tenien l'auxiliar *esser.* Evolucionant a travers dels sigles, el perderen el *rumanès,* el portuguès i el castellà, conservantlo tenaçment tots els dialectes italians, tots els de la França del nort, tots els de la França meridional i els llevantins d'Espanya, això ès, totes les branques de la llengua italiana, totes les de la llengua francesa, totes les de la Llengua d'Oc, una de les quals es la nostra llengua catalana. Ab l'auxiliar *esser* atravessà ella tants i tants de sigles, donant a la cultura mundial escriptors tan eminents com el Rey En Jaume, el Bt. Ramon Llull, En Bernat Metge, En Ramon Muntaner, En Desclot, En Jordi de Sant Jordi, Fr. Antoni Canals, Fr. Francesc Eiximenis, St. Vicenç Ferrer, N'Ausiàs March, En Joanot Martorell, En Jaume Roig, Mn. Corella, Mn. Fonollar i tants d'altres, fins a constituir una de les literatures mes notables, potents i glorioses del mon durant els sigles XIV i XV, reynant dins tots els monuments inmortals d'aqueixa literatura l'auxiliar *esser.* ¿Per quines cinch centes li hem de pegar cossa? Per quina raó l'hem d'arreconar com a trastim vell, com a rotam, com a repussay que no ès bo a res a res? ¿Perque a Barcelona i altres endrets del Principat s'han deixats vèncer i desposseir per obra de l'influència castellana, fentse espontaniament esclaus del castellà? ¿Perque a Barcelona i altres endrets del Principat no son estats prou catalans, han feta cabra i ovella, han desertat de les banderes glorioses dels grans escriptors de l'edat d'or de les nostres Lletres? ¿Per això hem de consentir aqueixa *capitis diminutio?* ¿Per això hem d'allargar el coll an aqueixa feresta i humiliant escapsada d'una propiedat tan característica de la nostra llengua, d'un tret tan pronunciat, tan peculiar, tan íntim de la nostra fesomia sintàctica?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¡que no'm diguen que hi ha massa comarques catalanes que ja no *senten* aqueixa *propiedat,* aqueixa *característica* de l'auxiliar *esser!* Es ben ver que n'hi ha massa de comarques catalanes així. ¡Com n'hi havia moltes i n'hi ha encara massa que no *senten* l'amor a la llengua que parlen! I ¿va aturar això en res ni per res els iniciadors heroichs de l'actual Reneixement ni llurs continuadors? Batallant a tota ultransa contra la falta de tal *sentiment* ¿no lograren tal volta que rebrotinàs i brollàs del bell nou aqueix *sentit amor* a la Llengua? Prou que ho lograren! Donchs lo mateix succeiria ab l'auxiliar *esser* i *característiques* de la nostra sintaxis, ànima i vida de la Llengua nostra, el dia que els escriptors actuals se revestissen de coratge i fessen lo que han fet sempre i fan actualment els escriptors i gramàtichs francesos i italians, a pesar de totes les tendències contràries de la gent d'ells sensa lletres, que n'esguerra tantes en matèria sintàctica. El dia que els escriptors actuals de la nostra llengua, se posassen a emprar així com cal l'auxiliar *esser,* dins deu o quinze anys tornaria a reynar dins tots els dominis de la nostra Llengua.

¿No mos deym *restauradors* de la Llengua Catalana? Restauremli, idò, una cosa que li ès tan pròpia i tan característica com aqueix [329] auxiliar. Siguem conseqüents ab el nom que duym i mos donam! ¡Sols dels conseqüents ès el triunf definitiu! Sols ells en son dignes!

§ 3
Concordansa del participi ab el terme d'acció

Ja fa anys que sostench que ès una lley interna del català la concordansa del participi ab el terme d'acció en los *temps composts* de veu activa. Ho vaig provar, an el meu entendre, ab prova plena dins l'obra *Questions de llengua y literatura catalana,* l'any 1903, i ja hu havía defensat dos anys abans dins una conferència que doní a l'Ateneu de Barcelona. No tench notícia de que negú siga estat capaç de rebatre ni desfer res de lo que llavò vaig dir. Com estich encara a lo mateix, ho

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

repetiré sumariament i afegiré qualques consideracions que consider ben escayents.

Aqueixa concordansa del participi ab el terme d'acció, no ès cap cosa que jo m'haja treta del cap. Jo lo que he fet, formularla, fundat en lo que està patent dins tots els monuments escrits del bon temps de les nostres lletres i dins el llenguatge vivent de les regions menys invadides de castellanisme. Aqueixa concordansa ens vé del llatí, i, com totes les llengues romàniques no son mes que un desplegament del llatí a travers dels sigles i esbrancantse en totes aquelles llengues, totes elles brollaren a la vida ab aqueixa concordansa, que qualques unes ab el temps perderen, com veurem mes avallet.

I ¿com fonch que el llatí engarbullà tal concordansa, que ès sempre p'els *temps composts (pretérit perfet, plusquamperfet, futur perfet, condicional perfet)?* ¿No tenia el llatí la conjugació completa, ab tots els temps *simples?* ¿Per que havia mester els *temps composts?*

Les hagués de mester o no, lo cert ès que ja durant el periode clàssich guayten qualque pich, fins i tot dins escriptors tan empiulats com Cícero, frases així: *satis habeo deliberatum (prou* HE *deliberat), suscriptum habeo (*HE *escrit), rationes cagnitas habeo (totes les coses* HE *conegudes);* dins Plaute trobam: *omnes res relictas habeo (totes les coses* HE DEIXADES); dins Sal·lusti veym: *compertum ego habeo* (JO HE ACLARIT).

Aqueixa manera tan especial de fer els *temps perfets* que existia dins el llatí durant l'època clàssica i molt abans, se desplegà estraordinariament dins el llatí vulgar durant l'imperi i quant aquest s'esfondrà de tot arribà la cosa fins a l'estrem de que els *temps perfets* nous, composts del *participi passiu* i de *habeo* arreconaren els temps *perfets simples,* senzillament perque els *composts* eren mes bons de fer. Per això totes les llengues romàniques nasqueren ab aqueys *temps composts.* De manera que les espressions: *he vist un rey, he tocat aquell llibre,* son la traducció literal de *habeo visum unum* [330] *regem, habeo tactum unum librum.* I per lo mateix, si en lloch d'*un rey* i d'*un llibre,* se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tracta de *dos reys* i de *dos llibres,* calía dir en llatí: HABEO VISOS DUOS REGES, HABEO TACTOS DUOS LIBROS, això ès: HE VISTS DOS REYS, HE TOCATS DOS LLIBRES. I si en lloch d'esser NOMS MASCULINS, eren FEMENINS, deyen en llatí vulgar: *habeo visam unam reginam; habeo clausam unam portam;* i, en plural, *habeo visas duas reginas; habeo clausam duas portas,* això ès: *he vista una reyna, he closa una porta; he vistes dues reynes, he closes dues portes.* De manera que originàriament els participis de tals *temps composts* per forsa havien de concordar ab el *terme d'acció;* això demanava la gramàtica i la llògica, i per lo mateix les llengues neollatines nasqueren totes ab tal concordansa. Sigles mes tart s'anà alterant la cosa a algunes bandes, considerantse el participi mes adherit a l'*auxiliar* formant tota una cosa ab ell, que no ab el *terme d'acció,* fins que devers el sigle XIV quedaren dividides les neollatines en dos boldrons sobre aquest particular *a*) el *castellà,* el *português* i el *valach,* que feren invariable el participi, no concordantlo may ab el *terme d'acció,* v. gr.: *he* COMPRADO *un libro; tu has* VENDIDO *dos, he* ESCRITO *una obra; y tu* HAS ESCRITO *dos.* —*b*) i la *llengua d'oc,* el *francès* i l'*italià,* que mantengueren i mantenen dita concordansa ab el *terme d'acció,* si bé ab algunes divergències. Velestassí:

El francès té establerta la concordansa si el participi va derrera el *terme d'acció;* i, si va devant, el deixa invariable, com en castellà, português i valach (*j'ai* REÇU *ta lettre; ta lettre je ne l'ai pas* REÇUE) però fins devers el sigle XIV ben sovint el feya concordar. Ventassí uns quants de exemples: «...*puis que le roy Phelipe eut* PRISE *et* RAVIE *la contesse d'Augiers et mantenne par dessus a loiale épouse» (Grandes Chroniques,* edit Pauli, Paris. T. II, p. 249); «... seignors, je ai VEUES *vos letres...»* (Ville-Hardovin, cronista del sigle XIII, *Conqueste de Constantinople*, § 12); «... *et nous autres qui estions entour li, qui avions oies nos messes...»* (Joinville, cronista del sigle XIII, *Histoire de Saint Louis*, § 31); —«...*avons ci arrieres* ESCRIPTES partie de bones paroles...» (id. ib § 36).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'italià mantén la concordansa del participi ab el *terme d'acció* si aquest va devant; i, si va derrera, unes voltes se fa la concordansa i altres voltes no.

La *llengua d'oc* seguí en ses diferents branques casi la mateixa lley que l'italià.

Concretantmos an el *català,* l'estudi dels monuments escrits en tots els sigles, i fins i tot el llenguatge vivent de la major part del territori de la nostra llengua, demostra que la concordansa del participi ab el terme d'acció ès una lley interna del català. Això ès una prova mes de que l'estructura de la nostra llengua ès la que s'ès allunyada manco de la llatina, la que menys s'en ès decantada.

I aqueixa concordansa tant se fa si el *terme d'acció* va devant el participi, com si li va derrera (*he* VISTES *les teues germanes: ara ta mare no l'he* VISTA); i, si el terme d'acció son diferents noms de genre divers, concorda el participi amb el de mes prop. Vetaquí qualques [331] exemples de això: «... si ha *creat pecat* e colpa...» (R. Lull, *Del Gentil,* ed. Rosselló, pàg. 235); «... hauran *feytes injuries* e torts els homens... (id. ib., pàg. 270); —«... com deliberació e *acort* havien *ahut* de parlar...» (Marsili, *Crònica,* L. II, c. 28); —«... vull dir don han *pres* principi i comensament...» (Tomic, Crònica, c. 26); —«...lo motiu i la *causa* era *estada* haver heretat esta càrrega...» (Fr. Salvador Pons, *Esposició del Miserere,* Barcelona, 1592, fol. 54); —«...que so *guanyada honra* i fama...» (*Romancerillo Catalàn* d'En Milà, n. 124, *La Fugitiva,* variant A). —Lo que hi ha que devegades falla aqueixa lley quant el *participi* s'anomena abans que el *terme d'acció,* i això se comprèn molt bé tenint en conte que, en parlar, un no atén sempre a si dit *terme d'acció* revestirà la forma masculina o la femenina, si serà un singular o un plural.

De l'estudi qu'hem fet durant molts d'anys demunt els monuments escrits en tots els sigles i demunt el llenguatge vivent de totes les regions de la nostra llengua, que hem trescades d'una en una, resulta lo sigüent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I. Així com, del sigle XVI enllà, no son gayre les vegades que els monuments escrits falten a la regla de la concordansa del *participi,* d'aqueix sigle ensà hi falten mes sovint, i, com mes va, mes.

II. Les poquíssimes falles de tal concordansa, del sigle XVI enllà, casi sempre son quant el *participi* s'anomena primer que el *terme d'acció (he* VIST *ta mare).* Desde el sigle XVI va desapareixent la concordansa en tal cas, fins que an el XVIII i XIX se pert casi de tot dins els escrits de totes les regions de la llengua, fora els escrits mallorquins, qui la conserven qualque mica. El llenguatge vivent respecte de tal concordansa, això ès, en anar el *participi* devant el *terme d'acció,* se troba de la sigüent manera: A CATALUNYA les regions mes allunyades de l'influència castellana l'observen qualque poch i els escriptors catalanistes l'observen manco. En son excepcions gloriosíssimes Mn. Cinto Verdaguer i En Ruyra. A VALÈNCIA se pot donar per perduda tal concordansa, tant dins el poble com entre els escriptors. A ALGUER l'observen ab prou regularitat, com puguí observar quant hi vaig esser dins el juliol de 1913, i demostren lo mateix els escrits dels entusiastes que hi tenim i les cansons populars que hi corren, en part publicades. An el ROSSELLÓ observen tal concordansa qualque poch, si bé li ha fet mal l'influència francesa, que li es contrària en tal cas. A LES BALEARS ès allà on se conserva millor, sobre tot a Mallorca i especialment dins la pagesia. Menorca i Eivissa no l'observen tant.

III. La concordansa del participi, quant l'anomenam derrera el *terme d'acció (la mare no l'he* VISTA), ès la que s'es conservada mes, la que surt ab certa regularitat, fins i tot dins els escrits dels sigles XVIII i XIX, fora els valencians. I lo bo ès que el poble de les diferents regions valencianes desde Elx fins Ulldecona, conserva qualque poch aqueixa concordansa. Ho proven les frases que hi cullírem al vol en les nostres eixides per allà, registrades dins les nostres llibretes de notes. [332]

IV. Dins el Principat el poble conserva prou aqueixa concordansa; l'observa mes que no molts d'escriptors *catalanistes.* Tenguérem avinentesa d'observarho en les eixides de l'any 1900, 1901, 1905, 1906,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1909, 1914, 1918, 1921. Per tot arreu fora Vilaller, a la ralla d'Aragó, trobàrem tal concordansa, i succeeix una cosa ben curiosa, que ben sovint hem comprovada, que els mateixos escriptors que en escriure no l'observen casi may, l'observen mes quant parlen, quant no hi pensen, quant no's recorden de la gramàtica... castellana. Tenim frases així dins les nostres llibretes, cullides al vol de la boca mateixa d'insignes escriptors *catalanistes.*

V. An el Rosselló observen ordinariament aqueixa concordansa perque l'influència francesa que pateixen, no li ès contrària, com també l'observen a l'Alguer per la mateixa raó, perque l'influència italiana l'afavoreix.

VI. Dins les Balears, especialment a Mallorca i sobre tot dins la pagesia, observam aqueixa concordansa casi com an el sigle XV. Per això els escriptors mallorquins, entre tots els de l'actual Reneixement, son els qui menys infringeixen la regla.

VII. Els monuments escrits del sigle XVI ensà i l'estat actual de la llengua parlada en les seues regions, demostren que, allà on ès mes forta l'influència castellana, mes poch observen la lley de la concordansa, i l'observen mes allà on ès mes fluixa dita influència.

VIII. La lley de la concordansa s'observa mes avuy dins la llengua parlada que dins els escrits per la raó de que, en parlar, un se deixa dur mes de l'instint de la llengua que no quant un escriu, que se recorda mes de lo que li han ensenyat que ès lo correcte, això ès, la gramàtica, que en el nostre cas ès la castellana, contrària de tot a dita concordansa.

IX. Les infraccions de la lley de concordansa en les persones que no sufreixen gayre l'influència castellana, se deuen a la falta d'estudis gramaticals del català, de que fa sigles pateix massa la nostra gent.

Ara bé, l'alteració i capficada que ha suferta la lley de la concordansa del participi dins la nostra llengua del sigle XVI ensà ¿ès una evolució natural i espontània, sobrevinguda dins del català com sobrevingué dins el castellà an el sigle XIII i XIV, o ès una invasió de la sintaxis castellana dins la nostra de resultes de la preponderància del castellà dins Espanya

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desde'l sigle XVI, qu'ha tirat sempre i tira a *castellanisar* tota la península?

Per nosaltres ès evident de tota evidència que aqueixa alteració de la lley de concordansa del participi no ès cap evolució natural i espontània sobrevinguda dins la llengua nostra, com la que se desplegà dins la castellana an els sigles XIII i XIV, sino que ès una invasió violenta de la sintaxis del castellà, invasió que comensà an el sigle XVI, que tot d'una no's feya sentir gayre, pero que com mes anà, mes se feu sentir fins arribar a l'estat actual.

La evolució que s'obrà dins la sintaxis castellana, respècte de tal concordansa, fou natural, fou espontània. ¿Quina influència llingüística [333] estranya patí el castellà aleshores que la pogués produir? Cap. Ademés, no's desplegà tal evolució just dins centres de població determinats ni dins els llibres primer que dins el llenguatge vivent, que sapiguem, sinó que's produí per tot arreu simultàniament i del llenguatge parlat passà dins els escrits i devers el sigle XV ja no'n quedava rastre de tal concordansa dins el castellà. Per tot això l'alteració i esveiment de la concordansa del participi dins el castellà té tota la trassa d'una evolució natural i espontània sobrevinguda dins aquella llengua.

¿Succeeix res d'això a la catalana? Succeeix tot lo contrari. Estudiar els monuments escrits, qui son les úniques fonts a on podem acudir, ¿se nota cap moviment, cap alteració de la lley de la concordansa del participi durant els sigles anteriors a la preponderància i a l'influència castellana dins el nostre territori? No crech que hi haja negú qui siga capaç de demostrarho. Aquí no's nota alteració de la lley de la concordansa fins que's presenta l'invasió, l'influència castellana, i aqueixes alteracions se fan sentir cabalment dins les regions, dins els punts a on l'influència castellana ès mes forta, com son València i totes les regions que confronten ab el territori de llengua castellana, i els grans centres de població a on l'influència oficial ès mes viva i mes intensa i a on la castellanisació se fa mes envant. I ens trobam que avuy les regions a on l'influència castellana s'ès feta sentir menys, son les que menys

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

infringeixen tal concordansa, i que l'infringeixen espantosament les regions mes castellanisades; ens trobam que l'infringeixen mes les persones instruides a la castellana que les que no tenen lletres, i que les mateixes persones instruídes l'observen manco quant escriuen que quant parlen.

¿Què prova tot això sino que la perturbació i alteració de la lley de concordansa del participi, no ès dins el català una evolució natural i espontània, sinó una invasió forastera, una alteració violenta, una imposició, un cas d'influència castellana?

Si jo me trobava que les alteracions de la lley de la concordansa sortissen desde el sigle XVI ab la mateixa insistència dins tota classe d'escrits i simultàniament dins totes les regions de la llengua, o be que d'una regió se propagassen dins l'altra i acabàs tal alteració per notarse igualment dins tots els monuments escrits i que avuy en día aqueixa alteració reinàs dins totes les regions de la llengua i ja no romangués casi casi cap rastre d'aquella lley en-lloch, —aleshores jo acalaría el cap, i diría: —No hi ha remey: ens trobam devant una evolució de la llengua, que la llengua ha acabat per acceptar. Però aquí no hi ha res d'això; aquí no hi ha mes que una invasió de la sintaxis castellana dins la nostra; no hi ha mes que una perturbació de l'estructura interna de la llengua, intentada de part del castellà; aqui no hi ha mes que una deturpació, una espoliació feta a algunes regions, no conseguida dins moltes d'altres.

¿Que'm diràn que és un fet aqueixa alteració, perturbació i espoliaciò, que hara ja hi estam acostumats, i no ès cosa de deixarho? Si aquest criteri ha de reynar, érem ben escusadors de fer el [334] renaixement. Bé hauríem pogut seguir escrivint en castellà, perque era un fet que tothom ja hi escrivia i ben avesats que hi estàvem. ¿No's tracta de restaurar la llengua? ¿Com la restaurem si no ès desfent tots els fets que hi ha contraris a ella? ¿Com la reintegrarem si consentim que romanga espoliada, despullada, desposeida, desvalguda de lo seu, de lo que constitueix la seua fesomia pròpia i característica i que la diferencia i distingeix de les altres llengues, com ès això de la lley de la concordansa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del participi? ¿Que ès un fet la perturbació de tal lley? Donchs, an els que'ns deym amadors de la llengua catalana i duym enarborada la bandera de la seua restauració i reintegració, ens pertoca protestar de tal fet; ens pertoca combatre a tota ultransa tal fet; ens pertoca llevar del mitx, arrenconar, esveir tal fet.

L'influència castellana ens ha perturbada desde'l sigle XVI la lley de la concordansa; però no la mos ha poguda pendre. Ens hi ha fet esqueixos, la mos ha tisoretjada i esfilagassada prou, però no ès estada capaç de despullarmos-ne. La coexistència, de les transgressions de la regla i de la seua observansa a totes les regions proven l'existència, mes ben dit, la subsistència de tal lley, que estam en el cas de mantenir i defensar tots els qui volem passar per amadors de la llengua catalana i estam consagrats a la seua restauració, reintegració i enaltiment.

Massa sabem que certs cap-pares de Barcelona son contraris de la restauració de tal concordansa participial. Si ells l'haguessen promoguda, los semblaria una maravella ¿Tal volta no pretenen posar de bell nou en curs formes de llenguatge que fa sigles desaparesqueren, que tampoch no fan una falta major? Tant la concordansa del participi com l'us de l'ausiliar *esser* no ès res mort ni desaparegut. Porà esserho a Barcelona; però Barcelona no ès ni d'un bon tros tot el territori de la llengua. No ès mes que un trosset de tal territori, que no se distingeix gota per la puresa i netedat de llengua catalana. Sí, ès una de les aberracions mes ferestes i mes sensa cap ni peus pretenir que el llenguatge de Barcelona haja d'esser la norma i la regla de bon català.

¿Que a Barcelona han perduda la concordansa del participi i l'us de l'ausiliar *esser?* Idò que tornin arrera els barcelonins fins que tornin esser an el punt d'on partiren per anar derrera derrera els castellans. Allà trobaràn lo que perderen: la propiedat sintàctica de la nostra estimadíssima llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 4

L'acusatiu, terme d'acció, sensa preposició *a.*

Aquí hi ha una altra discrepància entre el català i el castellà. El llatí fa l'acusatiu, terme directe d'acció, sensa preposició, tant si's tracta de persones com de coses. v. gr. *video Joannem; video canem;* [335] *video petram.* La llengua d'oc, el francès i l'italià han seguida la mateixa regla: *Veig En Joan, veig el ca, veig la pedra; je vois Jean, je vois le chien, je vois la pierre, io vedo Giovanni, io vedo il cane, io vedo la pietra.* El castellà s'ès separat de la tradició llatina, arribant a establir que, si l'acusatiu ès una persona, personificació o nom propi, va retgit de la preposició *a;* i si no ès res d'això, va sensa, i així diuen: *Veo a Juan, veo al perro, veo la piedra.* Així el castellà confón l'acusatiu ab lo datiu, que du sempre tal preposició *a,* fora ab els pronoms personals àtones *(le, a* [sic]*, les, nos, os, me, te, se),* d'on resulten grans confusions, segons confessa la mateixa *Reyal Academia de la Llengua* dins la seua *Gramàtica*: v. gr. *Ha sido forzoso dejar al enemigo en rehenes al conde; recomiende V. a mi sobrino al Director.* An aqueys casos i tots els consemblants el dimoni que vaja a aclarir quin ès l'acusatiu i quin el datiu, lo qual ès un defecte gens lleu. En català, francès ni italià pot tenir lloch res d'això.

Quant els pronoms àtones *me, te, se, el, lo, la, nos, vos, els, los, les* precedeixen el verb i volen donar mes forsa a la frase, cal afegirhi els correlatius tònichs *mi, tu, si, ell, ella, nosaltres, vosaltres, ells i elles,* retgits de la preposició *a*: v. gr. A MI M'*ofengueren;* A TU T'*ho donaren;* A SI *mateix* SE *fa mal;* A ELL *no*'L *veren;* A ELLA LA *respectaren;* A NOSALTRES *no* MOS *digueren res;* A VOSALTRES VOS *feriren; ni* A ELLS *ni* A ELLES *los donaren res.* Cal ferho així per evitar confusions.

A Mallorca observen el mateix procediment sempre que, per donar mes forsa a la frase, espressen el *nom* ademés del *pronom* personal àtone: v. gr. *ja* L'*avisaràs* AN EN *Juan que no fassa això; creu*LO A TON PARE, *si vols anar be; mena*'L-TE'N *sempre an el criat, si vols estar ben*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

servit; mira'L-*te* A N'ANTONI *que s'estira, no* HU *fasses* AN AIXÒ, *si no vols que t'hi trobin.*

Com tant en un cas com en l'altre, posam sempre la preposició *a,* no resulta cap confusió, com les que pateix el castellà per amor d'allò d'enflocar *a* si se tracta de *persones* i no enflocarn'hi si se tracta de *coses.*

Això de no posar *a* a l'acusatiu ès la lley del català, que el diferencia tant i tant del castellà, donantli fesomia pròpia. Això havien observat sempre els escriptors catalans desde que comensà a havern'hi dins el mon, i això observaren, salves poquíssimes excepcions, fins que ens entrà l'influència castellana, com ho demostrí dins la meua obra *Questions de Llengua i Literatura Catalana,* omplint sis planes de lletra ben atepida de frases espigolades dins autors de tots els sigles de la nostra llengua, això ès, els sigles X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, tots los quals observen puntualment tal regla. L'influència castellana ha fet que aqueixa lley s'abolís casi de tot dins el Reyne de València i que se'n dugués una mala engronsada dins els Principat, sobre tot entre els escriptors catalanistes, que especialment en escriure, resulten casi tots acastellanadíssims, molt mes tarats de castellanisme que la gent sensa lletres, la [336] qual ben sovint observa encara la lley de l'acusatiu sensa la preposició *a.* En les meues eixides filològiques per Catalunya tenguí la curiosidat de replegar frases al vol a on s'observa aqueixa lley i en doní una mostra dins les planes 510 i 511 de dita obra. A les Balears, sobre tot a Mallorca, ès allà on se conserva mes l'antiga regla i els escriptors mallorquins son entre tots els catalanistes els qui mes feelment l'observen.

Dins el *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* que celebrarem l'any 1906 a Barcelona, mon amich del cor lo M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera sostengué brillantment aqueixa lley. Jo com era natural li vaig fer costat, i per cert que sortí a fermos cuantra qui may poríem esperar que mos ne fes, al·legant que la no-observansa de tal lley no era cap cas de castellanisme, «sino que el castellà» «ha donat una major extensió» a l'us de la *a* en l'acusatiu que no «les altres llengues, ja que's troben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aplicacions de la *a* en els dialectes d'Itàlia com el sicilià, calabrès i romà», «en la Engadina i en el llenguatge rumanés parlat en les boques del Danubi». Conformes de tota conformetat que aqueys idiomes posin l'acusatiu ab *a;* però això no desfà la nostra tesi, perque tenim el fet, que negú ha provat de negar; que dins les Lletres Catalanes, entre els escriptors catalans, s'observà la nostra regla normalment fins que se presentà l'influència castellana durant el sigle XVI i XVII, i de llavò ensà allà on hi ha haguda mes influència castellana, hi ha hagut major mancap de la regla antiga, i allà on hi ha haguda mes poca influència castellana, s'ès observada mes aqueixa regla de l'acusatiu sensa *a.* Per lo mateix, si l'influència castellana arrecona l'observansa de la regla, la no-observansa de tal regla ès un cas d'influència castellana. An aquest argument negú fins avuy ès estat capaç de contestar, ni ho ha provat tan sols.

Per lo mateix ès ben hora de que els entusiastes de la nostra llengua se'n adonin de l'esclavatge que ella pateix envers d'això per part de l'influència castellana, i que prenguen la resolució que s'imposa des deslliurar la nostra llengua estimadíssima de tal afronta i oprobi, tornantli la seua veneranda autonomia. [337]

Antiguedat de les Llengues Romàniques
Llurs primers monuments (337-345)

L'antiguedat no ès gayre bona de fixar per lo quant aqueixes llengues, brollades del llatí, *evolucions* del llatí, no'n son una *corrupció* ni una *degeneració,* sino un *desplegament orgànich.* Per tal motiu resulta poch menys que impossible trassar una partió exacta entre el *llatí* i el *romànich* i senyalar lo moment precís en que deixaren els pobles de parlar *llatí* i comensaren a parlar *romànich.* La tramudansa fou tan paulatina i suau, que, quant la gent se donà conte de que ja no parlaven

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí, ja feya sigles que no hi parlaven, encara que no haguessen deixat d'escriurehi. Aparegué lo nou *període llingüístic,* lo *període romànich,* en la conciència pública quant fou impossible desconèixer que parlaven una llengua diferent de la que escrivien. Lo que *parlaven* tardà moltet a comparèixer d'una manera clara i distinta dins els *escrits* perque ho consideraven *desviacions* i *aberracions* del bon parlar i per això se'n amagaven i ho dissimulaven tot quant podien, i així la novella llengua passà sigles sensa cap monument *escrit,* fins que la seua vitalidat fou tanta, que els escrives ja no se'n saberen desentendre tot escrivint: comensaren a escaparlos, entre les paraules i frases llatines, primer mots aillats i llavò frases senceres de la llengua novella, fins que, p'els escrits de caràcter mes familiar, no tengueren altre remey que emprar la novella parladura perque la vella ja els era massa esquerrana i costa amunt. Fonch devers lo sigle VI que comensaren a guaytar dins els escrits els mots de la llengua nova, rònechs, sense clovella llatina, sobre tot per França i per Itàlia. La cosa anà aumentant en els sigles VII i VIII, fins que an el sigle IX ja hi compareixíen frases senceres i fins hi estenien qualque document tot en *romànich,* com els *Juraments de Strassburg* (any 842), i an el sigle X ja n'hi estengueren molts mes, i ja no d'unes quantes de retxes, com dits *Juraments,* sino molt mes llarchs, fins que an els sigles XI i XII ja se generalisà l'escriure la llengua novella, sobre tot per les coses familiars i populars, mantenintse però encara lo llatí tradicional p'els documents oficials, per les especulacions científiques i per l'alta literatura.

¿Quina de totes les llengues romàniques fou que's formà primer? Com no foren mes que una *evolució,* un *desplegament* del *llatí vulgar,* se congriaren totes casi an el mateix temps. Lo que succeí, que a unes bandes hi hagué mes conreu literari que a les altres, o que a uns endrets se conservaren els escrits i a altres se perderen ab el transcurs de tants de sigles. Així ès que jo trop que no podem parlar de quina ès la llengua romànica mes antiga, sino de quina se coneixen monuments mes antichs. [338]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 1

Els monuments mes antichs que's coneixen:

A) del *rumanès: a*) Dins documents eslaus desde l'any 1429 (Hasdeú, *Columna lui Traìan*, 1876, t. VII, apud Gr. I, 562) se troben paraules *rumaneses; b*) bossins de traduccions d'escrits biblichs i dels Evangelis apòcrifs de devers l'any 1550 i dels Psalms de devers l'any 1577, Gröber, Gr. I, 562. —¿Com se congrià lo *rumanès* allà dessà Àustria? S'hi congrià quant els romans l'any 107 del neixement de Crist s'ensenyoriren de la Dàcia (l'actual Romania i regions veines); s'hi establí població romana; Roma ho abandonà an el sigle III, però hi romangué la població romana ab les rels fondes que havia posades; per medi de la Illyria estigué en comunicació ab la llatinidat d'occident fins an el sigle VI, que romangué aillada ab les successives invasions germàniques, eslaves i mongòliques. Aquella població llatina se deya *romana* en oposició a les tribus *bàrbares* que la rodetjaven, anomenantla *Walah,* d'on sortí lo nom de *Valach* i *Valaquia,* que era el nom que els bàrbars invasors donaven an els *romans,* i que tengueren els pobladors de l'actual *Romània* i regions veines de Transilvània, Hongria i part de Grècia (Grandgent, *Vulgar Latin,* 1; Gaston Paris, *Romani, Romania, Lingua romana, Romancium,* ap. *Romania,* I, 3-12).

B) del *rètich-romànich (ladí o romanx): a*) hi ha documents del dialecte del Friul de l'any 1380; *b*) mes tart, els anys 1552 i 1560 se publicaren en la llengua de l'Engadina un *Catecisme* i bossins bíblichs traduits ab motiu d'haverhi esbroncat lo Protestantisme. —I ¿com se congrià tal llengua en aquelles regions corresponents a l'antiga Rètia? Els romans se'n apoderaren l'any 15 del naixement de Crist, i hi dugueren població llatina, que s'estengué fins el llach de Constança, Baviera i Il·líria, i s'hi arrelà. Sobrevengueren després les invasions bàrbares, que l'enrevoltaren i hi esbroncaren de totes bandes, anomenantla també *Walah,* mentre aquella població se deya *romana,* això ès, no *bàrbara,* no abandonant may lo *llatí vulgar,* mes envant anomenat *ladí* o *romanx,* que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara parlen els *grisons, tirolesos* i *friulenchs.* Una *Vida de St. Gall,* del sigle VII, conta que aquest sant sabia molt be el *llatí* i llavò l'*idioma* d'aquella gent de devora lo llach de Constanza, *idioma* que no era alemany, com se comprova per una partida de documents coetanis, i per lo mateix havia d'esser el *ladí* o *romanx* d'avuy, però en forma mes primitiva, com se suposa (Grandgent, ib., Gaston Paris, ibid.)

C) de l'italià: *a*) Els diplomes llatins d'Itàlia desde l'any 513 comensen a incloure mots de la *llengua vulgar (l'italiana),* i aumenten els mots així dins els documents dels sigles VII i VIII. —*b*) Dins un interrogatori de l'any 960, procedent de Càpua (Ficker, *Forschungen zur Reichs -und Rechtsgesch.,* 1874, IV, 32; P. Rajna. *I piu antichi periodi nel dominio italiano,* Romania, XX, 385-402) hi ha una [339] declaració d'un testimoni en pur italià. —*c*) Dins un altre interrogatori de l'any 964, procedent de Teano (entre Roma i Nàpols) hi ha una altra declaració d'un testimoni, també en italià (P. Rajna, ibid.). *d*) Lo cronista Pere Diaca de Montecassino, *De Viris Illustr. Casin.* c. 24, parla d'un capellà de l'emperatriu Aynès († 1077), Atto de nom, que de diferents llengues traduí obres *in romanam linguam.* —Les declaracions d'aquells testimonis de l'any 960 i 964 son just una clàusula de tres o quatre retxes, i resulten de massa poca cosa. Els diplomes propiament italians comensen a comparèixer la derreria del sigle XII. Monaci dins sa *Crestomazia italiana,* nr. 9 i 13 posa una *Capitulació de Fabriano,* de l'any 1186 i un *acte de venuda* de 1193 de la regio *picena* [Marca d'Aucona] (H. Bresslau, Gr. I, 244). La poesia vulgar italiana no comensà a embarbollar fins a la derreria de dit sigle XII (Gröber, Gr. I, 560)

D) del *gàl·lich-italià:* an el nort d'Itàlia veym devers lo sigle XIII una poesia popular ab una llengua entrem-esclada de franch i d'italià, de demble literari, que sembla que no sols l'empraven per traduccions, sino per altres rams (Gröber, ib. 555). L'any 1189 un Bisbe de Pàdua esplicà en *llengua materna (maternaliter explanavit)* un sermó de consagració que un Patriarca de Aquileia havia fet. —Hi ha també l'inscripció poètica de Ferrara de l'any 1136 en la llengua del país (Morandi, *Sull'origine della*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lingua italiana, apud Romania, XX, 386). Pàdua i Ferrara son territoris de llengua gàl·lica-italiana.

E) del *sard.* Té diplomes que's fan mes enrera que els italians, com son: *a*) *Il Condaghe di S. Pietro di Silki,* text del dialecte *logudorès,* publicat a Càller (Cagliari) l'any 1900 per obra del Dr. Julià Bonazzi: inclou documents dels sigles XI-XIII (P. E. Guarnerio, *La Lingua della Carta de Logu secondo il manuscrito de Cagliari,* Studi Sassaresi, III). — *b*) *Le carte volgari dell'Archivio Arcivescovile de Cag-liari,* text del dialecte *campidanès,* que Arrigo Solmi publicà dalt *Archivio Storico Italiano* l'any 1905, i que inclou diplomes dels sigles XI-XIII (P. E. Guarnerio, *L'Antico Campidanese dei sec XI-XIII secondo «Le antiche Carte Volgari dell'Archivio Arcivescovile de Cagliari»,* Studj romanzi n. 4 [Società Filologica Romana]). —*c*) *Charte Sarde de l'Abbaye de Saint Victor de Marseille,* escrita entre els anys 1089 i 1103, ab lletres gregues, que publicaren Blanchard i Wescher, *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes* vol. XXXV (1879). O. Schultz en feu un estudi ben fondo dalt *Zeitschrift für rom. Phil.* XVIII, 138 i ss. (H. Bresslau, Gr. I, 245).

F) de la *llengua d'oïl* (francès del Nort). Té monuments antiquíssims: *a*) De monuments francesos del sigle VII se desprèn que an aquelles saons ja corrien cansons populars, en llengua vulgar dins la França del nort, que no son arribades a nosaltres (Gröber, Gr. I, 553). —*b*) L'any 659, St. Mummolin el fan bisbe de Noyon perque parlava molt bé lo teutònich i lo *romà (quia praevalebat non tantum in teutonica, sed etiam in* ROMANA *lingua,* Acta Sanct. Belgii, sel. IV, 403). —*c*) Dins els diplomes del sigle VII ja guayten mots *romànichs,* això ès, francesos. —*d*) De Ursmars, Abat de Lobbes, ran del Sambre, del sigle [340] VII (Folcuin, *Gesta abb. Lobiens.* I, 24 ap. Mon. Germ. XXI, (827, i de St. Adalhard, mort l'any 826, se fan alabanses perque sabien la llengua «romana», distingintla de l'alemany i del llatí. —*e*) Dins els diplomes i actes del sigle VIII ja son mes nombrosos els mots romànichs. —*f*) Els *glossaris llatins-romànichs* o *romanichs-germànichs* son els primers monuments formals de les llengues neollatines. Elze feren per que la gent pogués entendre el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí dels llibres, sobre tot la Vulgata i els Sants Pares, puys sensa tal adjutori casi negú els entenia. La França del nort i les regions del Rin ès allà on se'n son conservats mes d'aqueys *Glossaris.* Els mes interesants son: *Les Gloses* del monestir *de Reichenau,* illeta del llach de Constanza, avuy a la Biblioteca de Karlsruhe, de devers lo sigle IX, obra d'un francès del nort-est, incloses dins els manuscrits 115 i 86: la del 115 conté 1200 mots de la Sagrada Escriptura *glosats,* espinzellats ab mots *romànichs,* populars; la del 86 en conté just 84 de mots endardellats. —Les *Gloses de Cassel,* del sigle VIII, provablement, de 265 mots *romànichs:* n'hi ha que diuen que procedeixen de país *ladí* o *romanx;* altres ho neguen. —*Lo Vocabulari de St. Gall,* del sigle VII. —Les *Gloses de Paris.* —Les *Gloses Schledstadt.* —Lo *Vocabularius optimus.* —Les *Gloses llatines* anglonormandes. Aqueys quatre derrers *vocabularis* se consideren del sigle IX (Brunot, *Hist. de la L. Fr.* I, 139-42).

Els mots de tots aqueys *vocabularis* no son just francesos; n'hi ha de totes les altres llengues neollatines i sobre tot del català. —*g*) El mes famós i el mes antich dels monuments romànichs, sensa entremesclament de llatí son els *Juraments de Strassburg,* de l'any 842. —Com ès discutible si pertanyen esclusivament an el francès, n'haurem raó mes avall. —*h*) *Cansó de Sta. Eulàlia,* de l'Abadia de St. Amand de Valenciennes, de devers l'any 880: son vint i cinch versos trobats l'any 1837 (Brunot, *Hist. de la L. Fr. I,* 145-6). —*i*) *Sermó de Jonàs,* del sigle X, trobat l'any 1839 dins la biblioteca de Valenciennes (també Brunot, ibid.) —*j*) La *Passió de St. Leger,* de la derreria del sigle X, escrita en un dialecte entremesclat de *llengua d'oil* i de *llengua d'Oc,* trobada dins la Biblioteca de Clermont. —*k*) La *Vida de St. Leger,* també del sigle X i trobada dins la biblioteca de Clermont. Se veu que l'autor era un burgunyó i l'escriba un provensal (Brunot, ibid.). —*l*) La *Vida de St. Aleix,* del sigle XI, completament francesa *(llengua d'oil).*

G) També en té d'antiquíssims de monuments la *llengua d'oc.* Fa notar H. Bresslau (Gröber, Gr. I^2 244) que tal volta an el mig-dia de França escrigueren en llengua vulgar mes aviat que an el nort. —*a*) Dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el t. II de l'*Historia de Llenguadoc* el gran Milà i Fontanals trobà una partida de diplomes llatins del sigle X i primeria de l'XI plens de frases occitàniques: molts d'ells just duen qualque bossinet en llatí. Un diploma fet a Montpeller l'any 1059 ès tot en montpellerí; i un de 1112, fet a Carcassona, tot en carcassonench. —*b*) Gröber, Gr. I. 556, fa avinent que's troben diplomes llatins del sigle IX brufats de mots occitànichs. —*c*) La *Cansó de Boeci:* els crítichs la calculen del sigle X o de l'XI.

H) Es de notar lo que diu lo fundador de la ciència romanista, [341] Diez (Gramm. I, 93): «Els dos dialectes romànichs de la Gàl·lia, lo provensal i lo francès, se son constituits, poch sà poch llà, ab els mateys elements; lo que el primer té de particular o de comú ab l'italià o l'espanyol no ès tampoc de tal naturalesa que l'allunyi sensiblement del segón, ab lo qual té un parentesch íntim. A dir ver, ès verosímil, baix de certes restriccions, que per temps dominà originàriament una mateixa llengua romànica dins tota la Gàl·lia. Aquesta llengua s'ès conservada mes pura dins el provensal que dins el francès, el qual de devers lo sigle IX se'n decantà desplegant una tendència marcada per l'aplanament de les formes».

I) *Monuments mes antichs del castellà: a*) Dins *Etymologiarum seu Originum libri XX* de St. Isidor de Sevilla († l'any 636) surten ja una bona partida de mots casi castellans o castellans del tot; —*b*) Lo mateix succeeix dins documents llatins del sigle VIII escrits, a territoris de llengua castellana, lo qual demostra que aleshores estava ja formada la llengua castellana, anc que no l'escriguessen perque en l'escriptura encara dominava el llatí; —*c*) Els *Glossaris* que J. Priebsch publicà dalt *Zeitschrift* de Gröber, XIX, §-40) pertanyen an el sigle XI i an el dialecte de Navarra, i inclouen moltes de paraules completament castellanes; —*d*) Els *fueros* de Avilés i de Oviedo son de mitjàn sigle VII i del dialecte *lleonès.* Hanssen, *Gram. Hist. de la Lengua Cast.* —Halle a. S. 1913, —diu que ès lícit duptar de la autenticidat» de tals *fueros.* —*e*) Segons Borao (*Dicc. de voces aragonesas,* —Zaragoza, 1885 —pàg. 6 i 8) «los primeros monumentos castellanos corresponden al siglo XII... El primero que cita

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Marina es de 1140, el primero de que habla Gayangos de 1145, el primero que vió Sarmiento de 1150, el primero que parece que han disfrutado Risco y Ticknor de 1155, el primero que menciona Jangas de 1171 y el primero que copia Berganza de 1173, advirtiendo nosotros de paso que ni en el archivo *de Comptos,* de Navarra ni en el de la *Corona de Aragón,* no existe documento anterior a aquellas fechas». —*f*) Dins *Colección de fueros y cartas pueblas* de T. Muñoz s'inclouen tres documents llatins dels anys 804, 824 i 857 que duen mots castellans com *carrera, carnicerias, ganato, omes de villa, porquerum, tempore venari, ille* com article, no com a pronom. —*g*) Briz Martínez (*Hist. de S. Juan de la* P. L. II, c. XXXVIII) posa lo testament de Ramir I d'Aragó, any 1061, en llatí, però ab paraules castellanes ensà i enllà (v. gr. *varones, cavalleros, frenos, peso por peso de plata,* etc.) —*h*) Lo *Poema de los Reyes Magos* que Amador de los Ríos (*Hist. Crit. III,* 19) descubrí i publicà, sembla del sigle XI. —*i*) Lo *Cantar de mio Cid,* segons Sánchez, pertany a la mitat o derreria del sigle XII. (Menéndez Pelayo *Ant. de Poe. Lir. Cast.* I, 311).

J) *Monuments mes antichs del portuguès-gallech.* —*a*) Lo monuments mes antich que's coneix d'aquella llengua, ès un diploma de l'any 1192, inclòs dins *Observacöes para servirem de memorias ao Sistema da diplomatica portugueza,* -Lisboa, 1798-I, 91 apud Diez Gramm. I, 91) a on se troben altres monuments. —*b*) Una partida de *Foros* (costums locals), posteriors a 1267, que figuren dins *Collecçao* [342] *de livros ined. de Hist. portug.* V, apud Gröber *Grundriss,* I^2 559. —*c*) Lo *Cancioneiro* de N'Alfons X de Castella (1252-1281) que inclou mes de 400 *Cantigas* en honor de la Benaventurada sempre Verge Maria.

D. Antoni de la Iglesia (*El Idioma Gallego. Su antigüedad y vida.* —La Coruña, 1886—I, 8) sostén que an el sigle VII ja floria aqueix idioma i que an el sigle VI St. Martí, Abat de Dume i Arquebisbe de Braga, envià an el Concili III de Lugo, celebrat l'any 562, vuytanta quatre cànons i capítols esglesiastichs que havia recopilats i traduits del llatí *en romanç,* com se suposa d'aquell pais. ¿D'on ha treta tal clarícia el Sr. de la Iglesia?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No ho diu. Consideram del tot inverosímil que en la primera mitat del sigle VI traduissen del llatí *en romanç* una Col·lecció de Cànons i Decretals. Seria un cas únich en tota l'Església d'Occident.

K) *Monuments mes antichs que's coneixen de la llengua catalana.* Fins no fa massa anys lo monument, escrit tot en català, mes antich que's coneixía, era una escriptura de l'any 1239 que lo gran Milà i Fontanals havia publicada l'any 1875. L'any 1900 lo benemèrit En Miret i Sans dins son estudi *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó,* —Barcelona, 1900—, p. 107, en publicà una que n'havia trobada de l'any 1211, dins l'*Arxiu de la Corona d'Aragó,* perg. 404, d'En Pere II, la Capitulació del Castell de Llorens. Lo mateix Miret trobà a la Rectoria d'Organyà l'any 1904 un quadern de pergamí de sis fols, sensa comensament ni acabatall, lo qual demostra que ès un fragment d'un volum mes gros, que du unes quantes homilies, tot en català i ab poques reminiscències provensals, i ho publicà ab altres documents catalans dels sigles XI, XII i XIII demunt la *Revista de Bibliografia Catalana,* any IV [—Barcelona, 1907] p. 5-46. Aquestes homilies, p'el caràcter de lletra, casta de pergamí i demble de llenguatge, se consideren de la derreria del sigle XII o primeria del XIII. Els altres documents que publicà En Miret ab les *Homilias,* tots fets dins terres catalanes, son en llatí, però brufats de mots i frases catalanes, casi totes tal com s'usen encara, pertanyen an els anys 1043, 1075, 1080, 1095, 1099, i un raig mes del sigle XII. Mes envant lo mateix publicà demunt *Revue Hispanique* de París, T. XIX, any 1908, p. 5-18, altres documents en català de cap a cap, mes antichs que tots els anomenats, com son: *a*) *Jurament d'En Pere Ramón* comte de Pallars i sos barons d'observar la treva que lo Bisbe de Urgell els imposava, i que ha d'esser d'abans de 1123, any de la mort de tal comte; —*b*) Acte *sobre rancuras d'En Guitart Isarn,* senyor de Caboet ab un de sos vasalls, que p'el nom dels testimonis que hi firmen coletgeix molt fundadament En Miret i Sans que l'escrigueren entre els anys 1080 i 1095, si bé hi ha qualques frases llatines intrepol·lades; —c) Una *relació de censals i peytes* que un tal R. de Aguilar percebia a Peramola, devers Oliana, devora lo riu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segre, que's calcula fundadament de la primera meitat del sigle XII, redactada tota en català. —Mn. Pere Pujol dins lo vol. I. de *Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana,* —Barcelona, 1913— publica un [343] esbart de *Documents* en català dels sigles XI, XII i XIII, del Bisbat d'Urgell; n'hi ha cinc del sigles XII i un que's calcula p'els personatges que hi figuren que ès del segon terç del sigle XI. Se tracta d'una *sentencia* que lo Vescomte Miró i altres jutges feren an el plet que duyen lo Bisbe de la Seu d'Urgell i En Ramon Gonball sobre la partió entre Guissona i Ribelles, i que el document se conserva a l'arxiu d'aquella Seu.

De tots els documents llatins, escrits dins territoris de la nostra Llengua i brufats de paraules catalanes, el mes antich i mes notable de tots els coneguts ès sens dupte l'*Acta de Consagració de la Seu d'Urgell,* de la primeria del sigle IX, i que està datada de tal manera que uns crítics diuen que ès de l'any 819, i altres que ès de l'any 839. Hi figuren tots aqueys noms de parròquies, completament catalans: Archa*uelle, Ferrera, Illa Maciana, Eguils, Banieres [Banyeres], Argilers, Linars [Llinàs], Kabrils, Kannelles [Canyelles], Madrona, Trauerseres, Cortalz, Euella [ovella], Kaballera [Cavallera], Palomera, Tauerna* (P. Pujol, *Estudis Romanichs, — L'Acte de Consagració i dotació de la Catedral d'Urgell,* p. 92-115).

Alart, arxiuer del Departament dels Pirineus Orientals, publicà dalt *Revue des Langues Romanes* (III, 265-291; IV, 44, 244, 353, 502; V, 80 305) un bell enfilall de documents dels vells comtats del Rosselló i la Cerdanya, pertanyents an els anys 975-1168, 1283-1303. Els dels anys 1283-1303 estàn redactats casi tots en català; els del sigle XII (any 1128, 1143, 1164, 1165, 1172, 1168) i els del sigle XI (anys 1050, 1067, 1074, 1081, 1088) redactats en llatí, duen paraules i frases senseres a lloure, posades en català, a on se veu ja formada la declinació i conjugació i sintaxis que retgeixen encara la nostra llengua. Just un monument du del sigle X (any 976), que inclou devuyt paraules catalanes a lloure, essent llatí tot lo demes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2

Els Juraments de Strassburg (any 842)

Lo mes famós i lo mes antich dels monuments romànichs, sensa entremesclament de llatí, son els *Juraments* dits d'Estrasburg, de l'any 842, encara que massa curts. Com es discutible si pertanyen esclusivament a la *Llengua d'oil* i haventhi raons ben sòlides per sostenir que també pertanyen en part a la *llengua d'oc,* per això elze posam devant de tots els monuments primitius d'una i altra llengua. Les mos ha conservats lo cronista Nithard, net de Carlemany dins la seua *crònica,* l. III, que obra dins lo codi 9768 de la Biblioteca Nacional de París, *fons llatí,* de la derreria del sigle X o primeria del XI. N'hi ha una partida d'edicions per obra dels mes il·lustres filòlechs; mereix menció especial la de Koschwitz, *Les plus anciens monuments de la Langue Française,* — Leipzig, 1902. Per formar judici exacte d'aqueys *Juraments* cal fixarse be en els fets i circunstàncies que los motivaren [344] Ludovich lo *Benigne* (814-840) fou dis·sortadíssim en l'Imperi. Mort ell, esclata de bell nou la guerra entre sos fills, Lotari, Lluís lo *Germànich* i Carles *lo Calv:* aqueys dos contra el primer, que acaben per der·rotarlo a Riudom (Borgonya) l'any 842. Per lligar ben fort els dos exèrcits vencedors (el de Carles i el de Lluís), fan aqueys i fan fer a llurs exèrcits, prop d'Estrasburg, dits *Juraments;* i elze fan no ab lo llatí dels llibres, sino ab la llengua vulgar que parlaven les tropes d'un i altre Príncep, les de Carles en *romà* i les de Lluís en *teutònich,* jurant Lluís en *romà* i Carles en *teutònich* per que les tropes d'En Carles entenguessen En Lluís i les d'En Lluis entenguessen En Carles. Vetassí tals *Juraments,* així com elze transcriu Nithard:

Jurament de Lluís en llengua romana

Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun | saluament,
d'ist di in auant, in quant Deus | savir et podir me dunat si salvarai eo
dia Deu sebre poder donara salvaré jo
| *cist meon fradre Karlo et in aiudha | et in cadhuna cosa, sicum om*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquest fratre quiscuna així com
per dreit son | fradra salvar dift in o quid il mi altre | si fazet; et ab
dret fratre deu en lo que ell altre tant fassa
Ludher nul plaid nunquam prindrai qui, meon vol, cist meon fradre |
pacte prendre per ma voluntat
Karle in damno sit.

«Jurament del poble en «llengua romana»

Si Lodhu | uigs sagrament que son fradre Karlo | jurat, conservat,
Lluis lo a jura conserva
et Karlus meos sendra | de suo part non lo stapit, si io returnar non
mon senyor sua mantén decantar no
| l'int—pois, ne io ne neuls cui eo returnar | int pois, in nulla aiudha
inde puc ni ni cap que jo decantar en puga
contra Lodhu | wig nun li iu er.
no ibi seré.

Cal tenir en conte que pot ser molt be que Nithart, com alemany que era, esforrallàs qualque mot, sensa ferho aposta, tot trascrivintlo. Així com son arribats a nosaltres els *Juraments,* la generalidat dels romanistes els adjudiquen a la *llengua d'oil* (francès primitiu); però nosaltres consideram que la *llengua d'Oc* hi té tanta o mes part que la seua germana, fundats en lo següent: —*a*) Lotari posseia Itàlia i li eren favorables els narbonesos i aquitans de procedència romana. Lluís lo *Germànich* dominava Baviera i altres pobles germànichs. Carles *Lo Calv* posseia Aquitània, Septimània, bona part de Provença i casi tota la banda occidental de la França del nort i del centre. —*b*) Per determinar quina fonch la llengua dels *Juraments* que Nithart anomena *romana* (la de l'exèrcit de Lluís no ès duptós que era *alemany antich* [*teutònich* o *teudisch*]), hem de veure de quina gent se componia l'exèrcit de Carles. Per aqueixa gent s'escrigueren els *Juraments* en *llengua romana,* que per forsa havia d'esser la llengua que parlaven els qui componien tal exèrcit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿D'on era tal gent? Aquest punt ès [345] essencial per resoldre la questió. —*c*) L'exèrcit de Carles era reclutat dins els seus Estats: Aquitània, Septimània, Provença i França del nort (entre els rius Loira, Sena i Mossa). Tot això eren territoris de *Llengua Romana,* no d'una sola *modalidat* o *dialecte,* sino de *modalidats i dialectes* variadíssims, que mes envant, a con[se]quència del desplegament que s'obrava dins tals *dialectes,* formaren dos estols llingüístichs, anomentats: *llengua d'oil* (la del nort) i *Llengua d'Oc* (la del sur). Si els *Juraments* s'escrigueren, no ab el llatí dels llibres, que ja negú parlava, sino ab la llengua romana, que cada comarca parlava a la seua manera; i escrigueren dits *Juraments* així per que els qui *juraven,* sabessen què *juraven,* lo natural, lo llògich ès que hi possassen uns mots i unes frases que els *jurants* entenguessen i comprenguessen. Ferho d'altra manera, seria estat un contra-sentit. Per lo mateix els *Juraments d'Estrasburg* son uns monuments de les diferents *modalidats* que presentava la llengua que a les hores parlaven els Estats de Carles *lo Calv;* això ès, la *Llengua d'oil i la llengua d'Oc.* Per això aqueys *Juraments* no pertanyen esclusivament a cap d'aqueixes dues llengues. —*d*) Considerats els *Juraments* en llur redacció, intrinsecament, resulten tant o mes aprop de la *Llengua d'Oc* que de la *Llengua d'oil* (francès primitiu). Casi totes les paraules d'ells pertanyen a qualcun dels *dialectes occitànichs.* Vetassí les perteneixents an el Català: *amur* (del dialecte rossellonès), *nostro, salvament, avant, quant, Deus* (forma antiguíssima de *nominatiu,* lo Bt. R. Llull encara l'emprava), *aiudha* (ajuda), *cad'una* (cada una), *cosa, om* (tothom), *ab, qui, sagrament, que, son* (suum), *sendra* [senior] (llinatge mallorquí i valencià), *part, lo, si, yo* [ego] (viu dins tot lo reyalme de València i gran part de Catalunya), *returnar, nulla, contra, li, me, de, en, per, di* (Di*lluns,* Di*mars,* Di*mecres,* Di*jous,* Di*venres,* DI*ssapte,* Di*umenge; mesu*DI [migdia], (usat a Capdepera de Mallorca), *salvar ai* (salvar hay: salvar he), *dreit* [*directum:* dret] («que fos vist lo *dreyt* en poder nostre». Cron. Jaume I, cap. 43), *o* (ho), *mi, altrezi* (adverbi ademes d'això, Dicc. D. y M. 44; Saura, *Dicc.*),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nul, plait (don hom fa *playt* e guerra» Cerverí de Girona, *Mal dit ben dit.* v. 250), [*placitum* > *playt* > *pleyt* > *plet*].

Objecte de la llingüística Catalana (345-348)

1. Té per objecte presentar lo desplegament o procés intern de la nostra Llengua partint de la seua font, que ès el Llatí, i formular les lleys que regulen aqueix desplegament o procés a través dels sigles.

Bona part d'aqueix desplegament està en la *tramudansa* que els *sons,* constitutius de les *paraules,* esperimenten a través dels sigles. Tals *tramudanses* no se fan arbitrariament ni a la babal·lana, sino ab una gran regularidat i d'una manera constant i estable, ab tot i esser *inconcients.* [346]

2. Les normes que regeixen i presideixen les *tramudanses* dels *sons,* s'anomenen *lleys fonètiques,* que's distingeixen de les *lleys* que regulen l'orde natural, en que no *obren* com *obren* les lleys naturals, sempre i per tot, sino just a bandes i a èpoques determinades, de manera que les *lleys fonètiques* tenen *temporades d'influència* mes o menys llargues i *òrbites d'acció* mes o menys estenses perque ensà i enllà les capturen i arreconen altres *agents llingüístichs,* v. gr. lo moment psicològich anomenat *analogia.* —Així, per exemple, hi ha una *lley fonètica* segons la qual la *c* llatina devant *a* torna *s.* Aquesta *lley* just obra ordinariament dins lo francès, originari de l'*Illa de França* que de *cantare,* feu *chanter,* mentres que en català, italià o castellà se mantengué la *c (cAntar, cAntare);* i en francès mateix tal *lley* ha deixat d'*obrar* per les paraules *manllevades,* i per això se diu *carbonate,* no *charbonat,* allà on se diu *charbon.*

3. Hem dit que hi ha *agents llingüístics* que devegades aturen les *lleys fonètiques d'obrar.* Aqueys *agents* son certs *moments psicològichs,* lo mes important l'*analogia,* això ès, l'influència que els *sons* de tal o tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mot exerceixen demunt els *sons* d'altres mots, fentlos iguals a ells, sustreentlos de l'influència i acció de la *lley fonètica* que els esqueya. Així en català la 1a i 2a persona plural del present de la primera conjugació segons l'etimologia llatina acaben en *-am, -au* i l'optatiu acaba en *-às.* Però com tots els altres verbs, fora els acabats en *-ir, -ur,* acaben aquelles persones en *-em, -eu* i l'optatiu acaba en *-és,* fins i tot molts de verbs en *-ir;* —dins lo català central i oriental i dins gran part del reyalme de València se despertà una tendència a fer també en *-em, -eu i -és* totes aquelles formes dels verbs de la primera conjugació per ferles com les dels verbs de les altres conjugacions. Això ès *l'analogia,* el moment psicològich que captura d'obrar la *lley fonètica,* però que no la captura sempre i per tot, com se veu an aqueix exemple citat, que no obra dins les Balears ni a molts d'endrets de Catalunya occidental, que conserven aquelles formes en *-am, -au,* si bé l'optatiu en *-às* casi ja no el conserven mes que les Balears

4. També captura les *lleys fonètiques* l'influència que s'exerceixen mútuament les paraules *correlatives o connexes* o que una desperta l'idea de l'altra. Així l'adverbi *deorsum* en diferents llengues romàniques ha baratada la *o* ab *u* per influència de la *u* (tònica) del mot correlatiu sUr*sum:* Comparau lo cat. *jus,* (devall) < jursu < jors < *deŏrsu d* + *e* + *voc.*> *z* cast. y*uso,* vellfr. *jus,* (act. franc. *jusant).* Així també la *a* de *gravis* torna *e* per influència de la *e* del mot correlatiu *lEvis.* Així la *c* de *crassu* torna *g,* del mot *grossu* entrebaulat ab *crassu.*

5. Altera també les *lleys fonètiques* l'influència que en el desplegament fonètich d'un mot exerceix un altre mot que passa per emparentat ab aquell sensa esserho. Son així les anomenades *etimologies populars*. Així, en castellà lo *dit-pols (< pŏllĭcĕ)* tocaria esser *polgar (<pŏllĭcĕ* + suf. *—are);* però ès *pulgar* per influència de la *u* de *pulga (<pŭllĭcĕ),* puys com tal dit serveix per matar les *pusses* [347] (a Mallorca li deym *En Mata*-PUSSES), lo poble castellà cregué que el nom d'aqueix dit venia de *pulga.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6. Captura igualment les *lleys fonètiques* lo *traspàs o associació de formes,* que consisteix en que certes paraules traspassen llur desinència *flexional* a tot lo boldró de paraules de la mateixa categoria. Així en català els *imperfets* llatins de la 4a conjugació acabats en *-ibam,* traspassaren aqueixa desinència flexional a tots els *imperfets* acabats en *-ebam i -iebam* (de la 2a, 3a i 4a conjugació), rebutjantla sols certs verbs molt usats i per això mes inaccessibles a tota influència estranya, com *fer, dir, veure, geure, seure, treure, dur, caure* i qualcun altre; i encara molts de aquests dins casi tot lo reyalme de València acceptaren aquella desinència flexional, que, si dins l'Urgell, Pallars i Ribagorça se mantén *-iba o -ibe,* dins la resta del territori llingüístich, per la pèrdua de la *b,* torna *-ia* [*deviA, podiA, romaniA, escriviA,* etc.]. A les Balears, Catalunya oriental i central: *feya, deya, veya, jeya, seya, treya, duya, queya.* A certs endrets del reyalme de València *fia* (FACIEBAM), *dia* (DICEBAM), *via* (VIDEBAM), *traía* (TRAHEBAM), *duía* (DUEBAM), *caía* (CADEBAM)].

7. També ès de gran importància, p'el desplegament dels *sons* d'un mot, la situació d'aquest dins la frase, això ès, si lo mot ès àtone o tònich, si ès paraula principal o secundària, si ès final de *frase fonètica* (aplech de paraules que's pronuncien totes seguides sensa fer returada fins acabar la derrera). —Així ès una *lley fonètica* del català que els *termes* acabats en *-n* (els mots se componen de *tema i desinència: am-ar, plan-a, bon-a)* perden la *-n,* recobrantla sempre que s'hi afitx un *sufixe* (v. gr. pla[n]-plana, pà[n]-panet, fi[n]-fina). Ara hi ha certs mots que, en esser àtones i prefixats a altres, o essent i tot tònichs, no acaben la *frase fonètica* i van devant llur complement, conserven la *-n,* senzillament perque en tal cas ja no son finals de *frase fonètica,* en rigor no son *finals* i per això hi deixa d'*obrar* aquella *lley fonètica* de la pèrdua de la *-n.* Per això, mentres d'un vent deym: *va BE (< ben-e), ès BO! (< bon-um),* d'altre vent deym: *va* BEN BÉ, *ès* BEN BO, BON *dia,* BON *home;* per això a Mallorca deym: *PIN-i-Soler i De camíN.* Fora d'aqueys casos tothom diu: *camí, vi, pa, pi.*

8. Finalment se veuen capturades les *lleys fonètiques* per part dels mots manllevats d'altres dialectes que's retgeixen per altres *lleys*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fonétiques. Així en català, castellà i italià la *g* devant *a* i *o* se conserva (v. gr. cast. *navegar*; cat. cast. it. *gala;* cat. *GAll,* cast. *GAllo,* it. *gal·lo,* cat. *GOig,* cast. *GOzo,* it. *GORgia);* però llavò mos surten cat. *jArdí, jOya,* cast. *jArdin, joya* [joya], it. *jArdino* [giardino], *jOja* [gioja]. Això indica que no son mots originals d'aqueixes tres llengues, sino manllevats del francès *jardin (*< germ. *gardin)* i *joie (*< *gaudia),* a on la *g* devant *a i o* sol tornar *j.* —En francès la *e* tònica seguida de *-n* sona *ei,* v. gr. *veine (*< *vena), pleine (*< *plena);* però llavò mos surt *avoine (*< *avena),* que an el parèixer ens tira a terra aquella *lley fonética.* Ara si tenim en conte que casi tota la [348] *civada (avoine)* que arriba a París, pervé de la banda de llevant a on se'n fa moltíssima, hem de coletgir que els parisenchs prengueren també de les regions de llevant el nom d'aquella graminea que allà elze duyen. Donchs bé, an aquelles regions tan civaderes, la *e* + *n* del llatí no sona *ei,* com an el dialecte de l'*Illa de França,* sino que hi sona *oi;* i per lo mateix, en lloc de dir *veine, pleine,* diuen *voine ploine* (Zauner, *Rom.* Sprachwiss. I, § 1).

Notes etimològiques i lexicals (348-357)

1: cat. *abaluda, avalot.*

«Aprofitantse de l'abaluda que corregué a ran del naixement del bort...», Víctor Català (rev. *Catalana* I 214). Segons ens comunica particularment l'insigne escriptora empordanesa, el mot *abaluda* ès corrent a l'Empordà, i significa «brama o veu molt extesa de qualque cosa que crida l'atenció».

Per mi aytal mot ès una variant de *avalot* (men. *esvalot)* = *'renou, cridadissa', 'sedició, tumulte', 'multitut tumultuosa';* i abdues formes deuen esser prop parentes del cast. *alboroto.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segons Eguílaz *Glos.* 118,[40] les formes castellanes *alboroto* y *alborozo,* les valencianes *alborot* i *alboroç* i les catalanes *alborot* i *avalot,* deuen provenir de l'aràb. *alboroz* = 'renou'; però el mateix autor se corregí i opinà (ibid. 311) que la vertadera etimologia ès lo participi llatí *volutum* (= 'revolt') prefixat ab l'article aràbich *al.* Storm (*Romania* V 165) i Körting (*Lat. Rom. Wörtb.* n. 266) per explicar la herència d'*alborotar* suposen que existí una forma **adrutubare.* Finalment, lo prof. Meyer-Lübke (REWb, n. 606) creu que *alborotar* vé de *arbor.*

De totes aquestes hipòtesis, la qui té mes forsa per mi ès la primera de N'Eguílaz. Les de *volutum* i **adrutubare* son poch acceptades baix el punt d'esguart fonètic: ¿com s'explica la *ó* de *avalòt?* La de *arbor* no ofereix grans dificultats fonètiques envers del mot castellà; però ja n'ofereix de prou remarcables per qualque forma catalana, i endemés suposa un procés semàntich massa violent. Per això, mentres ulteriors estudis no'ns donin mes clarícies, crech que hem de fer prevaldre la teoria de l'origen aràbich de *avalot.* [349]

2: mall. *abil·larse.*

Aquest verb mallorquí significa 'empantanarse, aturarse com un babau, badant o no fent res'. Es evident un derivat de *bil·lo* 'pedra col·locada verticalment per guardar un cantó de paret' i en general tota pedra posada verticalment (del vell alt-alemany *bikkil* = 'figura cúbica', REWb 1101; cf. el cat. *bitlla).* El verb *abil·larse* expressa la mateixa idea i té la mateixa història semàntica que *enciriarse, emparpalarse, enfaristolarse* i tants d'altres.

[40] Nota (1) de l'original: *Glosario etimológico de las palabras españolas de origen oriental,* por D. Leopoldo de Eguílaz y Yanguas. Granada, 1886.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

3: cat. *aldà, -ana.*

Aquest adgetiu i la forma variant *oldà, -ana,* son vius avuy en dia a les Balears, a Urgell i ad [sic] altres regions catalanes, i sovintetgen dins la llengua antiga. Signifiquen 'vell, retut, espatllat per l'us excessiu', i son sens dubte formes derivades del vell alt-alemany *alt* 'vell' (cf. alem. mod. *alt,* ing. mod. *old,* ab lo mateix significat).

4. mall. *barbatxo* = "*bàrbar, brutal*"

Al costat de la forma *bàrbaro* manllevada an el castellà, i de *bàrbar* qui ès la catalana llegítima però de formació erudita, té el mallorquí la forma *barbatxo,* que no porem considerar importada de cap llengua forastera, i que representa l'evolució del llatí *barbarĭcus* ab vocal final anòmala determinada per l'influxe analògich de la gran còpia d'aumentatius en -*atxo* existents a les Balears.

5: cat. *barquera.*

El mot *barquera,* en mallorquí i en sa accepció pròpia, significa: *a*) El cap o els caps de bestiar que pasturen barrejats ab lo ramat, però no son de l'amo del ramat sino del que el guarda, i son com un sobreguany que té aquest, a part de la seua soldada. Hi ha llochs a on també té *barquera* de bestiar la madona, les filles d'aquesta i fins la criada. *b*) La cantidat de gra, llegum, oli o altra espècie, que cobra, a part de la soldada, el que conra un tros de terra d'altri. *c*) Ab un sentit un poch mes ample ès el guany que té un missatge o macip per fer qualque treball especial, qui no entra dins la contracta i per lo mateix va de banda del sou convingut; p. ex. un qui per la feyna de netejar les botes del [350] celler se reserva per ell l'*arròs*[41] que en treu: «Ja'n té devés mitja arroba (d'arròs), estès

[41] Nota (1) de l'original: *Arròs de bota:* nom vulgar del tartrat de potasi que se congria cristallisantse per la cara interior de les botes, per tot allà on toca el vi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demunt canyissos dins la clasta per aixugarlo y treuren qualque cosa d'aquella *barquera,* qui casi li basta per fumar tot l'any», J. Rossell, *Manyoch de fruyta mallorquina* p. 146.

A Menorca se diu *barquera* la cantidat en espècie (gra, formatge, etc.) que el missatge[42] guanya durant el Santmiquel-a-Nadal, i també s'ho diu lo que guanya en tot l'any.

Ab sentit metafòrich, a Mallorca diuen *sa barquera* per designar la fillada, la família ab relació an el qui n'ès el cap.

Documents catalans molt primerenchs, dels sigles XII i XIII, ja duen aqueix vocable ab lo significat de 'terra conradissa que un propietari se reserva per ell donant o arrendant la resta a un altre'. En la donació del mas Bertrannes dels Hospitalers an En Pere Bernat i Na Ramona (any 1152), aquells donen an aquests la quarta part dels fruyts «excepta ipsa *barchera* ubi capiat migera unam ordei et ipso manso unde dabitis nobis parilium unum de cappons in Natale Domini».[43] Les formes llatinisades *barcharia* i *barcheria* surten dins lo *Manual* dels anys 1250-1256 (Arx. Curia Fumada, de Vic): «illa mea *barcharia* qui est seminata de ordeo qui est in loco nominato *barcheria* de columbario».[44]

També existeix el nom de *Barquera* dins la toponímia catalana (Lluçanès, Empordà, Camp de Tarragona): «dne. Guillermo-nete filie P. ferrarii, quondam loci de *barchera,* nunch habitator ville Ste. Columbe», doc. any 1388 (Arx. parroq. Santa Coloma de Queralt).

¿D'ont ès surtit aquest mot? Jo propòs una etimologia qui me sembla que no ha de oferir cap mena de dificultat, i ès el mot aràbich *barakah* = 'benedicció, favor, do', de la mateixa rel que l'hebr. *bəarakah* qui té el mateix significat.

---

[42] Nota (2) de l'original: *Missatge* ès el nom que a Mallorca i Menorca se dona an els criats llogats per treballar en feynes agrícoles.
[43] Nota (3) de l'original: *Revista de Bibliografía Catalana,* t. IV (1904), p.17.
[44] Nota (4) de l'original: F. Carreres Candi, *Miscelànea,* 1a sèrie, p. 74.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El *Vocabulista en arauigo* d'En Ramón Martí du: *barakah* = 'benedictio' (Schiap. 36).[45] R. Dozy, *Suppl.* I 76,[46] porta una informació mes extensa: *barakah* i en vulgar *barkah* = «bénédiction, faveur du ciel»; «provisions de bouche, car en avoir est une faveur du ciel»; «faveur du ciel qu'on reçoit par l'entremis d'un [351] homme; *cadeau, gratification»;* «proprieté bénie, qualité salutaire, vertu, p. ex. de l'eau d'une source»; «chez les chrétiens, pureté, sainteté, *dîme».* El P. Lerchundi *Vocab.* p. 294,[47] du el mateix vocable com a correspondència del cast. 'don, dádiva'.

L'idea predominant dins els significats materials del cat. *barquera* ès la de 'do, mercè, gratificació qui se dona com a sobresou'. Es ben clara la semblansa d'aytal significat ab els del mot aràbich. La accepció metafòrica de *barquera* = 'família', ès provablement una formació purament catalana, posterior a l'influència aràbiga i derivada de la comparansa del concepte de 'fillada' ab el de 'escamot, petit ramat d'ovelles' que posseeix el *barquerer;* mes, també podria esser originada del significat, que té el mot aràbich, de 'benedicció, propietat beneida', car tostemps els homes han mirat la procreació com un favor del cel i els fills com a fruyts de benedicció.

L'origen de *barquera* no ès la forma aràbiga pura, sino combinada ab la desinència romànica *-aria* i formant un derivat **barkajrah,* manera freqüent d'adoptar una llengua les paraules d'una altra. Cf. l'aràb. *zobrajrah (*= 'enclusa') < aràb. *zobra* + *-aira* (desin. esp. *-era),* Dozy *Suppl.* I 579.

---

[45] Nota (5) de l'original: *Vocabulista in Arabico* pubblicato per la primera volta, sopra un codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze, da C. Schiaparelli. Firenze, 1871.
[46] Nota (6) de l'original: *Supplément aux dictionnaires arabes,* par R. Doz. Leyde, E. J. Brill, 1881. —Dos toms en fol.
[47] Nota (1) de l'original: *Vocabulario español-arábigo* del dialecto de Marruecos, por el R. P. Fr. José Lerchundi, Tánger, 1892.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6. *a betzef* = "molt, a dojo"

Adverbi molt usat a les Balears ab les formes *ə bədzəf, ə bədzəp* (Menorca) i *ə bədzəfs.* Té la mateixa aplicació que l'it. *a bizzèfe* = 'in gran quantità', Petròcchi *Dizion.* I 252. Després de l'estudi que feu de la forma italiana el filòlech G. de Gregorio (*Romania* XXXI 110), no cal dubtar que l'origen de tal adverbi ès l'àrab. *bizzef* = 'molt' (*bezzaf* apud Lerchundi *Vocab.* 529).[48] Però En Gregorio creya que no mes existia en l'italià, i per això el REWb de Meyer-Lübke deixà sensa posar la forma balear.

7. cat. *cuytor, -ora; cuytós, -osa*

Del postverbal *cuyta* "pressa" (< *cuytar* < *cogitare)* se formà l'adgectiu *cuytós* 'apressat, precipitat': «... per ço que no sies cuytós, e refrena ta voluntat», R. Llull *Blanquerna* cap. 5; «pensaren de remetre cuytosos missatgers», Muntaner *Cròn.* cap. 197. En canvi, de *coctus* **coctorius* sortí la forma *cuytor* 'que's pot coure, bo de coure': «llegum cuytor» (Mallorca).

La gran semblansa morfològica d'aquests dos mots, [352] diferenciats únicament p'el sufixe en un grau insignificant, donà origen a un intercamvi de sufixes; resultant en algunes regions que *cuytós* fou referit dins la ment popular a l'idea de 'coure, cuyt', i *cuytor* ho fou a la de 'cuyta, pressa'. Per això a Menorca i a certs endrets de Catalunya, *cuytós* se diu del llegum bo de coure («per que lo fruyt sia cuytos», M. Agustí *Secrets d'Agric.* fol 84; «cuytosa cosa, o que prest a cuyta», Dicc. Torra); i el contrari, a Mallorca, *cuytor* s'aplica a la persona pressosa, que fa les coses ab precipitació: «casi casi convendria posarmoshi ara mateix. —No sies tan cuytor, diu el Bon Jesús», Alcover *Rond.* V 119.

---

[48] Nota (2) de l'original: Pronunciat *bəzzaf o bəzzayd* a Tetuan, segons la viva veu de mon estimat amich tetuanès D. R. Mohamed Medina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

8: bal. *dormissò*

Aquest mot, viu a les Balears (mall. *d[o]rmis[ọ́];* men. *d[ọ́]rmis[ọ́], durmis[ọ́];* pl. *–[ọ́]ns)* ab lo significat de 'narcòtich', ¿d'on s'ès format? Lo prof. T. Forteza (*Gram. Cat.* § 6 d, p. 6) posa *dormiçò* com a procedent de *dormitiōne.* Aquesta etimologia, proposada així en rudes, ès improvable. Per primera, la *ō* (llarga) llatina no dona en català *[ɔ]* sino *[o],* fora quant està condicionada per determinades circunstàncies com p. ex. el veinatge de *l* (*sōle* > *s[ɔ]l);* en segón lloch, essent femení *dormitione* hauria donat per sí sol un femení, i *dormissò* ès masculí. Devant aquestes divergències, me sembla que per explicar la nerència d'aytal mot cal suposar que ha existit un entrecreuament de *dormitiōne* ab *sŏmnu:* la *ŏ* de *somnu* ha sustituida la *ō* de *dormitione,* i el mot que n'ha resultat deu haver pres lo gèner masculí de *somnu.* Cal fer avinent que *sò* ès una forma viva i independent, al costat de *sòn.*

9: cat. *encatxar,* bal. *encatxofarse.*

Encatxar significa: 'posar una cosa dins o en mitx d'altres, de manera que hi ajusti o hi quedi subgecta'; en sentit mes general, 'col·locar, aplicar una cosa escayent a una altra' («abraonantla am ses manaces de ferro, li encatxava una seguida de petons sorollosos», Busquets Punset *Del Montseny* 31). Per mi, tal mot prové d'un entrecreuament de *encaixar i capsa:* la africada *ts* de *capsa* ha determinat l'africament de la *ʃ* de *encaixar,* donant *ənkətʃá.*

A les Balears hi ha el verb *encatxofarse,* qui vol dir 'encauarse, tancarse una persona voluntàriament retreguentse de la gent', i a Menorca 'posarse ab tota comodidat a un lloch estret, omplintlo ab sa còrpora'. Es la mateixa idea i la mateixa forma de *encatxar,* ab la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desinència -*ofar* qui tal volta tengui un origen [353] onomatopèyich, tal volta sia mestost referible a l'influència de *catxofa.*

10: cat. *faram, faramalla*

La forma llatina *feramen* 'fera venatica' (Du Cange) qui apareix dins vàries capitulars d'En Carlemany, de les quals una ès de l'any 802, sembla que ès estat l'origen de les formes catalanes *faram, afaram, fram* i *afram,* vives actualment dins moltes de comarques. Malgrat l'etimologia, cal escriure *faram* i no *feram* perque, a les regions ont no's confonen la *a* i la *e* àtones, pronuncien clarament *faram* (veyau Griera, *Atlas Ling Cat.* carta 184); en les nostres enquestes just hem trobada la pronúncia etimològica a la Pobla de Segur.

El significat primitiu de 'animal salvatge' o 'fera' s'ès conservat polent en provensal (veyau, p'el prov. ant, Raynouard *Lex Rom.* III 308 i Levy *Prov Suppl. Wörtb.* III 451; i p'el prov. modern, Mistral *Lou Tresor dóu Felibrige* I 1119: «*Feràmio, faràmio* (l.), *heràstico* (g.), s. f. Bête sauvage, bête fauve»; «*feran faran* (m.), *feram* (l.), *heran, heramo* (g.), adj. et. s. m. Sauvage, féroce... bête sauvage»; *feramoun, heramoun* (g.), *faramoun* (m.) s. m. Petite bête fauve, sauvagine). En català lo significat originari subsisteix sols a algunes encontrades: a Cardona, a Castellar de N'Hug, a Tarragona, un *afaram* ès qualsevol bèstia boscana, salvatge o danyosa (a Cardona pron. *fram);* l'*afaram* de Cervera ès un cau o avench existent en el castell de Cervera del Maestrat (García Girona *Vocab. Maestrat)*, lo nom del qual sembla recordar l'existència de qualque monstre o fera qui hi tingués son amagatall; «pareixes una faram» ho diuen, a Benassal, aplicantho a una persona d'aspecte feroig o deformat; a Penya-roja, *faram* ès un mot insultador *(Butll. Dial. Cat.,* 1912, p. 71); a Olot, diuen «éts un mal afaramot » a una criatura rebeca, que no fa bonda. Aquestes aplicacions del mot a persones, van encara mes lluny: *afaram,* 'home descarat i sens juí' (Dicc. Martí Gadea); 'persona enfadosa'

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Dicc. Labèrnia-Salvat); 'persona cuytosa, que no té espera i tot ho vol fer depressa i desseguida' (Morella).

A la major part de les encontrades catalanes, el mot que estudiam ès col·lectiu i significa: 'animals selvatges', 'animals domèstichs' (Torelló); mes especialment, 'aus casolanes' com gallines, oques, polls, etc. (Olot, les Borges Blanques, Lleida, Tàrrega, Eivissa, etc.; veyau Griera *Atlas* carta 184). Metafòricament significa: 'gent dolenta, bàrbara, de mala vida' («...arpies y amassones, *feram* que foragita del Africa'l desert», *Atlàntida* c. 8); 'gent [354] entremaliada, renouera o xerrayre' («La faram de las vehinas...», Pons Massaveu *L'auca de la Pepa* 48); 'maynada fressosa' (Camprodon, Penedès); 'fillada, tots els fills de qualcú' (Llofriu). Finalment, el valencià *afaram* (Gandia, Benirredrà) i el diminutiu provensal *feramún* (Mistral, op. cit.) designen una herba molt menuda que ix dins lo sembrat i el mata, significat que ja trobam dins lo *Spill* d'En Jaume Roig, v. | 3518: «may sera sech | ni ayguamoll, | sisca, fenoll, | evols, braçeres, | carts, romagueres, | canyota, gram, | cuca, *faram,* | si hi naxeran | si hi naxeran | no hi crexeran».

De *faram* s'ès format, per l'afegitó de una desinència col·lectiva, el vocable *faramalla,* qui, com a col·lectiu, significa: 'multitut de farams o bèsties salvatges', 'munió de gent vil, renouera o desordenada'; 'al·lotim entremaliat, molta de gent menuda i fressosa'; 'conjunt de coses inútils o de poca valor' («en tota aquesta faramalla de fórmules convencionals», Pous i Pagès. *Empordaneses* 175); 'el peix menut que's treu de la mar, tirant la xerxa prop de la vorera' (Dicc. d'un Mallorquí); 'xarrameca sensa sustància' (Dicc. Aladern). Desplegantse mes les aplicacions semàntiques del mot, *faramalla* ès vingut a significar 'jactància sens fonament' (Dicc. Saura), 'engàn, intriga, trapasseria' (Dicc. Bulbena), arribant a assimilarse an els nombrosos noms epicens existents en català, ab lo sentit de 'mentider, trapasser, embullós' («aquell faramalla d'en Bienvenido», E. Vilanova *Escenes barcelonines* 279). El procés semàntich d'aquest vocable fins a l'accepció citada derrerament, ès estat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consemblant an el del mot *canalla* (del ll. *canalia* < *canis)* en castellà i català:

cast. *canalla:* 'multitut de cans' > 'multitut d'homes vils, perversos' > 'home pervers' («eres un canalla»).

cat. *canalla:* 'multitut de cans' > 'multitut de gent renovera y cridayre' (com els cans) > 'al·lotea, multitut de nens renovers' > 'al·lotea' (en general: «sigau bona canalla») > 'nen, minyó'.

El mot *faramalla* existeix en castellà («*Faramalla,* enredo u trapaza. *Faramalla,* el estilo de hablar mucho, de prisa y sin substancia; y al que habla de esta suerte se dice que es un faramalla. *Faramallero,* el que habla mucho y de prisa, sin fundamento y urdiendo embustes», *Dicc. de Autoridades* de la R. Academia, any 1732). Lo prof. R. Menéndez Pidal, demunt la *Revista de Filología Española* XI 311-313, estudia l'origen d'aqueix mot d'una manera errònea, a mon entendre: estableix com a certa la filiació de *faramalla* respecte de *farmalio,* mot qui apareix dues vegades dins el *Cronicón Albeldense* (sigle IX) i an el qual el Sr. Menéndez Pidal vol fer significar 'engaño, falsía', contra el parer del P. Flórez qui atribuí a dit vocable el sentit de 'pactum, [355] vel conventio'. L'interpretació del P. Flórez me sembla mes encertada que la de il·lustre filòlech; la frase «Istius tempore... farmalio terrae sarraceni evocati Spanias occupant», sona ab mes claredat donant a *farmalio* el significat de 'pacte' que donantli el de 'engàn'. El mot *farmario* del vers de Gonzalo de Berceo:

El varón beneyto, quito de mal *farmario*

no per forsa ha de significar «mal engaño, mala falsía»; bellament li poren atribuir el sentit de 'pacte, compromís, obligació'. Jo crech que *farmalio* i *farmario* son variants de la forma *fermalium,* constatada en baix-llatí ab l'acceptació de 'fibula' (Du Cange *Gloss* ed. Niort, III, 440) i que devia tenir també un significat de lligam o fermansa moral, com ho prova lo plural *fermalia* 'sponsio, pignus' (id. ibid); cf. fr. *fermailles.* La *e*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pretònica degué tornar *a* per assimilació a la tònica, fenòmen que s'observa sovint en romànich.[49]

Consider improvable, donchs, el parentiu del cast. *faramalla* ab el *farmalio* mitgeval, i crech que la fonètica, la semàntica i el fet de no aparèixer cap dels dos mots dins la literatura castellana fins an el sigle XVIII, son indicis prou clars de que el mot *faramalla* en castellà ès modern relativament i exòtich, importat del català. La conservació de la *f* inicial fins avuy en dia, ès per mi una prova decisiva.

11: men. *fitó, fiteu;* cat. *fadrí*

En lo dialecte menorquí el mot *fitó* significa: 1) nin molt petit, cast. *pequeñuelo;* 2) partícula menuda d'una cosa; 3) «bagatela, minucia: cosa pequeña o de poca monta. *Anar derrera fitons,* ir tras de bagatelas», Dicc. Ferrer Parpal,

La segona i tercera accepció son referibles a qualque derivat verbal de *figere;* però *fitó* ab lo significat de 'ninet' me sembla que deu venir de *fetus* en la forma diminutiva **fetone,* talment com el fr. *faon* = 'erv menut', prov. *fedon* = 'poltre' i march. *fetone* = 'nin', REWb 3272, 3273. La *i* de *fitó* prové sens dubte d'un entrecreuament de **fetó* ab *fió* (< *filló)* qui sovintetja també a Menorca. També hi ha la forma *fitέw,* ab lo mateix significat, i així mateix derivat indubtablement de *fetus.*

El cat. *fadrí* té el mateix origen: ho ha demostrat En Manuel Montoliu, *Butll de Dial Cat.* IV, 15. An els documents que retreu, porem afegir aquest d'En Jaume Roig, aont apareix el [356] mot *fadrí* significat propiament 'fetus, infant no nat': «Lo ventre ubert, | pus clar e cert | a ull mirada | fon prenys trobada. | ... | Molt mes parira | si no morira: | tambe s mori | dins lo *fadré* | sense batejar...», *Spill* v. 3500.

[49] Nota (1) de l'original: Veyau W. Meyer-Lübke, *Gramm, der rom. Spr.,* I, 359.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

12: cat. i cast. *panoli* = 'bàmbol, beneytó'

Dalt la *Revista de Filología Espanyola,* fent anotacions lo prof. M. L. Wagner a les *Etimologie Spagnuole* de Gerh. Rohlfs[50] diu que el mot *panoli* ('tonto') «no es de formació catalana». Me permet de discrepar del parer del Dr. Wagner en aytal punt.

El vocable en qüestió no ès exclusivament català, com fa notar ab molta veritat el prof. Wagner: està extès per tota Espanya, i ab mes vivor a Madrid; «tiene aspecto de formación jocosa y pertenece por lo visto al lenguaje agitado y chulesco que representa la base del argot moderno». Però per mi ès evident que *panoli* ès originàriament català, una de les paraules nostres qui son entrades i han pres dret de ciutadania dins el lèxich castellà.

En lo català del Maestrat i la Ribera d'Ebre, el *panoli* (< pa-en-oli) ès una mena de pasta menjatívola, «cosa rodona ensucrada» segons F. Mestre, *Vocabulari Tortosí.* El nostre colaborador Mn. Tomàs Bellpuig, de Tortosa, ens escriu que *panoli* ès «una pasta feta de farina, oli, sucre i una mica de vinblanch, poch pastada i ben cuyta al forn»; i segons la relació que ens feu una dona de Morella (Maestrat), el *panoli* ès fet de farina, oli, sucre i ayguardent.

A les Balears, aont la conjunció copulativa corresponent a la castellana *con* no ès *en* sino *amb,* no deym *pa(e)noli* sino *pa(a)mboli* per designar la menja, molt freqüent i modesta, d'una llesca de pa abeurada d'oli i ordinàriament d'un pessich de sal o sucre. Donchs bé, a Mallorca ès freqüentíssim sentir a dir «éts un pamboli» ab lo sentit de 'éts un beneytarro, un bàmbol', ès dir, lo que un català o un castellà diria *un panoli.* I en el *Vocabulari català d'autor desconegut* trobam: «*Pamboli,* met. Badulaque. Ineptus».

Ni ès aquest un cas semàntich desconegut o inusitat. L'idea de pa inclou en certa manera la de bondat absoluta, sensa mestansa de malura

[50] Nota (1) de l'original: M. L. Wagner, *En torno a las «Etimologías Españolas» de G. Rohlfs,* ap. RFE, X 267-281.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o dany. D'aquí ès vinguda l'aplicació metafòrica del mot *pa* a la significació de 'persona sensa gens de malícia, massa bona ab bondat qui per excessiva degenera en beneytura, bobià, beneytó, ximplet'. Cf. les expressions «esser un tros de pa», [357] «un tros de pa beneyt», «esser un pan-cuyt», etc., qui totes tenen el mateix significat.

13: cat. *socarrar, sofrimar*

El cat. i cast. *socarrar* significa 'cremar una cosa exteriorment, sensa abrusarla", i equival an el cast. *chamuscar.* Es un verb molt extès dins tot lo territori català, i a les Balears apareix ab la forma *secorrar.* Es evidentment d'origen basch: *txokarratu* = 'chamuscar',[51] procedent de la rel *karr*= 'flama', qui invalida l'etimologia proposada d'En T. Forteza *(secorrar* < *subcolorare,* Gram. Cat. p. 121), prou acceptable en l'aspecte fonètich.

Derivats de *socorrar* son: cat. *socarrim,* bal. *secorrim,* a Benassal *socarrina* i a Sopeya *socarrum*,[52] ab lo significat de 'cosa socarrada, cremada', i mes especialment quant fa olor. *Socarrell* ès el nom d'una malaltia de les oliveres (cast. *aceitón)* ocasionada per picades d'insectes o per extravasació de la saba. *Socarrell* (Camp de Tarragona) o *socarró* (Segarra, Urgell), ès també el nom d'una malaltia (granellada o crosteres), qui ataca els porcells joves, aturantlos de créixer. Finalment el mot *secorrell* a les Balears designa dues menes de plantes: la gatosa (Sonchus spinosus D.C.) i el Dorycnium suffruticosum Willd.;[53] i ab lo nom de *socorrella* ès conegut a Menorca, segons el testimoni d'En Barceló i Combis,[54] el *gatovell* de Mallorca (Astragalus poterium Vahl. Symb). Aquestes plantes seques s'empren enceses per socorrar el porch mort i

[51] Nota (1) de l'original: López Mendizábal, *Euskel-erdel-iztegía.*
[52] Nota (2) de l'original: «Fortor de socarrum, la pudor de la roba que's crema, restos de fum, socarrim» (Oliva, *Vocab. de Sopeyra* dins lo volum del *I Congrés Internacional de la Llengua Catalana,* p. 29).
[53] Nota (3) de l'original: F. Barceló y Combis, *Flora de las Islas Baleares,* p. 128.
[54] Nota (4) de l'original: Ibid. p. 133.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desferrarli l'escata, i d'aquí provablement les ès vengut el nom de *secorrell:* però tal vegada sien mestost referibles an el basch *txokorro* = 'cardo lanceolado',[55] de *txokorr* = 'vara'.

De *socarrim* s'ès format el verb *socarrimar* (bal. *secorrimar),* ab lo mateix significat que *socarrar.* La mateixa valor semàntica té el cat. *sofrimar,* viu a Tortosa,[56] qui a mon entendre s'ès format d'un entrecreuament de *sofregir* ab *socarrimar.*

FRANCESC DE B. MOLL [358]

Proposta

A la Clerguia Balear d'empendre una *Acció Apostòlica* de publicar tot una colecció de llibres de pietat en la nostra llengua materna (358-369)

Permeteume que vos proposi un pensament que fa estona que me balla per dins la closca i no estaré a pler fins que el m'haja tret. Es una proposta que vos vull fer d'una acciò que jo consider altament apostòlica i d'una gran conveniència p'els fins altíssims de la *Sagrada Milicia.* Pot esser que vaja calsat per aygua i que l'enfili per la punta. Per això ès que trop que convé que vos armeu de santa paciència i m'escolteu plens de caritat germanívola. I, si trobau que no toch pilota, me desenganeu; i si trobau que he afinat el fil de les neules, m'ajudeu a aclarir el net de la penyora i a fer viable el pensament en quant haja de conduir a la major honra i glòria de Deu i profit i salvació de les ànimes, que ès el tot per la Catòlica Clerguia.

[55] Nota (5) de l'original: López Mendizábal, op. cit.
[56] Nota (6) de l'original: «*Sofrimar:* chamuscar; llevar el pel del porch en papers o argilagues enceses», segons comunicació manuscrita del nostre molt bon amich D. Francesca Mestre i Noè de Tortosa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Feta aquesta mica d'exordi, anem a la cosa sensa pus revolteries. Es evident que la Clerguia balear, com la de per tot arreu, té que haver d'exercir una *Acció* fondament, energicament, fervorosament *Apostòlica,* ès a dir, ha de utilisar i posar en peu de guerra totes les seues forses, totes les seues energies, tots els seus remeys, tots els seus enginys, i mes que en tengués, per promoure la Major Glòria de Deu i la salvació de les ànimes.

I ¿com s'exerceix l'*Acció Apostòlica?* ¿Just *predicant?* Seria una gravíssima equivocació creure que la vida apostòlica ès just de *predicar:* ès de *predicar* i d'escriure i de posar tots els medis de comunicació i de propaganda que utilisen els homes en la vida social per estendre an els altres llurs idees i plans per la consecució de llurs fins, honests i raonables.

Si ès ver que el Bon Jesús digué a sos Apòstols poch abans de pujarse'n an el cel, segons St. March: *Praedicate Evangelium omni creaturae,* també elze digué, segons St. Mateu: *Euntes, docete omnes gentes, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis...* Si just hagués dit: *praedicate,* hi hauria una mica d'aferray per dir: *mos basta* PREDICAR; *just* PREDICANT, *ja cumplim el manament del Senyor.* La questió ès, que, no sols digué: *predicau!,* sino que digué: *ensenyau!* Lo concepte de *predicar,* inclou, suposa la *viva veu.* Lo concepte d'*ensenyar* ès mes ample i ja no inclou ni suposa, sino remotament, la *viva veu: escrivint s'ensenya* tant o mes be que parlant.

I no me digueu que, per *escriure,* han d'esser *escriptors,* perque jo vos diria que, per *predicar,* també han d'esser *predicadors,* i que tal volta costa mes d'esser *bons predicadors* que *bons escriptors;* [359] certs defectes que poden desgraciar un *predicador,* no sortiràn dins els seus escrits. Per no anar a fora casa a cerca exemples: D. Miquel Maura, al cel sia, tenia la veu que no el favoria gota per *predicar;* en canvi, per *escriure* no li feya cap mal, perque la *veu* no hi havia d'intervenir.

Que l'apòstol no en té prou de *predicar* i que no li basta just *predicar* ès estat sempre tan evident dins la Esglèsia de Deu, dins la *Antiga* i la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nova Aliansa, que ja Moisès i tots el Profetes d'Israel no se contentaren de anunciar de paraula la voluntat del Senyor an el Poble de Deu, sino que *escrigueren, ensenyaren per escrit,* i no per propi impuls, sino empesos per l'Esperit Sant. ¿I que feren els Apòstols i llurs sucessors de generació en generació fins an els temps actuals? ¿Se son contentats de *predicar* just de paraula? Massa ho sabeu vosaltres que sempre per sempre dins l'Esglèsia de Deu s'ès exercit lo Ministeri Apostolical, no sols *predicant,* parlant, sino *escrivint!* ¡Pobres de nosaltres si els Apòstols i llur successors de generació en generació just haguessen *predicat* de paraula, i no haguessen *ensenyat* per escrit! ¿Qui ès capaç de calcular ni ponderar el bé que han fet, fan i faràn a l'Esglèsia de Deu, a l'Humanidat, a les ànimes els *Llibres del Vell* i del *Nou Testament,* els *Sants Evangelis,* els altres escrits inspirats del Apòstols, les Obres dels Sants Pares, antichs Escriptors Esglesiàstichs, els Doctors de l'Esglèsia, els Escolàstichs del sigle XII ensà? ¿Qui ès capaç de calcular el be que han fet i fan i faràn els escriptors que ha tenguts i té i tendrà l'Esglèsia d'ascètica, de mística, de piedat?

Insistir mes en tot això, seria ofendre la vostra penetració i discreció. Jo hi he insistit una mica per que en veig molts que ho tenen una mica oblidat tot això o no s'hi fixen gayre o no s'en fan tot el càrrech que caldria. Per poch zel que un tenga de la glòria de Deu i de la salvació de les ànimes, li umpl el cor d'angúnia el pensar en la partida grossa de sacerdots zelosíssims que hi ha haguts, que haurien pogut escriure vertaderes meravelles d'ascètica, de mística, de pietat; que haurien pogut donar llissons estupendes de pràctica de virtuts evangèliques, agafant la ploma i retxant fulls i mes fulls de paper deixantmos, quant volaren cap al cel, llurs escrits, que ara poriem lletgir per instruirmos, per ensenyansa de la present generació i de totes les generacions futures! Sensa anar mes enfora: ¿quines meravelles d'ascètica i de mística i de pràctica de les virtuts evangèliques no mos hauria pogudes deixar D. Miquel Maura? No me digueu que en deixà d'escrits! Es ver que en deixà així mateix; però massa pochs! Si se fos mort de vint i cinch o trenta anys, no hi hauria res

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que dir. Però ell visqué mes de setanta anys, i bellament hauria pogut escriure setanta vegades mes que no escrigué! I ¿per que no ho va fer? Per que escrigué tan poch? ¿Perque li costava l'escriure? perque no en sabia? Seria una vertadera atrocidat afirmar res d'això. Es evident que D. Miquel no escrigué mes perque no tenia de l'escriure el concepte que jo he espressat i que no hi he insistit mes, per no ferme massa pesat; però que hi ha insistit tant precisament pensant en [360] D. Miquel. Si un talent tan estraordinari com ell, si un sacerdot tan zelós, tan apostòlich com ell, hagués vist tot això així com jo ho veig, estaune segurs, hauria escrit... setanta vegades mes que no va escriure.

¿Que no valdrien ara escrites els centenars de plàtiques que ell feu per les viles i poblets de Mallorca en les moltes de Missions que hi predicà ab aquells altres homes de Deu els Rts. P. Rosselló, D. Miquel Parera, D. Jaume Cabrer i altres? Perque D. Miquel Maura era molt mes admirable i meravellós i intens predicador en aquelles humils plàtiques que feya a la gent mes baixa i mes modesta, que no en tots els sermons que feya en les grans solemnidats a les primeres esglèsies de Mallorca, que tots sabeu si ho eren notables, meravellosos i replens i re-de-farcits de sana i sòlida doctrina. Però ay! aquelles plàtiques estupendes volaren entorn d'ell fins a les orelles dels qui l'escoltaven, i naturalment s'esveiren com el fum no deixant mes rastre que la llavoreta que caygué d'elles dins el cor dels oyents. Ara si ell hagués escrit tot allò, hauria fet lo mateix fruyt que feu, i ademés serien romases dins un llibre, prontes a penetrar de bell nou dins les ànimes mitjansant la devota lectura; i això no sols ara, sino en les generacions futures, mentres el mon fos estat mon.

¡O venerables companys de Ministeri! Jo vos prech de tot cor que hi penseu de prim conte en tot això i prengueu la resolució que s'imposa, que obreu en conseqüència. Sí, això ès l'*Acció Apostòlica* que jo vos propòs d'empendre: una acció no sols de *predicar,* puys d'aquesta prou gentilment vos ne desfeys, prou fructuosament la desempenyau; vos propòs una *Acció Apostòlica d'escriure,* de cumplir el manament divinal *docete omnes gentes*, no just *parlant,* sino també *escrivint.* I com per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

exercir aqueixa *acció d'escriure,* no basta *escriure,* sino que lo escrit llavò ha de trobar lectors, i, per trobar lectors, lo escrit s'ha d'estampar, i lo estampat en forma de llibres s'ha d'escampar fins a caure dins les mans del lector, i els ulls s'hi han de girar, i les orelles no n'han de fogir, i els cors no ho han de rebutjar, sino obrirhi les portes de pint en ample; — aqueixa *Acció Apostòlica d'ensenyar per escrits* demana una partida, tot un aixam d'actividats en peu de guerra, *movilisades* en *actiu servici,* en maniobra permanent, vull dir, que tots els companys d'*Acció Apostòlica* hi tenen tasca senyada per molts que siguen i per delitosos que vagen de fer feyna. Seria vertaderament incalificable no voler pendre part en tal acció per fogir de la *vanidat.* ¡Maleida vanidat d'esser tenguts per escriptors! ¡Que n'has fet de mal an el mon! I n'has fet tant perque no sols has tudats molts d'ingenis fentlos escriure contra lo que Deu mana, sino perque ab la feredat, ab la por que fas d'allunyar les ànimes de Deu, has aturats molts d'ingenis eminents d'escriure per escaparse dels teus filachs, i ab això el dimoni l'ha treta proveida fins a un cert punt, conseguint que tals ingenis no escriguessin i no utilisassen el talent d'escriure que Deu els havia donat, no per que els tenguessen enterrat o amagat dins un cornaló del mocador o tapat devall l'aumut, sino per que ab ell fessen llum dins la *Casa d'Israel,* per que [361] donassen pa, per que llescassen el *pa de la divina paraula an els petits que en demanen* i sovint *no hi ha negú que los ne llesch,* de por que elze fa la maleida vanidat; allà on no n'hauria de fer gens, allà on no n'hauria de fer may per aturar els apòstols de cumplir els devers sagrats de l'Apostolat. Sí, companys meus benvolguts! si està ben lleig escriure per vanidat, si may per may hem d'escriure per vanidat, mes lleig encara està deixar d'escriure per no haver de lluytar cos a cos ab la vanidat. ¿Tal volta no ès una vergonya, tal volta no ès una ignomínia que un que professa la *Vida Apostòlica,* que un que se gloria de sacerdot del Altíssim, per no haverles d'haver ab la vanidat, per no haver de batallar ab la vanidat, deix de *batallar les batalles del Senyor* ab les armes que Deu li ha dades per que *batall* per Ell, per la seua Causa divina? ¡Deu li ha donat el talent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'escriure, i ell enterra aquell talent i no el fa servir! ¿per que? Per por a la vanidat! Sembla mentida que succeesca tal contra-sentit!

¡Ah companys meus de Ministeri! per l'amor de Deu no volgueu incórrer en tal responsabilidat de no utilisar, d'enterrar els talents que Deu vos ha dats per que ab ells el servigueu dins el palench, dins el *camp-clos* de l'*Acció Apostòlica* a on militam!

He dit però i repetesch, que per aqueixa *Acció Apostòlica* que propòs, hi ha moltíssima mes de feyna que fer p'els no escriptors. Els escrits s'han d'estampar, i estampats s'han de fer arribar an els feels i aqueys els han de lletgir. I tota aquesta feyna té tant de caràcter apostòlich com l'escriure.

Aquesta feyna propòs a tots especialment a de l'*Unió Apostòlica* mallorquina. Segons lo meu pla, la poríem estendre al mateix temps an els germans de Menorca i de Eivissa. Encara que les Balears siguen terra curta, son prou grans per poder crear i mantenir una literatura ascètica i piadosa, sensa cap necessitat de fermos tributaris ni xotets de cordeta de Barcelona ni del Catalanisme. Donantmos els Balears les mans, fentmos mutuament costat, no sols porem escriure tots els llibres piadosos i devots que son mester, sino que elze porem estampar i col·locar entre la gent devota. La qüestió ès fer el cap viu, tenir poca son i poca vessa, sebremos treure el fret de peus i fer cames d'un vent i d'altre per donar sortida a dits llibres. Si els preveres balears hi prenien curolla ab això, ab una mica d'esment que hi tenguessen i s'hi desturmellassen de bon de veres, conseguiríem un èxit complet.

Primerament, no ès regular ni raonable deixar tots sols els escriptors per que escriguen els llibres i se cuydin d'estamparlos a costes d'ells, i tot lo mes comprarne un exemplar i recomanarlos an els amichs i devots.

Ademes dels qui han d'escriure els llibres, cal que n'hi haja que posin diners per estampar els escrits, cadascú segons la seua possibilidat. I ben administrat i ben cuydat, no cregueu que hi hagués gayre pèrdua. Seria questió de fer una bestreta; serien diners que tornarien poch a poch venentse els llibres a té qui té.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seria una espècie de *Companyia Editorial* piadosa ¿Quin esglesiàstich, per poch devot que sia, no du idea de fer qualque deixa [362] piadosa, qualque obra pia? ¿Creys que hi ha gayre obres pies mes oportunes i de major eficàcia que la propaganda de llibres i revistes de devoció i piedat, que son una predicació contínua, permanent, que pot durar sigles?

Aquests llibres els hauria d'administrar una Comissió de preveres de les tres Illes, destinant el producte líquid a la redacció i estampació de nous llibres. I el dia que tal *Companyia* se desfés, que tot anàs, llibres i fondos, a recta proporció, an els tres Seminaris (Mallorca, Menorca i Eivissa) per profit de tals Centres d'Ensenyansa.

D'aquesta manera quedaria assegurat el destí relligiós i piadós de les cantidats gastades en llibres i el caràcter d'Obra Pia i el seu mèrit i valor de sufragi devant Deu i segons l'intenció dels qui s'haurien trets aquells diners de la butxaca. —Ara bé, si organisàvem tal *Acció Apostòlica,* prenenthi tots molt d'interés, recomanant aquells llibres publicats, fomentant la venuda dels mateixos entre els feels devots i coneguts, aquells llibres se vendrien sens falta, se lletgirien, se'n aprofitarien les ànimes i en tendria el profit el Seminari, que ès la casa payral de tots els sacerdots i que pertoca a tots mirarla come pròpia... Aquí just apunt idees, que se porien desplegar, fermant tots els caps i posant els peus plans i fent les coses devant Deu i baix de la inspecció, consell i direcció dels respectius Prelats, Pares, Mestres i Comandants nostros, posats de Deu Esperit Sant per retgir i péixer l'Esglèsia de Deu.

I ¿qui ho dupta que dins la Clerguia Balear n'hi ha d'elements per fer tot això i molt mes? Hi ha elements intel·lectuals i econòmichs o de propaganda per fer totes aquestes coses que acap d'apuntar i moltíssimes mes.

Que hi ha preveres a les Balears que han acreditat sobiranament que serveixen per escriure tots els llibres ascètichs i piadosos que mos falten, ès evident de tota evidència. No importa citarlos: tots teniu el nom d'ells a la punta de la llengua com aquell que diu: ¡Vaja si n'hi ha de tasca per tots, tanta en volguem pendre!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Primerament hi ha que revisar la partida de llibres de devoció que lo Bt. Ramon Llull i els sigles XVI, XVII, XVIII i XIX ens deixaren, molts d'ells ben aprofitables. Caldria rejovenirlos, passarlos p'el siment del gust actual i ferne noves edicions. Hi ha per exemple la *Font Mística,* l'*Exercici del Cristià* del P. Ullastre, *Lo Foment de la Pietat* (jo el tench i li manca la portada, i per això no sé de qui ès; però vos assegur que ès cosa bona ferm).

Llavò convendria revisar la partida de *Novenaris* antichs que corren i que les lletgeixen dalt les trones, uns en mallorquí, altres en castellà, i que los tradueixen repetidament. Els aprofitables s'haurien d'aprofitar fentne noves edicions, millorantlos lo possible.

Hi ha el *Mes d'Animes* del piadós Mn. Rafel Barrera de que se poria treure molt de partit reeditantlo. Hauríem de fer un *Mes del Cor de Jesús.* El *Mes de Març* el poríem fer demunt el d'En Quadrado, que val a pes d'or. En quant an el *Mes de Maria* tenim l'admirable versió mallorquina que el nostro màxim Poeta lo M. I. Mn. Miquel [363] Costa i Llobera (que Deu tenga), engarbullà demunt el *Mes de Mayo,* l'obra mestra de l'inmortal Quadrado.

També convendria girar en llengua nostra les obres caporals dels grans escetes castellans *(Guia de Pecadores* del P. Granada, *Meditaciones Espirituales* del P. Ll. Lapuente, *Ejercicio de Perfección y Virtudes Cristianas* del P. Alonso Rodríguez de Valladolid, qualcom del P. Nieremberg, de Sta. Teresa i de St. Juan de la Creu), italians (St. Alfonso de Liguori, PP. Ségneri, Frassinetti, St. Lleonart de Porto-Maurizio, etc.), inglesos (P. Faber, Wiseman, Manning), francesos (Bossuet, Bourdalone, Massillon, Camus, etc.) i alemanys (*Die Exercitien des H. Ignatius von Loyola* del P. Meschler S. J.; *Betrachtungspunkte für alle Tage des Kirchenjahres* del P. Esteva Beissel, S. J. i tants d'altres). Un de mos germans me digué que no ha trobat cap llibre de devoció com *Apparecchio alla Morte* de St. Liguori que interés tant els seus missatges, quant els ho lletgeix dins la cuyna devora el foch en les vel·lades d'ivern, i això que els ho ha de traduir del castellà. Això me mogué a empendre la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

traducció en mallorquí de tal obra, que tench ben envant i ja han comensat a estamparlame. També fa anys que engarbull ab punts i ab hores un *Exercici de l'Hora Santa,* que ha de fer cinch toms a bon conte. En tench mes de dos d'escrits, a on hi haurà recapte per fer un centenar de vegades tal *Exercici* sense haver de repetir la lectura casi may. D'això ja hi hauria dos toms publicats, si no fos estat per certs entrebanchs que me vengueren d'allà on menys podia esperar. D'altre vent publiquí antany, com sabeu, uns *Passos abreviats* per les persones que vagen molt apressades de feynes, a fi de facilitar a la gent aqueixa veneranda devoció de la *Via de la Creu,* que jo consider, i crech que vosaltres també, la *Reyna de totes les devocions,* aquella d'on poden treure mes profit les ànimes, tant les devotes com les indevotes, tant les ben inclinades com les mal inclinades, tant les que van dretes just un fus, com les que van mes tortes i fan mes esses que un gat de tres quartes.

Però la primera obra de totes que hauríem d'envestir, seria fer un *Any Cristià* ¡Sí, senyor! ¡un Any Cristià per les Balears! Escrit tot de nadius d'aquestes illes i que respongués a les necessitats actuals de la gent balear. Per mi ès evident que poríem dur a cap aqueixa obra, donantmos tots les mans per escriurela primer, per estamparla desprès i llavò per col·locarla entre els feels. Uns se porien encarregar de compondre les vides dels Sants, altres d'engarbullar meditacions per cada dia i llavò lectures espirituals també per cada dia; altres se porien encarregar de fer totes les dominiques i grans festividats de l'any, això ès, la relació de la part llitúrgica i històrica de cada dominica i festividat grossa i l'oportú comentari de l'*Evangeli* i de l'*Epístola* de tals dies i festividats; i ferse tirades apart de moltes de vides de Sants, de les meditacions per cada dia, de les relacions de dominiques i festividats, a fi de poderho vendre a preus convenients per facilitar l'adquisició i escampar la bona llavor. Tota l'Obra se podria col·locar per suscripció, a tant cada mes, com se fa ab tantes d'obres com se publiquen per negoci terrenal o ab altres mires, no tan dignes [364] ni santes com serien les nostres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Veig massa clar que estich abusant de la vostra magnànima paciència. Voldria porer posar punt i final aquí mateix, però necessit esplicarme una mica mes per poder completar la meua proposta, per que vegeu tot lo meu pensament, i pogueu llavò formarne judici. Seré tan curt com puga. Vos ne don paraula.

No basta, ¡o companys! escriure llibres. Lo principal d'escriure un llibre ès escriure'l que sia mengívol p'el qui l'ha de lletgir, que el qui l'ha de lletgir hi trobi el gust, que li entri per l'ull dret, que el puga ensaborir i ferlo-se seu.

¿Per qui hem d'escriure? per qui ha de publicar llibres la Clerguia balear? ¿Per la gent grossa? per la gent sàbia? per la gent empiulada i de qui fa fer? No, companys; no ens convé gota escriure per tal gent perque mos esposaríem a perdre el temps i tot quant hi posaríem. La gent grossa s'ho tendria per manco de lletgir les nostres coses. Ademes, la gent grossa ès la que llitx mes poch. La que llitx mes, ès la gent humil, la gent modesta, la gent de cor senzill, que no va de tres qui n'agafa quatre. Per aquesta gent hem d'escriure si volem tenir lectors. Jo puch parlar per esperimentat.

Lo que he escrit i publicat per la gent humil, per la gent modesta, per la gent sensa lletres, acomodantme a la seua manera d'esser i de comprendre, dientlos les coses de manera que'm poguessen entendre i ferse'n càrrech, aqueixes coses han trobats lectors, aqueixes m'han comprades i me compren. Dels llibres escrits de mallorquins ¿n'hi ha hagut cap que haja conseguits tants de lectors com les *Rondayes*? Fa tants d'anys que comensí a publicarne; i com mes ès anat, mes me'n han comprades, fins an el punt de que enguany n'hem despatxades per valor de mes de dos mil pessetes. —¿I an-e que se deu això? A que estàn escrites de manera que la gent menuda, la gent humil, la gent modesta les entén, les comprén, estàn an el seu alcans. —Naturalment que els llibres ascètichs i piadosos que jo vos propòs d'escriure, no han d'esser escrits just així com les *Rondayes.* El floch no diria ab les castanyes; seria una cosa dissonant i del tot impròpia. Els llibres de devoció que jo vos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

propòs d'escriure, no han d'esser per fer riure, sino per fer pensar i plorar fins i tot, en venir be. No han d'esser per fer riure; però han d'estar escrits en forma popular, en llenguatge acomodat a l'alcans del poble humil, del poble modest, de la gent menuda. Desenganauvos: si nosaltres arribam a escriure llibres piadosos, acomodats a la comprensió i alcans del poble, de manera que el poble mos entenga i mos comprenga, jo vos assegur que tendrem lectors, que mos lletgiràn. ¿Que per conseguir això hem de prescindir de les gales d'estil i de les altisonàncies de concepte i de llenguatge, ès ben segur. El qui no vulga abandonar el to acadèmich, el qui se resistesca a devallar de les altures a on sempre ha volgut estar encastellada la sabiduria mundanal, el qui no vulga devallar fins an el poble, no serveix per l'*Acció Apostòlica.* ¿Que feya el Bon Jesús durant els tres anys de sa vida pública? Evangelisava ab preferència els petits, els pobrets, la gent de cor senzill. I ¿que feren els Apòstols i els sucessors [365] dels Apòstols? Que feyem els Sants Pares? ¿Tal volta els inimichs del Cristianisme no els acusaren i no els acusen encara d'haver corrompuda la elegància grega i llatina anantse'n massa an el poble, usant un llenguatge massa baix, massa ordinari? Els Sants Pares a lo que anaven, era a guanyarse les ànimes, a durles a Deu, a ferse entendre dels pobrets, dels humils, de la gent sensa lletres. Els Sants Pares i escriptors esglesiàstics antichs ens trassen el camí, el mos mostren. Seguiguem les seues petjades! prenguem llum d'ells! ¿De qui millor en porem pendre?

Ara bé, si la nostra *Acció Apostòlica d'escriure* l'hem de dirigir a la gent humil, a la gent modesta i de cor senzill, a la gent menuda que just saben una mica de lletgir; si els hem de parlar el seu llenguatge, si mos hem de dirigir a ells de modo i manera que mos entenguen, que se puguen fer càrrech be de lo que elze diguem, ¿els hem d'anar a parlar ab una llengua que ells no parlen, i que maldament diguen que l'entenen, en realidat no l'entenen casi gens? Es evident de tota evidència ¡o companys! que tal *Acció Apostòlica d'escriure,* si volem obtenir gens de resultat, l'hem de fer en la llengua que parlen els balears i tal com la gent senzilla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la parla, porgantla naturalment de les imperfeccions i incorreccions en que el poble desiara incorre. —I ¿quin resultat han obtengut els qui han provat de publicar llibres d'aqueys en castellà a Mallorca? Que parlin ells mateixos! Tots se queixen de que no elze compren tals llibres, de que no hi poren treure el tir, de que la gent hi fa barres i elze donen les portes p'els ulls.

I ique se'n ha perdut de temps i de feyna a Mallorca ab aquesta mania que no sé com calificar, d'introduir el castellà en l'acció apostòlica! May he comprès com els sostenidors d'aqueixa mania tan feresta no veuen la tremenda absurdidat, l'horrible despropòsit que ès obstinarse en evangelisar el poble ab una llengua que el poble no parla, ni entén casi gens. No parlem ja de la pagesia, a on son tan clars els que entenguen el castellà; parlem de Ciutat. Es evident que aquí hi ha ben be la mitat de gent que no se troba en estat de ferse càrrech bé de lo que li diguen en castellà. Entendràn moltes de paraules; però el conjunt no l'agafen, els escapa i se queden a les fosques. Si elze demanau si ho entenen, vos diràn que sí perque consideren que ès una baixesa que ès un cas d'ignorància no sebre el castellà; i ¿qui ès que se vol donar per ignorant assetsuaixí? Just s'hi donaràn si elze convé.

A Manacor aqueys anys passats hi havia un Pare Dominich molt eloquent que feya furor allà; en predicar ell, l'esglèsia del Convent s'omplia. M'ho contaven tot entusiasmades un parell de dones, que ni lletgir sabien. Jo elze demàn: —Però ¿com l'enteneu vosaltres si ell predica en castellà i vosaltres no en sabeu brot? —Ah? digueren elles, com entendre'l, no l'entenem; però com té tan bona veu i diu les paraules tan clares, que no n'hi perden cap i llavò com té tan bona acció, mos agrada una cosa de no dir, sensa entendre'l de casi cap paraula.

No a la pagesia, sino dins Ciutat, moltes de persones del poble m'han confessat que no van an els sermons, perque, com les fan en castellà, tan mateix no els entenen, i en surten així com hi entraren. L'altre [366] dia la meua criada me contà que anà a unes Coranta-Hores i havia sentit predicar un de mos companys de Capítol, que ho havia fet

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

admirablement. —I ¿que has entès? li demàn jo. —Res, diu ella, ni mitja paraula! ¡Com predicava en castellà! —Pensant jo en les moltes de persones que escoltaven dit sermó que ès segur que los ne prengué lo mateix que a la meua criada, vaig pensar, com tantes de vegades hi he pensat: ¡Quina responsabilidat devant Deu no contreuen els qui son causa que se sostenga i se mantenga aqueix absurd, aquest despropòsit d'anar a evangelisar ab una llengua que la mitat dels oyents no entenen, en lloch d'evangelisarlos en la llengua que parlen i que parla també l'evangelisador! ¡Quina responsabilidat devant Deu no contreuen els qui son causa de que se sostenga i se mantenga aquest absurd, aquest despropòsit de deixar sensa past espiritual precisament aquelles ànimes que per la seua humil i modesta posició i per la seua falta de remeys i forsada ignorància, no tenen altra avinentesa de poder arribar an el past espiritual mes que anant an el sermó que fan a l'esglèsia! ¿Que aquí també hi ha castellans? Es ver, però això seria bo d'arreglar destinantlos una o dues esglèsies a on tot se fes en castellà per ells.

Per que vegeu la repugnància tremenda que té la gent a confessarse ignorant, permeteume que vos cont un pas que me succeí a mi. Era en temps de la guerra. Jo rebia la revista alemanya *Kölnische Volkszeitung,* que naturalment duya notícies de la guerra. Me'n vaig un dia a la possessió a on estaven dos germans meus i m'en duch els nombres de tal revista que acabava de rebre per lletgirlos allà. Hi compareix un amitger d'un de mos germans; i parlant de les seues coses, me veuen que jo lletgia aquell periòdich alemany; me demanen si aquell paper parla de la guerra, les dich que sí, i me demanen que los ho lletgesca una mica tal com està escrit. Elze llitx un telegrama del Kaiser en alemany, com se suposa. Tots escoltaven ab tanta orella, especialment aquell amitger. A les quatre o cinch retxes trobí que ja n'hi havia prou i m'atur. I un dels germans demana a l'amitger: —¿Que has entès? I aquell homonet se destira d'aquesta: —Jo no diré que ho haja entès tan bé com vos, però lo principal així mateix ho he entès. Mon germà digué: —Idò jo no he entès ni mitja paraula! I aquí tothom esclafí de riure, perque negú havia entès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

res per lo quant dins aquell telegrama no hi havia cap mot de rel llatina. Això no obstant, aquell *amitger* digué que havia entès lo principal. Lo mateix los ne pren a centenars, a milenars de balears que diuen que entenen el castellà; i l'entenen tant com el mànech de la granera.

I ara vos ne vull contar un altre de pas, succeit també a Mallorca i que ès de lo mes eloqüent p'el nostro objecte. Tots recordareu aquell aplech que celebràrem aquí l'any 1910 contra l'ensenyansa layca dins el magatzem de taulons de Ca'n Mir, i que vengueren oradors de fora-Mallorca a pendrehi part. Lo natural seria estat, que hi hagués haguts discursos en mallorquí i en castellà, per tots els gusts i aficions dels oyents. Però desgraciadament hi hagué uns quants senyors tan obstinadament inimichs del mallorquí, i eren de la Junta Organisadora, [367] que, en vista de que alguns oradors, cridats a Barcelona, volien parlar en català, amenassaren d'anarse'n de l'aplech si aquells feyen lo discurs en català. Devant tal amenassa, tots els discursos foren en castellà. L'actual Rector de Llucmajor, Mn. Andreu Pont, aleshores Ecònom de Marratxí, era a l'aplech ab un amo principal d'allà, l'Amo de Son Sureda, persona molt instruida i intel·ligent en el seu ram. Acabat l'aplech, pugen an el carretó tots dos plegats, i de d'allà cap a Marratxí! L'aplech havia durat devers dues hores; i l'Ecònom demana a l'Amo: —I be! ¿com vos ha agradat això? L'Amo respongué: —¿I que vol que lo diga? Per parlar en plata, li he de dir que noltros pagesos, després de dues hores de donarmos castellà i res pus que castellà, tenim es cap que mos brun i mos boteix i no som capaços de treure'n trallat! ¡Es castellà p'es castellans! Noltros som mallorquins, i ès en mallorquí que mos hem d'entendre!

El sentit comú, el bon sentit natural parlà per boca d'aquell Amo. Aquell Amo sabia lletgir i escriure, i ès segur que fins i tot sabria amollar unes quantes de frases en castellà; però per ferse be càrrech de lo que lo deyen en castellà, hi havia de posar massa atenció, li costava massa pena. I dins l'aplech ab tant de castellà que li donaren, acabà per maretjarse, perdent el cap del fil.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A mi m'agrada provar les meues tesis ab fets, no just ab raons. Els fets son d'una forsa incontrastable.

Deixaume'n contar tres mes de passades per completar la demostració del fonament de la meua proposta.

Fa anys que un de mos germans anava dins una diligència i s'hi topa ab un capellà, que, com sabé que allò era un germà meu, li digué: —¿I aquest germà vostro ja no tengué altra cosa que escriure mes que ses *Rondayes?* ¡Tantes de coses com hauria pogudes escriure i anarse'n a ferrar a ses *Rondayes*! Mon germà tengué un bon acudit: li demanà si havia lletgides les meues obres escrites en castellà: *Desatinos de un protestante* contra els protestants de Capdepera, *Algo sobre la Extinción de la Compañía de Jesús* contra els introductors del lliberalisme dins Espanya, y *La Cristiandad primitiva de las Baleares.* ¿Què m'en direu? Ell aquell bo de capellà no hagué lletgida cap d'aquestes obres ni en tenia notícia; lo únich meu que havia lletgit, eren les *Rondayes,* ab tot i criticarme que les hagués escrites. —Vetassí una de tantes de proves de que a Mallorca té mes lectors lo que s'escriu en mallorquí i ab estil casolà i senzill, que no lo que s'escriu en castellà i en estil elevat.

Ara l'altre fet: Quant sortia *La Aurora,* que desde el moment que se va posar a sortir tota en mallorquí i ab estil popular, a l'alcans de totes les intel·ligències, hagué de doblar, triplicar i quadruplicar la seua tirada (basta dir que d'una tirada de quatrecentes arribà a dos mil y busques), la Rda. Mare Superiora de les Reparadores, a on se reuneixen els diumenges tantes de fadrines i casades per sermonarles i evangelisarles, me demanà si li voldria enviar nou o deu *Aurores* per aquella bona gent. Les hi enviam, i dins poques setmanes m'escriu si n'hi poria enviar una vintena mes. Les hi enviàrem. Llavò [368] en demanà una cinquantena mes, i les hi enviàrem. ¿Creys que li bastaren a la Rda. Mare Superiora? Idò no: haventli dit jo que en demanàs d'*Aurores* tantes com voldria, arribàrem a havern'hi d'enviar *cinchcentes,* que aquelles fadrines i casades s'encarregaven de repartir per les botigues i fàbriques a on feyen feyna, i les ho prenien de les mans. Un dia me'n vaig a les Reparadores

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per dir una missa o fer una Reserva (no recort per que era), i la Rda. Mare Superiora me mou de les *Aurores* i me diu: —Mirse, jo no som mallorquina i la meua llengua ès la castellana; per lo mateix lo meu testimoni no ès sospitós. Donàvem an aquestes fadrines i casades que se reuneixen aquí, fulletes de propaganda en castellà; i, en lloch de lletgirles i durles-se'n, les mos deixaven per dalt els banchs o p'en-terra. En vista d'això i havent sentit parlar de *La Aurora* que sortia en mallorquí i que agradava tant a la gent del poble i sabent que vostè se'n cuydava, li demaní aquells nombres, i llavò vaig anar demantn'hi tants i tants perque, com mes los ne donàvem an aquestes dones, mes mos ne demanaven; i no tenga ànsia que mosne deixen cap per dalt els banchs ni pe'n-terra; lo que devegades se barayen, si no n'hi ha per totes.

¿Que vos sembla de tot això?

Però escoltau el derrer fet. Arrip de Madrid dia 16 de juny 1919 i m'enter de que ès sortit un tom de sermons de D. Miquel Maura, al cel sia. Me'n vaig a l'imprenta a on l'estamparen, que també tenen llibreria, i demàn si hi ha exemplars de tals sermons. El senyor de l'imprenta i de la llibreria an-e qui ho havia demanat, me contesta: —Prou que en tenim! I per cert que casi cap n'hem venut. I si noltros que hem fet es llibre, n'hem venut tants pochs, manco n'hauràn venuts ses altres llibreries.

¡Companys de Ministeri! ¡els sermons de D. Miquel Maura, aquells admirables, aquells meravellosos, aquells elegantíssims, aquells zelosíssims sermons de D. Miquel Maura, estampats tres anys després de mort D. Miquel, no havien trobats compradors! ¡no havien tenguda casi gens d'acceptació! ¿N'han tenguda mes de llavò ensà? No ho sé! No he tengut coratge d'anarho a aclarir, per l'entusiasme fervent que sempre he sentit per D. Miquel, al cel sia!

¡Companys d'*Acció Apostòlica!* ¿com s'esplica aquest fracàs de la publicació dels sermons de D. Miquel?

S'esplica perfectíssimament per lo que vos he dit.

Els qui s'interessen per la lectura a Mallorca, els qui lletgeixen llibres, no son la gent grossa ni la gent il·lustrada; son els humils, els pobrets, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gent modesta, la gent de poques lletres. Ara bé, aqueixa genteta agafa els sermons de D. Miquel, i no els entén, no hi arriba; bé s'alse de puntes per arribarhi, sabent, com saben, que D. Miquel era un gran homo i un gran sant; però tot ès debades; no ho entenen i *foris.* I ¿què n'han de fer del llibre? ¿Posarlo ab aygua-sal? I el llibre se queda sensa comprar i sensa lletgir!

¡Companys d'Acció Apostòlica! Ja he abusat massa de la vostra magnanimidat i benevolència!

¡Deu m'ès testimoni de que no ho he fet per molestarvos, sino per [369] cumplir un dever de conciència, de dirvos lo que devant Deu he cregut que vos havia de dir, de proposarvos lo que devant Deu he cregut que vos havia de proposar.

Sí, això ès la meua proposta, que somet a la vostra consideració, d'empendre una acció apostòlica d'escriure i publicar una sèrie de llibres piadosos d'estil popular en la llengua que parlen les notres Illes, a l'alcans de la gent mes curta de tey i de mes poques lletres. Vos ho he proposat tan clar com he sabut indicantvos les raons i els motius en que me fund per proposarvos una tal cosa i donantvos una partida de proves del fonament que tench per proposarvosho i de les probabilidats d'èxit que hi veig.

Ara vosaltres pensauhi i mirauravosho de prim conte i estudiauho, si trobau que la pessa ho paga i que val la pena. Jo aquí just he trassades les retxes principals. Si resolíeu d'empendre l'obra i posar fil a l'agulla, n'hauríem de parlar mes d'aprop, espinzellar i esclovellar mes la cosa; i desde ara m'oferesch a treballarhi ab cos i cordes si vos agrada la meua feyna.

Ara si trobau que això no son mes que curolles meues, massa fantàstiques, estrabul·lades o irrealisables i massa esposat a perdrehi el temps, el sabó i el lleixiu, no vaja res per dit, i tan amichs com abans! Ell per això ni per altre tant mos hem de barallar ni m'he de donar per ofès ni gens sentit, sino que seguiré impertèrrit entonant la meua cansoneta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de quant era al·lot pusser: *Cadascú se'n va ab les seues i jo ab les meues m'en vaig!*

Crònica de l'Obra del Diccionari (369-370)

§ 1
Estat actual de la redacció.

De les mans dels dos redactors En Francesc de B. Moll i Fr. Miquel Colom, continuen sortint ben forjats els articles en net del Diccionari. A l'hora que escrivim aquesta Crònica (30 de desembre de 1924), el nombre d'articles escrits ès de 5.265, trobantmos encara en el mot *acudir.*

A fi de donar mes impuls a l'Obra, han comensat a fer els estudis preparatoris de llingüística catalana un parell de joves intel·ligents i entusiastes, i confiam que dins poch temps podràn formar part del cos de redactors del Diccionari.

§ 2
La part gràfica del Diccionari.

Des que publicàrem la derrera relació de dibuixos que tenim fets per il·lustrar la nostra Obra, hem tinguts els següents ingressos: [370]

92 dibuixos de diferents rams, d'En Josep Moll Casasnovas.

101 dibuixos d'instruments d'arts i oficis, del notable artista En Pere Caffaro.

Afegits aquests 193 dibuixos an els 1214 que ja teníem, resulta que ara com ara tenim fets 1407 dibuixos.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3
Les etimologies aràbigues.

Per desllatigar les etimologies aràbigues, tan nombroses en la nostra llengua, ens ès sortit un auxiliar de gran vàlua: el Sr. D. R. Mohamed Medina, nadiu de Tetuan, qui de poch ensà caplleva per Mallorca i s'oferí a posar a la nostra ajuda el seu coneixement de la llengua propia, l'aràbich, tant en la forma literària com en ses variedats dialectals del Marroc. El Sr. Medina ens ha donada molta de llum en moltes de qüestions etimològiques, i mos serà de una especial utilitat en lo referent an els noms de lloch i llinatges, l'origen dels quals ès sovint tan mal d'esbrinar. Comensà per posarmos en clar bona part del lèxich aràbich d'En Ramon Martí, que publicà l'arabista Schiaparelli sota el títol de *Vocabulista in arabico,* i ara està enfeynat en investigar la nerència semítica de una munió de noms toponímichs de l'illa de Menorca, publicats fa devers cent anys de l'erudit mahonès Joan Ramis.

§ 4
Material tipogràfich p'el Diccionari.

Hem comanats a la Casa Neufville de Barcelona mes de cent cinquanta typs especials per la *transcripció fonètica* que hi ha d'haver en el Diccionari i dels quals cal fondre les matrius, que mos costaràn devers doscentes pessetes. Ademés hem comanats els typs ordinaris que hem menester per l'Obra a fi de que tot el material d'estampa que emprem p'el Diccionari, siga nou de trinca. –Ah idò? ¿Que heu sentit siular?

En tenir tot aquest material, que serà dins pochs mesos, si Deu ho vol i Maria, l'estampació de l'Obra comensarà tot d'una, per mes sabonereta i potadetes que fassen els nostres contraris (Deu els ajut allà on son i els enviy coses que convenguen. Amèn). Ja en poden tallar de claus i tirarmosne de llamps i pestes tant com vullen. ¡Com tant mateix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Deu no elze s'ha d'escoltar mes que per demanarlos-ne conte! ¡Serà ferest, en aclarirlos el passol la Justícia Divina! [371]

Notes Bibliogràfiques (371-372)

28. LA REYAL CASA GENERAL D'EXPÒSITS DE MALLORCA. Monografia històrica (1798 a 1842) per Mossèn Bartomeu Cortès, Pvre. Secretari de la mateixa. Ciutat de Mallorca, Escola Tipogràfica Provincial, 1923. —260 pàgs.

Escrita en bon mallorquí, amplament documentada i senyorívolment editada, aquesta obra de Mn. Cortès ens conta les vicissituts de la accidentada vida de la *Reyal Casa d'Expòsits* de Mallorca desde que la fundà el Bisbe Nadal (1798) fins que fou disolta la benemèrita *Junta de Caritat* (1842) qui la regia.

Es un llibre de vertader mèrit com obra històrica i com obra literària; no s'esperàvem manco, del talent del nostre amich Mn. Cortès. Però si hem de dir lo que sentim, haurem de llamentar que, tenint tan escel·lents condicions per l'escorcoll d'arxius i p'el conreu de la literatura com ha demostrat ab aquesta monografia, no ho hagués donat a conèixer mes prest ab altres produccions. Per modèstia no ha volgut sortir Mn. Cortès ab mes freqüència al mitx del camp de les lletres; però si la modèstia ès lloable com qualsevol virtut, quant la volen practicar fora de lloch i sensa motiu, resulta perjudicial i du els homes de talent a l'inacció i fa que no donin el fruyt que podrien i deurien donar. Mn. Cortès ha concreta una responsabilitat, una obligació devant Mallorca: l'obligació d'escriure i publicar altres obres tan bones com la monografia que ens ocupa, per la qual li donam mentrestant la nostra coral enhorabona i les gràcies per l'exemplar que ens ha dedicat.

F. de B. M[oll]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

29. Maria Verger. CLARORS MATINALS. Poesies. Amb pròlech de Na Maria A. Salvà. Barcelona, 1924. —100 pàgs.

Ab aquesta matinera irradiació de poesia, entra Na Maria Verger solemnialment dins el cenacle de la literatura catalana. Hi entra potser ab passes un xich tímides, però mostrant en la virior de qualque gest que no li manquen energies per arribar a caminar ab tota la magestat i forsa dels poetes consagrats.

Bona part d'aquest aplech ès formada de composicions curtes; moltes d'elles son eclosions d'un pensament en menys de dotze versos. Llur vàlua literària ès molt diversa; en algunes poesies, com la titulada *Posta,* encara que s'hi endevina la llevor sagrada d'un pensament bellíssim, podria demanarse a la poetessa una fructificació mes saborosa d'aqueixa llevor, una expressió mes intensa de l'idea latent. En camvi, altres composicions mostren una perfecta correspondència entre la forsa d'inspiració i l'encert de la forma. De totes elles té per mi un encant major i indefinible, i ès estada la qui ha merescut majors elogis de la crítica, la qui comensa:

Tinc una cansó extranya adins mon cor,
gelosament guardada;
una cansó d'estrofes tota en flor,
que gronxa dolsament una tonada. [372]

Na Verger té dues fonts inspiratrius: una subgectiva, íntima; l'altra obgectiva, exterior. Canta millor, però, quant ha begut a la primera que quant ha assaborida la segona; ès mes intensa quant rep l'inspiració de dins ella mateixa que no quant li vé de fora. Ademés, la seua musa ès molt sovint elegíaca i en certs moment tràgica, com pot veure's llegint la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poesia que titula *Mos llavis,* que ès també de les mes virils i palpitants de l'aplech:

Sento mos llavis secs i assedegats
per les punyets i dolces remembrances;
sento mos llavis secs per malvestats,
per turments, per dolors, per anyorances.
Son mos llavis herois dins els combats
que ofeguen els gemecs de les recances;
enfront de la dolor resten callats,
i tenen un somrís per les venjances.

Però aquesta rojor de llàgrimes se suavisa a la fi del llibre en un rosa plàcid d'amor i d'optimisme, ab lo poemet *Resurgam*, qui ès lo raig mes tendre i acaronador de les *Clarors* d'aquesta albada poètica.

En lo que's refereix an el llenguatge, hi ha dret a fer a la Srta. Verger una amical reconvenció per haver feta renúncia de la seua mallorquinidat adoptant certes formes verbals del català de Barcelona, que son molt menys castisses i tradicionals que les mallorquines. L'abdicació del llenguatge propi no ès un camí gayre bo per arribar a l'expressió plena i perfecta dels afectes íntims; i en el cas present, fins la forma exterior de l'obra poètica ne surt perjudicada.

Apart aquesta petita tara que, ab franquesa d'amich antich, faig a Na Maria Verger, no me cal mes que felicitarla de tot cor per les seues *clarors matinals*, precursores d'una bella i esplendorosa migdiada.

F. DE B. M[oll]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Altres llibres que hem rebuts i que agraim coralment a llurs autors o editors (372-374)

1. Ugo Pellis, ECHI DEL PASSATO, conferenza tenuta in S. Daniele il 25 settembre 1921 in occasione del 2.º Convegno della S.F.F.—Udine, Società Filologica Friulana, 1921.

2. Jean Régné, CATALOGUE DES ACTES DE JAIME I, PEDRO III & ALFONSO III ROIS D'ARAGON CONCERTANT LES JUIFS. Tome I, deuxième partie: *Actes de Jaime I* (1213-1276). Paris, Libr. Durlacher. —117 pàgs.

3. Clemente Merlo, FONOLOGIA DEL DIALETTO DELLA CERVARA in provincia di Roma. Perugia, Unione Tipogr. Cooper., 1922. —108 pàgs.

4. Antonio M.ª Alcover, LOS MOZÁRABES BALEARES. Lo que nos dicen de su existencia a la sana crítica histórica y la filología. Madrid, Tip. De la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», 1922. —67 pàgs. [373]

5. Dr. José Tudurí y Moll, NOVENA A HONRA Y GLORIA DE NUESTRA SRA. DE MONTE-TORO. Noticias históricas de su Imagen y Santuario. Ejercicio mensual para obsequiar a la Reina de Menorca. —Barcelona, E. Subirana. Un opuscle de 104 pàgs.

6. Juan Llabrés Bernal, D. PEDRO RIUDAVETS Y TUDURÍ, marino e historiador menorquín (1804-1891). Palma, Tip. La Esperanza, 1923. —15 pàgs.

7. Walter Anderson, KAISER UND ABT. Die Geschichte eines Schwanks. Helsinki 1923, Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). —450 pàgs.

8. Antonio Truyols, Pbro., EL ILMO. Y RDMO. P. FR. RAIMUNDO STRAUCH Y VIDAL obispo de Vich. Memoria presentada al Congreso Internacional de Apologética celebrado en Vich en honor de D. Jaime Balmes el año 1910. Palma, Tip. La Esperanza, 1923. —57 pàgs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9. Mn. Antoni M.ª Alcover, D. TOMÀS FORTEZA I CORTÉS, fill il·lustre de la Ciutat de Mallorca. Discurs lletgit dia 31 de desembre de 1923 davant l'Exm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca i les altres autoridats locals. —Ciutat de Mallorca, Est. Tous, 1924. —19 pàgs

10. Mn. Antoni M.ª Alcover, BREU EXERCICI DEL CAMÍ DE LA CREU (Via-Crucis) ab gravats de D. Juan Llimona i ab lo *Via-Crucis* en vers de Mn. Miquel Costa i Llobera. Ciutat de Mallorca, Est. Amengual i Muntaner, 1924. —60 pàgs. en 16.

11. Jordi des Recó (Mn. Antoni M.ª Alcover), APLECH DE RONDAYES MALLORQUINES ab dibuixos d'En Francesc de Borja Moll. Tom VIII. Barcelona, Llibr. A. Verdaguer, 1924. —168 pàgs.

12. Mn. Antoni M.ª Alcover, VIDA ABREVIADA DEL BT. MTRE. RAMÓN LLULL. Sermó. Ciutat de Mallorca, Est. J. Tous, 1924. —Opuscle de 24 pàgs.

13. Heinrich Möller, SPANISCHE PORTUGIESISCHE KATALANISCHE BASKISCHE VOLKSLIEDER. B. Schott's Sohne, Mainz-Leipzig-London-Brüssel-Paris. —66 pàgs. de cansons populars (lletra i música) armonisades.

14. Jordi des Recó (Mn. Antoni M.ª Alcover). APLECH DE RONDAYES MALLORQUINES ab dibuixos dels germans En Francesc de Borja i En Josep Moll i Casasnovas. Tom V (2.ª edició). Editor: l'amo'n Pere Josep Alcover. Barcelona, Llib. A. Verdaguer, 1924. —200 pàgs.

15. Kaarle Krohn, KALEVALASTUDIEN. I: Einleitung, mit Unterstützung des Staatlichen Literaturfonds. Helsinki, 1924. Suomalainen Tiedeakatemia (Academia Scientiarum Fennica). —152 pàgs.

16. DEL POSITIVISMO VIGENTE, EN MEDICINA, Y LA NECESIDAD DE SU REFORMA. Discurso leído en la Real Academia de Medicina de Palma de Mallorca, en el acto de su recepción, por el académico electo D. José Sureda y Massanet. Discurso de contestación por D. José Sampol y Vidal, académico numerario. Palma, Imp. La Esperanza, 1923. —64 pàgs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

17. Miguel Ribas de Pina, LA ESCUELA DE CADETES DE [374] ARTILLERÍA EN MONTESIÓN (Palma de Mallorca), años 1812 a 1814. Conferencia, Madrid, Tip. A. Marzo, 1923. —31 pàgs

18. M. Grammont, NOTES DE PHONÉTIQUE GÉNÉRALE (extrait des *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*). Paris, Libr. E. Champion, 1923.

Periòdichs[57] (374-375)

REVISTA DE FILOLOGÍA ESPAÑOLA. *Tomo XI-1924 —Cuaderno 3.º.*

ps. 267-281: M. L. Wagner, *En torno a las «Etimologias Españolas» de G. Rohlfs.* Estudia les següents etimologies: *a*) cast. *cola* s'esplica, d'acort ab Meyer-Lübke REWb 1774, per entrecreuament de *coda* ab *culu*, i no per una forma **caula* que vol suposar Rohlfs que existia en llatí. *b*) port. *ovo choco* (= 'ou pollat'), procedent, segons R., de **cluclus*, diu W. que té son origen en la base onomatopèyica *xok*, expressiva del sacsament del líquid dins l'ou buyt. *c*) cast. *loco* < *aluccus* (= 'mussol'). *d*) cast. *xoto* (= 'cabrito'), arag. *chota* (= 'vaca'), derivats de *chotar* (= 'mamar'), onomatopeya (*xo, xu*) de la succió. Cita el cat. *xot* ab lo sentit de 'cabrito'; a Mallorca té el de 'anyell'. *e*) cat. *gleda* (= 'argila'), de **glĭta* segons R., però evidentment de *creta*, d'acort ab W. *f*) murc. *leja,* cat. *lleixa*, no tenen res que veure ab germ. *listja*. *h*) murc. *barza*, cast. *albarza*, port. *barça*, de *byrsa, bursa*. En mall. hi ha *barxa* (= 'espècie de senalla'). No ès provable la teoria de R. de agregar aqueixes formes a les derivades de *barga* (= 'xoixa'). *i*) murc. *picha*, cat. *pixa, pixar,* etc., corresponen segons W. a l'idea d'aucell en lo significat de 'membre viril' (it. *uccello*, cast. *pichona*, gall. *pichola*, argent. *pajarito*, etc.). *j*) murc.

[57] Nota (1) de l'original: Com a complement de les *Notes bibliográfiques* establim aquesta novella secció de *Periòdichs*, per donar conte sumàriament de tot quant d'escrit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hacho, de *hastulum* segons R., a W. sembla que prové de *hacho* en lo sentit de 'altura dels llochs fortificats'. *k*) murc. *panocho* de *panuculus*. Segons R., ès de la mateixa nerència el cat. i el cast. *panoli* = 'beneytó'; W. rebutja tal ètim, ab molta de raó. Sobre l'origen d'aytal mot, veyau aquest *Bolletí* p. 356. *l*) murc. *índa* (= 'hasta, desde'), segons R., de *inde a*. Segons W. ès de *inde* ab la vocal final de *dista* (= 'hasta'). *ll*) *Incia* (= 'hacia'), segons R., de *in facie ad*; segons W., ès un entrecreuament de *hacia* i *inde*. *m*) murc., megic. i sudit. *paloma* = 'papallona'.

ps. 311-314: R. Menéndez Pidal, I, *Farmalio, farmario, faramalla*; II, *apodar*. Estudis etmològichs sobre aqueys vocables. Sobre l'us català de *faramalla*, veyau aquest *Bolletí* p. 353.

ps. 314-316: Leo Spitzer, I, murc. *«dedo margarite, margarín»*; II, *esp. «carrillo», port. «carrilho», esp. «carrillera»*. L'etimologia de *dedo margarite* (= 'dit petit') proposada d'En Spitzer, ès molt interessant: [375] vé de *margarite* (= 'renegat'), mot qui degué prendre el significat de 'nin' i d'aquest prengué el de 'dit petit'. Respecte de *carrillo*, S. rebutja l'etimologia proposada d'A. Zauner *(carrillo < quadrus)* i se declara partidari de la R. Acadèmia: *carrillo* de *carro*.

Sapigauho! (375)

Dins aqueix *Bolletí* no ens ha llegut gota espolsar la murta a la tracalada de *superhomonarros* i *superhomoniqueus* de la *colla Institutera* de Barcelona ni an els seus missatges de manament que potoyen i graponetgen devers la nostra *Roqueta* i que se donen lo toriós títol de *Escola Mallorquina*. Tots ells, per belitres, cap-esflorats i gats apostòlichs, necessiten, com el pa de cada dia, llendera i branca a acaba set.

---

arribi a les nostres mans, publicat demunt qualque revista o altra publicació periòdica, i que tingui res que veure de prop o de lluny ab la llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

An el *Bolletí* vinent o mes endavant, en cauremos be, les n'haurem de donar una bona racció, perque l'han de menester massa casi tots ells. Ja malavetjarem que no'n romanga cap sense rebre.

També se'n duràn la seua aquells que han volgut culetjar sobre la ortografia del nom de la vila de *Senselles* (Mallorca), a on qui manco hi ha sabut, mes hi ha dit, comprometent de mala manera lo Magnífich Ajuntament de tal vila.

Ho feym avinent perque may ens ha agradat pegar de traydor ni de flanch, sino tot dret i per devant, com els cavallers mitgevals.

¡Tudosses i foris! (375-376)

Ho son els *Catalanistes*, i no hi ha que dir tornau. L'*Institut d'Estudis Catalans* l'any 1917 per ma del Sum Pontifich Fabra els enteferrà aquell xelim-i-xelam del *Diccionari Ortogràfich*, decretant que ja no havien de dir ni escriure pus *viuda* ni *viudo*, sinò *vidua* i *vidu*. ¿Què m'en direu? Ell casi tota la tracalada catalanista se subgectà servilment, gregariament a tan virollench *ukase*, empastissant de *vidues* i *vidus* les *esqueles mortuòries* dels periòdichs catalans, fent riure per les butxaques els lectors no tocats del bolet, en lloch de ferlos pregar p'els respectius difunts.

Demunt aquest *Bulletí* (any 1920, T. XI, 324-327) practicàrem la 3a de les *Obres de Misericòrdia Espirituals* (*corretgir els qui van errats*), fent veure an els catalanistes que això de *vídues* i *vidus* era un de tants de doys ab que se digna abeurarlos de siara lo colossal i aconfessional Fabra.

¿Qué feren els Catalanistes? Com era d'esperar, no feren gens de cas de la nostra estirada d'orelles, acreditant una volta mes [376] que no s'escrigué per ells de *sapientum est mutare consilium*, i seguiren i segueixen desparant *vídues* i *vidus* demunt casi totes les *esqueles mortuòries* que els dits periòdichs publiquen. I ¡visca l'*independència de caràcter*! que's sol atribuir an els catalans, i que resulta sovint en un vertader *ens rationis… delirantis*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per que els delinqüents no puguen al·legar ignorància, donem reproduit tot lo que diguérem l'any 1920 demunt aqueix particular, demostrant que el camvi de *viduo* i *vídua* en *viudo* i *viuda*, obrat dins el català en el sigle XV, se degué an el traspàs de la *u* de derrera la *d* a devant (fenòmen que s'anomena *metàtesi* i ès frequentíssim dins casi totes les llengues). Així ès que poguérem invocar l'autoridat d'escriptors catalans tan eminents com En Joanot Martorell i Sor Elisabet de Villena, que ja escrivien *viuda* i no *vídua*; i els *Vocabularis catalans* de *Rosenbach* (any 1502), del Mtre. Antoni Nebrija (sigle XVI) del Mtre. Onofre Pou (del mateix sigle), del Dr. Pere Torra (sigle XVII), del Mtre. Joan Lacavalleria (també del sigle XVII), posaren *viudo* i *viuda*, prescindint completament de *víduo* i *vídua*.

Res d'això feu forsa an els catalanistes, que en matèria de filologia se distingeixen molts d'ells per no volerse escoltar el qui els avisa per be, anantse'n derrera qualsevol *cacich* que elze pot omplir o buydar la grípia.

Això no obstant, duyts de la caritat que tals mesquinets ens inspiren, afegim qualques indicacions mes a lo que diguérem l'any 1920 sobre el cocòrum de *vídua* i *vidu*.

Lo gran Professor Dr. Meyer-Lübke dins la seua clàssica *Gramàtica de les Llengues Romàniques*, I, § 502, 503, retreu una partida de tramudanses que la *u* àtona *medial* esperimenta dins les diferents llengues neollatines. Fan p'el nostre obgecte els casos següents: *a*) Llatí AQUA > prov. *áwga*; val. *áwja*; port. *áwgwa; cat. ájgə; bal. ájgo*. — *b*) Llatí EQUA > cat. *éwgə*; bal. *égo*; port. (dial. de Miranda) *iwga.* —*c*) Llatí VIDUUS, VIDUA > cat. *viwdo*, *víwda*; cast. *viúdo, víuda*. Els poetes castellans autèntichs fan consonar *vi*UDO ab *cr*UDO i *vi*UDA ab *muda*. Lo Dr. Meyer Lübke, ibid. IV, 423 posa aczent dalt la *u* de la forma castellana *viuda*, escrivint *viúda*.

¿A on apareix, donchs, la influència castellana en les formes catalanes *viudo* i *viuda* i en les altres que aduim? Tal influència castellana no ès mes que una invenció del carabassot d'En Fabra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si els catalanistes se obstinen en escriure *vídu* i *vídua*, que no's queixin si elze tractam de tudosses, caparruts i capgrinosos.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.